Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

't Groot waerelds tafereel, waar in de heilige en waereldsche geschiedenissen en veranderingen zedert de schepping des waerelds, tot het uiteinde van de Openbaring van Johannes, worden afgemaalt, en ieder konst-prent door godsgeleerde, wysgeerige en waereldlyke uitleggingen, redeneeringen en gedachten verciert : benevens de tydreekeningen of jaarboeken der gevallen des waerelds

https://hdl.handle.net/1874/205056

'T GROOT WAERELDS

TAFEREEL,

In Konst-prenten en Uitleggingen verbeeld.

MET OCTROOY

Van Haar Ed: Groot Mog: de Heeren Staten

van Holland en West-Vriesland.

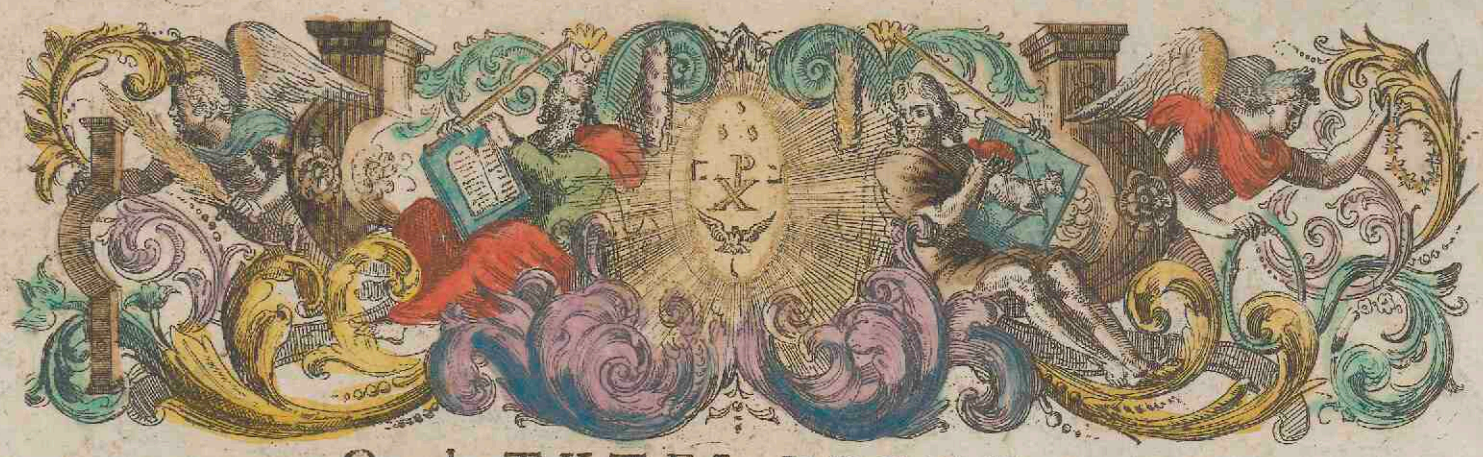

Op de TYTEL-PRENT van 't

OUDE TESTAMENT.

HEt glansryk Heemels Licht van Gods Drie-eenigheid,
Dat door het Wolktapyt haar held're ſtraalen ſpreit,
Aan's Heemels hoogen Trans, verdryft de naare nachten,
En toont den Morgenſtond van Kennis en Gedachten.
Hoe 't Hof van Eden legt ten berg op in 't verſchiet,
Daar 't Menſchdom door Gods gunſt het leevens-licht geniet,
Doch 't eeuwig welzyn rooft door godvergeete luſten,
Hoe d' Ark op Ararat bleef na de Zondvloed ruſten.
En Mozes op het ſpoor der Weeten van Gods Hand,
't Omzwervend Iſraël leid naar 't beloofde Land,
Vermoeid en afgeſlaaft om 't volk den weg te baanen,
Door 't bloedig Oorlogszwaard, en felle Krygs-orkaanen.
Daar Iſr'els Rechteren vol vuurs en Heldenmoed,
Tot welſtand van Gods Volk vergooten 's vyands bloed,
En d'Offerprieſter praalt in Godsgewydde kleeden,
En ſtort tot Iſr'els God zyn heilige Gebeden,
Terwyl 't Slachtoffer ſmookt op 't heilige Slachtaltaar,
Tot trooſt van 't droevig volk gedreigt met doods gevaar.
Hoe David, Gods Propheet en Koning, ſtaand' aan 't kwynen,
Om Samuels bitt're wrok moeſt ſwerven in woeſtynen,
Door zyn doorluchte Daên ontzachlyk van alom,
Eer hy den Scepter zwaaid' en Iſr'els Troon beklom.
Hoe Koning Salomon, in Davids plaats getreeden,
Gods Tempel heeft geſticht, volmaakt in al haar leden,
Daar zy, door 's Meeſters hand gereezen uit den grond,
In haar gewydde ſchoot ſluit d' Ark van Gods Verbond,
Hoe 't Koninglyk Gebouw, na felle Burgerſtryden,
En buitenlands geweld in haggelyke tyden,
Viel door het oorlogsvuur een droevig lot te beurt,
Terwyl Jeruſalem haar ondergang betreurt,
In zilte traanen ſmelt, en, afgemat door plaagen,
Van 't woedend heidendom in keetens word geſlaagen.
In 't midden van die nood verſchynt een ſchoone Maagd,
Die tot haar hoofdeieraad de kroon van Chriſtus draagd,
En 't Nieuw Verbond verbeeld, de Heil'ge Geeſt van boven,
Heeft haar het ſtarrekleed van 't aanzicht afgeſchooven,
Wyl 't edel hals karkant, dat glansryk gloort en ſpeelt,
De zeven Tempelen van Aſien verbeelt,
En ſluit het witte kleed tot dekſel voor haar leden;
Men ziet haar 't ſnood Serpent, de Dood en Hel vertreeden;
Zy wyſt aan 't Chriſtendom met haare Rechterhand,
Dat door haar Heilands dood aan 't kruis den ſtraffen band
Van Moſis ſlaafſche Wet vernielt is en ontbonden,
En 't menſchelyk geſlacht gereinigt van de zonden.
Terwyl de linkerhand van deze heemelſpruit,
Die op den Hoekſteen ruſt, de Vreede-tak beſtuit,
Daar Gods Geheimboek legt ontſlooten voor haar' oogen,
Europa neêr geknielt, America geboogen,
't Ryk Aſia beſtraalt door 't Goddelyke Licht,
En Africa verneert voor 't Heilig Aangezicht.
Dus zietmen 't gantſch Heel-al, genoopt door zielsverlangen,
Om door haar leeringen de Zaaligheid te ontfangen.

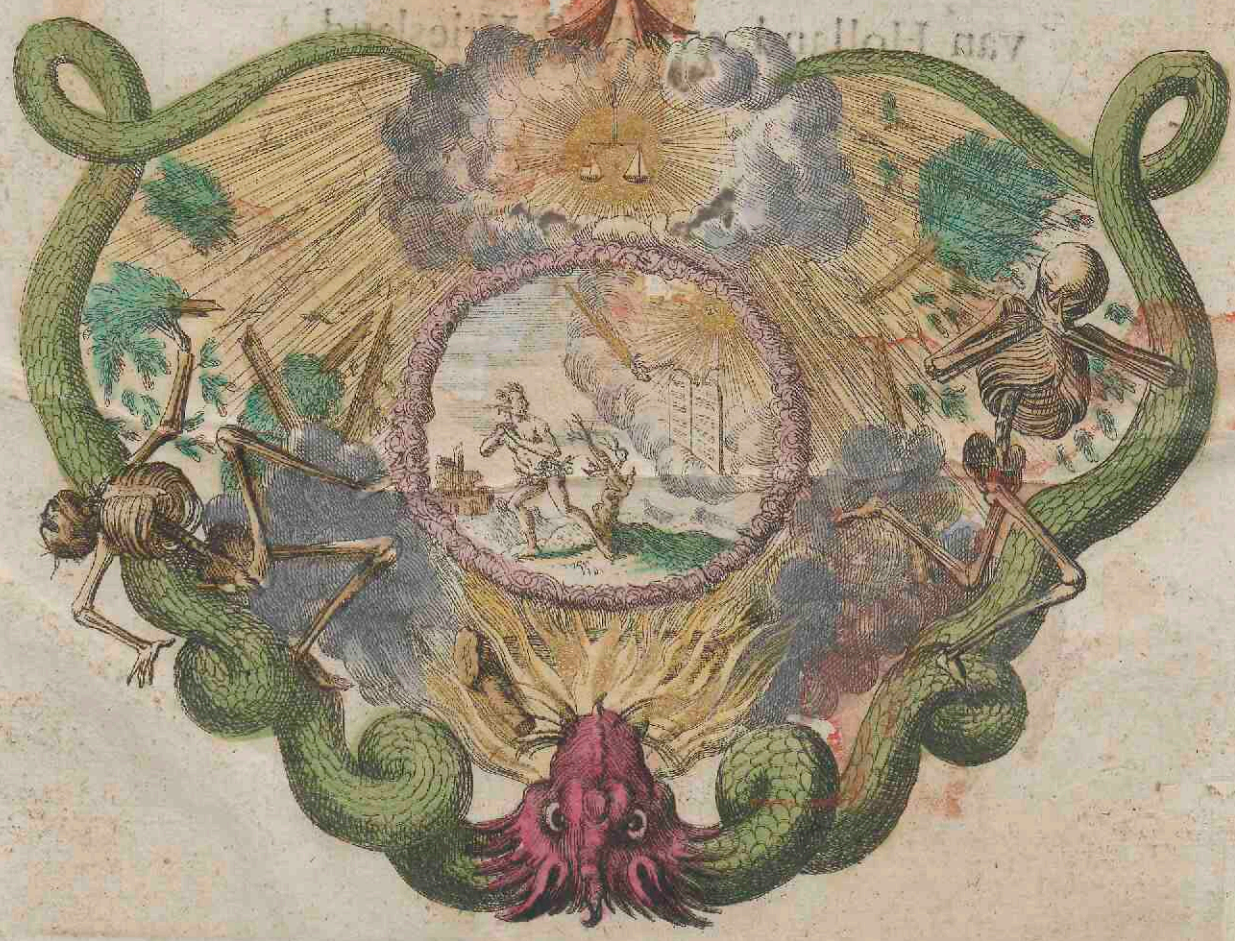

DE
TORIEN
Van
HET
NIEUWE
TAMENT
prenten
beeld
en M.
Hooghe. Inv.

'T GROOT WAERELDS

TAFEREEL,

Waar in de Heilige en Waereldſche
Geſchiedeniſſen en Veranderingen zedert de

SCHEPPING DES WAERELDS,

Tot het uiteinde van de

OPENBARING VAN JOANNES,

Worden afgemaalt, en ieder Konſt-prent door Gods-geleerde Wysgeerige en Waereldlyke Uitleggingen, benevens de

TYDREEKENINGEN of JAARBOEKEN

der Gevallen des Waerelds, naaukeurig in 't Frans beſchreeven,

door de Hr. JACOBUS BASNAGE, Rotterd. Paſt.

Wyders vertaalt, en met Vaarzen verrykt door den

Hr. en Mr. ABRAHAM ALEWYN.

Met Privilegie van de Ed. Gr. M. Heeren Staaten van Holl. ende Weſt-Vriesland voor 15. jaaren.

Tot AMSTERDAM,
Op koſten van J. LINDENBERG, in de Kalverſtraat, by de Capel.

DE STAATEN VAN HOLLAND, Ende WESTVRIESLAND.

DOen te weten alzoo ons vertoont is by J. Lindenberg, Burger en Boekverkooper t'Amſterdam, dat hy Suppliant met groote koſten bezig was te drukken, zoo in 't Duyts als Frans, het Groot Waerelds Tafereel, waar in de Heilige en Waereldſche Geſchiedeniſſen en veranderingen zedert de Schepping des Waerelds, tot 't uyt-eynde van de Openbaringen van Joannes, waaren afgemaalt, en door Godsgeleerde redeneringen, mitsgaders een nette Tydreckening wegens dezelve, en een Uitlegging in Proſa, en reym op ieder Konſt-prent beſchreeven door Dᵒ. J. Baſnage en A. Alewyn, en dewyle hy Suppliant, niet zonder reeden bekommert was dat hem 't voorſchreeven Werk ten geheele of ten deele door andere baatloekende menſchen mocht te nagemaakt ofte nagedrukt werden, zoo keert zig den Suppliant tot ons, verſoekende dat het ons gelieven mochte, hem Suppliant ofte zyn recht verkrygende te begunſtigen, met onze Octroy in Forma. Zoo is 't dat wy de zaaken en 't verzoek voorſchreven, overgemerkt hebbende, ende genegen wezende ter bede van den Suppliant uyt onſe rechte weetenſchap, Souveraine macht ende Authoriteyt den zelven Suppliant geconſenteert, geaccordeert ende geoctrojeert hebben, conſenteeren, accordeeren en octrojeeren hem mits deſen, dat hy geduurende den tyt van 15 eerſt achter-een-volgende jaaren 't voorſchreve Boek genaamt, 't groot Waerelds Tafereel, waar in de Heilige en de Waereldſche Geſchiedeniſſen en veranderingen zedert de Schepping des Waerelds tot het uyt-eynde van de Openbaringen van Joannes waaren afgemaalt; en door Godsgeleerde en Wysgeerige redeneringen, mitsgaders een nette Tydrekening wegens dezelve, en een Uitlegging in Proſa en reym, op ieder Konſt-prent beſchreven, door Do. J. Baſnage en A. Alewyn, binnen de voorſchreven onſen Lande, in beyde de voorſz. Talen alleen zal mogen drukken, doen drukken, uytgeven en verkoopen, verbiedende daarom allen ende een iegelyk 't zelve Boek in 't geheel ofte ten deele in eenige van de voorſz. Talen naar te drukken ofte elders nagedrukt binnen dezelve onzen Lande te brengen, uit te geeven ofte te verkoopen, op verbeurte van alle de naargedrukte, ingebrachte, ofte verkochte Exemplaaren, ende een boete van drie honderd guldens daar en boven te verbeuren, te appliceeren een derde part voor den Officier die de calange doen zal, een derde part voor den Armen der plaatſe daar het caſus voorvallen zal, ende het reſteerende part voor den Suppliant; in dien verſtande, dat wy den Suppliant met deſen Onſen Octroye alleen willende gratificeeren, tot verhoedinge van ſyn ſchade, door het nadrukken van het voorſz. Boek, daar door in geenige deelen verſtaan den inhouden van dien te authoriſeeren of te advoueeren, ende veel min het zelve onder Onſe protectie ende beſcherming eenig meerder credit, aanzien ofte reputatie te geven, nemaar den Suppliant, in cas daarinne iets onbehoorlyks zoude influeeren, alle het zelve tot ſyne laſten zal gehouden weſen te verantwoorden, tot dien eynde wel expreſſelyk begeerende, dat by aldien hy dezen Onſen Octroye voor 't zelve Boek zal willen ſtellen, daar van geen geabbrevieerde ofte gecontraheerde mentie zal mogen maken, nemaar gehouden zal weſen het zelve Octroy in 't geheel, ende zonder eenige omiſſie daar voor te drukken, ofte doen drukken, ende dat hy gehouden zal zyn een Exemplaar van 't voorſz. Boek, gebonden en wel geconditioneert, te brengen in de Bibliotheek van onſe Univerſiteit tot Leyden, ende daar van behoorlyk te doen blyken, alles op pœne van het effect van dien te verlieſen, ende ten einde den Suppliant deſen onſe Conſente ende Octroye moge genieten, als naar behooren, laſten wy allen, ende een iegelyk die 't aangaan mag, dat zy den Suppliant van den inhoud van deſen doen, laten ende gedoogen, ruſtelyk, vredelyk ende volkomentlyk genieten en gebruiken; ceſſerende alle belet ter contrarie. Gedaan in den Hage onder Onſen Grooten Zeegel hier aangehangen, op den negentienden November, in 't Jaar onſes Heeren en Zaligmakers ſeventienhonderd vyf.

H. HEYNSIUS, vt.

Ter Ordonnantie van de Staaten,
SIMON van BEAUMONT.

Naamen der Ed. Heeren, Liefhebberen en Kenners, die tot deze Kunſt-Tafereelen ingeteekent en gecontribueert hebben.

DEn Hr. en Mr. N. Witzen. *O. Burgerm. tot Amſterdam.* &c. &c.
d'Hr. en Mr. J. de Haaze de Georgio, *Hr. tot Meynden en de Loosdrechten: Regeren Burgerm. en Raad* &c. &c. *tot Amſt.*
d'Hr. en Mr. Gerbr. Pancras, *O. Burgerm. tot Amſterdam.*
d'Hr. W. Valkenier, *Bewindhebber der Ed. O: Indiaanſche Maatſchappy.*
d'Hr. J. Valkenier
d'Hr. en Mr. Buis, *Envoié van den Staat aan 't Hof van Eng.*
d'Hr. Jan de la Baſſecourt, *Penſionaris der ſtad Amſterdam.*
d'Hr. Abr. Bakker.
d'Hr. Jonas Witzen, *Geheimſchryver der ſtad Amſt.*
d'Hr. Joh. Bakker Corneliſz. *Gedeputeerde van d'Admiraliteyt van Zeeland.*
d'Hr. A. Sandheuvel, *Penſionaris der ſtad Dort.*
d'Hr. D. Sandheuvel, *Burgerm. tot Dort.*
d'Hr. Eeleboo, *Burgerm. tot Dort.*
d'Hr. Eeleboo, *Secret. tot Dort.*
d'Hr. en Mr. van Beveren, *Burgermeeſter tot Dort.*
d'Hr. Oudewaater, *Heer tot Papendrecht.*
d'Hr. en Mr. Auwel Fabritius, *Regeerend Burgerm. en Oudſanger tot Haarlem.*
d'Heer en Mr. Van Foreeſt, *Burgermeeſter tot Hoorn.*
d'Hr. en Mr. Van Suchtelen,
Cornelis Cambier.
d'Hr. P. Baldeus.
d'Hr. B. Dol.
d'Hr. F. V. Bredenhof, *Heer tot Oſtbuyſen en Hoofdofficier tot Hoorn.*
d'Hr. G. de Vik, *Burgermeeſter tot Hoorn.*
d'Hr. Van Bredenhof, *Heer tot Pylſwaart.*
d'Heer Stev. Vennekool *Archit. tot Amſterd.*
d'Hr. Jan Minne.
d'Hr. Symon Haak, *Secretaris tot Enkhuyſen.*
d'Hr. Fr. Lakeman, *Schepen tot Enkhuyſen.*
d'Hr. Cornelis en Pieter Vis, *Schepenen tot Enkhuyſen.*
d'Hr. Sybrand Schot, *Secretaris tot Purmerend.*
d'Hr. Barend Vriſe, *Secretaris tot Zwol.*
d'Hr. Jacob Vriſe, *Hoofd-Officier tot Zwol.*
d'Hr. W. Vriſe.
d'Hr. Wicherlink, *Griffier der ſtad Zwol.*
De Vrouw Douaniere van Palland.
d'Hr. en Mr. W. Lauwerman, *Burgerm. tot Zwol.*
d'Hr. W. Berkhoud, *Heer tot Slydrecht.* &c. &c. &c.
d'Hr. en Mr. R. G. van Ruſtenburg, *Burgermeeſter en Hoofd-Officier.* &c. &c. &c. *tot Purmerende.*
d'Heeren J. Cok en Petr. Pet, *Burgerm. tot Purmerende.*
d'Hr. Abr. Baars, *Burgerm. tot Purmerende.*
d'Hr. Nicol: Del, *Burgerm. tot Purmerende.*
d'Hr. Melkpot, *Scheepen en Med: Doct: tot Purmerend.*
d'Hr. P. Houting, *Burgerm: en Dyk-Graaf tot Monnikendam.*
d'Hr. Joh. Buyſen, *Burgerm. tot Monnikendam.*
d'Hr. Joan Roos, *Scheepen tot Monnikendam.* &c.
d'Hr. Joan Harkeſtee, *Scheepen tot Monnikendam.*
d'Hr. Joan van Nek, *Scheepen tot Monnikendam.*
d'Hr. Vincent, *Schaagen.*
Adr. de Geus.
Adr. Appel.
C. Mars van Hoorn.
Pieter Clok.
Marten M. Mars.
d'Hr. H. Van Bredenhof, *Secretaris tot Hoorn.*
Adr. van Beverwyk.
d'Hr. Weyntjes.
d'Hr. Cornelis Mend, *Burgermeeſter tot Hoorn.*
d'Hr. P. Buyskens, *Burgerm. tot Enkhuyſen.*
Gerhard M. Mars.
Mus Monnikendam.
Pieter Goet.
Hermanus Lindenberg.
d'Hr. en Mr. Jacobus de Beyer, *Burgerm. tot Nymegen.*
d'Hr. François de Raat van Kerkum, *Burgerm. tot Breda.*
d'Hr. Pr. Harel, *Officier der Vryheit tot Roſendaal.*
d'Hr. Antoni Peſſer, *Stadhouder tot Brena.*
d'Hr. Egbertus Adolfzen de Bertry, *Agent van zyn K. M. van Polen.*
d'Hr. Dr. van der Hoogt, *Schout van Amſtelveen.*
d'Hr. Paulus Roeters, *Med. Doct.*
d'Hr. Jan Loquet, *Med. Doct.*
d'Hr. Capiteyn Ouwens.
d'Hr. Capiteyn J. Cleyberg.
d'Hr. Willem Roels.
d'Hr. Fredrik Wilhelm Mandt.
d'Hr. Chriſtiaan van de Blokkereye.
d'Ar. en Mr. Hendrik Spronk.
d'Hr. Joh. Bakker.
d'Hr. Hendr. Lons, *Dom Heer van St. Maria tot Utrecht.*
d'Hr. W. van der Meulen, *Heer van out Broekhuyſen.*
d'Hr. Juſtus Ormea, *Heer tot Papendorp.*
d'Hr. en Mr. Ypelaar.
d'Hr. en Mr. Loquet.
Vrouw Wilhelma Couſaerd *Wed. ter Smitten.*
Jan van Vollenhove jong.
Theodorus du Pedro.
Do. Joh. Prevooſt.
Gerard van Eſterwegen.
D. Petrus van Eſterwegen.
Iuffr. Iacoba van Eſterwegen.
Ioh. Lansbergen.
Cornelis de Roos, *Maaklaar.*
Do. Ioh. Colerus.
Iacob van Huisduynen.
Den Heer Andrée Ianſen.
d'Hr. H. Weyker, *Secretaris van Haar Ed. Hoog. Mog. Heeren Ged: Staten van Vriesland.*
Ian Iorge Craushaar, *C. de Guerre de ſon A: E: d'Hanover.*
d Hr. Hoeffleger.
Tomas Debbout.
Hendr. Frishard.
Dankers.
Hendr. Sagers.
Gillis Teyler.
Otto Sobbe.
Ian van Diepenbroek.
Abraham van Aaron Dioda Fonſeca.
Ian Garriſſon.
De Wed. Schelkens.
Van der Zee.
Ian van Leeuwen.
d'Hr. Ioh. van de Velde.
Ian Daniel Potſz.
Wilhelm Spiering.
Ian Calkberner.
Dirck Borſt.
Barent Dionis.
Leonard Erkensweyk.
Ioh. Tol.
Gerrit Fortjes de Iong.
Uylenberg en Holleman.
Ioannes Engelbregt.
Ioſeph Barſelay.
Abraham Kappelen.
Carel van Erpecom.
Chriſt. Tirrion.
Gio van Robbert.
Karel Dipſonteyn.
Dr. Ernſt W. Weſtenberg.
Frederik van Leenhof.
Gerhard Hilken.
Hendrik de Reu.
N. van Brakel.
Henricus Hovius.
Iacob van Hoorn.
Ian Carſtenſon.
I. Morgenwekker, *Do. tot Hamb.*
Do. van Es.
d'Hr. Wallendaal, *Pred. tot Hoorn.*
Mynar: Betten, *Pred. tot Hoorn.*
I. Beſt, *Pred. tot Sardam.*
Hr. Gromme, *Pred. tot Monnikendam.*
C. van Heycoop, *Pred. tot Broek.*
Pieter Corvinius.
Pieter van Uchelen.
Chriſtiaan Caſtelyn.
Goſewyn Uilenbroek.
Harmen ten Naarden.
Ian van Loon.
Jan Outman.
Pieter Bykerk.
Siewert van der Schelling.
Abraham Bluſe.
d'Hr. Hendrik van Beek.
d'Hr. en Mr. Aris vander Miede.
Iean Bogaart.
Steven Bogaart.
Dr. Keerwolf.
Ian Everard Graaf.
Ian Outman.
Hendr. ter Smitten.
C. Steurenberg.
Fredrik Veltkamp.
Everard de Burlet.
Ian de Burlet.
Ian Nieuwtyd.
L. Norel.
Nicolaas Caldenhoven.
I. Pieterſen Zoomer.
Willem Cramer.
Willem Stout.
Salomon Soete.
Abel Abelſen.
Daniel Brouſſon.
Chriſt. van Heulen de Iong.
Coenraat Reikel.
Adam de Raat.
Benjamin Wieze.
Ian Knark.
Ian Kramer.
Ian van der Fluit.
Benjamin Signera.
Pieter Hupelius.
Ian Ravensberg.
Willem Kramer.

REDENERING

Aan den Godvruchtigen

LEEZER.

DEwyl voor wysheid-lievende en arbeidzaame geesten ter eener zyde niets zo lastig valt, als in zich de verfoejelyke leedigheid, die Bronader en voortteelster van alle snoode Hartstochten, 't zy door beklaaglyk onvermoogen, 't zy door tusschenkoomende gevallen, te moeten huisvesten; is ter andere zyde voor zodaanige lievelingen van Geleertheid, Konsten en Weetenschappen, niets zo bekoorlyk, als zich zelve met die roemruchtige oeffeningen bezig te houden, en de dierbaare tyd, die meenigmaal zo onnut en achteloos doorgebracht, en naderhand te vergeefs beklaagt word, en nooit weederkeert, niet vruchteloos voor by te laaten gaan; te meer, dewyl zulks een weergadelooze gerustheid en vergenoeging voor de ziel baart; voornaamentlyk, wanneer men zodaanige heilzaame bezigheden verkiest, welke tot ons tydelyk en eeuwig wel zyn strekken, en waar door wy den dag met vrucht en vreugd ten avond brengen. Dit aldus aangemerkt, heb ik weinig moeite van nooden, om Vl. de reeden te vertoogen, welke my, die de uitterste neiging en zucht voor geleertheid heb, alhoewel ik onbekwaam ben dezelve te doorgronden, aangemoedigt heeft, om dit geleerd en doorwrocht Boek uit het Fransch te vertaalen, en onder het Hoofdschrift van 'T GROOT WAERELDS TAFEREEL, in't licht te brengen, hoe vermeetel myn onderneemen by de Waereld mag aangezien worden; zynde dit Werkstuk nooit voor deze dusdaanig volmaakt in de Waereld, noch tot dees tyd in't Fransch in't licht geweest, alzo ik't zelve uit de eigene en noch ongedrukte Handschriften van den Heer Basnage, my van tyd tot tyd ter hand gestelt, vertaalt heb; want, dit hoogwichtig Werkstuk, 't welk Vl. aangebooden word, zo om't konstlievend oog door meenigvuldige Tafereelen, door's Meesters hand cierlyk geëtst, geschikt en volwrocht, te streelen, als om de ziel langs een gemaklyke weg tot een nader kennisse van de Geschiedenissen der Heilige Bladeren door Godgeleerde Redeneeringen te leiden, is van een te groote aangeleegendheid, om niet in onze Nederduitsche taal te voorschyn te koomen, aangezien de geleerde hand van een der roemwaardigste en in den Christelyken Godsdienst ten uitterste ervaaren verstanden daar aangeschreeven, en't Werkstuk dus verre volvoert heeft; als zynde een zaak van de aller aanmerklykste nuttigheid, dienende om den Geest tot Godvruchtigheid en Deugd op te wekken, en Gods groote wonderdaaden, zo van den aanvang en schepping des Waerelds, als het verder bestieren van dien, benevens het weezen der Schepzelen, en de onbepaalde Almachtigheid en Grootheid van den Schepper, zo verre het menschelyk vernuft dezelve naspooren kan, te bespiegelen. Ik wil wel bekennen, dat het moogelyk is, dat ik met deze vertaaling, dewyl ik my niet vermeet het Nederduitsch in den grond, veel minder de Fransche taal dus verre te verstaan, een groot gedeelte van de luister, waar mede de Uitvinder het Werk verheerlykt had, kan verduistert hebben, maar, dit is echter zeeker, dat ik met myn uitterste vermoogen, en zo verre myn taalkunde my toeliet, my bevlytigt heb, om des Doorluchtigen Schryvers gedachten aan de Christelyke Mede-Vaderlanders in't Nederduitsch mede te deelen, verwachtende, dat het zelve Werkstuk een zodaanige indruk in de Godvruchtige Ziel van den Leezer, door een Christelyke aandacht geeven zal, als waar op het oogwit van den Godgeleerden Heer, J. Basnage, doelt, wiens doordringend vernuft, zo in de rechtzinnige Redeneering over Gods weezendlykheid, en de Godlykheid der Heilige Schriftuuren enz. en onwederleglyke bewysreedenen teegens de verfoejelyke Atheisten en hunne Godlooze dwaaling, en verdere omverwerping hunner valsche grondstellingen en ydele harssendroomen, als wel in't behandelen der Geschiedenissen van den Bybel, en de Uitleggingen op yder Tafereel, Godgeleerdelyk, met zedelessen ondermengt, Wysgeerig, en Geschiedeniskundig uitgevoert, by-zonder uitblinkt; gelyk zyn geleerdheid wyders in de Tydreekeningen en Jaarboeken des Waerelds, aan't zelve Werkstuk geschaakelt, bespeurt word. Tot alle't welke ik de vryheid genoomen heb, van yder Konstprent, de Tytelprenten zo van't Oude als Nieuwe Testament daar onder begreepen, in korte vaarzen uit te leggen, om aldus zonder een groote ommetrek, en lastige moeite van veel leezens, de verbeelde en afgemaalde Geschiedenis in ieder Tafereel aanstonds verstaanbaar te maaken, gelyk ik in zommige plaatzen tusschen de Uitleggingen eenige vaarzen, welke ik daar niet wanvoeglyk oordeelde, ingeplaatst heb. Eindelyk heb ik dienstig geoordeelt, de moeite te neemen, om dit roemruchtig Werkstuk met eenige zinnebeelden en cieraaden, op de stoffe toepasselyk, op te toojen, en dezelve als Slotprenten onder eenige Tafereelen, daar toe verkooren, te plaatzen; hebbende ten dien einde myn uitvindingen door braave Meesters, waar onder Cornelis Huibertsz. en Casper Luiken, twee wakkere Konstenaars, uitmunten, in't kooper laaten brengen, uitgezondert twee zinnebeelden, door den Uitvinder der Tafereelen alreeds uitgevoert, van welke het eene in Leviticus geschikt is, onder het Tafereel, alwaar Nadab en Abihu, twee zoonen van den Hoogenpriester Aaron, om't schenden van Gods Heilige order, in't brengen van vreemd vuur op't geheiligd Altaar, door Gods gerechte wraak, en't blikzemvuur getroffen, hun vermeetele schennis, met de dood boeten. En het tweede, dat onder het wondergraf van den Grooten Wetgeever en geleider Israëls, Mozes, gevoegt is, en't welk men, reeds mede machtig zynde, goed gevonden heeft, om de grootsche gedachten daar in begreepen, die plaats te laaten bekleeden. Dus verre had ik dit Bericht aan den leezer uitgebreit, als wanneer het groot Waerelds Tafereel voor d'eerste maal in't licht kwam. Maar, dewyl ik lust schepte, om myn werk, nu ordentlyken op een cierlyke wyze gedrukt, eens te doorbladeren, bespeurde ik in't zelve zo veel ingesloope drukfauten, in de naleezing onder den druk, by onagtzaamheid over 't hoofd gezien, als wel eenige duistere en niet wel aaneengeschaakelde zinnen, zo door den afschryver van't oorspronglyk handschrift van den Heer J. Basnage, als wel myn eigen verhaasting in't vertaalen, om't Werkstuk onder de pers te brengen veroorzaakt, dat ik te raaden wierd, om't zelve met nauwkeuriger gedachten te doorleezen, en de gebreklykheden, voor zo verre zy my voor oogen kwaamen te verbeeteren. Gelyk ik dan in dezen derden druk de zelve opgeheldert, de zaamenbindingen of aaneenvoegingen van dien waargenoomen, de onderscheidingen aangemerkt, en de druk- en spel-fauten, zo in de vaarsen als uitleggingen gevonden, naar myn uitterste vermoogen verbeetert heb, verhoopende dat de Leezer met het nader bespiegelen van dit Werkstuk, in dezen druk de vrucht, daar inne besloten, volkoomentlyk zal smaaken, als wanneer ik myn genoome moeite ryklyk betaalt zal achten.

ABRAHAM ALEWYN.

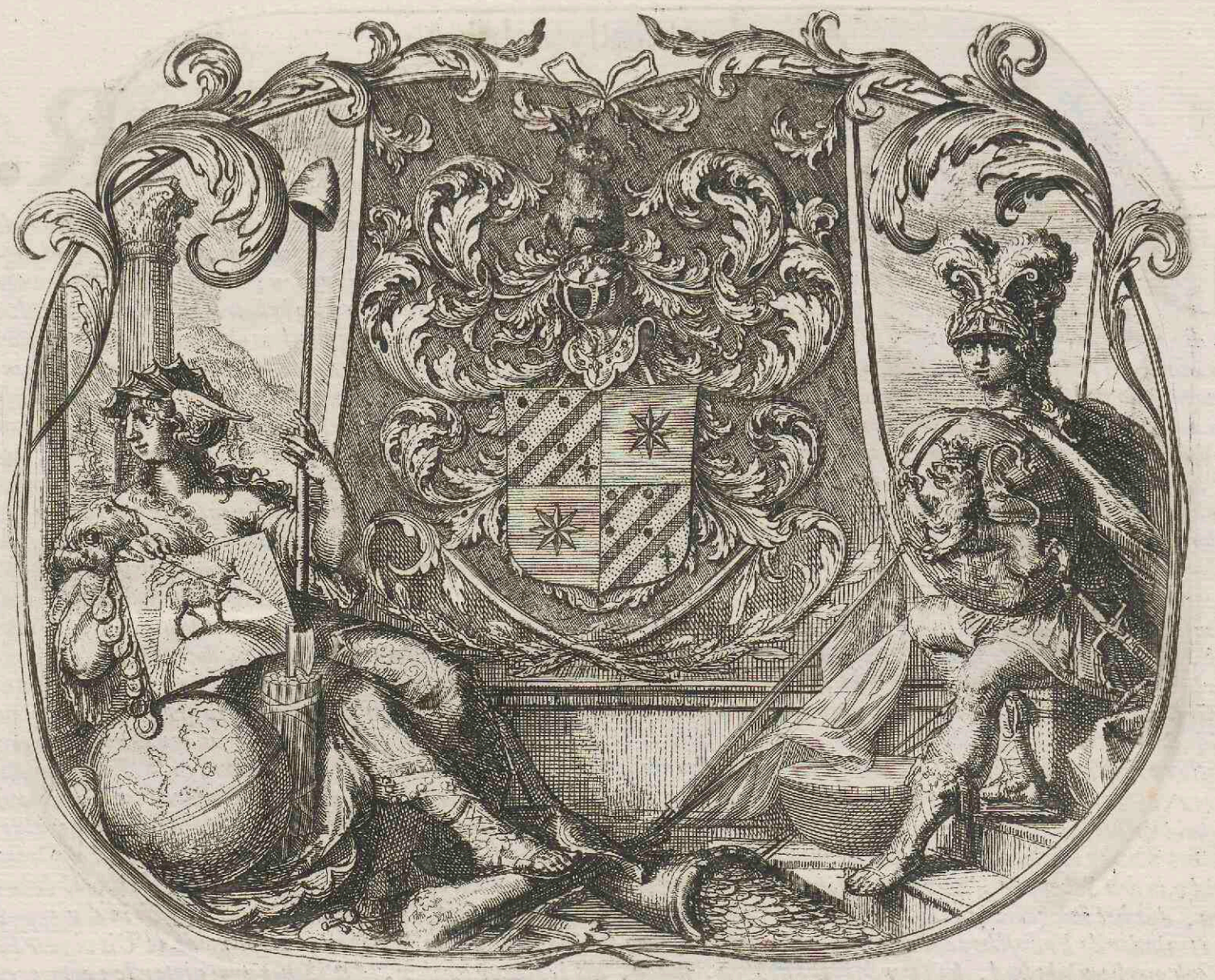

Aan den EDELE GROOT ACHTBAARE HEER
Den HEER en MEESTER
JERONIMO DE HAZE DE GEOR G.
HEERE van MYNDEN en de LOOSDRECHTEN,
Regerend
BURGERMEESTER EN RAAD
Der STAD AMSTERDAM.
MITSGADERS
BEWINDHEBBER der Ed. OOSTINDISCHE
MAATSCHAPPY, &c. &c.

MYN HEER.

SIet hier een Werk, welkers uytmuntendheid te weeg gebracht heeft dat het ſelve in 13 maanden tweemaal gedrukt, uitverkocht, en nu aan myn de Eere geeft, van deſen derden druk met alle ſoorten van hoog achting en Eerbied aan U Ed. op te draagen, verſoekende het zelve onder de ſchaaduwe uwer vleugelen een veylige ruſt te gunnen,

hen, aangeſien de ſtoffe volſtrekt Heilig, en den Uitvinder der Tafereelen zo zeer in die konſt ervaaren was om alle Zaaken, Hiſtorien, Zinnebeelden, en wat bedenkelyk naar den aard en meening der oude en hedendaagſe Schryvers in Prent-verbeeldingen aan 't oog der leerzuchtigen naar 't leven te vertoonen, dat zyn weêrgaad noch niet gevonden is; en wat belangt den Heer Baſnage, die dit Boek der Wonderdaaden Gods, in die volmaaktheid afgebeeld zynde, Hiſtorieel, en tydkundig beſchreeven heeft, deszelfs geleerdheit en keurige ſchryfwyze, noch onlangs in de beruchte Kerkelyke en Joodſche Hiſtorien gebleeken, heeft hem genoegzaam by alle beminnaars der Geleerdheid beroemt en geacht gemaakt. En eindelyk den Heer Alewyn, welke den Vertaalder van dit Werk, en Dichter der Vaarzen is, die onder de Afbeeldingen, en tuſſchen de Texten gevonden werden, deze heeft zich door zyn Gezangen eertyds uitgegeeven, by den Liefhebberen der Taal en Dichtkunde, zo bemint gemaakt, dat hy de nyd ontwaſſen is. Om de waardye van dit Werk, daar drie zo hoogberoemde Autheuren het eelſte hunner herſſen-vruchten hebben in beſteed, hier by te voegen, was myn onmoogelyk, vermids het zelve meer deugt bevat, als myn pen bequaamheid heeft om uit te drukken: Maar, ik zegge alleen dat deszelfs achting zo ver is uitgeſtrekt, dat, hoe zeer zich lieden van mynen handel onderling door openbaare boosheid, beneerſtigt hadden den aftrek daar van te verhinderen, het zelve nochtans door de goedkeuring van het algemeen, zo veel roem heeft weggedraagen, dat in min dan 13 maanden over de 1500. Exemplaaren, aan onderſcheide Staats, en Standsperzoonen, zo by inſchryving, als door verkoop zyn afgegaan. Hoopende dat dit gering bewys myner Eerbied en hooge achting, waar mede ik U Ed. Groot Achtbaare kome begroeten, een zo aangenaamen offerhande weſen zal, dat het zelve plaatze vinde om zomtyds in de uitſpanningen Uwer hoogwichtige bezigheden beſpiegeld, en tot een vermaakelyke tydkorting verkooren te werden. Waarmede ik deſe ſluyte, doch zal geduurende myn levensloop nooit voleinden, om den Almachtigen te bidden tot behoudenis van U Ed. Perſoon, en dat dit roemruchtig Waerelds-deel, na dat het tot zyn uiterſte uitgeſtrektheid, uit den overvloed der Burgeren, vol Praal-gebouwen zal zyn gezet, noch een reeks van jaaren door U Ed. geregeert mach werden, terwyle ik ben en blyve, met alle bedenklyke ſoorten van Eerbied en Hooge achting.

Ed. en Groot Achtbaare Heer.

U Ed. Ootmoedigen Onderdaan en Volvaardigen Dienaar,

JACOB LINDENBERG.

JACOBUS BASNAGE
In Patria Rothomagensis. Dum exulat Rotterodamensis Pastor.
Anno Mon. 30. æt. 55. 1707.

J. Holsbalp pinx. P. v. Gunst sculp.

Lindenberg excudit cum Privil.

REDENEERING

Over Gods Weezendlykheid, de Godlykheid der H. Schriftuuren, Ingeevingen van Mozes en andere Propheeten, mitsgaaders het oogwit van dit Werk.

§. I.

Aanmerkingen over Gods Weezendlykheid.

DE Dood is bynaer het eenigſte bewys, dat de Atheiſten (Godverzaakers) overtuigt, en hen t'eenemaal ter aarde werpt. In der daad, het getal dier geenen, die tot het einde toe in godloosheid volharden, is heel klein. Zy gevoelen het, en laaten zich op 't laatſte oogenblik teekenen van verſchrikkingen ontſlippen, die 't geheim van 't geweeten verraaden. *Epicurus* van wien men een Held maakt, om dat hy het menſchelyk geſlacht van het juk des Godsdienſts verloſt heeft, waar onder men te vooren zuchtte, en die men in den Hemel plaatſt, om dat hy deze overwinning op de Goden behaalt heeft, *Nos exæquat victoria Celo.*

Leerde aan anderen de dood niet te ontzien, en hy zelfs beefde op deszelfs denkbeeld alleen. *Cotta* verbeeld hem als de zwakſte menſch des waerelds op dit punt, en men beriſpt, zedert een geruimen tyd in de ſtervende Atheiſten de afzweeringen, die hen ſelfs met verwarring en ſchaamte bedekken, men overvalt hen ter rechter tyd, als het ſterfuur en die plaatsbeſtelders naderen, die den geeſt zo wel als 't lichchaam verzwakken, en hen de noodwendige beſtendigheid beneemen, om de godloosheid te onderſchraagen: maar, men moet den dood niet vreezen, om dat daar een God is. Het Niets heeft niets verſchrikkelyks voor een ziel, die noch vreeſt noch hoopt, de Hel alleen, en Gods rechtvaardigheid kunnen het einde des leevens ontzachlyk maaken. Waarom dan dezelve te vreezen, by aldien men zich wel verzeekert vind, dat daar noch Paradys noch Hel is? De verandering, die zich alsdan in den geeſt der onvroomen laat vinden, baart veel eer een denkbeeld van het toekoomende, als van de ziekte, en de ziel werd leevendiger door de vreeze, als het lichchaam door de ſmert, getroffen. De ziel der godloozen verheft zich niet boven de Godsdienſt als door geweldige beweegingen, en kracht van werktuigen, en van het oogenblik dat de beweegingen zich vertraagen, herneemt de reeden, die verdooft was, de overhand. Het bedrog, 't geweeten aangedaan, verſtrooit zich, en zy begint haar gevoelens, die hoewel verwert en zwak, niet nalaaten het hart en de geeſt te ontroeren, gewaar te worden, en te ontdekken.

Die geenen zelfs, die volharden willen, zyn verplicht zich te verſtompen, en verrukt van zinnen te worden; zy trachten het gezicht der byſtaanders t'ontvlieden, uit vreeze dat hen eenige ongewilde beweeging, die haar ontdekt, ontvluchten mogt.

Maar, daar is geen beſtendiger menſch, als een Atheiſt, geduurende het leeven en de gezondheid; want hoewel 't ligt valt hem te beſtryden, is het moeielyk hem te overtuigen en te bekeeren, ten minſten, zyn de voorbeelden daar van heel zeldzaam. De godlooze, alleenlyk bezig met zwaarigheden te maaken, bind zich niet aan eenige ſtelling; hy beſluit zich zelve zelden in eene plaats, om aldaar de beleegering te ondergaan, hy loopt, hy vlucht dwars over 't veld, en verzaamelt al het geen de wysgeerigen het krachtigſte tegens de Godsdienſt ſtrydende, zich ingebeeld hebben, zonder eenige bekommernis, of die zwaarigheden zich zelve onderſteunen, dan of de eene door de anderen, weegens hun tegenſtelling, zich niet om verre werpt. Hy trekt, zelfs uit den boezem van den Godsdienſt, de onmeetlykheid Gods, en de grootheid zyner werken, de bewyzen tegen dezelve. Hy veracht zynen vyand, en begint door een bedriegelyke beſchuldiging van zwakheid in den geeſt en ſtyfzinnigheid. Een belachgelyke keer aan de geheimeniſſen van den Godsdienſt, of aan het gedrag der Godsgeleerden gegeeven, verſchaft hem de ſtoffe van een Zeegepraal, welke hy altyd goed keurt, en menigmaal door de byſtaanders doet goed keuren.

De laſterende Atheiſten zyn de moeielykſte niet om weder te regt te brengen, hoewel men hen meer haat als de anderen, om dat zy by de dwaaling de onzuiverheid voegen; hun dwaaling is zelfs menigmaal vrywillig, zy hebben de gevoelens van de Godheid, niet als door belangen, uitgedooft. Men heeft daar in ook geheele jaaren moeten werken, om daar van een gevolg te erlangen. Onderwylen herkoomen zy heel dikmaals uit hun dwaaling, om dat de zonde, die de dwaaling verzelt, hun ſchande aandoet. Daar zyn oogenblikken, in welke de drift niet werkt, en tuſſchen beide de ſtraffen laat zien, welke op de misdaad moeten volgen, van het oogenblik, dat het vermaak ophoud, ontwaakt het geweeten, 't welk men niet als om het genot geblind heeft. Maar de beſpiegelende Atheiſten, die zich ſtellen op de zuiverheid der reden, de gantſche berooving der hertstochten, de grootheid van de ziel, en de kracht van den Geeſt, die hen boven 't gemeene volk verheft, zyn by naer onverwinbaar.

Men moet onderwylen de zieken evenwel niet veronachtzaamen om dat zy ongeneeſlyk ſchynen. Daar zyn verborgen nieuwe ſprongen in de verharde geweetens, gelyk als in de lichchaamen, door langduurige ziektens verzwakt, gevonden worden. Men moet het zaad zaaijen, en den dauw des Heemels verwachten; het laat niet na zomtyds uit te ſpruiten, zelfs ſchoon het land zandig en niet wel toebereid is. Het zoude te veel ondernoomen zyn, verouderde meeningen door een voorreden, waar van de paalen eng zyn, te willen omverwerpen, maar, men kan daar door ten minſten zeekere vooroordeelen beſtormen, die de godloozen maaken, onder wiens begunſtiging zy zich zelve goed keuren, en de Chriſtelyke Godsdienſt beſtryden.

Alvoorens de heilige geſchiedenis uit te leggen, is het natuurlyk te betoogen, dat daar een God is, die dezelve voorzegt heeft, en door zynen geeſt de heilige Schryvers bezielde. Zo de aanmerkingen, welke ik over deze ſtoffe gemaakt heb, en waar van wy hier een ſchets toonen, de godloozen niet beweegen, zullen zy dienen, om het geloove dier geenen te bekragtigen, die zich daar in zoeken te oeffenen, of om zich weegens menigvuldige laſtige vooroordeelen tegens de Godheid, en de heilige Schriftuur te verlichten.

De godlooze dan voor eerſt ſtelt een Eer in zyn onverſchillendheid, en hy zegt dat hy geen hartstocht heeft die hem vervoert, en dat zyn Ongodiſtery de vrucht zyner overdenkingen en oeffeningen is. Dus zwemt hy tegens 't onweer op, en grypt de menigte van vooren aan die hem haat, van 't oogenblik als dezelve hem kent, hy verheft zich boven de toeſtemmingen van de waereld, terwyl de Godsgeleerden, van zyn wierook dronken, hem met yver zoeken. Men ziet hem in geen ongeregeltheid geſtort, als de kwaade Chriſtenen, noch eigenzinnig, als de bygeloovigen door een yver, die hem voert om geen achting voor de wetten van het bloed, noch menſchelykheid te hebben, maar om de moordpriem in den boezem van zyn evennaaſten te ſtooten. Zoo daar menſchen zyn, die zich niet boven den Godsdienſt verheffen, als om geruſter in de misſlag te blyven; is hy onder die rey niet. Hy haat de vermaaken, hy ontvlucht de waereld, hy leeft in eenzaamheid, hy oeffend zich niet om zich in die geenen te herſcheppen, welke hy leeft, en blindelings hun gevoelens te volgen, maar om dezelve naaukeurig te weegen; en hy beſtryd den Godsdienſt niet, als om dat hy die als een gemeene en gevaarlyke dwaaling aanziet. Dusdaanig is 't, dat den Atheiſt de godloosheid onder de ſchaduw van de allerſtrengſte deugd doet wandelen. En gelyk men meenigmaal van de zuiverheid der gevoelens, door die der zeden oordeelt, zo treft deze uitterlyke onverſchillendheid veel menſchen, die 't een eer reekenen, daar door geacht te zyn, en zich onder de maatſchappy der waanwyzen te ſtellen. Men vind nieuwe voorwerpen van toejuigingen met zich tegens 't gemeen der Chriſtenen aan te kanten, men ziet het zelve als een ſchaaps kudde aan, welke haar Opperhoofden zonder onderzoek volgt, dewyl zy zelfs van dit onderzoek een der weezendlyke merkteekenen van hun maatſchappy maaken. Men beſchuldigt deze Opperhoofden niet minder een genreen volk te zyn, als het volk dat zy geleiden, of van 't zelve in dit vooroordeel door belangen te onderhouden. Eindelyk, de vreeze Gods ſchynt een zwakheid van geeſt, welke men met kunſt voed: dit is het eerſte vooroordeel, dat wy, zo 't moogelyk is, willen ontwortelen.

De Atheiſt juigt zich zelve onrechtvaardig toe over zyn ſtrenge zeden. Ik wil hem niet haatlyk maaken, door hem met

mis-

misdaaden te belaaden, die hy mooglyk niet begaat. De misslag baart veel eer bygeloovigheid en afgodendom als ongodistery. Ik wil daar geen andere bewyzen van, als de geschiedenis van deze grouwelyke eeuwen, daar de godloosheid met de uitterste hoogmoed regeerd Men merkt daar ter zelver tyd aan een afschuwelyke vermeenigvuldiging der Heiligen, Pelgrommagien, Plechtigheden en onnutte gewoontens, onder welkers begunstiging men geloofd met de Godheid te verzoenen, zonder dat zulks iets aan de hartstochten kost. Dit zyn Atheisten van misslagen, daar zyn Atheisten van begeerten, die willen zouden, dat daar geen God was, om hem nooit te vreezen, en van de zorg ontslaagen te zyn van hem aan te bidden; en daar zyn mede Atheisten van bespiegeling, die van de groote misdaaden een affchrik hebben; maar, zy moeten daar uit geen ydelheid trekken, om dat zy geestelyke hartstochten hebben, en die niet minder moejelyk te overwinnen zyn, als de liefde der vermaaken. Ik onderzoek niet, of die menschen geen loopende zonden begaan, of zy zo 't eenemaal ontmenscht zyn, dat zy niet meer de beweegingen van 't vleesch gevoelen, waar van men zich gemeenlyk niet eer, als met de jaaren, of met veel moeite ontslaat. By aldien men 't leeven der Wysgeerigen onderzocht, en in hun binnenste kaamer, en in hun hart trad, men zou bevinden, dat de oeffening de gemeene hartstochten in 't haar noch niet gedood had, en dat zy niet naalaaten dezelve in de afzonderingen en in 't geheim te vergenoegen, maar, zonder in een haatlyk onderzoek te treeden, stel ik vast, dat de hartstochten niets verricht hebben, als van voorwerp te veranderen.

De Atheist van bespiegeling is meer jeloersch van de vryheid om te gelooven, of niet te gelooven, als de waereldling van zyn eeren en vermaaken is. Het is hem geen kwelling in een volkoome onafhanglykheid te leeven; van niet met eenige plicht voor een meerdere oorzaak belaaden te zyn, en nooit tot de noodwendigheid gebracht te zyn, van zyn stem aan te hooren, en met zyn Wet te raade te gaan, om zyn bedryven te regelen. Het is een groote bekoorlykheid voor den geest en 't hart, niets boven zich te zien; geen andere richtsnoeren te hebben, als die, welke men zich zelf voorschryft, en volgens zyn eigen goeddunken verbreekt, zich als zyn laatste einde aan te zien, en van zich zelve een zoort van een God te maaken, aan wien men alles overdraagt, en geen andere te erkennen; zulks is het Paradys der Atheisten, en de zoetigheden, die hen betooveren. Wyders bemint men het onderscheid en de nieuwigheid in de stoffe van Wysgeerte en Godsdienst. By aldien de Ongodistery de loopende meening was, zyn daar wel menschen, die dezelve verlaaten zouden, om den verlaatene Godsdienst te volgen. Het is waar dat de Ongodistery aloud is; maar men stelt daar een eer in, dat men een nieuwe stelling maakt; want daar zyn veranderingen en verwisselingen in deze Sekte: alhoewel de leer daar van eenig is, ten minste heeft men de eer van nieuwe bewyzen uit te vinden, om dezelve te verdeedigen, en nieuwe zwaarigheden, om de Godistery aan te vallen. Is het dan geen zoort van ydelheid zich boven 't volk te verheffen, en zich in deze verheffing als in een hooge Burgt aan te zien, terwyl de anderen in de modder kruipen, voor alle ongemakken van de lucht blood gestelt? Zo men de toejuigingen van een meenigte door haar onbeleefdheid en onstandvastigheid berucht, verliest, herstelt men dit verlies door de achting, welke men in een kleine Maatschappy van fijne geesten heeft, en wier loftuitingen voor die van 't volk en de Godgeleerden zyn te stellen. By gebrek van vreemde lofredenen, blaast men zich in zyn eigen oogen op, en men juigt zich zelve toe, van door zyn eigen verlichtingen tot deze hooge trap van vryheid gekoomen te zyn, terwyl het overige der menschen in slaaverny is. Daar zyn geen trotscher en groothartiger menschen, als die eenzaame en bespiegelende, die boven de loftuitingen en heerlykheid schynen te zyn. De verachting, waar mede zy van hun vyanden spreecken, alhoewel wys zynde, en zy de eerste verstanden van hun eeuw geweest zyn, doet genoegzaam begrypen wat inbeelding zy van zich zelve hebben. Men blooft van deze drift niet, om dat zy inwendig en geheim is. Onderwylen, by aldien de Atheist by zich zelve gaat, en zich onderzoekt, 't geen hy nooit doet, om dat hy de minste belangen niet heeft van zyn hart te kennen, noch om de plooyen te ontvouwen, om zyn staat vast te stellen, en door het tegenwoordige van het toekoomende te oordeelen, zal hy alle die beweegingen by zich vinden. Hy maakt een Afgod van zyn vryheid, aan wien hy God zelf opoffert; dierhalven moet hy zich dan niet vermeeten geen hartstochten te hebben, die zyn Ongodistery veroorzaaken; want hy heeft alle die geenen, welke deze kunnen en moeten voortbrengen.

Ik ontken niet, dat het gedrag der Christenen meenigmaal de Godsdienst met verachting doet aanzien, als of zy het uitwerkzel was van Staatkunde en de menschelyke voorzienigheid. Men heeft moeite zich van lachgen te onthouden, als men een mensch ziet, die God gelooft te dienen, kusschende de ontvleeschde beenderen van een over langen tyd gesturven mensch, of wel een ongevoelige en doode beeldenis bewierookende. Het wonderbaar getal der wonderdaaden niet alleen onnut, maar dwaas, belachlyk, met weinig geest ingebeeld, en welke men niet nalaat met heevigheid en vervloeking te onderschraagen, walgt de doorluchtige verstanden: de godlooze zeegepraalt, als hy de Christenen zich van den Godsdienst ziet bedienen als van een Momaanzigt, om haar leelijkheid te verbergen, en dezelve besteeden om, onstrafbaar, de grootste misdaaden te bedryven.

Eindelyk grypt men meenigmaal de godlooze met deze onbeleeftheid aan, welke hem doet lachchen, en nieuwe bespringingen voor den Godsdienst verwekt. Het is niet genoeg dat de Godlykheid in haar werken voor ons gevoelig zy; men moet dezelve aan den geen, die haar ontkent, doen kennen. De yver en 't vertrouwen, die een goede zaak inboezemen, zyn daar toe niet volstrektelyk genoeg. Men heeft kunst en voorzichtigheid van nooden, om den godlooze in zyn affnydingen en sterktens te overweldigen, en fynigheid, om zich van zyn verachtingen, welke hem zomtyds tot Bolwerken dienen, meester te maaken.

Daar is in dit tweede vooroordeel, gelyk in 't voorgaande, eenig bedrog; want de misslag, die men in de voorwerpen begaat, belet haare hoedaanigheid noch weezendlykheid niet. De Zon laat niet na straalryk en noodzaaklyk te zyn, alhoewel daar veel menschen zyn, die door onachtzaamheid in 't duister vallen, of die zich van zyn licht bedienen, om doodelyke en verderfelyke oogmerken uittevoeren. Men dwaalt van den Godsdienst, en men vergeet een God, wiens Rechtvaardigheid krachtige indrukzelen in de ziel van alle den geenen moest maaken, die hem kenden. Maar volgt daar uit, dat hy niet weezendlyk is?

Men vermeent dat het de vreeze of de Staatzucht is, welke aan de vaststelling van deze leere plaats gegeeven heeft? In tegendeel, by aldien men de weezendlykheid van een al te gevoelige en bekende God konde verydelen, zoude het gemeene volk alles winnen. Meent men dat zy de vryheid en onafhanglykheid, alzo wel als de Wysgeerigen, niet beminnen? By aldien het volk geen andere dammen aan heur driften als de menschelyke wetten had, ende dat zy het recht bezaten van alle zonden te begaan, welke die niet straffen; en indien zy niet meer met plichten belaaden waaren, die hen dwingen, lastig vallen en kosten, wat zoude haar geluk zyn? Het denkbeeld van een wreekend God en de Hel zouden niet meer hun vermaak ontrusten, noch de uitvoering hunner oogmerken wederhouden, zy zouden hun hartstochten niet meer met hun geweeten zien stryden. Schept men vermaak in wendige beulen te voeden? en zoude men niet doen, 't geen men kan, om zich daar van te verlossen?

Men doet natuurlyker wyze alles, om God uit de waereld weg te neemen: en dewyl men daar mede zyn oogwit niet kan beryken, verrukt men zich door denkingen en oogmerken, die de geheele bekwaamheid van de ziel vervullen. Men poogt God naar zyn hartstochten te voegen. Men maakt hem leedig, onachtzaam en zacht, en daar uit zyn zo veel Historien en Godsdiensten gesprooten, welke strekten om 's menschen verderf te vleyen, God mismaakende. De godlooze heeft geen ander behulp-middel voor zyn knaagingen, noch zeekerder schuilplaats, geduurende het leeven, als de Ongodistery. Het is dan niet als door geweld of noodzaakelykheid, dat hy niet weder valt. De vreeze welke men *de Moeder der Goden* noemt, is een reden, om hem dezelve te doen verwerpen; want, of deze vreeze baart een algemeen denkbeeld, dat daar boven ons een Weezen is, dat ons kan vernielen, en zy ontdekt ons als dan een God; of wel dit is een plotzelyke schrik die 't gemoed overmeestert, en een zwakheid van de ziel.

Maar hoe kan die zwakheid zo gemeen zyn? Hoe heeft zich 't menschelyk geslacht door deze harsseendroom laaten inzwelgen, geduurende een zo lange reeks van Eeuwen? De vreeze is een kwaad, de mensch zoekt niet de aandoeningen van dezelve te beproeven, hy doet zyn best, om zich daar voor te beschermen, of om daar van schielyk verlost te zyn. De onder-

daan,

daan, dien men onderdrukt, ſtaat tegens zynen Dwingeland op, in het oogenblik, als hy 't zonder ſtraf te verwachten doen kan; en by aldien hy begrypt, dat men hem in den naam van een Koning, die nooit weezendlyk geweeſt is, plaagt, herneemt hy haaſtig zyn vryheid. Het valt moejelyk genoeg, de zwaarigheden van den Godsdienſt te overleggen, om de menſchen niet te beſchuldigen, van dezelve door bygeloovigheid, of zwakheid van geeſt te oeffenen, maar hy onderwerpt zich dezelve niet, als om dat hy van haar waarheid overtuigt is.

De allerwelſpreekenſte Predikant zoude aan eene geheele vergaadering van toehoorders nooit doen gelooven, dat daar een God is, by aldien de Godheid zich door gevoelige en treffende plaatzen niet ontdekte. De Koningen hebben minder belangen als iemand, om de *vreeze der Goden* aan hun onderdaanen in te laten boezemen, dewyl de Vorſten boven dit *ydele ſchrikbeeld*, zo zy 't noemen, zich verheffende, van dat denkbeeld, den onderdaan ingeprent, zich kunnen bedienen, om hun gezag eerbied, en luiſter by te zetten. Maar de Godsdienſt beteugelt de hartstochten zo wel der Koningen, als die der Onderdaanen, zy doet hen op den Troon beeven, en zy verſchrikt hen op de uure des doods. Men heeft weinig Koningen Ongodiſten gezien, zy zyn in dat opzicht gemeen volk, en vreezen alle de Godheid en den blixzem, als de zelve boven hun hoofd ſlaat en dondert. Wie is die eerſte Koning, die de Godiſtery ingevoert heeft? By aldien de Koningen wys genoeg waaren om de Ongodiſtery voor zich te bewaaren, zoude al het volk wel dwaas genoeg zyn, om het juk en de laſt van de Godheid op zich te neemen? Valt het dan zo gemaklyk een Godsdienſt op te leggen, als men weet dat daar geen God is, gelyk men als dan weeten zoude? Heeft men het bedrog met het geweld gebruikt om 't gevoelen van 't Heelal te veranderen?

Het is noch de Staatkunde der Koningen, noch de kunſt der Godsgeleerden, welke dit denkbeeld van de Godheid tot aan het einde des waerelds voortgeplant heeft, en dezelve van Eeuw tot Eeuw doet doorgaan. De vreeze, verre van de moeder Godts te zyn, is niet anders als de dochter. Daar zyn weinige Ongodiſten, alhoewel de Ongodiſtery gemaklyk valt, en de Godsdienſt ſlaafſch is. De bewyzen van de Godheid moeten dan klaar zyn, dat men dezelve in weêrwil van 't belangen, dat men heeft om de zelve te verduiſteren en uit te dooven, niet wederſtaan kan! d'Ongodiſtery rood werdende wegens haar klein getal, 't welk in verſchil doet trekken, *of het wel moogelyk is, dat hy daar is?* roept uit, *dat men moed en geeſt ontbeert*. Maar, de Atheiſt heeft niet te vreezen, om dat hy altyd zonder zwaarigheid de regeerende Godsdienſt volgt; hy kan overal in treeden; de Tempels zyn voor hem plaatzen van vermaakelyke vergaaderingen, naer de evenredenheid, dat daar veel volks-beelden en verblindende gezichten zyn. Hy kan zich aan zyn hartstochten overgeeven, en dezelve, zonder wroeging, verzaadigen. Hem is *zo veel geeſts* niet noodig, om te zien, dat daar geen God is, om dat het verderf van 't lichchaam ons naer die zyde keert. Maar, het moet in tegendeel weezen, dat de bewyzen van de Godheid leevendig en gevoelig zyn, zo men geen Atheiſt kan zyn, als door een uitwerkzel van den geeſt, en van de overdenkingen. Onderwylen is dat een tweede en heel gemeen vooroordeel, welk vervalt als men 't onderzoekt. Laaten wy tegens deze vooroordeelen eenige bewyzen van de weezendlykheid van een God ſtellen.

De godlooze kan niet verzaaken, dat het denkbeeld van de Godheid zich algemeen by alle menſchen vind, ik beroep my op hem zelve; want hy heeft het zo wel als anderen; de oogen openende, ziet men den hemel en de aarde, die de heerlykheid van hun Schepper verkondigen, en men begrypt gemaklyk, dat daar een zeekere zaak boven ons is, welke dit groot Heelal moet gemaakt hebben; ten minſten begrypt men dat dezelve *kan zyn*. Het is niet onmoogelyk, een verzaameling van volmaaktheden, welke men in de ſchepzelen ziet, te maaken. Een Wyſgeerige, die zich bevlytigt, om aftrekkingen te maaken, zoude het niet durven zeggen: het is niet onmooglyk van deze vergadering van volmaaktheden een denkbeeld te maaken van een Weezen, welk die altezaamen bezit: het is noch minder onmooglyk van dit denkbeeld en dit afbeeldzel alle onvolmaaktheden af te ſnyden, welke het ſchepzel ontluiſteren of verzwakken. Ik begryp dat het den menſch voordeelig zyn zoude, met geen zwaarwichtige ſtoffe belaaden te zyn, om dat deze ſtoffe de werkingen van de ziel ſtremt, en deze deelen zich verdeelende, en zich verdervende, onze ontſlooping veroorzaaken. Ik begryp zonder moeite, dat het voordeelig zyn zoude hem zyn paalen en grenzen weg te neemen, op dat hy overal konde tegenwoordig zyn, alles zien, en in alle plaatzen beweegen en ſweeven. Men begrypt dan dat een volmaakt Weezen zeer moogelyk is. Men kan zeggen dat, dit Weezen oneindig zynde, wy daar van het minſte denkbeeld niet hebben, om dat wy 't zelve niet kunnen bevatten; maar het is niet noodzaaklyk, de geheele uitgeſtrektheid van een voorwerp te bevatten, om daar van de weezendlykheid en de mooglykheid te begrypen, gelyk het niet noodzaaklyk is de geheele uitgeſtrektheid van de Zee te zien, ten einde op dat dezelve zy. Begrypt de godlooze wel de natuur van zyn ziel, die zo veel redeneeringen tegens de Godheid voert? Eindelyk is hy verplicht oneindige geſlachten toe te ſtaan, zo wel als een oneindig getal der dagen en jaaren van de menſchen, zo 't waar is dat de waereld eeuwig is, gelyk hy dezelve onderſtelt te zyn; om welke reden dan zal hy ſtaande houden, dat het Weezen oneindig volmaakt onmooglyk is, alhoewel hy de gantſche uitgeſtrektheid van zyn volmaaktheden niet begrypt.

De godlooze moet zich niet beklaagen, dat men hem te haaſtig of te verre leid; want ik beſluit uit dat denkbeeld van de Godheid niet, dat daar een God is. Men ziet ſchrandere Wysgeerigen, die, aanmerkende, dat de weezendlykheid noodzaaklyk in een volmaakt Weezen treed, om dat dezelve een der volmaaktheden van den menſch is, het zelve noodwendig weezendlyk zyn moet; zulks is de zaak misleiden, en een bedrieglyke ſluitreden maaken. Ons denkbeeld deeld niets weezendlyk aan de voorwerpen mede, zy beſtaan niet als in onzen geeſt, en hebben niet als een denkbeeldelyke weezendlykheid, gelyk men ſpreekt; alhoewel ik een denkbeeld van een dryhoek heb, volgt daar niet uit, dat daar een voorwerp is, dat drie hoeken heeft. Alhoewel ik een dier begryp, aan wie het leeven van 't zelve weezendlyk is, volgt daar niet uit, dat daar een dier op de aarde is dat leeft. De zaak is alleen moogelyk, en met myn reden overeenkomende, *om dat ik een klaar en blykbaar denkbeeld heb*. Ik beſluit mede niet, dat alle menſchen dit denkbeeld hebben, dat het noodwendig zy, dat daar een God is. Ik kon het zelve maaken, en veel andere Godsgeleerden hebben het voor my gemaakt: om dat, dewyl de verſchillendheid der dwaalingen over de natuur en de werkingen van de Godheid het onvermoogen ontdekt, waar in wy zyn van het oneindige volmaakt te kennen, in tegendeel moet de beſtendige getuigenis van alle menſchen wegens de weezendlykheid van een God verzeekeren, dat zy waarachtig is, om dat men zich niet als over duiſtere voorwerpen verdeelt, en zo algemeen niet toeſtemt, als in 't geen heel blykbaar is. Dewyl, als wanneer al de zinnen der meeſte menſchen verklaaren, dat het zodaanig een lichchaam is, dat zy aanraaken, gerooken en geſmaakt hebben, men beſluit dat men wegens de natuur van dat voorwerp niet bedroogen is, zo kunnen wy het zelve beſluit uit de algemeene getuigenis trekken, welke alle zielen aan de Godheid geven, ten minſten dat men die ziel niet wil affcheuren om te onderſchraagen, dat zy minder zeeker van de weezendlykheid van een geeſtlyk voorwerp, als van de natuur van een lichchaam door 't gevoel en taſting oordeelt. Ik wil myn beſluiten zo ver niet voortzetten, ik trek daar alleenlyk twee uit, die onwederleglyk voorkomen. 1. Het denkbeeld van de Godheid zich in de ziel van alle menſchen vindende, het zy dat zy zich vergenoegen met de oogen te openen, en 't Heelal aan te zien, het zy dat zy in het overdenken en zien der volmaaktheden van de ſchepzelen, gelooven, dat daar een Opperſt volmaakt Weezen zyn kan; men moet beſluiten, dat zo een denkbeeld met de reden overeenkomt, verre van daar van de zelve te beleedigen. 2. Zo de weezendlykheid van een God zo volmaakt met onze reden overeenkomt, heeft de Atheiſt niet meer het recht om dezelve te beſtryden, als ofze onmooglyk was, en uit te roepen, dat hy dezelve niet gelooven kan, om dat zy met de reden niet overeenkomt. Hy heeft dat denkbeeld van een volmaakt Weezen als de anderen. Het is onmooglyk, dat hy 't niet heeft, om dat hy overdenkt, en by trappen tot de opperſte volmaaktheid klimt. Hy kan dan niet meer de Godheid verwerpen, als een voorwerp, welkers weezendlykheid hem onmooglyk voorkomt. De mooglykheid van een God of een Opperſt volmaakt Weezen, is dan den eerſten tree, die men de godloozen tot de waarheid doet treeden. Men trekt deze mooglykheid uit het denkbeeld, dat hy daar zelfs van heeft, en men voegt daar de toeſtemmingen van alle de geſlachten by, welke gelooft hebben, dat daar een God was, 't welk klaarlyk bewyſt dat die God is, *mooglyk* is, en dat het denkbeeld van een Opperſte volmaakt Weezen niet tegens de reden ſtryd, noch de gemeene gevoelens beleedigt.

Daar is *moogelyk* een God, maar, wat raakt dat den godloozen? want, van een waarheid die boeit en dwingt, geſprooken wordende, welke den menſch zyn vryheid, ruſt en vermaak ontrooft, en hem meenigmaal verplicht om als balling des lands te leeven, verre buiten zyn vaderland te ſterven, zyn goederen, en 't geen men 't liefſte ſchat op te offeren, heeft men bewyzen van nooden, om uit zyn onzeekerheid te raaken, zyn twyffeling te verlaaten, en om de zelve te gelooven. De bewysreden, volſtrekkende voor de natuurlyke waarheden, is hier te kort en al te licht weegende. De bewyzen van den Godsdienſt moeten naêr de grootheid der plichten, welke zy oplegt, geſchikt werden.

God kan my niet verplichten te gelooven, om dat men by gevolge hem aanbidden moet, by aldien hy my geen baarblykelyke bewyzen van zyn weezendlykheid geeft. De onweetenheid verontſchuldigt hier, gelyk wyders overal; zy is onverwinlyk, by aldien God, die alle zwaarigheden, welke de menſchelyke geeſt zoude baaren, had moeten voorzien, geen zeekere en onfeilbaare middelen gegeeven had, om de zelve te vernietigen.

't Valt moeielyk den godlooze te voldoen, zo hy begeert dat de Godheid zichtbaar werd, en hy 't zelve niet als dusdaanig wil gelooven; want het is onmooglyk God met duim en vingeren te vertoonen. *digito monſtrari & dicier hic eſt.*

Een geeſt kan noch gezien noch aangeraakt, en een oneindig Weezen kan door geen menſch, wiens vermoogens eindig zyn, bevat worden. Men kan, om eigentlyk te ſpreeken, een godlooze nooit vergenoegen; want zo God, die geeſtelyk en onzichtbaar is, van achter de ſchepzelen werkt, hoe fijn en dun het geweef, daar hy zich mede dekt, weezen kan, zal men het al te dicht en duiſter vinden, en hy zal een God ontkennen, die hy niet ziet. By aldien God op een wyze met onze verlichtingen overeenkomende handelt, zal de godlooze zeggen, dat hy niet behoeft tot een opperſte en oneindige oorzaak op te klimmen, om eenvoudige en natuurlyke werkingen uit te leggen. By aldien God zyn Almachtigheid ontvouwt, om zich beter te doen kennen, zal men daar in niet meer gevordert zyn, om dat de grootheid der werkingen, en de doeningen van een oneindig vermoogen, welke in de ſchepping van 't Heelal verſchynen, den Atheiſt een zyner tegenwerpingen tegens God verſchaffen. Men ontkent de zelve, om dat menze niet begrypt, en men begrypt dezelve niet, om dat het een oneindige oorzaak is, welke volgens haar natuur, en volgens de uitgeſtrektheid van haar vermoogen, dat zonder paalen is, gewerkt heeft. Dusdaanig ſluit de Atheiſt alle de poorten, waar door men tot God gaan kan, en blyft even ongeloovig, 't zy dat God op een eenvoudige wyze, of volgens zyn natuur en volmaaktheden, die oneindig zyn, handelt.

Wat moet men doen? Het zeekerſte is den godloozen tot zich zelfs te zenden, op dat hy zich oeffene, en zich zelve pooge te kennen. Ik vind geen zeekerder middel om hem een God te doen kennen, als hem dezelve in zich zelf te laaten zien. Zo hy niet wil toeſtaan dat daar een ziel is, moet hy ten minſte toeſtemmen, dat hy weezendlyk is, denkt en redeneert. Hy moet ons ter zelver tyd zeggen, van waar hy dat lichchaam en die vermoogens ontleent heeft. Zo hy 't niet weet, en van zyn oorſprong onkundig is, moet hy op zyn kenniſſen niet meer zo veel vertrouwen, noch zich wegens zyn verlichtingen verhoovaardigen, waar door hy zich boven 't gemeen, dat is te zeggen, in zynen ſtyl boven 't menſchelyk geſlacht verheft. Men houd hem in de eerſte treede en eerſte vraag, welke men hem doet, ſtaande; dewyl deze vraag hem treft, om dat dezelve zyn oorſprong en geboorte aanmerkt.

Hy is met een lichchaam belaaden, wiens doeningen en beweegingen gevoelig zyn. Staande te houden dat de ſtoffe van dit lichchaam eeuwig is, en zich zelve voortgebracht heeft, zulks is zich in de zelve moeielykheid werpen, die men poogt te ontvluchten. Men ontkent dat daar een geeſtlyk Weezen is, dat van alle eeuwigheid beſtaat, ter oorzaak van de zwaarigheden welke men vind, om deze *eeuwige geduurzaamheid* te begrypen, en ter zelve tyd geeft men de eeuwigheid aan de ſtoffe, welke een donker lichchaam is, uit onderſcheidentlyke deelen zaamengeſtelt, die zich de eene van den anderen afzonderen, en welkers geduurige vlocjing ons de broosheid doet gevoelen.

By aldien de ſtoffe eeuwig is, heeft zy zich zelve voortgebragt, en heeft oneindige volmaaktheden van 't begin van haar geduurzaamheid, dat is te zeggen van alle eeuwigheid; maar, kan men van de ſtoffe zo verheeve denkbeelden hebben? Ik zie haar een beweeging en verſcheide gedaantens aanneemen, die haar veel helderer en fynder in zeekere plaatzen als in anderen maaken. Maar ik begryp niet, dat zy denkt, redeneert, en van de gelukzaligheid aanneemlyk is; boven al is het belachgelyk, zich in te beelden, dat haar volmaaktheden oneindig zyn, gelyk zy moeſten weezen, by aldien zy, onafhanglyk van 't geheele opperſte begin, beſtonden. De ſtof, waar uit het lichchaam zaamengeſtelt is, was een groove en zwaarwichtige klomp, of wel, zy was alreeds in kleine onderſcheidentlyke deelen geſcheiden. Het eerſte denkbeeld, dat men van de ſtoffe heeft, is, dat het een klomp in de ruſt was; en een lichchaam dat in ruſt is, kan daar niet uitkoomen, als door de aandrijving van een vreemde oorzaak. De Atheiſt kan deze twee onwederleglyke beginzelen by de Wysgeerigen niet ontkennen. Men wind niet veel, als men de eeuwigheid aan de ſtoffe toeſchrijft; en by aldien men de zelve een vreemde oorzaak moet toevoegen, om haar een beweeging, welke zy in der daad niet heeft, mede te deelen: welke is dan deze beweegende en aandryvende oorzaak? Is 't een geeſt? Is 't een ander lichchaam? Zo 't een lichchaam is, moeſt het zelve in ruſt zyn, alzo wel als de geheele klomp van de ſtoffe, waar uit het Heelal zaamengeſtelt is; en wie heeft dien een beweeging gegeeven? En zo 't een geeſt is, moet men twee beginzelen even gelyk eeuwig begrypen. De ſtoffe en de ziel van de waereld. De Atheiſt nadert wel dicht by de Godheid met die ziel toe te ſtaan, die 't Heelal beweegt. Hy moet aan deze geeſt de eeuwigheid toeſchryven; want de ſtoffe heeft dezelve niet kunnen voortbrengen. Ziet hier dusdaanig een eeuwige geeſt, boven de ſtoffe verheeven. Zal men zeggen, dat de beweeging, aan de ſtoffe weezendlyk, nooit daar van geſcheiden is geweeſt? Zulx is ons te willen bedriegen; want, dewyl de ſtoffe meenigmaal in ruſt is, kan men niet zeggen dat de beweeging van haar weezendlyk is.

Ik wil dat de klomp van de ſtoffe in onderſcheidentlyke gedeeltens geſcheiden is geweeſt, en dat zy een beweeging had, welkers oorzaak ik niet onderzoek; Met een woord, dat de waereld van alle eeuwigheid beſtaat, zo als zy met menſchen bevolkt is, die de een op de anderen gevolgt zyn. Ik zal de nieuwigheid van de waereld, der kunſten, weetenſchappen en menſch-plantingen niet bybrengen: alhoewel zulx een gevoelige waarheid is. Ik verſchoon den Atheiſt wegens alle deze niet te boven koomelyke zwaarigheden, in alle deelen. Maar hoedaanig zyn de teelingen der menſchen op zoodaanig een beſtendige wyze geſchiet, en zedert een eeuwigheid der eeuwen en jaaren geregelt? Ik begryp in de klomp van 't Heelal niet anders als een zwaarwigtige ſtoffe. Ik voeg haar een beweeging toe, die deze ſtoffe verandert, maar dezelve zyn twee blinde oorzaaken, die zich aan 't geval overgeeven. Wegens de Wysheid aan een gedeelte van de ſtoffe, welke de beweeging van de klomp geſcheiden heeft, en wegens het beſtier aan de beweeging te voegen, welke niet anders als een aandryving van 't eene lichchaam door 't andere lichchaam is, en deze twee oorzaaken beſtendige regels op te leggen, die nooit door de voortbrenging van een volmaakt werk ontbreken, zulx is kennis en reden dien geen te willen toeſchryven, die onbekwaam is dezelve te hebben. By aldien de Atheiſt geen God begrypt, ben ik verzeekert, dat hy mede weynig begrypt, dat twee blinde oorzaaken, als de beweeging en de ſtoffe, zyn lichchaam hebben kunnen voortbrengen, en de lichchaamen van zo veel millioenen menſchen, geduurende de geheele eeuwigheid gebooren. Dusdaanig is hy, om geen wys en verſtandig Weezen aan te neemen, genoodzaakt een oorzaak van hem zelve, die blind is, en van kennis ontbloot, toe te ſtaan, welke oorzaak beſtendig is, en geregelt in haar voortbrengingen, alhoewel dezelve zedert de geheele eeuwigheid op 't geval werkt.

Ziet daar alreeds drie eeuwige beginzelen, die de Atheiſt verplicht is als de oorzaaken van zyn Weezen aan te zien. De ſtoffe waar uit zyn lichchaam zaamengeſtelt is, de beweeging, die zyn klein gedeelte van de klomp geſcheiden heeft, en 't geval, dat de aaneenſchikking van zyn deelen gemaakt heeft. En hy kan my niet aanwyzen, van waar alle die oorzaaken van zyn weezen koomen. Is het niet veel redelyker een begin alleen toe te ſtaan, dat verſtandig, en oneindig is, aan 't welk men alleen verplicht is. De Atheiſt mint liever de verplichting aan een blinde oorzaak, op dat hy van de plichten, die de erkentenis inboezemt, mocht ontſlaagen zyn, en in een volkoome vryheid kunnen leeven; dogh zulx is dan niet meer redeneeren, maar door zyn belangen vervoert worden. De drift, die hem wegſleept, is ſlegt en veracht, en werpt hem in grouwelyke ongerymtheden om drie blinde beginzelen aan te neemen, die alles uitvoeren, in plaats van een verſtandig Weezen te erkennen, dat oneindig beter met de reden en goede gedachten overeenkomt.

De Atheiſt denkt en redeneert, en deze zelve reden, waar aan hy zo veel recht geeft, wikkelt hem in nieuwe moejelykheden; want van waar komt deze kenniſſe, die hem boven de overige ſchepzelen verheft? Waar uit ſpruiten zyn denkbeelden, en hoedaanig deelt hy dezelve aan de anderen mede, de lucht voortdryvende door de beweeging van zyn tong? Zal hy zeggen, dat, gelyk uit een bezieknop of uit een bloeizem, kleine lichchaamen, die de reuk treffen, en de natuur der voorwerpen ontdekken, uitgaan, inſgelyks uit het menſchelyk lichchaam zeekere volmaakter deeltjes, die zich afzonderen, uitgaan, en die de zinnen van onze nabuuren treffen, en hen doen begrypen wat wy denken. Maar ten minſten men kend onze gedachten, en men verſtaat onze redeneeringen niet, als wanneer wy zulx willen, en van waar komt deze wil? Men keert weêr in zich zelve, men denkt, men maakt geheime inwendige aanmerkingen, zyn dezelve zo veel kleine deeltjes van de ſtoffe, die zich afzonderen, die beweegen, en die op een zeekere wyze binnen ons wentelen en keeren?

De godlooze heeft denkbeelden gelyk het overige der menſchen, en van waar koomen zy? De voorwerpen, onze zinnen

treffen-

treffende, kunnen die zich zelve afteekenen, en zich in onze herſſenen afmaalen? Zo zy van zich niet anders afzonderen als dunne en fijne deeltjes, moeſten zy op het ontmoeten van ons lichchaam verbryzelen; zy zouden, zonder zich van een te ſcheiden, dwars door alle de lichchaamtjes niet doorgaan, welke zy noodwendig in den langen weg, die zy verplicht zyn af te leggen, alvoorens in de herſſenen in te treeden, ontmoeten. Is men wel verzeekert, dat al de kleine deeltjes, die zich afzonderen, een wel geſchilderde beeldenis van een geheel lichchaam voeren, dewyl zy zich van een ſcheiden? In de herſſenen niet als een zachte ſtoffe vindende, moeten zy zich daar in verdrinken, en daar ingaande zich bezoedelen; by aldien daar niet als ſtoffe is, daar deze deeltjes ingaan, kunnen zy dezelve wel beweegen, als een lichchaam, dat in beweeging is, een ander voortſtoot. Zy kunnen wel eenige adertjes breeken, of dezelve met geweld treffen; maar dat alles maakt noch denkbeeld noch denking, van waar komt zy dan? De godlooze, die redeneert, weet dat zyn verſtand zomtyds de indruk der voorwerpen wederſtaat, en de dwaaling der zinnen verbeetert. De zon, die 't oog treft, komt klein voor, en de ſterren, die men aan 't uitſpanzel ontdekt, laaten zich niet anders als vonkjes of rookende lichtjes aanzien. De Maankykers, door welkers begunſtiging de Starrekykers vermeenen eerlang nauwkeurige kaarten van de Maan en andere draaikringen uit te geeven, verbeeteren niet volmaaktelyk de dwaalingen van de oogen, in plaats van te oordeelen van de grootheid van 't geſtarnte, op het overbrengen van onze zinnen, moet men redeneeren, en redeneerende beſluit men, dat de Zon tweehonderd en zeſtigmaal grooter als de aarde is. Dit zyn de lichchaamtjes niet of de ſtoffe, die onophoudelyk van de Zon afvlocit, welke de dwaaling verbeetert, zy leert niet nieuws, en geeft van de Zon geen netter denkbeeld ten tweedemaal, als zy de eerſtemaal gedaan heeft. 't Is de reden alleen, welke dezelve aan ons doet kennen. Het moet dan zyn, dat daar in ons een veel edelder begin is, als dat der zinnen, waar door men hun getuigenis en indruk verbeetert, welk is dit billyker en volmaakter werktuig, als de zinnen? Is het ſtoflyk? Maar kan men inbeelden dat daar in ons is een inwendige meer bekwaame ſtoffe, die als opperſte oordeelt, en de afdoeningen van de uiterlyke ſtoffe doemt? Deze twee ſtoffen zyn van een en dezelve natuur, wie heeft dan de eene boven den anderen in gezag verheeven, en de laatſte op een Richterſtoel geplaatſt, aan welkers voet men de beroepingen tot hooger rechter verheft, welke men tegen het gezicht en andere zinnen doet? Is 't het geval, dat dit onderſcheid gemaakt heeft, welk zonder afgunſt kan geſchonden werden. *Credat Judæus appella, non ego.*

Men moet denken, en men moet redeneeren, na dat men de voorwerpen gezien heeft, en daar door is 't, dat men dezelve nauwkeurig kent, en deze oorſprong van onze denkbeelden is noodwendig geeſtelyk.

Eindelyk, de ziel is niet altoos van buiten bezig, de godlooze ſluit zomtyds de oogen, hy gaat in zich zelve, en maakt aanmerkingen, die van de gevoelige lichchaamen niet afhangen, hy brengt zich een uitkomſt met alle haar omſtandigheden te binnen, hy herroept een denkbeeld, dat al over langen tyd moeſt uitgedooft zyn, heeft hy daar een bewaarplaats van kleine lichaamtjes daar de voorwerpen geſchildert zyn? Of is 't de wil die deze lichchaamtjes uit hun plaats trekt, om dezelve weder te doen verſchynen? Is zy mede ſtoflyk? Hoedaanig geſchiet de aftrekking der voorwerpen? Van waar komt het denkbeeld van de Godheid? Waar uit ſpruiten die van het toekoomende? Onze vreezen, onze knaagingen, onze verachtingen, onze hoopen, koomen die alle uit de ſtoffe? Maar, ik zie niet, dat men ze tot zich zelve weder buigen kan, noch dat zy zich herbuigende aanmerkingen konnen voortbrengen.

Verdeel de ſtoffe in kleine deeltjes, geef aan deze veezeltjes een zo ſnelle en veranderlyke beweeging, als gy begeert; dat de Atheiſt zich alles inbeelde, wat hem behaagt, om een doode te doen denken of ſpreeken, het zal hem niet gelukken, de ſtof van deze doode beſtaat noch in 't geheel, daar is niet als een dryfwerk gebrooken, men kan dit dryfwerk herſtellen dat niet als van de aaneenſchikking der deelen afhanglyk is, waarom heeft men zulks nooit gedaan? 't Geval dat blind is, zal dat den menſchen doen denken, en ſpreeken van alle eeuwigheid? En de Atheiſt, die meer kunſt, weetenſchap en bekwaamheid heeft, aan wien de middelen en werktuigen niet ontbreeken, zal nooit een dood lichchaam kunnen doen denken, welkers ſtoffe alreeds bereid is, en welkers gebouw noch beſtaat, zo hy wil, dat de reden aan een zeeker gedeelte van de ſtoffe, die hy beteekent, gehecht zy; zo dit een byzondere ſtoffe is, van die van ons lichchaam verſchillende, moet hy toeſtaan, dat daar in zeekere hoek van de waereld, of boven de lucht een meenigvuldigheid van deze fyne ſtoffe is, waar van 't geval een gedeelte gaat nemen, om het zelve met de veel dikker ſtoffe te vermengen, en door dat middel den menſch te maaken: maar is zulx niet zich in onovertekoomene zwaarigheden inwikkelen, om anderen te ontvluchten, die oneindig minder geveſt zyn. Ik oordeel niet of de ziel onſterflyk is, om dat ik 't niet beweezen heb, en men hier niets zonder bewyzen moet voortbrengen; maar, het volſtrekt om den Atheiſt te doen zien, dat wat voor een volmaaktheid men aan de ſtoffe geeft, zy niets als dat ſtoffelyk is kan voortbrengen: en zo wy eenige fynder en geeſtelyker zaak in ons kennen, moet men die noodwendig aan een geeſt toeſchryven. Zich in te beelden dat daar een geeſtelyke klomp is, die van alle eeuwigheid beſtaat, en van waar zich alle dagen zeeker klein gedeelte afzondert, om yder menſch te bezielen, die 't leeven ontfangt, gelyk men een klomp van ſtoffe zich ingebeeld heeft, waar uit alle lichchaamen getrokken zyn, zulx is in een gevoelige tegenſtryding vervallen. Van 't oogenblik, dat men van een geeſt ſpreekt, kan men noch verdeeling, noch een gedeelte, noch een klomp, inbeelden, van waar men als uit een overvloedige ſpringader alle de zielen trekt. De Heidenen hebben geen ander inzicht gehad, als de uitmuntendheid van de ziel te verheffen, als zy de zelve een deeltje van de Godheid genaamt hebben.

De menſch denkt: hy moet dan een geeſtelyk begin inwendig hebben; want het uitwerkzel kan niet edeler als haar oorzaak zyn, en de denking, die veel uitmuntender is, als de ſtoffe, kan van haar niet voortkoomen, het is een ongerymtheid van den menſch toe te ſtemmen, dat hy denkt en redeneert, om dat hy 't niet ontkennen kan, en ter zelve tyd te willen, dat de waereld, welke een oneindig grooter en ſchoonder gebouw is, waar van de uitgeſtrektheid, oorſprong en zelfsſtandigheid boven deze verlichting van denken en redeneeren zyn, zonder ziel zy, die dezelve beſtiert, geleid en gemaakt heeft; het moet noodzaaklyk zyn, dat daar een wys begin boven dit Heelal is, welk dezelve geleid. Daar is dan een eeuwige, en onuitmeetelyke geeſt die de ſtoffe bezielt heeft, die 't Heelal geleid. En dit geeſtelyk oneindig begin is God.

Indien de godlooze zich geheel aanmerkt, zal hy zien, dat hy een vergaadering van onvolmaaktheden en gebreeken is, hy leeft in een geduurige afhanglykheid van vreemde voorwerpen, die hem ſtooten, ſlaan en kwetzen, zo deze voorwerpen hem groot goed beſchikken kunnen, zy bewerken hem mede groote nadeelen, welke hy niet ontvluchten kan, het gelykt, dat hy de Koning van de natuur is, om dat hy het volmaaktſte voorwerp daar van is, maar ter zelver tyd is hy daar een ſlaaf van, de invloejingen van de lucht onderworpen, waar van zyn kracht, gezondheid en leeven afhangt, waar uit komt, dat deze redelyke menſch, die zich een onafhanglyk meeſter van al het opperſte weezen dagt te zyn, leeft onder de afhanglykheid der onbezielde ſchepzelen, die noch veel onvolmaakter als hy zyn.

Zo d'eerſte menſch zich zelve gemaakt heeft, is het niet begrypelyk, dat hy, luſt hebbende om zich gelukkig te maaken, zich met zo veel onvolmaaktheden en zwakheden belaſt heeft. De Reden die zyn merkteeken van onderſcheid maakt, is hem meenigmaal doodelyker, als voordeelig. Zo de menſch niet anders gebooren is als om de zinlyke vermaaken te genieten, en zyn honger, gelyk de beeſten, te verzaaden, wat heeft hy dan de reden van nooden? Hoe veele menſchen zouden het lot der Tygers en Leeuwen benyden, die geen andere richtſnoer in hun liefde hebben, als de liefde zelve. Zy voldoen blindelings hun begeertens. Alhoewel de reden ons alle dreigementen doet voorzien, is zy echter te zwak, om ze te verdraagen, als zy ons treffen. Men begrypt daar van de heele uitgeſtrektheid, en men gevoelt de gantſche zwaarte: de Reden maakt ons daar veel gevoeliger, naêr de redenmaatigheid, dat zy leevendig is, en ons by naêr het minſte middel niet verſchaft. De ongeregelde van leeven is niet veel gelukkiger als de beeſten in het genot van vermaaken, en hy is veel ongelukkiger, als zy, door de knaagingen, welke hem volgen. Zo de werkman, die het meeſte gedeelte van de waereld uitmaakt, niet gebooren is, als om zyn koſt met werken te winnen, en de laſt en 't juk te draagen, dat men hem oplegt, waar toe dient het hem gebooren te zyn, en te redeneeren? Het had evenveel voor hem geweeſt, dat hy in 't geheel een beeſt gebooren was. De Atheiſt, weinig wegens het lot van 't gemeen, 't welk hy veracht, bekommert, zal zeggen, dat de reden hem dient, om de Godheid te verwerpen, en zich van alle voor-oordeelen te ontſlaan.

Is het dan het opperſte geluk, een Atheiſt te worden? Is de reden ons niet anders gegeeven als om juiſt het punt van de Godheid te verwerpen? Is die reden niet zwak en by naêr onnut in de godloozen, gelyk als in het overſchot der menſchen? Het is een vonk, die zich volkoomen uitdooft en verdwynt, na dat zy eenige

aaren geflikkert heeft: zy ontsteckt zich zelve niet als met moeite; men moet een langen tyd afwachten, om genot van haar licht te trekken: zy verduistert, na eenige straalen gespreit te hebben, een invloejing van de lucht; het minste beweegrad, dat daar aan ontbreckt, sloopt dit gantsche gebouw, en werpt den mensch in de droevigste aller Staaten. Zelfs, schoon zy met meer luister straalt, weert zy de ellende niet, als om dezelve aan te steeken, en leevendiger te maaken; zy bevryd den godlooze niet, die daar zyn Godheid van maakt, van vreezen, ziektens, en ongenaden, die zy voorziet; zy verlicht niet genoeg, om alle voorwerpen volmaakt te kennen, noch alle zwaarigheden, welke men hem maakt, weg te neemen. Waar toe dienen zyn denkbeelden en begeertens van een geduurend en bestendig geluk, baart de reden dezelve niet anders, als om ons te pynigen, en ons door de begeerte van een gewaand voorwerp ongelukkig te maaken, en 't welk men nooit zal bezitten? onderwylen is daar niets wyzer, als een geluk te wenschen, dat geduurzaam is. Het is onbegryplyk, dat een mensch zich zelve met zo veel gebreeken en zwakheden gemaakt heeft: zo hy zich niet anders wilde maaken, was hy een vyand van zich zelve. Wyders, hoe had hy deze wil, eer hy in weezen was? Zo hy niet anders konde, hoe zoude hy dan onafhanglyk zyn? Hoe daanig heeft hy de kracht gehad om een gebouw, met zo veel volmaaktheden gekroont, te maaken? Men kan alle deze zwaarigheden niet weg neemen, als met een hooger begin te erkennen, dat de mensch onnoozel, gelukkig en volmaakt geschaapen, en de Reden gegeeven heeft, om het te kennen, en zich aan 't zelve te verbinden, ten einde, om zich eeuwig gelukkig te maaken.

God, die zo veel wonderdaaden heeft gedaan, heeft daar nooit een uitgevoert om de Atheisten te overtuigen. Waarom dat? om dat de wonderdaaden, die afbreckingen van den loop van de natuur zyn, geen krachtiger bewys voor de Weezendlykheid Gods maaken, als de gereegelde loop van de Zon, de beweegingen der heemelen, en de bestendigheid van de aarde, deze bol, die zich zedert zo veel eeuwen en jaaren staande houd, zonder onderstutting, en zonder pylaaren, en die geen andere heeft die dezelve in wederwicht houd, als die van den Almachtigen. Het is onnut, dunkt my, de wetten van de Natuur te schenden, door menschen, die in de naauwkeurige opmerking van hun wetten gantsch geen wysheid, noch een oneindig vermoogen bespeuren. Byaldien daar een Geest is, die 't Heelal bezielt en bestiert, kan men die in zich zelve niet zien, om dat hy een onzichtbaar weezen is. Men kan hem niet (*a priori*) betoogen, om dat hy het eerste begin en d'eerste oorzaak is. Het is onmooglyk deze oorzaak te begrypen, als door haar uitwerkzelen. Men zal de waereld aanmerkende, aldaar ter eener zyde een onstandvastigheid en verandering vinden, welke zullen bewyzen, dat dezelve niet noodzaaklyk weezendlyk is. Maar, de grootheid van dit gebouw, de gevoelige overeenstemming der deelen van dit groot Al, de verscheide hoedaanigheden der planten, der dieren en menschen, die zich op het algemeene einde beroepen, niet alleen op de schoonheid, maar op de onderhouding van 't Heelal, wyzen aan, dat daar een ziel is, en een verstandig weezen, dat dezelve gemaakt heeft, en dat van geen blinde en onzeekere oorzaak als 't geval is, kan afhangen.

Het staat den blinden vry, alle de merkteekenen van een drukkery, zo veel 't hem lust, by een te stellen, hy zal dezelve nooit in een genoegzaam naauwkeurige order verzaamelen, om een nette redekaaveling of een gedicht te maaken; en men zal zich inbeelden, dat de deelen van de by een gestelde stoffe, door ik weet niet wat voor een beginzel van kennis ontbloot, niet nagelaaten hebben van alle de schepzelen in een schoone geschiktheid, waar in wy dezelve zien, zedert de eeuwigheid te plaatzen en te onderhouden. Ik beken myn zwakheid, ik kan het zelve niet bevatten, en ik ben verzeekert, dat de Atheisten 't zelve niet beter als ik begrypen. Men zal te vergeefs andere bewyzen bybrengen, zo deze niet treft. Zy is in 't gebruik, ik weet het, ik vermeet my mede niet iets nieuws te zeggen, het is zeker dat de onvroomen en goddeloozen zich zelven niet kunnen aanmerken, noch een andere oorzaak van hun weezen bestemmen, als God, om dat de weezendlykheid Gods aan hun zelve is vast gehecht; hoedaanig dan dezelve te ontkennen? Het zy dat daar niet als een lichchaam is dat zig beweegt, en ondeelbaare deeltjes, die redeneeren, het zy men aan dit lichchaam een geest toevoegt, die 't zelve bezielt, en die denkt, het is altoos evengelyk waar, dat men aan de stoffe en haar aaneenvoeging een hooger oorzaak moet bestemmen, welke de beweegingen indrukt en reegelt. Men moet zulx met de krachtigste reden zeggen, byaldien de mensch een redelyke ziel heeft. De godlooze neemt twee deelen, het een van te twyffelen, en 't ander van zyn twyffelingen, door een vergaadering van tegenwerpzelen en zwaarigheden tegens God, te voeden; onder welkers begunstiging hy 't geloof verschudt, en uit deze verschudding spruit een halve Ongodistery, moogelyk de gevaarlykste van allen.

De twyffeling is geen zyde, die men hier neemen kan; men handelt om een meening, welke in alle eeuwen algemeen aangenoomen is, te bestryden; en wil men dezelve afscheuren, om 't gantsche menschelyk geslacht in onweetenheid en twyffeling te werpen? Die nieuwsgierige en waanwyze verstanden arbeiden die dan niet om alle menschen in duisternissen, of in de droevigste aller staaten, welke de onzeekerheid is, te storten? Het is een styfzinnigheid van in zyn onweetenheid te blyven, als men een hooger oorzaak, en een klaarblykelyke en gevoelige waarheid aanwyst. Men moet altyd niet, als het gemeene volk, denken, maar men moet niet al wat het zelve denkt, als een dwaaling verwerpen; het is niet genoeg, dat een meening gemeen zy aan alle menschen, om dezelve te verachten of te bestryden. Zo de afgezonderde en eenzaame weegen aangenaamer zyn, zy zyn ter zelve tyd gevaarlyk. Men veronachtzaamd en verliest zich meenigmaal door zich een nieuwen weg dwars door de wildernissen en gevaarlyke plaatzen te baanen. Men zoekt zich te verblinden, en men beklaagt zich in 't gevolg, weegens dat God geen licht genoeg geeft. Onderwylen is daar gevaar in de Ongodsdienst om dat, byaldien daar door ongeluk, voor de ongodvruchtigen, een God was, zoude hy het bedrog niet streng genoeg kunnen wreeken, dat zy hem aandoen. Daar steekt geen wysheid in een eeuwigheid van straffen te waagen, over een zaak, die niet bewysbaar is. Kan men de reden vleyen, om dezelve onfeilbaar te gelooven, na zo veel bewyzen van haar zwakheid en onachtzaamheden, en na dat men zo dikmaals de grootste wysgeerigen in de onzeekerheid gezien heeft? Eindelyk de Godheid zich zelve zo gevoelig in den mensch afgemaalt hebbende, moet hy de bewyslykste zyde, en de zeekerste, overeenkoomende met zyn reden, niet aanneemen, van een God te erkennen, *en hem in geest en waarheid te dienen*?

De Ongodvruchtige maakt groote zwaarigheden tegens God, dat is het bolwerk dat hy voor zich maakt, en waar achter hy voordeeliger stryd, hy baard monsters, ten einde, om ons bezig te houden met die te bestryden; maar, de Wysgeerigen hebben toegestemt, dat als een waarheid baarblyklyk is, men zich niet meer met de zwaarigheden, die oneindig zyn, moet ophouden, en die niet dienen, als om in een grouwelyke vuurkolk te werpen. Heeft de Ongodistery deze onoverkoomelyke zwaarigheden niet? De Wysgeerigen staan toe, dat men geen zuivere onkenbaare voorstelling kan bewyzen. De Ongodistery is een dezer voorstellingen, men kan ze dan niet bewyzen. De onvroome moet dan zyn onvroomheid nalaaten, ter oorzaak van de overweldigende tegenwerpingen, die hem een Christen doet. Zo hy wys is, en rechtmaatig redeneert, moet hy met een gelyke tred voortgaan, zo weegens het schepzel als voor God. Hy ontfangt een meenigte van waarheden in de natuur, welke hy niet als duister kent, en waar tegens hy grouwelyke zwaarigheden bevint te zyn, willende de weezendlykheid van een gevoelig bekende God niet aannemen, om dat hy de kunst heeft van eenige tegenwerpingen tegen de Godheid te verzaamelen of uit te vinden, over welke men zich niet vergenoegt. Daar zit onrechtvaardigheid in, de natuurlyke waarheden zyn minder gewichtig, meer duister, en met meerdere zwaarigheden beladen, als die van de weezendlykheid van een oneindig en eeuwig weezen, waarom dan de eene geloof gegeeven, en de anderen verworpen?

Het is niet billyk dat men de ongodvruchtige altyd verhoort, zyn tegenwerpingen tegen de Godheid met geweld uitventende, en dat men hem niet durft afvraagen, of daar eenige betere zaak is voort te brengen, hy schreeuwt tegens God, om dat hy oneindig is; maar, is hy niet verplicht of een stoffe, of een wydtte, of een tyd en een getal van voortteelingen, die oneindig zyn, toe te staan? Waarom zich tegen een begin gekant, welk men verplicht is goed te keuren? En moet men niet liever zeggen, dat een *geestelyk voorwerp* oneindiger is, als de stoffe, of wydtte? Men vordert mede van den Christen een zo baarblykelyke betooging van de Godheid, als deze regel van de Reekenkunst: *twee en twee zyn vier*. Maar bewyst men zo klaar als dat twee en twee vier zyn, dat de waereld eeuwig is, dat de stoffe zich het weezen gegeeven heeft, en dat door de zaamenloop der ondeelbaare deeltjes zich 't Heelal gemaakt heeft? Welke zwaarigheid heeft men niet om deze wydtte te begrypen, of dit oneindig Leedig, waar in deze ondeelbaare deeltjes zweeven? Welk een moeite is 't te gelooven, dat het ondeelbaare deeltjes zyn, die in 't oog zien, die in de ooren verstaan, en die in de harssenen, of in eenig ander gedeelte van 't lichchaam redeneeren! Zyn 't ondeelbaare deeltjes, die twistredenen om te weeten, of wy van ondeelbaare deeltjes zyn zaamengestelt of niet? Waar uit weet men of de waereld eeuwig is? Is 't door de klaarheid van de zaak? Maar, in tegendeel schynt

het

het gebouw des waerelds nieuw genoeg, men klimme op tot haar baaring; heeft men dezelve door overleevering begreepen? Maar, wanneer heeft deze overleevering een aanvang genoomen? Daar waaren geen menschen voor de waereld, om dat ze eeuwig is. Zo de Oudvaders deze leere aan hun kinderen gegeeven hebben, om ze tot de nakoomelingschap te doen overgaan, waar hebben zy die van geleert? Hebben zy dezelve van de geenen geleert, die hen voorgegaan waaren? Men zal dusdaanig tot het oneindige en de eeuwigheid weder opklimmen. Byaldien men de eeuwigheid aan eenig onderwerp moet toeschryven, is het niet oneindig gemaklyker die aan een geestelyk weezen, als aan de stoffe, of aan een groot gebouw te hechten van verscheide deelen zaamengestelt? Het volstrekt de zwaarigheden te beteekenen om aan te wyzen, dat de Ongodistery, daar van niet uitgezondert is, en dat het verkeerdelyk is, zich in haar boezem te werpen, om dezelve te ontvluchten, gelyk men zo dikmaals onderstelt.

Het is niet genoeg zwaarigheden te maaken; want, daar is geen mensch, die dezelve tegens de allergevoeligste waarheden niet kan stellen. En byaldien God zelfs dusdaanig een wierd, zoude men zyn gevoelens van bedrog beginnen te achterdenken, of de menschelyke geest zoude duizend nieuwe zwaarigheden, tegens heur getuigenis baaren. Den Atheist is verplicht te bewyzen, dat daar een tegenzegging in de weezendlykheid Gods is, zo daar een tegenzegging in deze leere is, zoude het onmooglyk zyn, dat het denkbeeld van een God zich in den geest van alle de geslachten en alle menschen vond. Daar is niets ligter, als de tegenzegging of de onmooglykheid van de weezendlykheid van een voorwerp te doen gevoelen, dezelve is de gevoelykste van alle bewyzen, het gemeen is daar van zo wel als de Wysgeerigen geraakt, hoe zoude het dan gebeurt zyn, dat alle menschen van alle tyden en alle plaatzen gelooft hadden, dat daar een God is? Zo zyn weezendlykheid een baarblykelyke tegenzegging inloot, waarom men niet nagelaaten heeft dit denkbeeld te bewaaren, zo haar valschheid gevoelig was? Dit klein getal Atheisten aan te haalen, die zich daar tegen gestelt hebben, zulx is niet veel zeggen; want het laat niet na waar te zyn, dat alle menschen met een hoofd gebooren worden, alhoewel daar een klein getal van Monsters is, die in de waereld, met twee hoofden belaaden, gekoomen zyn, niet alleen die geen, die men recht geloovigen kan noemen, maar al die zoorten van menschen, die niets van God verwachtende waaren, 't zy om dat zy de voorzienigheid of de onsterflykheid, de weezendlykheid van de ziel, of de wederopstanding der lichchaamen, of de Zaaklykheid der straffen en belooningen in 't andere leeven ontkent hebben, hebben dit denkbeeld gehad. Zo 't zelve zich by alle menschen vind, moet men toestaan dat het geen tegenzegging behelst, dat de weezendlykheid van een God zeer mooglyk is, en dat de zelve volmaaktlyk met onze reden overeenkomt.

Dusdaanig moest men, in plaats van een schild van de reden tegen God te maaken, alleenlyk dezelve gebruiken om hem te zoeken, te dienen, en te beminnen.

§. 2.

Van de Godlykheid der Schriften van Mozes, en de Propheeten.

MEn maakt zich gemeenlyk een denkbeeld van de Godheid, 't welk met 's menschen gemaatigtheid overeenkomt. Een sterk en woest mensch maakt zyn kracht tot een God, hy geeft dezelve aan God, als een weezendlyke volmaaktheid. De wraakzuchtige beeld zich een Godheid in, die alleen bezig is, om voorbeeldelyke kastydingen te ontvouwen, hy spreekt niet als van zyn rechtvaardigheid, en van zyn onverzoenelyken haat tegens de godloozen, ten einde, om het recht te hebben van te haaten, en zyn vyanden te vervolgen. Heeft men zachtmoedigheid en medelyden, men ziet in God niet anders, als zyn deugden. Men maakt hem traag om de misdaaden te straffen. God heeft van de eenzinnigheid der menschen niet willen afhangen. Hy heeft wetten verkondigt, welke een rechtmaatig denkbeeld van zyn rechtvaardigheid en barmhertigheid geeven, uit vreeze, dat de mensch het hout en de steenen mocht aanbidden, maar men gelooft, hem te dienen, met zyn misdaadige hertstochten te vervullen, gelyk de Heidenen meenigmaal gedaan hebben. Hy heeft de dienst, die men hem schuldig was te bewyzen, gereegelt. De Wet van de Natuur, in de herten van alle menschen gegraveert, zich door de onweetendheid en het verderf van 't hert verduistert hebbende, heeft hy Propheeten gezonden, om dezelve te herstellen, de menschen uit hun afzonderingen weder te rug te brengen, en hun aandacht op een wyze, welke hem aangenaam was, vast te stellen.

Aan 't hoofd van deze Goddelyke en Prophetische Afgezanten was Mozes, die de eerste een lichchaam der wetten, welke hy uit zyn mond ontfangen had, gemaakt heeft, om dezelve aan 't volk Israëls na te laaten. Deze Wetgeever scheen met een ernsthaftigheid op alle proeven bekleed te zyn; by aldien hy een volk moest vleyen, 't zelve was het Joodsche volk, waarvan hy 't Opperhoofd was; maar hy doet begrypen, dat, byaldien God het zelve van alle geslachten des waerelds onderscheiden heeft, om 't zelve bewaarders van zyn Godspraaken te maaken, is zulx niet anders als door een zuivere genaadige liefde. Dit groote geslacht, aan de vleeschelyke belangens gehecht, had zyn liefde niet verdient, noch door waardigheid, noch door haar geloove, noch door eenige deugd, die 't zelve boven de Egyptenaars en Chaldeërs verhefte. Maar Mozes kost dit volk onaangezien hun veelvuldige muiteryen in de woestyn sparen, alwaar zy en haar geslacht niet als van hen bekent waaren, indien hy zich na zyn dood geëert wilde maaken. Ja, byaldien hy zyn wetten wilde doen aanneemen, en zyn geschiedenis tot aan de nakoomelingschap overbrengen, moest hy onder stilzwygendheid zyn verbiedingen, die een schyn van een zoo groote wreedheid hebben, voorby gaan, dewyl zy niet dienen konden, als om hem by de vreemdelingen gehaat te maaken, welkers achting hem niet onverschillend moest zyn. Hy moest als een staatkundig geschiedenisschryver de gebreeken van de Aardsvaderen verbergen, die de *Heiligen* en de *Vaders* van 't geslacht waaren, dewyl zy tot een voorbeeld en monster mochten dienen, moest men dezelve als volmaakte menschen bekleeden, in plaats van zo meenigmaal hun schande te ontdekken.

De Beschryvers van der Heiligen leeven zouden de pen verlaaten, zo men hen belette, hun Helden met alle deugden, die de eenvoudigen kunnen verblinden, te bekleeden. Mozes heeft in tegendeel zich zelfs en zyn geslacht niet verschoont, maar, boven alle menschelyke inzichten en belangen heen treedende, en alleenlyk aan de waarheid verknocht, heft hy zyn gebreeken, zyn zonden, die van zyn geslacht, die van zyn voorzaaten, en die van 't gantsche geslacht op, waar voor hy schryft. Men kan niet een eenige Geschiedenisschryver van dat merkteeken vinden. 't Groote en deze Geschiedenisschryver te glansryker vertoond, is, dat dezelve een Propheet, en met vermoogen gewaapend was om wonderdaaden te doen. Dewyl men verzeckert is, dat het God is, die de wetten van de natuur geveest heeft, kan men geen mensch zien, die dezelve schent en verandert, zonder te gelooven, dat hy met een Godlyk vermoogen bekleed is, en men heeft reden. Mozes doet wonderdaaden in Egypten en in de woestyne, waar door hy 't volk niet konde misleiden. Zy waaren gevoelig, het waaren geen weinigen, die dezelve heimelyk zaagen, en gevolglyk gingen bekrachtigen, om de heerlykheid van den Wetgeever, of van 't geslacht te onderschraagen. Pharao had belangen daar by, om zich niet te laaten bedriegen, 't gantsche volk trok door de roode Zee, de gantsche menigte verzaamelde Manna en kwakkelen in de woestynen, en ging den dorst leschen aan den rotssteen, die zy weinig tyds te vooren droog en zonder waater gezien hadden, dies kan men geen bespotting lyden, noch de zaak van eenig bedrog achterdenken op al die uitkomsten die tot een grondslag en steun aan 't gezag van Mozes dienen.

Wanneer het zelfs mooglyk zoude zyn, dat hy de eenvoudigen misleid had, zoude het immers een ongehoorde wonderdaad zyn, dat hy 't volk Israëls uit Egypten geleid had, dat aldaar zedert een zo groot getal van jaaren vastgestelt was, zo dat het hun vryheid, Godsdienst en God vergeeten had, en 't geen hy een gevestigd juk had doen afschudden, zonder waapenen, zonder hoofdman of krygsheld te zyn, zonder veldslaagen te winnen, welke de achting en liefde van 't volk tot hem mochten trekken, zonder een leeger te hebben, dat in zyn gevolg voorttrok, en dat hy gevolglyk alle deze talryke meenigte van mannen, vrouwen en kinderen in de woestyn, mede voerde, zonder verlaaten of duizend maalen gesteenigt te zyn. Daar moet dan een zeekere bovennatuurlyke en doortraalende zaak geweest zyn, om dusdaanig een geheele meenigte menschen, vrouwen en kinderen, in de ellende en in een schriklyke ballingschap mede te voeren, en dezelve door aanraading en een enkel bevel te verplichten om hem te volgen.

Mozes was niet minder na zyn dood, als in zyn leeven geacht, en zulx zoude een wonderwerk zonder voorbeeld zyn, zo men zich niet overtuigt gevonden had, dat hy een mensch was, van God aangeblazen, en met Godlyk gezag bekleed, hy stelde aan 't hoofd van 't volk zyn kinderen niet, om het gebied te behouden, en zyn gezag te handhaavenen, Josua wierd het hoofd van 't geslacht, men konde als toen vry den haat doen blyken tegens een man, die een gantsch geslacht in de woestyne had doen sterven, en die, na een verloop van veertig jaaren, zich vergenoegde van 't

zelve op de grenzen van een land, dat zo lang beloofd was, te laaten, en 't welke men van de aloude bewoonders moeft winnen. Onderwylen wierd Mozes nooit meer geëert als na zyn dood; de Jeloershied, die men meenigmaal tegens zyn perfoon gehad hadde, hield op; zyn wetten, welke men als onverdraaglyk graag hadde verworpen, wierden met een diepe eerbiedigheid aangenoomen; men las zyne fchriften met zorge; men bewaarden ze als heilige gedenkteekenen, en men namze voor een richtfnoer van zyn gedrag en dienft; noch de neiging, welke men tot de Afgodery had, noch de geduurige verzoeking, daar men in was, om den Godsdienft der nabuurige volken aan te neemen, vermochten iets op de achtbaarheid van deze geftorven Man. En fchoon men zelfs God vergat, liet men niet na van een ondereenmenging der plegtigheden, die hy ingeftelt had met die der Heidenen, te maaken, om dat men zich niet konde laaten beweegen, om dezelve uit te roejen. De achtbaarheid der andere Propheeten veranderde meenigmaal. Men verwierp te Jerufalem de geenen, die te Samaria predikten, daar waaren, voor die groote fcheuring, doorftraalende verdeelingen tuffchen de Stammen; maar in weerwil van de heevigheid en de verfchillendheid der Godsdienften en gebruiken, die zo groot waaren in de verfchillende partyen, kwam men altyd over een om Mozes en zyn fchriften te achten. Jeroboam, die zo veel belangen had om dezelve te verwerpen, liet niet na heur te ontfangen, en de voortplantingen een langen tyd daar na in dezelve plaats overgevoert, en door de Prieften, die men hen van Affyrien toegezonden had, onderrecht, naamen de wetten aan, welke dit aloude Opperhoofd van den vryen ftaat, die hen onbekent was, gegeeven had. Men moet toeftaan, dat men nooit verzeekert kan zyn van de achtbaarheid en de Godlykheid van een boek, by aldien wy 't van die van Mozes niet zyn, door een zo aloude, zo beftendige en algemeene overleevering, en door andere bewyzen, welke wy zo aanftonds aangeroert hebben. Ondertuffchen, dewyl men zich zomtyds tegen eenig gedeelte van het lichchaam, en zomtyds tegens 't geheele lichchaam van de Heilige Schrift verheft, is het goed te onderzoeken 't geen men bybrengt, en om zulx met meer ordre te doen, laat ons vyf deelen, of vyf zoorten van zaaken, die daar in bevat zyn, onderfcheiden.

Eerftelyk, Mozes heeft uitkomften verhaalt, waar van 't geheugen in zyn tyd uitgewifcht was, gelyk de Schepping van de waereld, en de ordre die God in de voortbrenging van 't Heelal waargenoomen heeft. Twee duizend vier honderd en zeftig jaaren waaren, zedert de voortbrenging van dit groot wonderwerk, verftreeken, de Zondvloed had in 't geheel de aloude gedenkteekenen begraaven. De Jood, die zedert een langen tyd in Egypten in een groote onweetenheid zuchtte, was niet zeer bequaam om een zeeker geheugen van deze daad te bewaaren. God alleen, die gehandelt had, konde het beleid weeten, dat hy gehouden had; het onderfcheid dat hy van de daagen gemaakt had, en de verdeeling van zyn arbeid, of veel eer van zyn werkingen. Hy was die alleen, die 't aan Mozes konde verwittigen, en 't kan niet, als door de openbaaring gefchieden, dat hy geweeten heeft, 't geen daar in een zo groote uitgeftrektheid van eeuwen en jaaren voorgevallen was. Dusdaanig is dit eerfte gedeelte der fchriften van Mozes noodwendig Godlyk.

Men laat niet na het tegendeel te zeggen, men achterdenkt, dat hy niet als eenige fchriften afgefchreeven heeft, naêr het aloud gebruik, op een groote en korte manier gemaakt, om dat Mozes de Schepping des waerelds en de zonde van Adam verhaalt, zonder zich met de order te bemoejen, noch de zwaarigheden, die daar uit zeer natuurlyk moeften fpruiten, voor te koomen. Hy vertelt zeer wonderlyke zaaken, zo koel, als of hy niets ongemeens zeide.

Maar, deze koelheid van Mozes, welke men tegenwoordig beftraft, heeft hem door de Heidenen met verwondering doen aanzien, die de inleiding van Genefis, als een *verheeven* voorbeeld hebben aangemerkt. Mozes voorkomt de leezers niet, hy neemt de zwaarigheden, welke hy voorziet, niet weg, maar deze eenvoudigheid vertoond hem als een menfch, die overtuigt is van de waarheid der daaden, die hy verhaalt, of veel eer is het niet het beleid van God, die noch voor de muggezifters, noch voor de Godgeleerden, die zich zelve de achtbaarheid geeven, alle zyn bedryven in de weegfchaal te leggen, gefchreeven heeft, en aan alles te twyffelen, 't geen boven hun verlichting ftreeft? Men ziet God meenigmaal op een wonderdaadige, en by gevolge onbegrypelyke wyze handelen, maar, men ziet hem niet, als zeer zeldzaam den menfch reden van zyn doeningen geeven, en de zwaarigheden voorkoomen, die uit een wonderdaad fpruiten, of die de nieuwsgierigheid baard, hy handelt als Meefter en Opperfte, hy openbaart, 't geen hy noodzaaklyk gelooft om een heilzaam geloove voort te brengen, en weinig ongeruft, weegens de ftryden, die zich verheffen over de bedryven van zyn al te gevoelig vermoogen, om ontkent te zyn, vergenoegt hy zich de menfchen te verwittigen, 't geen hy voor hen gedaan heeft. Mozes was in den grond met den Goddelyken geeft bezielt, die hem de Schepping, en de voorgaande uitkomften openbaarde, of hy was 't niet, zo hy zich verkeerdelyk van een Goddelyke inblaazing beroemt, vervalt zyn Godsdienft, en ter zelve tyd het gantfche Joodendom, zonder zich ooit weder op te kunnen rechten. Men moet dan niet alleen een gedeelte zyner fchriften verwerpen; maar, men moet ze alle uitroejen, en zo hy van Gods geeft ingeblaazen is, waarom wil men dan niet, dat hy door dezen weg de Schepping van 't Heelal geleert heeft, onbekent zynde aan 't geflacht, waar onder hy geleeft heeft, en dat geen eenig menfch niet heeft kunnen geleert hebben, als van God zelve, dewyl daar niet eene getuigen was van de Schepping voor Adam gedaan?

Men moeft ten minften door eenige giffing die aloude gedenkteekenen opgraaven, waar van men wil dat Mozes de afchryver was geweeft. Vond hy die gefchiedeniffen, naêr de aloude wyze gefchreeven by de Egyptenaaren, in welkers wysheid hy opgebracht geweeft is, of in de geflachten der Aardsvaderen? Laat ons zien, of wy 't zelve met eenige vafte grondflag kunnen gelooven.

De Chaldeërs hadden een groot voordeel om de geheugenis van de Schepping te vereeuwigen, om dat Abraham onder hen gewoont had. Men meent zelfs, dat het van hem was, of veel eer uit Nachor, dat de Gabaïten gefprooten zyn, die, volgens de giffing van Salmafius, in Mefopothamien woonden, en een beroemde Secte in 't ooften maakten; welkers leering plaats gaf *voor bezondere Wetten van Mozes, en tot de uitlegging van verfcheide plaatzen van de Schrift, die duifter zyn, konde dienen;* maar, zonder in een lange nafpooring van muggezittery te treeden, kent men de Sabaïten niet, waar van fommige hedendaagfche fchryvers tegenwoordig de Aloudheid en Godsdienft weder ophaalen, als door de Arabifche uitvinders, of door Maimonides, die dezelve afgefchreeven heeft. Niemand is onbekend, dat de Arabieren, ten opperfte verdichters, voor de waarheid van een daad niet kunnen inftaan, waar over zy niet gefchreeven hebben, als vier duizend jaaren, na dat dezelve voorgevallen is. Zy houden ftaande, dat Abraham te Bacefa woonde, en deze ftad is niet, als een lange tyd na deze Aardsvader gebouwt geweeft. Zoroaftres, die de uitvinder hunner Godsdienft was, veel eer als Nachor, is mede zo aloud niet als Mozes. Zy houden ftaande, dat Adam de eerfte menfch niet was, maar, een Propheet, van de Maan nedergedaalt, om de viering van dit geftarnte vaft te ftellen, en zy fchryven hem eenige boeken van de Landbouw toe; maar Seffi zyn zoon verliet den Godsdienft van zyn vader, en verwierp de beeldeniffen van 't geftarnte, waar door, onder de begunftiging van heur invloejingen, men het toekoomende voorzeide. Mozes konde zyn gefchiedenis van de Schepping uit hun fchriften niet getrokken hebben, zelfs fchoon men onderftelde, dat zy zeer aloud waaren. Hy ging in Chaldea niet, men gelooft zelfs, dat hy zo onkundig was van 't geen daar voorviel, dat men moeite heeft van zich in te beelden dat hy heeft kunnen weeten, *dat het goud aldaar goed was.*

De Egyptenaaren hadden hem veel nutter kunnen zyn. Zy beteekenden de oudheid van hun oorfprong, zeggende, dat zy *uit de aarde gefprooten waaren.* Zy vermeenden de geheugenis der aloude uitkomften, in pilaaren gegriffiet, bewaart te hebben. Mercurius Trismegiftes, die deze pilaaren opgerecht heeft, was de eerfte bediende van Staat van Ofiris; en de Chriftenen koomen overeen, dat Misrajim, de eerfte Koning van Egypten, deze Ofiris was, van wien men een God gemaakt heeft. Hy was dan veel alouder als Mozes; die konde uit hem zyn gefchiedenis gehaalt hebben, gelyk Manethon, Prieft van Heliopolis, onder de Regeering van Ptolomeus Philadelphus, deede. Daar was mede een *aloud Jaarboek* onder de Egyptenaaren, en Mozes hadde deze aloude gedenkfchriften beoeffent, dewyl de Schrift hem den lof geeft, *van in alle de weetenfchap der Egyptenaaren opgevoed geweeft te zyn.*

Het is gemaklyk deze giffing, meer verblindende als de voorgaande, om ver te werpen; want men weet niet, wie de Mercurius Trismegiftes is, en men telde zodaanigen van den tyd van Cicero tot vyf in 't getal. De boeken, die zyn naam voeren, zyn een ondereenmenging van de wysbegeerte van Plato met die der Egyptenaaren. Men heeft daar zelfs eenige waarheden van den Godsdienft doen in koomen, als of men een oogwit gehad had om 't bedrog gevoeliger te maaken. Men kan niet raaden wat deze mooglyk ingebeelde pilaaren behelfden, en waar van het ten minften heel moejelyk valt, om niet onmooglyk te zeggen, van

de merkteekenen na een lang gevolg van eeuwen uit te leggen. Men verzeekert dat *Manethon* zyn geſchiedenis getrokken heeft *van de verheeven pilaaren, in het land van Seriad, welke ontcyffert en in 't Griekſch overgezet geweeſt, na de Zondvloed, en in een Tempel bewaard waaren door Agathodemon de tweede van die Mercuriuſſen*; maar, men weet niet, waar 't land van *Seriad* is, waar in deze pilaaren zo langen tyd geſtaan hebben. De geſchiedenis der Richteren ſpreekt van het land van Seirah, daar Ehud zich verbergde, na dat hy Eglon, de Koning van Moab had omgebracht, en de naam van deze plaats betcekent, dat aldaar een ſteene gedenkteeken was, 't welk de uitleggers voor een Afgod genoomen hebben; maar, dit gedenkteeken was veel eer dat der twaalf ſteenen door Joſua opgerecht, na de doortocht van den Jordaan, en dit land kan zich met dat van *Seriad* niet ondereenmengen, 't welk men in Egypten moet zoeken. De pilaaren, in dat land voor den Zondvloed opgerecht, konden zonder twyffel de ongeſtuimigheid der wateren niet wederſtaan, die de ſteden, op 't ſterkſte gebouwt, omver wierpen. Dusdaanig is deze onderſtelling verdicht. Het is een andere, als de overzetcing in 't Griekſch, van de Egyptiſche Beeldeſchriften dezer pilaaren; want de Egyptenaaren, jeloerſch van hun vaders, en hun taal, ſloegen geen acht om dezelve den Grieken te ontleenen, met wien zy geen onderhandeling wilden hebben, en die niet, als een langen tyd na de Zondvloed opgeciert wierden.

Eindelyk, Manethon moet op deze pilaaren de geſchiedenis der Dynaſtien van Egypten, zedert de eerſte afgeſchreeven hebben, waar onder men Thoit of Mercurius Triſmegiſtes plaatſt, tot aan Alexander de Groote. Deze aanmerking alleen volſtrekt, om deze geheele geſchiedenis in den rey der verdichtzelen te ſtellen, om dat het moeſt zyn dat Thoit de uitkomſten veeler eeuwen beſchreeven had, die na hem verſtreeken zyn, en waar van men een zo wonderbaar verhaal doet, dat men de jaaren voor de maanden heeft getracht te neemen.

Het aloude Jaarboek der Egyptenaaren was niet veel zeeker der, als het werk van Manethon, en haar Uitvinder leefde omtrent in die zelve tyd, gelyk een geeſtige muggezifter toeſtaat, in weêrwil van 't belangen, dat hy heeft, om de aloudheid van dit werk weder te verheffen. Het is waar, dat men de waereld onder de gedaante van een Ey verbeeldde, welk uit den mond van een menſch kwam, om in te boezemen, dat dezelve door 't Woord geſchaapen is. Maar wie weet, of deze Beeldeſpraak niet zedert Mozes ingebeeld geweeſt is, en zedert de onderhandeling, welke de Egyptenaaren zo meenigmaal met de Jooden hadden, dewyl zy van Meeſters en Dwingelanden hun Bondgenooten wierden. *Diogenes Laërtius* zegt; dat men in dat land ſtaande hield, dat de waereld, *welke van een ronde gedaante en verderflyk was, gebaart geweeſt was, en dat de ſtoffe het begin van alle zaaken is.*

Daar is niet meêr overig als te zien, of de Aardsvaderen eenige boeken of eenige gedenkteekenen nagelaaten hebben, in welke men het geheugen van de Schepping kan ontdekken. De Jooden ſchryven Abraham een boek van de Schepping toe, 't welk hy uitdruklyk zaamenſtelde, om deze uitkomſt te ontwinden, ten geval van de twiſtredenen, die zich in zyn tyd verheften, over de meerderheid der beginzelen. In der daad, de *Sabaiten* erkennen hem dusdaanig voor den vader hunner Godsdienſt, dat zy dezelve *Kiſs Abraham*, dat is te zeggen, *de Godsdienſt van Abraham* noemen; maar de leezing van 't werk, met zaamenrottende gedachten en doorſlependheden vervult, ontdekt daar van de onderſtelling.

Eupolemus zegt, dat deze Aardsvader in Egypten ging, alwaar hy lange onderhandelingen met de Prieſters van de Zonneſtad of *Heliopolis* had, aan wie hy de ſterrekunde leerde; maar, boven dat een zo lang verblyf van Abraham in Egypten en zyn onderhandelingen verdicht zyn, zo ſpeelden zy niet als op de ſtarrekunde, waar van Mozes geen groot gebruik gemaakt heeft. De Gebooden, zo bekent onder den naam van Noach, die dezelve aan zyn kinderen moet gegeeven hebben, waaren kort, en zagen niet als op eenige zede-plichten. Het boek Enochs was, zegt men, voor den Zondvloed geſchreeven. *Tertullianus* en veel andere vaders hebben zich beroemt de Prophetie van dezen Aardsvader geleezen te hebben. De Heilige Juda zelfs heeft eenige woorden aangehaalt, van 't werk ontleent, dat zyn naam droeg; maar, men twiſtreedent niet meêr over dit werk. Men ſtaat toe, dat het vooronderſtelt, en een langen tyd na Mozes gemaakt is. Eindelyk, men klimt weder tot Seth op. *Joſephus* verzeekert dat deze Aardsvader van Adam geleert hebbende, dat de waereld door 't waater en 't vuur vergaan moeſt, twee pilaaren oprechtte, de eene van tigchelſteenen, en d'andere van ſteenen, waar in hy veel zaaken geſneeden had, om voor het geheugen der menſchen te bewaaren. Men zeide zelfs, dat eene dezer pilaaren noch in zyn tyd in Syrien te zien was; maar, dat is niet, *als van hooren zeggen.*

Een wys Biſſchop heeft gegiſt, dat hy niets gedaan heeft, als het verhaal van Manethon in de voorige ſtand te brengen, daar de naam van Seth in plaats van Thoit ſtellende, en Syrien in plaats van het onbekende land van deze geſchiedenisſchryver. In den grond, de Prophetie van Adam, die aan Seth het oogmerk inblies van deze pilaaren op te rechten, is heel verdacht. Dat oogwit was belachlyk; want, by aldien de waereld zich ooit ontſteekt, is daar geen pilaar, die 't geweld van de vlammen, die dezelve in d'aſche leggen, kunnen wederſtaan. Het is niet min moejelyk te begrypen, dat de eene de wateren van den Zondvloed wederſtaan heeft, en dat de merkteekenen, die men aldaar geſpeurt heeft, zich bewaard hebben; en als zulkx al waar was, moeſt men raaden, dat Seth de geſchiedenis van de Schepping aldaar gegraveert had, 't geen men niet weet.

Aan wat zyde men zich keert, kan men geen eenig gedenkſchrift, dat Mozes heeft kunnen naſchryven, ontdekken. *Muſcus Orpheus*, zo vermaart by de Grieken, leefde ten allerhoogſten ten tyde van Gideon. *Sanchoniaton*, die Geſchiedenisſchryver der *Pheniciers*, kan niet veel alouder zyn, als deze Helden van 't Heidendom, om dat zy hem in zyn werk hielpen; maar, men doet hem veel laeger afdaalen, en zyn werk draagt zo veel teekenen van valſcheid, dat men hem niet als een wettig gedeelte kan geeven. De Chaldeërs, groote ſterrekykers zynde, hebben niets over de Schepping geſchreeven. De Egyptenaaren kenden dezelve niet beter als de andere volken; hunne pilaaren eenmaal omver geworpen zynde, ontdekt men niet een eenig ſtuk, waar mede Mozes zich heeft kunnen behelpen. De Aardsvaderen hebben niet een eenig boek geſchreeven; dat men onder hun naam gemeen gemaakt heeft, was niets anders als werk van bedriegers. Het blykt dan niet dat Mozes gedenkſchriften naar de aloude wyze gemaakt, afgeſchreeven heeft. Hy kan geen hulp getrokken hebben, als uit de mondelyke overleevering, welke nooit uitvoerlyk, noch zeker genoeg is, om de grondſlag van 't geloove te zyn. Handelende van een uitkomſt, welke God alleen kent, en hy alleen voortgebracht heeft, moet men daar uit beſluiten, dat Mozes niet anders geſchreeven heeft, als over de openbaaring, die God aan hem gedaan heeft.

Ten tweeden, Mozes heeft wetten verkondigt, welk hy van God op den Berg Sinaï ontfangen heeft, om de opmerking van 't Joodſche volk te regelen. Men komt genoeg overeen, dat deze wetten door Mozes geſchreeven zyn, in de uitvoering der beveelen, die hy van God ontfangen had. Deze man had wonderwerken, die hy beval aan de Zee, rotzen en winden. Hy beweeſ volkoomentlyk zyn beroeping aan 't volk, dat hem volgde, en dit volk zoude hem na zyn dood vervloekt, ten minſten gehaat hebben, en de ſchriften, waar in hy hun ſchande, en de opperſte ſtrenge wetten gegraveert had, verbrand hebben, zo 't niet verzeekert geweeſt was, om dat het gezien had, dat dezelve Godlyk waaren.

Wyders, wie zoude Wetten kunnen geeven onder den naam van Mozes? En in welke tyd zoude men 't gedaan hebben? Het ſtaataan die geenen, die zichtegens een overleevering van tweeof drie duizend jaaren ſtellen, 't zelve te bewyzen, gelyk wy zullen verplicht zyn te beweeren tegens de *Decaden* van *Titus Livius*, of de *Æneas* van *Virgilius* voort te brengen, by aldien wy tegens 't gevoelen der haerkloovers ſtaande houden, dat die werken door die Uitvinders, waar van zy de naam draagen, niet zaamengeſtelt geweeſt zyn. Men moeſt een groote achtbaarheid hebben, om nieuwe wetten te doen ontfangen, welke zo ſtreng en regelrecht tegens de afgodery aankanten, voor welke 't volk een zonderlinge neiging had; en, wie zoude dat gezag kunnen hebben? Wy zien niet als de Helden van t' Joodendom, aan wie men zulks kan geeven. Maar, waarom die wetten Mozes ontnoomen, om dezelve aan Joſua of aan Gedeon te geeven, zo t' niet om 't vermaak geſchied van een algemeen opgevat gevoelen te beſtryden? By aldien de Uitvinder dezer wetten in Judea geleeft heeft, als het volk aldaar geveſt was, is het zedevormig onmoogelyk, dat hy dezelve heeft kunnen doen doorgaan. De Roomſche Raad had reden de wetten te doen verbranden, welke men in 't graf van *Numa* gevonden had. Noch de achting, welke men voor dien Vorſt als Wetgeever had, noch de waarſchynlykheid, dat deze wetten zyn werk waaren, konden het beſluit van den Raad wederhouden, 't welk verſtandig is, om dat zy nergens anders toe bekwaam waaren, als onruſten in den ſtaat te verwekken, waar van de gewoontens verandert waaren. Wanneer men de geleegendheid van 't Joodſche volk in hun land aanmerkt, zal men zien, dat het veel gevaarlyker was, daar wetten, onder den naam van Mozes, voort te brengen, als nieuwe in te ſtellen. Hy

moeſt

moest de verdeeling der stammen regelen, en het land van een scheiden. Men weet dat daar niets meer eigen is om de tochten te beroeren, en dat dit deeltje alleen zoude volstrekt hebben, om den Wetgeever te doen verwerpen, en hem te laaten steenigen. Hy moest aan de vastgestelde volken nieuwe gereegeltheden geeven, welke hen haatelyk maakten by hun nabuuren, die meenigmaal zo machtig als zy waaren, om dat men beval hen uit te roejen. Een Wetgeever in Judea zoude diergelyke beveelen niet gemaakt hebben, als onder Salomon of David, en men weet dat zy ongelyk alouder waaren. Hy vestigde een geheele nieuwe opmerking en Godsdienst, welke van alle de Godsdiensten des waerelds verschilde. Een geestlyke die den Godsdienst van 't land, en de omleggenden had willen veranderen, zoude zich wegens 't burgerlyk wel gewacht, en aan de verdeeling van haar land niet geroert hebben, een ongeestelyke, die deze verdeeling had willen maaken, zoude niet bestaan hebben, van de regeerende Godsdienst te beleedigen, en om ver te werpen, om daar een ander, die voor de volken onderdrukkend was, te vestigen; *want noch wy, noch onze vaders hebben dit juk kunnen draagen.* Men ontziet d'een of d'ander in deze zoorten van onderneemingen, en zo men zulks niet doet, moet men ten minsten met een achtbaarheid bekleed zyn, welke men in geen anderen als Mozes kan erkennen, dusdaanig is men verplicht hem dezelve te laaten.

Men bepaalt zomtyds de Schrift van Mozes in zyn wetten, en men wil, dat al 't geen het Wet-boek behelst, als van een andere stoffe zynde, dat zulks van een vreemde hand komt; maar, men moet ten minsten een derde deeltjen daar van uitzonderen, welk de Godsspraaken besluit, uitgesprooken om den Messias te beteekenen, en den tyd van zyn komste te bevestigen; men moet Jesus Christus gelooven, die de ongeloovigen tot Mozes wyst, *om dat hy van hem geschreeven heeft*, en die zyn Leerlingen, naêr Emaus gaande, onderwyzende met Mozes, de eerste aller Propheeten, aanving hen de groote verborgentheden van 't Christendom te ontdekken. *Wy hebben den geen gevonden, waar van Mozes in de Wet geschreeven heeft*, zeide Nathaniel tot Philippus. Het is heel fijn te willen zyn, en vermoetel te gissen, dat men begeert, dat Jesus Christus en de Apostelen schriften onder den naam van Mozes aangehaalt hebben, die niet van hem waaren, om dat zy geen muggezifteryen hebben onderweezen. Gelukkig is die eeuw, waar in die Godsgeleerden gebooren worden, die het Christendom baart, om nieuwe waarheden zo wel in de Godsdienst als in het fijne oordeel te ontdekken! Wy zullen minder bekwaam, en veel minder stoutmoedig altyd aan Mozes geeven, 't geen Jesus Christus en zyn Apostelen hem toegeschreeven hebben.

Men twist voornaamentlyk tegen de geschiedenissen en de uitkomsten in de vyf boeken van Mozes beslooten, men vermeent, dat hy, alle de hoedaanigheden van een Wetgeever hebbende, niet naliet in zyn vryen staat Geheimschryvers van Staat te stellen, gelyk als hy in Egypten gezien had, aan wie hy de gemeene Registers toevertrouwde, en dat zy die geenen waaren, die men *Propheeten* noemde, om dat deze bepaaling niets beteekent, als Redenkavelen, en de bediening van Redeneerder waarneemen, die alle de bedryven van Mozes, de Richteren en Koningen beschreeven hebben. Mozes verschaft deze gedachten, die men als nieuw voortgebracht heeft; want hy verhaalt, dat Josua de Amalekiten verslaagen hebbende, de Eeuwige tot *Mozes* zeide, *schryf dit ter gedachtenis in het boek*. Ziet daar van Mozes, van Gods wegen, belast de uitkomsten, veldslaagen, en overwinningen te beschryven, uit vreeze, dat het geheugen derzelve mocht uitgewischt worden. En wat was *dit boek*, waar in den gewonne Veldslag op Amalek moest beschreeven werden? Dat was dat van Exodus, daar men dezelve noch hedendaags leest, en waar in Mozes de uitkomsten beteekent, na de redenmaatigheid, dat zy vervult wierden.

Laat men vry zeggen, dat men hier aan Mozes de hoedaanigheid van een *bekwaam Wetgeever* niet toeschryft, om daar door eindelyk die van een van God ingeblaazen man te vernietigen, men onderzoekt geen oorsprong van den naam van een verafgeleegen *Propheet*, als om geleegendheid te vinden, daar van Redeneerders te maaken, die gewend zyn te spreeken of teschryven van de Geheimschryvers van Staat, die onder de afgodische Koningen geleeft, en hun Registers bewaard hebben. Zo veel Propheeten te maaken, zulks is in den naam verbysteren, om dezelve verachtelyk te maaken. De Propheeten, die in Samaria en Jerusalem gewoond hebben, waaren geen Geheimschryvers der afgodische Koningen, die hen vervolgden, en men vind in dezelve plaats bewaarders van de gemeene Registers, die nooit Propheeten geweest zyn. Men ondermengt dan verkeerdelyk deze twee bedieningen, d'eene Staatkundig, en de andere Godlyk zynde, en men doet derzelver oorsprong noch verkeerdelyker weder tot Mozes opklimmen, om hem een gedeelte zyner werken te ontneemen, dewyl 't in geen eenige plaats van zyn schriften blykt, dat hy de Schryvers van de Egyptenaaren ontleent heeft. In plaats van hunne gewoontens te vergooden, stelde hy tegenstrydige in, ten einde om de denking van de wederkeering te doen verdwynen, welke de overeenkomst der wetten had kunnen voortbrengen. Eindelyk blykt het uit zyn eige getuigenis, dat het niet verdacht kan zyn, 't geen hem God beval te schryven, en hy zyn beveelen uitvoerde.

De eenige oorzaak, welke men te regt met Mozes kan betwisten, zyn kleine omstandigheden, welke hy in zyn schriftuuren niet kan uitgeslooten hebben. Men beeld zich by voorbeld in, 1. Dat hy in Chaldeën moest gegaan zyn, om te weeten dat het goud goed was, en ons 't zelve leeren, gelyk hy in zyn beschryving van 't aardsche Paradys doet. 2. Om welke reeden men de herstelling van 't Wetboek aan den Priester, die uit dat Land gezonden was, toeschryft, om de geenen te onderrechten, die men in Samarien overgevoert had, om het zelve weder te bevolken. 3. Daar zyn steden, welkers naamen zich in de schriftuuren van Mozes laaten vinden, en niet als na zyn dood gebouwt zyn. 4. Eindelyk is zyn doot aldaar in het einde van Deuteronomium verhaalt. De eerste dezer tegenwerpingen is niet aanmerklyk; want het is niet te verwonderen, dat Mozes, die zo lang in Egypten geweest, en in hun weetenschappen opgevoed was, aldaar geleert had, dat daar zeer fijn goud in het Koningryk van Ormus was, en men merkt mede zonder moeite aan, dat het meeste gedeelte der steden en Landschappen van de kantteykening in den text overgegaan zyn. Men gevoelt zelfs noch dikmaals een Parenthesis, waar in die naamen in het begin geslooten waaren. Eindelyk de dood van deze Wetgeever, in 't einde van zyn laatste boek uitgebreid, geeft niet de minste aanstoot aan 't overige. Men bevroed lichtlyk, dat het een byvoeging is; of zy Godlyk, of van Josua, of van een andere hand is, de zaak is van geen angelegendheid, dewyl dezelve niet anders als een geschiedenis in zeer weinig woorden besluit: om dat dezelve daar noch Hoofddeel, noch vaarzen had, is het niet te verwonderen, dat dit verhaal, in het einde der boeken van Mozes ingeslooten, om zyn geschiedenis te voltrekken, ten laatsten in 't lichchaam van 't werk ingetreeden is, en zich met het overige onder een gemengt heeft.

§. 3.

Van de Ingeeving, en de Schriftuuren der andere Propheeten.

MEn had veel minder moeite om de andere Propheeten te kennen, om dat daar bestendige en zeekere Reegels waaren, om hen te onderscheiden. De Jooden, die overal de achtbaarheid van hun Sanhedrim poogen te verheffen, houden staande, dat zy 't was, die van de beroeping der Propheeten oordeelde, en die door haar oplossingen den geenen met den vinger aanwees, dien men moest gelooven of verwerpen. Nooit is de achtbaarheid van een onfeilbaare Kerk noodzaaklyker geweest, als in deze gelegendheid. Daar waaren valsche Propheeten, die zich zelve lieten omkoopen, of verschrikken door de achtbaarheid der Vorsten, en die de volkeren misleidden. Samaria verbrak het juk, dat Jeremias op zyn schouderen gelegt had. Hy wilde daar door het volk vleyen met de zachte hoop, dat de regeering van Nebucadnezor binnen twee jaaren zoude eindigen, 't geen valsch bevonden wierd. De Sanhedrim had een groot belangen in het stremmen van diergelyke ongereegeltheden, die de waarheid verduisteren. Het scheen zelfs, dat God daar verplicht was tot de vertroosting en het heil van zyn volk. Maar de Godheid dwingt zich, door onze denkbeelden niet te vreeden, tot het wel zyn der menschen; door redenmaatige wegen te voorzien, laat zy alle de geenen in afzondering gaan, die zich willen verderven, dezelve verwerpende. De bediening der Propheeten hangt van de Kerk niet af. Zy spraaken in den naam Gods, wiens gezag veel grooter was, als die van den Sanhedrim, en zy hadden volstrekte merkteekenen, om zich voor onafhanglyk van den grooten Raad te doen kennen. Ik zal niets als het voorbeeld van Jeremias aanhalen. Deze Propheet klaagde zeer bitterlyk, dat men, in plaats van naêr hem te hooren, vroeg. *Waar is het woord Gods?* Verre van daar van zyn beroeping van de gemeene bediening te trekken, riep hy van Gods wegen uit. *Wee de Herders die de kudde van haar weide vernielen en verstrooijen.* Pashur, de zoon van een Offerpriester en Opperopziender van Gods huis, wierp dezen Propheet in de gevangenis, wiens voorzeggingen hem mishaagden. Zoude hy het tegens de oplossing van den Sanhedrim hebben durven doen, waar aan Jeremias zedert een lange tyd bekent was? Eindelyk de *Offerpriester* en *valsche Propheeten* die haar gehoorzaam waaren, spraaken tot het

gantsche

gantſche volk, roepende, *Deze menſch verdient de dood; want hy heeft tegen deze ſtad gepropheteert.* En 't was het volk, dat zich tegens het vonnis van de Offerprieſters aankantende, uitſprak, dat Jeremias niet ter dood gedoemt moeſt worden, om dat hy een Propheet van den Heere was. De Propheeten predikten dan in weerwil van den Sanhedrim. Deze Raad ſtelde zich somtyds tegens hun achtbaarheid, en wilde hen tot de uitterſte ſtraffen doemen. Het volk ſmeede een gantſch tegenſtrydig oordeel, en veel zeekerder als dat van de Kerk, en luiſterde naêr de geenen, die de Sanhedrim had verbannen. Daar waaren drie merkteekenen, door welke het gemaklyk was hen te kennen.

Eerſtelyk *de wet van Mozes*. dewyl men overtuigt was, dat deze Propheet dezelve van Gods hand ontfangen had; van 't oogenblik, dat men een menſch zag, die zich van een zo heilige regel afzonderde, doemde men hem, als een bedrieger. Valſche Propheeten ontdekten zich voor al, dewyl zy de Afgodery poogden in te voeren; dewyl daar geen baarblykelyker aangeweezen leere als die van de eenigheid van een God, en de viering der beelden en van alle ſchepzelen ſtrengelyk gedoemt was, moeſt al wie onder voorwendzel van een Goddelyke openbaaring de Afgodendienſt beveſtigde, met de dood geſtraft worden. Het was een andere de uiterſte ſtraf waardige misdaad, de Godsdienſt, en de zeden in het Wetboek beſchreeven, te willen vernietigen. De dwaaling en de Afgodery maakten dan een gevoelig merkteeken van onderſcheid tuſſchen de valſche en waare Propheeten. Men moet alleen aanmerken, dat de Offerprieſters ſteunende op de uitmuntendheid hunner voorrechten en wet, menigmaal de zaaken hoonden. Zy wilden Jeremias ombrengen, om dat hy tegens de Stad propheteerde, als of Jeruſalem en haar Tempel, in weerwil van haar zonden, eeuwig hadden moeten beſtaan. Zy verdoemden Jeſus Chriſtus, om dat hy de wet wilde vernietigen, geen acht geſlaagen hebbende, dat de Propheeten, die de oude zeden van Mozes door hun gezag beveſtigden, ter zelver tyd inboezemden, dat zy van den Meſſias moeſten vernietigt worden.

Men kende daar en boven de waare Propheeten door de vervullingen van hun Godsſpraaken; God had dit merkteeken geveſt, beveelende, dat men den geenen, die valſchelyk voorzeiden, als bedriegers zoude verwerpen. Het is de onachtzaamheid, die de menſchen voor dit merkteeken gehad hebben, welke een zo groot getal van bedriegers heeft doen vergooden, en de Godsſpraaken van 't Heidendom bekrachtigen. Byaldien men een verzaameling der voorzeggingen, van de Waarzeggers en Heidenſche Propheeten gemaakt, en dezelve naauwkeurig tegens den anderen beſpiegeld had, met alle de uitkomſten, welke zy voorzegt hadden; en in plaats van aan de letter te helpen, om een vervulling, onder begunſtiging van een liſtige uitlegging, te vinden, alleen op de bepaaling van den Propheet gezien, en in plaats van zich zelve te bedriegen, of door eenige uitkomſt by geval gebeurt, zigh te laaten verblinden, alle voorzeggingen op een reekening gezet, en de uitkomſten daar by vergeleeken hadde, zoude men een groot getal bedriegers en logenaars ontdekt hebben. Eindelyk, byaldien men dezelve dan met de dood geſtraft had, na een ſtrenge onderrichting van hun Proces, zouden de menſchen zich van duizend bedriegelykheden bevryd hebben, en hedendaags met honderd zwaarigheden niet belemmert zyn, welke men tegens de Godsdienſt, en de Propheeten van den leevendigen God maakt.

Dewyl die Propheeten meenigmaal na by zynde uitkomſten beteekenen, en het licht viel die uitkomſten te beoeffenen, had men een zeeker teeken, om de geenen te kennen, die van God afgeſonden waaren. Boven dit onfeilbaar merkteeken van onderſcheid, kan men drie zaaken aanmerken, welke waardig zyn, dat men daar op acht ſlaat.

Eerſtelyk, de overeenkomſt, welke onder deze Propheeten was, zy hebben niet alleen een en 't zelve oogwit, dat is om de volkeren tot den dienſt van den waaren God te geleiden, door de vreeze van de onheilen, die gebeuren moeſten; maar, men ziet meenigmaal twee Propheeten van elkanderen ver af zynde, die noch gemeenſchap noch onderhandeling met den anderen konden hebben, in dezelve tyd dezelve uitkomſt voorzeggen. Ezechiel propheteerde aan den oever van de vloed Chabor, daar hy naêr toe gevoert was. Jeremias, zeer ver van hem afgeſcheiden, predikte langs de ſtraaten en in de gevangeniſſen van Jeruſalem. De een en d'ander deeden in deze groote afgeleegendheid van plaats voorzeggingen, die volmaaktelyk overeenkwamen, en zich door de verwoeſting van Jeruſalem vervuld vonden. Het was onmooglyk, dat die menſchen, zo ver afgeſcheiden in plaatzen en een tyd, als wanneer de handel zeldzaam en moeilyk was, hunne voorzeggingen hebben doen overeenſtemmen, en het konde niet als een en dezelve geeſt zyn, die hen evenmaatig bezielde, en die over de uitkomſten voorzittende, dezelve aan d'een en d'ander konde ontdekken.

Men zoude deze Propheeten konnen achterdenken, van den ondergang van Jeruſalem te hebben voorzien, die naêr by was: De zonden van 't volk, en de ontzachlyke macht van Nebucadnozzar waaren by naêr zeekere voorteekenen; maar men ziet die zelve Propheeten, tot in vreemde en verafgeleege Hooven doordringen, daar zy noch geleegendheid, noch onderhandeling hadden, en daar zy de heimelyke wurm, die hen knaagde, noch de oorſprongen van hun naêrby zynde val niet ontdekken konden. Wie zou gelooft hebben, dat, geduurende Nebucadnozzor Judea verwoeſtte, in het zelve jaar een Vorſt moeſt gebooren worden, genaamt Cyrus, die deze heerſchappy zoude omverwerpen, en de verloſſer van die zelve Jooden, die men verdrukte, zoude worden. Laat men de geboorte van Cyrus by de Heidenſche Geſchiedenisſchryvers onderzoeken, men zal daar niets zien, 't welk kan doen vertrouwen, 't geen in 't gevolg gebeurde. Onderwylen vind men, tot den naam toe van deze Vorſt, in de Prophetien, en hy was daar over verzet, als hy dezelve met zyn oogen las. Die zelve Propheeten drongen door tot de verwoeſtingen, daar Egypten mede gedreigt was, en maakten aan dat volk en die Koningen bekent, wat zy te vreezen hadden. Tyrus, zo trots en ryk, door haar koophandel, konde haar noodlot in de Schriftuuren leezen. Men voorzeide dan niet alleenig de naêr by zynde uitkomſten, die op het Joodſche geſlacht zagen: de Prophetiſche doorſtraalingen ſtrekten zich ook zelfs tot de vreemde Afgodiſten uit, met wie men de minſte handel niet dreef, en de Godsſpraaken, die op deze ongeloovigen zagen, wierden met de zelve uitvoerlykheid vervult, als die, welke Jeruſalem met haar verwoeſting dreigden.

Eindelyk hielden zich de Propheeten niet op, met de naêr by zynde uitkomſten, zy breidden hun verlichtingen over de toekomende eeuwen uit, en drongen dezelve tot door de verafgeleegenſte tyden, om de voornaamſte omſtandigheden van de geboorte, het leeven en de dood van de Meſſias te verkondigen. Het was een gewis bewys van hun ingeeving voor Daniel, de zeventig weeken van de gevangenis vervult, en Cyrus het werktuig van de verloſſing te zien, gelyk hy voorzegt had. Maar dit is noch klaarder en gevocliger voor my, alle de aloude Godsſpraaken der Propheeten op een zo gevoelige wyze door Jeſus Chriſtus te zien. God, alleen de Meeſter der uitkomſten, konde voorzien, en veele eeuwen van te vooren zaaken voorzeggen, welke men toevallen noemt, en niet gewis als voor hem zyn, om dat zy van zyn vermoogen en wil afhangen.

Behalven de Wet van Mozes en de voorzeggingen maakten de wonderdaaden een derde merkteeken, waar aan men de waare Propheeten kende. Zy deeden ze niet alleen, om dat in der daad de wonderdaaden niet noodzaaklyk waaren om hun beroeping te bekrachtigen, maar, men moeſt ten minſten dit merkteeken van de Godheid in den perſoon dier geenen erkennen, die de Wet van de Natuur veranderde, de ſchaduwe van de Zon te rug deed gaan, den Hemel toeſloot, en opende, de dooden opwekte, de melaatſchen geneeſde, het Altaar van Samaria omverwierp, en zich door diergelyke wonderdaaden beroemt maakte.

De Jooden hebben de Prophetien van zeekere omſtandigheden doen afhangen, van de geboorte in Judea, van de goedheid, van de gemaatigdheid, van de rykdommen en de toevlucht. Zy begeerden geen arme, noch vreemde Propheet, of die van een zwakke natuur was; maar, zy zyn onze Rechters niet, en wy zyn niet verplicht hun denkbeelden te volgen, om dat wy daar andere in de Heilige Schriftuuren vinden. Daniel was een vreemdeling, om dat hy in Chaldea gebooren was, en aan 't Hof der Koningen leefde. Amos was een veehoeder. Dusdaanig waaren, noch de geboorte, noch de rykdommen, noch de eenzaamheid noodig om Propheeten te maaken. Zy waaren zelfs niet altoos in de ſchool der Propheeten opgebracht. Want voor Salomon zag men niet een dezer ſchoolen in Judea, en hy is mooglyk de eerſte Stichter daar van geweeſt. Daar waaren mede geen ſchoolen in Aſſyrien, alwaar de tien ſtammen overgevoert waaren. Eindelyk, men leerde in deze ſchoolen niet het toekoomende voorzeggen. De kenniſſe van toekoomenke uitkomſten is noch kunſt, noch weetenſchap, die van meeſters geleerd kan werden. Men moet dezelve uit de boezem Gods haalen, en die wysheid van den Hemel doen nederdaalen. Deze ſchoolen in zommige ſteeden opgerecht, die de ſtam van Levi toebehoorden, dienden om de jeugd in de Godvruchtighied, en in een naauwkeurige kennis der plechtigheden

den en gebooden van de Wet op te brengen. Daar waaren zomtyds onder dat jong volk dichters, die door een zoort van inblaazingen van den heiligen Geeſt lofzangen ter eere Gods zaamenſtelden, en men zong de zelve op werktuigen tot dat gebruik geſchikt. Men maakte zeer veel werks van deze zaamengeſtelde ſtukken door de kinderen der Propheten, en mooglyk, dat men daar van zommigen onder de Pſalmen Davids in gevoegt heeft. God trok zomtyds deze Propheeten van deze ſchoolen, alwaar men geleert had, de Wet en de reegels van een nauwkeurige Godvruchtigheid te oeffenen. Maar, men moet niet beſluiten dat men daar leerde prophetizeeren door beleid en kunſt, en dat daar Meeſters waaren geſtelt, om de jeugd door valſche waarſchynlykheden van een inblaazing van den Heiligen Geeſt en ingeeving, het volk te leeren bedriegen.

Men neemt toevlucht tot de wonderdaaden, en men beeld zich in, dat zy noodzaaklyk waaren, om de tegenwordigheid Gods aan de Propheeten gevoelig te maaken. De Jooden ſchryven alle de Prophetiſche Openbaaringen aan de Engelen toe, om dat yder Propheet zyn huisengel had, die hem de Godsſpraaken van God kwam aandienen. Zy zeggen zelfs dat de ladder Jacobs de ſchool der Propheeten verbeeldde, die niet als door den dienſt van deze opklimmende en nederdaalende geeſten onderrecht wierden. Men kan niet ontkennen, dat Daniel tot den Engel Gabriël ſprak; maar, men heeft ongelyk van een algemeen gevolg uit eenige byzondere verſchyningen te trekken, en ſtaande te houden, dat God altyd door de Engelen ſprak, om dat hy 't eenige maalen gedaan heeft. Men gelooft mede, dat een doorſtraalend licht in de ingegeevenen de komſt van God aanzeide, en hen bereidde om zyn indrukzelen te ontfangen; maar, ik zie niet dat dit licht in de Schriftuur blykt, noch dat de Propheeten zich beroemt hebben, van 't zelve te hebben ontfangen, of dat zy gewacht hebben, tot dat het zelve voor hun oogen ſtraalde, alvoorens in de bedieningen van hun ampt te treden. God ſprak zomtyds, gelyk hy aan Samuel in zyn eerſte jeugd deed, en daar door is 't dat de Jooden *haar dochter van de ſtem* ontleent hebben, welke op de Propheeten gevolgt is, en hun verlies geboet heeft. Zy verhaalen daar van honderd verdichte zaaken. De gezichten der Propheeten vielen meeſt altyd in hun inbeeldingen voor. Het huuwlyk van Hoſea zoude ſchandelyk zyn, zo 't zelve daadlyk was, en het moeſt zyn, dat God een nieuwe wonderdaad gedaan had, om aan Abraham het vermaak te geeven, ſtarren aan het uitſpanſel te zien, terwyl de Zon, die niet als eenigen tyd daar na onderging, noch ſcheen. Het moet dan zyn, dat God op de inbeelding der Propheeten werkt, om aldaar alle die voorwerpen af te maalen, en op de ziel, om hen de toekoomende uitkomſten, of de dreigementen te doen weeten, welke zy het volk en de Koningen moeſten verkondigen. Deze werking op de ziel valt de Godheid gemaklyk, die dezelve geſchaapen heeft, en met dezelve gemaklykheid op de geeſten als wel op de lichchaamen moet werken. Zy kenden lichtlyk dit indrukzel, hoe geheim 't zelve mocht zyn, om dat zy daar een bovengemeene en bovennatuurlyke zaak aanmerkten. Zy riepen gemeenlyk uit, dat *de hand Gods op hen was*, om te beteekenen, dat het indrukzel van de Godheid gevoelig, leevendig en krachtig was. Wy zullen aanwyzen, ſpreekende van de ingeving der Apoſtelen en Evangeliſten, dat daar niets is, 't geen men niet zonder moeite kan begrypen, om dat, als men een weezendlykheid Gods, die den menſch voortgebracht heeft, begreepen heeft, men gedwongen is toe te ſtaan, dat de Schepper over al de vermoogens van de ziel, die hy voortgebracht heeft, werken kan, aldaar beweegingen verwekken, en aan dezelve lichten mededeelen, die de gevoelige voorwerpen niet kunnen voortbrengen. Byaldien de menſchen zich onderling hun denkingen mededeelen, waarom zou men dan willen, dat God zyn denkbeelden aan den menſch op een veel geeſtelyker en volmaakter wyze niet konde mededeelen? God werkte zomtyds zo wel op de zinnen der Propheeten, als op de ziel; maar de inwendige openbaaring was altyd noodzaaklyk.

Hoe kunſtig het indrukzel van de Godheid was, veranderde zy de geleegendheid van de ziel niet, en wierp de zelve in geen verrukkingen, die naêr by de dolligheid kwaamen, en het merkteeken der Heidenſche Propheeten was. Ik ben verzeekert, dat die vervoeringen, die verdraajingen van 't lichchaam, en die uitwaaſzemingen van de reden, al te zaam uitgevonde bedriegeryen waaren, om den geeſt der omſtanders te bereiden, en te doen gelooven, dat de aannaadering van de Godin geweldige ontroeringen veroorzaakte. Men kauwde Lauwrier, en men bereidde moogelyk eenige dranken, die bekwaam waaren om 't bloed en de inbeelding te verhitten, ten einde om zeekerder den geenen te bedriegen, die daar kwaamen om miſleid te worden. Men behoeft dan niet te zeggen, dat de duivel niet als op de zinnen en de inbeelding kunnende werken, de Propheeten half dwaas maakte, in plaats dat God, onmiddelyk tot in de ziel doordringende, dezelve zachtlyk verlichte, en zyne bedienden op een zachte en redenmaatige wyze deed ſpreeken. Men doet de duivel te veel zaaken uitvoeren, en 't is onnoodig toevlucht tot hem te neemen, om zyn t'eenemaal menſchelyke bedriegeryen te ontdekken. De bergbewoonders, die de verrukkingen van 't Heidendom wilden nabootzen, ontdekten daar door zich zelve. Men kende het onderſcheid van hun Propheeten, en dier geenen van den leevendigen God, die zonder die ſchandelyke ontroeringen ſpraaken. Het voorbeeld van Saul, die, voor Propheet in de tegenwoordigheid van Samuel ſpeelende, den tyd van een dag en een nacht bleef, bewyſt niet dat de Goddelyke ingeeving den geenen genoegzaam vervoerde, die daar van aangedaan waaren, om hen te verplichten buitenſpoorigheden te doen; want, God had deze Vorſt alreeds verwurpen, en hy liet toe, dat hy zyn ſchande liet zien, ten einde, om daar door de achting, welke men voor hem had, te verminderen: hy gevoelde wel eenige buitengemeene beweeging van Najoth, die uit deed roepen, *is Saül onder de Propheeten*? maar, God liet hem ter zelve tyd zich zelve onteeren, zich in een onbetaamlyke en ſchandelyke ſtaat ſtellende. Jeſaias ontving een bevel van God van *naakt* te wandelen, en men kan niet zeggen, dat zulks in de inbeelding van den Propheet geſchiedde, om dat het zelve een gevoelig zinnebeeld was, waar door hy wilde onderrichten, dat de Egyptenaaren in 't kort door hun vyanden zouden overwonnen en uitgeſchud worden. Maar, hy drukt zich zelve uit, waar in deze naaktheid beſtond. Hy had alleenlyk zyn ſchoenen, en een zak die hy om zyn lenden droeg, afgedaan. Hem was noch een omhangrok, of zyn gewoonlyke kleederen, overig, om dat hy niet t'eenemaal met een zak bedekt was. Eindelyk Jeremias en Daniel verſcheenen zomtyds verſchrikt, door de voorwerpen die God hun vertoonden, onſtelt. maar deze verſchrikking ontnam hen 't gebruik van de reden niet, en dit is een nieuw bewys, 't welk wy van de ingeeving der Propheeten hebben. De menſchen beelden zich in, dat de Godheid niet kan tuſſchenkoomen noch op den menſch werken zonder zyn lichchaam en zyn ziel te verſchudden. Maar, in tegendeel werkt hy op een eenvoudige wyze, en vernoegt zich met een nieuwe trap van verlichting te geeven, welke men niet natuurlyk konde verkrygen. Men heeft plaats de verrukkingen van bedrog te achterdenken, of ten allerminſten, dat men niet ſpreekt als door een hitzigheid van een inbeelding, die beroert geweeſt is, en waar van 't geval het overige uitvoert. Maar, als men wyze en geruſte mannen ziet, die met koelen moet de uitkomſten, in een lange toekomende tyd verburgen, ontdekken, heeft men plaats te gelooven, dat zy zich zelven, over die inwendige beweegingen, die zy gevoelt hebben, niet bedrogen hebben, om dat hun lichts en geruſtheids genoeg overgebleeven is, om 't zelve te onderſcheiden. Men moet oordeelen, dat zy, noch op de ligtgeloovigheid der menſchen, noch ik weet niet op welk geval, dat hen helpen kan, ruſten, maar, dat zy van de waarheid van 't geen zy zeggen, en 't geen zy met zeekerheid ſpreeken, overtuigt zyn, want niet zoude hun onbeſchaamtheid kunnen verontſchuldigen. Men ſpreekt met meer vaſtigheid, en op een minder belemmerde wyze, als de ziel vry is, dan wanneer van ter zyden, door zeekere beweegingen van raazerny, eenige ondergebrooke en duiſtere woorden, waar van de eenen de anderen menigmaal omverwerpen, ontvluchten. Deze geruſtheid en dit gebruik van de reden, welke de tegenwoordigheid Gods niet ontroerde, was dan een nieuw merkteeken, welk de waare Propheeten, van die van 't Heidendom onderſcheidde, en hen met verwondering moet doen aanzien.

Jeſus Chriſtus en de Apoſtelen hebben de Propheeten, zo wel als Mozes, aangehaalt, zy hebben zelfs Jeſaias, Jeremias en die andere Heiligen beteekent, die God onder 't Oude Verbond had ingegeeven; het Evangelium en de Wet geeven wederzyds een getuigenis, welke onwinbaar ſchynt. Moſes en de Propheeten wyzen Jeſus Chriſtus aan, en deze Jeſus de Godsſpraaken van Moſes en de Propheeten vervullende, bewyſt, dat zy Goddelyk ingeblaazen waaren, om dat zy zonder behulpmiddel van God, zo verre afgelegene uitkomſten niet hebben kunnen voorzien noch voorzeggen, Jeſus Chriſtus en de Apoſtelen doen daar en boven zien, dat de Schriftuuren der Propheeten in hun tyd ſtand hielden, en by aldien men de getuigenis niet zoude aanzien, als t'eenemaal menſchelyk, moeſt men altyd begrypen, dat de Joodſche Kerk deze Schriftuuren bewaard had, en dezelve in hunne vergadering las, als de Meſſias verſcheen. De verdeeling, zedert die tyd tuſſchen de Synagoge en de Kerk geſchiet, laat niet toe een bedriegelyke overeenſtemming te denken, gelyk als de onderſtelling dezer Schriftuuren. De Jooden hadden belangen om dezelve te onderdrukken, als klaare en gevoelige bewyzen van hun onvroomheid. Onderwylen bewaaren zy dezelve, zy beſchuldigen de Chriſtenen niet van dezelve uitgevonden te hebben, zy kennen daat de alouheid en Godlykheid van, en 't is van dieſe boekhandelaars Gods, dat wy dezelve ontfangen hebben. Hier mede zullen wy deze redeneering afbreeken, en tot de uitleggingen der Afbeeldingen treeden, het overige in de Voorreden van het Nieuwe Teſtament afhandelen.

GE-

ORBIS
Per Creationem
Institutus.
Adam ex forma Sabaoth.

Per Legem
Constitutus.
Moyses ex forma
Messiæ.

ORBIS
Per Diluvium
Destitutus.
Noah ex forma Dauid Egressus.

Per Christum
Restitutus.
Christus ex forma
Peregrina

MARE CASPIUM olim SALA
Utturtile
Astrachan
Calmuc
Kalmuc
Karacatay
Agathai
Circas
Rhodope
Fretum Caspium
Volga Flu.
Tanais
Fons Euxinus
Chalcedon
Nicea
Propontis
BITHYNIA.
Paphlagonia
Galatia
NATOLIA.
ASIA MINOR.
ARMENIA MAJOR.
Pergamum
Mysia
Fons Euphrates
Niphete M.
Ararad
Gordyæi M.
Cappadocia
CARIA.
LYCIA.
PICIDIA.
Archetaurus Mons
Taurus Mons
PAMPHYLIA.
CILICIA.
JAPHET.
MEDIA.
Calacine
Adiabene
Nisiba
Ecbatana
Choraſa
PERSIA.
Sabluſtan
Rhodus
Antiochia
Pamphylium Mare
Cyrenaica
Syrtis minor
MARE MEDITERRANEUM
CYPRUS
Famagusta
Salamine
Paphos
SYRIA.
Chebaur Flu.
MESOPOTAMIA.
Fadda
Carrha
Edessa
Antiochia
EUPHRATES
Palmirene
Libanus Mons
Cedar
Caucha
Pedan
G. AUZAN.
Accad
Nisive
Artemeta
LOB.
Ctesiphon
Balyden
Agamis
HUS.
HUR.
CUS.
ELYMAIDE.
Hajacam
INDIA.
Niphetes Mons
Candahar
Ptolemais
Damascus
Galaad
Adrach
Duma masani
Amalec
Jordan Flu.
Mare Mortuum
Sodim
Gomorra
Jericho
Jerusalem
CANAAN.
JUDÆA.
SUR.
ARABIA
ARABIA DESERTA
Rhabam
SABEI.
Ossama
PETRÆA.
Sues
Cairo
Nilus Flu.
Memphis
Rhachiroth
Aphrodites
HAMMON.
LIBYE.
CHAM.
MISRAIM.
Abyſſi na
Coptes
MARE JAMPSUCH olim RUBRUM
Babelmaddel
Hadramut
Tehama
Bednin
Bengebre
Septentrio
TEHAMA.
Mackeran
Seger
Oriens
MARE ARABICUM
ARABIA FELIX.
BABEL.
CHUSESTAN.
FLYMEI.
Cafe
Gues
Euphrates Flu.
Tigris Flu.
Babylon
Orcheni
Sertila
Idiara
Ichara
Bellin
Bucharai
Caramanie
Salmaï
Catif
Rhegma
Mecha
Medina Taluabi
Oman
MARE PERSICUM
Fretum Basora
Basora
Ormus
Behura
Cap. Rax
Hazira I.
PARS.
Cimbabe
KIERMAN.
Circar
Matteran
Tatta
Guzuratte
SEM.
Rem. de Hooge Invenit et fecit.
I. Stolenberg Excudit cum Privilegio.

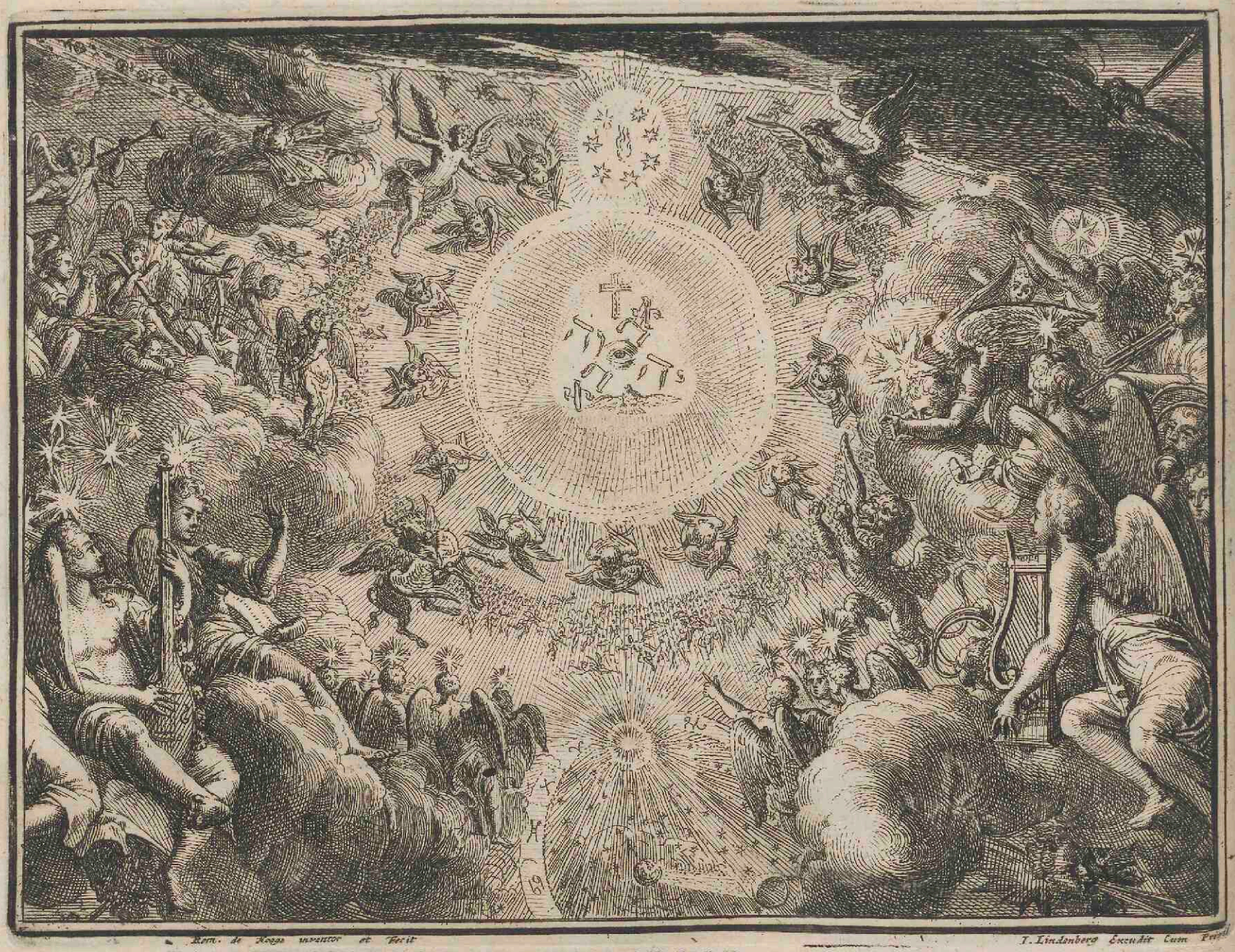

Rom. de Hooge inventor et Fecit. J. Lindenberg Excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de I. AFBEELDING.

't Oneindig Weezen ſtraalt, met onbepaald gezicht,
Door 's Heemels tranſſen heen en 't wichtig aardsgeſticht,
Omringt van Cherubims en 's Heemels Eng'len ſchaaren,
Daar 't Evangelium zinbeeldig word gemaalt,
De Godsgewydde Kerk om hoog met lichten praalt,
En 't glinſterend geſtarnt God looft met zang en ſnaaren.

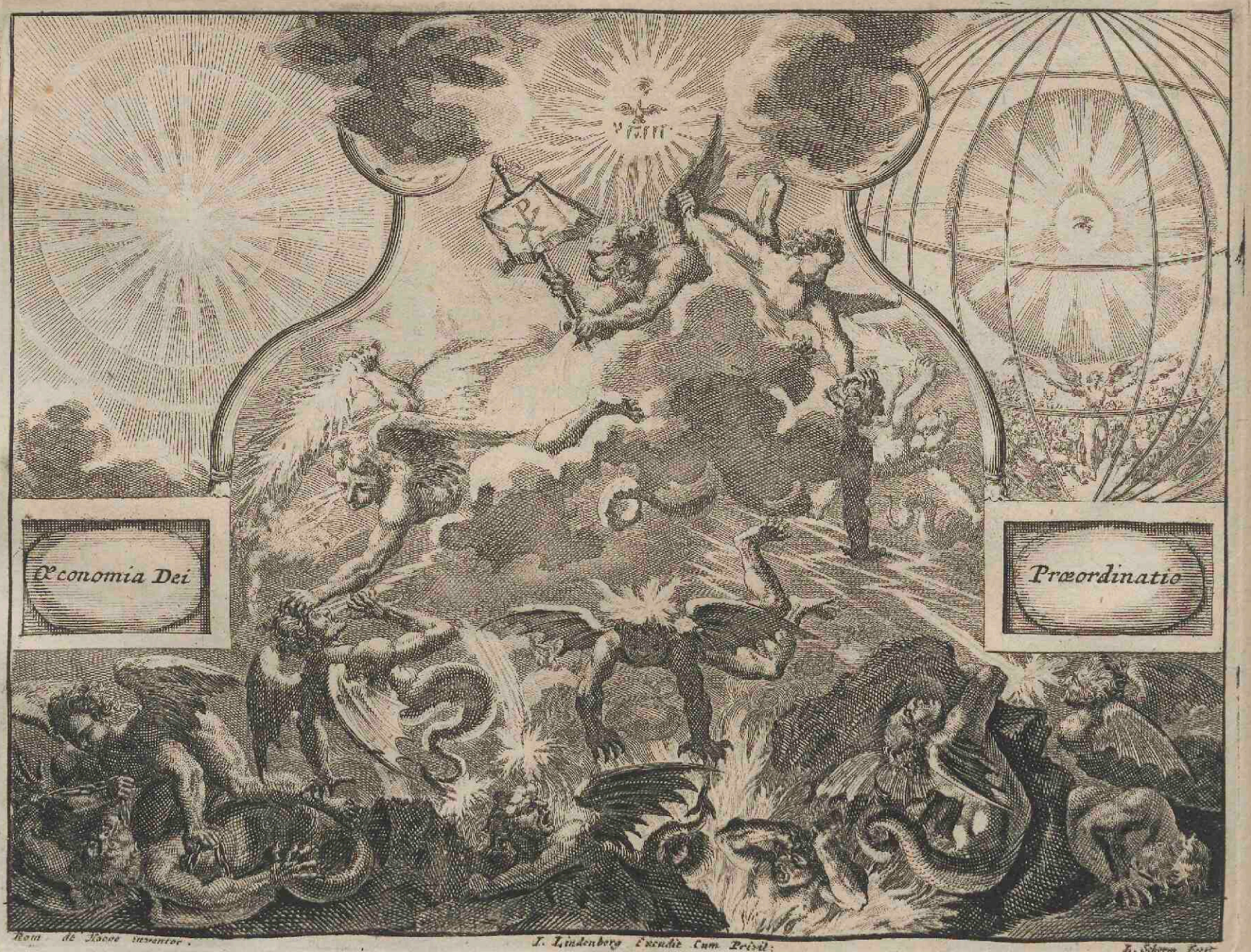

Rom. de Hooge inventor. J. Lindenberg Excudit Cum Privil. L. Scherm Fecit

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de II. AFBEELDING.

De Wederſtreever Gods en 't menſchelyk geſlacht,
Vermeetel, trots en fier, op Staat, Gezag en Kracht
Word uit des Hemels trans door Blikzem-vuur geklonken,
Daar Chriſtus Kruisbanier zyn hoogmoed wederſtaat,
En 't gloeyend Hemelſch Zwaard hem in de lenden ſlaat,
En doemt ten Jammer-poel en helſche moord-ſpelonken.

GENESIS.

UITLEGGING van de I. AFBEELDING.

Van de Schepping.

't Oneindig Weezen ſtraalt, met onbepaalt gezicht,
Door's Hemels tranſen heen, en't wichtig Aards geſticht,
Omringt van Cherubims en s' Hemels Eng'lenſchaaren.
Daar 't Evangelium zinbeeldig word gemaalt,
De Gods gewydde kerk om hoog met lichten praalt,
En 't glinſterend geſtarnt God looft met zang en ſnaaren.

IN het begin ſchiep God de Heemelen en d'Aarde. Hy trok dit groot Heel-al uit Niet. Dewyl hy een oneindig vermoogen in dit werkſtuk gebruikte, had hy 't zelve in een oogenblik kunnen voleinden; maar, om de grootheid des te beeter te doen begrypen, beſteedde hy daar zes dagen toe. Hy ſchiep aanſtonds het Licht; Hy breidde op den tweeden dag de Heemelen, en het Uitſpanzel uit. De Zee en d'Aarde wierden den derden dag voortgebracht, en deze Aarde wierd ter zelve tyd vruchtbaar door bevel van den Almachtigen, dezelve vond zich met kruiden, planten en allerley zoorten van boomen met haar vruchten, belaaden. God verdeelde zyn werk, en eigende aan yder gedeelte van 't Heelal een onderſcheidentlyken dag toe. Maar, dit gedeelte, 't welk hy op yder dag voortbracht, was zo groot en zwaarwichtig, dat men zonder moeite begrypt, dat daar niet als een oneindig vermoogen is, dat zo wydde en ſchoone werken in zo een kleine tyd heeft kunnen maaken. God ontſtak in een en dezelve dag de Zon en de Maan, op dat deze twee geſtarntens de dag en den nacht, de zaizoenen en de Jaaren mochten regelen. Men had tot die tyd niet als onbezielde Schepzelen gezien. Maar, men zag den vyfden dag voogelen, wildgedierte en viſchen verſchynen, die, bevel ontfangen hebbende van te vermenigvuldigen, wel haaſt de Aarde en de Zee van hun zoorten zouden vervullen. De beeſten kwaamen by vervolg; en eindelyk God ſchiep den Menſch als meeſter en koning van dit groot Heel-al. Na dat hy zyn werk voleind had, ſtelde hy een Feeſt in, welke het geheugen tot aan de verafgeleegenſte nakoomelingſchap zoude bewaaren. Hy vierde dezelve zelfs, want *hy ruſtte op den zevenden dag*. Dat is te zeggen, dat hy ophield te ſcheppen, om de menſchen te onderrechten, dat zy het werken als dan moeten nalaaten, en dezen dag tot het beſpiegelen zyner werken, en tot erkentenis, welke zy hem ſchuldig zyn, heiligen.

Men vraagt of daar een waereld voor deze geweeſt is, en menſchen voor Adam. De Jooden zyn zeer ſtrydende voor de meerderheid der Waerelden, en houden ſtaande, dat zulks het geloof niet tegenſtrydig is, om dat zy ter zelve tyd zeggen, dat de ſtof, waar uit zy gevolgelyk d'een na d'andere gemaakt zyn, met God niet medeëeuwig zynde, men hem de minſte handel van luiſter en vermoogen niet ontrooft. En dewyl yder waereld ten einde van zes of zeven duizend Jaaren moeſt ondergaan, het niet te verwonderen is, dat daar anderen voor deze, welke wy bewoonen, waaren, die geëindigt hebben, en de een den anderen gevolgt zyn. Het is te verwonderen, dat de Leeraars, die Mozes volgen, aldus redeneeren. Want, by aldien daar een andere waereld [is, moeſt deze van haar ſtukken en brokken, en oude vervalle muuren gemaakt geweeſt zyn. Dezelve is niet uit niets getrokken, maar, God heeft dezelve alleenlyk hernieuwt, dezelve een onderſcheidentlyke gedaante geevende van die, welke zy van te vooren had. Wyders moet men onderſtellen, dat daar in yder waereld een beginzel van zelfsſtandigheid was, welke ten einde van zeven duizend Jaaren zich vernietigde, en dat haar geduurzaamheid als dan moeſt eindigen. Maar men vind gantſch geen reden in deze vermeinde afneeming van 't Heel-al. De klomp van de Aarde vermindert niet, de Zon ſchynt alle dagen met de zelve warmte. De Zee wentelt haar baaren altyd evenmaatig. Daar is altyd een overvloed van viſchen, gediertens, voogelen, beeſten en menſchen, op de Aarde, zedert bynaer de zeſduizend Jaaren, welke zy duurt. Van waar zoude dan haar vernietiging koomen. Eindelyk Mozes, ver van daar van aantehaalen, dat daar een andere waereld voor dezen was, ſpreekt als van een werk alleen, dat God voortgebracht heeft, en doet ons begrypen, dat God dezelve uit niets trok, in plaats van haar uit een voorweezendlyke ſtof te maaken.

Het is onmooglyk, dat het God niet zy, die de Waereld geſchaapen heeft. De menſch die denkt, begrypt dat hy voortreffelyker is, als de ſtof, waar van de Heemelen, de Aarde en de Lichchaamen zaamengeſteld zyn. Onderwylen gevoelt de menſch, dat hy zich zelfs niet voortgebracht heeft. Hoe zoude dan de ſtof zich zelfs het weezen, de beweeging en de doening gegeeven hebben? Als de ſtof eeuwig zoude zyn, zoude zy in de ruſt gebleeven zyn, tot dat een vreemde oorzaak dezelve was koomen beweegen. En welke kan die oorzaak zyn, zo dezelve geen God is. Te willen dat de kleine deeltjes van de ſtof, gelyk de Zonneveezeltjes zyn, zich bewoogen en d'een aan de anderen gehangen zyn, en dat zy, menigmaal van gedaante en ſtand veranderende, 't geheelal gemaakt hebben, zulks is zich in nieuwe zwaarigheden inwikkelen. Het allerkleinſte deeltje van de ſtof heeft een vreemde oorzaak van nooden, die 't zelve het weezen geeft, en beweegt; en kan men zich inbeelden dat de waereld, met deze verzaameling der Schepzelen, die dezelve uitmaaken, zich in die ſchoone ordre, waar in wy die zien, door een ongereegelde beweeging zouden geſchikt hebben? By aldien men een kloot met de heemelſch-teekenen vind, oordeelt men ligtelyk dat het een werk der menſchen is. Maar, zo de teekenen en heemelſche beeldeniſſen zich niet weder kunnen verzaamelen, en zich afmaalen als door de hand van een ervaaren werkman, hoe kunnen dan Heemel en Aarde zonder het beleid van een volmaakt alwys weezen gemaakt zyn?

Datmen den Heemel aanmerkt, haar zo wydde uitgeſtrektheid, zo ſnelle en geregelde beweegingen, haar Sterren, die dezelve vercieren, en haar zo beſtendige en geregelde verandering der Zaizoenen, men zal toeſtaan, *dat de Heemelen Gods Eer verkondigen, en dat het uitſpanzel zyn werk openbaart.* Wie heeft de planten geleert uit den boezem van de aarde het noodwendig zap om dezelve te voedden, te trekken, en de overvloedige vochtigheid te verwerpen? Wie heeft zo een wonderbaare verſcheidenheid van vruchten in deze planten geſtelt? Een weinig miſt voed alle deze boomen. Zy trekken uit de aarde een zelve zap, onderwylen onderſcheid zy dezelve. Zy brengt

een ſchors, bladeren, bloemen, en verſcheide vruchten voort. Wie heeft de dieren, van reeden ontbloot, geleert te zoeken, 't geen tot haar behoudenis noodig is, en t'ontvluchten 't geen hen kwetſt? is het een blinde oorzaak, die hen beweegt, en welke zo verzetbaare uitwerkzelen voortbrengt? de onbezielde Schepzelen wyzen aan, dat het God is, die heur geſchaapen heeft. En de menſch is ondankbaar, zo hy deze ſtem geen gehoor geeft.

Zommigen hebben geloofd, dat de waereld in de Lente geſchaapen is, om dat ter dezen tyd de natuur zich hernieuwt. Een aloude vergaadering van Paleſtina had van dit gevoelen een zoort van een punct van 't geloof gemaakt, om dat dezelve verbood anders te gelooven. Haar achtbaarheid heeft een menigte Leeraars niet belet ſtaande te houden, dat de waereld in de Herfſt geſchaapen is. Want het was billyk, dat de menſch gebooren zynde de Aarde in al haar ſchoonheid beſchouwde, en aldaar vruchten vond, om zich te voeden. Men ziet mede, dat al de Ooſterſche volkeren, alwaar de overleevering konde bewaart zyn, om dat aldaar de eerſte menſch zyn verblyfplaats gemaakt had, hun Jaar met de maand van September aanvingen. De Jooden begonden mede van die maand hun Jubelfeeſten, en zelfs hun jaaren voor Mozes aan te vangen. En 't was de Wetgeever, die de Jooden beveelde het Jaar in de maand Niſan te beginnen, om het geheugen van den optocht uit Egypten te bewaaren; onderwylen kan men over deze ſtof niet als onzeekere giſſingen bybrengen. Men moet veel liever op de ſchoonheid van Gods werken aandacht maaken, als de tyden kommerlyk nazoeken, om dat deze laatſte naſpooring onnut is, en de eerſte in tegendeel beweegingen van eerbied en erkentenis voor 't Opperſte Weezen, waar aan men dezelve ten hoogſten verſchuldigt is, kan verwekken.

UITLEGGING

VAN DE II. AFBEELDING.

Algemeen Denkbeeld van de Schepping der Engelen, hun val en ſtraf.

De Wederſtreever Gods en 't menſchelyk geſlacht,
Vermeetel, trots en fier, op ſtaat, gezag en kracht
Word uit des Heemels trans door blikzemvuur geklonken,
Daar Chriſtus Kruisbanier zyn hoogmoed wederſtaat,
En't gloejend Heemelſch Zwaard hem in de Lenden ſlaat,
En doemt ten Jammerpoel en helſche moordſpelonken.

I. HOOFDDEEL. Vers. 2.

DE Schriftuur ſpreekt van de Schepping der Engelen niet, dit gelykt een misſlag tegens de uitvoerlykheid van de geſchiedenis te zyn, welke men Mozes niet kan vergeeven; daarom beeldmen zich in, dat God hen heeft geſchaapen, toen hy gezegt heeft: *dat het Ligt zy*, om dat de Engelen als helder en glansryk aangezien zyn. Maar, het is gevaarlyk, een duiſtere zin aan de woorden van Mozes in het verhaal van de Schepping te geeven. Men zoude in het voortbrengen van 't Licht zo wel Jeſus Chriſtus, die, in de Waereld koomende, alle menſchen beſtraalt, als de Engelen kunnen vinden, maar, 't is meer waarſchynelyk, dat de heilige geſchiedenisſchryver niet als van de voortbrenging der gevoelige voorwerpen heeft willen ſpreeken, en dat, gelyk God den menſch niet geſchaapen heeft, als na de Schepping van de aarde, om hem te plaatzen, hy den Heemel ſchiep alvoorens de Engelen, die dezelve bewoonen zouden, voort te brengen.

De Engelen zyn geeſtelyke verſtanden. Dewyl men moeite heeft om een zuivere geeſt te begrypen, en om daar van een klaar en onderſcheidentlyk denkbeeld te maaken, hebben de Vaders van de Kerk menigmaal de Engelen fyne en dunne lichchaamen toegeſchreeven; men maakte deze lichchaamen van de Lucht, het Vuur, en een noch fynder ſtof, ten einde, op dat het zelve hun beweeging en vaardigheid, ten dienſt van God en den menſchen, niet zoude vertraagen. De Saduceen ſtieten aan deze zwaarigheid, maar, zy drongen dezelve veel verder voort, in 't openbaar de weezendlykheid der Engelen te vernietigen. Men beeld zich aanſtonds in, dat deze twee gevoelens zeer onderſcheiden zyn, en onderwylen is dit een geeſt vernietigen, dezelve met eenige ſtoffen, hoe fyn zy weezen mag, te omringen; en de Engelen lichchaamelyk te maken, is zo veel gezegt, als dat daar geen zuivere geeſten zyn: ondertuſſchen, dewyl men een God zuiver geeſtelyk kent, moet men toeſtemmen, dat hy geeſten, t'eenemaal van de ſtof ontledigt, kan maaken. Te gelooven dat daar een ſtoflyk God is, zulks zoude de uiterſte aller ongerymtheden zyn, en wyl men een denkbeeld van een ongeſchaapen weezen, 't welk niet ſtoflyk is, heeft, belet niets, dat daar mede geen geeſten, zonder ſtoflykheid, zouden geſchaapen zyn. Daar is geen tegenzegging in de weezendlykheid van een geeſt, om dat God geeſtelyk is. Waarom verſtaat men dan niet, dat dit geeſtelyk weezen onſtoflyke weezens, als hy, geſchaapen heeft; in tegendeel, is het veel moejelyker te begrypen, dat een weezen, zuiver geeſtelyk, de ſtoffe geſchaapen heeft, als te verſtaan, dat hy geeſtelyke wezens, gelyk hy zelfs, geſchaapen heeft.

Deze Engelen waaren alle met een volmaakte weetenſchap en heiligheid bekleed. Zy zagen God, zy beſpiegelden zyn wonderdaaden; daar was in hen niet de minſte natuurlyke tegenſtryd aangaande hun verlangen of gedachten, dewyl de zelve ſtrekten ter eere van 't Opperſte Weezen. Die geen, die gelooft hebben dat de duivelen door de ſchoonheid der vrouwen zyn verzocht geweeſt, en dat zy die geenen waaren, welke heur geleert hadden zich te blanketten, en te vercieren, hebben geen acht geſlaagen, dat de Engelen voor den menſch gevallen waaren; om dat zy die geenen zyn, die aan zyn verderf gearbeid hebben. De heilige Paulus verzeekert, dat de hoogmoedigheid de zonde van den duivel is, het zy hy de waardigheid van den Zoon, die *God van God* was, niet konde verdraagen, en die alle de Engelen onder zyn Ryksgezag heeft, het zy de duivel zyn aanſlaagen tot den troon Gods, die hy onregtmaatig poogde te bezitten, durfde voortzetten. Daarom paſtmen op hem toe de woorden van Ezaias: *Hoe zyt gy uit de heemelen gevallen, ô Morgenſtar, dochter des dageraads, gy zyt tot op der aarde nedergeſlaagen. Gy zeide, ik zal in de heemelen opklimmen, ik zal myn troon boven de ſtarren van den machtigen God verheffen. Ik zal de Opperſte gelyk zyn; onderwylen zyt gy in't graf, in de diepſte kuil, nedergezonken.*

Maar, deze woorden zien veel eer op den val van Babylon, en haar Koning, als op die der Engelen. Daar is geen waarſchynlykheid, dat de Engelen, in 't Paradys, aan den voet van Gods troon, gevoed, ende daar op hebben willen klimmen, noch zelfs dat zy jeloerſch geweeſt zyn weegens de Zoon, die de zelve weezendlykheid als de Vader bezit, en waar van de Vleeſchwerding noch geopenbaard, noch bekent was, om dat de menſch noch niet gezondigt had; maar, het is zeer waarſchynlyk, dat deze geeſten, door hun geluk en

macht

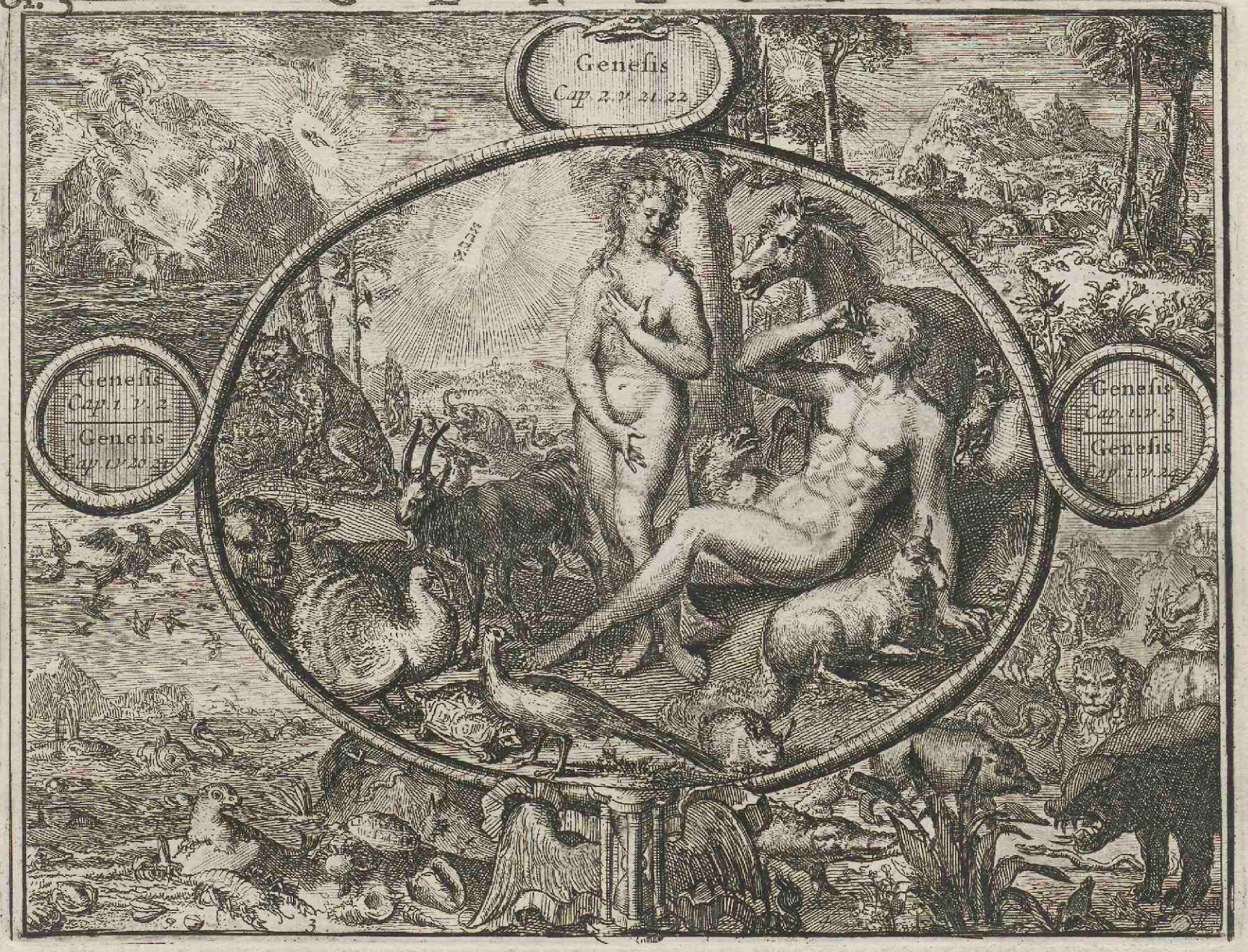

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de III. AFBEELDING.

't Oneyndig Weezen ſchept de Waereld, 't groot Heel-al,
De Starren, Zon en Maan, 't Gebloemt langs berg en dal,
Het bladerryk Geboomt, Gewaſchen, Kruid en Dieren,
't Gevogelt in de Lucht, de Viſchen in den ſtroom,
Maakt Adam uit de kley, en Heva in Adams droom,
En geeft hem d'Oppermacht om 't Aardryk te beſtieren.

Boem de Hoogs inventor et Excit. T. Stadenberg excudit Cum Priv.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de IV. AFBEELDING.

Beſpiegel 't Paradys, voor d'eerſten menſch geſticht,
Verheerlykt door den glans van 't Godlyk aangezicht,
Verrykt met Pluimgediert, vee, viſchen, watervlieten,
Gebloemte, kruid en boſch, daar in het midden ſtaat
De Kennis-boom van goed en Ziels verdervend kwaad,
Men ziet de bron, waar uit vier ſtroomen nederſchieten.

lyk, dat deze geeſten, door hun geluk en macht verblind, *aan God geen eere* gegeven hebben. Op zich zelven ziende met verwondering, en een beweeging van eigenliefde die hen zo veel te ſchuldiger maakte, als zy op de heerlykheid van een tegenwoordig God al hun opzicht en verwonderingen, moeſten veſtigen. *Nemo fit repente malus.* Niemand word plotſelings godloos, en het was by verſcheide trappen, dat Eva van de onnoozelheid tot wederſpannigheid overtrad. De Engelen dan hadden voor zich zelven wilvaardige gevoelens. Zy wierden voor God, weegens hun ſtaat, hoogmoedig, die, over zyn eer in de hoogſten trap nayvrig, hen deswegen ſtrenglyk ſtrafte.

De eerſte zonde der Engelen was een overvloedige oorſprong van verfoejelyke misdaaden en grouwelyke ongelukken. De duivel kon de menſch zyn geluk en onnoozelheid niet geruſt zien genieten. Hy wilde metgezellen in zyn elende hebben. Hy begon van de ſchepping des waerelds den menſch te verzoeken, zyn kwaadaardigheid en haat verkoelden niet door den tyd. Hy, die een Serpent in Geneſis genoemt word, is in de Openbaaring van Joannes als een roode Draak, die alles verſlindende, verbeelt, om ons te leeren, dat zyn boosaardigheid vermeerdert, en dat hy aan het einde der eeuwen veel machtiger en gevaarlyker zyn zal, als hy in den beginne was.

De ſtraf der Engelen is eene der ſchrikkelykſte oordeelen Gods. De ſtraf dezer Geeſten, in luiſter en eer geſchaapen, is eeuwig; opgeſlooten in die naare duiſtere gevangeniſſen, die de rechtvaardigheid voor hen uitgeholt heeft. Zy hebben geen andere vertroofting, als beulen dier geenen te zyn, die hen navolgen, en onnutte Godslaſteringen tegen het Weezen, dat hen gemaakt heeft, uit te braaken. Daar is voor hen geen wederkeering, noch tot berouw, noch tot Gods genade. Zy kunnen noch aflaaten te zondigen, noch zich bekeeren. De middelaar die zo veel menſchen heeft behouden, heeft hun ſmarte vermeerdert, en hun ryk weder geſlooten.

God, hen ſtraffende, zonder de minſte wederkeer van barmhertigheid voor hen over te hebben, heeft de zondaaren willen leeren, zich door geen valſch denkbeeld van toelaating te vleijen, en de grouwelykheid hunner euveldaaden, by trappen van kennis, en de uitmuntendheid der genaden, welke men ontfangen heeft, af te meeten. De Engel en de menſch, evenmaatig onnoozel, zondigen. God laat den eenen, zonder wederkeer, vernielen, en ſchenkt zynen eenigſten Zoon, om d'andere te behouden. Waar van komt dit verſchil? dat kan niet als door zyn natuur en ſtaat voortkoomen. Hy moeſt den geen ſtrenger ſtraffen, wiens misdaad grouwlyker was. De Engel heeft in den heemel, aan den voet van den Troon zyns Scheppers, gezondigt, en de menſch in de verafgelegendheid. De Engel was een zuivere geeſt, de menſch was met een gevoelig lichchaam bekleed, dat het werktuig en 't geval van de zonde geweeſt is. De zonde van den een is zo groot niet, als de wederſpannigheid van den ander. Het was rechtvaardig dat de ſtraf naar de grouwlykheid hunner val geregelt was. Alle de Engelen ſneuvelden niet door den val der anderen, in plaats dat het gantſche menſchelyk geſlacht, in Adam beſlooten, ſchuldig, en eeuwig ongelukkig wierd by aldien God aan het zelve geen Verloſſer geſchonken had. Laaten wy beter doen, en ons, zonder de afgronden van de rechtvaardigheid en Goddelyke Wysheid te willen naſpooren, over dezelve in de dieptens verwonderen. De val der afvallige Engelen, zonder wederkeer geſtraft, moet den zondaar verſchrikken, die zo menigmaal de oordeelen Gods braveert, en de ſtandvaſtigheid der goede Engelen moet in onze zielen beweegingen van liefde en gehoorzaamheid verwekken, om dat onze getrouwigheid zo als hunne gekroont zal worden.

UITLEGGING

VAN DE III. AFBEELDING.

Van de Schepping.

't Oneyndig Weezen ſchept de Waereld, 't groot Heel-al,
De Starren, Zon en Maan, 't Gebloemt langs berg en dal,
Het bladerryk Geboomt, Gewaſchen, Kruid en Dieren,
't Gevogelt in de Lucht, de Viſchen in den ſtroom,
Maakt Adam uit de kley, en Heva in Adams droom,
En geeft hem d' oppermacht om 't Aardryk te beſtieren.

I. HOOFDDEEL. Vers. 2.

De Geeſt Gods zweefde op de waateren.

(1.) DE aarde was als noch een ruuwe klomp, zonder eenige geſchiktheid, zy was onzichtbaar, om dat de waateren haar dekten, en het licht noch niet voortgebragt was. God wilde moogelyk voor als noch niet aan de aarde alle de volmaaktheid geeven, uit vreeze, dat men dezelve mocht aanbidden. Zy is onze moeder, onze voedſter, ons vaderland, en ons graf. Het was te duchten, dat men daar een Godheid van gemaakt zou hebben. Deze voorzorge ſchynt onnoodig, om dat men zich niet inbeeld, dat de menſchen hadden kunnen vallen, in de overmaate van te gelooven dat het geheelal God was; ondertuſchen weeten die geenen, die de gevoelens der oude wysgeerigen beoeffenen, dat de grootſte misſlag van hun ſtelling is, van niet genoeg den Schepper en zyn Werk of Schepſel te hebben onderſcheiden, en het oneindig Weezen, boven 't geheelal, 't welk zyn voortbrenging is, niet te hebben verheeven. Men ziet noch hedendaags een aanmerkelyk getal Sectariſſen, welke verſtaan, dat de Godlykheid in alle de Schepſelen verſpreit, zich aldaar onderſcheidentlyk bepaalt; zy denkt in den eenen; om welke reden men de zelve Geeſten noemt; en zy beweegt zich in den anderen. Men heeft dan licht te zeggen, dat men op dusdanig een wyze gelooft, dat het geheel al Godt is. Doch het is dan van aangelegendheid den menſch wel te overtuigen, dat het God was die hem gemaakt had, endaar is niets bequaamer om deze kennis in te drukken, als een na een opvolgende voortbrenging, die by trappen geſchied, en door een onvolmaakt oogwit begint, waar op men wijders werkt, en welke voortbrenging men vervolglyk volmaakt. Daerom is't, dat de aarde, uit niet geſchaapen, zonder ſchikking was, en de duiſterniſſen als noch op den afgrond verſpreid waaren, maar God ontwond allengs den verwarden klomp.

Dit werk is in 't byzonder den Heiligen Geeſt toegeſchreeven; de wind had vry op de waateren moogen waayen, zy zouden altyd even onvruchtbaar gebleeven hebben: de onſtuymigheid der winden verwekt onweeren, ſloopt de ſcheepen, veroorzaakt ſchipbreuk, werpt boomen en gebouwen omver: maar

zy teelt geen viſchen in de zee voort, noch de voogels in 't midden van de lucht. Een vruchtbaare en wonderdaadige wind zich in te beelden, die God geſchikt had om te ſcheppen, en die hy eenige oogenblikken daar na vernietigt heeft, zulks zoude zyn, de wonderdaaden vermeerderen, om de zelve te beſtryden. De waereld is uit haar verwarring getoogen, door het middel van den Heyligen Geeſt, die op de waateren zweefde, gelyk de voogelen zich op de eyeren vleijen, om de zelve te verwarmen, en vruchtbaar te maaken; want, dat is het denkbeeld, 't welk Mozes ons geeft; en de bepaaling waar van hy zich bedient heeft, is van de voogelen ontleent, dewelke broejen. Dusdaanig, de ruuwe klomp door een Goddelyke deugd bezielt, heeft een wonderbaar getal Schepſelen voortgebracht.

Het Licht. Vers. 3.

(2.) Men heeft boven al Licht van nooden, om de waereld te beſchouwen, en om dat trotſch Palais te verlichten 't welk God bouwde; daarom zegt hy, *dat het Licht zy*, en men zag aanſtonds een weerſtraalend licht verſchynen. Het verſpreidde zich te gelyk over 't gantſche Halfrond. God vernietigde 't zelve niet als toen de dag moeſt eindigen, gelyk het zelve een beweeging had, die de Zon, door God als toen noch niet geſchaapen, gelyk was, hield het op te verſchynen, en de waereld te verlichten. De nacht trad in de plaats. Het was onnoodig, dat God de nacht ſchiep. Om dat de zelve niet anders is, als een afweezen en verſtek van 't licht, 't welk haar voortbrengt. Het zoude genoeg zyn, dat het licht van 't eene Halfrond tot het andere voorttrok, om een naare duiſternis op het weezen van de aarde na te laaten, de duiſterniſſen waaren op den afgrond verſpreid, en de duiſterniſſen hebben, zonder twyffel, een nacht gemaakt, evengelyk als die, welke by vervolg het Halfrond dekte. God zag dat dit licht *goed* was, om dat het zelve volmaaktlyk het einde vervulde, 't welk hy zich voorgeſtelt had, waar toe hy 't voortgebragt had; de Almachtige God konde niets ſcheppen, 't geen hem niet waardig was. De wysgeerigen, die van de Schepping het onderſcheidentlykſte hebben geſprooken, hebben ter zelver tyd begreepen, dat God niets konde verrichten, 't welk niet goed en voleind was.

De Voogelen en viſſchen. Vers. 20.

(3.) God ſchickte gevolglyk dit groot uitſpanſel, 't welck wy de heemelen noemen. De wolken, die de aarde bedekken, verheffen zich hooger door het middel van de warmte, en 't licht, 't welk God den voorigen dag gemaakt had, en die groote tuſſchenwydte, welke de aarde omringde, bleef vry. Booven de lucht ſchikte God den Heemel, daar de ſtarren zyn, 's anderen daags vergaaderde hy de waateren, die op de aarde gebleeven waaren, en maakte de zee. De heemel wiert met een oneindig getal van ſterren verciert, de Zon en de Maan verſcheenen, en dienden om den dag en de nacht te onderſcheiden. De lucht bevolkte zich met voogelen, de zee met viſchen, de aarde wierp haar ſcheutjes uit, en men zag daar boomen uit voortſpruiten.

De Dieren en't gewormte. Vers. 24.

(4.) God wilde dat alles, voor den menſch, geſchapen was, niet alleen, om dat hy gebooren werdende, alle 't geen tot zyn onderhoud en voedzel noodig was, zoude vinden; maar hy belette daar door, dat men de voortbrenging van alle deze Schepſelen, aan de tweede oorzaak niet toeſchreef, en dat de menſch in zyn onnoozelheid nedrig, maar grootſch in vergelyking, dat het verderf en de ellende zich hebben doen gevoelen, zich zelf alle de eer daar van niet zoude geeven. Daar was noch geen reegen gevallen, om de aarde te bevochtigen, en de menſch was niet gebooren om dezelve te bebouwen. Men moet noodwendig begrypen, dat het God was, die de Boomen en Planten, door een uitwerkzel van zyn Almoogendheid, voortgebragt had. God ſchiep ook de Dieren. Daar was niets wilds. men zag in het aardſch Paradys, de een den anderen niet verſcheuren. De Tygers en Leeuwen zouden den menſch niet hebben kunnen verſlinden. Hy zoude de beet en het venyn der Serpenten niet ervaaren hebben, de lucht zou met geen dikke neevelen zyn belaaden geweeſt, die hem laſtig vallen, noch de aarde met Diſtelen en Doornen, of ongediert, zo hy in zyn onnoozelheid volhard had; *al wat God gemaakt had, was goed*, en de menſch, meeſter van de waereld, door 't gebied, welk God hem had gegeeven, had niets van de dieren te vreezen die hem onderworpen waaren. Maar, van al die voordeelen ter zelver tyd, als hy zyn onnoozelheid verloor, verſteeken zynde, heeft God zyn zonden geſtraft, door invloejingen van de lucht, door de wildigheid der beeſten, en al de ſchepzelen zyn de werktuigen van de toorn en wraak van het Opperſte Weezen geworden. De menſch waant te vergeefs, als noch Koning der dieren en van 't geheelal te zyn, zulks is niet meer als een hovaardig Hoofdſchrift, waar mede hy zyn ydelheid voed. Welk een Koning der dieren! hy heeft ontzag voor de Leeuwen, zelfs als zy gekeetent zyn, hy word hun prooi, wanneer zy hem in de boſchen vinden, en verre van daar, van hem eerbied te bewyzen, verſcheuren zy hem onbarmhertig in hunne hoolen; daar is niets, tot het ongediert, de luiſen, en wormen toe, die deze ingebeelde Moogendheit niet doorknaagen, waar van eenige noch boosaardig zyn. Laaten wy de tyden niet onder een ſmelten. De onnooſle menſch was Koning van 't geheelal, maar hy verloor zyn ryk door de zonde. Inderdaad, God ſchiep den menſch een deruitmuntendſte zyner werken, hy maakte hem uit d'aarde, en daarom bedient zich Mozes, om zyn maaking uit te drukken, van een bepaaling den pottebakkers ontleent, die hun vaaten uit de aarde maaken. *De menſch is ſtof*, en moet tot ſtoffe wederkeeren: dit beeld van onbeweeglyke en ongevoelige aarde, zoude van geen gebruik geweeſt zyn, zo God het niet bezielt had. *Maar hy blies den adem des leevens in zyn neusgaaten.* De Schriftuur zegt niets diergelyks van de beeſten, om dat inderdaad, de menſch alleen is onderſcheiden van alle dieren, door een reedelyke ziel, die hy onmiddelyk van God ontvangen heeft, deze ziel was volkoomen heylig; de minſte vlek van zonde, en het kleinſte zaatje van misſlag, zou den Schepper onteert hebben, zonder het Schepſel ſchuldig te maaken. Men kan niet zeggen hoe verre de kennis *van den eerſten menſch* zich uytſtrekte; gelyk men zich mede niet klaar kan uitleggen over het Licht der Engelen, en de heilige Verheerlykten; maar Adam was in niets onkundig, 't geen heilzaam konde zyn, en de heilzaame waarheden waaren toen tot een klein getal wedergebragt. Adam konde niet onkundig zyn, dat God hem geſchaapen had, om dat hy niemand zag, die voor hem in weezen was. Hy wiſt, dat hy aan 't Weezen, dat hem voort-

voortgebragt had, een nauwkeurige gehoorzaamheid, en een onderdaanigheid aan zyn grootschheid schuldig was. Hem was onnoodig de Messias te kennen, aan een kruis stervende, en voor de menschen voldoende, om dat hy noch niet gezondigt had. Eindelyk weet men, dat hy zo veel weetenschap niet van nooden had, om een welgestelt mensch te zyn, en 't is een valsch vooroordeel, dat de onnoozelheid in de ziel een licht verspreid, dat zich tot alles uitstrekt. De menschelyke weetenschap was zonder twyffel voor de noodwendige zaaken, tot bewaaring van zyn leeven en welzyn bepaalt. Hy gevoelde niet een eenige wederstand tot de wille Gods, zyne beweegingen, zyn verlangen, en zyne gedachten waaren natuurlyk zuiver. Gelukkig, zo hy zich van zyn geluk had kunnen bedienen, en dat zelve tot de nakoomelingschap laaten overgaan.

De Vrouw. Vers. 26. enz.

(5.) 't Was niet goed, dat de mensch alleen bleef. Daarom gaf men hem een hulp, die hem gelyk was. God trok, terwyl Adam sliep, een zyner ribben uit zyn lyf, waar van hy Eva maakte. De verwondering van den eersten mensch moet groot zyn, van aan zyn syde te vinden zo een ander diergelyk Schepsel hem gelyk, zonder gewaar te zyn geworden, op wat wyze zy gemaakt was; de wonderheden van zyn eigen Schepping moest zyn verwondering verstroojen. Maar, hy heeft mooglyk geen tyd gehad daar over een noodwendige aanmerking te maaken, en 't zelve wel te ontdekken. Julianus de afgevallene, heeft valschelyk tegens deze uitkomste geschreeven. De Jooden zeggen, dat God den mensch dubbeld gemaakt, en de zelve in tween heeft gesneeden; eindelyk hebben anderen, de zelve door overgedraagene uitleggingen willen verzachten. De ongeloovige heeft recht, 't geen hy wil te ontkennen, tot dat men hem van de Goddelykheid der Schriftuur overtuigt; maar dewyl men verzeekert is, dat de Heilige Geest de hand van Mozes geleid heeft, kan men geen weederkeer neemen tot de uitleggingen, die de waarheid van zyn geschiedenis vernietigen. Het is niet gemakkelyker te weeten, dat Adam uit den boezem van slyk voortgekoomen zy, als te gelooven, dat Eva uit een rib van den man getrokken is, en gelyk het onnoodig zoude zyn, te onderzoeken, of God een holte in de plaats heeft gelaaten daar hy de man uit getrokken heeft, dan of hy de zelve met de naast geleegene aarde weder gevult heeft, is het niet minder, te twistreedenen over de Rib waar uit God Eva maakte, om te weeten, of God aan Adam een andere weeder gaf, dan of dit gedeelte van zyn lichchaam hem het overige zyner dagen heeft ontbrooken; om dat hy handelt van een wonderbaare uitkomste, door een geloovig en heilig Geschiedenisschryver verkondigt, en dat die geenen, die dit verhaal ontzeenuwen, niets voortbrengen, 't welk God waardig, of meer zeeker is. Men moet Mozes naukeurig navolgen, en nevens hem gelooven, dat de vrouw uit de rib van Adam op een en de zelve dag als hy, en in de zelve plaats, dicht by het aardsche Paradys, gemaakt is.

UITLEGGING
VAN DE IV. AFBEELDING.
Gelegendheid van 't aardsche Paradys.

Adam geeft de dieren naamen.

Bespiegel't Paradys, voor d' eersten mensch gesticht,
Verheerlykt door den glans van't Godlyk aangezicht,
Verrykt met pluimgediert, Vee, visschen, watervlieten,
Gebloemte, kruid en bosch, daar in het midden staat
De Kennis-boom van goed en ziels verdervend kwaad,
Men ziet de bron, waar uit vier stroomen nederschieten.

II. HOOFDDEEL.

DE plaats, die God voor 's menschen wooning verkooren had, was wellustig. Adam, zeer haastig uit dit Paradys verdreeven, waar van de poort voor hem, door Gods bevel, geslooten was, en door den dienst van eenen Engel, konde dezelve niet aanwyzen, noch aan de nakoomelingschap kenbaar maaken. Daarom is 't, dat de alouden over deze zaak niet veel meer verstand, als wy, gehad hebben. Mozes heeft de beschryving in zyn geschiedenis slaauwelyk afgebeeld, men moet de merkteekenen, die hy daar van geeft, naauwkeurig navolgen. Daar zyn geen andere afbeeldingen van dezen hof, als de Rivieren die hy beteekent heeft: men moet zich verbinden tot de kennisse dezer Vloeden, en van heur loop, zo men jegenwoordig wil raaden waar het aardsche Paradys geweest is. Men heeft, dezelve navolgende, bevonden dat het aloude Ninive op de Rivier der Arabieren geleegen heeft. Daar is 't, dat men gevoelig aanmerkt de vier Rivieren, die Mozes heeft genoemt. Daar ziet men den Euphraat, en den Tigris, die, na datze zich vermengt hebben, zich in twee groote Kanaalen verdeelen, welke, na datze eenigen tyd hun waateren voortgerolt hebben, zich in de Persische Golf storten. Dusdaanig kan men zeggen, dat in deze plaats een Rivier, en vier Rivieren zich laaten vinden.

De Euphraat en de Tigris zyn genoeg bekent; maar het eerste Kanaal, 't welk Mozes *Pison* noemt, in een bepaaling, die *uitvloejen* beteekent, maakte een Rivier die veelvuldige overvloejingen onderworpen was. De Koningen van Persien waaren verplicht, aldaar verscheide waaterleidingen te maaken, om de wanordre, welke de toevloed der waateren menigmaal veroorzaakte, voor te koomen. Zy liep in Arabien een Koningryk zo zeer vermaart door haar schatten. Ezechiel telt het goud, de paarlen, en het dierbaar edelgesteente, zo wel als de speceryen, onder de zaaken waar mede de inwoonderen dezer plaatzen met die van Tyr handel dreeven. Van daar had de Koningin van Saba de heerlyke geschenken gehaalt, welke zy aan Salomon bragt. Het Arabisch goud was zo leevendig, dat het vuurverwig was, en niet behoefde geloutert te worden. Het is onwederleglyk, dat men daar Paarlen van een zeldzaame schoonheid vond. Dusdaanig is het zeer waarschynlyk, dat Mozes ons den loop van deze Rivier beteekent heeft, dewyl hy gezegt heeft, dat de *Pison door het land vloeit, daar 't goud wascht, dat het goud van dit Landschap goed is, en dat men hier mede den Bedellion, en het gesteente Onyx vind.*

De vierde Rivier is genaamt Gileon, en vlied aan de zyde van Cus; en, inderdaad, men ziet een arm van den Tigris en den Euphraat, die in het land der Cuthen voortvloeit, waar uit Salmanazar de meenigte trok, waar mede hy Samaria bevolkte; daarom hebben de Samaritaanen zo lang een tyd de naam der Cutheers behouden, die dezelve hunner oorsprong was,

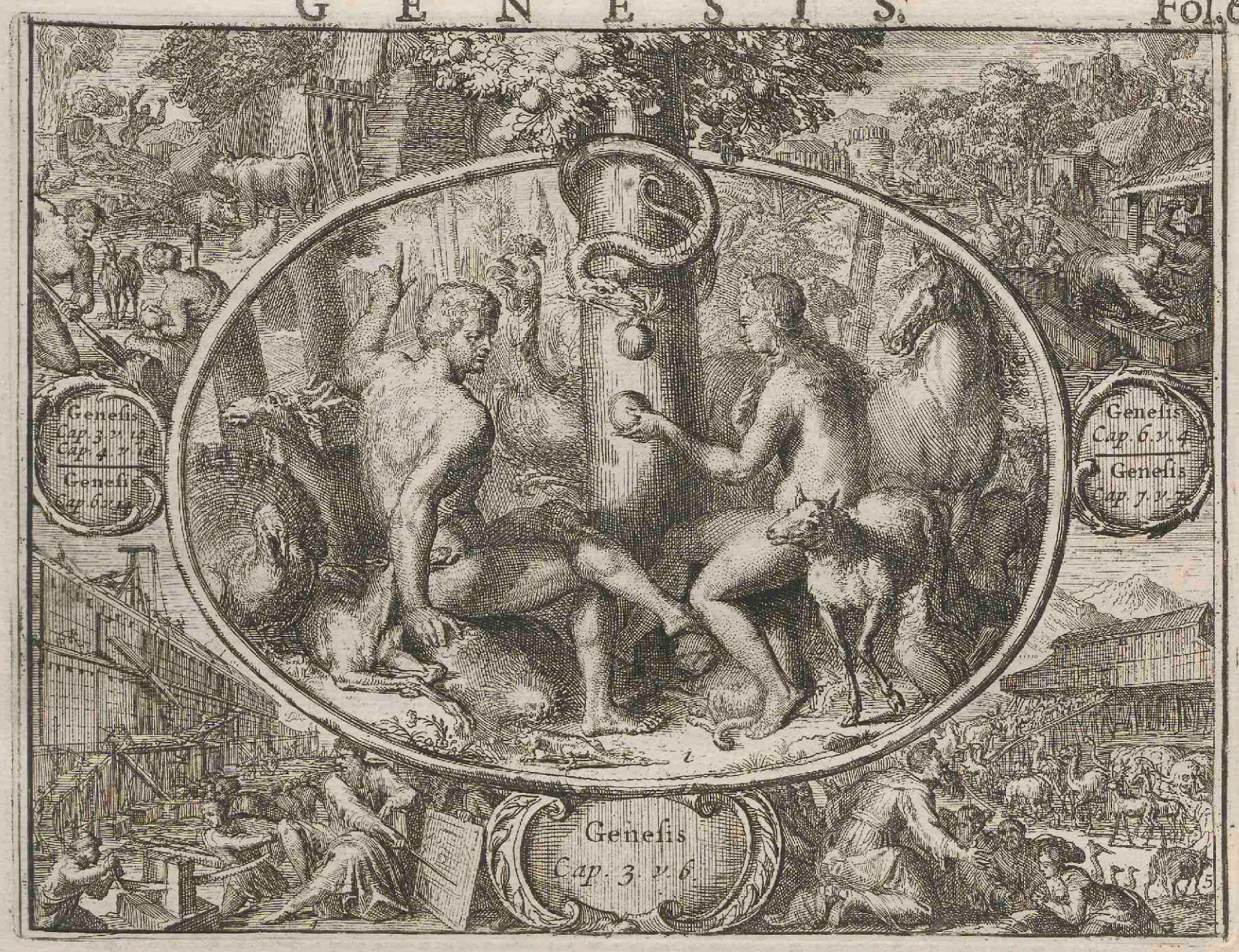

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de V. AFBEELDING.

De doodelyke beet in Edens bloozend ooft,
Heeft d'eerſten menſch van ſtaat en 't eeuwig heil berooft,
En door die val 't geſlacht van 't eeuwigduurend leeven,
De broedermoord verwekt in 's waerelds dageraad,
En grouwelen geteelt in Caïns zondig zaad;
Des Noach bouwt den Ark, door 's Heemels Geeſt gedree-
ven.

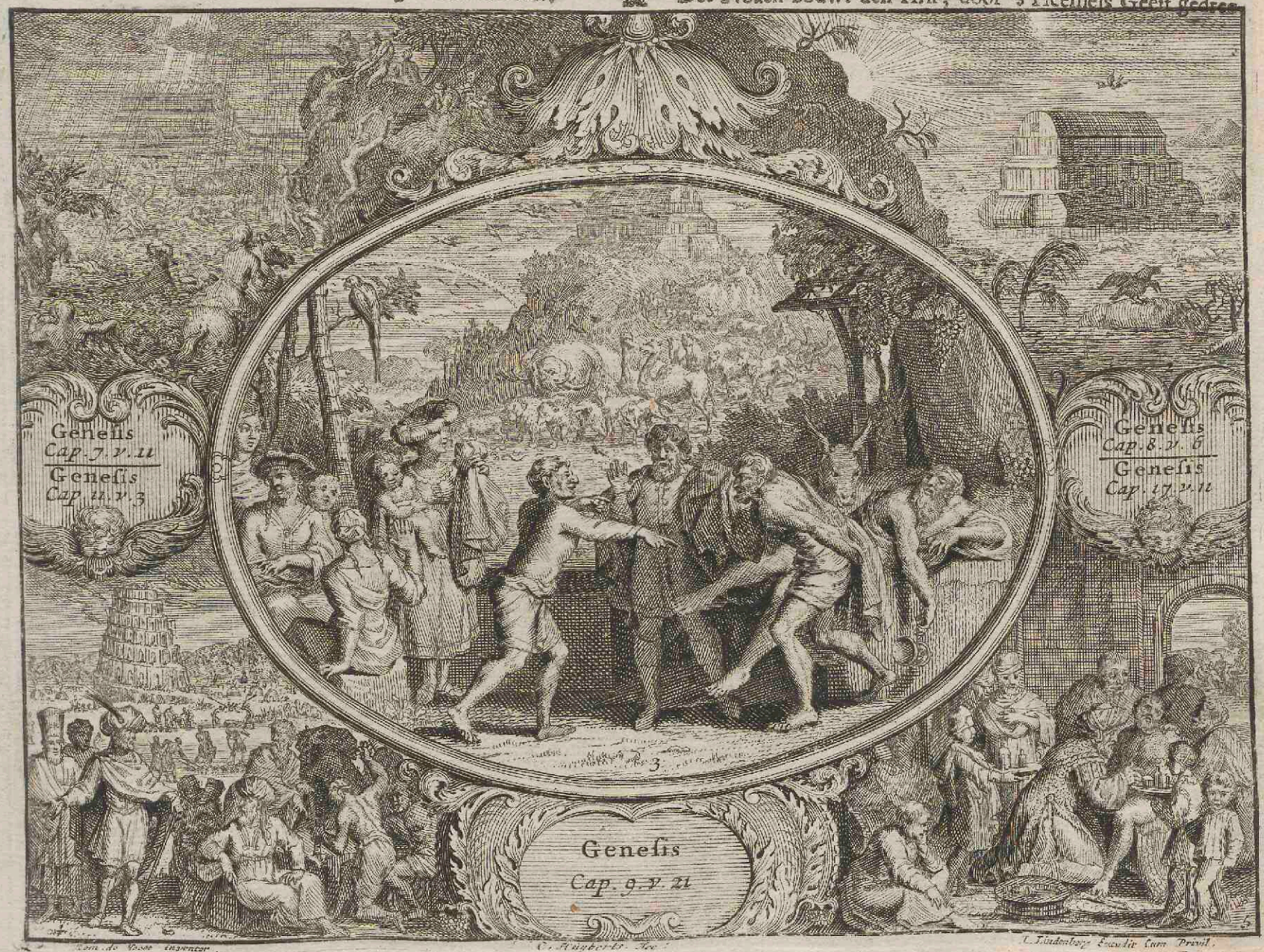

Tom. de Bosse inventor. C. Ruinerts Fec. C. Tindenberg Excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de VI. AFBEELDING.

Dus klieft op Gods genaa Gods Ark den waterſtroom,
Waar in de duyf een tak brengt van d'Olyven boom;
Dies Noach met ſijn krooſt en vee 't gevaart verlaaten:
Hy word in dronkenſchap door Cham ſyn Zoon beſpot.
Daar Babels Tooren-bou braveert vermetel God,
Werd Abraham beſneên met al zyn onderzaten.

en men noemt dat Landſchap tegenwoordig noch Chureſtan. Mozes heeft het aardſch Paradys geplaatſt in 't ooſten, en dewyl het of in Arabien, of in Judea, was, zoude hy de gelegendheid met den vinger aanwyzen.

Men heeft niet nagelaaten eenige zwaarigheid in dit gevoelen te vinden, om dat de Rivier der Arabieren haar oorſprong niet neemt in het aardſch Paradys, gelyk Mozes dezelve invoert. 't Is een Kanaal, dat de Tigris en d'Euphraat door heure vermenging maaken. Het is zelfs niet waarſchynlyk, dat de Euphraat zich in den vloed der Arabieren ſtort. Men verſtaat dat de Koningen van Aſſyrien hun Ryks zetel in Babylon veſtende, dezelve die loop gegeeven hebben, in plaats, dat men het Paradys in Meſopotamien, tuſſchen Tecrit en Bagdet ſchikt, vind men in dit Landſchap de Rivier Odeina, welke zich in den Tigris werpt, door een genoegzaame bekende waaterpoort, en hoewel men tegenwoordig de Kanaalen, door welken hy in den Euphraat vloeit, niet kan ontdekken, of dezelve in de Land-kaarten, die niet nauwkeurig genoeg zyn, aangeteekent ſtaan, moet men echter niet beſluiten, dat zy daar niet waaren. Deze verandering kan mooglyk geſchied zyn, toen de Koningen van Babylon verſcheide andere afleidingen geopent hebben, om de overvloejingen van den Euphraat te beletten. Men ziet daar twee andere Rivieren, waar van de eene genaamt word Cobar, die de Guihon van Mozes is, en d'andere noemt men Dela, die tuſſchen den Tigris en d'Euphraat doorloopt, en is de Piſon: dit gevoelen heeft zo wel haar zwaarigheden als 't andere. Want Meſopotamien is een zeer onvruchtbaare plaats. De hitte van de Zon is daar zo heevig, dat ze zelfs de dieren ombrengt. De waaterſprongen zyn daar zo zeldzaam, dat de inwoonders dezelve elkanderen ontrooven, en die voor de vreemdelingen verbergen, en alhoewel daar eenige ſtreeken Lands meêr vruchtbaar, als d'anderen zyn, is het niet waarſchynlyk, dat God deze plaats voor welluſtig heeft kunnen aanzien, en dezelve tot een verblyfplaats van de onnoozelheid ſchikken. Wyders volſtrekt een waaterpoort alleen aan de Odeina, om de zelve in te ſwelgen, zonder voor hem een andere in den Euphraat te zoeken, die men niet vind. De loop van den Cobar en den Dela beantwoord niet nauwkeurig genoeg de beſchryving, die Mozes daar van doet. Het is in den grond niet als door een onzeekere giſſing, dat men verzekert, dat de Rivier der Arabieren niet altyd beſtendig geweeſt is, en 't is genoeg, dat hy dwars door Eden trok, en daar vloeide, om het denkbeeld van Mozes te vervullen. Het is dan meer zeeker, het aardſche Paradys op de Rivier der Arabieren te plaatzen, beneeden het aloude Ninive; zulks was de giſſing van den wyze Hr. Bochart, die deze ſtoffe zo neerſtig overwoogen heeft, welke men verduiſterd had, aldaar een kleine verandering in maakende. Deze plaats zo lang onbekent, om dat een Cherubim de ingang, voor de bewoonders van de eerſte waereld toeſloot, is tegenwoordig open, bekend, en door de ongeloovigen in bezit genoomen.

Deze plaats was van een groote en wyde uitgeſtrektheid, vervult met al 't geen, 't welk 't gezicht en den ſmaak aanminnig konde ſtreelen. Daar plaatſte God het Opperhoofd van het maakzel zyner handen, ten einde hy daar alle vermaakelykheden konde genieten: daar kwaamen de dieren, hem als in zyn huis en aan de voet van zyn Troon huldigen, en den nieuw gemaakte Koning erkennen. Hy kende hun hoedaanigheden en reden, en dezelve met een bovennatuurlyke bequaamheid onderſcheidende, gaf hy aan yder ſchepzel, op de aarde leevende, een naam met hunne hoedanigheden overeenkomende. Men heeft geen vergelykenis te maaken tuſſchen de wysheid van Salomon, en die van Adam. Alhoewel de Schriftuur verzeekert, dat de eerſte de wyſte aller menſchen was, en dat hy de natuur der planten, van den Iſop tot den Ceder gekent had, zy heeft hem niet willen vergelyken als by de overige menſchen, door een natuurlyke voortteeling, zedert de zonde geſchaapen: en de kennis van Adam moeſt veel volmaakter en bovennatuurlyker zyn, om dat hy de eigenſchappen van de dieren kende, zonder den tyd gehad te hebben, van hun handelingen te beoeffenen. Gelyk men geloofd, dat de Hebreuwſche naamen volmaaktlyk de natuur en d'eigenſchappen der dieren uitdrukken, die ze draagen; trekt men daar een bewys uit voor de oudheid van deze taal, als of Adam dezelve in 't aardſche Paradys geſprooken had, en dat hy zich daar van bedient heeft, om alle ſchepſelen een naam te geeven. Maar d'eerſte taal moet zodaanig bedurven zyn geweeſt, dat daar van ſlegts eenige geringe afbeeldingen zyn overgebleven En men kan daar uit een zeeker gevolg voor de aloudheid van deze taal trekken.

UITLEGGING
VAN DE V. AFBEELDING.

Des menſchen val.

De doodelyke beet in Edens bloozend ooft,
Heeft d'eerſten menſch van ſtaat en 't eeuwig heil berooft,
En door die val't geſlacht van 't eeuwigduurend leeven;
De broedermoord verwekt in 's waerelds dageraad,
En grouwelen geteelt in Cains zondig zaad;
Des Noach bouwt den Ark, door 's Hemels Geeſt gedreeven.

III. HOOFDDEEL. Vers. 27.

(1.) DEwyl de menſch een volkoome vryheid genoot, konde hy zondigen, en niet zondigen, gelyk hy ſterven en niet ſterven konde. Hy konde zyn wil ter goeder of kwaader zyde, of aan de zyde van 't geluk of ellende keeren. Maar deze vryheid van onverſchillendheid, daar men zo zeer op geroemt heeft, en waar van de menſchen als noch jeloers genoeg zyn, om duizend krachten in te ſpannen, ten einde om dezelve voor zich te bewerken, was de oorſprong van zyn en ons ongeluk. Het is oneindig voordeeliger, noodwendig het goede te beminnen, als het kwaade te kunnen liefhebben, als Adam deed, die de dood voor 't leeven, en de misdaad voor de onnoozelheid ſtelde. God had hem in een plaats, en in een ſtaat geſtelt, daar niets aan zyn geluk ontbrak. De invloejingen van de lucht waaren altyd zacht en gunſtig; de aarde bracht hem haar vruchten, zonder arbeid voort. De allerwoeſtſte dieren gehoorzaamden op zyn ſtem, zyn gebied ſtrekte zich tot over de viſſchen van de zee uit. Hy was gezont, ſterk, en onſterflyk. Hy had een Ziel, welkers ſtraalen rein en leevendig waaren.

Men begrypt niet, als met moeite, hoe dat de menſch een zo volmaakte gelukzaaligheid heeft kunnen verliezen. Wat ontbrak daar aan zyn geluk?

luk? wat kon hy wenſchen zo de voorwerpen eenige indruk op hem maakten, en verlangens verwekten; hy kon dezelve voldoen. Hy zag niemand boven hem, als God, die, in den Hemel verheeven, hem de geheele aarde overliet, om zyn gebied te oeffenen: *Illa ſe jactet in aula.* Dat hy zich in dien Hof verluſtige. Het was rechtvaardig, dat God eenige huldiging, of eenige Cyns vereiſchte van zo veel goederen, als hy aan den menſch opgedraagen had, en welke de menſchen zich niet konde vermeeten verdient te hebben. By aldien de huldiging groot, en de Cyns moejelyk gevallen was te betaalen, had Adam zich niet te beklaagen, om dat hy de noodwendige krachten en byſtand had, om, 't geen God hem zoude beveelen, uit te voeren. Het was zelfs de grootheid en Goddelyke rechtvaardigheid eigen, Adam een zwaare Wet op te leggen, en een zeekere gewichtige zaak beveelen, om zyn deugd te beproeven. Maar God maatigde zyn recht, hy trad met den menſch in onderhandeling, hy wilde geen buitengemeene onderwerping van hem afvorderen, zonder hem belooning daar voor te belooven. Hy ſtelde deze belooning voor zyn oogen, om dezelve gevoelig te maaken, en om dat het altyd tegenwoordige voorwerp, een veel haaſtiger en gemakkelyker uitwerkzel voortbrengt. Want de Boom des leevens was in 't aardſche Paradys, zo wel als de Boom des kenniſſe van goed en kwaad. God verbood Adam, de vrucht van deze laatſte Boom te eeten; dit was al de gehoorzaamheid, welke hy van hem vereiſchte: het viel gemaklyk dezelve te betoonen. Men konde niet verzocht werden, een zo gemaklyke Wet en zo evenreedig, met de krachten van den menſch te ſchenden, als door zeer lichtvaardige beweegreedenen, of door een groove dwaaling. Ontſtak het verbod Gods de begeerte van den menſch? maar deze menſch, zo zuiver geſchaapen, en zo heilig zynde, moeſt altyd zyn Schepper voor oogen hebben, dit oneindig vermoogen, waar door hy hem uit niets trok, de genade die hy ontfangen had, en de belooning aan zyn gehoorzaamheid beloofd, al zo wel, als de ſtraf die aan zyn misdaad vaſt gehegt was. Men kan niet begrypen hoe dat de menſch zo lichtlyk zyn plicht vergat, en hoe uit een zo nette oorſprong zo haaſtelyk vuile modderige waateren konden vlieten, dat is te zeggen, een zo groove onweetenheid, een zo openbaare wederſpannigheid, en een zo vuile ondankbaarheid. Ziet onderwylen hier, hoe de zaak zich toedroeg.

De Vrouw voldeed het oogwit niet, 't geen men, met haar ſcheppende, voor had, zy moeſt voor den man *een evengelyke hulp* zyn, en zy wierd het werktuig van zyn ondergang. De duivel, die wiſt, dat dit vat het brooſte was: verzeekerde zich dat hy 't lichtlyk verbryzelen zoude. Hy deed haar alleen aan, hy boezemde haar gedachten van ydelheid in, en deed haar voor een ingebeelde eeuwigheid, de onſterflykheid verlaaten, welke zy konde bezitten. De eerſte zaaden van de zonden zyn onbegrypelyk, maar men heeft met moeite aan dezelve een intreede gegeeven, datmen de uitwerkſelen daar van gevoelt. Eva luiſterde naêr den verzoeker. Zy laat toe, dat men haar beweegingen van hoogmoed inblies, en zondigde, mooglyk niet eens denkende, dat zulks alreeds een zonde was; zy treed ſtoutmoedig met den vyand in onderhandeling, die zy ontvluchten moeſt. Zy ſpreekt, zy twiſtreedent, de twyffeling overmeeſtert haar ziel, zy vreeſt dat God over haar jeloers is. Kan men zo dwaaſlyk denken, weinig tyds na dat men geſchaapen is. Het kwaad begon door den geeſt, en eindigde door 't vleeſch. De Vrouw liet zich eindelyk door een gevoelig vermaak treffen, bewoogen door de ſchoonheid van de verboode vrucht, zy is niet meêr meeſtreſſe van haar verlangen, zy nadert tot den boom, die daar mede belaaden is, zy ſcheurt dezelve met geweld daar af, en zy ſtelt zich voor een vermaak van een oogenblik, bloot aan de hardſte en wreedſte dood.

De Man moeſt meêr beſtendigheid gehad hebben. Maar de Vrouw in tegendeel miſleidde hem in korten tyd, en met weinig woorden, en by naêr zonder de minſte tegenſtryd; hy ât van de vrucht, welke men hem aanbood, in weerwil van 't bevel van zyn Schepper. Is het ſchandelyker door den duivel overwonnen te worden, onder de gedaante van een ſerpent, als zo lichtlyk voor een Vrouw te wyken?

Dusdaanig ging de onnoozelheid voor altyd op der aarde onder. De duivel gebruikte van den beginne dezelve argliſtigheid, waar van hy zich hedendaags bedient: hy vermomde Gods Woord, en verbeelde hem, als een meeſter, die den menſch te harde wetten opleidde. Hy ſtelde hen aan de verzoekingen bloot, hun voor oogen ſtellende zo veel ſchoone vruchten, en hen verbiedende daar van te eeten. Het verbod Gods betrefte alleen een boom; maar de duivel rekte 't zelve tot alle zoorten van vruchten uit. Want hy doet God zeggen: *Gy zult van alle boomen niet eeten.* Eva verſtrooide zonder moeite deze te groote beſpotting. Maar de duivel ontzette zich daar niet over; in de eerſte verzoeking afgeſlaagen zynde, doet hy daar de andere opvolgen. In de eerſte, had hy God hardigheid toegeſchreeven, in de tweede, doet hy daar vreeze en jeloersheid van de zyde van het Opperſte Weezen tuſſchen koomen: deze tweede verzoeking was fynder en teêrder als de andere, om drie redenen. Eerſtelyk de eene ſpeelde op een gevoelig voorwerp, dat de vruchten van den hof waaren: de Vrouw ontdekte lichtlyk de loogen, om dat zy Gods toelaating, om van *alle* vruchten te eeten, verſtaan had, en om dat zy mooglyk alreede daar van gegeeten had: maar de jeloersheid, welke men God toeſchreef, was minder bekend. Eva konde niet gemaklyk de natuur en volmaaktheden van de Godheid, die voor haar verborgen was, doorgronden. Zy wiſt niet wat het Opperſte Weezen in haar opzicht dacht; en daar door begon de onweetenheid. Ten tweede, de duivel ontſtak de grootsheid van de Vrouw; gy zult *als Goden* zyn. Eindelyk, daar ontbrak een zaak aan haar geluk. Zy konde *ſterven*; en de duivel verloſte haar van die vreeze, haar van de onſterflykheid, en van een eeuwige geduurzaamheid van haar geluk verzeekerende. Eindelyk deze bedriegelyke redeneeringen waaren door de ſchoonheid van de vrucht onderſchraagt, welke zy aan den boom zag hangen, onder welkers ſchaduwe deze byeenkomſt gehouden wierd. De zonde ſcheen zonder twyffel licht, men zag de gevolgen niet, men beging dezelve zonder aanmerking, en men beſpeurde zyn misſlag niet, als na dat men die begaan had. Wat is 't gevaarlyk, voorwerpen te naaderen, welkers gebruik onregt is. Men is als dan ongevoelig. Men gelooft alleen zich over de ſchoonheid te verwonderen, die ons raakt, onderwylen ontſteekt het hart, het vermaak miſleid, en de duivel, of het hart, bedriegt zich zelve. Men gelooft dat men, de verbooden vrucht aanraakende, het tegenwoordige vermaak zal

ſmaa-

ſmaaken, zonder iets in het toekoomende te verliezen. Maar eindelyk openen de oogen zich te laat, men bemerkt dat men naakt is, van de genade en heiligheid berooft, men gevoelt, dat men de eeuwige dood waardig is, en men zoekt menigmaal middelen om zich daar van te bevryden, zonder dezelve te vinden. Zondigt niet, byaldien gy de liefde Gods of zyn genade, en zyn Paradys niet wilt verliezen, en een eeuwigheid van ſtraffen vinden, in plaats van vermaaken, die nooit moeten eindigen.

God konde die misdaad niet ongeſtraft laaten: het ſchepſel had het juk en de gehoorzaamheid van zyn Schepper afgeſchud. De menſch wilde zich een God maaken, en onſterflyken meeſter met dat zelve hoofdſchrift, als hy, worden. Het verbond was verbrooken, 't bevel geſchonden, en de beloften vernietigt. Daar was niet meêr overig als om de dreigementen te vervullen, en de dood te laaten heerſchen. God deed het. En *door de zonde is de dood in de waereld gekoomen.* Dit was het eenigſte ongeluk niet, dat op deze zonde volgde. Het verderf van de eerſte menſch is tot zyn nakoomelingſchap overgegaan. En gelyk Lazarus de Lazery aan zyn kinderen mededeelt, worden wy alle zondaars en misdaadigen, van een zondige en wederſpannige vader gebooren. Adam was niet lang zonder zyn ongeluk te kennen, God kwam hem zyn misdaad verwyten. Hy konde de oogen en de tegenwoordigheid Gods niet verdraagen, die hem te vooren zo aangenaam was. Zyn gewiſſe wierd beweegt, de ſchrik overweldigde zyn ziel, en niet konnende ontvluchten, verborg hy zich achter de boomen van den hof, een zwakke ſchuilplaats: maar waar zou men daar zoodanigen tegen een in toorn ontſteekene God vinden? Hy wilde zyn misdryf verbergen; zulks is de aaloudſte, en de gemeenſte liſtigheid van de zondaars. Men moeſt daar aan gedenken, om dat dezelve d'eerſte maal zo kwaalyk gelukt is. God doordringt dwars door de menſchelyke voorwendzels. Hy luiſterde niet na de verſchooningen van den Man of de Vrouw, die zich verkeerdelyk, weegens de kwaadaardigheid en de fynigheid van het ſerpent ontſchuldigde, hy ſprak het vonnis van verdoemenis uit, en verdreef hen uit het Paradys, daar hy ze geplaatſt had, en een Engel wierd aan de poort van dezen hof geſtelt, om hen te beletten, van daar ooit weeder in te treeden.

IV. HOOFDDEEL. Vers 8.

De Vermoording van Abel.

(2) Een andere droevige uitkomſt deed Adam zyn misſlag gevoelen, hy verloor Abel, de heiligſte en volmaaktſte zyner kinderen. De droefheid van dezen ongelukkigen vader was zonderling, als hy een zyner kinderen door den ander zag vermoorden, en dat hy, d'een verliezende door een geweldige dood, d'ander noch veel droeviger door zyn zonde verloor. Cain en Abel offerden aan God offerhanden, het zy God dezelve ingeſtelt heeft, of dat hun geweeten hen voorzeidde, datmen eenige vergenoeging voor de zonde moeſt betaalen, en dat God niet konde verzoend worden, als door het bloed van een ſlachtoffer. Maar men deed van 't begin van de waereld handelingen van Godsdienſt, op een wyze, die niet godsdienſtig was. Cain had in zyn aandacht geen beweegingen van Godvruchtigheid. Abel volgde hem niet na, hy bediende zich van 't ongeluk van zyn vader, en wiſt van die tyd af het kwaade voorbeeld te wederſtaan. God beloonde zyn geloof op een doorſtraalende wyze: het vuur, dat uit den hemel nederdaalde, om het ſlacht-offer te verteeren, bracht een doodelyke verſchillendheid tuſſchen de twee offerhanden, en de perſoonen. Cain door de beleediging, welke God hem ſcheen aan te doen, ontſteeken, liep tot de wraak: noch het vermoogen van 't Opperſte Weezen, noch het denkbeeld van dit hemelſch vuur, dat hy op het Altaar gezien had, en dat hem t'eeniger tyd kon verteeren, noch de achting voor een vader, noch de teederheid van een moeder, noch de Godvruchtigheid van een beminlyken broeder, konden den loop van zyn geweete wederhouden. Hy doodde den rechtvaardigen Abel, ter oorzaak van zyn offerhande, en maakte van hem den eerſte der Martelaaren. De dood, zeid de heilige Chriſoſthomus, had geen geduld om af te wachten, dat de zonde de menſch in zyn boezem, door een natuurlyke weg wederſtelde. Het ongeduld om zyn overwinning te vervullen en te voltrekken beving hem, hy deed als een uitzinnige, die, zyn vyand ter dood gedoemd ziende, geen geduld zoude hebben, om af te wachten, dat men hem naêr 't ſchavot leidde, maar hem in de gevangenis ging ombrengen.

V. HOOFDDEEL. Vers. 17.

De Afkomſt der Reuzen.

(3) Daar waaren noch andere gevolgen van de zonde van Adam, de menſchen verdorven zich, en zy deeden in deze eerſte jaaren zien, tot hoe verre het verderf van 't menſchelyk hert konde gaan. De Reuzen regeerden, en zetten de ongereegeltheid en de godloosheid tot de uitterſte overmaate voort.

VI. HOOFDDEEL. Vers. 14.

De Ark word gebouwt, de Dieren treeden daar in.

(4) en (5) God dreigde hen met een voorbeeldelyke ſtraffe, welke hy deede verkondigen den tyd van honderd en veertig jaaren, binnen welke Noach de Arke bereidde, waar in de dieren en eenige menſchen hun toevlucht vonden.

UITLEGGING

van de VI. AFBEELDING.

Beſchryving van de Ark en Zondvloed.

Dus klieft op Gods genaa Gods Ark den waterſtroom,
Waar in de Duif een tak brengt van d'Olyven-boom,
Des Noach met zyn krooſt en vee 't gevaart verlaaten,
Hy word in dronkenſchap door Cham zyn zoon beſpot.
Daar Babels Tooren-bouw braveert vermeetel God,
Word Abraham beſneên met al zyn onderzaaten.

VII. HOOFDDEEL. Vers 1.

(1.) HEt verderf was zo groot, dat in 't gantſch Heelal maar een eenig geſlacht gevonden wierd, 't welk de Godvruchtigheid en 't geloof bewaard had. God wierd gedwongen het menſchlyk geſlacht te vernielen. Noach ſloot zich met zyn huisgezin in een Ark. De beeſten en voogelen volgden hem aldaar, om de dood te ontvluchten. De goddeloozen hebben zich ingebeeld, dat men geen ſchip konde bouwen, 't welk bekwaam was, een zo groote menigte, met waater en noodwendig voedzel tot hun behoudenis, te bevatten. Maar dit konde een vlak ſchip van twee en veertig duizend vaaten zyn, de ouden hebben mede ſcheepen van diergelyke grootheid gehad. Op den boodem was het waater, dat men

by

by zoorten van putten daar uittrok, en in de vier hoeken en 't midden van de Ark vergaadert wierd. Boven deze vergaaderplaats van 't zoete waater was d'eerſte verdieping, zeven elleboogen hoog, het kooren en de noodwendige kruiden tot voedzel bergende; want noch menſchen noch beeſten aaten in die tyd vleeſch. De tweede verdieping had een hoogte van acht elleboogen, en men had daar zes en dertig ſtallen gemaakt, achttien aan yder zyde van de Ark. In 't midden was een gang veertien elleboogen wyd, de welke voor een hof diende, en licht gaf aan de ſtallen, waar in men de dieren opgeſlooten had. De derde verdieping zes en een halve elleboog hoog, was met zes en dertig verblyfplaatſen vervult, geſchikt om den voorraad der voogelen, het kooren, 't welk onder de waateren van de zondvloed zoude vernielt zyn geweeſt, en de werkgereedſchappen te bewaaren. Daar was noch een genoegzaame groote wydte overig om zes en dertig voogelvluchten te maaken, yder van zes elleboogen wyd, daar de voogelen waaren. Het huisgezin van Noach was aan een dezer hoeken van de Ark geplaatſt. In der daad daar was aan een dezer hoeken een wydte van twintig elleboogen, de helft van deze wydte konde tot de trappen geſchikt worden, en om den toegang tot de verblyfplaatzen en ſtallen gemaklyk te maaken, of om waater te putten; maar daar was noch leedige plaats genoeg om tot een keuken, een zaal, en vier groote binnekaamers te dienen, welke volſtrekten voor een buiten gemeene verblyfplaats. Het venſter was boven het vertrek van Noach: van daar ſpreide zich het licht, alhoewel met moeite, in de verblyfplaatzen, en in de andere plaatzen van de Ark; dusdaanig volſtrekte dit gebouw om een geſlacht met de beeſten en voogelen, waar van de zoorten bekent waaren, te behouden. De Ark gebouwt zynde, trad Noach met zyn huisgeſin in de maand van October daar in; in 't begin van 't 1657ſte jaar der Schepping des waerelds. Van het oogenblik, dat Noach daar in getreeden was, viel de regen met gcheele waaterbakken, de aarde wierd overſtroomt, en de heuvelen en de hoogſte bergen wierden overdekt. Het ongeluk trof in een oogenblik 't heel-al. Men zag zich van ſchuilplaats, hulp en vertroofting ontbloot, d'een vlugtte op de toppen der bergen; maar het waater, dat hem met ongeſtuymigheid op de hielen volgde, agterhaalde hem aanſtonds. De ander klom op de ſpitzen der ſteenrotzen daar hy eenigen tyd deze algemeene waatervloed beſchouwde, die alles inſwelgde, en hy wierd wel haaſt zelfs verſlonden; een ander vatte een tak van een boom, door welkers begunſtiging hy zich uit het waater trok, en geloofde zich te zullen droogen, een ydele hoop, die niet langer als een oogenblik duurde: het vonnis was gevelt, alle menſchen moeſten ſterven. Daar zyn Godsgeleerden, die al die geenen tot de eeuwige ſtraffe verdoemen, die onder de waateren van de Zondvloed begraaven zyn, doch daar is te veel wreedheid in dit gevoelen: het berouw kan in 't hart van een aanmerklyk getal van menſchen gebooren worden, die door Gods kaſtyding en het denkbeeld hunner misdaaden ontwekt werden, en dezelve God, die aan een ſtruikroover genade betoonde, aan 't kruis ſtervende, kan de zuchten en traanen van verſcheide ſtervende aanneemen, die hem in hun uiterſte ſterf-uur aanroepen.

VIII. HOOFDDEEL. Vers. 6.

Noach bergt zich.

(2) De Ark zweefde gelukkig op de waateren, maar na honderd en vyftig dagen bleef zy op het gebergte van Armenien ſtil ſtaan. Het venſter wierd geopend, en de Raave vloog daar uit, die zich op de verdronke aazen, die te voorſchyn kwaamen, ging ſpyzen. De Duif, door Noach uitgelaaten, bracht de Olyftak mede, 't welk zeekerlyk deed begrypen, dat de waateren weggeweeken waaren. Noach, die eenige ongeduld moeſt gevoelen om uit zyn kiſt te gaan, verwachtte, alvoorens zulks te doen, het bevel Gods, en hy was niet zo haaſt daar uit getreeden, of hy deed offerhanden. Men moet nooit de beweegingen van zyn ongeduld met de oogmerken van de Godlykheid onder een mengen; men moet de tyd afwachten, die hy beteckend heeft om onze verloſſing te voleinden, en nooit eenige, zonder hem teekenen van dankbaarheid te geeven, ontfangen. De Jooden hebben gezegt, dat de Ark zich als noch op de bergen van Armenien bevond, meer als twee duizend Jaaren, na dat daar Noach uitgegaan is; maar, de Ark na de Zondvloed onnut, heeft het lot der andere houte gebouwen gehad, welke door de vochtigheid verrotten, en zich zelve, na verloop van eenigen tyd, ſloopen. God rechtte met Noach een nieuw verbond op, en gaf tot een teeken daar van den Regenboog. Dit teeken was niet nieuw; het zoude belachlyk zyn te denken dat dezelve nooit meer voor de Zondvloed geweeſt is, of dat de Zon zich nooit meer in deze tegenſtelling van een wolk met dauwdruppelen vervult, nodig om een Regenboog te maaken, bevonden heeft; maar God, die zich meenigmaal van tweede oorzaaken bedient, om de regelen van zyn verbond te maaken, ſtelde den Regenboog in, om voor de menſchen een gevoelig teeken tot het einde der eeuwen te zyn, dat daar geen algemeene Zondvloed meer zoude weezen.

IX. HOOFDDEEL. Vers. 21.

De ſchandelyke daad van Cham.

(3) Noach, die alle kwaade voorbeelden van de eerſte waereld wederſtaan had, moeſt voor geen lichte verzoeking buigen: onderwylen plantte hy den wyngaard, hy dronk zich dronken, en liet zyn ſchaamte zien. Zommige Vaderen hebben gezegt, dat zyn dronkenſchap niet ſtrafſchuldig was, om dat hy de kracht van den wyn niet kende. Maar, zo hy den wyngaard geplant heeft, moeſt hy de vruchten daar van kennen. Men had daar van in de eerſte waereld al gebruik gemaakt. Want die menſchen, in grouwelyke ongeregeltheden geſtort, zouden die niet als waater gedronken hebben? hy begreep, toen hy opſtond, de gevolgen van zyn onmaatigheid, de ſchande, die hy van zyn jongſten zoon ontfangen had, en de noodwendigheid van zyn nakoomelingſchap te vervloecken. Deze vervloeking wierd in de Canaäniten vervult, maar dezelve liet niet na een ſtraf voor Cham te zyn, om dat deze uitkomſt hem door een Godlyk Orakel bekend was.

XI. HOOFDDEEL. Vers. 3.

Gebouw van den Tooren van Babel.

(4) De menſchen bedienden zich niet lang van 't geluk. Zy wilden, moedwillig en wederſpannig door de kaſtydingen Gods geworden zynde, God in het onvermoogen, van door een algemeene overvloejing der waateren te ſtraffen, ſtellen. De meeſte muitelingen vergaaderden te zaamen, en bouwden den Tooren van Babel aan een der armen van den Euphraat. Men begon deze Tooren honderd

jaaren na de Zondvloed te bouwen, en men ſchryft dit werk de kinderen van Cham toe. De Heer *Bochart* zondert daarom Nimrod uit, dien de Jooden als het Opperhoofd dezer onderneemers aanzien. Hy heeft geloofd, dat deze machtige Koning noch niet oud genoeg was, om dit te onderneemen. En zedert in Babylon geregeert hebbende, kan men hem onder die geenen niet reekenen, die God van daar gedreeven had. Deze laatſte reeden is veel krachtiger als de eerſte; want Nimrod moeſt alreeds hoog bejaart zyn, als wanneer men den Tooren van Babel bouwde, om dat hy de neef van Cham was, en zyn vader Chus drie of vier jaaren na de Zondvloed konde gebooren zyn geweeſt. Mozes zich vernoegende te zeggen, dat die geenen, die den Tooren bouwden, uit het Ooſten gekoomen waaren, kan men niet giſſen uit welken ſtam deze vermeetele onderneemers waaren. Zy vreesden door een nieuwe Zondvloed begraaven te worden, gelyk hun voorzaaten, en, om zulks voor te koomen, rechtten zy een groot gebouw van ſteenen op, waar in zy vermeenden zich een zeekere ſchuilplaats tegen de overſtroomingen te maaken, zy plaatſten 't zelve aan een der armen van den Euphraat, veel eer als op een berg, om dat de werklieden het waater noodig hadden, waar van 't getal groot moeſt zyn. God zag dit onderneemen als een nieuwe beſpringing van 't menſchelyk geſlacht aan, en beſloot 't zelve te ſtraffen. Men heeft tot dezen tyd toe geloofd, dat God de ſpraaken der onderneemers verwart heeft, en dat zy elkanderen niet meer verſtaan konnende, het werk hebben laaten vaaren. Maar eenige hedendaagſe uitleggers hebben aangemerkt, dat de Hebreeuwſche taal, die der volkeren van Canaän was, 't welk door de nakoomlingſchap van Cham is bewoont geweeſt; men ſprak daar mede in 't Meſopothamiſch, om dat Eliezar, de dienaar van Abraham en Jacob, die in dit landſchap overtrokken, door de inwoonders en de huisgenooten van Laban verſtaan wierden. De Pheniciers, die men als zoonen Anakims, of der Reuzen aanmerkt, om dat hun naam gelykt zulks te beteekenen, hadden hun taal mede van de Hebreers ontleent. Eindelyk was dat de verſtroojing der volkeren, die zich d'een van den ander verdeelden, 't welk de verſchillendheid der taalen veroorzaakt heeft. Waarom dan 't zelve van een wonderdaad af te leiden, of van een Goddelyke ſtraf tegen de bouwmeeſters van den Tooren van Babel? deze zwaarigheid doet gelooven, dat God hen veel eer door d'eene dezer twee zaaken ſtrafte, of dat hy de verdeeling tuſſchen de onderneemers geſchikt heeft; want, in plaats dat zy het zelve oogwit gemaakt hadden, verdeelden zy zich aanſtonds in verſchillende raadſlaagen; de een wilde den Tooren voleindigen, d'ander wilde God den oorlog aandoen, een derde helde aan de zyde van den Afgoden-dienſt, om zich voor de Zondvloed te beſchermen, en deze verſchillendheid van raadſlaagen ſtremde de uitvoering van 't eerſte ontwerp; of wel God ſloeg op de lippen van deze bouwmeeſters, en deed hen ſtaamelen; hoe fyn deze uitleggingen zyn, moet men toeſtaan dat de verwarring der taalen veel eigender aan het oogwit Gods was, en veel waarſchynlyker is als de ſtaameling, waar van niemand ooit geſprooken heeft; het is tegenwoordig zeer zwaar de oorſprong en den loop der taalen te ontvouwen; het ſchynt dat Jacob en Laban verſcheide taalen ſpraaken, om dat zy twee naamen aan een en 't zelve gedenkteeken gaaven, 't welk zy oprechtten; wyders moet men zich niet inbeelden, dat de verandering der taalen in 't geheel geweeſt is, daar worden menigvuldige twiſtredenen over een en dezelve taal gevoert; dusdaanig is het niet te verwonderen, dat men overblyfzelen van 't Hebreeuwſch by alle de nabuurige geſlachten van Canaän vind. De verſtroojing der volkeren eindigde de verſchillendheid te voltrekken, welke aan den voet van den Tooren van Babel een aanvang genoomen had. Men kan zelfs niet bewyzen, dat de Canaäniten, die de afkoomelingen van Cham waaren, Hebreeuwſch geſprooken hebben. Het is waar, dat Ezaias voorzegt, dat ten tyde van den Meſſias vyf ſteden in Egypten zouden zyn, die *de taal der Canaäniten* zouden ſpreeken, en dat hy de heilige taal zoude ſpreeken, maar hy maakt een toepaſſing op de Jooden, die dit land bewoont hadden, veel eer als op de Afgodiſche Canaäniten; eindelyk de natuurlykſte beteekenis der bepaaling van Mozes, geeft een verandering der lippen en taalen te kennen. God, die dit onderneemen als een nieuwe beſpringing der menſchen aanzag, wreekte zich. Zommige gelooven, dat hy zich vergenoegde met de bouwmeeſters te doen ſtaamelen: maar, waarom toevlucht tot een ongehoorde wonderdaad genoomen? De verwerring der taalen, welke God deed tuſſchenkoomen, was oneindig meer eigen om het gevolg van dit oogmerk te ſtremmen, als de ſtaameling der werklieden.

XIV. HOOFDDEEL. Vers. 8. 16.

Abraham ſlaat Kedorlaomer; en trekt Loth uit zyn handen.

De Koningen van Sodom, en de nabuurige ſteden, verdrietig onder het juk van Kedorlaomer te buigen, die uit het hart van 't Ooſten op hen geſtort was, waapenden zich, om hun vryheid weder te erlangen. Zy genooten dezelve een jaar, wanneer de Ooſterſchen ondertuſſchen hun benden verzaamelden, en hun ten oorlog bereidden. Men teld onder de t'zaamen verbonde Koningen, die van Pontus en Scythien; maar, het is moejelyk te begrypen, hoedaanig zy daar zouden gekoomen zyn, en wat belangen zy hadden om Sodom en Gomorrha t'onder te brengen. De oude overzetters hebben zich bedroogen, en daar Koningen geplaatſt, die daar niet waaren. Den ſlag wierd in de valleye van Siddim geleevert, welke niet ver van de doode Zee is. De Sodomiters wierden geſlaagen; de vluchtelingen, willende de dood ontwyken, ſtortten in de zwavel en harſch-putten, die men in de valeye gegraaven had. Loth, zich onder 't getal der gevangenen vindende, trok Abraham de overwinnaar na, om zyn neef weder te haalen. Het getal der dienaars, was te dier tyd groot, en die, welke de leegers uitmaakten, zeer klein. Want dat van Abraham beſtond alleen uit drie honderd en achtien huisgenooten. Men zoekt verkeerdelyk in dit getal de gedaante van 't Kruis. De optocht van dezen hoop was zo veel te geheimer, als hy klein in getal was; de overwinnaar vreesde niets, na dat hy zyn vyanden over hals en hoofd had zien vluchten. De zoldaaten langs 't veld verſtrooit, genooten geruſtelyk de vruchten van den ſlag, als Abraham hen overviel, en hy had in die ſtaat weinig moeite om hen te overwinnen. De wanordre was algemeen, hy hernam het reistuig, en Loth met zyn huisgezin; hy vervolgde de vluchtelingen tot op de hoogte van Damaſcus; want daar was de weg, welke de Ooſterſchen moeſten neemen om in hun ſtaaten weder te keeren. En Melchiſedek, de Koning van Salem, kwam op de wederkeering het leeger van dezen Aartsvader vervarſchen.

XIV. HOOFDDEEL. Vers. 17.

Melchiſedek Koning en Prieſter.

Melchiſedek was Prieſter en Koning; maar men

poogt

poogt te vergeefs zyn geſchiedenis en geſlachtregiſter te ontdekken. Het is vermeetelheid te willen naſpooren, 't geen de Heilige Geeſt voor ons heeft willen verbergen. Maar dezelve is dubbeld misdaadig, dewyl men weet, dat daar een geheim in die ſtilſwygendheid is. Zulks is dan niet alleen van Mozes, maar van God zelve het voorhangſel te willen afſcheuren, en dewyl Melchiſedek niet *zonder Vader en zonder Moeder* is, als om dat de Schriftuur daar niet van ſpreekt, is zulks deze verborgentheid eer vernietigen, als zyn geſlachtregiſter maaken. De aloude Jooden hebben de eerſten gezondigt, om dat zy geloofd hebben, dat hun geſlacht zoude onteert zyn, by aldien zy toeſtemden dat Abraham, hun Vader, door een vreemdeling gezeegent was geweeſt. Zy hebben ſtaande gehouden, dat Noach, die de Cederboomen in de landpaalen van Sodom geplant had, om de Ark te bouwen, aldaar met zyn kinderen na de Zondvloed wedergekeert was. Sem had aldaar Jeruſalem geſticht, waar van hy Koning wierd. Cham was de ſtichter van Hebron, en Japhet die van Joppe. Zy herſcheppen Sem in Melchiſedek. De Chaldeeſche uitlegger, die men zo oud als Jeſus Chriſtus gelooft te zyn, had deze misſlag alreede begaan. De Heilige Epiphanes, die hem wederlegt, zeggende dat Sem langen tyd te vooren geſturven was, bedroog zich, om dat hy meêr als vyf honderd jaaren na de Zondvloed geleeft heeft. Maar men kan aanmerken, dat geen der kinderen van Noach voor Melchiſedek kan aangezien worden, om dat zy zeer verre van daar afgeleegen waaren. Sem woonde in 't Ooſt in Meſopothamien, daar men al zyn nakoomelingen vind; Egypten en Africa waaren Cham te beurt gevallen, daar hy mede zyn huishouding had. Het was zyn zoon Chanaän, die ſteden bouwde, en 't Heilige land bevolkte. En de Heilige Paulus, in plaats van te zeggen, dat Abraham gezeegend is geweeſt door een van die Oudvaders, gelyk Sem was, geeft voor dat het een vreemdeling was, die de bediening van Prieſter vervulde. Men heeft geloofd, en men gcloofd noch, dat Melchiſedek Gods Zoon was, men ſtelde wel eer die menſchen onder de rye der ketters, maar zulks is te ſtraf; want deze dwaaling van enkele beſpiegeling kan niet gevaarlyk zyn; daarom moet men de ſtilſwygendheid aan zyn nieuwsgierigheid opleggen, en laaten het geſlacht en den perſoon van Melchiſedek in de duiſternis, dewyl de Heilige Geeſt dezelve heeft willen verbergen; en zich alleen, by 't geen de Schriftuur daar van zegt, houden.

Hy was *Koning van Salem*, en van daar vertrok hy om voor Abraham te verſchynen, die zegepraalend van zyn vyanden wederkeerde. Men geloofd gemeenlyk, dat het Jeruſalem is, om dat de Heiligheid en de roem van de ſtad ſchynt een nieuwe handel aan die van den Prieſter toe te voegen. Maar, het is meêr waarſchynlyk, dat dit een kleine ſtad, Salem genaamt, was, dicht by den Jordaan gelegen, omtrent de plaats, daar Joannes zedert gepredikt heeft. De Heilige Epiphanes verzeekert, dat men noch te zyner tyd de overblyfzelen van een groot Paleis zag, welk dat van Melchiſedek was. Maar, zonder de onzeekerheid van deze overleevering te reekenen, waaren de Paleiſen der oude Koningen, dewyl een kleine ſtad een geheel Koningryk uitmaakte, niet heerlyk genoeg, om daar van ſtukken en brokken en aanmerkelyke overblyfzelen, meer als twee duizend jaaren daar na, over te laaten, maar ziet hier twee redenen uit de Schriftuur getrokken. Abraham vervolgde de overwinnende Koningen, tot op de hoogten van Damascus, en het was te Cheba, of in de Koninglyke valleye, daar Melchiſedek hem ververſchingen ging toebrengen. Deze *Koninglyke* valleye is die, welke den Liban en de vlakten voor den Liban uitmaaken, welke de Propheet Amos Beth-Eden noemt, het *Luſthuis*, 't welk eenige uitleggers voor het aardſch Paradys genoomen hebben, om dat het zelve in der daad ten hoogſte bekoorlyk was. Het is verkeerdelyk begreepen, Melchiſedek van Jeruſalem te doen vertrekken, om een zo lange reis te doen, ten einde om het leger van Abraham te ververſchen. Zulks zoude met den Koning van Sodom overeenkoomen, die het voornaamſte belangen by de overwinning had, en die zyn vrouwen, zyn onderdaanen en zyn reistuig kwam wederom afvorderen; maar, Melchiſedek, die alleen een beleefdheid kwam aanbieden, om een vermaſt leger te onderſteunen, moeſt zo verre niet trekken. In plaats dat, zo men hem van Salem doet vertrekken, gebuurig van den Jordaan en Scythopolis, het niet te verwonderen is, dat op het geroep van Abrahams overwinning, hy tot in Syrien van Damascus genadert zy, zo veel te meer, dat de doortocht der vyanden hem hadde belet, en hy verwondert was zich van die altyd moejelyke gaſten bevryd te zien. Wyders, noemt de Heilige Paulus de ſtad van Melchiſedek, Salem, maar hy zoude niet nagelaaten hebben, Jeruſalem te beteekenen, als meêr bekent zynde, zo hy dezelve als de Hoofdſtad van dezen Vorſt had aangezien.

XIV. HOOFDDEEL. Vers. 18.

Melchiſedek geeft Brood en Wyn aan 't Leger van Abraham.

Dewyl hy een Koning was, wilde hy het leger van Abraham, van den ſtryd en een lange tocht afgemat zynde, beſchenken. Dusdaanig zeide Gideon, na dat hy de Ooſterſchen verſlaagen had, tegens de volkeren van Succoth, *geeft de zoldaaten, die my volgen, en vermoeit zyn, brood.* Gideon konde geen vervarſching bekoomen, 't welk hem geweldig in toorn ontſtak, maar Melchiſedek veel eerlyker, bood brood en wyn aan die de geweldenaars en dwinglanden van Canaan verdreven had. Mozes gebruikt ſtiptelyk de zelve bepaaling, van te zeggen dat *Melchiſedek uit zyn ſtad* trok, en om ons aan te wyzen dat hy uit trok, of dat hy brood voor Abraham daar uit deed brengen. Men heeft dan verkeerdelyk een maaltyd in een offerhande verandert, en men heeft uit deze ingebeelde offerhande beſlooten, dat de Chriſtelyke Kerk het lichchaam van haar God moeſt aanbieden, onder de gedaante van brood en wyn, tot aan het einde der eeuwen. Heeft de Heilige Paulus deze handel van gelykenis niet aangeroert, welke hy niet konde vergeeten; om dat dezelve van de grootſte aangeleegendheid, en ten hoogſten noodwendig was. De uitvinder van 't gemeen is die geen, die een voorwendzel geleevert heeft, van daar een offerhande in te beelden, om dat hy 't klein deeltje daar by gevoegt heeft. *Want* hy was Prieſter, als of Melchiſedek geen brood gegeeven had, als om dat hy Prieſter was; in plaats dat in het oorſpronklyk een onderſcheid tuſſchen het Prieſterſchap en 't Koningdom is. Hy was *Koning*, om welke reeden hy brood en wyn aanbood, *Prieſter*, om dat hy *Abraham zegende*. De ververſchingen

ſprooten uit mildaadigheid van den Vorſt, en de zegeningen wierden uitgedrukt deugds halven van de Prieſterlyke achtbaarheid.

XIV. HOOFDDEEL. Vers. 19.

Melchiſedek zegent Abraham.

Het is hier eigentlyk dat Melchiſedek de bedieningen van 't Prieſterſchap vervult, God loovende wegens de overwinning die men wegdroeg, en de zelve Opperſte God biddende dat hy zyn beſcherming over Abraham voor altoos wilde laaten geduuren. Maar, zulks baart een aanmerkelyke zwaarigheid, om dat het geheel al alstoen tot een algemeene afgodery vervallen was. Het kwaad was zelfs tot in het Heilig huisgezin doorgedrongen, en d'Aards Vader Abraham had het ongeluk gehad van valſche Goden aan te bidden. De volkeren van Canaän waaren boven al door hun groote bygeloovigheden ſchandelyk berucht. Men begrypt dan niet, als met moeite, hoe men in dat land een Offerprieſter van den Levendigen God vind, zal men zeggen dat het geheele geſlacht, aan zyn Wetten onderworpen, God diende, zal men zich in den omtrek van een ſtad of huisgezin beſluiten? dat alles beledigt het denkbeeld, 't welk men van de Kerke van dien tyd maakt, welke ſcheen tot een klein getal en in het huis van Sem gebragt te zyn, door zyn Godvruchtigheid van de andere kinderen van Noach onderſcheiden. Maar men heeft ongelyk zich in te beelden, dat daar geen geloovigen buiten het huis van Noach waaren, om dat de Schriftuur dezelve niet noemt. Mozes heeft de algemeene geſchiedenis van de waereld of de Kerk niet beſchreeven, maar wel van de ſtam, waar uit het Heilig geſlacht geſprooten is, dat God boven alle anderen geſtelt had. Daarom is 't, dat hy van geen geſlachten ſpreekt, welke de kenniſſe en den dienſt van den waaren God konden bewaart hebben. Gelyk daar veel afgodiſten in het huis van Sem waaren, zo waaren daar mede geloovigen in de andere geſlachten. De Kerk was in de ſtam van Abraham noch niet ingeſlooten; de poort van den *Bruidegom* ſloot zich niet als aan den voet van Sinaï, toen de Wet gegeeven wierd. Abraham bad voor de geloovigen, die met zyn neef in Sodom woonden; hy geloofde dan niet de eenigſte ſtam der Heiligen te zyn; hy was in tegendeel verzeekert, dat daar in de verdurvenſte ſteden waaren, en dat men onder een menigte godloozen eenige Heiligen vond. Melchiſedek was in de grond geen Koning, als over een kleine ſtad, hy konde Offerprieſter over zyn huis zyn, en van zommige zyner onderdaanen, terwyl de anderen valſche Goden dienden. Het is dan niet noodig een geheel geſlacht van uitverkoornen te ontdekken, waar voor hy ſlacht-offerhanden offerde. 't Is genoeg, dat hy in zyn gebied eenige geloovigen had, die God met hem dienden. En zulks is tegens de huishouding van die tyd niet ſtrydig, om dat Job niet alleen zich in 't midden der Arabieren vond, maar dat Balaam, die Prieſter en Propheet was, de waarachtige God kende en diende.

XIV. HOOFDDEEL. v. 20.

Abraham geeft aan Melchiſedek de tiende.

Abraham, hebbende de zegening Gods door zyn bediening verkreegen, geloofde verplicht te zyn hem daar voor huldiging te doen, hem geevende de tiende van al 't geen hy genoomen had. In der daad, de tiende was een Cyns, welke men aan God betaalden, om te erkennen, dat hy de Opperſte Meeſter der ſchepſelen is, en de oorzaak van al het goede, 't geen wy bezitten.

Deze uitkomſt, in vier of vyf regels van de Heilige Schriftuur begreepen, laat echter niet na met verborgendheden vervult te zyn, welke men by den Heiligen Paulus kan ontdekken. (1.) de waarſchynlyke eeuwigheid van Melchiſedek was het voorbeeld van de weezendlyke eeuwigheid van 't Prieſterſchap van Jeſus Chriſtus. Melchiſedek leefde niet eeuwig, zyn Prieſterſchap heeft geen eeuwigheid, als in het ſtilſwygen van de Schriftuur, die daar van het beginzel en 't einde verſweegen heeft; maar dit is het kenteeken der voorbeelden van niet weezendlyk te bezitten, 't geen zy verbeelden. De koopere ſlang heeft de inwendige deugd niet van de wonden der Iſraëliten te geneezen, gelyk Jeſus Chriſtus die heeft van de verdurve zielen te herſchepen. Iſaac, een voorbeeld van de wederopſtanding van den Zoon Gods, en de geloovigen, ſtierf niet waarlyk; want hy zag alleenlyk de voorbereidzelen des doods; eindelyk onze *Sacramenten*, het water en de wyn, ſluiten niet onmiddelyk in de deugd van te reinigen of de zielen te voeden. Het is genoeg dat zy teekenen van 't bloed Chriſti zyn, 't geen de Heiligen leevendig maakt. Dezelve zaak moet men van Melchiſedek zeggen, die niets als een waarſchynlyke en zinnebeeldige eeuwigheid had, en die niet naliet een zeer weezendlyke te verbeelden; want Jeſus Chriſtus is een *eeuwig* Prieſter. (2.) men leert ook dat de Offerdoening van de Chriſtelyke Kerk uitmuntender als de Joodſche is. Jeſus Chriſtus is uit de Prieſterlyke Stam van Aäron en Levi niet geſprooten. Maar hy is Prieſter *naêr de Ordening van Melchiſedek*, dewelke veel grooter als Abraham was: Hy had by het Prieſterſchap de Koninglyke waardigheid en gebied gevoegt. En dusdaanig heeft Jeſus Chriſtus mede gedaan; in de plaats dat Abraham een byzonder man was, het Opperhooft van een geſlacht, waar van de kinderen en Levi zelfs de tiende in zyn perſoon betaalde. (3.) Eindelyk, gelyk Abraham en zyn Geſlacht, door Melchiſedek wierd gezegend, zyn al de Jooden, zonder de Prieſters en Opperhoofden van dat Geſlacht uit te zonderen, verplicht de zegening van den Zoon Gods te ontfangen, zo zy gelukzaalig willen worden.

XVII. HOOFDDEEL. Vers. 9.

Verbond met Abraham.

(5.) God die de uitverkoorenen in 't midden van een wederſpannig geſlacht heeft willen behouden, trad met Abraham in onderhandeling, en gaf hem de beſnydenis, tot een teeken van verbintenis, welke hy met hem en zyn nakoomelingſchap aanvaarde.

UITLEGGING

VAN DE VII. AFBEELDING.

De ontſteecking van Sodoma en Gomorrha.

d'Aards Vader Abraham in aandacht tot zyn God,
Voor 't zondig Sodoms zaad, verkrygt genâa voor Loth,
Door de Eng'len Gods geleid uit Sodom met verlangen,
Terwyl de Zwaavelgloed de ſtad en 't volk verteert,
Loths wyf, nieuwsgierig, in een Zoud-pilaar verkeert,
En hy zyn bloed onteert, door dronkenſchap bevangen.

XVIII. HOOFDDEEL. Vers. 19.

GOd beſloot Sodoma en de nabuurige ſteden te vernielen. Deze ſteden, in een vruchtbaare vlakte omtrent den Jordaan gelegen, genooten een geluk-

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de VII. AFBEELDING.

Godvruchtige Abraham legt hier zyn eenig krooſt
Voor God op 't Slacht-altaar, dat zich de dood getrooſt,
En Ezaus zegen werd door Jacob weggedraagen:
Hy vlucht voor 's broeders wrok, en ziet, in een gezicht,
Der Eng'len ladder ſtaan ten Heemel opgericht,
Daar Eſau hem omhelſt, en Sichem legt verſlaagen.

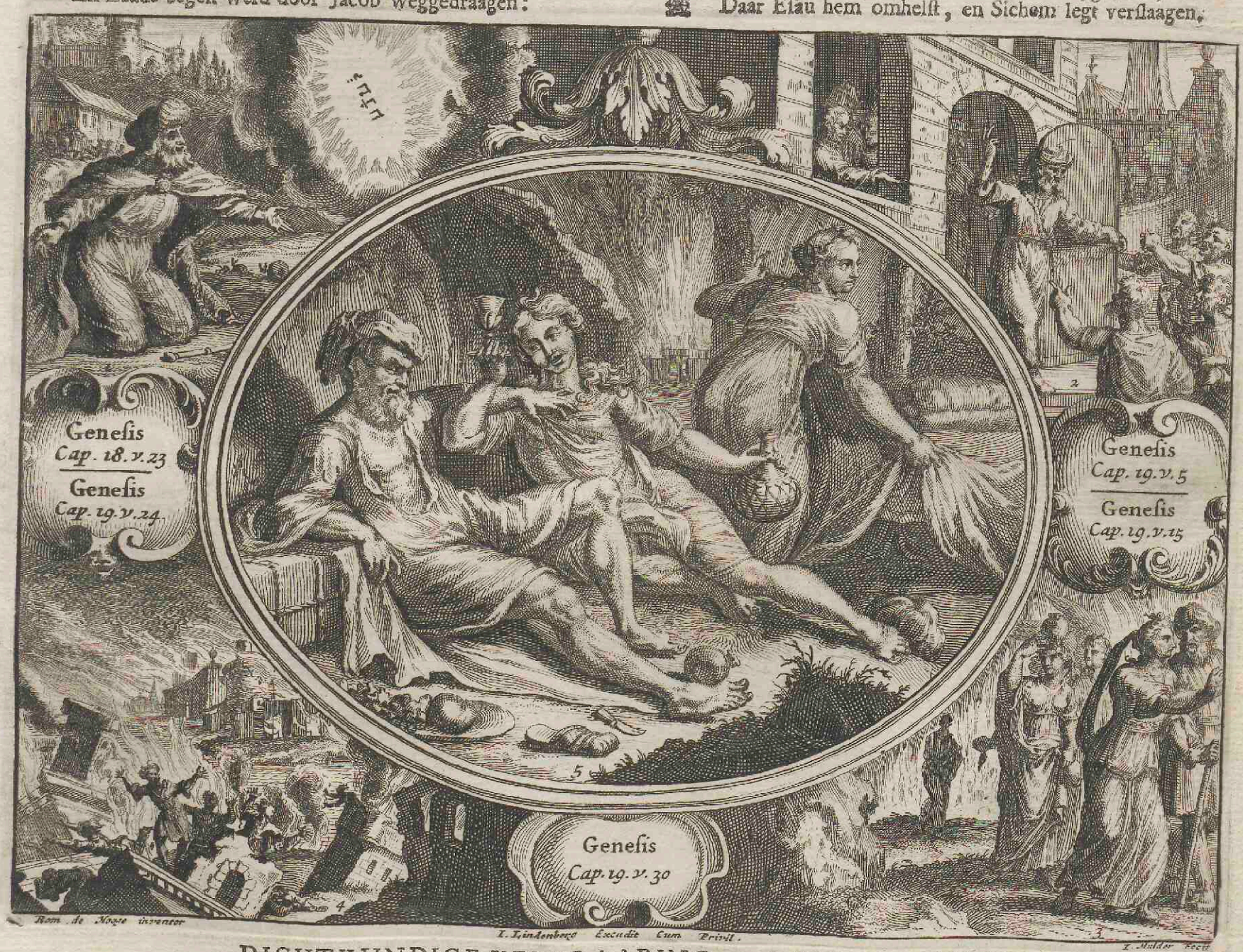

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de VIII. AFBEELDING.

d'Aards Vader Abraham in aandacht tot zyn God,
Voor 't zondig Sodoms zaad, verkrygt genâa voor Loth,
Door de Eng'len Gods geleid uit Sodom met verlangen,
Terwyl de Zwaavelgloed de Stad en 't volk verteert,
Loths wyf, nieuwsgierig, in een Zoud-pilaar verkeert,
En hy zyn bloed onteert, door dronkenſchap bevangen.

gelukkigen overvloed. De overvloed baart vermaaken, en de vermaaken brengen de onboedvaardigheid en geruſtheid in de waereld. Sodoma had deze ongelukken gehad, de oorlog had haar landen verwoeſt, haar Koning overwonnen, haar onderdaanen weggeſleept, en weinig tyds te vooren gevangen genoomen, zulks moeſt haar tot zich zelve doen koomen, maar de kaſtydingen Gods verbeeteren niet altyd de menſchen. Het geroep hunner zonden *klom tot in den Heemel.* Dit is een uitdrukzel van de Schrifttuur, die de bovenmaat der misdaaden beteekent, en de moedwilligheid, met welke men dezelve bedreef. God moeſt zeekerlyk van de misdaad der Sodomiten bewuſt zyn, en de ſtraffe, welke zy waardig waaren. Onderwylen ging hy langzaam in de uitvoering van de kaſtyding voort; hy onderzocht de natuur van de zonde. God wilde teekenen van zyn geduld voor de zondaars geeven, alvoorens hy zyn rechtvaardigheid zoude laaten blyken. Hy leerde de rechters de misdaaden op te weegen, aleer zy het vonnis kwaamen te vellen; hy onderwees de menſchen, verdraagzaamheid voor 't bedrog, 't welk men hen aandeed, te hebben, zelfs wanneer 't zelve groot en openbaar is, en dan niet als met mocite tot het ſtraffen van de ſchuldigen te ſtemmen. Hy vertrouwde zyn oogmerk aan Abraham; deze Aardsvader, welk een van deze geloovigen was, die zuchten en voor hun evenaaſten bidden, zelfs voor die zich gewillig bederven, hield de belangens der Sodomiten tegens God ſtaande. Men heeft geloofd, dat hy de zwakheid van de zaak, welke hy verdedigde, gevoelde, om dat hy aan God zeide, dat het niet redelyk was, *dat den rechtvaardige met den godloozen onderging.* 't Welk niet waar is, dat, dewyl alstoen van de eeuwige verdoemenis gehandeld wierd, de Heiligen met de godloozen in de openbare ongelukken mededeelen; maar Abraham geloofde, dat God op het gezicht van veel rechtvaardigen, die hem in Sodoma dienden, zoude verzacht worden. Hy oordeelde barmhertig van de bewoonders van zo veel ſteden; onbekwaam diergelyke misdaaden te bedryven. Hy konde de anderen niet achterdenken, hy vleidde zich, dat daar eenige menſchen zouden zyn, die hun onnoozelheid zouden bewaart hebben, of die in een bejaarden ouderdom de misſlaagen zouden verlaaten, en een aanvang hunner bekeering gemaakt hebben. Tien menſchen van dit merktecken konden in een groote ſtad verborgen zyn: Abraham verzocht in hun naam genade voor de anderen; hy bedroog zich, en dit klein getal der geloovigen zich daar niet vindende, wierd hy daar toe gebracht, dat hy alleenig voor Loth ſmeekte. God hem zyn verzoek toegeſtaan hebbende, naamen de Engelen hun weg naêr Sodoma; gelyk de godlooze zich misleid wegens 't geen het heerlykſt en heiligſt is, maakte deze tegenwoordigheid der Engelen een nieuwe gelegentheid van roekeloosheid en opſtand. De misdaad en de geweldenary der Sodomiten bleek nooit grooter; want de bewoonders van deze ſtad beſtonden Loth af te vorderen, dat hy hen deze twee Engelen zoude overleeveren, welker ſchoonheid hen bekoorde. Loth wilde zyn dochters aan deze baldaadige jeugd overgeeven, om deze gaſten te bevryden. Het recht van herbergzaamheid ſcheen hem meer onſchendbaar, als de maagdom zyner dochteren. De goede man was zeer bekommert; by aldien hy geweeten had, dat het Engelen waaren, zouden zyn ongeruſtheden wel opgehouden hebben, zo hy dezelve niet kende, had hy ongelyk zich met een misdaad te belaaden, om anderen te beletten van veel grooter te begaan. Maar, het is meer waarſchynlyk, dat hy deze verſtanden niet kende, hy zach dezelve voor menſchen aan, om dat zy daar van de gedaante, gelykenis en 't lichchaam hadden. De Sodomiten waaren daar in voor hem bedroogen. Men moet zich dan niet inbeelden, dat de Engelen altyd met vleugelen, met een glansryk licht, of een heerlykheid, die hen van de ſterfelyke menſchen onderſcheid, verſchynen. Loth meende dat zy jongelingen waaren, die in de ſtad gekoomen zynde, zyn huis voor alle anderen verkooren hadden, om zich daar in zeekerheid te ſtellen. Zyn tweede dwaaling was gevaarlyker als de eerſte, om dat hy, na dat hy de Engelen voor menſchen aangezien had, deze onbekenden wilde ten koſte van de eer zyner dochters beſchermen. De rechten van herbergzaamheid moeſten hem zoo dierbaar niet zyn, als de kuiſchheid zyner dochters: in weerwil echter van deze zwakheid liet God niet na met hem deernis te hebben; de Engelen ontdekten hem 't gevaar, waar mede Sodoma gedreigt wierd. Hoe gevaarlyk is 't in de maatſchappy der godloozen te leeven! zelfs ſchoon men wegens hun zonden zucht, trekt men ten minſte een zeekere laſhertigheid naêr zich, die niet als door een wonderbaare genade kan overwonnen werden. Loth had moeite de Engelen te volgen, alhoewel hy de noodzaaklykheid begreep; het was hem leed Sodoma te verlaaten. Alhoewel hy daar een vreemdeling was, konde hy zich niet bereiden, om zyn goederen en ſtand te verliezen. Deze beweegingen ſcheenen natuurlyk, onderwylen zyn zy misſtellig van het oogenblik, dat God offerhande afvordert, en men in dezelve nalaatig blyft. De Engelen lieten niet af, tot dat zy hem, die hier op geruſt wilde ſlaapen, uit het gevaar gered hadden. Een uitmuntende les voor de harders en 't volk! de een moet een heilig geweld den zondaar aandoen, om hem van de misdaad en hel af te ſcheuren; en de anderen moeten leeren, dat men geen oogenblik moet verliezen, als Gods grimmigheid ontſteeken is. O zondaar, koom dan Gods toorn voor, zo gy niet eeuwig wilt verlooren gaan. Loth uit Sodoma getrokken zynde, begon de blikzem deze groote ſteden te ontſteeken. De hel reegende uit den Heemel, gelyk zeeker Oudvader zegt. En 't *was een eeuwigduurend vuur*, zegt de Heilige Juda. De aarde beginnende te beeven, en ſchatkaamers van zwaavel en harſch openende, welke zy in haar boezem ſloot, verſchafte een nieuwe brandſtof aan 't vuur van den Heemel; de toevoeging van harſch en zwaavel, waar mede de landſtreek van Sodoma vervult was, maakte een algemeene ontſteeking; men konde dezelve noch uitbluſchen, noch zich behoeden. Sodoma wierd in een oogenblik een wyd uitgeſtrekte houtſtaapel, waar onder al de inwoonders begraaven en tot aſche verbrand wierden. De nabuurige ſteden hadden het zelve lot. Strabo telt daar dertig, Mozes ſpreekt alleen van twee, namentlyk Sodoma en Gomorrha, onderwylen weet men, dat Adama en Tſeboim mede in die brand ondergingen. Deze zyn 't, en moogelyk eenige nabuurige ſteden en burgten, welke Ezechiel de dochteren van Sodoma noemt, om dat zy cynsbaar waaren, en huldiging dezen koningen deeden. Hoedaanig was de ſchrik en kleinmoedigheid van alle deze groote ſteden, welk geroep, wat al traanen, welk een verwarring! d'eene moeder beweende haar kinderen, die zy ziet verteeren, de vlam overweldigt haar

voor de oogen van haar man, die een oogenblik daar na door de zelve ſtraf ſterft. Maar hoedaanig was de ontſteltenis en droefheyd van Abraham, toen hy zich oprechtende een dikke rook ten Heemel op zag klimmen, welke hem het droevig lot van alle deze ſteden deed giſſen. Loth alleen had onder het gelei der Engelen zich naêr de ſchuilplaats begeeven, die God voor hem bereid had; van zes perſoonen, die de Engelen moeſten volgen, waaren daar twee, die zich in ſlaap vleidden, of die verachtelyk Gods dreigementen tot het oogenblik, als de uitvoering een aanvang nam, verwierpen; de ongeloovigheid deed de twee dochters mannen van Loth vergaan. Zyn vrouw konde zich niet wederhouden, haar oogen uit nieuwsgierigheid en medelyden op een ſtad, daar zy noch zucht voor had, te werpen. Zy had moogelyk verſcheide grooter zonden begaan, als die van haar oogen op Sodoma te ſlaan, maar, deze laatſte misdaad was zo veel te grooter, om dat de onderhouding van een gebod, 't welk onmiddelyk van God kwam, zeer gemaklyk was naar te koomen. Men zegt dat de verwondering van een ſtad in brand te zien haar zoo gevoelig trof, dat zy onbeweeglyk, *als een beeld*, bleef. Maar, Mozes zegt dat zy in een beeld van zout veranderde, en dit beeld bleef lang ſtaan, om een gedenkteeken van de ongehoorzaamheid van deze vrouw, en de wonderbaare kaſtyding, waar mede zy geſlaagen was, te zyn. Joſephus verzeekert bepaalender wyze, dat hy ze gezien had: de Heilige Jeronimus zegt de zelve zaak lange tyd daar na; zo men waarheid ſpreekt, moet men beſluiten, dat het zout, waar van dit beeld gemaakt was, niet gelyk het gemeene zout was, 't welk in 't water ſmelt, maar gelyk zeekere ſteenen van zout was, die men van de klippen trekt, en die men zelfs tot de gebouwen gebruikt. dit zout was by de ouden niet onbekent, om dat Plinius daar van geſprooken heeft. Een Reiziger van de twaalfde eeuw hielt ſtaande, dat dit beeld noch zonder eenige verandering ſtand hield. Doch, zonder het verhaal dezer ouden te onderzoeken, die door een gemeene overleevering, of door eenig overblyfzel van een oud gedenkteeken, 't welk de bewoonders van die plaats zeiden het beeld van zout geweeſt te zyn, zich hebben laaten misleiden, moet men de uitdrukking Mozis van deze hervorming van Loths vrouw in een beeld, als een weezendlyke uitkomſt, naêr den letter neemen. Het is de wonderdaad verminderen, en het geloof te doen waggelen, by aldien men de zelve by het verdichtſel van Niobe vergelykt, die, volgens de Heidenſche dichters, in een ſteene beeld wierd verandert, door de droefheid, welke zy over de dood van haar kinderen gevoelde. De Schriftuur zegt, dat *het hart van Nabal een ſteen wierd*, toen zyn huisvrouw hem de toorn van David te kennen gaf, en de moeite, die zy gehad had, om dezelve te ſtillen. Maar Nabal ſtierf niet haaſtlyk; hy viel in een ziekte, en 't duurde niet langer als tien dagen na deze ontſteltenis, of hy eindigde zyne dagen. Dusdaanig is dit voorbeeld zeer verſchillend. Wyders vernoegt zich Mozes niet middelyk te bewyzen, dat Loths huisvrouw *een ſteen wierd*, maar, dat zy in *in een beeld van zout* verandert is. Deze uitdrukzelen van *beeld en zout* beteekenen een zeekere bovennatuurlyke, en ongemeene uitkomſt, in plaats van een innerlyke droefheid, welke het hart overweldigt. Zy doet begrypen, dat het lichchaam van deze vrouw onbeweeglyk blyvende, en eens ſlaags van natuur veranderende, om de koleur en hardigheid van 't zout aan te neemen, zy een gedenkteeken geweeſt is van voorbeeldelyke ſtraf, welke de Heilige Lucas heeft gewilt, dat men zich erinnerde. Het is te verwonderen, dat men Mozes door de Heidenſche dichters wil uitleggen, die eerſt lange tyd na hem gekoomen zyn. Hy was de oorſprong, en ſtelt hier een uitkomſt, daar in alles buitengemeen en wonderbaar was. De kaſtyding van de vrouw was daar zo wel, als die der Sodomiten; in plaats dat de overweldiging van 't hart gemeen is; en Mozes zoude ons beſpotten, zo hy dezelve door een verandering in een Zoutbeeld uitgedrukt had. Loth, die keur van zyn verblyfplaats had, verkoor Thebar een kleine nabuurige ſtad van Sodoma; hy kwam daar gelukkig met zyn twee dochters; maar, deze man, die zyn kuiſchheid in 't midden van een zeer verdurve ſtad bewaard had, verloor dezelve op een berg en in de eenzaame plaats. Deze twee dochters vreesden zonder nakoomelingen te ſterven; zy maakten heur vader dronken, en, door dit middel wierden zy bloedſchendereſſen om moeders te worden.

UITLEGGING

VAN DE VIII. AFBEELDING.

Abraham offert zyn Zoon Iſaac.

Godvruchtige Abraham legt hier zyn eenig krooſt
Voor God op 't Slacht-altaar, dat zich de dood getrooſt,
En Ezaus zegen werd door Jacob weg gedraagen:
Hy vlucht voor's broeders wrok, en ziet, in een gezicht,
Der Eng'len ladder ſtaan ten Heemel opgericht,
Daar Eſau hem ombelſt, en Sichem legt verſlaagen.

XIX. HOOFDDEEL. Vers. 10.

1. HEt verbond met Abraham liep ten einde, en wierd door het ontbreeken van nakoomelingſchap onnut, maar God gaf hem een Zoon, en aan dezen Zoon waaren de beloften van een groot geſlacht gehecht; onderwylen was dit kind nauwlyks groot geworden, of God beval zyn vader hem op een berg op te offeren, wat konde de Aardsvader denken op de afvordering van een offerhande, welke de reden en de natuur wederſtreefde. Geloofde hy, dat de belofte Gods niet zoude vervult worden, of dat Iſaac geoffert zynde, weder opgewekt zou werden? Laaten wy de gedachten van zyn hart niet doorgronden, want zyn geloove bleek door zyne werken; zulks is genoeg. God konde wachten met hem zyn zoon af te vorderen, tot dat hy op den berg geklommen, en het altaar zoude geſticht zyn: de ſtryd van de natuur zoude veel korter geweeſt zyn; maar hy beval hem de tyd van drie dagen voort te trekken, ten einde, op dat hy tyd had van op 't offer te denken, 't welk hy offeren zoude, op dat de natuur, die moogelyk door dit bevel verſtomt was geweeſt, mocht opgewekt worden; en het gezicht van zyn zoon, met wie hy alleen was, hem konde treffen. Welk een bewys! onderwylen wikt Abraham tuſſchen God en de natuur of de reden niet, hy klimt op den berg, en hy geleid daar zyn zoon: deze zoon, die de toeſtel van een offerhande zonder offer zag, vraagde, waar 't zelve was. De vader had het vermoogen om de traanen te wederhouden, welke de natuurlyke teederheid en de ondervraaging van Iſaac moeſt doen ſtorten. Hy verbergt zyn oogmerk, hy ſticht het Altaar, hy vind Iſaac, het eenigſte voorwerp van zyn liefde, de eenigſte ſtut van zyn huis en zyn hoopen, hy vergeet

geet dat hy de vader is, en erinnert zich alleenlyk dat God hem tot zyn offeraar ſtelt, en hy doet daar van de bedieningen. Iſaac, die alreeds meer als dertig jaaren bereikte, liet zich binden, zyn vader licht de armen op, en weegt den ſlag. Daar was niet meêr overig, als dezelve te volbrengen, hy zoude zich zelve met zyn zoon opgeoffert hebben, en in plaats van zyn zoon, zo God hem zulks bevoolen had. Maar God met dat teeken van een ernſtige liefde vergenoegt, wederhield de armen van Abraham, en leeverde hem een ram tot 't ſlachtoffer. Men moet toeſtaan, dat men nooit het geloove zo volmaakt van de natuur zag zegepraalen, maar, men heeft mede nooit een offerhande zo uitmuntend uitwerkzel zien voortbrengen. Abraham wierd door zyn geloove gerechtvaardigt, en God, die den yver van zyn liefde kende, beloonde hem zulks. Iſaac het hout draagende, en die door de hand zyns vaders moeſt opgeoffert worden, was het voorbeeld van Jeſus Chriſtus aan 't kruis, door bevel van zyn Vader, ſtervende, en die als Iſaac overwinnaar uit de boezem van de dood te voorſchyn kwam.

XX. HOOFDDEEL. Vers. 22.

Jacob verkrygt den zegen van zyn Vader.

2. Abraham droeg zorge van zyn zoon Iſaac onder zyn geſlacht te doen trouwen. Deze Heilige man vreesde dat een Canaaneeſche vrouw het hert van zyn zoon mocht bederven, en hem in afgoderye inwikkelen. Hy zond uit Judea in Meſopothamien, om Rebecca te haalen, welke zyn verre nicht was. Eliezer hoofdbeſtierder van zyn huis, aanveerde de reis, zonder te weeten, aan wie hy zich konde ſchikken. Onderwylen ging hy derwaarts in een toeruſting, bekwaam om een jonge dochter te verblinden; want hy vercierde zich met armbanden en goude vercierſelen, welke den rykdom van zyn meeſter beteekenden. Een groot getal ſlaaven, en kemelen volgden hem. Maar voor alles ſtelde hy zyn vertrouwen op God. Eliezer beſpeurde van die tyd af zeekere inwendige gevoelens, die zich in 't hart, zonder dat men de redenen daar af weet, openbaaren. Hy ſchreef dezelve God toe, en zag dezelve als gewiſſe voorteekenen van 't gevolg van zyn onderneeming aan. Hy bedroog zich niet. Hy kende de perzoon, die God Iſaac toegeſchikt had; haar beleefdheid bekoorde hem; men was altoen zeer gaſtvry, dewyl men zich met een groote ſleep en haar voedzel belaade; want Rebecca bood deze onbekende het huis haars vaders aan, en ſtroo voor zyne kemelen. Hy verkreeg zonder moeite de Bruid, en leidde haar met zich; haare onvruchtbaarheid begon eenige hartzeer aan Iſaac te baaren, als wanneer Rebecca twee kinderen gevoelde, die in haar buik zich onderling aandeeden. Eſau verſcheen de eerſte, en Jacob, die zyn hiel vaſt hield, kwam daar na. Jacob moeſt het recht van 't verbond, of de zegen zyns vaders niet genieten, om dat zulks het aandeel van de oudſte van 't geſlacht, en hy de jongſte was. Deze zegening beſloot vier voordeelen: de overheid over de andere kinderen van 't huis; om welke redenen Jonathan het afweezen van David aan de taafel van Saul verontſchuldigde, om dat zyn oudſte broeder hem bevoolen had een offerhande by te woonen. De offerdoening maakte het tweede voordeel der oudſten; hy had mede een dubbeld gedeelte; en een by naêr verzeekerde nakoomelingſchap; *want in uw zaad*, zeide God, *zullen alle geſlachten gezeegend zyn.* Niet alleen had Jacob gantſch geen recht tot alle deze voordeelen, maar het viel bezwaarlyk deze ſchat uit de handen van Iſaac te rukken, die daar van de volkoomen meeſter ſcheen, en daar mede volgens den loop van de natuur wilde handelen. Jacob verkreeg door bedrog 't geen de natuur en rechtvaardigheid hem ontnam. Terwyl Eſau zyn zoon hem een aangenamen dienſt in zyn ouderdom deed, als wanneer de graagheid tot eeten gemeenlyk ontbreekt, en zocht voor hem eenig wildbraad, Jacob bediende zich van zyn afweezen, en de blindheid zyns vaders; zyn moeder geeſtig en ſlim, bekleedde zyne handen met een ruige vacht, en deed hem het kleed van zyn oudſten broeder aan: de liſt gelukte. Iſaac zegende Jacob, geloovende Eſau te zegenen: de menſchen handelen altyd niet volgens hun oogmerken. God heeft zyn byzondere inzichten, volgens welke hy de uitkomſten beſtiert; zyn geheime raadſlaagen zegepraalen van onze. Iſaac, Jacob zegenende, deed niet 't geen hy wilde, en geloofde niet te doen, 't geen hy deed. Onderwylen trad het verbond Gods, met deze zegening verzet, tot het huis Jacobs over, en ſtrekte zich tot de nakoomelingſchap uit. Men heeft Jacob gelaſtert: zyn gedrag zelfs ſcheen aan Iſaak zyn vader zo ongereegelt, dat hy het een bedrog noemde. Hy maskerde zich niet alleen, maar hy zeide ſtoutmoedig, dat hy *Eſau was*, de oudſte zoon van 't huis, en dat het geen hy aan zyn vader aanbood, *het wildbraad* was, 't geen hy begeert had. God had gezegt; *dat de allergrootſte de mindere zou dienen*: maar, zulks was veel eer een Prophetie als een belofte. En dewyl God de Godsſpraaken verkondigt, ſtaat het aan hem dezelve te vervullen, zonder dat de menſch gemachtigt zy daar loogenen of bedrog te doen tuſſchenkoomen. Het gezag van Rebecca, die haar zoon geleide, ſcheen niet genoeg om 't zelve te rechtvaardigen, om dat de misdaad nooit geoorloft is. Eindelyk de verkooping van 't recht van eerſte geboorte, door Eſau gedaan, voor een Linzenzop, was niet wettig, en zo d'een aan Kerkroof ſchuldig was, een heilige zaak verkoopende, was de ander de zelve koopende, niet veel minder. Men kan de loogenen van Jacob niet rechtvaardigen, die de menſchelyke liſtigheid, met de raadſlaagen Gods onder een mengde; maar de bekrachtiging van de onderhandeling, en de zegening, welke God zo heerlyk in 't gevolg betoonde, moet de menſchen leeren, het verbond Gods en zyn liefde nooit te verachten.

XXVIII. HOOFDDEEL. Vers. 12.

Ziet een ladder en Engelen, die daar op en afklimmen.

3. De Goddeloozen ſtemmen niet lichtlyk Gods beveelen toe. In plaats van in den Heemel op te klimmen, en de vinger van de voorzienigheid aan te bidden, murmureeren zy, en ontſteeken in toorn tegens zyn Wetten. Jacob vreesde met reden voor de grimmigheid zyns vaders, hy was alleen, en had niemand als God tot zyn beſchermer, en den Heemel tot een dekzel geduurende de nacht, de aarde diende hem tot een bed, en de ſteenen tot een hoofdkuſſen. God die zyn kinderen in deze ſtaat meêr bemind, als in de zachte bedden, daar menigmaal de dartelheid en 't misdryf regeeren, liet hem een ladder zien, welkers bovenſte einde de Heemelen raakte, en het onderſte einde op de aarde ruſtte.

De

De Engelen, die langs deze ladder opwaards klommen en nederdaalden, maakten vor hem een nieuw ontzetbaar en vertrooſtend gezicht, hy zag God zelfs, de God Abrahams, de God Iſaacs, die hem beloofde de aarde, waar op hy ſliep, te zullen geeven: Deze verſchyning was een verzeekering voor Jacob, dat God, geduurende de loop van zyn reis, met hem zoude zyn, dat die Engelen zoo veel beſtierende geeſten zouden zyn, om hem te dienen, en dat hy de zegening, welke hy van zyn vader ontfangen had, bekrachtigende, hem erfgenaam van het beloofde Land zoude maaken: Maar daar was een zaak van grooter gewicht in dit verſchynzel; God verbeeldde door deze geheime ladder Jeſus Chriſtus, die in een en dezelve tyd God en menſch is, en ons Prophetiſcher wyze leerde, dat men t'eeniger tyd de Heemelen zoude geopent zien, en de Engelen opklimmende, en op den Zoon des menſchen nederdaalende.

XXXII. HOOFDDEEL. vers. 24.

Ontmoeting van Eſau. Jacobs worſteling.

4. Jacob door de Jordaan getrokken zynde om in Canaän te treden, vond daar een nieuwe vyand. Dezelve was zyn oudſte broeder, een man van een wraakgierigen en woeſten inborſt: deze broeder rechtmaatig ontſteeken trok aan 't hoofd van een Leeger, en Jacob was veel ſwakker. Welke redenen van vreeze! Zyn geloof beſweek; maar God kwam 't zelve onderſchraagen. De doortocht van de Rivier was by middernacht geſchied. En onmiddelyk daar na zag Jacob, alleen zynde, een buiten gemeen man verſchynen. Joſephus houd ſtaande, dat het een inbeelding was. De Jooden verzeekeren, dat het de Beſcherm-engel van Eſau was, die Jacob in zyn tocht wilde wederhouden, ten einde, om te beletten de zegening te genieten, welke hy ter kwaader trouw weggenoomen had, maar, ziende, dat hy niets konde verrichten, ſloeg hy deze Aardsvader aan de heup, die van droefheid en ſchaamte weende van overwonnen te zyn.

Deze ſtryd moet alle Heiligen met verwondering verzetten en vervullen. Dit was noch menſch noch duivel, nog een Beſcherm-engel, maar een God, die Jacob beſtreed. Want Hoſea, die hem zomtyds een Engel noemt, leert ons mede, dat hy God was. Jacob wierd na den ſtryd *Iſraël* genoemt, om dat hy de *allerſterkſte met God gevonden* was geweeſt. *Onkelos* deze plaats overzettende, heeft daar de *ontzaglyke* naam van den Almoogenden God geſtelt. Deze Aardsvader verzocht de zegening van hem, en bad hem aan, na dat hy dezelve ontfangen had. Eindelyk noemde hy zyn naam *Peniel*, om de nakoomelingſchap te onderwyzen, dat hy *God van aangezicht tot aangezicht* gezien had. Men mag zeggen wat men wil; het is onmooglyk, dit alles op een menſch of Engel toe te paſſen, die onze wenſchen noch onze aanbiddingen niet waardig zyn. Het is niet God overwinnen, noch hem van aangezicht tot aangezicht zien, eenige byſtand van een Engel te ontfangen. De Godheid nam als toen een vreemde gedaante aan, en de Zoon Gods, die een merkteeken van zyn vleeſchwerding vertoonde, liet zich aan Jacob onder een menſchelyke gedaante zien.

De omſtandigheden van deze ſtryd zyn niet beteekent, men moet daarom zich niet inbeelden, dat dit een Worſteling geweeſt is, daar God lichchaam aan lichchaam met Jacob geworſteld heeft, om hem omver te werpen, en op 't zand neder te leggen. Van welk gebruik zoude deze lichchaamelyke worſteling geweeſt zyn, om Jacob te verzeekeren van Gods beſcherming tegens zyn broeder? Hoſea de verſtandigſte aller uitleggers, ontdekt ons de natuur van den ſtryd, aanmerkende dat Jacob *weende en bad*. De traanen en 't gebed waren de waapenen, daar zich de Heilige Aardsvader van bediende, om God te overwinnen, die lange tyd zyn hulp en zegening weigerde.

Jacob verbaaſt, en zyn geſlacht als verlooren aanziende, niets van een broeder durvende verhoopen, dien hy bedroogen had, en die tegens hem gewaapender hand kwam, geen waarſchynlykheid van eenige byſtand ziende, begaf zich alleen om zyn traanen en zaaken in Gods boezem te ſtorten, en uit den Heemel een beſcherming te doen nederdaalen, welke hy op de aarde niet vond. In een zo harde verleegendheid verſcheen God, die nooyt zyn kinderen verlaat, voor hem. Daar vielen zonder twyffel menigvuldige redeneeringen tuſſchen deze verſchynende man en Jacob, om dat zy van de middernacht af, tot den aanvang van den morgenſtond geduurden; Jacob verzocht, bad en weende: maar God wederſtreefde; en 't is deze wederſtreeving, welke de Heilige Schryver een ſtryd, en een worſteling noemt. Inderdaad, 't is dusdaanig, dat de geloovigen tegens God ſtryden, weenende en biddende, alhoewel zy niet meer het voordeel hebben, hem *van aangezicht tot aangezicht* te zien. God wil eindelyk afwyken, om dat hy niet begeerde, dat het geheele geſlacht van Jacob, die zich met het opgaan van de Zon oprechtte, aan deze wonderdaadige verſchyning deel had. De Aardsvader verdubbelde alstoen zyn begeertens, ſpande nieuwe krachten in, en verkreeg de zegening die hy zo lang verzocht had. Daar door bleef hy meeſter van 't ſlagveld, en verzeekert dat, dewyl hy God geboogen had, en in de ſchaduw van zyn beſcherming voorttoog, hy niet meer de talryke leegerbenden van zyn ontſteeken broeder moeſt vreezen. Zyn hoop wierd niet misleid. Want God die 's menſchen hart volgens zyn goedvinden verandert, en die t' geweld der godloozen, op den hoogſten trap geſteegen, tegenhoud, verzachtte Eſaus hart, de teederheid liet zich gevoelen, de twee broeders omhelsden malkanderen, vereenigden op een onvoorziene wyze, en Jacob wierd daar door van een gevaar verloſt, welk hem onvermydelyk ſcheen.

XXXVIII. HOOFDDEEL. Vers. 23.

Moord der Sichemiten.

5. Hy was niet meêr gelukkig aangaande zyn kinderen, als wel zyn broeder. De twaalf Aardsvaderen, die uit hem ſprooten, hadden by naêr alle groote misſlaagen; zy hadden alle deel aan de ſlachting van de inwoonders van Sichem, zo veel te ſchuldiger, om dat dezelve in de ſchaduw van een geſwooren verbond met de inwoonders van 't Land opgerecht, geſchiedde. Hemor, Sichems ſoon, hun zuſter Dina geſchonden hebbende, wilde het ſchelmſtuk herſtellen met haar te trouwen, en in dezelve tyd een onderhandeling met de kinderen Iſraëls aangaan. Deze handel wierd lichtelyk geſlooten. Maar de Sichemiten, dezelve ter goeder trouw werkſtellig gemaakt hebbende, met hen te laaten beſnyden, overviel men hen, als zy onweerbaar en krachtloos waaren; de kinderen Jacobs ſneden hen onbarmhertig den hals af, en plunderden

derden de ſtad uit, en dit gevoelen ſtelde Jacob en zyn geſlacht bloot aan de grimmigheid en den haat van al de bewoonders van 't Land. Dusdaanig vond men mede vuile misdaaden zo wel in 't geſlacht der Aards-vaderen, als onder de ongeloovigen. Als men ziet dat de twaalf kinderen van Jacob de twaalf grondveſten zyn, waar op de Kerk geſticht is, dat Levi, de voornaamſte oorzaak van 't geweld, de wortel van de Prieſterlyke ſtam was, en de Vader der Offerprieſters van den leevendigen God, kan men zich niet genoegzaam over zyn oordeelen verwonderen. Het ſchynt, dat hy vermaak ſchept, *de krachtige zaaken door de ſwakken* te mengen, en de menſchen de denkbeelden te beneemen, welke zeekere geſteltenisſen tot de genade daar verdienen. De twaalf zoonen van Jacob waaren alle vol gebreeken, wreed, en goddeloos; onderwylen zyn zy de twaalf Aards-vaderen, en uit hen zyn de Heilige volkeren, en 't verkooren geſlacht geſprooten. O diepte van Gods oordeelen! wie is raadsman van den Machtigen God geweeſt?

UITLEGGING

VAN DE IX. AFBEELDING.

Joſephs ongelukken.

d'Onnooſle Joſeph werd in Dothans Put gedoemt,
Door's broeders haat verſlaaft, en 't ſnood misdryf verbloemt
Voor's Vaders treurend oog, als was zyn zoon verſlonden;
Hy word van Potiphar in't Hof voor ſlaaf gekocht,
Zyn God-geweide deugd belaagt door't geil gedrocht,
En hy, door Jempſars liſt, geboejend weggezonden.

XXXVII. HOOFDDEEL. Vers. 24.

In een Put geworpen.

(1.) DAar zyn geen uitkomſten, daar men de voorzienigheid Gods beter in beſpeurt, als in de geſchiedenis van Joſeph: Men ziet daar de lichtvaardigheid, waar mede God zyn oogmerken, in weerwil van de wederſtreeving der menſchen vervult, hy bedient zich van hun wederſtand om zyn beſluiten uit te voeren, zy beraaden, zy werken om zyn oogmerken te doen ſtranden, en daar door vorderen zy dezelve, en doenze gelukken. De kinderen Jacobs, Potiphars huisvrouw, en haar Man denken niets als op Joſephs verderf, in 't werk ſtellende wreede, en barbaariſche middelen, om die geen om te brengen, die God tot op de hoogſte top van eer en voorſpoed verheft. Hy was Rachels zoon, dit was een voorwerp van haat voor de andere kinderen van Jacob, maar hy was te meêr van zyn Vader bemind, hy was een lieveling van deugd, en diende Jacob de laſterende redekavelingen van zyn kinderen, of veel eer hun *ſmaadheid* aan, 't welk een algemeene bepaaling is, die men niet als by giſſing kan uitleggen, maar, die men op hun ongereegelt leeven moet toepaſſen, God had Joſeph zyn voorſpoed en de onderdrukking zyner broederen voorzegt. Dit is een andere misdaad, welke men zelden in een geſlacht vergeeft. Joſeph had gedroomt, dat zyn ſchoof zich in 't midden van 't veld opgerecht had, en dat die zyner broederen zich voor zyn ſchoof waaren koomen vernederen. Hy had de Zon, de Maan en elf Starren gezien, die hem huldigden. Deze Goddelyke droomen voorſpelden een toekoomende grootheid, en een verheffing, welke 't ganſche Huis deed vreezen. Jacob zelfs wierd daar door verzet, hy had de zwakheid van zyn vreeze te vertoogen. Hoe! zeide hy, *zullen uwe broeders, uw moeder en ik ons ter aarde voor u gaan vernederen?* De Vaders zyn menigmaal jeloerſch over de grootheid van hun kinderen, die van Jacob beſlooten de ydelheid van zyn droomen te doen zien: Zy vertoefden niet lang. De gelegentheid, welke zy zochten, bood zich om zo te zeggen, natuurlyk aan: Joſeph wierd tot hen in de vlakten van Dothan gezonden, zy waaren daar alleen, en veel machtiger als hy: De plaats was gemaklyk, de leeuwen, beeren, en wilde beeſten, die menigmaal eenige beeſten van de kudden verſcheurden, verſchaften een voorwendzel om Joſephs dood voor Jacob te verbergen, wiens grimmigheid, of droefheid zy vreesden. Het voorſtel van hem te dooden was nauwlyks gedaan, of acht broeders voor de dood van den rechtvaardigen vereenigt ſtemden dezelve toe. Ruben wilde een zo wreed beſluit verzachten, doch voerde echter niet anders uit, als de wyze van ſterven te veranderen. Men beſloot Joſeph in een Put te werpen, alwaar hy verdrinken moeſt, of ſerpenten en ongedierten vinden, die hem de dood zouden aangedaan hebben; ten minſten zoude hy door honger geſtorven zyn; by aldien God, die voor zyn behoudenis waakte, hem niet daar uit getoogen had.

v. 27. *Door zyn broeders verkocht.*

(2.) Ik weet niet of de ſchriklykheid van de misdaad zyn ontaarde broeders trof, of het denkbeeld van voordeel hen verzocht; maar, zy trokken Joſeph uit de grond van den Put, om hem aan Iſmaelitiſche Kooplieden te verkoopen, die in het Land *Gileads* ſpeceryen gingen koopen. De handel wierd vaardig beſlooten, deze zochten niet anders, als hun broeder ſlaaf te maaken, en de anderen hem voor een kleine prys te koopen, om daar eenig voordeel mede te doen: de Iſmaëlitiſche Kooplieden voerden Joſeph weg. Jacobs kinderen van een broeder verloſt, wiens deugd hen laſtig viel, wenſchten elkanderen geluk wegens hun wreedheid, zy overwoogen niet anders als hoe zy beſt hun vader zouden misleiden, en zy deeden zulks geeſtiger wyze, hem den rok van Joſeph met bokken bloed beſpat toezendende, als of eenig wild gedierte hem verſcheurt had, hy was een langen tyd van 't lot zyns zoons onbewuſt, en beweende zyn dood bitterlyk. Dit was niet anders als een begin van Joſephs ongelukken, die beproeft moeſte worden, *tot dat het woord gekoomen was.* Zyn deugd had de haat zyner broeders tegens hem verwekt, zyn ſchoonheid ontſtak een onreine liefde in een vrouw, alles ſcheen deze onbeſchaamde te begunſtigen. Joſeph was jong, in een ouderdom, waar in men de vermaaken mint, en zelden de gemaatigtheid kent. De vrouw van Potiphar was, zegt men, jong, ſchoon, verlieft, en wat meêr is, zyn minnareſſe. Men vergeet menigmaal zyn geboorte en edelmoedigheid in ſlaaverny. Deze verliefde vrouw volgde hem, zocht hem met yver, en alle richtſnoeren van ſchaamte met voeten treedende, verzoekt zy, houd hem ſtaande, en ſcheurt hem den mantel van 't lyf. Joſeph verlaat zyn kleed, om zyn kuiſchheid te bewaaren, hy poogt te vergeefs de toomelooze drift van zyn minnares te bedwingen, de ontſteeken liefde verkeert in razerny. De ſchuldige vrouw beſchuldigt den onnoozelen, en den mantel noch in haar handen houdende, die haar zelfs, haar onreinigheid verweet, en met ontſteltenis moeſt dekken, bedient zy zich van dezelve, om Joſeph te overtuigen, die niet ſchuldig was, als om dat hy geen misdaad had willen begaan.

XXXIX. HOOFDDEEL. Vers 12.

Door Potiphars Huisvrouw beschuldigt.

(3.) Deze Aardsvader was een schoon voorbeelt van 't geen de menschen doen moeten, die in de allerteederste en leevendigste verzoekingen altyd het belangen van God onderschraagen, en de bewegingen van hun gewisse, verre boven de driften van een vrouw stellende, moeten volgen. De deugd van Joseph wierd niet erkent. Men handelde hem, als of hy schuldig was, de man strafte de ingebeelde misdaad met hevigheid, en wilde zyn bestormde eer door deze harssendroomlyke aandoening, wreeken, en de ontsteecke liefde van de vrouw, in razerny verkeert, deed Joseph het allerwreedste, 't geen zy bezat, gevoelen. Zy scheen onnoozel en kuisch in de oogen van haar man, naêr de maate, dat zy haar wraak en zyn onzuiverheid, deed uitblinken. Joseph leert ons dat de gevangenissen niet altoos schelmen opsluiten. De onnoozelheid is menigmaal verdrukt, en een vroom man vind zich somtyds met boejens, gelyk een misdaadige, beladen. Zyn standvastigheid wierd niet beweegt. Met het getuigenis van zyn hart vergenoegt zynde, steld een ongelukkige onnoozelheid voor een vryheid, welke hy niet als door de zonde konde verkrygen. Hy reinigde de gevangenis door zyn tegenwoordigheid. God, die hem niet vergat, liet hem daar onvoorziens vertroostingen vinden. Deze beschuldigde slaaf wierd in een plaats, daar anderen hun vryheden moesten verliezen, vry en machtig. Hy verkreeg eer in een gemeene schandelyke plaats. De weg van gelukzaligheid is moejelyk, men vind daar wederstreevingen, naamentlyk de ellende en de gevangenis. De jeugd is ongeduldig, en begeert geen deugd zo daar op geen heerlykheid, gelyk de schaduw het lichchaam, volgt, deze jaaren zyn voor de vermaaklykheden geschikt, men zal dezelve nooit smaaken, zo men zich als dan daar niet van bedient. Hoe zeldzaam en moejelyk valt het te doen, zo men zich in plaats van vermaaken met schande overdekt ziet, en van smaad en ellende in zyn jeugd overrompeld! Het geloof waggelt. Ziet onderwylen Joseph, hy schat de deugd meêr als de allerzoetste misdaad, het viel gemaklyk dezelve te begaan; want men verzocht hem daar toe. De onstraf baarheid scheen gewis: de belooning was daar aangehecht; de straffe volgde de deugd; onderwylen volhard hy *standvastig in den loop, welke hem voorgestelt is;* de zonde verwerpende. Hy ontdekt de trouwloosheid van een onbeschaamde niet, welke alleen de kastyding verdiende, en verdroeg de hardigheid van een langduurige gevangenis, met een standvastigheid, welke onverzettelyk was. Eindelyk de voorzienigheid zyner ongelukken moede, had met zyn staat mededoogen, en geleide hem by trappen tot een verheffing, welke hy nooit zoude gehad hebben, zo hy geruft de schaapen benevens zyn broeders hoedende, of zyn vader Jacob dienende, in zyn huis was gebleven.

XXXIX. HOOFDDEEL. v. 20. en 40. v. 18.

In de gevangenis, legt hy de droomen uit.

(4.) Inderdaad men maakte hem meester der gevangenen, die met hem raadpleegden. Twee bediendens van de Vorst waaren onder dit getal. De oorzaak van hun ongenade is niet uitgedrukt, en die geenen welke zeggen, dat hun oogwit geweest was om Pharao op zeekere maaltyd door vergift om te brengen, bedriegen zich: Want niet alleen worden die misslaagen niet vergeeven, maar de straffe zelfs word niet uitgestelt. De Schenker van Pharao, gedroomt hebbende, dat hy een wynstok zag, en drie ranken met druiven gelaaden, welke hy in Pharaoos beeker uitdrukte, verstond door den dienst van Joseph, dat hy in drie daagen weder in zyn bediening zou gestelt worden, in tegendeel de bakker, die drie korven zag, in welkers eene de voogelen kwaamen pikken, vorderde zyn ongeluk; want hy verstond daar door, dat hy in drie dagen zoude gehangen worden, en zyn lyk tot voedzel voor de voogelen des Heemels zoude dienen. Men kan verzet staan, wegens dat de Godheid zich bezig houd, met droomen en voorzeggingen van het toekoomende aan afgodische Hoovelingen te geeven, die in misdaaden gedompelt waaren. Men zoude die droomen verkeerdelyk de duivelen toeschryven; want het valt moejelyk te begrypen, wie geduurende de nacht in de inbeelding voorwerpen kan maaken, of in de Ziel denkbeelden verwekken, zonder aan haar een Goddelyke macht te geeven. Daar is niemand als hy, die de zielen geschaapen heeft, en onmiddelyk op hen werken kan. Alle droomen zyn niet Godlyk, het meeste gedeelte is natuurlyk, en voorzeggen niets. Maar men moet geen daad betwisten; welke de Schriftuur zo menigmaal verhaalt heeft; dat de ongeloovigen droomen gehad hebben, die in zich toekoomende uitkomsten beslooten, en welke de uitleggers door Gods ingeeving meenigmaal ontdekt hebben. 't Is God die deze droomen zend, zonder opmerking te hebben op de ongeloovigheid dier geenen, die dezelve droomen, omdat hy zich daar van ten goede van zyn Kerk of zyner uitverkoorenen bedient. Dusdaanig is 't, dat de verschillende droomen der Hoovelingen van Pharao tot de verheffing van Joseph, en tot de intreede van 't geslacht Jacobs in Egypten dienden, welke zo aanmerkelyke en gewichtige gevolgen gehad heeft. God werkt dan niet zonder vrucht, als hy onmiddelyk op de Ziel der ongeloovigen werkt, Joseph was het voorbeeld van Jesus Christus. De Jooden, die naêr den vleesche zyn broeders waaren, hebben de waarheid en 't leeven, welke hy hen toebracht, verwurpen. Het is onnoodig de geschiedenis, gelyk eenige Oudvaders gedaan hebben, te veranderen. En staande te houden, dat Joseph voor dertig stukken gelds verkocht is, ten einde, om de schaduwe volmaakter gelykvormig aan die leevendige beeldenis te maaken. Het volstrekt, dat Jesus Christus door Judas, gelyk Joseph door zyn broederen verkocht is geweest. Deze Zoon Gods volmaakt heilig, wierd door zondige menschen ter dood gedoemt. Men beladde hem met zonden, welke hy niet begaan had, en men heeft hem de straffe daar van, welke die der slaaven was, doen draagen. *Maar God heeft hem een naam gegeeven, dit boven alle naamen is, en hy heeft hem ten oppersten verheeven.*

De kuische Jongeling, die op zyn God vertrouwt,
Getroost zich Jempsars haat, gekerkert, en ontvrouwt
De duist're droomen van zyn treur en deelgenooten,
Wier beider noodlot hy door's Hemels geest voorspelt,
Waar op de Schenker wert in eer en staat herstelt,
Den Bakker't raavenaas, van's Konings gunst verstooten.

UIT-

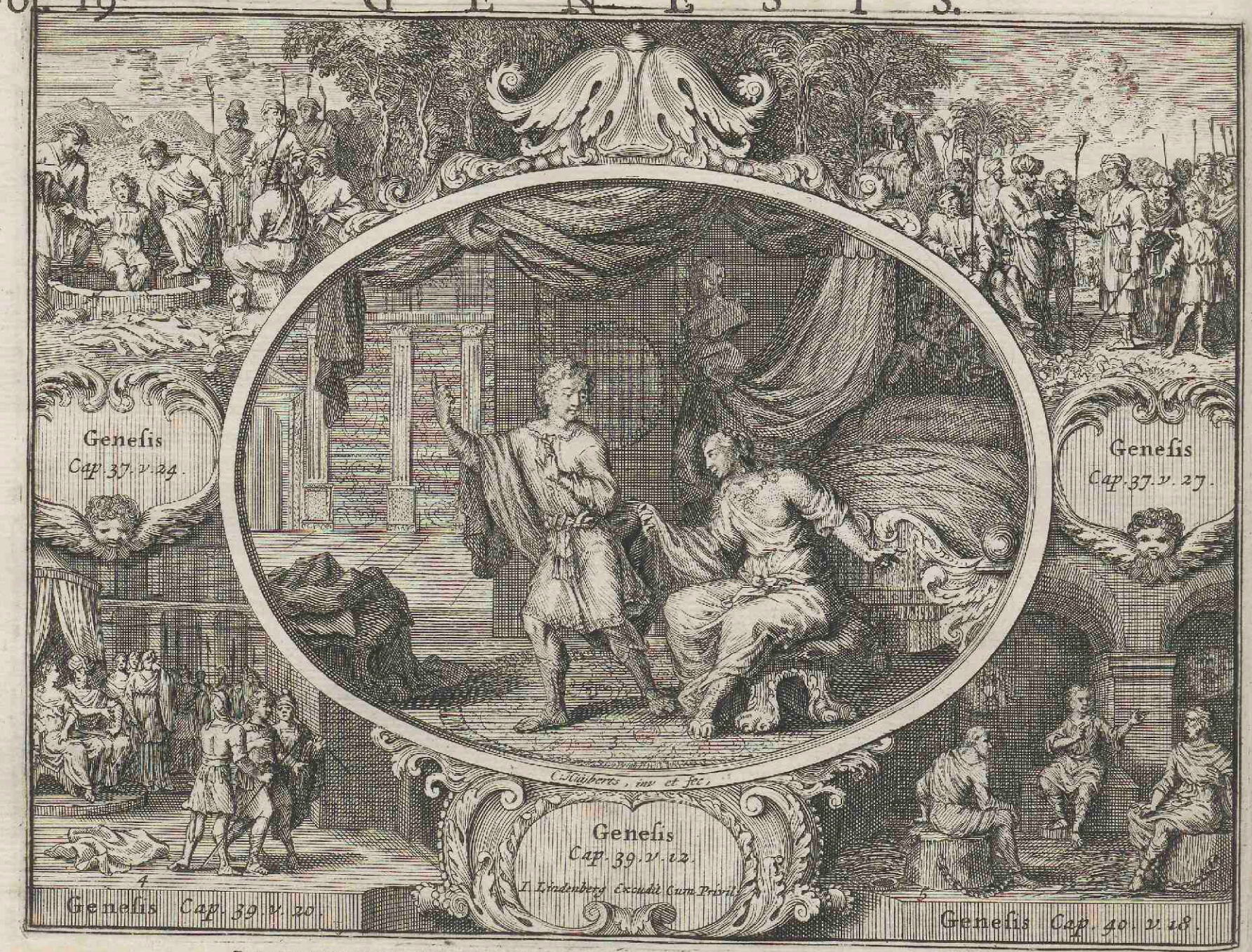

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de IX. AFBEELDING.

d'Onnooſle Joſeph werd in Dothans Put gedoemt,
Door 's broeders haat verſlaaft, en 't ſnood misdryf verbloemt,
Voor 's Vaders treurend oog, als was zyn zoon verſlonden;
Hy word van Potiphar in 't Hof voor ſlaaf gekocht,
Zyn God-geweide deugd belaagt door 't geil gedrocht,
En hy, door Jempſars liſt, geboejend weggezonden.

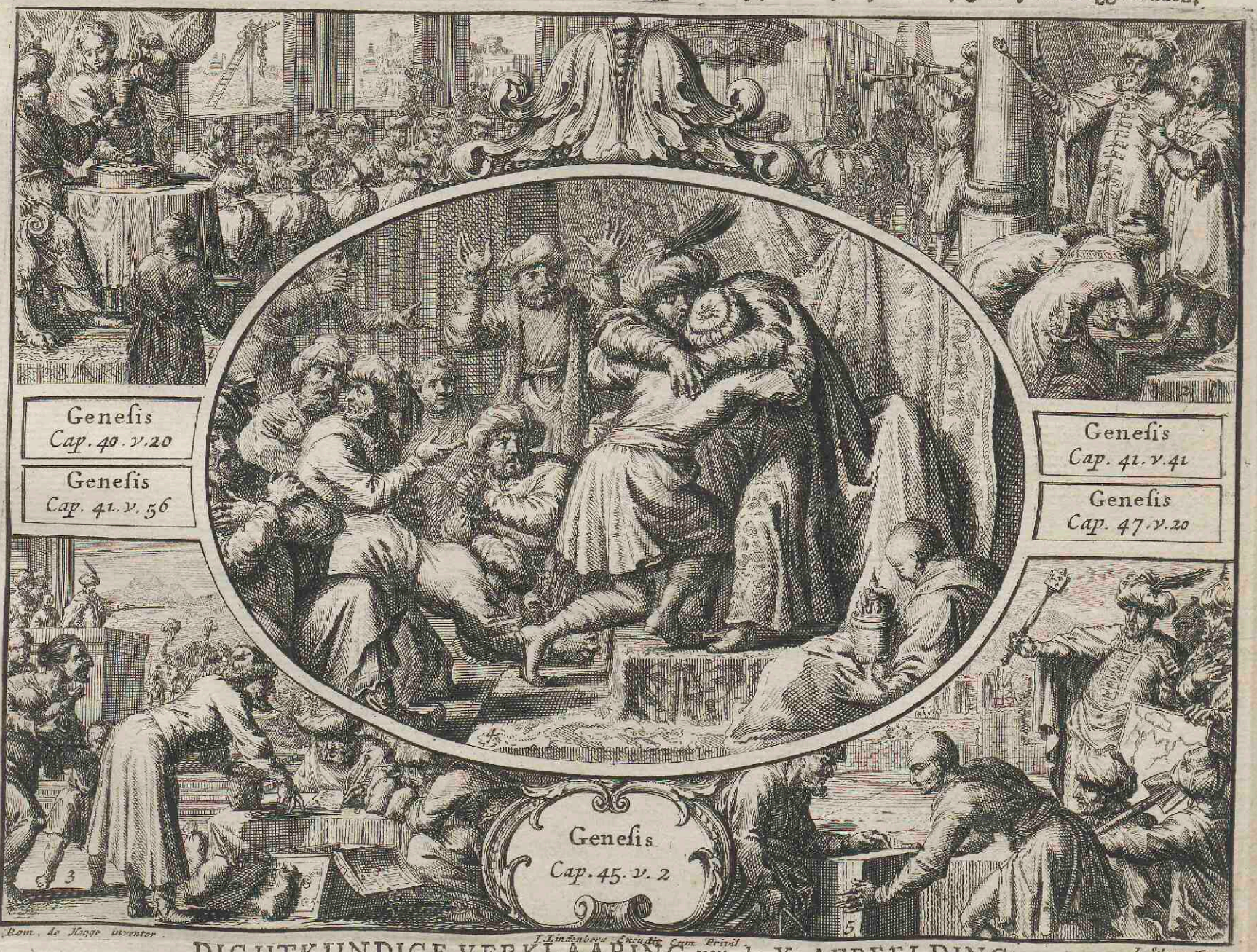

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de X. AFBEELDING.

Door Pharoos duiſt're droom, die 's Konings geeſt ontſtelt,
Herdenkt de Schenker 't leed van Joſeph, die voorſpelt
Een diert' en hongers nood na zeven vette Jaaren,
En word als Vorſt geëert, en tweed' in 't Ryk geſtelt,
Verkoopt, dus onbekent, zyn broeders 't graan voor geld,
 Die hy omhelſt. De nood verſlaaft d'Egyptenaaren.

UITLEGGING

VAN DE X. AFBEELDING.

Verloſſing van den Schenker.

Door Pharoos duiſt're droom, die's Konings geeſt ontſtelt,
Herdenkt de Schenker't leed van Joſeph, die voorſpelt
Een diert', en hongers nood na zeven vette jaaren,
En word als Vorſt geëert, en tweed' in 't Ryk geſtelt,
Verkoopt, dus onbekent, zyn broeders't graan voor geld,
Die hy ombelſt. De nood verſlaaft d' Egyptenaaren.

XL. HOOFDDEEL. Vers. 20.

(1.) HEt is een aloude gewoonte der Vorſten hun geboorten dag te vieren. De Ooſterſchen deeden zulks met groote pracht: men moet dit gebruik tot de ongeloovige heidenen, Herodes en Pharao niet overbrengen. De Chriſtenen en de Heiligen hebben't zelve zo wel als zy moeten doen, om dat het leeven een gaave Gods is, en de geboorte een uitwerkzel van zyn goedheid. Pharao, die dezen dag wilde prachtig vieren, overzag de bedienden van zyn huis, en vindende dat de Schenker en Bakker afweezend waaren, wilde hy de oorzaak daar van weeten. De Vorſten vergeeten lichtlyk het geen hun onderdaanen en huisgenooten betreft. Het is niet zonder eenige reden dat men met hen omgaat, en zich aan't Hof houd, en de afgeleegendheid, of't afweezen, als een naby zynde oorzaak van zyn ondergang aanmerkt. Pharao gebruikte echter billykheid, hy liet zich van de misſlag dezer bedienden onderrechten, en oordeelde hun zaak volgens Joſephs voorzeggingen, d'een wierd in zyn bediening herſtelt, en de andere opgehangen.

XLI. HOOFDDEEL. Vers. 41.

Joſephs verheffing.

(2.) De Schenker moeſt Joſeph niet vergeeten, maar de ondankbaarheid is een der heerſchende zonden; aan het Hof der Koningen denkt men niet, en men handelt daar by naêr nooit iets, als het geen ſtrekt tot zyn eigen belangens, Joſeph zoude voor altyd in zyn gevangenis gebleeven zyn, by aldien de ondankbaare bediende niet gelooft hadde zyn Hof aan den Vorſt te maaken, met van hem te ſpreeken. Pharao droomde, hy geloofde zeven vette jonge koejen te zien, weidende aan den oever van den Nyl, welke door zeven maagere koejen verſlonden wierden; hy geloofde vervolglyk zeven vette korenairen in een veld te zien, welke door zeven drooge en maagere korenairen ingeſwolgen wierden van deze droomen ontſtelt zynde, deede hy, 't geen gemeenlyk de Koningen doen, hy bracht zyn Paleis, de Stad en het Ryk in beweeging, op dat men hem uit die ongeruſtheid zoude trekken. De wiggelaars, die in den grond niet anders, als een menſchelyke wysheid bezaten, konden het beſluit van de voorſienigheid niet doorgronden, al de geheimeniſſen van een bedriegelyke kunſt wierden onnut ontvouwt. Joſeph door den geeſt bezielt, was alleen bekwaam te onderrichten, 't geen de Godheid beſlooten had uit te voeren. De Schenker had zonder twijffel moeite van zich zelven te verwinnen om zyn meeſter te erinneren, van't geen hem wel eer mishaagt, en hoe hy zich voormaals tegens hem vergrepen had: maar, de hoop, om door een dienſt, het geen daar laſtigs in zyn verhaal was, uit te wiſſchen, verplichtte hem om Joſeph, onder het hoofdſchrift van een ervaaren waarzegger, te doen kennen: men haalde hem uit de gevangenis, hy leide Pharaoos droomen uit, hy voorzeide zeven jaaren van overvloed, en zeven andere van hongers-nood; en deze voorzegging diende tot een groote nuttigheid, dewyl zy, de kennis van een onvermydelyk ongeluk geevende, ter zelve tyd het noodwendig behulpmiddel verſchafte, van zich daar voor te behoeden. Zommige hebben geloofd, dat Joſeph zich van argliſtigheden bediende, onder de Egyptiſche waarzeggers gemeen zynde, en dat hy door het middel van zyn drinkbeker waarzeide: en dat zyn hofmeeſter inboezemde; dat zulks zyn wyze van waarzeggen was, om dat hy aan zyn broeders, hen gevangen houdende, zeide; *Is het den beeker niet, waar uit myn meeſter drinkt, van welke hy voor zeeker zal waarzeggen:* maar zulks is het geheugen van deze Aardsvader beleedigen, met van een propheet een wiggelaar te maaken, en hem den geeſt Gods te ontneemen, om hem die van den duivel te geeven: de uitkomſt volgde al te nauwkeurig op de voorzegging, om te gelooven dat zy by geval geſchiedde, en de hofmeeſter had niet anders als volgens zyn vooroordeel, of die der Egyptenaaren geſprooken, die zich een beruchte voorzegging erinnerende, welke voor hun oogen vervuld wierd, geloofden dat Joſeph alles raaden konde, of veel eer, deed hy aan de kinderen van Jacob begrypen, dat zoo een bekwaam man niet zoude ontbreeken van door de voogel-vlucht gewaar te worden 't geen men met zyn drinkbeeker gedaan had, en dat dusdaanig hun ſtoutmoedigheyt wonderbaarlyk was: een zoo nette uitlegging der droomen van Pharao verhefte Joſeph tot den opperſten top van 't geluk. Deze opgeſlooten man, niet als eenige oogenblikken voor zich in een gevangenis hebbende, aan de geheele ſtrengheid van den ſtokbewaarder onderworpen zynde, word in een tyd meeſter van een groot Koningryk: deze man, van 't huis zyns vaders afgeſcheurt, en door zyn broeders verkocht, heerſcht over de vreemdelingen, die zich verplicht vinden zyn ſtem te gehoorzaamen, en zich de beveelen, die uit *zyn mond* kwaamen, te onderwerpen: het is niet waarſchynlyk, dat Pharao, die alleen boven hem verheeven was, heeft kunnen beveelen, dat al de Egyptenaaren Joſeph *aan den mond* kuſtten. Men bad de Goden door een kuſch aan, maar men ziet niet dat dit gebruik voor de menſchen is vaſtgeſtelt, waar aan men eerbied en achting wilde beteekenen; het is meer waarſchynlyk, dat Pharao beval, dat de Egyptenaaren al de beveelen, die uit den mond van Joſeph kwaamen, zouden uitvoeren: hy bekleedde hem met alle Koninglyke cieraaden; hy gaf hem zyn ring, om alle zyn beveelen te zeegelen, in hoedaanigheid als eerſte dediende van Staat, of Ryks Kancelier; de Koning deed hem op een zyner waagenen klimmen, 't welk by de Egyptenaaren een teeken van onderſcheid en gunſt was; hy deed Herauten van waapenen voor hem gaan; in deze onvoorziene verandering konde hy zich niet als over de voorzienigheid verwonderen, die hem tot een zoo hoogen trap van verheffing door een wonderdaad, en door de openbaaring van een zaak, welke voor hem natuurlyker wyze zoo wel, als het overige der menſchen verborgen was, geleidde.

XLI. HOOFDDEEL. Vers. 56.

Verkooping van't Koren, dat hy vergaadert had.

(3.) De jaaren van voorſpoed ſcheenen kort, uitgezondert aan Joſeph, die alleen voor 't geſlacht

waakte, en zyn zorgen tot het toekoomende uitbreidde, de vreemdelingen en de Egyptenaars zelve, die veronachtzaamd hadden, zich van hun overvloed, en den droom van Pharao te bedienen, wierden verplicht, op een hooge prys het kooren en 't voedzel te koopen, 't welke de voorige jaaren voor weinig geld te bekoomen was, verwondert men zich niet over de dommigheid der menschen? God had hen de ongelukken verwittigt die hen dreigden: het besluit was openbaar, om dat het onmooglyk was, dat de droom en de ongerustheden van Pharao, d'onwetendheid der waarzeggers, de kennis van Joseph, en zyn verheffing tot de eerste waardigheden van staat onbewust konnen zyn. Onderwylen stelde men zich met dezelve zeekerheid gerust, als of de hongersnood niet te duchten of niet voorzegt was, dat is het algemeene merkteeken der menschen. Zy slaapen bynaêr op den oever van de hel, of beter aan de poort des doods, als of hy nooit te vreezen was, en men aldaar eenig behulpmiddel tegen zag.

XLV. HOOFDDEEL. Vers. 2.

Hy is door zyn Broeders gekent.

(4) De kinderen van Jacob hadden het zelve lot als de Egyptenaaren, die de hongers nood drong: zy vergenoegden zich hun ellende te gevoelen, zonder daar raad voor te vinden, als wanneer Jacob hun berichtte dat men arbeiden, zich beweegen, en wyders vertroosting in zyn rampen zoeken moet, als men dezelve by zich niet vind; van dezen raad zich bedienende, trokken zy menigmaal in Egypten. Joseph kende zyn ontaarde broeders, die hem niet anders verheeven hadden, als met hem te willen vernielen: na hen beproeft, en verkreegen te hebben, dat men Benjamin de zoon van Rachel, gelyk hy, tot hem leidde, konde zyn tederheid geen langer ontveinzing verdraagen; hy deed zich wel onderscheidentlyk van die hy was, als men hem in een put wierp, of toen men hem aan de Arabische kooplieden verkocht, kennen; de byeenkomst was wonderlyk, en de omhelzingen waaren teeder, maar de schaamte en de vreeze deeden zich ter zelver tyd in de ziel van Jacobs kinderen gevoelen; welke verschillende beweegingen moesten hen ontsteeken? het erinneren van 't voorgaande, de vreugd van den tegenwoordigen tyd, de knaagingen van 't geweeten, en de hoop van zich van de honger en de dood verlost te zien, maakten onder hen een geweldige stryd. Het leed niet lang, Joseph liet zyn teederheyt alleen met zyn teekens van Ernsthaftigheid begaan, die de ongerustheid van zyn broeders moesten stillen, en hun misdaad zelfs doen vergeeten.

XLVII. HOOFDDEEL. Vers. 20.

De Egyptenaars slaaven, en cynsbaar geworden.

(5) Onderwylen bediende hy zich van deze verlichtingen, edelmoedig voor sijn broeders, en rechtmaatig voor de Egyptenaaren, die moogelyk met zyn raad gespot hadden, en ontsteeken weegens dat hy armoede in 't midden van den overvloed, door de vreeze van een of verre af zynde, of verbeelde honger veroorzaakte, maakte hy de laatsten den Koning zyn meester cynsbaar, en verplichtte hen het vyfde gedeelte van hun inkomsten te betaalen, daarom is 't dat de tollenaars hem als hun opperhoofd en den instelder van hun order aanzien, en de Godsgeleerden als het voorbeeld van Jesus Christus, die, na in de benedenste gedeeltens van de aarde nedergedaalt te zyn, in de hemelen opgeklommen is. De Propheeten, van hem spreekende, roepen uit: *Kuscht den zoon, op dat hy zich niet ontsteeke.* Deze uitterlyke aanbidding volstrekt niet: men moet zyn ordeningen gehoorzaamen, en zyn beveelen uitvoeren; rampzaalig is de geen, die voor zyn stem, zyn beloften en zyn dreigementen doof is, en onder de schaduwe van een voorbygaande geluk slaapt. Zy duurt niet als weinig jaaren, een grouwelyke onvruchtbaarheid volgt haar na, de magere koejen swelgen ganschelyk de vetten in; de straffen en knaagingen slokken de voorby zynde vermaaken op; welgelukzaalig is hy, die, na het zelve veronachtzaamt te hebben, geduurende eenigen tyd misleid, een heilzaame wederkeering tegens hem over heeft! *want hy wil de dood des zondaars niet, maar* zyn *bekeering en leeven.* Jerusalem, zeide hy, al weenende, *hoe menigmaal heb ik uwe kinderen willen vergaaderen, en gy hebt niet gewilt.*

UITLEGGING

VAN DE XI. AFBEELDING.

Moses uit het waater getoogen.

De Heilstar Israëls, heendryvend op den vloed,
Werd door de Ryks Princes in 't heimlyk opgevoed,
En brengt d'Egyptenaar ter min eens Joods om t'leeven,
Verandert Aarons Staf in een gevreest serpent,
Terwyl God in het Land al's hemels plaagen zent,
Des slacht men t'Paaschlam om op reis zich te begeeven.

II. HOOFDDEEL. Vers. 6.

1. DAar is niets, dat men zoo licht vergeet, als 't wel doen: de Vorsten zyn dit gebrek meer als het overige der menschen onderworpen; door hun grootheid verblind, gelooven zy dat alles hun verschuldigt is, en zien de belooningen niet anders aan als gunstbetooningen, die wy toestaan. Hoe gewichtig den dienst aan den Koning van Egypten, en aan 't gantsche geslacht door Joseph gedaan, mocht zyn, dacht men niet meêr noch om hem, noch zyn nakoomelingschap: hy was noch gelukkig geweest, zoo de ondankbaarheid daar by gebleeven was! de volkeren, die de Koningen vergeeten, zyn de ongelukkigsten niet, en de verachting, die men voor hun heeft, bevryd hen van verscheide kwellingen; maar, in plaats van de Jooden met erkentenis te handelen, of hun niet meer als de gemeene lasten van den staat op te leggen, wierden zy onderscheiden, en voor alle dwinglandy van Pharaoos plaats volgers blood gestelt. Rameses Miannus handelde de afkoomelingen van Joseph als slaaven, en besloot alle hunne manlyke kinderen te laaten ombrengen. Dit bevel wierd niet als weinig tyds voor Moses geboorte gegeeven, dewyl men zonder moeite Aaron zyn broeder had behouden, die niet dan drie jaaren ouder als hy was, en alhoewel het volk, dat uit Egypten toog, niet naliet zeer talryk te zyn; wilden de vroedvrouwen, waar aan dit wreed en barbarisch bevel toegezonden was, niet, dat heur handen, geschikt om het leeven te bevorderen, de dood verschaften; zy gehoorzaamden veel eêr aan God, die heur beloonde: maar de Vorst, wegens deze ongehoorzaamheid ontsteeken, waapende de Egyptenaars tegens de Jooden, en maakte beulen van zyn onderdaanen. Josephus verkleint de misdaad van dezen Koning, dezelze aan een jaloersheid van staat toeschryvende, en aan de vreeze, die hem bezat,

dat

dat een heimelyke vyand uit den boezem der Jooden mocht opſtaan, en hem zyn kroon, volgens de voorzegging der waarzeggers, ontneemen. Maar deze geſchiedenis-ſchryver heeft de heilige geſchiedenis dusdaanig hervormt, dat men hem niet altyd volgen kan zonder meenigmaal te verdwaalen. De moeder van Moſes poogde de wakkerheid van heur nabuuren en Pharaoos wachten te miſleiden; doch heur zorgen zouden onnut geweeſt zyn, zoo de voorzienigheid niet voor haar gewaakt had, zy wierd verplicht haar kind te verlaaten, dat zy niet meêr verbergen konde. Deze teedere moeder konde zich niet beweegen om het zelve het leeven te beneemen, noch het voor de beulen beſchermen, die 't zelve zochten; in deze dringende nood geeft zy 't aan de voorzienigheid over, zy maakt een klein kiſtje van biezen, en zy ſluit haar zoon daar in, zy geeft hem aan den Nyl ten beſten; wat konde zy, hem verlaatende, van den loop der waateren verhoopen? Moſes, drie maanden oud zynde, dreef, en ging zyn leeven ongelukkig op de wateren eindigen, als wanneer de Princes, de dochter van Pharao, welke de kroon konde afvorderen, om dat de dochters in Egypten dezelve menigmaal droegen, dit kind ontdekte, en door traanen en de ſchoonheid van 't zelve, en de aanmerkingen, welke zy op de beklaaglyke geſteltenis van de Jooden konde maaken, geraakt wierd. Zy gaf hem zyn moeder tot een voedſter, en nam hem voor haar zoon aan; en hy wierd als een kind van 's Konings huis opgebracht; daarom zegt de heilige Paulus, dat hy weigerde de zoon van de dochter Pharaoos genoemt te worden, en dat hy in alle de weetenſchaappen der Egyptenaaren, de ſchranderſte geeſten dier tyd, onderweezen geweeſt was.

Dood den Egyptenaar. Vers. 11.

2. Het zy Moſes, door een openbaaring aan zyn ouders gedaan, bericht was gelyk Joſephus zegt, of door een bezonder gezicht, of wel eindelyk door een overleevering onder 't volk verſpreid, dat de tyd van de verloſſing naderde, en dat hy het werktuig daar van wezen moeſt, geloofde hy gezags genoeg te hebben, om een Egyptenaar te dooden, die een Jood mishandelde; en daar door was 't dat hy aanving zich te doen kennen. De Jooden, die Moſes met geen doodſlag, zonder gezag begaan, wilden belaſten, hadden hun toevlucht tot de wonderdaad, en de kracht van den naam van Jehova, waar door zy zeiden, dat hy den Egyptenaar doodſloeg; maar de heilige Stephanus verzeekert, dat Moſes van die tyd een Goddelyke beroeping had, om zyn broeders te verloſſen. Men kan hem alleenlyk berispen, dat hy zich daar van voor een volkoomentlyke inzetting bedient heeft: het is niet genoeg zyn beroeping door een inwendig en heimelyk gevoelen te kennen; God moet dezelve bekrachtigen en doen kennen. Moſes van zyn onbedachtzaamheid overtuigt, vreesde, en die zelve man, die als toen de vlucht nam, ſtelde zich naderhand met zeer grooten moed en onverſchrokkenheid voor Pharao.

VII. HOOFDDEEL. Vers. 12.

Verandert de roede in een ſlang.

De tyd van Moſes beroeping nu tachtig jaaren oud, en die van de verloſſing des volks gekoomen zynde, deed God hem op den berg Horeb een braamboſch, dat brandde, zien, maar de vlammen verteerden het niet; een zoo nieuw wonderwerk was wel waardig, dat Moſes zich omkeerde, om 't zelve naader te beſchouwen, zyn verwondering verdubbelde, als hy een ſtem hoorde, welke uit het midden van den braamboſch en de vlammen kwam, om hem te verwittigen, dat de plaats heilig en het noodzaaklyk was, dat hy zyn ſchoenen uit deed. Dit braamboſch was een beeldenis van de kerk, welke van eeuw tot eeuw duurt, en van ouder tot ouder doorgaat, in weerwil van 't geweld en vervolgingen, welke haar moeſt verteeren en ten onderbrengen. God is in den boezem van de kerk, gelyk als in het brandende braamboſch vervolgt. Daar is 't, dat hy ſpreekt, en zyn Godſpraaken doet verſtaan; en men moet daar toe niet naaderen, als met beweegingen van eerbied en heiligmaaking. God in dit braamboſch ſpreekende lyfde Moſes in zyn bediening in, en vertrouwde hem het oogwit dat hy had van zyn volk te verloſſen. De zwaarigheid van 't onderneemen verſchrikte hem; twee zaaken ontſtelden hem, zyn gebrek van ervaarendheid, en het vermoogen van den Koning van Egypten. Het Joodſche volk had niets als zuchten en traanen, om tegens de dwinglandy aan te kanten. Het denkbeeld van de vryheid was zoodanig verzwakt in de zielen, die zedert een langen tyd afgeſlaaft waaren, dat zy dezelve bynaêr niet meêr kenden. De middelen ontbraaken teffens om dezelve te bewerken, en een hoop vrouwen en kinderen, of tiggelſteenen maakers, van waapenen en moed ontblood, waaren gantſch in geen ſtaat van geweldige beſluiten te neemen, noch dezelve uit te voeren. In der daat, de geſteltenis van 't volk van Iſraël was ten hoogſten ongelukkig; de Koning vaſt geſtelt hebbende Kaſteelen en Naalden te bouwen, hield het volk bezig met tiggelſteenen te maaken. De bevelhebbers, die 't oog over 't werk hadden, verdubbelden de hardigheid van 't werk, gevolglyk meêr afvorderende, als men doen konde. Men liet de werklieden de vryheid niet van den Ruſtdag waar te neemen, noch aan hun God offerhanden te doen. De Godsdienſt geraakte daar door in een zoo groot verval, dat zy voor het meeſte gedeelte de afgoden aanbaden. De Jooden met de Egyptenaaren opgevoed, de gelegenheid zoekende om hun te behaagen, van de middelen berooft om God te dienen, en geen oſſen durvende offeren, om dat zy geweide beeſten waaren, vergaaten hun aloude Godsdienſt te pleegen: daarom vroeg Joſua aan de Iſraëliten, na dat hy over de Jordaan getrokken was, of zy de gooden wilden dienen, die hun vaders aan de andere zyde van den vloed aangebeeden hadden, die gooden waaren de afgooden van de Egyptenaaren, en als wanneer Pharao de vryheid, van in zyn Ryk te offeren, wilde toeſtaan, verontſchuldigde zich Moſes, om dat hy de verfoejing der Egyptenaaren zoude offeren, dat is te zeggen, dat hun offerhanden den inwoonders van 't land verfoejelyk zouden zyn, om dat men die zelve dieren zoude geſlacht hebben, die zy als leevendige zinnebeelden van de Godheid eerden.

De klachten, welke het volk zomtyds aan de voet van den Koninglyken throon deed, dienden niet als om den Koning te ontſteeken. De Koningen beminnen de misnoegden niet, zy willen, dat men zich zonder murmureering onder hun juk buigt. Het is een halve wederſpannigheid, te zuchten en te klaagen, men moet de gewaapende hand, die ſlaat en dood, kuſſchen. Moſes met de beveelen Gods belaaden, was niet veel gelukkiger, en het hart van Pharao verſtokte altoos. De Scriftuur zegt zelfs, dat God het zelve verhardde. Drukte God in dat wreede hart nieuve trappen van verderf, hardigheid en geweld tegens hem? deze ge-

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XI. AFBEELDING.

De Heilſtar Iſraëls, heendryvend op den vloed,
Werd door de Ryks Princes in 't heimlyk opgevoed,
En brengt d'Egyptenaar ter min eens Joods om 't leeven,
Verandert Aarons Staf in een gevreeſt ſerpent,
Terwyl God in het Land al 's Heemels plaagen zent,
Des ſlacht men 't Paaſchlam om op reis zich te begeeven.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XII. AFBEELDING.

't Gemarteld Iſraël, geleid door Moſes hand,
Verlaat, op Gods bevel, het ſlaafſch Egyptenland,
En treed droogs voets door zee, op 't wyken van de baaren;
Daar Pharao verdrinkt met Hof en leegerſtoet,
Het Mann' in de woeſtyn den graagen honger boet,
En 't waater uit den rots 't volk red uit doods gevaaren.

gedachten zouden ſtrafbaar zyn: de zwaarigheid neemt zich door 't gevolg weg: en men leert door de uitkomſt, van wat natuur deze verharding van Pharaoos hert was. Moſes deed verſcheide wonderdaaden in zyn tegenwoordigheid, welke hem moeſten treffen en omkeeren; maar yder wonderdaad verhardde hem. De hardigheid beſtond daar in, dat hy zich van het licht niet bediende, het welk God voor hem deed ſtraalen, en de middelen, die hy hem aanbood, om hem om te keeren. Zyn verderf was natuurlyk; maar het wierd veel grooter, om dat deze wonderdaaden den Vorſt ontſtaaken, in plaats van hem te veranderen; hy wederſtreefde een ſpreekende, handelende, en de geheele natuur in zyn tegenwoordigheid verwiſſelende God? welk een veel grooter verſtoktheid! God, wonderdaaden doende, veroorzaakte de verſtoktheid op een onrichtelyke wyze. Aaron en Moſes door deze beloften onderſchraagt, verzochten aan Pharao de vryheid van 't volk, om dat hy het zelve onrechtvaardig verdrukte, en onderſchraagden hun verzoek door verſcheide openbaare en gevoelige wonderdaaden, de roede van Aaron wierd in een ſlang veranderd, op 't oogenblik, dat zy uit zyn hand los gelaaten wierd. Het is waar dat de Egyptiſche tooveraars dezelve zaak deeden, te meenen dat dit een bedrog der zinnen, of van den menſchelyken geeſt was, door doarglistigheid van den duivel veroorzaakt, zulks is hun, zonder daar om te denken, te veel vermoogen gegeeven, om dat zy noch op de harſſenen, noch op het verſtand konnen werken. Te willen dat men ſlangen op een geeſtige manier heeft in de plaats geſtelt, de roeden weder te rug trekkende, zoude de kunſt al te grof geweeſt zyn. Wyders, hoe zoude hy alle de wateren van Egypten hebben kunnen wegneemen, en in heur plaatzen, moeraſſen, ſtroomen en bloed-vloeden doen zien? Volgens alle waarſchynlykheden ſtond God toe, dat de Egyptiſche tooveraars een waarachtige wonderdaad deeden, gelyk hy de leerlingen van den antichriſt toe zal laaten, van daar genoegzaam doorſtraalende te doen, om de uitverkoorenen, zoo het moogelyk is, te miſleiden.

De Wateren in bloed. Vers 19.

(4.) Hoedaanig moeſt Pharaoos ontſteltenis zyn, als hy de wateren in bloed zag veranderen! de poelen, moeraſſen en de vloeden, en alle wateren in Egypten verbeeldden hem zyn misdaad, en deeden hem aan 't onnoozel bloed der kinderen, die hy had doen ſlachten, gedenken; deze dwingland, van 't bloed, dat hy overal vond, verſchrikt, was verplicht het zelve te drinken, en in een plaats met kanaalen zeer doorſneeden, was niet waters genoeg om zyn dorſt te leſſchen.

XII. HOOFDDEEL. Vers. 11.

(5.) De plagen vermenigvuldigden; alle de ſchepzelen waapenden zich om de Egyptenaaren te ſtraffen; de lucht, de aarde, het water, het vuur, de hagel, de blikzemen en het ongedierte waaren de werktuigen van Gods wraak. De vorſchen, na het geheele land overdekt te hebben, drongen tot in het paleis en de kamer van Pharao; men zag niet als vorſchen, die door hun grouwelyk geluid, en onverdraagelyke ſtank de Egyptenaars tot wanhoop brachten. Een veel grooter ongeluk wachtte hen noch boven dien, hun oudſte zoonen moeſten op een onvoorziene wyze omkoomen; maar God, die de Iſraëliten wilde bevryden, ſtelde het Sacrament van 't Paaſchlam in, 't welk zy als reizigers gekleed, moeſten eeten, de nieren omgord, en de ſtok in de hand. Zy moeſten mede hun deuren met dat bloed beſtryken, ten einde, op dat de verwoeſtengel, die alle de eerſtgeboorene kinderen der Egyptenaaren moeſt ombrengen, door dit teeken de huizen der Iſraëliten kennende, hun kinderen ſpaarde. Laaten wy ons niet inbeelden, dat het bloed van 't Lam de deugd had van de verwoeſt-engel te verdryven. De teekenen ſluiten de deugd niet in van voort te brengen 't geen God beloofd; het bloed van 't Lam behield zyn natuur en hoedaanigheden; maar God werkte in de tegenwoordigheid van het teeken; het was een eenvoudig beding, dat hy van de Iſraëliten afeiſchte, en hy behield al de geenen, die 't zelve vervult hadden. Dit Lam was het voorbeeld van Jeſus Chriſtus ſtervende, die door al de geenen moet gegeeten worden, die in 't Heemelſch Canaän willen treeden.

UITLEGGING

VAN DE XII. AFBEELDING.

De Optocht der Iſraëliten.

t'Gemarteld Iſraël, geleid door Moſes hand,
Verlaat, op Gods bevel, het ſlaafſch Egyptenland,
En treed droogs voets door zee, op 't wyken van de baaren;
Daar Pharao verdrinkt met Hof en leegerſtoet,
Het Mann' in de woeſtyn den graagen honger boet,
En 't water uit den rots 't volk red uit doods gevaaren.

XIII. HOOFDDEEL. Vers. 18.

Pharao, geheel verhard, als hy was, konde zo veel geeſſelſlaagen niet wederſtaan, de onvoorziene dood van een zoon, die na hem den Throon beklimmen moeſt, en 't geſchreeuw zyner onderdaanen, die yder een dood lichchaam in hun huis hadden, dwongen hem de vryheid toe te ſtemmen, *welke men zederd een zo lange tyd vruchteloos afgevorderd had.* Het Joodſche volk vertrok, en roofde de ſchatten der Egyptenaaren. De geruſte uitleggers van de gevallen des gewiſſe rechtvaardigen de Iſraëliten, die, na de edele geſteentes en zilvere vaaten den Egyptenaaren ontleent te hebben, dezelve wegnaamen, in plaats van die voor hun vertrek weder te geeven. Zy zeggen, dat zulks de belooningen voor de dienſten waaren, die zy aan die wreede en onbarmhertige meeſters zedert een langen tyd gedaan hadden. De huisgenooten trekken daar een beſluit uit, tegen de meeſters, die hen niet betaalen, en gelooven, dat het hun geoorloft is, van te rooven en mede te neemen 't geen men hun ſchuldig is. Maar men denkt dat daar niet; want de roof der Iſraëliten was van God bevoolen; 't welk dezelve rechtvaardigt. Zy zeggen, dat God den roof niet konde bekrachtigen, en dat het een liſtigheid van Moſes was, die zyn vyanden wilde berooven, en zich ten koſte der Egyptenaaren te verryken. Zulks is de rechten van de Godheid niet wel kennen, die, volkoomen meeſter van de goederen, dezelve door geweld kan ontrooven, als 't hem behaagt: hy geeft en neemtze door den weg van zyn voorzienigheid: hy kan dezelve zaak door een vaſtgeſteld bevel doen. God, die het goed en de onheilen maakt en ſchept, zoude die over de ſchatten dier geenen niet kunnen gebieden, die ze misbruiken, en dezelve aan zyn kinderen geeven? Antwoordende, moet men aanmerken, dat dit hier een

byzon-

byzondere daad is. Yder menſch, die het goed van zyn evennaaſten neemt, moet drie zaaken betoogen, by aldien hy onnoozel wil zyn. Hy is verplicht een vaſt en openbaar bevel van God aan te wyzen. Dit bevel moet van doorſtraalende wonderdaaden onderſchraagt zyn van die de zelve openbaar maakt, gelyk Moſes in de tegenwoordigheid Pharaoos deed. Eindelyk moet hy doen zien, dat God het hart van zyn meeſter *geboogen heeft*, om lichtelyk zyn goederen en ſchatten te verſtrekken, gelyk als God het hert van de Egyptenaaren voor de Iſraëliten verandert had. Een alleen dezer omſtandigheden volſtrekt niet; want het is heur t' zaamenkomſt en zeekerheid, die de proef doet, en waar zal men zoodanig een vinden, die zich door diergelyke weg kan regtvaardigen? Men moet hier naêr de uitleggers van de gevallen des gewiſſe niet luiſteren, maar naêr God en Moſes, wiêr oprechtigheid niet veracht kan zyn.

De Iſraëliten deeden een andere zonderlinge zaak, uit Egypten trekkende; want zy voerden met zich de beenderen van Joſeph. Was het de liefde tot de overblyfzelen, die hem alreeds plaagde; want beeldden zy zich in, dat het overſchot van deze Aardsvader wonderdaaden op de reis zoude doen? De Jooden zeggen zulks menigmaal; maar niemand gelooft hen. Het is wonderbaar, dat die volkeren wiens Godsdienſt zedert beſtond in voorzigtelyk de aanraaking van een doode te ontvluchten, met zich het lyk van een menſch medevoerden, en dat zy daar van een plicht van Godsdienſt maakten. De waare reden is, dat men zich van het medevoeren van deze doodkiſt niet konde ontſlaan, om dat men het aan Joſeph, ſtervende, belooft had.

Maar van waar komt het, dat deze Aardsvader, wiens gebeente in Egypten vreedzaam ruſtte, en die aldaar by de ongeloovigen een gedenkteeken van zyn grootheid had, veel heerlyker als het in Canaan konde zyn, begeerde, dat men zyn aſſche zo lang na zyn dood zoude omroeren, en hem een zo lange reis verplichten te doen. Men zegt dat hy daar door heeft willen aanwyzen, dat hy zodaanig op de grootheden des waerelds niet geſteld was, dat hy niet toeſtond het gedenkteeken van zyn eer en luiſter te doen verbryzelen: deze gedachte is fyn; maar is zy beſtendig? Joſeph wilde veel eer ſtervende een aanmerkelyk teeken van zyn geloof geeven, een volkoomen verzeekering betuigende, dat Gods beloften t' eeniger tyd vervuld worden, en zyn kinderen in 't land van Canaän zouden treeden.

XIV. HOOFDDEEL. vers. 21.

De Roode Zee wykt te rug.

(2.) Moſes, uit Egypten gaande, geleidde het volk niet door de kortſte weg, maar door de allerlangſte, en bracht het in zo moejelyke en grouwelyke plaatzen, dat haar aanzien deze oproerige uitroepingen verwekte: *Waaren daar geen graffteden genoeg in Egypten?* hy leidde het dicht aan de Roode Zee, daar ontbraaken ſcheepen om over deze kolk te koomen; aan de andere zyde was een lange keeten van ontoeganklyke bergen, die tegens de zee aangeleegen, de minſte doortocht niet toelieten. Het leeger der Egyptenaaren volgde het zelve van naêr by, langs de eenigſte plaats, welke zy konden ontkoomen. Den ſtryd, of de dood, ten minſten 't een of 't andere ſcheenen onvermydelyk; op het aanzien van zo veel gevaaren begon het geloof te waggelen, het geheugen der gebeurde wonderdaaden verdween; daar was niet als een nieuwe wonderdaad, die hen van daar konde trekken, God deed dezelve. Moſes raakte de Zee, een wind uit het Ooſten waaide, die de wateren den tyd van tien of twaalf uuren dêe afwyken, tuſſchen welke de Iſraëliten den tyd hadden van tot den anderen oever over te gaan. Eenige hebben gelooft, dat zy alleenlyk in de Roode Zee ingegaan waaren, en dat zy na een ommekring in dezelve gemaakt te hebben, aan de zyde van Egypten in de woeſtyn van Ethan wedergekoomen waaren. De anderen hebben zich ingebeeld dat Moſes zich van de eb en vloed van de Zee bedient heeft, om dezelve te doorwaaden, en dat hy als een wonderdaad aangezien heeft, 't geen niet anders als het uitwerkzel van een natuurlyke oorzaak was. Eindelyk wil men, dat in het oogenblik van de eb, God een wind gezonden heeft, die de wateren boven haaren gemeenen loop heeft doen afwyken, en door dezelve reden kwam de vloed veel laater weder, als zy moeſt; 't welk de Iſraëliten tyd gaf van daar door te gaan; een wind te begrypen, die juiſt waait, als de Iſraëliten door de Zee wilden gaan, en die zedert nooit gewaait heeft; die de wateren ver genoeg her voortdryft, om een lange uitgeſtrektheid van droog en dor land te verſchaffen; zulks is toegeſtaan, dat dit een zeekere bovennatuurlyke zaak is Vervolgelyk een vergaadering van wateren zich in te beelden, die in eenige diepe en modderige plaatzen van de Roode Zee blyven, om te kunnen zeggen, dat het volk midden door de Zee ging; zulks is de heilige text geweld aan doen, die behelſt dat de Zee zich van een ſcheidde, en dat het volk in 't midden dezer wateren door trok, en de wonderdaad zonder eenige noodwendigheid te willen verminderen, om dat men is gedwongen te erkennen, dat daar een wonderdaad was. Moſes had den tyd van de eb en vloed van de Zee tot de overtocht konnen verkiezen; maar, het zoude belachlyk zyn, dat de Egyptenaaren, (die daar van wel onderricht moeſten zyn, dewyl deze Zee, die hun land bezoomde, hun niet minder als de Iſraëliten bekent was; want de eb en vloet zyn van die zaaken, welke de viſſchers, en al de bewoonders van de oevers, al zo wel als de allergrootſte wysgeerigen van die tyd, kennen, die daar van de oorzaak niet konden doorgronden,) Moſes zouden gevolgt hebben zonder daar op eenige aandacht gemaakt te hebben, het is niet minder ongerymt te verzeekeren, dat hy zich vergenoegde met een ommegang op de wyze van een ronde kring in de Zee te doen; om dat de geheele uitgeſtrektheid van de Roode Zee, op deze wyze elf hondert duizend menſchen, noch het leeger der Egyptenaaren, dat achter aan toog, niet zoude hebben kunnen bevatten. Dat men in Ethan, na de doortocht leegerde, is, om dat de woeſtyn, van de eene en d'andere zyde de zelve naam droeg. De Roode Zee is veel langer, als breed, en de overtocht kan in zeer weinig tyd geſchieden. *Theodorus Siculus* ſchryft dezelve niet meêr als vyftien Stadien in de breette toe. Men moet dan niet meer zeggen, dat de golf in den tyd van 24 uuren dwars door konde bevaaren worden, en dat het dusdaanig onmooglyk is, dat een zo groote menigte, in 4 of 5 uuren daar door zoude hebben kunnen trekken. Want deze zwaarigheid is volkoomentlyk door die geenen weggenoomen, die op die plaatzen doorgetrokken zyn. Wyders, dewyl de wind geweldig was, dreef hy de wateren zeer verr' te rug, en liet aan 't volk een genoegſaam aanmerkelyke tuſſchenwydte, om een zeer groot hoofd in de voortocht te maaken. Dusdaanig

daanig heeft Moſes reden gehad te zeggen, dat de Zee te rug keerde, dat de wateren van een geſcheiden wierden, en dat het volk daar droogs voets dwars doortrok, 't geen David beveſtigt in den 136 Pſalm.

Pharao ſneuvelt daar. Vers. 23.

(3.) Pharao beeldde zich in, dat de wonderdaad mede voor hem geſchiedde; door zyn grootsheid beneevelt geloofde hy, dat hem niets konde of mocht wederſtreeven. Den weg, die de Iſraeliten naamen, deed hem gelooven, dat zy, tuſſchen de bergen en de Zee beſlooten, onfeilbaar door het ſwaard van zyn zoldaaten zouden ſneuvelen, of noch eenmaal weder onder zyn juk zouden buigen. Hy trad in de Zee, en liep tot den ſtryd, als tot een overwinning, waar van hy verzeekert was. God verwachtte daar de Egyptenaaren, om hen aldaar te doen ſneuvelen, en dusdaanig plotzeling leevendig in de hel te ſtorten. De zedeles, welke men uit deze wonderdaad trekt, is heerlyk. Die geenen, die Egypten, of de verdurve waereld verlaaten, zyn van den Duivel vervolgt, hun waſſchend geloof verſchud, zy zuchten, zy roepen: *De dood is my beeter als 't leeven.* Het bloed van Jeſus Chriſtus maakt een Zee, waar in de Egyptenaaren geheel ingeſwolgen zyn, de zonden zyn daar verdronken, de zielen in de heerlyke vryheid der kinderen Gods overgevoert, pryzen zyn oneindige barmhertigheid, die haar van de dood bevryd, waar mede zy gedreigt waaren. Gelyk de Iſraëliten aan den anderen oever, na hun doortocht, God loofden.

XVI. HOOFDDEEL. Vers. 14.

Het reegent Manna.

(4.) Het denkbeeld van de dood deed hen wel haaſt weder klaagen; het brood ontbrak hen in deze onvruchtbaare en onbebouwde eenzaame plaatzen. Af te wachten, dat het brood uit de hemelen viel, was op ongehoorde wonderdaaden zich geruſt ſtellen. Wat was daar droeviger, als in een woeſtyn van honger te ſterven! een ſlaverny, waar in men zyn leeven behoud, overtreft een oogenblik van vryheid, welke de hongersnood en dood koomen wegrukken. Deze natuurlyke beweegingen veroorzaakten klachten en murmureeringen der Iſraeliten. God had met hen medelyden, en liet Manna regenen. Die geenen, die 't zelve met het gemeene Manna onder een ſmelten, en de wonderdaad niet als in de meenigte doen beſtaan, of in de tyd, in welke 't zelve viel, ſlaan geen acht, dat de Iſraeliten het Manna moeſten kennen, 't welk zoo gemeen in Egypten is. Het is belachlyk ſtaande te houden, dat zy het *Man a* genoemt hebben, van den naam, die 't zelve by de Egyptenaaren droeg, dewyl Moſes zegt, dat zy niet wiſten, wat het was. Het is waarſchynlyker, dat de Iſraeliten, de Egyptiſche ſpraak gewend, zich van een onder hen gewoone ondervraaging bedienden, *Man*, wat is dit? dit volk oogſte in 't midden van de woeſtyn alle morgen in, en zonder gezaait te hebben, verzaamelde het een volſtrekte meenigvuldigheid van heemelsbrood, om zich te voeden. Deze wonderdaad duurde 40 jaaren, tot dat de Iſraeliten, aan den zoom van Judea, en in de vlakte van Jericho gekoomen zynde, aldaar een overvloedige meenigte van kooren vonden. De Jooden, die deze wonderdaad op de dood van Moſes doen ophouden, zyn verplicht een andere in de plaats te ſtellen, waar van de Schriftuur niet ſpreekt. Zy verzeekeren, dat het Manna op dien dag verzaamelt, zich 40. volgende daagen zonder bederven, bewaarde. Maar, daar was niet als het Manna in de Ark opgeſlooten, om een gedenkteeken van deze wonderbaare uitkomſt te zyn, 't welk zich veele jaaren bewaarde.

XVII. HOOFDDEEL. Vers. 5.

Moſes trekt water uit een Rotsſteen.

(5.) Daar ontbrak zoo wel waater als brood. Men moeſt den dorſt van 't volk leſſchen, gelyk men hun honger gebluſcht had. Moſes ſloeg den rotsſteen met zyn roede, en daar kwam een groote overvloed van waater uit. Zo het waater uit den boezem van de aarde gekoomen was, zoude de nakoomelingſchap aan de waarheid van deze wonderdaad getwyfelt hebben; men zoude zich ingebeeld hebben, dat Moſes vernuftig zynde, en in alle de weetenſchappen der Egyptenaaren onderweezen, na een verburgen bron-ader in de woeſtyn gevonden te hebben, geveinſt had het zelve door de deugd van deze zelve roede te doen voortkoomen, welke de Zee van een geſcheiden had. Maar, het was onmooglyk, dat de gantſche byweezende meenigte bedroogen wierd, een drooge Rots ziende ſlaan. Het waater vliet niet uit den boezem van den Rotsſteen; het volk was daar van door hun oogen verzeekert, waar over het dan moeſt verſteld ſtaan, als het Rivieren uit een drooge en onvruchtbaare ſteen zag koomen? het moeſt zyn, dat het ſlagreegens waaren, welke vloeiden om den dorſt van elf hondert duizend dorſtige menſchen te leſſchen. Een zo gevoelige wonderdaad voor de Iſraëliten is voor de verafgeleegenſte nakoomelingſchap onwederleglyk. Dusdaanig is 't, dat uit de wond in den boezem van Jeſus, aan 't Kruis geſlaagen, een oneindige overvloed van vertrooſtingen en genaaden uitvloeit.

UITLEGGING

VAN DE XIII. AFBEELDING.

Nederlaag der Amalekiten.

Door Moſes ſmeekgebed wreekt Iſraël 't geweld
Van Amaleks geſlacht op 't bloedig Oorlogsveld.
God daalt op Sinaï, in onweer, donderſlaagen,
Weerlichten, Blikzemvuur, en naar Bazuin geſchal,
Daar Moſes opwaarts klimt uit Iſrels leegerdal,
De Wet ontfangt, en't volk Gods licht niet kan verdraagen.

XVII. HOOFDDEEL. Vers. 8.

(1.) DE nederlaag der Amalekiten doet zien, wat de volharding in 't gebed vermag. Een menſch alleen doet meer door zyn gebed, als een geheel leeger in ſlagorden geſtelt, door de kracht zyner waapenen. De Amalekiten daalden van Ezau af; zyn Zoon Eliphaz had van een byſlaap Amalek, het opperhoofd van dit geſlacht. Men mengt hen menigmaal met de Madianiten onder een, wiens nabuuren zy waaren, en men telt hen gemeenlyk onder de *Arabiſche* volkeren; om dat zy een gedeelte daar van beneeden het ſteenachtig *Arabien*, omtrent den oever van de Roode Zee, bezaten. Zy hadden geen eenige twiſt met de Iſraëliten, die den weg naer het land van Canaän naamen. Maar de vreeze; dat een zo groote meenigte zich in 't voorby trekken in hun landen mocht werpen, en het voeder wegneemen, of veel eer de hoop van te overwinnen, en een geſlacht met den roof der Egyptenaaren belaaden, te ſtroopen, verplichtte hen om zich te verzaamelen, en hun den ſlag aan te bieden. Moſes

nam

ham zyn toevlucht tot God, hy waapende zich met zyn ſtaf een gewoon werktuig der wonderdaaden, en klom op den berg om te bidden. De ſchriftuur merkt aan, dat na de evenredenheid, dat zyn handen verzwakten en neerdaalden, Amalek de overhand had. waarom Aaron en Hur, die men als zyn ſchoonbroeder en man van Mirjam aangezien heeft; en die met hem opgeklommen waaren, zyn vermoeide armen onderſchraagden, ten einde op dat zy altoos opgeheven zynde, den ſtryd konden eindigen, en de overwinning ten vollen behaalt worden. Men moet zulks niet verſtaan, als of Moſes zyn handen naêr de wyze der ſmeekers, die God bidden, opgeheven had; het gebrek van 't gebed beſtaat niet in de nederdaaling der handen, maar in de geſteltenis van 't hert, 't welk altoos evenmaatig brandende kan zyn, zelfs als de handen vermoeit zyn. Maar Moſes had een zyner handen met de ſtaf belaaden, hy moeſt dezelve altoos opgeheven houden, als of hy de Amalekiten ſloeg, om welke reden zy overwonnen, als dezelve nederzakte. Moſes boezemt zulks genoeg in, als hy zegt: *Wie zal de roede in zyn hand houden*, terwyl Joſua ſtryden zal. Men verzeekert, dat Moſis handen opgeheven zynde, de *eene ter eener zyde, en de ander ter andere zyde uitgeſtrekt*, de gedaante van een kruis maakten. En de Oudvaders hebben gezegt, dat het door de deugd van deze gedaante was, dat de Amalekiten overwonnen geweeſt waaren. Men geloofde daar door de Chriſtelyke Godsdienſt eer te bewyzen. Maar zulks is de Heidenen navolgen, met aan de ſtoffelyke teekenen een bovennatuurlyke deugd toe te ſchryven, als of God niet konde handelen, en niet gewoonlyk zonder dezelve werkte. Wyders is het een loutere inbeelding te zeggen, dat de armen van Moſes de gedaante van een kruis maakten; want hy voegde in tegendeel zyn armen te zaamen om de roede te onderſteunen, waar mede het ſcheen dat hy de Amalekiten ſloeg. Eindelyk het teeken van 't kruis, en het kruis zelve, had gantſch geen opzicht tot de Amalekiten, noch de overwinning, welke hy van hen wegdroeg. Moſes dacht het teeken van dit lotſchikkig hout niet te maaken, waar aan Jeſus Chriſtus ſtierf. Hy kende de deugd daar van niet, hy wiſt mooglyk als toen niet, dat de Meſſias op deze wyze moeſt ſterven. Het volk, noch meer onweetend, had daar gantſch geen geloof van. Waarom dan dit teeken daar tuſſchen te laaten koomen, als of het zelve groote invloejingen in den uitſlag van den ſtryd hadde? Laaten wy veel eer zeggen, dat het door 't gebed is, dat de geloovigen van den duivel, en van alle ontzachlyke vyanden, die zich tegens de doortocht naêr den heemel ſtellen, zeegepraalt. God beval in 't vervolg dat men niemand der Amalekiten zoude ſpaaren, en hun geheugen op der aarde zoude uitroejen, om dat zy *de zwakken in de ſtaart geſlaagen hadden.* In der daad, na dat zy verſlaagen waaren, lieten zy niet na partyen te zenden in 't gevolg der Iſraëliten, om de zieken luiaards, en die geenen, die zich van 't volk affonderden, te overvallen, die zy onbarmhartig doodden, gelyk zulks gemeenlyk in den oorlog geſchied. De Jooden konden niet begrypen, dat dit gedrag God ontſtooken, en een zo ongerymde verſchillendheid tuſſchen de Amalekiten en de andere geſlachten geſteld had, om welke reden zy 't anders overzetten, en zeggen, dat zy de ſtam van Dan, die de tocht ſloot, overvallen hebbende, de mannen de edele deelen affneeden, en de zelve naêr den heemel wierpen, tot God roepende, *ziet daar, wat gy verkooren hebt*, by naêr zoodaanig als *Julianus* de afvallige, die ongerymt uitriep, *gy hebt het gewonnen, Galileër.* En wie God, door deze ongerymtheid ontſtooken, beval te doen dooden, 't welk niet volkoomentlyk konde uitgevoert worden, als in 't vervolg van tyden. Maar de eerſte dezer uitleggingen is vaſter.

XIX. HOOFDDEEL. Vers 10.

Moſes ſluit den berg.

(2.) Dit overwinnend volk leefde zonder Wet. Moſes was alleen de Overheid, daar was geen verſchil over de verdeeling der landen in de woeſtyn. Maar hoe veel andere verſchillen ſprooten uit dit talryk en muitend geſlacht, van afgodiſche Egyptenaaren, zoo wel als van Iſraëliten zaamengeſteld. De Wetgeever luiſterde naar niets als zyn yver, en dacht niet, dat byaldien *de geeſt vaardig is, het vleeſch echter ſwak is*; en dat zy vroeg of laat eenmaal onder de zwaare laſt zouden nederzygen. Jethro deed hem zulks begrypen. Deze man was de Schoonvader van Moſes, dewyl de ſtad niet ver van den berg Sinai was. De zucht om zyn ſchoonzoon aan 't hoofd van een talryk leeger te zien, het gerucht der wonderdaaden, die in zyn voordeel geſchied waaren, de erbermelyke ſtaat van Egypten, de dood van Pharao, en de benden, die hem volgden, de overwinning op de Amalekiten verkreegen, en boven al het verlangen van hem, zyn vrouw en kinderen weder te geeven, deeden hem het oogwit neemen, om zich in 't veld der Iſraëliten te begeeven, en zich door zich zelve te verzeekeren, van 't geen daar voorviel, en hy had hooren zeggen. Men ontfing hem met eerbewyzingen; Moſes ging van voor hem heen, en de reis van deze ongeloovige was het geſlacht voordeelig. Want hy ſtelde daar een ordening in van Hoofdmannen over honderd, en Commiſſariſſen, die over de kleine zaaken oordeelden, en den loop van 't gerecht gemaklyker maakten. Het is geoorloft naer den raad der Heidenen te luiſteren, zelfs wanneer men van Gods Geeſt beziclt is, zy hebben hun licht en inzicht, welke aan de kerk voordeelig kan zyn.

Maar het geſlacht had andere inſtellingen van nooden; en God gafze aan 't zelve, de kennis van den Godsdienſt moeſt zeer verduiſtert in de woeſtyn zyn, men konde niet onbewuſt zyn, dat daar een God in den heemel was, die de Natuur en de Elementen gebood; want deze waarheid was door de wonderdaaden, die men gezien had, gevoelig geworden. Maar de Jooden kwaamen uit Egypten, daar zy een langen tyd afgodendienaars geweeſt waaren. De beſnydenis, die zy aan de Egyptenaaren gegeeven hadden, ſcheen hun veel eer een gemeen gebruyk onder alle geſlachten, als een Sacrament. Zy deeden 't zelfs niet geduurende de reis. Hun ontbraaken offerhanden. In dezen ſtaat hen om den Meſſias te doen denken, in een lange toekoomende tyd verburgen, en te gelooven, dat zy in hem verhoopten, zulks is hun denkbeelden geeven, die voor de heyligen, die God inblies, alleen waaren. De Wet van de Natuur was bynaer uitgewiſcht. God was verplicht daar van de gebooden te vernieuwen, en de grond van zyn kerk in de plechtigheden en offerhanden te werpen, die zyn Zoon, en de noodwendigheid van zyn dood verbeeldden. God verkoos den berg Sinaï, om aldaar zyn Wet te geeven, dit was dezelve berg, daar de Amalekiten geſlaagen waaren geweeſt; maar zy verdeelde zich in twee

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XIII. AFBEELDING.

Door Moſes ſmeekgebed wreekt Iſraël 't geweld
Van Amaleks geſlacht op 't bloedig Oorlogsveld.
God daalt op Sinaï, in onweer, donderſlaagen,
Weerlichten, Blikzemvuur, en naar Bazuin geſchal,
Daar Moſes opwaards klimt uit Iſraëls leeger dal,
De Wet ontfangt, en 't volk Gods licht niet kan verdraagen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XIV. AFBEELDING.

Daar Aarons gulde Kalf als Iſrëls afgod praalt,
Word Moſes hart ontroert ter berg af neêrgedaalt,
Die Wet en Tafelen verbryzelt voor zyn voeten,
En 't heilloos Kalf verbrant, dat Iſrëls God onteert,
't Geen 't dorſtig Joodſche volk inſwelgende verteert,
Terwyl drie duyzenden door 't zwaard dien grouwel boeten.

kruinen, waar van de eene Horeb, daar de slag geleevert was; en d' andere Sinaï genaamt was, waar op God zyn Troon plaatste. Het volk was verplicht van zich te heiligen, ten einde om gemaklyker de tegenwoordigheid van zyn God te verdraagen, elk een waschtte zyn kleederen; de reinigheid van 't hart was daar door, als een noodwendige zaak beteekent. De Jood, die by de Egyptenaaren gezien had, dat de Priester zich van zyn vrouw afzonderde, en dat men den geenen in de tempels tot de viering der offerhanden niet ontfing, die weigerde zich door een diergelyke afhouding te reinigen, onderwierp zich deze gewoonte. Men boezemde meer schrik in voor de ongeoorlofde handel, den geen verbiedende, welke wettig en geoorloft was. Deze plechtigheid zag op niet anders als op de offer-priesters by de Egyptenaaren, en God had als noch niet eenen by de Jooden verkooren. Maar men vertrouwt dat de oudsten van 't geslacht deze bedieninge waarnamen, en de zelve vervulden, tot dat de stam van Levi was van de anderen onderscheiden geweest, om 't zelve te verrichten; men belette het volk, al te na by God te naaderen, die een verteerend vuur is. Men maakte afschutzelen rondom den berg, om tot een verhindering voor de vermetelheid der menschen te strekken, die God van te naer by willen zien.

Moses klimt op den bergh. Vers. 20.

(3.) De derde dag begon nauwlyks te verschynen, als wanneer men op de hoogte van den berg een schriklyk gedruis van blikzemen en donderslaagen hoorden; een duistere wolk overdekte dezelve; uit den boezem van deze wolk kwaamen weerlichten uit, die van alle zyden flikkerden, en een zoort van brand in 't midden van de lucht vertoonden. Het geluid der bazuinen wedergalmde, de aarde beefde onder de voeten der Israëliten, die door een zo ontzachlyk gezicht uit hun tenten niet durfden treden. Moses klom alleen op den berg; maar hy daalde aanstonds weer neder, om nieuwen raad aan 't volk te geeven, bevreest, dat zy de paalen, aldaar gestelt, voorby gaande, zich aan de toorn Gods mochten bloot stellen. Hy wilde niet dat dit feest noch door de zonde, noch door een voorbeeldelyke straffe van zyn volk gestoort wierd.

XX. HOOFDDEEL. Vers. 1.

Hy ontfangt de Wet.

(4.) Moses ontfing deze heilige Wet van God, welke tot het einde der eeuwen de richtsnoer van Gods dienst, en reden der menschen weezen moest. De plechtigheden van de wettelyke huishouding moesten vernietigt worden door de komst van Christus, die dezelve vervult heeft, maar de tien gebooden blyven bestendig. Men heeft veel overeenkomst tusschen de openbaaring van 't Euangelium en die van de Wet gevonden. Maar dezelve is zeer verschillend. Hoedaanig zal men den berg Sinaï met de hooge kaamer, daar de Apostelen vergaadert waaren, vergelyken, en die zachte wind, die op hun blies, met het gedruis der donderslaagen en blikzemen, ofte wel, de redenkavelingen der Apostelen met de bazuinen, die wedergalmden. De huishouding van 't Euangelium is veel zachter, als die van de Wet, maar de straf dier geenen, die dezelve schenden, is zoo veel te schriklyker.

Vers. 18.

Het volk kan de tegenwoordigheid Gods niet verdraagen.

(5.) Deze Wet wierd vyftig dagen na den uittocht uit Egypten gegeeven, vierhonderd en dartig jaaren na de beloften aan Abraham gedaan, en het 2448 jaar na de Schepping des waerelds. De verschyning was zo schriklyk, dat het volk de heerlykheid van een tegenwoordig God niet meer kunnende verdraagen, uitriep: *Dat de eeuwige niet meer tot ons spreeke.* En verzogt dat Moses met zyn beveelen mocht belaaden werden. God, om zich naêr de zwakheid van dat volk te schikken, vertrouwde hem dezelve. Daarom is 't, dat men hem het hoofdschrift van Middelaar gegeeven heeft, en hy is daar door het voorbeeld van Christus, den Middelaar van 't Nieuwe Verbond, geworden. Het zoude voor het meeste gedeelte der menschen te wenschen zyn, dat God meenigmaal tot hen sprak; het gedruis des donders zoude mooglyk voortbrengen, 't geen de heiligheid der Wetten niet kan doen. Het hart zoude vermurwt zyn door de teekenen van zyn tegenwoordigheid, de vreeze, welke deze ontroering zoude veroorzaaken, zoude heilzaam zyn. Want de vreeze is het beginzel van de wysheid. In den grond, byaldien de rookende berg niet meer voor onze oogen is, zo gy lieden aan 't brandende vuur, de draaywind, de duisterheid, het onweer, noch het schriklyk gedruis niet gekoomen zyt, 't welke den geenen, die 't hoorden, verplichtte te zeggen, dat het woord tot hun niet meer geschieden mocht. Zyn wy tot den berg Sions gekoomen, tot de Stad van den leevendigen God, tot het heemelsche Jerusalem, tot de vergaadering der eerstgeboorenen, wiens naamen in de heemelen geschreeven zyn, by God die de Rechter van alles is, tot Jesus den Middelaar van 't Nieuwe Verbond, en tot het bloed van de besprenging, dat beter zaaken, als dat van Abel uitroept. Zyt dan oplettende, dat gy het niet veracht.

UITLEGGING
VAN DE XIV. AFBEELDING.

Moses ontfangt de Tafelen van de Wet.

Daar Aarons gulde Kalf als Isrels afgod praalt,
Word Moses hart ontroert ten berg af neêrgedaalt,
Die Wet en Tafelen verbryzelt voor zyn voeten,
En 't heilloos Kalf verbrand, dat Isrels God onteert,
't Geen 't dorstig Joodsche volk inswelgende verteert,
Terwyl drie duizenden door 't zwaard dien grouwel boeten.

XXXI. HOOFDDEEL. Vers. 18.

Moses ontfangt de Tafelen van de Wet.

(1.) GOd belaadde Moses met twee steene Tafelen, welke aan de Jooden een eeuwigduurend gedenkteeken van zyn wil moesten zyn, en waar in hy met zyn vinger tien gebooden gegraveert had, die men Godsdienstig moet naêrkoomen. De Heilige *Augustinus* heeft geloofd dat deze vinger Gods den Heiligen Geest was, die zedert het Euangelium in het hart der Christenen ingedrukt heeft. Men verstaat ook, dat de steen, waar in de Wet gegraveert was, een beeldenis van de ziel zy, die natuurlyk ongevoelig en hard is, en een onmiddelyke en zeer krachtige werking van Gods vermoogen noodig heeft, om zyn Wetten te ontfangen; maar die gedachten zyn al te fyn.

XXXII. HOOFDDEEL. Vers. 2.

Aaron giet het gulde Kalf.

(2.) Terwyl God tot de behoudenis der Jooden werk-

werkte, ylden zy naêr hun verdoemenis en ondergang; dewyl zy Moſes niet meêr zagen, die zedert veele dagen met God op den berg in onderhandeling was, noch de wolk, die tot daar toe hun geleiteeken en het zinnebeeld van de tegenwoordigheid Gods geweeſt was, geloofden zy geoorloft te zyn, voor zich een nieuw opperhoofd, en een nieuwe Godsdienſt te verkiezen. Zy verzochten Aaron, om in hun ontwerp te treeden. Hy geloofde deze gedachten te verydelen, door hun goud en dierbaarſte vercierzelen van hen af te vorderen; hy kende de gierigheid van 't volk, en de overmaatige zucht der vrouwen voor heur juweelen, en geloofde dat haare weigering hem van hun laſtig vallen zoude ontſlaan. Maar de liefde tot de afgodery overtrof de zucht tot het goud en de weelde. Men offerde alles op voor 't vermaak van Gooden te erlangen, die voor hen heen trokken. Zulks is een eigenzinnigheid van den menſch, waar van men de oorzaak niet raaden kan, noch daar van reden geeven; hy weigert alle dagen de aalmoes aan den armen, die leeft, en de zelve van nooden heeft, en hy geeft zyn ſchatten aan een dood beeld, het welke niet gevoelen kan, 't geen men voor haar verricht. De mededoogentheid is bevoolen, en God ſchept vermaak in zodaanige offerhanden, in plaats dat de dienſt; die men aan de beelden doet, misdaadig en verlooren is. Aaron moeſt de ongeſtuimigheid van deze meenigte wederſtreeft hebbe. Het opperhoofd van den Godsdienſt, en de bediende van den leevendigen God moeſt zich erinneren, wie hy was, en liever de dood als de zonde verkiezen. Maar hy had een zwakheid, en het onweer niet hebbende kunnen afkeeren, liet hy zich daar van mede ſleepen. De Heilige *Ambroſius* durft den handel Aarons noch rechtvaardigen, noch verdoemen. Anderen, veel ſtoutmoediger zynde, hebben hem onnoozel gelooft te zyn, onder de begunſtiging van zyn goede meeningen. De Heilige *Bernardus* is van deze laatſten. Maar waar toe dient een wederſtreeving, in welke men niet volhard, om dat de volharding alleen de kroonen wegdraagt. De Afgodery, welke niet als in den geeſt en begeertens der Iſraëliten begreepen was, wierd, in der daad begaan zynde, openbaarlyk, en door het opperhoofd van den Godsdienſt bekrachtigt, 't welk dezelve ten hoogſten ſchuldig maakte. Moſes ontzag zyn broeder niet, gelyk men zedert gedaan heeft, hy belaſtte hem met een gedeelte van de misdaad, en deed hem berispen, waardoor hy met verwarring en ſchaamte bedekt wierde. De afgod, die Aaron aan 't volk gaf tot het voorwerp hunner dienſt, was een Kalf van goud, hy had het gegooten, en vervolgelyk met een graveeryzer uitgeſtooken, het zy hy't zelve alleenlyk wilde polyſten, of wel in dit gulde Kalf zeekere en gewiſſe merkteekenen graveeren, die den Os Apis van alle zoorten van dieren onderſcheidden. Deze afgodery was van de Egyptenaaren ontleent, die byzonderlyk den Os aanbaden, het zy als het allernutſte dier tot den Landbouw, of als een beeltenis van Oſyris. Aaron geloofde het volk te behaagen, met hen de gedaante van een Kalf te geeven, door de afgodendienaars plechtelyk aangebeden. Op het aanzien van dit beeltenis der Godheid, riepen de opperhoofden der muitelingen uit, *dit zyn hier de Goden, die u uit Egypten geleid hebben.* Het ſchynt dat dit veel eer een beſpotting, of een beleediging zy, als een uitroeping van vreugde. Zulks was het volk hun ondankbaarheid verwyten, dat haar verloſſer vergat, en te ſpotten met aan een Kalf den naam van een Almachtigen God te geeven; maar zodaanig is de geeſt der afgodiſten, vergenoegt met in hun handen te houden, of voor hun oogen te hebben den God, die zy aanbidden, zy bemoejen zich niet met de ongerymtheden, die van hun dienſt onſcheidbaar zyn. Het Joodſche volk geloofde niet, dat een Os, die men zo gegooten had, en die uit pronkcieraaden hunner vrouwen was gemaakt, die geen was, die hen wonderdaadig alvoorens verloſt had. Zy zagen dit Kalf als een zinnebeeld van den Opperſten en eeuwigen God aan, die voor hen heen zoude trekken, of dat zy God voor zyn beeltenis zouden kunnen aanbidden, daarom is 't, dat zy 't zelve, zonder zwaarigheid, het Hoofdſchrift van God gaven, die hen uit Egypten had doen trekken.

Moſes ontſtooken verbryzelt de Tafelen. Vers. 19.

(3.) Moſes kon zo een vuyle afgodery niet verdraagen; God had hem van de zonde, die 't volk beging, verwittigt; maar, gelyk de voorwerpen gemeenlyk meer indruk geeven; als hy afdaalende van den berg deze beeltenis van een Kalf ontdekte, voor 't gezicht van 't volk bloot geſtelt, dat danſtte, en een plechtig feeſt ter eere van 't zelve vierde, konde hy de ontroering van zyn yver niet wederſtaan. Noch de zachtigheid van zyn gemaatigtheid, noch de heiligheid van de Wet, die hy in zyn handen had, noch de achtbaarheid Gods, die ze hem gegeeven had, noch de wyze, op welke dat geſchied was, noch het gevaar, waar aan hy zich bloot ſtelde, van dezelve nooit weder te bekoomen, na dat hyze verlooren had, waaren niet machtig genoeg om zyn toorn te wederhouden; hy wierp de Wet neder, en verbryzelde dezelve. Daar zyn heilige ontroeringen; maar deze jeloersheid moet men niet als tot God, zyn dienſt, en zyn eer gevoelen, en niet als de onbezielde ſchepſelen verbryzelen. Men voegt daar by, dat deze twee tafelen verbryzelt wierden, om te beteekenen, dat de Wet moeſt vernietigt werden. Maar deze gedachten zyn al te fyn; want de tien geboden, in deze ſteene tafelen gegraveert, zyn altyd beſtendig. De hemelen en d'aarde zullen voorby gaan, maar het allerkleinſte gedeelte van deze wet der zeden zal niet voorby gaan.

Men moet liever aanmerken, dat God, zyn Wet geevende, volhardde als Koning en Rechter te handelen. Want de Wet onderſtelt den menſch als onnoozel, zy ſtaat geen berouw van de voorby zynde misdaaden toe, en zy verſchaft geen byſtand, om de toekoomende ſtraffen te ontgaan. Vergenoegt zynde, den menſch de ongerymtheid van de misdaad en de ſtraffe, die hy waardig is, te ontdekken, liet zy hem in 't onvermoogen van haar geboden te oeffenen. Het is het heilig Evangelium, 't welk de genaade en 't leeven geeft.

Het eerſte verbond is op het geluid der trompetten gegeeven, die oorlogs ſpeeltuigen zyn, en op het gedruis van donderſlaagen en blikzemen, welke de tegenwoordigheid van een toornigen God beteekenden. Maar het Euangelium is op een wyze, die ons van de verzoening tuſſchen God en de menſchen verzeekerde, verkondigt geweeſt. Het Oude Teſtament is door het bloed der beeſten bekrachtigt geweeſt, en het Nieuwe, door dat van God. Het Oude Teſtament was een wichtig pak, 't welk de Vaders noch de kinderen niet konden draagen, maar *het juk van Jeſus Chriſtus is gemaklyk, en zyn laſt is licht.*

't Eene baarde niet als slaaven, altyd door een geest van dienstbaarheid bezielt, die de verschyning der Engelen deed beeven. En 't andere maakt ons kinderen Gods, en draagt ons *den geest van aanneeming op, waar door men uitroept: Abba, Vader.*

Zo men vraagt, hoedaanig de Vaderen onder een zo strenge huishouding konden behouden worden, voor een richtsnoer van hun gedrag een wet hebbende, welke onmooglyk was te onderhouden, moet men aanmerken, dat men de twee tafelen en de wet niet van een moest scheiden, of de tien geboden van de andere schriften van Moses, en de Propheeten, in welke men de zaaden van barmhertigheid, en eenige straalen van een te vooren koomende Euangelium vind. De offerhande van Jesus Christus, die niet als in de vervulling des tyds moest opgeoffert worden, had een op de voorgaande daaden ziende deugd voor de Oudvaders, die geloofden.

Dit geloove konde noch leevendig noch krachtig uitgestrekt zyn, om dat het zelve met hun kennis evenredig zyn moest, en deze kennis niet uitgespreit was, als in zeekere Godsspraaken, en in klaare voorbeelden zeedert haar vervulling, maar die als toen noch zeer duister waaren. Maar, de Vaders van 't Oude Testament stelden een algemeene hoop in den Messias, die koomen moest; want zulks vind men in alle de schriften der Propheeten. Zy steunden ook op de barmhertigheid, welke God hun beloofde, alhoewel hy hun niet volmaaktelyk den bronader ontdekte, welke de offerhande van Jesus Christus was. Eindelyk vereischte God van hen een kennis van den Messias, met zyn openbaaring overeenkomende. Zy waarenniet verplicht een zaak klaarblyklyk te kennen, *die in het hart des menschen niet geklommen is*; het volstrekte voor hun, dat zy God van trap tot trap in zyn openbaaring dienden, die zich by trappen verklaarde, en naar de evenredenheid dat men den tyd van de openbaaring naderde.

(4.) Na dat hy de tafelen van de Wet verbrooken had, verbryzelde hy het gulden Kalf, maakte het tot stof, en strooide het in den waaterbak, ten einde, op dat het volk, dat geen ander waater had, gedrongen wierd de asch daar van te drinken. Waar uit komt dat? het is, om dat daar niets schandelyker of ongehoorder is, als 't geen men opeet, aan te bidden. De Egyptenaaren, die de Ossen aanbaaden, leeden niet, dat men die doodde, noch dat menze at. Men konde dan niet beeter aan dit volk de misdaad en schande van haar afgodery doen gevoelen, als door haaren God, in stof vermaalt, en die achtervolgens in 't geheim doorging, te doen verslinden.

(5.) Eindelyk geloofde Moses dat hy de opperhoofden van den afgodendienst en muitery voorbeeldelyk moest straffen; hy geloofde, middelaar van 't volk by God zynde, dat hy de bediende Gods tegens 't volk wezen moest, en na dat hy zo menigmaal het belangen van 't geslacht onderschraagt had, geloofde hy, dat hy eenmaal de heerlykheid Gods, die men zo geweldig beleedigt had, wreeken moest. Daar is een misslag in de gemeene overzetting, die behelst, dat daar drie-en-twintig duyzend menschen door het zwaard der Leviten sneuvelden, men moet van dat getal twintig duizend afsnyden, en niet meêr als drie duizend tellen. En Aaron was een dier geenen, die God door zyn barmhertigheid spaarde. God deed door een voorbeeldelyke straffe, zyn nayver tegens de afgoden zien. De Wet was noch niet geschreeven geweest, noch in handen van de Israeliten gestelt, om dezelve te betrachten. Hoe veel menschen van den berg ver af zynde, en die dezelve niet hadden kunnen naderen, ter oorzaake van de affchuttingen, welke men aldaar had gemaakt, hadden de bepaalingen van het tweede bevel niet kunnen verstaan, en die noch aan haar waarheid konden twyffelen! Hoe veel anderen vleidden zich, die zich van de ongeloovigen door een voordeelige uitlegging konden onderscheiden? Want, byaldien het ongeoorloft was valsche Goden, die de Egyptenaars dienden, aan te bidden, geloofde men ten minsten, dat het geen misdaad was, aan den leevendigen God een zinnebeeld zaamengestelt van het dierbaarste en kostelykste, 't geen in 't veld was, toe te wyden. Het onderscheid scheen gevest tusschen de afgoden, die niets zyn, en onder welkers naam de Heidenen verdichte helden, of gebrekkyke menschen, en de beelden aan den God van Heemel en aarde toegewyd, aanbidden. Men kan niet twyffelen, dat de Israeliten dit zinnebeeld niet aan hun hoofd hebben willen laaten trekken, in plaats van de wolk, die verdweenen was, dewyl zy uitriepen: *Daar zal een Feest voor d' eeuwige zyn, en deze is uw God, die u uit Egypten verlost heeft.* Het volk konde zich verontschuldigen, om dat het door een plechtige toestemming van den Hoogenpriester gevolmachtigt was. Onderwylen sloeg God de minste acht niet op alle deze onderscheidenheden, die de liefde tot de afgodery den Jooden konde inblaazen, hy strafte hen strenglyk, ten einde, op dat zy zyn nayver zouden leeren kennen, en God zonder zinnebeelden, zonder beeltenissen, *en in geest en waarheid* aanbidden.

UITLEGGING

VAN DE XV. AFBEELDING.

Moses dekt zyn straalend aangezicht voor 't volk.

Wyl Moses weezen is bestraalt door Godlyk licht,
En gloort van Heemelgloed, bedekt hy 't aangezicht
Voor Israël, en sticht Gods huis op Gods beveelen,
Des yder Kunstenaar de hand aan 't Kunstwerk slaat;
En 't vrouwelyk geslacht bereid Gods Huis-cieraad,
Door Heilig vuur genoopt, om schatten mêe te deelen.

XXXIV. HOOFDDEEL. Vers. 33.

(1.) MEn maalt Moses gemeenlyk met twee hoornen af. De Jooden, die een groote achting voor hem behouden hebben, kunnen zyn afbeeldingen niet als met verschrikking aanschouwen. De gedenkpenningen, die men met Hebreeuwsche merkteekenen te voorschyn brengt, en waar in Moses gehoorent verschynt, zyn zo gevoelig het werk der Christenen, dat men daar een kruis aanmerkt, 't welk voor de Jooden verfoejelyk is. De dwaaling is uit de gemeene overzetting gesprooten, waar in men een hoorn voor het licht geplaatst heeft, om dat de bepaaling van 't oorspronklyk woord dubbelzinnig is, en men heeft het voorhoofd van Moses met hoornen gewaapend, om dat het zelve weêrstraalend was. Te willen dat de uitlegger daar door beteekent heeft, dat het licht uit het voorhoofd van Moses kwam, gelyk de hoornen uit het hoofd van een Os voortkoomen, zulks is een valsche daad onderstellen, een doorstraalende wonderdaad door een laage en duistere uitdrukking betoogen, en tot een zeer gedwongen uitlegging veel eer toevlucht neemen, als een uitlegger verlaaten, die zich lichtelyk door de twyffelzinnigheid van een Hebreeuwsche bepaaling heeft kunnen misleiden. Moses wierd doorstraalend, om dat God de achting en eerbied van 't volk tot hem wilde trekken. Hy wilde Moses ook van alle andere Propheeten onderscheiden, waar van daar niet een eenige was, die met God in zo een uitgestrekte onderhandeling getreeden was. Want hy heeft hem niet alleen van *aangezichte tot aangezichte* gezien, gelyk Jacob; maar hy sprak langen tyd met hem *mond* gezien, *aan mond, gelyk een vriend met zyn vriend doet,*

doet, en die een ſtraal van de heerlykheid en 't licht bezeeten had, want Jeſus Chriſtus is de eenigſte, wiens aangezicht weerſtraalend was als de Zon. Dit licht van Moſes was wonderdaadig; want men begrypt niet lichtlyk, dat door de onderhandeling met de Godheid een licht op de lichchaamen weder te rug ſlaat, dat zich overdraagt, en zich geduurende eenige tyd bewaart. Moſes begreep de ſtraalen niet, waar mede hy de oogen der anderen verblindde, om dat God hem waarſchynelyk met dat licht omvangen had, zonder hem daar van te verwittigen, het veroorzaakte aan zyn lichchaam noch zwaarte, noch verandering die voor hem gevoelig was. Het volk dat hem aanzag, liet niet na verblind te werden, en zyn aanzien niet kunnende verdraagen, verzocht dat Moſes, alvoorens te ſpreeken, het aangezicht met een doek overdekte. Alles is hier duiſter te verſtaan; het dekſel beteekende de toekoomende onweetenheid der Jooden, die het einde van de wet niet konden ontdekken, welke hen tot Jeſus Chriſtus moeſt leiden. Dit dekzel was zoo duiſter, dat zy den Meſſias, die hun belooft was, niet konden gekent hebben, noch de geheimeniſſen, die niet anders als voor hun ſchynen ingeſtelt geweeſt te zyn. Moſes, die van de heerlykheid onbewuſt was, daar God hem mede overdekt had, was de beeltenis van deze needrige zielen, die nauwlyks de doorſtraalende gaaven, die dezelven in de waereld doen flikkeren, gevoelen en kennen; of veel eer, gaf hy een uitmuntende les aan die geenen, die God door buitengemeene talenten onderſcheid, van niet als Gods Wetten te verkondigen, en om de minſte aandacht niet te maaken tot de heerlykheid, welke op hen weder te rug ſlaat. Deze heerlykheid is altyd niet beſtendig. Dat zoude zyn een groote wonderdaad zonder eenig vermoogen te vermeenigvuldigen, van te verzeekeren, dat het geduurde, om dezelve in de ganſche loop van zyn leeven weerſtraalend te maaken; de Schriftuur melt daar niet van, zy week af en verdween, als Moſes de Wet van God aan 't volk gegeeven had. De heerlykheid der wonderdaaden gaat voor by, en alles wat op de waereld nederdaalt, gevoelt een onſtandvaſtigheid en brooſchheid, aan alle de Schepzelen, zedert de zonden, vaſt gehecht.

(2.) Een der voornaamſte beveelen, die God aan Moſes gegeeven heeft, was van de Ark en 't Tabernakel te bouwen; men moet dit Tabernakel met dat, 't geen Moſes voor hem ſtichtte, en waar van hy ons de beſchryving nagelaaten heeft in zyn woorden: *Exod.* 33. *v.* 7. niet onder een mengen. Moſes nam zyn Tabernakel en ſtrekte 't zelve buiten op 't veld voor hem uit, hy noemde het zelve 't Tabernakel van beteekenis. En alle die geenen, die het *Eeuwige* zochten, (dat is te zeggen, die met hem te raade wilden gaan, of tot hem hun gebeeden ſtortten,) trokken uit het veld, en gingen tot 't Tabernakel van beteekenis, al het volk ſtond op, als Moſes naêr 't Tabernakel ging, en hield zich aan de poorten dezer tenten, en volgde hem met de oogen, en aanſchouwde, tot dat hy in den Tabernakel trad; en aanſtonds daalde de wolk neder, ſtond voor de poort van 't Tabernakel ſtil, en *ſprak met Moſes*. Het volk, dat de wolk ſtil zag ſtaan, verneederde zich voor de poort dezer Tenten; *en de Eeuwige ſprak met Moſes van aangezicht tot aangezicht; gelyk een vriend met zyn vriend doet*. Maar, daar was een ander *Levitiſch* Tabernakel, waar in de Ark beſlooten was, en 't is dat waar van wy ſpreeken moeten. Moſes had van God bevel ontfangen, om het zelve te maaken. Tot deze uitwerking vergaader de hy het volk, en vorderde van 't zelve het koſtelykſte, dat zy bezaten. In deze vleeſchelyke en aardſche huishouding, wilde God dat men zyn Tabernakel met cieraaden verrykte, hy beproefde door dat middel de aandacht en milddaadigheid van een volk, dat van natuure gierig was, en deed voor zich een huis, dat hem veel waardiger was, oprechten. Ik weet niet of de gevolgen, die de Chriſtenen daar uit trekken, rechtmaatig en wettig zyn, men recht trotze Tempels voor de Godheid op, en men bekleed ze met koſtelyke cieraaden.

(3.) De vrouwen muntten door heur milddaadigheid voor 't Tabernakel boyen al uit, gelyk zy voor 't gulden Kalf gedaan hadden. Al wat in de ſtoffe van den Godsdienſt gevoelig is, maakt krachtige indrukzelen. Geduurende dat men een reyne en geeſtelyke dienſt veronachtzaamt, geeft men met vermaak zyn arbeid, geld, en zyn bloed voor de voorwerpen, die men ziet, en aanraakt. Men geloofd meêr met recht voor de Godheid te arbeiden, met zyn Tempels te cieren, als met aalmoeſſen te geeven, of gebeeden te doen. Onderwylen had God niet als de overigen van 't gulden Kalf. (Zulks ſchynt vreemd;) maar, het is niet als al te gemeen. De Afgoden van ydelheid, die de menſchen zich maaken, ſleepen bynaêr altyd de eerſtelingen van t hert weg, en God heeft niet anders als de kwynende krachten van een zwakke ouderdom. God wilde, dat de giften gewillig zyn zouden, ten einde, om de aandacht en 't gelooven der byzonderen, die deze talryke vergaadering uitmaakten, te beproeven. Ondertuſſchen, dewyl hy de Koning van dit volk was, wilde hy, dat, boven de gewillige giften, men hem tot cyns een halve ſikkel hoofd voor hoofd betaalde. De vrouwen, knechten en kinderen onder de twintig jaaren waaren alleen van de Wet uitgezondert. De muggezifters houden ſtaande, dat de ſikkels van de Heilige kiſt eens zo veel als de anderen waardig waaren, en, die reekening volgende, moeſt men het getal verdubbelen, dat tot het Tabernakel beſteed was. Maar, byaldien de Schriftuur van ſikkels van de Heilige Kiſt ſpreekt, is 't niet, om dat zy van den anderen onderſcheiden zyn; want zy waaren alle van een gelyke waardy; maar, men bewaarde een monſter daar van in de Heilige Kiſt, om het gewicht, en de rechte waarde daar van te kennen, tegen de geenen, die murmureerden, en de munt veranderden. Het is dusdaanig, dat in het meeſte gedeelte der Staaten eiken van maaten en gewichten gevonden worden, en de gantſche zom, die het volk Iſraels opbracht, door gewillige offerhanden, of door de ſchatting der ſikkelen, bedroeg zeventien maal honderd dertig duizend en tachtig guldens of twee millioenen Franſch geld. Dusdaanig liet dit volk, in de woeſtyn dwaalende, niet na wonderbaare ſchatten uit Egypten medegeſleept te hebben. De nakoomelingſchap van Joſeph konde de Rykdommen van hun Opperhoofd behouden hebben, daar 't gantſche geſlacht haar meeſters op een wonderlyke wyze berooft had.

(4.) Men had een bekwaam werkman van nooden, om alle deze zaaken werkſtellig te maaken; zy moeſten onder een volk, tot de ſlaverny gewend, en dat by naêr altyd in een ſtrenge armoede geleeft had, zelden te vinden zyn. De kunſten onderſchraagen noch volmaaken zich gemeenlyk niet, als onder de begunſtiging van de overvloed en weelde. Zommige werklieden konden een zeekere kunſt weeten, en de anderen niet kennen; waarom Gods tuſſchen-

ſchenkomſt noodig was, in die verkiezing van den geen, die het werk moeſt aanleiden, en om hem de noodwendige talenten te geeven, om 't zelve te volbrengen. De gaaven, die God aan Betſaleël mededeelde, want dusdaanig was den naam van die hy verkooren had, moeſten met de geenen niet ondermengt worden, welke de Heilige Geeſt in de ziel dier geenen verſpreit, die herſchept, en die tot de zaaligheid geleid. Hy werkte niet als omtrent de noodwendige talenten tot den opbouw van het Tabernakel. De werkingen van den Heiligen Geeſt zyn verſcheiden, volgens de Natuur der werken, waar toe God den menſch ſchikt. Het is verkeerdelyk, zyn giften onder een te mengen, en zich in te beelden, dat de Heilige Geeſt den geeſt niet kan verlichten, zonder de heiligheid in 't hart te verſpreyden. Byaldien hy zomtyds Godsſpraaken geeft, en wonderdaaden door den mond en de hand der godloozen uitwerkt, kan hy met krachtiger reden ſchoone ontwerpen van de bouwkunſt inboezemen, en de hand van den werkman beſtieren, zonder in de ziel heilzaame deugden voort te brengen; wy verdoemen Betſaleël niet. Hy kan eenige zonderlinge genaade van den Heiligen Geeſt gehad hebben, maar, hier word niet anders als van de buitengewoone talenten gehandelt, welke God hem tot den opbouw van zyn Tabernakel mededeelde. Doch, byaldien het noodwendig is, dat God zyn gaaven den geenen mededeelt, die een ſtoffelyk werk onderneemen, is zyn genaade oneindig noodiger aan de geenen, die bovennatuurlyke deugden en daaden willen voortbrengen, en zyn heerlykheid toevoegen.

(5.) De milddaadigheid van 't volk wierd zo groot, dat men verplicht wierd dezelve te ſtremmen. Moſes deed in 't veld uitroepen, dat men zoude ophouden offerhanden voor 't Tabernakel te brengen, om dat die geenen, welke men ontfangen had, volſtrekten. Een uitmuntende les voor de bedienden van de Kerk, die in plaats van de aandacht en de medoogentheid der volkeren te misbruyken, om daarvan de ſtoffe van hun ydelheid te maaken, daar van de bronaders veel eer moeſten ſluiten, als zich zelven daar van te bedienen. In tegendeel is men boven maaten nayverig om de rykdommen van de Kerk; men waapend de aarde, men waapend den heemel, en men doet menigmaal God en de Heyligen nederdaalen, om de verderflyke ſchatten te verdeedigen, of om nieuwe te verkrygen. De Dienaaren bedienden zich van deze gaaven voor 't Tabernakel gedaan; men maakt daar de ſtoffe van zyn weelde van, en den grondſlag van een tydelyke grootsheid. Mozes behield niets van dezen overvloed van gaaven, welke het volk offerde, voor zich, hy wilde niet, dat men te veel aan de Kerk gaf. De Godvruchtigheid kan ten dien inzicht haar overtolligheden hebben, de Godsdienſt heeft de rykdommen gebaart, en die wreede dochters hebben menigmaal heur moeder verſlonden. De Kerk heeft zich door de bekeering der Chriſtene Vorſten verrykt en bekleed; maar het zy God die bovenmaatige milddadigheden, met te veel zorg en zucht betracht, niet gezeegend heeft, of dat den wurm onſcheidbaar van de rykdommen is, zy heeft het verderf en de dooling tot in de Godsdienſt en Kerk, in plaats van aandacht en deugd, ingevoert.

UITLEGGING

VAN DE XVI. AFBEELDING.

Beſchryvinge van 't Tabernakel.

Dus toont de kunſt in prent, het wonder grootſch geſticht,
Het Tabernakel Gods, door Moſes opgericht,
Met haar behangzelen, dekkleeden, praalcieraaden,
Altaaren, kandelaars, Waſchvaaten, Heiligdom,
Toonbrooden, Tafelen, Slacht-offers, Wolk-kolom,
Aärons Borſtjuweel, den Myter en gewaaden.

HEt volk heur gaaven toegebracht hebbende, en de werklieden verkooren zynde, begon men aan 't Tabernakel te arbeiden. Men gaf aan het zelve dertig elleboogen in de lengte, en over de tien in de breedte. De Muuren waaren van planken, met vellen overdekt, aan elkanderen gehecht door ringen en knoopen zeer kunſtig gemaakt. Van binnen was het zelve met dierbaare ſtoffen, met een ryk borduurzel verheeven, bekleed. De vellen dienden om 't Tabernakel voor onweer en wind te beſchermen, en de ſtoffen van binnen maakten het prachtig. Men had aan de planken goude ringen gehecht, waar door men draagboomen met goud bekleed ſtak, om ze des te lichter te vervoeren, volgens de verſcheide beweegingen, welke het volk Iſraëls in de woeſtyne maakte.

XL. HOOFDDEEL. Vers. 2.

Beſchryving van 't Tabernakel.

Men verzeekert dat God dit gebruik van de Heidenen ontleent had, die de beelteniſſen van hun Goden in Heiligdoms kaſten droegen, gelyk men hedensdaags de overblyffelen der Heiligen doet, en die voor hen kleine zilvere Tempels maakten, gelyk men in de geſchiedenis der Handelingen ziet, dat zulks in Epheſen geoeffent wierd. Amos maakt daar een toepaſſing op, als wanneer hy de Jooden van zyn tyd beriſpt, *dat zy 't Tabernakel van hun Moloch en van Kyon gedraagen hadden.* En de heilige Stephanus de berisping van de Propheet verhaalende *Hand. 7. vers 43.* onderricht, dat zulks in de woeſtyn gedaan was, waar uit men beſluit, dat het draagen van de Kaſten of Tempels der valſche goden alouder was als het omzwerven der Iſraëliten in de woeſtynen; maar, men heeft die woorden van den eerſten Martelaar van de Kerk niet wel verſtaan; want hy ſpreekt daar van de afgodery der Iſraëliten in de woeſtynen niet, maar, van een dienſt aan de valſche Goden der Pheniciers gedaan. In der daad, men leeſt nergens dat het volk Iſraëls in de woeſtyn van Arabien omzwervende, aldaar Moloch en Kyon heeft aangebeden, of dat het zelve de Kaſten van deze Godheden, alvoorens de Ark door Gods bevel gebouwt is, gedraagen heeft. Moloch en Kyon zyn de Goden der Medianiten niet, noch die der Arabieren, of der Egyptenaaren. De eene is een bepaaling der Pheniciers, welke Koning beteekent, en men zoekt daar te vergeefs Saturnus, dewyl deze naam de overwinnaars, en by gevolg de Goden gemeen zynde, gelyk die van Baal, een aloude Koning van Phenicien beteekende, die zich door zyn dappere daaden had doen aanbidden. Kyon is een Perſiſch woord, welk mede een Machtig Heer, *Magnus Dominus*, beteekent. Dusdaanig beriſpen Amos en de Heilige Stephanus de Jooden over een handel van Afgodery, welke zy van de Ooſterſchen, een langen

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XV. AFBEELDING.

Wyl Moſes weezen is beſtraalt door Godlyk Licht,
En gloort van Hemelgloed, bedekt hy 't aangezicht
Voor Iſraël, en ſticht Gods huis op Gods beveelen,
Des yder Kunſtenaar de hand aan 't Kunſtwerk ſlaat,
En 't vrouwelyk geſlacht bereid Gods Huis-cieraad,
Door Heilig vuur genoopt, om ſchatten mêe te deelen.

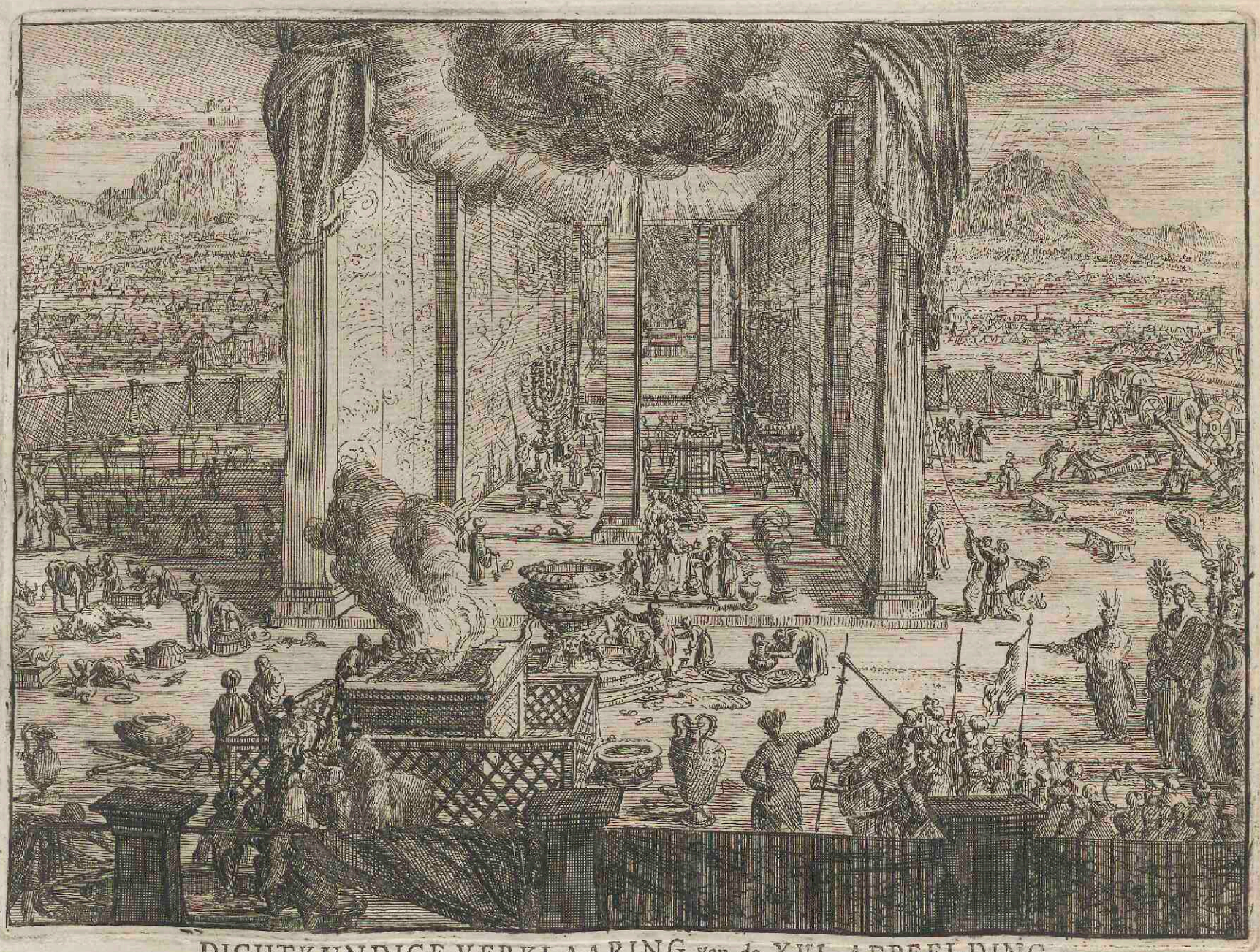

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XVI. AFBEELDING.

Dus toont de kunſt in 'prent het wonder grootſch geſticht,
Het Tabernakel Gods door Moſes opgericht,
Met haar behangzelen, dekkleeden, praalcieraaden,
Altaaren, Kandelaars, Waſchvaaten, Heiligdom,
Toonbrooden, Tafelen, Slacht-offers, Wolkkolom,
Aärons Borſtjuweel, den Myter en Gewaaden.

tyd na de vaſtſtelling van 't Ryk Iſraëls ontleend hadden. *Amos* boezemt het zelve in, dewyl hy 't volk dreigt, dat God haar ſtaat te ſtraffen, en *'t zelve aan de andere zyde van Damas over te voeren*, dat is te zeggen naêr Babylonien, ter oorzaak van haar afgodery. Inderdaad zoude de Propheet de afgoderyen, zo veel eeuwen te vooren in de woeſtynen gepleegt, weder uit de aarde ophaalen, om zyn dreigement wegens dezelve te doen? Neen, zonder twyffel: hy beſtrafte veel eer een nieuwe Godendienſt, welke men aan de afgoden voor zyn oogen deed. De Heilige Stephanus, die Amos afgeſchreeven heeft, ſpreekt van 't geen 't zelve in het Heilige Land en in de woeſtyn gedaan had; hy ſpreekt van een gulde Kalf, 't welk men in de woeſtyn gegooten had, en van de Tabernakelen van Moloch en Kyon, welke men een langen tyd daar na van de Pheniciers en Perſianen in 't Heilige Land ontleende. Men moet dan niet verzeekeren, dat de Tabernakelen zo aloud, als de Ark met haar verzoendekzel zyn, dewyl de Ark des Verbonds de eerſte Kaſt is waar van men ooit geſprooken heeft. De ongeeſtelyke uitvinders, die zulks de Heidenen toeſchryven, hebben niet als zeer veele eeuwen na Moſes geleeft. Men moet dan beſluiten, dat de Ark en het Tabernakel veel alouder by de Jooden, als by de Heidenen zyn. *Spencer* werpt de ordere der zaaken omver, dewyl hy ſtaande houd, dat de Jooden de Heidenen naergevolgt hebben, alhoewel hy zich in een volkoomen onvermoogen vond, van een eenige uitvinder aan te haalen, die voor Moſes geweeſt was, en van de kaſten der valſche goden geſproken had. Hy beſluit verkeerdelyk, dat die kaſten by d'Egyptenaars, voor den optocht van 't volk Iſraëls, in 't gebruyk geweeſt zyn, om dat daar by de Pheniciers en Perſen, ten tyde van de Babyloniſche gevangenis, dusdaanige waaren. Eindelyk geeft men aan God een gedrag, dat het Opperſte Weezen onwaardig is. Men maakt van hem een eeuwigduurende naêrvolger der Afgodiſten, by wie men hem zend om alle de plechtigheden, welke men omtrent de valſche Gooden waarnam, te verſpieden, om dezelve zich toe te eigenen, daar in alleenlyk eenige zaaken veranderende, ten einde om zyn diefſtal te verbloemen, en wy hebben, bevreeſt zynde, dat men hem als een kerkroover en nauwkeurig navolger van den duivel en zyn onderdaanen mocht aanzien, geloofd goed te zyn den oorſprong van het Tabernakel te verhaalen, ten einde om de Eer van den Opperſten God, die men gekrenkt heeft, met hem dit gebruik by de Afgodiſten te doen afbeedelen, te verdeedigen.

Dit Tabernakel was gelyk het Paleis van den Opperſten, en de tent van den Veldheer; het was vyf en veertig voeten lang, boven de vyftien breed, en boven de twintig hoog. Gelyk als men aan de Paleizen der Koningen wachters vind, die van buiten voor de zeekerheid waaken; benevens reukwerkers, bakkers en amptslieden, die de tafel bedienen, en de ſpyze bezorgen, welke men opdiſſchen moet, terwyl een klein getal aanzienlyke Hoovelingen alleen 't recht hebben van in de bedkaamer te treeden, en in 't heimelyk met den Opperſten te ſpreeken. Dus wilde God, die alstoen de Koning der Jooden was, dat daar in zyn Tabernakel een diergelyk onderſcheid was. De Leviten en Offerprieſters hadden hun verblyfplaatſen op een zeekere tuſſchenwydte van het Tabernakel, ten einde, om daar de wacht te houden, en te beletten, dat de ongeeſtelyken het zelve niet bevlekten. Daar was in het Voorhof eenen altaar, waar op de Offerprieſters het vleeſch van de ſlachtoffers offerden, en de offerhanden aanboden. Men zag in de Heilige plaats een ander Altaar, waar op men het wierook en het reukwerk liet ſmooken, en een tafel, waar op men alle zaturdagen brooden ſtelde. Het wierook, het brood en de ſpys waaren voor den Koning door de bedienden van de tweede ordere bereid. Maar de Hoogeprieſter, bediende van den leevendigen God, belaſt met aan 't volk zyn beveelen over te draagen, was de eenigſte die in de allerheiligſte plaats trad, ten einde, om de zegening te ontfangen, en zich met hem van voor de Ark te onderhouden; dusdaanig redeneeren de Jooden. Maar de Chriſtenen ontdekken Jeſus Chriſtus, zyn Kerk, de Heiligen, en een groot getal verborgentheden in het Tabernakel. Zou het dan niet volſtrekken te zeggen, dat God, die een voorneemen had, van zich een Tempel te doen bouwen, beval, dat men een Tabernakel in de woeſtyn geduurende de reis op zoude rechten, ten einde om daar van een voorſpel te maaken; want men merkt daar de zelve geſteltenis als die van den Tempel aan. Men moet dit Tabernakel doorloopen, en van het zelve een denkbeeld geeven.

Van de koopere Zee, welke in het voorhof was. v. 7.

(1.) Men trad door twee voorhooven in het Tabernakel, die beyde door gordynen toegeſlooten, en aan de lucht bloot geſteld waaren. In de eene was het volk; dat door de openingen, welke men uitdrukkelyk gemaakt had om te weeten, wat daar in het Voorhof der Offerprieſters geſchiedde, zag.

In het tweede Voorhof was het Vat, of de Koopere Zee, *die men van de ſpiegels der vrouwen, welke zich by hoopen dicht by het Tabernakel van aanwyzing verzaamelden, gemaakt had.* Dit Tabernakel was het geen niet, waar van wy de beſchryving maaken, maar wel een ander veel kleinder, waar in God met Moſes ſprak. Daar waaren te dier tyd vrouwen, welke op goddelyke aandacht geſteld zynde, den nacht aan de poort van deze Kapel gingen doorbrengen, 't welk in 't gevolg een groot misbruik veroorzaakte. Want de kinderen van Samuël misbruykten deze aandachtigen, welke zich door hun waaken rondom dit *Tabernakel* deeden onderſcheiden, zy lieten niet na in weerwil van heur godvruchtigheid, veel ſpiegels te hebben, maar zy heiligden aan Gods dienſt deze werktuigen van hun dartele ydelheid. De Jooden maaken deze koopere Zee van een bovenmaatige grootte. 2. *Cronyk.* 4. v. 5. vaſt ſtellende, dat de *drie duizend vaaten waaters*, welke zy bevatte, zes honderd tonnen uitmaakten. Waar toe zoo veel waater, dewyl t' zelve nergens toe moeſt dienen als om de handen en voeten te waſſchen dier geenen, die het Tabernakel bedienden. Welk een wonder groot getal van waaterdraagers moeſten daar geweeſt zyn om 't zelve te onderhouden; men antwoord, dat men een buis van de fonteyn van Ethan geleid had, om in dit vat te loopen, en 't zelve te vervullen.

Maar, als zulks al waar zoude zyn, konde deze buis in alle de leegerplaatzen en de verſcheide overvoeringen van het Tabernakel niet dienen. Men moet dan liever toeſtaan, dat wy de waare maat van de aloude vaaten niet weeten, als dusdaanig de grootte van een waatervat uit te rekken, welk niet meêr, als vyftien voeten in zyn diameter had, en niet hooger als acht voeten was. Deze Zee was van twaalf koopere Runderen onderſchraagt. Daar waaren om laag kraanen of ſleutels, om daar door 't waater te doen uitvloeyen, wanneer de Prieſters zich gewaſſchen hadden;

en

en men had vergaaderplaatzen, waar in het zuivere waater door zommige leidingen vloeide, ten einde op dat de Gabaoniten, waaterdraagers, en houthakkers tot het gebruyk van het Tabernakel zynde, geduurig de Zee zouden vervullen, op dat men altyd waater, om zich te waſſchen, hadde.

Van 't Altaar der Offerhanden. Vers 6.

(3.) Het Altaar der offeringen en offerhanden was in het zelve voorhof, voor de lucht bloot geſtelt. Dit Altaar was vier en een halve voet hoog, en zeven en een halve in 't vierkant. Het was van hout, met koopere plaaten overdekt, in 't midden was een hol met een rooſter, ten einde om de aſſche daar door te laaten vallen; een vuur, uit den Heemel neêrgedaalt, brandde geduurig op dit Altaar. Geduurende de reis, nam men de rooſter daar af, aan welke men vier ringen gehecht had, tot dit gebruik geſchikt, en men droeg het vuur mede in 't byzonder, ten einde om 't zelve te voeden en te bewaaren. Inderdaad, men moet geen toevlucht tot de wonderdaaden neemen; want zy niet noodzaaklyk zyn, noch zich, gelyk de Jooden, niet inbeelden, dat dit vuur zich den tyd van veertig jaaren in de woeſtyn, zonder lucht en zonder voedzel, onder een Purper kleed, dat het Altaar overdekte, bewaarde; inderdaat, het was veel natuurlyker, het vuur des Heemels van het Altaar weg te neemen, ten einde, om 't zelve met meêr zeekerheid over te voeren, en 't zelve de noodwendige voedzels, om het zonder wonderdaad te onderhouden, toe te voegen. De Slacht offers, welke men opofferde, moeſten door het vuur verteert worden, en het was niet geoorloft een ander aan te ſtecken. Het Altaar had vier punten, die uit de vier hoeken kwaamen, en dat is 't geen men de vier hoornen genoemt heeft, welke tot een ſchuilplaats voor de midaadigen dienden, die dezelve konden omhelzen. Daar was 't dat Adonya en Joab te vergeefs hen zochten te verſchuylen: zy dienden noch tot een ander gebruik, dewyl men aldaar zomtyds de Slachtoffers aan vaſt bond. Te verſtaan, dat God een voorneemen had door de hoornen zyn ryk, kracht en gezag in den Godsdienſt te bewyzen, zulks is wel verre de verborgentheden zoeken, terwyl het Chriſtendom daar van een veel gevoeliger betoogt in de perzoon van den Meſſias, die de hoorn Iſraëls, en de toevlucht der zondaaren is. Daar was een groot gebrek in dit houte Altaar; want het was in zyn oorſprong ongeeſtelyk, om welke reden men verplicht geweeſt is, van het zelve door een offerhande en oly, welke men daar over ſtortte, te reinigen, in plaats, dat Jeſus Chriſtus geen reiniging, om de zondaars te reinigen, van nooden had.

Van het Reukaltaar, welk in de heilige plaats ſtond. Vers 5.

(4.) Van het Voorhof der Offerprieſters trad men in de heilige plaats, waar in men *het Reukaltaar* vond. De Heilige *Auguſtinus* heeft dit Altaar in de *allerheiligſte plaats* geſtelt, om dat de Schriftuur meenigmaal zegt, dat het zelve *voor de Ark en voor den Eeuwigen was*, en dat God den Hoogenprieſter beval, aldaar eenmaal alle jaaren verzoening te doen, als wanneer hy in de allerheiligſte plaats treeden zoude. Het is te verwonderen, dat de heilige *Auguſtinus* zich in een zo klaare zaak bedroogen heeft; want, dewyl men reukwerken op dit Altaar alle dagen s' avonds en s' morgens offeren moeſt, zouden de Offerprieſters en de Leviten meenigmaal in de allerheiligſte plaats getreeden zyn geweeſt, 't welk door de Wet verbooden was. Dit goude Altaar, waar op men de Reukwerken offerde, was voor *de Ark, en voor den Eeuwigen*, dat is te zeggen, recht tegens over de Ark in de heilige plaats, dicht by 't voorhangzel, 't welk den intrêe van de Allerheiligſte plaats ſloot. En God had bevoolen, dat men zich op den Verzoendag door het bloed van 't Slachtoffer moeſt reinigen, om ons te onderwyzen, dat dit Altaar, alhoewel uit een dierbaar hout zaamengeſtelt, met goude plaaten bedekt, en waar op men niet anders, als wierook en reukwerken deed ſmooken, echter niet volkoomen rein was. De allervolmaaktſte menſchen moogen vry aan God hun beloften, gebeeden en aalmoeſſen opofferen, daar is altoos in hun aandachtigheden eenig gebrek, 't welk de ſchoonheid daar van beſmet, en hen dwingt het bloed van een volmaakt Slachtoffer te zoeken. Jeſus Chriſtus is de eenige, die aan God een offerhande van een goede reuk geoffert heeft, zonder de reiniging van nooden te hebben. Dit Altaar, waar op men 's morgens, na dat men de lampen gereinigt had, welke de heilige plaats verlichtten, en des avonds alvoorens dezelve te ontſteeken, wees aan 't volk en de Offerprieſters hun plicht, van s' morgens te bidden, na dat zy hun zielen van alle vlekken gereinigt hadden, door een korte overziening van hun werken; en des avonds om aan de goede werken, welke men voortgebracht had, het zeegel te hangen, of om de zonden, die onvoorziens begaan waaren, te verbeeteren. Men moet deze huldigingen s' avonds en s'morgens, geduurende den garitſchen loop van ons leeven, aan God doen.

Van de Tafel en de Toonbrooden. Vers 4.

(5.) Daar was mede in de heilige plaats een Tafel van drie voeten lang, twee voeten hoog, en een halve voet breed. Deze Tafel was van hout, met goud overdekt. Men ſtelde daar op twaalf brooden *van voor 't aangezicht*: dit is een Hebreeuws uitdrukzel, welk beteekent, dat men dezelve *voor God ſtelde*. Men veranderde dit brood alle weeken. De Offerprieſters droegen zorge om in plaats van die, op den morgen van den Sabbath nieuwe te bakken, en dezelve 's anderen daags in het Tabernakel te brengen. Want het was geoorloft zich met deze zorge te belaaden, alhoewel dezelve aan de Leviten, die zo talryk waaren, meer eigen was. Deze doening, hoewel ſlaaffch, ſchond de ruſt van den Sabbath niet, zelfs niet meer als de opoffering der noodwendige Slachtoffers tot den dienſt van God. Om welke reden Jeſus Chriſtus, ziende dat de Schriftgeleerden van zyn tyd, tot aan de bygeloovigheid toe bekommert, hem beſtraften, om dat hy op dien dag zeekere onverſchillende werken deed, deze beſtraffing afkeerde door het voorbeeld der Offerprieſters, die geduurende den Sabbath werkten zonder de Wet te ſchenden. Wy zullen hier de grootheid van deze brooden niet verbeelden; dewyl dat, boven de onnuttigheid van de nauwkeurige beſchryvingen, die de Jooden, van wie men verplicht zoude zyn dezelve te ontleenen, nooit gezien hebben, en die niet als giſſingen uitvinden, men ze meenigmaal uit hun handen met eerbiedigheid ontfangt, om dat men onderſtelt, dat die Schriftgeleerden van de zeden van hun geſlacht moeten onderricht zyn. Maar men bedriegt zich daar meenigmaal in. Zy zeggen, by voorbeeld, dat yder brood twee voeten en een half

half lang, en vyftien duimen en zeven vingeren dik was. Maar, deze rekening volgende, moeſt men vyf en twintigh ſchepels meel gehad hebben, om daar uit deze twaalf brooden te maaken, en niet alleen zoude yder brood meer als twee ſchepels bedraagen hebben, 't welk boven maaten is, maar zy zouden over de Tafel heen geſtooken hebben, rondom welke een goude rand was om de brooden tegen te houden, en te beletten, dat zy niet overſtaaken, en dat men dezelve in 't voorby gaan niet ſchond. Deze brooden waaren in twee colommen verdeelt; het eerſte ruſtte in een goude bekken; men ſtelde op het eerſte drie kleine goude ſchelpen, om de tweede te ondersteunen, men deed het zelfde op het tweede, om het derde te ondersteunen, en zo voorts. Het was niemand als de Offerprieſters geoorlofd van dit brood te eeten, dat men aan God toegeheiligt had. David alleen ſchond deze Wet, en hy is om deze daad van Jeſus Chriſtus niet veroordeelt geweeſt, om dat het veel noodzakelyker is het leeven der menſchen te bewaaren, als, bekommert de uitterlyke plechtigheden en zeden van den Godsdienſt waar te neemen; de Jooden hebben zich ingebeeld, dat het den leeken niet vry ſtond de aarde te bewerken, kooren te zaayen, meel te maalen, noch die Toonbrooden te bakken. Maar, dat is een uitwerkzel van hun vooroordeelen. De Heidenen heiligden zomtyds brooden aan hun goden. En de Beotiers hadden in eene hunner Tempels twee beelden aan het *groote brood* opgedraagen, om te beteekenen, dat de Godheid alleen aan de menſchen het voedzel verſchaft, Moſes had dezelve inzicht, het gebruik der Toonbrooden inſtellende. De Egyptenaaren van Alexandrien booden Saturnus een brood aan, dat onder de aſſche of op de koolen gebakken was. Maar deze gewoonte ſloeg meer op het ongeheevelde brood, 't welk de Iſraëliten gegeeten hadden, als zy uit Egypten trokken, als op de Toonbrooden, waar van wy ſpreeken. Daar waaren op deze zelve Tafel twee goude vaaten vol wierook en reukwerken, die geduurig een reuk verſpreidden. Men ſteldeze op de Toonbrooden, om de erkentenis van 't volk omtrent God te beteekenen, om dat hy 't zelve geſpyzigt had. Men zag daar mede ſchootels en fleſſen; maar, dewyl men moeite heeft, om 't gebruik daar van te ontdekken, hebben zommige Uitleggers, in die ſtoffen geoeffend zynde, gelooft, dat dit ſchaalen, beekers, of veel eer vaaten waaren, geſchikt zynde om het noodzaaklyk zout en wierook, tot de offerhanden, te beſluiten. Het is zeeker, dat men de Slachtoffers zoutte, onderwylen zoude de Schriftuur op geen eenige plaats noch van zoutvaaten, noch van de plaats, daar zy moeſten geſtelt zyn, ſpreeken, byaldien zy daar van in 't vyf en twintigſte Hoofddeel van Exodus geen gewag maakte.

Van den Gouden Kandelaar. Vers 4.

De goude Kandelaar maakte het derde cieraad van de allerheiligſte plaats. Byaldien men deswegen aan de Jooden gelooft, zy was hy niet, gelyk die van de Chriſten-kerken opgehangen; maar hy ſtond op de aarde op dry voeten. Wyders waaren daar rondom den ſtam drie ſchootelen van drie duimen yder; deze drie ſchootelen waaren vier duimen d'eene boven de andere verheeven. Uit yder ſchootel ſprooten twee armen boogs gewyze gekromt, aan 't einde van yder arm was een Lamp; daar waaren dan zes Lampen, en de zevende was aan het topeinde van den Stam; daar op is het dat de Schriftuur ſlaat; niet, dat zy van zeven Kandelaaren, zeven Kerken en zeven geeſten ſpreekt. God had bevoolen, dat deze Lampen *geduurig* zouden branden; 't welk heeft doen gelooven, dat het Tabernakel nagt en dag moeſt verlicht zyn. *Tertullianus* beſpotte de Heidenen, om dat zy de Zon wilden lichten, toortſen en lampen geduurende den dag voor hun afgoden aanſteekende. En men moet toeſtaan, dat daar een buitenſpoorigheid gedaan wierd, welke men zonder misdaad, aan den opperſten God niet kan toeſchryven. De lampen van het Tabernakel brandden geduurig, gelyk het offer, dat alle dagen geoffert wierd, *geduurzaam* was, om dat men verplicht was 't zelve daaglyks te hernieuwen. Inderdaad, men ontſtak de lampen des avonds, als wanneer de nacht genaakte, en men doofde de zelve's morgens, op 't aanbreeken van den dag, wederom uit. En het was weinig tyds te vooren, dat *de lampen uitgebluſcht waaren*, als God Samuel riep. De goude Kandelaar, die zeſtig ponden woeg, en omtrent vyftig duizend guldens waardig was, moeſt alleen zyn. Het is waar, dat Salomon daar 10 anderen maakte, welke hy aan de twee zyden van de Heilige plaats zette. Maar, zulks was niet anders, als om de Heilige plaats te cieren, en men brandde in dit groot getal van lampen geen oly. Men heeft gelooft, dat God het licht aan 't brood toegevoegt heeft als twee volkoome noodzaakelykheden tot het leeven. Dusdaanig is 't dat de Iſraëliten in de woeſtyn het Manna en de vuurige Kolom hadden, en de Chriſtenen hebben hun Heilig Nachtmaal, uit brood zaamengeſteld, met den Doop, welke de Oudvaders *verlichting noemden*, en den dag van Paſcha was den dag der *Lichten* genaamt, om dat men aldaar de Leerlingen van de Catechismus doopte.

XL. HOOFDDEEL.

De Beſchryving van de Ark des Verbonds.

Men trad uit de Heilige plaats in 't Heilige der Heiligen, waar van de poort voor niemand als den Hoogenprieſter eens's jaars open was; aldaar was deze zo beroemde Ark geplaatſt. Een zinnebeeld van Gods tegenwoordigheid, en uit welkers boezem hy zyn Godsſpraaken gaf. Men ſtaat verwondert te bevroeden, dat deze Ark niet anders als een kiſt was, van drie voeten en negen duimen lang, en twee voeten en drie duimen breed, en die dezelve hoogte had. De waardigheid van deze kiſt beſtond in haar ſtoffe niet, alhoewel dezelve uit Sittim-hout gemaakt was, welk zommigen voor de Ceder, en anderen voor de Pynboom, zommigen weder voor de Caſſia neemen, welke men lichtelyk in de woeſtynen van Arabien vind, alwaar geen Cederen zyn. Maar deze kiſt was geacht, om dat dezelve de twee Tafelen van de Wet, die God gegraveert had, en Moſes op den berg Sinaï gegeeven was, beſlooten hield. Het was ter oorzaak dezer Tafelen, op welke de voorwaarden van 't Verbond geſchreeven waaren, dat men dezelve de *Ark des Verbonds* noemde. En zy was mede *het Woord* genaamt. Men zeide by de Jooden, *het Woord wandelt, en 't Woord ſtaat ſtil.* Als wanneer men 't leeger neerſloeg, of van leegerplaats veranderde. Men vind daar Jeſus Chriſtus, en de naam van *'t Woord*, welke de Heilige Joannes hem in 't begin van zyn Euangelium geeft. Maar, de Ark was *het Woord* niet genaamt, als ter oorzaak van 't oorſpronklyk van de Wet, die daar in geſlooten was, en het *Woord Gods is.* Het was door die reden, dat men dezelve de *Eeuwige* noemde, en zich voor dezelve verneederde.

Deze kiſt, welke geen voeten had, ruſtte onmiddelyk op de aarde. Om hoog was een ronde

Kroon van goud, die zich uitſtrekte, en waar in men het verzoendekzel voegde. Dit verzoendekzel was van louter goud, op welk men twee goude Cherubynen zag. De Godsgeleerden geeven heur een onderſcheide gedaante volgens hun vooroordeelen. De een maakt daar de gedaante van kalveren en oſſen van, om't vermaak te hebben van den dienſt der Jooden, met die der Heidenen te vermengen, die meenigmaal de valſche Goden, onder de gedaante der dieren, die tot den landbouw en behoudenis van 't menſchelyk geſlacht dienſtig waaren, aanbaden. d'Andere gelooft dat de dieren van 't gezicht van Ezechiel, die vier aangezichten hadden, de Cherubynen van het Tabernakel waaren. Maar, *Joſephus*, die een Jood en Prieſter van zyn geſlacht was, en die meenigmaal in den Tempel bedient had, verklaarende, dat men de gedaante der Cherubynen noch zeggen noch weeten kan, is't een vermeetelheid daar over giſſingen te ſmeeden. Ezechiel had een lange tyd voor hem geſchreeven, en byaldien die Propheet eenige ſtraal van licht in't geſlacht, wegens de gedaante van de Cherubynen verſpreid had, zoude *Joſephus* het niet al zo wel, als de nauwkeurige onderzoekers, geweeten hebben, die dicht by de zeventien Eeuwen na hem gekoomen zyn? Men had als toen zo veel nieuwsgierigheid en meêr geleegentheid om de Cherubynen te kennen, als wy daar van tegenwoordig hebben. Hoe kan men dan raaden, wat het was, dewyl *Joſephus* zyn onkunde en de onmooglykheid van deze ſtoffe te doordringen, toeſtaat. Deze Cherubynen overdekten het verzoendekzel met haar vleugelen, en keerden zich voor over geboogen, als of zy dwars door hadden willen dringen, en de grond van de Ark zien. Eindelyk had men de wonderdaadige roede van Aaron in deze Ark gelegt, en by dezelve was noch een kruik vol Manna, om't geheugen van een zo buitengemeene voeding te bewaaren.

Men haalde de Ark uit het Tabernakel yder reis als men voorttrok, men bracht dezelve zomtyds in't leeger. Het welk de oorzaak was, dat de Philiſtynen dezelve meeſter wierden, na het winnen van een veldſlag, waar in de Iſraeliten geſlaagen wierden. Maar, zy wierd nooit weder uit den Tempel gehaalt, zedert men dezelve aldaar geplaatſt had, men weet niet wat haar overgekoomen is, als wanneer de Babyloniers zich meeſter van Jeruſalem maakten. Zommigen vermoeden, dat zy aan dit gedenkteeken niet dorfden raaken, welk *de kracht ende heerlykheid van Iſrael* was, om dat men zich de onheilen erinnerde, welke zy aan de Philiſtynen veroorzaakt had. Maar ik twyffel, of die overwinnaars, uit het Ooſten koomende, zo volmaaktlyk dit gedeelte van de Joodſche geſchiedenis en een byzondere uitkomſt, welke zedert een lange tyd al moeſt vergeeten zyn, wiſten. De Jooden, wegens de heerlykheid van de Ark nayvrig, houden ſtaande, dat de Propheet Jeremias daar voor zorg gedraagen, en dezelve in een Rots verborgen heeft, waar uit Aaron en Moſes dezelve op den dag van de wederopſtanding zullen gaan haalen, op welke zy met heerlykheid weder verſchynen zal. Of dat Salomon, aan wie men de verwoeſting van zyn Tempel voorzegt had, gewelfde kelders gebouwt had, waar in de Prieſters de Ark ſlooten, om dezelve voor de verwoeſting te bevryden. In weêrwil van alle deze giſſingen der Chriſtenen en Jooden, is het zeer waarſchynlyk, dat zy met den Tempel tot aſſche verteerd is, om dat dezelve niet meer gezien is. Men zegt, dat Eſdras op de wederkeering uit de gevangenis een nieuwe na het monſter van de oude maakte, en dat hy dezelve in den tweeden Tempel plaatſte. Maar, dat is niet anders als een giſſing, van alle bewys ontbloot zynde; daar was geen Ark in den tweeden Tempel. Dat was eene dier zaaken, welke in het *tweede huis* ontbraaken. Zy konde alstoen haar aloud gebruik niet hebben, dewyl de Tafelen van de Wet, die men daar inſluiten moeſt, verlooren waaren, en om dat de Ark door die Tafelen haar uitmuntendheid en heerlykheid bezat.

UITLEGGING

VAN DE XVII. AFBEELDING.

Hier ziet men Aaron en Zoons, door Moſes hand,
Met plechtigheid gezalft, wyl't heilig offer brand,
Op Gods gewyd' Altaar, wiens naam werd hoog verheven,
't Vermeitel Prieſterdom, om't ſchenden van Gods Wet,
En't vreemd onheilig vuur, door blikzem gloed verplet,
En uit het veld gevleept, en Hazael verdreven.

VIII. HOOFDDEEL. Vers 15.

Men offert Slachtoffers.

(1.) ALs het Altaar opgerecht was, begon men aldaar offerhanden te offeren, dat is genoegzaam het merkteeken dier geenen, die de bedieninge van den Godsdienſt behandelen, van zich heiliger als de anderen te gelooven. Gewent zynde de Godlyke dienſt te doen, en voor het volk te offeren, denken zy zelden aan de misdaaden, die zy begaan hebben, en om de verzoening, die daar moet geſchieden. Ten einde om een zo gemeen vooroordeel voor te koomen, wilde God dat Aaron de Hoogeprieſter, en de eerſt bediende van de Joodſche Wet voor zyn kinderen en zich zelven offerde, alvoorens zulks voor't volk te doen. Men volgde gemaklyk zyn voorbeeld, en men bracht de Slachtoffers aan den voet van't Altaar; men verzaamelde zorgvuldig het bloed van deze geſlachte Slachtoffers, om dat zulks noodig was, om veel leevendiger de verzoening van de zonde te beteekenen. De meeſte Oudvaders hebben geloofd, dat de offerhanden niet ingeſteld geweeſt waaren, als om het volk met een groot getal van plechtigheden te belaaden, welke hen weerhielden van de offerhanden der Heidenen te beminnen en naêr te volgen, waar aan zy gewend waaren. Maar daar zyn twee waarachtiger redenen van deze inſtelling. De eene, dat de dood van't Slachtoffer en het bloed op de Altaaren ſtroomende den zondaar onderrichten, dat hy den dood ſterven zoude. Ten tweeden deze opgeoffer-de Slachtoffers waaren de beeltenis van Jeſus Chriſtus, *het onbevlekte Lam van de grondlegging des waerelds geſlacht*, en die eenmaal door zyn dood de verzoening der zonden moeſt bewerken. De offerhanden van de Wet verzoenden de zonden niet; want daar is de minſte evenredenheid niet tuſſchen het bloed van een beeſt en de ziel, welke een misdaad begaat, om welke reden het Slachtoffer t'eenemaal door't vuur verteerd is. Maar, Jeſus Chriſtus heeft aan de Rechtvaardigheid van zyn Vader voldaan, om welke reden de dood hem niet verſlonden heeft, maar, *hy is tot onze rechtvaardigmaaking weder opgewekt*. Daar waaren drie zoorten van offerhanden, het Slachtoffer was tot verzoening der zonden, of veel eer om daar van het afbeeldzel te zyn. De tweede reinigde de wettelyke vlekken. Dusdaanig is't dat de maagd Maria, na haar kraambedde opgeſtaan zynde, een offerhande in den Tempel ging doen. Eindelyk daar waaren offerhanden van dankzeggingen. Alle zoorten van dieren waaren niet bekwaam

om

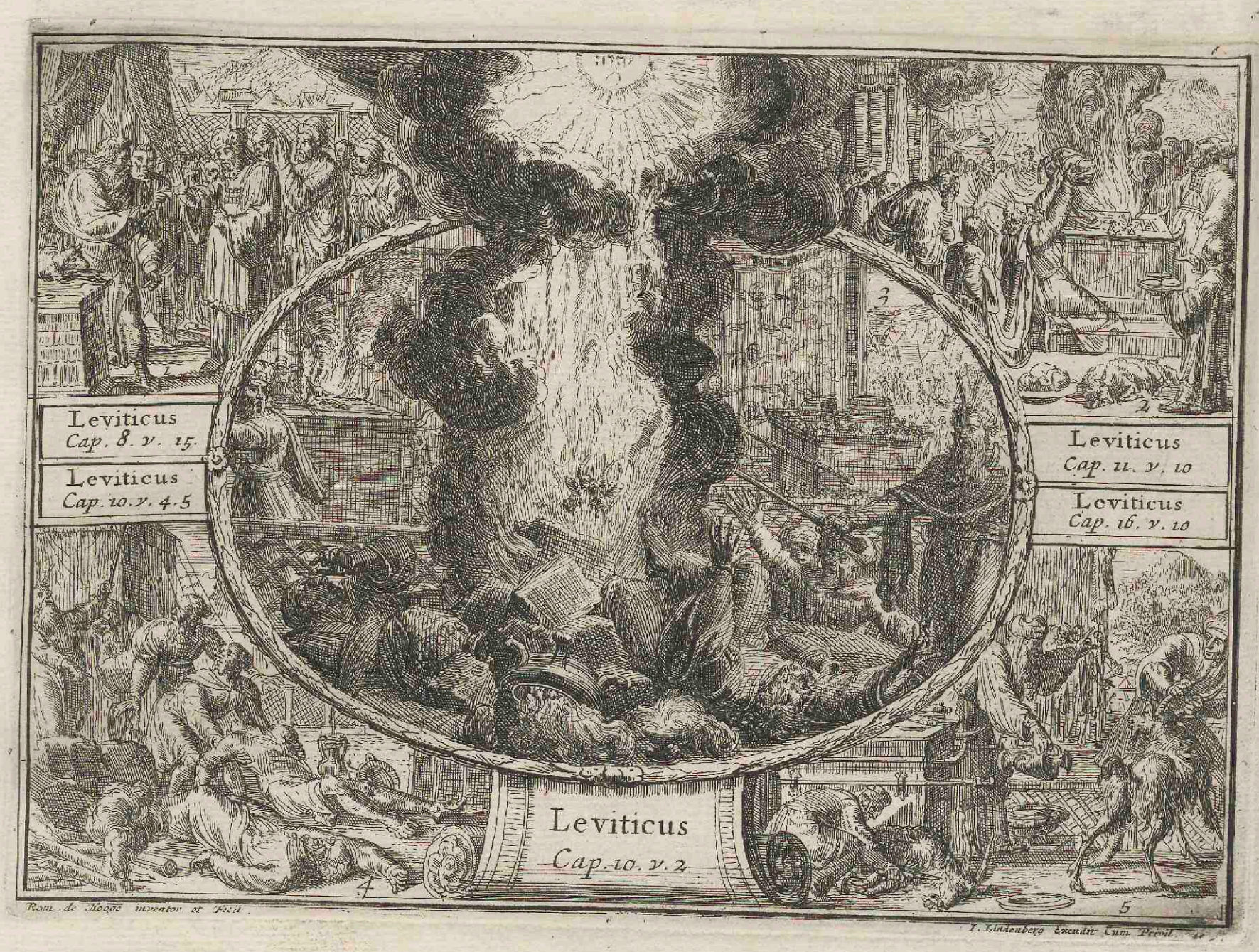

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XVII. AFBEELDING.

Hier ziet men Aäron en Zoons, door Moſes hand,
Met plechtigheid gezalft, wyl 't Heilig offer brand,
Op Gods gewyd' Altaar, wiens naam werd hoog verheeven,
't Vermeerel Prieſterdom, om 't ſchenden van Gods Wet,
En 't vreemd onheilig vuur, door blikzem gloed verplet,
En uit het veld geſleept, en Hazaël verdreeven.

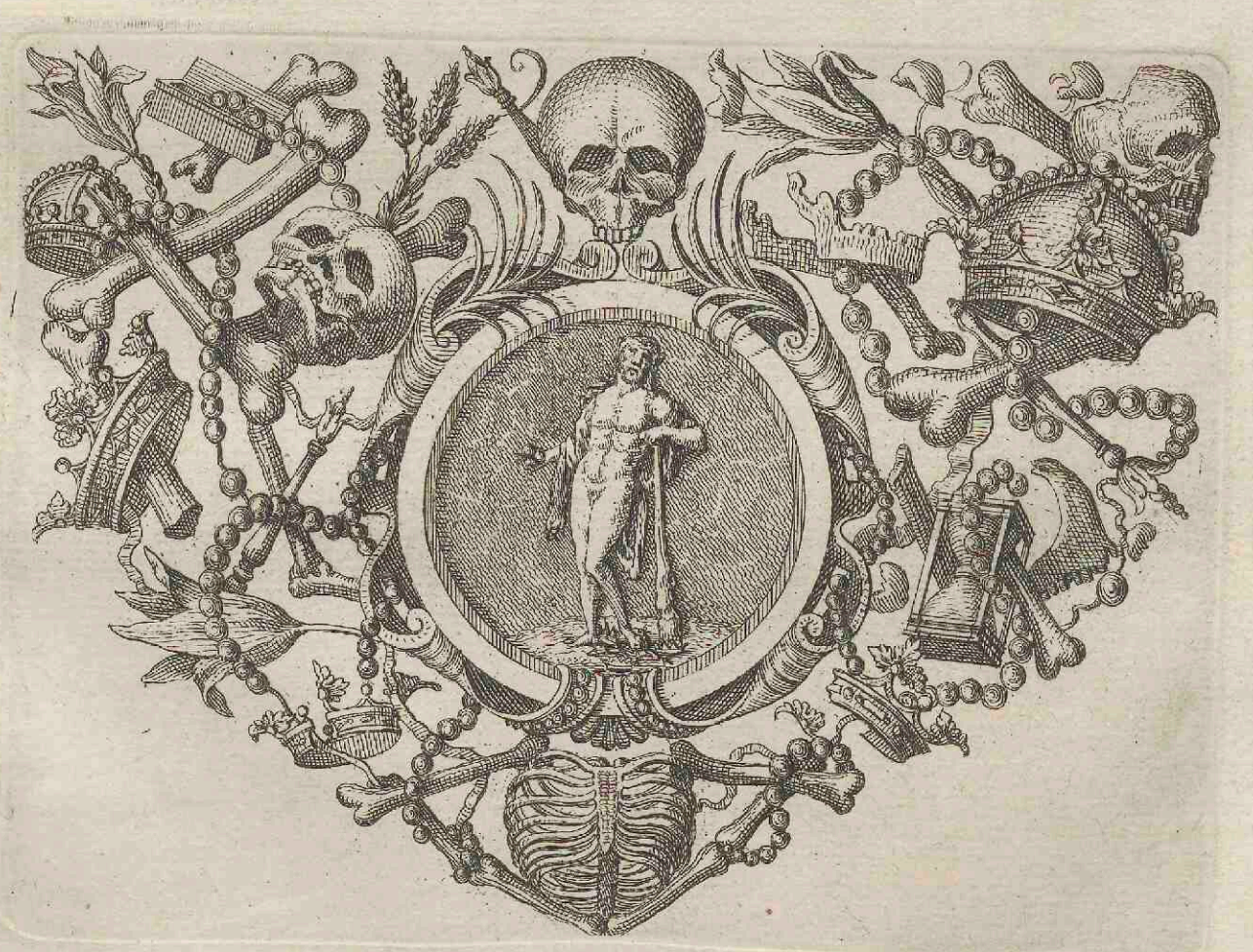

om geoffert te werden. God had daar toe niet meer als zeven geschikt. De Schapen, Reebokken, Bokken, Ossen, Kalveren, Duiven en Tortelduiven. Men moet zich niet inbeelden, dat God op de deugd dezer dieren gezien heeft, in de verkiezing die hy daar in gemaakt heeft, of dat den Os hem bekwaam gescheenen heeft, om de kracht en werkingen van Jesus Christus te verbeelden, of dat de Tortelduyf het zinnebeeld van zyn nauwe vereeniging met de Godlykheid was, by aldien deze reden waar was, waarom zou men dan den hond niet mede verkooren hebben, wiens wakkerheid en getrouwigheid zoo bekend zyn. Onderwylen was het offer van een hond *verfoeylyk*. Men moet aan God de reden van zyn verkiezing overlaaten, en alleenlyk aanmerken, dat de geen, die offerde, de hand op 't hoofd van 't Slachtoffer leide, niet alleen om 't zelve aan God toe te heiligen, maar, om te doen zien, dat hy 't zelve in zyn plaats stelde, en zyn zonden op 't hoofd van dit dier leide, 't geen voor hem zoude geoffert worden. De Offerpriester sneed het Slachtoffer den hals af, en goot het bloed op het Altaar, en deed het vleesch aldaar door 't vuur verteeren.

X. HOOFDDEEL. Vers. 2.

Nadab en Abihu verstikt.

(2.) God deed door een voorbeeldelyke kastyding zien, dat de gewillige dienst der menschen aan hem haatlyk was. Een geduurig vuur brandde op het Altaar, en dat was van 't zelve vuur, daar men de wierooks vaaten mede ontsteeken moest. Nadab en Abihu Aarons kinderen konden noch in de wil noch Wet van God onkundig zyn; maar, zich inbeeldende, dat het van hen als Offerpriesters afhing, de Godlyke dienst te regelen, veronachtzaamden zy het geheiligde vuur, door vreemd vuur daar toe te neemen; de misdaad scheen klein, maar God wil een blinde gehoorzaamheid in kleine zaaken, ten einde, om te beletten, dat de Offerpriesters, steunende op de uitmuntendheid van hun bediening, geen gevaarlyker nieuwigheden bedreven, en de uitwerkzelen van hun inbeelding voor de Godlyke Wetten in de plaats stelden: hy deed uit het Altaar een vuur koomen, dat hen 't leeven benam. Het is waarschynlyk, dat een vlam, welke zich om hoog verhefte, hen aanstonds verstikte, om dat hun linne rokken niet verteert wierden. Het vuur, geschikt om de offers te verteeren, en de wederverzoening van God te beteekenen, wierd het werktuig van zyn wraak: dusdaanig is 't dat de Genaade en 't Euangelium, welke een reuk des leevens zyn den geenen die gelooven, een reuk des doods werden den geenen die dezelve misbruiken. De misdaad was slegts half begaan, als God die strafte. Vleid uw zelven niet, zondaars, God wacht altyd niet, tot dat de zonde t'eenemaal voltrokken is; want, de wil alleen volstrekt om u voor zyn kastydingen bloot te stellen: de bedienden van den leevendigen God, die in zyn Tempel aan zyn geheiligde Tafel een nieuw offer-vuur, in 't gebruik van 't heilig Sacrament, brengen, en 't zelve opkweeken, in plaats van uit te blusschen, moeten een diergelyke kastyding vreezen. De wonderdaaden vernieuwen zich altyd niet, maar, de zelve rechtvaardigheid, die heur schikt en toezend, werkt eeuwiglyk.

Men draagt hen uit het Tabernakel. Vers 5.

(3.) De droefheid van Aaron moest zeer groot zyn, ziende zyn twee oudste kinderen door een slag van Gods grimmigheid sterven, die zy veroorzaakt hadden; onderwylen moest hy dezelve inkroppen, en aan 't volk alleen de vryheid van te weenen overlaaten. Moses, die zyn Neeven moest spaaren, trad in de belangens van God, en zonder naêr de beweegingen van 't bloed te luisteren, deed hy deze doode lichchaamen buiten het Tabernakel, dat zy bevlekt hadden, wegdraagen, en dezelve met smaad uit het veld werpen: hy moest ten minsten hen het Priesterlyk gewaad hebben laaten uittrekken; maar, in tegendeel begeerde hy, dat men hun de linne rokken overliet, op dat al het volk hen konde kennen, en de strengheid der oordeelen Gods zien. Hy leerde daar door, dat men de gebreeken der Offerpriesters niet moest verbergen, en dat men hen voor de oogen van 't volk kon bloot stellen, als men hen doemde; en verre van daar, dat de Godsdienst eenige aanstoot lyd, zy word daar door veel heerlyker en ontzachlyker, als men haar bediendens straft; want het is niet anders, als het vleesch en 't bloed, dat een tegenstellig gedrag inboezemen.

Reyniging van de Melaatschen.

(4.) Het getal en onderscheid der offerhanden was groot; God hadze benoemt, op dat daar noch dwaaling noch misbruik in zyn dienst zoude zyn; zy waaren gemeenlyk geëvenredent naêr de natuur der zonden, die men begaan had: maar, een dezer plechtigste offerhanden was die, welke op den Verzoendag geschiedde.

XVI. HOOFDDEEL. Vers. 10.

De Bok Hazaël.

(5.) Op dien dag dan verkoor de Hoogepriester twee bokken, waar over hy 't lot wierp, 't een voor de Eeuwige, en 't ander voor Hazael. Zommige Oudvaders hebben gelooft, dat Hazaël een der gevalle Engelen was. *Origenes* zegt klaar, dat men deze bok naêr den duivel zond, en de Valentinianen merkten Hazaël aan als een vermoogend begin, om de werkingen van toovery te doen, en het geen tot dit onderscheid der gevoelens plaats gegeeven heeft is de onverstaanbaarheid van de bepaaling, welke Moses van de Arabieren ontleent. De Uitleggers, die deze taal niet kenden, hebben geen acht geslaagen, dat de duivel nimmermeer met den naam van Hazael door de Heilige Schryvers genoemt geweest is, en dat het beter was hun onkunde toe te stemmen, als een gissing, van alle bewyzen ontbloot, aan te haalen. 't Gezag der Valentinianen, die de niet wel uitgeleide grondtext misbruikten, om in het Christendom een meester van tooverkonst en wiggelaryen in te voeren, volstrekt niet. Het is niet te verwonderen, dat Moses, die een langen tyd in Arabien geweest was, eenige woorden uit die taal getrokken heeft; men vind daar van verscheide voorbeelden in zyn werken; de uitlegging, die men aan den naam van Hazaël by de Arabieren geeven kan, is zeer natuurlyk, om dat God begeert dat men hem van de twee bokken een opoffere, en dat de andere Hazael zy, dat is te zeggen, *weggezonden*, of *nedergestort*. De twee bokken waaren aan God opgedraagen, maar de eene moest op het altaar geoffert, en de andere in de woestyn met verscheide plechtigheden verzonden worden. De Hoogepriester leide zyn hand op 't hoofd van den bok Hazael, om daar door te beteekenen, dat hy dezelve aan God toeheiligde, hy laadde op hem de zonden van 't volk, verzoekende dat alle de straffen en vervlockingen, die 't geslacht verdient had, op dit dier mochten nederstorten. Deze bok met de zonden en rampen van 't geslacht belaaden, wierd in handen van een man gestelt, die hem in de

woeſtyn moeſt leiden. Men zegt, dat zommige aanzienelyke mannen uit Jeruzalem trokken, om dezelve duizend treeden na te volgen; niet verder, ter oorzaak van den Sabbath; durvende gaan: daar vond zich een ander gezelſchap, dat de eerſte afloſchte, en mede duyzend treeden met de Bok en zyn geleide, voorttrok, tot dat hy op een berg, of in de woeſtyn gekoomen was. De Schrift zegt niet, of hy door eenig toeval ſtierf; de Jooden vervullen deze ſtilzwygendheid, en begeeren dat de geleider hem van de hoogte van een rots nederſtorte. Zommigen doen daar een wonderdaadigen wind tuſſchenkoomen, die de moeite voorkwam om dezen bok van de hoogte naêr beneden te ſtooten. Men voegt daar by dat een wolle draad van ſchaarlaaken aan de poort van 't Voorhof gehecht, ongevoelig wit wierd, als God de toeheiliging van deze bok aannam, om te beteekenen, zeggen zy, dat hy de zonden aan't volk vergaf: en daar op is't, dat Jeſaias de toepaſſing maakt, als hy God doet zeggen: *Al waaren uwe zonden zo rood als ſchaarlaaken, ik zal ze zo wit maaken als ſneeuw.* De Chriſtenen hebben deze overleevering aangenoomen, om dat zy daar eenig voordeel vinden by de bekentenis, welke de Jooden doen, dat deze wonderdaad veertig jaaren voor de verwoeſting van den Tempel ophield, dat is te zeggen, op de tyd van de dood van Jeſus Chriſtus, die de plechtigheden vernietigt heeft. In der daad zy ſtaan twee zaaken toe, de eene dat de wol van ſchaarlaaken aan 't Voorhof gehegt, of aan den hoorn van den bok, niet meer zedert die tyd wit wierd: de andere dat de bok, van de hoogte van een rots geſtooten, niet ſtierf, maar in de woeſtyn liep; en tot buit der Arabieren viel, wien hy tot voedzel diende.

Maar Moſes, die een zo omſtandige afleiding maakt van alle de plechtigheden, die hy ingeſtelt heeft, zoude die ſtilzwygende een zo doorſtraalende wonderdaad voorby gaan? Zoude geen van die Schryvers daar ooit van geſprooken hebben? Jeſaias bedient zich van een algemeene uitdrukking, welke de uitgeſtrektheid van Gods barmhertigheid beteekend, en gantſch geen aanzien tot de roode draad heeft aan den hoorn van den bok Hazaël, of aan de poort van 't Voorhof gehecht. Ik weet zelfs niet of de bok Hazaël als het voorbeeld van Jeſus Chriſtus moet aangezien worden; het is waarſchynlyker, dat de bok aan God toegeheiligd, en op zyn Altaaren opgeoffert, die geen was, die de verzoening van de zonde maakte, en Jeſus Chriſtus verbeeldde, tot onze rechtvaardigmaaking ſtervende; en dat de bok Hazaël alleen de vervloekingen van de zonde droeg, dusdaanig is 't dat de Egyptenaaren en verſcheide andere volkeren de Godheid verzochten, dat zy van hen op het hoofd der Slachtoffers de kaſtydingen, waar mede zy gedreigt waaren, zoude wenden.

UITLEGGING

VAN DE XVIII. AFBEELDING.

Murmureeringen van Aaron en Mirjam tegens Moſes.

Zy word melaatſch. Verſpieders in Canaan gezonden. Zy brengen vruchten mede. Het volk verſchrikt zynde, wil Joſua en Caleb ſteenigen.

De ſtaatzucht ſtookt het vuur in Mirjams grootſch gemoed,
Die 't ſnoode ziels misdryf door haar melaatsheid boet,
En buiten Iſraël omſwerft in woeſteynen;
Zy werd door 't ſmeekgebed van Moſes weêr herſtelt,
Daar Iſrel ſmaakt de vrucht van 't Paleſtynſche veld,
Doch dreigt hun Opperhoofd, geneigt tot muiteryen.

XII. HOOFDDEEL. Vers 4.

Murmureeringen van Aaron en Mirjam tegen Moſes.

(1.) Moſes vond in zyn eigen huis wederſtand, en de verdeeltheid trad tot in het Heiligdom; Aaron, die van natuur zwak was, en Mirjam zyn zuſter ſtonden tegen hun broeder op, ten einde om de Opperhoofden van 't volk te worden, en zy geloofden daar toe door God gemachtigt te zyn. *De Eeuwige, zeiden zy, heeft die niet als door Moſes alleen en niet door ons geſprooken.* Het is te verwonderen, dat menſchen, die de geeſt Gods bezielt, en bovennatuurlyke gaaven ontfangen hebben, jeloerſch en trots over hun evennaaſten worden. Het is noch meer te verwonderen, dat de hoovaardigheid uit den boezem van de genaade voortkoomt, en dat deze de wonderdaadige gaaven zyn welke zy baaren. Onderwylen is daar niet gewoonlyker; men word dikmaals door het onderſcheid opgeblaazen, 't welk God tuſſchen ons en het overige der menſchen ſtelt. Men wil de eerſte gunſteling van den Koning der Koningen zyn, men zegt aan zich zelven, dat men die is, men ſpyſt zich met het denkbeeld van dit voordeel, als wanneer men 't bezit, en zelfs ſchoon men 't niet bezit. Om welke reden God vreesde, dat de heilige Paulus zich mocht verhoovaardigen, wegens *de uitmuntendheid van zyn openbaaringen*, om dat zulks meenigmaal gebeurt was. Aaron en Mirjam verſchaften daar toe een doorſtraalend voorbeeld. God had hen deelgenooten van zyn genaade gemaakt, en zy in plaats van zyn gaaven te erkennen, verhoovaardigden zich daar over, en wilden zich aan de zyde van Moſes voegen; zy beminden den tytel van Opperhoofd en het Opperſchap, dat hy tot daar toe bekleed had. De een haar ſexe vergeetende, en d'ander zyn Prieſterſchap, wilden zy het juk van hun broeder afſchudden en meeſter werden. Zy naamen tot voorwendzel van hun oproer het huwlyk, 't welk Moſes met een vrouw uit het Land van Chus aangegaan had. Men gelooft dat het Sephora was, om dat Jethro haar weder tot haar man geleid had, welke de heilige Geſchiedenis-ſchryver niet zegt geſtorven te zyn, zoo dat het niet waarſchynlyk is, dat Moſes, 80 jaaren oud zynde, twee vrouwen getrouwt heeft. Eindelyk kent men geen meer als twee kinderen van Moſes, Gerſom, en Eliezer, die beide kinderen van Sephora waaren. Zo zulks dusdaanig was, zoude Mirjam een langen tyd haar jeloersheid tegens deze vrouw verburgen en gevoed hebben, alvoorens dezelve te doen uitbarſten. Want Moſes was met Sephora getrouwt, alvoorens hy Egypten verliet; zy konde geſtorven zyn, zonder dat de Schriftuur, welke een groot getal van uitkomſten ſtilzwygend voorby gaat, daar van geſprooken heeft. En het gelykt aan het verhaal van

Moſes,

Moſes, dat het een tweede huwelyk was; welke eenige ſchandvlek veroorzaakt, of tot een voorwendzel der beroerte van zyn huis gedient heeft. Ethiopien was te ver van de woeſtyn afgeleegen, om aldaar een vrouw te zoeken. Hy nam deze nieuwe bruid in een zeekere plaats van Arabien, en mooglyk in 't land van Madian, aan den oever van de Roode Zee geleegen. Het land van Chus, een der afkoomelingen van Cham, welk men met Ethiopien meenigmaal ondermengt, was het ſteenachtig Arabien, welk land de Zarazynen zedert bewoont hebben. De Schriftuur zegt dat, Sennacherib Libna beleegerende, den Koning van Chus dezelve Stad te hulp kwam, en dit konde geen ander als een Koning van Arabien zyn, om dat het had moeten geſchieden, dat die der Ethiopiers Egypten doorkruiſt en overwonnen had, alvoorens deze tocht te konnen doen, en Zerah, die met een millioen menſchen en drie honderd waagens aan den Koning van Juda ſlag kwam leeveren, was een andere Koning van Arabien, die men verkeerdelyk in een Ethiopier verwiſſelt heeft. Deze tweede vrouw dan van Moſes was een Arabierſche, vreemd van 't verbond en 't volk Iſraels, en 't was moogelyk alzowel een jeloerſheid van 't geſlacht, als van 't bloedverwandſchap, welke de beroerte veroorzaakte.

Mirjam word melaatſch. Vers 10.

(2) God konde een opſtand, welke met onrechtmaatigheid en ondankbaarheid vermengt was, niet verdraagen, de ſculdigen wierden voor zyn Richterſtoel gedagvaart. Mirjam, welke de ſchuldigſte was, wierd melaatſch, en deze heerſchzuchtige vrouw, welke over gantſch Iſrael wilde heerſchen, wierd met de uitterſte verontwaardiging uit het leeger verdreven. Aaron, die aan deze misdaad deelachtig geweeſt was, ontroerde zich op het zien van deze kaſtyding, hy wierd gedwongen voor de voeten van deze zelve broeder zich te verneederen, die hy van zyn gezag had gepoogt te berooven. Ik bid u, zeide hy in zyn droefheid, *legt deze zonde op ons niet*, dat is te zeggen, laat ons de ſtraf van de zonde, welke wy dwaaſlyk begaan hebben, niet draagen. Moſes van natuur zachtmoedig, en door Aarons gebeden vermurwt, wierd verplicht om van God genaade voor de wederſpannelingen te verzoeken, welke hy verkreeg. Mirjam wierd ten einde van zeven dagen geneezen. Het volk wachtte dezen tyd af, om van leegerplaats te veranderen, en de buitenſpoorigheid van een dochter vertraagde den optocht van 't gantſche leeger een geheele week lang.

XIII. HOOFDDEEL. Vers 23.

Verzending der Verſpieders in 't Land van Canaan.

(3.) Onderwylen zond men verſpieders in 't Land van Canaan, ten einde om daar den aard van te kennen, en door denkbeelden van haar vruchtbaarheid en overvloed het verlangen van 't volk, 't welk van een zo lange reis begon vermoeit te werden, weder op te wekken. Het land waar in zy traaden kwam hen wonder vruchtbaar voor, de vruchten waaren daar ſmaaklyk, zy brachten van dezelve eenigen mede, en onder anderen een tak van een wyngaard met een tros druyven.

Zy brengen vruchten herwaarts.

(4.) Dezelve was van een zo wonderbaare grootte, dat twee mannen verplicht waaren daar de handen aan te ſlaan, en dezelve aan een ſtok te draagen. De Oudvaders hebben gezegt, dat deze tros Jeſus Chriſtus verbeeldde, en dat de twee mannen, die dezelve droegen, de beeldenis der geloovigen, die onder de Wet en 't Evangelium geleeft hebben, waaren. Die voorging en onder de wet leefde, zag Jeſus Chriſtus niet als met moeite, en met zich om te keeren. Inderdaad de Oudvaders van 't Oude Teſtament hebben niet anders als een ingewonde en byzondere duiſtere kennis van den Meſſias gehad, maar, de geen die 't geluk hebben van onder 't Evangelium te leeven, zien hem, en kennen hem veel volmaakter; *Wy hebben hem geboort: en zyn heerlykheid gezien, als van de eenige Spruit van zyn Vader.*

Het volk verſchrikt zynde, wil Joſua en Caleb ſteenigen.

(5.) Het denkbeeld van een welzyn, welk God voor 't volk vervaardigde, trof 't zelve niet ter oorzaak der zwaarigheden, welke aan de overwinning van Canaan gehecht waaren, de verſpieders, die op de ſchoonheid der vruchten van 't beloofde Land roemden, leiden kwaadaardiglyk voor de oogen des volks alle de zwaarigheden, die zy in deze overwinning konden vinden, zy ſpraaken hen van Oorlogs Helden, die Judea bewoonden, en van Reuſen, wiers gezicht alleen de ſchrik en vrees in de ziel der geenen joeg, die hen aanzagen. Het volk wierd door een zo ſchriklyk verhaal ontroert, het verkoor een ſchandelyke ſlaaverny voor een vryheid, door de roem der waapenen verkreegen, en liever een nieuwe Pharao als God tot een Koning hebbende, beſlooten zy van zich weder onder zyn gehoorzaamheid te ſtellen.

Men had zich alreeds tot het wederkeeren geſchikt, het Opperhoofd dat hen geleiden moeſt, was verkooren. Aaron en Moſes, die zo veel voorgaande beroertens hadden bevreedigt, alhoewel weder vereenigt, hadden niet meer gezags genoeg, om deze hier te ſtillen. Maar, God, die zich nooit zonder getuigenis laat, had het geloof van Caleb en Joſua onderſchraagt. Deze twee mannen vol vertrouwen op Gods beloften ondernaamen om de muitelingen weder onder de gehoorzaamheid te brengen. Maar, het is onnut tegens een ontſtooken meenigte te ſpreeken. De wyze raadſlaagen hebben zelden in de ziel der oproerigen de overhand. En de vertooningen dienen haar nergens anders toe, als om hun dolligheid te verdubbelen. Iſrael door haar ongeloovige Opperhoofden aangemoedigt, zette het oproer tot de uitterſte bovenmaat voort, en 't ſcheelde weinig of Caleb en Joſua zouden beide het leeven verlooren hebben. De ſteenen vloogen, en deze twee dienaars van God waaren op het uitterſte om hun leeven als martelaars te eindigen, als wanneer Gods heerlykheid verſcheen, en zyn ſtem zich hooren liet. God had geen achting als voor 't gebed van Moſes, en ten einde om hem den mond voor een volk, dat zo meenigmaal ondankbaar was, te ſluiten, beloofde hy hem een talryke nakoomelingſchap, waar uit een bloeyend geſlacht zou ſpruyten; welk in plaats van dat van Iſrael volgende, 't zelve in kracht overtreffen, en het beloofde land zoude genieten. Maar Moſes, van het belangen van 't vleeſch en bloed ongevoelig, verbond God door een beweegreden van Eer, om de wederſpannigen te vergeeven, met hem te vertoogen dat de Afgodendienaars hem van onvermoogen zouden beſchuldigen, byaldien hy 't volk liet ondergaan. Inderdaad God vergaf en ſtrafte op een en dezelve tyd, hy liet de vaders in de woeſtyn ſterven; om welke reden hy, in plaats van hen door een weg van 40 dagen in Canaan te geleiden, hen 40 jaaren in de woeſtynen deed omzwerven. Maar, niet willende, dat de kinderen *om de ongerechtigheid des vaders* leeden, gaf hy hen dit weelderig land van Canaan, welk

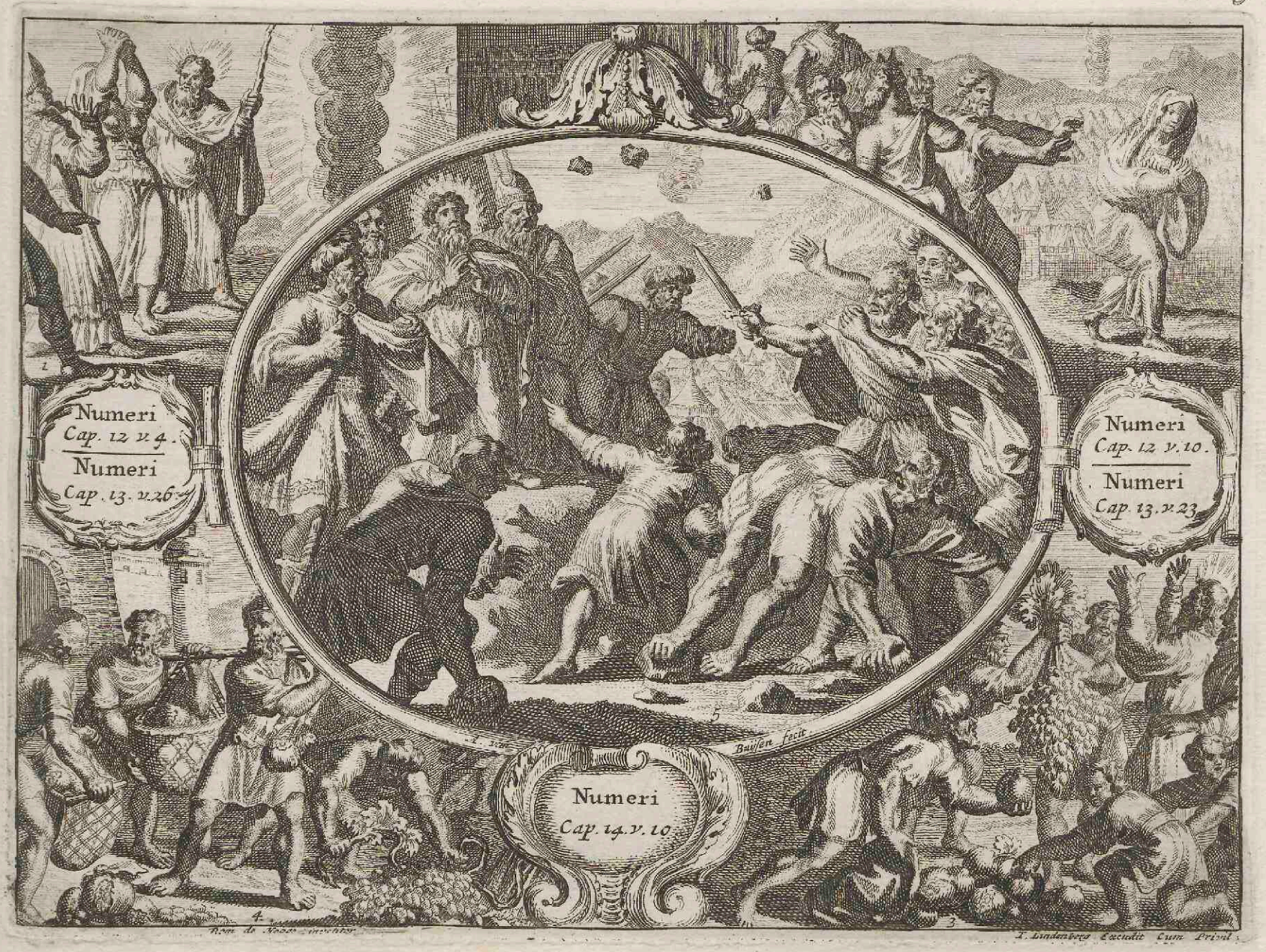

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XVIII. AFBEELDING.

De ſtaatzucht ſtookt het vuur in Mirjams grootſch gemoed,
Die 't ſnoode ziels misdryf door haar melaatsheid boet,
En buiten Iſraël omzwerft in woeſtenyen;
Zy werd door 't ſmeekgebed van Moſes weêr heritelt,
Daar Iſrël ſmaakt de vrucht van 't paleſtynſche veld,
Doch dreigt hun Opperhoofd, geneigt tot muiteryen,

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XIX. AFBEELDING.

't Weerſpannig Iſrael, dat vrêe noch vryheid kent,
Ontziet noch Opperhoofd noch 's Heemels dreigement,
Noch gunſt van kwakkel ſpys, des word het volk verſlaagen,
En 't muitend Eedgeſpan zinkt in den helſchen kolk,
De Zabbatſchender werd geſteenigt door het volk,
Men ziet de dorre Staf van Aaron vruchten draagen.

welk hy veele eeuwen te vooren aan Jacob beloofd had. Caleb en Joſua, aan God getrouw gebleeven zynde, waaren de eenigſte van 't geſlacht, dat uit Egypten getrokken was, die in 't beloofde land traaden. Deze plaats van de heilige geſchiedenis verſchaft uitmuntende leſſen. Want zy leert ons dat, wanneer daar van 't uitvoeren van Gods beveelen en zyn wetten gehandeld word, de tegenſtanden, welke men op zyn weg vind, de Reuſen, de menſchen en duivelen niet moeten affchrikken. De duivel maakt de zwakken lafhertig, hen de loopbaan van zaaligheid met bloed beſpat, met hoogtens omringt, en met onoverkoomelyke zwaarigheden bekleed, afmaalende, maar wy moeten ons door het geloof en de hoop, *die nooit verwert zal worden*, boven alle die tegenſtanden verheffen, de dienaars van den leevendigen God, gelyk Moſes, moeten zich tegens het getal ſtellen, dat de weg van 't Paradys verlaaten wil, en ſtandvaſtig blyven, ſchoon 't volk zich vervoeren laat, en veel eer hun leeven opofferen, als het zelve navolgen. Zy moeten, alhoewel door het murmureeren der oproerzuchtigen lafhertig gemaakt, hun handen ten heemel verheffen, en voor de oproerigen bidden; de ondankbaarheid en hoogmoed van 't volk volmachtigt onze nalaatigheid niet. Maar, die de vryheid van 't volk meer waardeeren, en de plichten van hun beroep boven de verheffing van hun geſlacht ſtellen, zyn zeldzaam. Waar zyn de Koningen, die de ruſt der volkeren aan hun heerſchzucht niet opofferen, men heeft al te veel voorwerp om het zelve verwyt niet aan de geleiders van de Kerk te doen. Maar, het onverſchillend belang van Moſes verheft hem boven de overige menſchen, en laat ons een voorbeeld na, dat men navolgen moet. Eindelyk de getrouwigheid van Caleb en Joſua, zo heerlyk beloond, leert ons, dat de geenen, die de moed hebben, om een geheele meenigte te wederſtaan, en zich van dezelve af te ſcheiden, om aan God verknocht te blyven, alleen in de plaats van heerlykheid, waar van Canaan de beeldenis was, zullen ingeleid worden.

UITLEGGING

VAN DE XIX. AFBEELDING.

God zend wonderdaadige Voogels, die veel eer Kwakkels als Springhaanen waaren.

't Weerſpannig Iſraël, dat vrée noch vryheid kent,
Ontziet noch Opperhoofd, noch 's Heemels dreigement,
Noch gunſt van kwakkelſpys, des word het volk verſlagen,
En 't muitend Eedgeſpan zinkt in den helſchen kolk,
De Zabbatſchender werd geſteenigt door het volk,
Men ziet de dorre Staf van Aaron vruchten dragen.

HEt volk Iſraëls vernoegde zich niet met het brood, dat uit de Heemelen reegende, te eeten, het murmureerde, en verzocht vleeſch. Zy waaren tot dezelve murmureering in de woeſtyn van Sin vervallen, alvoorens zy de Wet aan den voet van Sinaï ontfingen, en God had hen kwakkels toegezonden; maar deze wonderdaad duurde alleen een dag. Men had zederd van het Manna veel meerder gewalgt, 't welk niet afliet te vallen; en men wilde iets hebben om tot dat wonderdaadig brood te eeten.

Moſes, die de eerſte wonderdaad gezien had, moeſt zich met vertrouwen in de armen Gods te ruſt vleyen; onderwylen vertoogde hy 't volk de onmooglykheid, die hy zag om haar honger en begeertens te voldoen. Twyffelde hy aan 't vermoogen of de goedheid Gods? De alderheiligſten zyn diergelyke zwakheden onderworpen; moogelyk geloofde hy hier de Godlyke voorzienigheid niet te moeten verzoeken, noch hem menigmaal wonderdaaden af te vergen. God, die de nieuwe murmureeringen van 't volk, en de zwakheid van hun bedienden moeſt ontſteeken, liet niet na het zelve voogels toe te zenden. De Jooden hebben geloofd, dat het Faiſanten waaren, en eenige hedendaagze Uitleggers willen, dat het Springhaanen zyn geweeſt, om dat daar van een ſchriklyke meenigte aan de zyde van de Roode Zee gevonden werd. Als zy vergaaderen, en op de weiden en akkers vallen, verſlinden zy alles, en veroorzaaken een zo grooten hongersnood, dat de bewoonders genoodzaakt zyn te vluchten, en zich elders te begeeven. Men ontlaſt zich door dit ongediert te dooden en in te zouten, om 't zelve te eeten. De Ethiopiers maaken daar vooral een groot gebruik van, en de Heilige Joannes de Dooper voedde zich daar mede in de woeſtyn van Judea. Men maakt de wonderdaad, onderſtellende deze uitlegging, welke de duiſterheid van de oorſpronklyke bepaaling ſchynt te bekrachtigen, zeer veel ligter, en gemaklyker om te gelooven; want God had niet anders als een buitengemeene wind te laaten waaijen, die naêr de zyde van de woeſtyn deze wonderbaare meenigte van Springhaanen, die zich gemeenlyk aan de Roode Zee laaten vinden, voortdreef, en men zal zonder moeite begrypen, dat zy rondom 't veld op de hoogte van twee ellen den tyd van een dag reizens waaren, en dat yder daar van tien *Homers* vergaaderde, dat is te zeggen, drie of vier duizend dezer Springhaanen. In plaats dat alle de kwakkels van de waereld daar toe niet hadden konnen volſtrekken. Maar, het is te verwonderen, dat de menſchen zich zo veel moeite geeven om Gods werk, in de voortbrengingen zyner wonderdaaden, te verkleinen. Van het oogenblik, dat hy een uitkomſt bewerkt, die boven de Wet van de Natuur is, laat hy zich weinig geleegen zyn, om gemaklykheden in zyn werking te vinden. Dewyl men een vermoogen zonder bepaaling erkent, dat deze uitkomſt beſtiert en voortbrengt, zo is de meêr of mindere zwaarigheid, welke men daar beſpeurt, niet aanmerklyk: inderdaat, men ſtaat toe, dat dit een bovengewoone, en bovennatuurlyke wind was, die de Springhaanen naêr het veld der Iſraëliten voortdreef; want zy zouden van zelfs in geen woeſtyn nedergeſtort zyn, daar niet te eeten was; en waarom verſtaat men niet dat de zelve wind daar kwakkels gedreeven heeft: dat men de heidenſche uitvinders leeze, men zal leeren dat de meenigte dezer voogelen zo groot in Egypten was, dat alhoewel men daar dertig duizend ſteden en een oneindig getal bewoonders optelde, deze voogelen, welkers vleeſch goed van ſmaak was, echter niet nalieten van een geringe prys te zyn. Het volk at daar van, de meenigvuldigheid walgde, en men was verplicht dezelve te zouten, omze een langen tyd te kunnen bewaaren. De reizigers tellen de kwakkelen onder de lekkere ſpyzen, die men in Egypten veracht, en daar 't gemeene volk zich op hun gaſtmaalen van bedient. Wanneer zeekere winden waaijen, trekken zy over de zee, en koomen in Italien, daar het getal der zelve wonder groot is. *Plinius* verbeeldze aan de zeilen, touwen en maſten van de ſcheepen in zo groote meenigte vaſtgehegt, dat zy gevaar loopen van om te ſtorten, of ſchipbreuk te lyden. De Iſraëliten hadden niet als een diergelyke wind van nooden, om rondom hun veld een volſtrek-

kend

kend getal van kwakkelen te zien vergaaderen, om hen een maand lang, dat deze uitkomſt duurde, te voeden. Laaten wy hier toevoegen, dat, volgens de Italiaanen, deze voogelen gewoonlyk een maand lang in een groote meenigte by hen blyven, als wanneer zy door de wind aldaar gedreeven zyn. Dusdaanig is het onnoodig byaldien men de wonderdaad voor God gemaklyker wil maaken, toevlucht tot de Springhaanen te neemen. De bepaaling, daar Moſes zich van bedient heeft, is zo duiſter niet, als de wyze Heer *Ludolf* dezelve geloofd heeft; want David, die voor de Babyloniſche gevangenis ſchreef, alvoorens dat de beteekenis der Hebreeuwſche bepaalingen wierd veranderd, of lichtelyk verlooren, verzeekerd, dat God aan 't volk Iſraels *vleeſch en voogelen* toezond. Men kan die naam aan de Springhaanen niet geeven. *Joſeph* en *Philon* de Jood beide Uitleggers, die men boven de Rabbynen moet ſtellen, hebben zich klaarder uitgelegt, met te zeggen, dat deze vogels kwakkels waaren. Wyders moet men zich niet inbeelden, dat het yder in 't byzonder was, die tien *Homers* vol kwakkelen verzaamelde. De Heilige Schryver keteekent alleen de Opperhoofden van 't geſlacht, die daar van voor hun huis vergaaderden, en van dezelve yder tien hoopen maakten, en men moet zelfs zich niet inbeelden dat de aarde tot de hoogte van twee ellen daar mede overal bedekt was, daar waaren, zonder twyffel, leedige plaatzen en ſtreeken daar men door konde gaan, om dezelve te verzaamelen.

XIV. HOOFDDEEL. Vers 45.

Stryd tegen de Amalekiten, en hun Nederlaag.

(2.) Men kan de Joodſche geſchiedenis niet leezen zonder verzet te ſtaan over het getal der wonderdaaden, die God voor zyn volk deed: en ter zelver tyd door het getal hunner zonden en oproeren verſchrikt te worden. Zy hadden God vertoornt, zyn bedienden verworpen, een oogwit geſmeed om weder in Egypten te keeren, en ſteenen op de geenen geworpen, die hen in 't Land Canaan wilden leiden, en zy wilden zich voor 't gevaar van den oorlog niet bloot ſtellen, noch een welluſtig Land met den degen overmeeſteren. Onderwylen dit zelve volk, vyand van den ſtryd, vond ter naauwer nood de Amalekiten en Canaaniten op den weg, of het ging hen den ſlag aanbieden. Moſes verzeekerde hen te vergeefs, dat haar Nederlaag zeeker was, om dat hen Gods beſcherming ontbrak, maar zyn raadgeevingen waaren onnut. Dit ongelukkig volk weigerde ſlag te leeveren, als God het begeerde, en liep tot de waapenen, als God zulks verbood. Moſes liet zich onder de meenigte niet medevoeren, hy bleef in 't veld by Gods Ark, en liet de Iſraeliten de ſtraf van hun vermeetelheid wegdraagen. Inderdaad, zy keerden, hals over kop vluchtende, in 't leeger-veld,

XV. HOOFDDEEL. Vers 36.

De ſchender van den Sabbath geſteenigd.

(3.) Een zeeker Iſraeliet, die verſcheide misdaaden ongeſtraft had zien begaan, geloofde dat hy het gebod van den Sabbath mogt overtreeden; in plaats van dezen gantſchen dag aan oeffeningen van aandacht toe te heiligen, beſteedde hy een gedeelte daar van om hout te zoeken, in de woeſtyn, en 't zelve te verzaamelen. De zondaars vergeeven zelden den geenen, die hen navolgen; ſtrenge beſtraffers van anderen zynde, hebben zy geen vergiffenis als voor hun zelve, en geloovende hun eige zonden door de ſtraffe der miſdaaden van hun evennaaſten te verzoenen, beſteeden zy al hun wakkerheid daar toe. Deze menſch, die zich geloofde alleen te zyn, ontvluchtte de oogen van 't volk niet: men maakte hem aan Moſes bekent, die, 't geval vreemd en nieuw vindende, het oordeel aan God ſtelde. Dit oordeel was ſtreng; want de Iſraeliet wierd geſteenigd, een zeer gemeene ſtraffe in die tyd, niet alleen onder de Jooden, maar onder de Egyptenaaren, en het meeſte gedeelte der Ooſterſchen, die zelfs de vonniſſen des doods, zonder bediening van een beul, uitvoerden, het zy dat de misdaad van deze Iſraeliet ongerymd ſcheen in Gods oogen, om dat dezelve met een volkoome kenniſſe van de Wet begaan was, en de verzoeking van dezelve te ſchenden licht was, het zy dat hy de waarneeming van den Ruſtdag door een voorbeeldelyke kaſtyding wilde bekrachtigen, het zy veel eer, dat hy hoogmoedig gezondigt had, de Godlyke Wet verachtende, en dezelve als een t'eenemaal menſchelyke inſtelling verwerpende; men deed deze man ſterven, wiens misdaad anderzints klein genoeg ſcheen.

XVI. HOOFDDEEL. Vers 32.

Korah, Dathan en Abiram ingezwolgen.

(4.) Het was niet alleen deze byzondere Iſraëliet, die zondigde, en geſtraft wierd; Korah, volle neef van Moſes, wierd toornig, om dat men Elizaphan voor hem geſteld had, om Opperhoofd van t' geſlacht van Kehat te zyn, alhoewel hy uit den jongſten zoon geſprooten, en hy Korah uit den oudſten van 't huis gebooren was. Deze man, die welſpreekend en ryk was, bedroog lichtlyk een Opperhoofd der Rubeniten, die dicht by hem aan 't zuiden van het Tabernakel leegerde, en zich inbeeldde, dat men hem het bevel van 't geſlacht niet ontneemen konde, zonder zyn geheele geſlacht te onteeren, om dat hy van Ruben, de oudſte van Jacobs kinderen, afdaalde. De een wilde Moſes het gezag, dat hy had, afneemen, en Korah begeerde Prieſter in Aarons plaats te werden. *Joſephus* zegt, dat de Opperhoofden van 't oproer zo veel geloofs by 't volk hadden, dat het zelve zich rondom het Tabernakel vergaaderde, roepende, laaten wy ons van den dwingland ontſlaan, die ons onder het ſchoon voorwendzel van Godsdienſt onderdrukt. Men kan niet wel giſſen, of dat zelve aldaar niet een byvoegzel van *Joſephus* is; maar, het is zeeker dat het volk zich tot de Hoofden van het oproer voegde. Inderdaad, men behaagt altyd aan 't volk, als men tegens zyn Opperhooſden opſtaat, en hun gebreeken voor den dag brengt. Het vleit zich, dat het verdient beter geleid te zyn, het moedigt zich aan, en wil meêr deel aan 't gezag hebben, daarom is 't dat het zelve tweehonderd en vyftig Rubeniten, alle dwingelanden, voor een eenig Opperhoofd ſtelde. Dathan en Abiram, trots en eigenzinnig zynde, belaſtten Moſes met verſcheide misdaaden, zy beſchuldigden hem, de lichtgeloovigheid van 't volk, dat hy in de woeſtynen medeſleepte, te miſleiden; zy verweeten hem, dat hy hen bedroogen had, met hen vruchtbaare velden en weelderige landen te belooven, die hy hen niet gegeeven had; zy betichtten hem van wreedheid met een volk onmenſchelyk in de woeſtynen te doen ſterven, dat in Egypten weelderig had kunnen leeven. Moſes viel dierhalven op zyn aangezigt ter aarde om te bidden, en met God raad te pleegen, tot betuiging van zyn onſchuld; hy betoogde de onnuttigheid van zyn gebied en gezag, 't welk men hem verweet onrechtmaatig te bezitten, dewyl hy gantſch geen zoort van ſchatting het volk afeiſchte, en hen tot daar toe noch niet eenen

ezel

ezel afgevordert had, en byaldien hy haar wetten gaf, dat dezelve onmiddelyk van God kwaamen. De 't zaamgezwoorenen hadden zich in twee muiteryen verdeelt. Korah, die Offerprieſter begeerde te zyn, wierd belaſt zich dicht hy het Tabernakel te begeeven, en twee hondert en vyftig perzoonen wierookvaaten te laaten neemen, die hem volgden. Men vraagt waar zy dit groot getal wierooksvaaten verkreegen, om dat het niet waarſchynlyk is, dat men dezelve uit het Tabernakel genoomen heeft, omze in handen van de wederſpannigen te geeven. Eenigen willen, dat zy den gantſchen nacht beſteed hebben, om nieuwe te maaken; anderen gelooven, dat men dezelve uit yder ſtam, en uit yder geſlacht nam, dat daar gebruik van maakte, alvoorens de Stam Levi van de anderen afgezondert geweeſt was, om den Godsdienſt te pleegen. Maar, dewyl men handelde, om een openbaar bewys van Aarons beroeping te doen, was het noodwendig dat de muitelingen met dezelve wierooksvaaten, als die Offerprieſters, gewaapend waaren, en dat men alle dezelve uit het Tabernakel nam, gelyk men daar het vuur, dat het wierook verteeren moeſt, uitnam; want anderzints zouden de muitelingen altyd eenige reden, om zich te beklaagen, en het volk van te murmureeren gehad hebben. God verklaarde zich ten voordeel van Moſes; want Korah, en die hem volgden, wierden door 't vuur verteert. *Joſephus* maakt een beweeglyke beſchryving van dit vuur: Het was zoo groot, zegt hy, *dat de ontſtooke wilderniſſen geen zo groote vlammen zouden uitwerpen*, en dat men nooit diergelyke gezien had. Zommigen twyffelen, of Korah wel door dit vuur vergaan zy, alhoewel deze kaſtyding hem overkoomen moeſt, om dat hy naer 't offer ſtond, en zyn wierookvat, gelyk de anderen, aan de deur van het Tabernakel had. Deze twyffeling is gegrondveſt op 't geen Moſes zegt, dat de aarde hen en Korah inzwelgde, terwyl het vuur twee honderd en vyftig menſchen verteerde: 't welk heeft doen gelooven, dat Korah het Tabernakel verlaaten had, om zich by de andere muitelingen te voegen, die de aarde inzwelgde, en dat hy met hen in den afgrond ſtortte, maar, in tegendeel onderſcheid de heilige Schryver Korah van Abiram, en hy voegt hem by de geenen, die tot aſſche verteerd zyn; want de aarde *verzwelgde den eenen*, en Korah ſtierf met die geenen, die 't vuur verteerde: ten minſten is dit gevoelen veel natuurlyker als 't andere. Zyn kinderen wierden voor dit ongelyk beſchermt, om dat zy alreeds Opperhoofden van 't geſlacht waaren, hebbende hunne tenten van zyn tent afgeſcheiden, en om dat, zy geen deel aan de misdaad van hun vader hebbende, het niet rechtvaardig zoude zyn, dat zy zulks in zyn ſtraffe hadden. Inderdaad, men ziet hen in de heilige geſchiedenis onder het getal dier geenen weder verſchynen, die den Tempel-dienſt deeden, en de Lofzangen van David zongen. Samuel en zyn neef Heman, zo bekent door zyn wysheid onder de regeering van David en Salomon, waaren uit dit huis geſprooten. Dathan en Abiram, die van Moſes het burgerlyk gezag wilden afſcheuren, en het beſtier overneemen, maakten de tweede verdeeling der muitelingen. Deze menſchen hoogmoedig het volk te zien, dat hen begon na te volgen, weigerden op het bevel van Moſes te verſchynen, en hielden zich in de poorten hunner tenten, als niet te vreezen hebbende voor een man, wie de meenigte verliet. Hun trotsheid wierd ſtrenglyk geſtraft. Moſes beval het volk af te wyken, bevreeſt dat het zelve met de wederſpannelingen mocht ondergaan, byaldien 't met hen in maatſchappy trad, en rondom hunne tenten bleef. De nabuurſchap der godloozen is meenigmaal doodlyk: Inderdaad, de aarde opende zich, en deze ſchuldigen wierden ingezwolgen, zy en hun gantſch geſlacht daalden *in de hel*. Maar, men moet deze bepaaling niet naêr de ſtrengheid neemen; want zy beteekent alleen het graf, en de afgrond van de aarde, welke zich aanſtonds weder toefloot.

't Vermeetel muitend Rot dat haar Verloſſer hoont,
En met ondankbre wrok, te ſnood Gods gunſt beloont,
Werd door Gods wraak gedoemt in onderaardſche kolken;
Des 't aardryk openbarſt, en 't heilloos zaad verſlind,
Dat buitenſpoorig dingt naer 't Kerk- en Staats-bewind,
Aan Aaron toevertrouwd en Moſes 't Hoofd der volken.

De Rabbynen voegen daarby, dat de kinderen Korahs, die in de zaamenzweering getreeden waaren, en berouw hadden, in 't midden van de lucht bleven hangen, terwyl de huisgenooten en de tenten hunner Vaderen in den afgrond daalden, en dat zy daar Lofzangen ter Eeren Gods zongen, 't volk leſſen gaven, en verſcheide Godsſpraaken uitdrukten. Maar, dat zyn hun gewoonlyke inbeeldingen.

XVII. HOOFDDEEL. Vers 6.

Wonderdaad van Aarons Roede, die bloeide.

(5.) Deze kaſtydingen dienden nergens anders toe, als om nieuwe murmureeringen te verwekken. Men ſchreeuwde tegens Moſes uit, dat hy de vornaamſte Hoofden van 't geſlacht deed ſterven, om de beleediging aan zyn geſlacht en perzoon gedaan, te wreeken; God was verplicht zich en tweedemaal te waapenen; veertien duizend zeven honderd menſchen ſtierven in dit tweede oproer. Eindelyk deed God noch een wonderdaad, die niet meer twyffeling, aangaande het beroep van Aaron, dat men zo meenigmaal betwiſt had, overliet. Van twaalf roeden, welke de Opperhoofden in handen van Moſes geſteld hadden, bloeide Aarons alleen, en droeg Amandelen.

Wat dolle razerny beneevelt uw verſtand,
Onzaalig Iſraël, dat gy 't geloof verband,
In weerwil van Gods Woord, zyn Wet en wonderdaaden,
Keer weder tot uw plicht, eer God u gantſch verlaat,
Die om uw wangeloof beveſtigt Aarons ſtaat,
Wiens dorre Roede draagt Amandels, bloem en blaaden.

UITLEGGING
VAN DE XX. AFBEELDING.

Verkiezing van Eleazar de zoon van Aaron, om in zyns Vaders plaats te volgen.

Wyl Aaron afgeleeft met Moſes opwaards treed,
En afleegt 's leevens loop zyn Prieſter-ampt en kleed,
Werd daar Eléazar in 's Vaders plaats verheeven,
Terwyl de Moabiet in Iſr'els bloedvliet baad,
En 't adders ſnood gebroed het volk vol wonden ſlaat,
Dat een metaal ſerpent geneeſt van 't kwynend leeven.

XX. HOOFDDEEL. Vers 26.

(1) MEn moeſt Aaron, die honderd en twintig jaaren oud was, een plaats-volger geeven; want, volgens de gewoone loop van de natuur, konde hy niet langer leeven, wyders kwam hy tot alle zyn voorgaande zwakheden een zoort van ongeloovigheid, of van mistrouwen aan Gods beloften te voegen. Moſes

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XX. AFBEELDING.

Wyl Aaron afgeleeft met Moſes opwaarts treed,
En aflegt 's leevens loop zyn Prieſter-ampt en kleed,
Werd daar Eléazar in 's Vaders plaats verheeven,
Terwyl de Moabiet in Iſr'els bloedvliet baad,
En 't adders ſnood gebroed het volk vol wonden ſlaat,
Dat een metaal ſerpent geneeſt van 't kwynend leeven.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXI. AFBEELDING.

Hoe moedig Bileam het vloekgeſchenk verſmaat,
Word hy in 't eind bekoort door 't goud dat hem verraad,
Hy reiſt naêr Balak toe, die kwynt van ziels verdrieten,
Terwyl zyn Ezelin Gods Engel ziet op 't veld,
En ſpreekt; doch Bileam, hem ziende, word ontſtelt,
Belooft gehoorzaamheid en zeegent d'Iſraeliten.

Moſes was aan zyn misdaad deelachtig geweeſt, en dewyl het gebrek van 't waater ten tweedenmaal het volk in Kades deed murmureeren, waggelde het geloove van deze twee Opperhoofden van den Godsdienſt en den Staat: God konde het niet verdraagen; en hy verklaarde hen aanſtonds, dat zy het volk in 't beloofde land niet zouden leiden, en dat ook Aaron in 't kort ſterven zoude. Eleazar zyn oudſte zoon wierd verkooren, om zyn plaats te vervullen, en de opperſte Offerdienſt te oeffenen. De ordening, welke men aan Eleazar gaf, was zonderling, want Moſes trok Aaron, zyn broeder, de Prieſterlyke kleederen uit, en bekleedde daar mede zyn Plaatsvolger: Ik weet niet, of het daar uit ſpruit, dat de Chriſtenen van Alexandrien de ordening van hun Biſſchop ontleenen; maar 't is bekent dat de geen, die de Prieſters van die groote ſtad verkooren hadden, by den dooden Biſſchop den nacht verſleet, zyn dood lichchaam met de hand aanraakte, en s'anderen daags, den mantel van den heiligen Marcus op zyn ſchouderen leggende, op den Aardsvaderlyken throon klom, als of dit kleed volſtrekte om hem een wettige ordening, en gelyk die van Eleazar op te draagen. Men heeft vermeend, dat Aaron aan zyn zoon de Prieſterlyke kleederen niet gaf, die hy niet dagelyks droeg, maar zyn gewoonlyke rok, en dat Eleazar by vervolg aan den voet van den berg de geheiligde zalving ontfing: doch deze giffing, war van men niet een eenig bewys voortbrengt, is onzeeker, om dat God Aaron met Moſes riep om hem zyn ziel weder af te vorderen, en hem een plaatsvolger te geeven; dierhalven is het waarſchynlyker, dat Aaron met zyn Prieſterlyke gewaaden bekleed, opwaards klom, en zich aldaar ontkleedde, om het volk aan te wyzen, dat zyn zoon in zyn plaats moeſt volgen: zoude de heilige Schryver van kleederen ſpreeken, die Aaron uittrok, byaldien dezelve ſlechts gemeene kleederen waaren, en zoude hy niets van de heilige zalving zeggen, byaldien 't waar was, dat Eleazar dezelve ontfangen had. De inwyding van Eleazar beſtond niet als in het aanneemen van 't kleed, dat zyn ſtervende vader hem gaf.

Aarons dood. Vers 28.

(2.) De plechtigheid gedaan zynde, ſtierf Aaron op den berg Hor. Men leeſt in *Deuteronomium*, dat deze uitkomſt in Moſera voorviel; maar, daar is gantſch geen tegenzegging in de heilige Schryver; want Moſera was een lange keeten van bergen, waar van Hor in Arabien dicht by het ſteenachtig Arabien geleegen, een gedeelte maakte. De heilige *Jeronimus* voegt daar by, dat men noch in zyn tyd aldaar de rots zag, die Moſes geſlaagen had, en waar uit het waater gevloeit was. Hy volgde zonder twyffel een overleevering van 't volk, die bynaêr altyd onzeeker of valſch is. Want, het is niet waar, dat Aaron op 't zelve gebergte geſtorven is, daar Moſes den rots ſloeg, die in Kades was. De Schriftuur zegt niet, dat Aaron ziek was, alvoorens dat hy ſtierf, maar zy gaat een oneindigheid van zaaken, welke niet eigen zyn, als om de nieuwsgierigheid van den menſch te voldoen, ſtilzwygend voorby. Byaldien God zyn dienaar van deze eeuw tot den anderen door den weg van zwakheid deed overgaan, is het waarſchynlyk, dat dezelve niet lang duurde; dewyl Moſes van den berg nederdaalde, onmiddelyk na dat hy Eleazar met de Prieſterlyke kleederen bekleed had. De toeruſting van de begraaving was niet groot, en de lykſtatie beſtond niet anders als in weenen en den rouw van 't volk Iſraëls, zeer bedroeft zynde; te verſtaan, dat het zelve 't hoofd van den Godsdienſt verlooren had; dit was daar het gebrek van de wet. Die Offerprieſters, ſterflyk en zondaars zynde, moeſten de offerdienſt weder in haar ſtaat ſtellen, en elkanderen in plaats volgen. Wy hebben onder 't Evangelium een eeuwig Offerprieſter naêr de ordening van Melchizedek van de zondaars afgezondert, en die, zyn middeling oeffenende tot aan heteinde der eeuwen, zyn plaats aan anderen niet overlaat. Laaten wy hier leeren, dat God noch de Opperhoofden van den Godsdienſt, noch de machtige werktuigen in zyn hand ſpaart, om wonderdaaden te doen, hy ſtraft hun zonden, gelyk die der andere menſchen. Het is noch de geboorte, noch de ſtand, die men in de Kerk houd, noch de gaave der wonderdaaden, maar de godvruchtigheid alleen, welke ons in Canaan doet treeden, en Gods beloſte genieten.

XXI. HOOFDDEEL. Vers 8.

De oprechting van de koopere Slang, om de beeten der andere ſerpenten te geneezen.

(3.) Na dat Iſrael Aaron dartig dagen beweend had, hernam 't zelve den reis. Het wierd toen verplicht zich naêr 't Zuiden van de Roode Zee, ter oorzaak van de Idumeers, te wenden, die het zelve de doortocht geweigert hadden; daar vonden zy nieuwe verzoekingen op den weg. Het waater ontbrak, en zy walgden van 't Manna, waar van zy met de uitterſte verachting ſpraaken. Deze nieuwe murmureeringen verwekten een nieuwe kaſtyding, en dit was den beet van vuurige ſlangen. Deze ſerpenten waaren Draaken, die zich 's winters in de moeraſſen, of in de modder-en ſlyk-poelen verborgen. Als het waater hen ontbrak, liepen zy op 't land, en vloogen zelfs met eenige ſnelligheid, om dat zy kleine vleugelen hebben, die hun loop te lichter maaken, zy zyn ontzaglyk naêr de evenredentheid dat hen de dorſt dringt, en hun beeten zyn alsdan oneindig gevaarlyker, de wond ontſteekt, de huid bedekt zich met kleine zweertjes, en de dood is by naêr altyd een onuitvluchtbaar gevolg van hun beet. Alhoewel daar weinig waaters in de woeſtyn is, laat men echter niet na van daar modderpoelen te zien, en noch veel dieper plaatzen, daar deze ſerpenten zich voedden, en waar uit zy te voorſchyn kwaamen, om op deze Iſraëliten te ſtorten, gelyk zy op de kudden en 't vee ſtorten, als zy dezelve ontmoeten. Een groot getal van menſchen ſtierf aan de wonden, die zy ontfingen, en het kwaad ſcheen ongeneeſlyk, wanneer Moſes op een ſtang de gedaante van een ſerpent, dat daar toe diende, liet oprechten. Men moeft Moſes hier rechtvaardigen, om dat men hem beſchuldigt, dat hy de wonden van 't volk als door toovery geneezen heeft. Moſes, zegt men, die *in alle de weetenſchappen der Egyptenaaren onderweezen was*, leerde van hen de kunſt van de ſerpenten te bezweeren, of van zich voor fenyn door goude of koopere plaaten te behoeden; en het Serpent, op een ſtang verheeven, was eigentlyk niet anders als een van deze koopere plaaten, welke tot een toover-tegengift diende. Dusdaanig bracht Medea het Serpent, dat het Gulde Vliès bewaarde, in ſlaap, en, dewyl zy Jazon in Italien navolgde, vond zy daar Prieſters, die de Serpenten bezweerden. Orpheus trok Eurydice zyn vrouw uit de hel, om dat zy door een Serpent gebeeten was geweeſt, en hy

hy de kunſt vond van 't zelve, door een zacht geluid van zyn ſtem, te bezweeren. Men gaat tot in Indiën de bezweerders der Slangen zoeken, ten einde om de heilige geſchiedenis aan te doen, en de waarheid der wonderdaaden van Moſes door belachgelyke verdichtzelen te ontzenuwen. Maar, is het niet wonderbaar, dat menſchen, die weinig zaaken en mooglyk niets gelooven, onderneemen het overige des waerelds de verdichtzelen van Medea, van het Gulde Vlies, en het wederkeeren van Eurydice uit de hel te doen gelooven, ten einde om van ons het geloof van de heilige geſchiedenis door diergelyke verhaalingen, en de geheimenis, welke de koopere Slang in zich beſloot, af te ſcheuren. Het was geen Serpent dat het Gulde Vlies bewaarde, maar de Schatkiſten van den Koning van Colchos waaren met de ſleutelen en *koopere* deuren beſlooten. Men heeft deze twee zaaken ondereen gemengt, om dat dezelve bepaaling, die in 't Hebreeuſch *kooper* beteekent, de naam der *Serpenten* is, byaldien Orpheus zyn gedierte door muzyk had bezwooren, kan men dan daar uit beſluiten dat hy zyn vrouw weder heeft kunnen opwekken, welke gebeeten was geweeſt. Verdienen die wonderdaaden wel om met het verhaal van Moſes in vergelyking geſtelt te worden, en kan men zich van de eene bedienen, om de ydelheid van de andere, welke niet diergelyks heeft, uit te leggen, of veel eer om dezelve te bewyzen? die geenen, die de kunſt van bezweering beoeffend hebben, zeggen, dat de beet der Serpenten doodelyk word, en dat daar toe geen behulpmiddel meêr is, als dat men het gezicht op heur beeldenis werpt; dusdaanig zoude Moſes de Iſraëliten door een geheel tegenſtrydige weg van die der Egyptiſche tooveraars geneezen, en door die zelve welke de dood veroorzaakte, door de regelen van deze ingebeelde konſt het leeven gegeeven hebben: men vermeet zich dan vry de Serpenten door den weg der geluiden, welke hen tot ſlaapen noopt, of door het geheim der kruiden of eenige woorden, te bezweeren. Men is die vooroordeelen, waar van de valſchheid gevoelig is, en die lichtgeloovigheid van 't gemeene volk wegens het toovertegengift weder te boven gekoomen; wyders, byaldien Moſes de kunſt van draaken te bezweeren gehad hadde, zoude hy de kunſt om de beeten en wonden te geneezen, die alreeds gegeeven waaren, niet gehad hebben? onderwylen beſtaat deze wonderdaad in de geneezing. Dusdaanig moet men, zonder zich met giſſingen, ofte vercierzelen der heidenſche Dichters op te houden, hier overal de Heilige geſchiedenis opvolgen.

De Iſraëliten waaren alstoen te Phano geleegert, en deze plaats wierd by 't vervolg door haar koopermynen berucht. De heidenſche Keizers, vervolgers van de Kerk, zonden daar de Chriſtenen naêr toe, om aldaar te arbeiden. *Sylvanus*, Biſſchop der Dorpen van het gebied van Gaza, onderging dit droevig lot onder *Diocletianus*, *Meletius* wierd daar mede met veel Biſſchoppen onder Conſtantinus gebannen. Eindelyk de Heilige *Athanaſius* ſpreekt van eenen *Euſtachius*, die niet alleen tot de Mynen maar tot die van Phano gedoemt was, 't welk betoogt, dat zy de ontzaglykſte waaren, het zy den arbeid daar veel zwaarder, of den uitvoerder meer onbarmhertig was. Men moet zich niet verwonderen, dat Moſes een Serpent van kooper of metaal maakte, om dat hy op die plaats, daar hy geleegert was, het metaal vond. Hy beval de Iſraëliten, die gebeeten waaren, de oogen op de gedaante van dit Koopere Serpent te werpen: een haaſtige geneezing was het uitwerkzel van dit aanzien. Dit Serpent was een beeldenis van Jeſus Chriſtus, die aan 't kruis gehecht, de beeten van 't oude Serpent geneeſt, als men zich aan hem door een waarachtig geloof verbind. Daar zyn Godgeleerden, die niet kunnen verdraagen, dat men Jeſus Chriſtus als een Serpent verbeelde, om dat de duivel deze gedaante in 't begin van de waereld aannam, en de Schrift hem die naam geeft, om ons meêr affchrik voor hem in te boezemen; en zy beſpiegelen dit Serpent, aan een ſtang verheeven, als de beeldenis van den duivel, die God aan 't kruis overwonnen heeft. Maar, men moet naêr geen zwaarigheden luiſteren, die ſtrekken om ons veel wyzer als God te maaken. De Heilige Joannes heeft gezegt, dat gelyk Moſes het koopere Serpent in de woeſtyn opgerecht heeft, aldus de Zoon des menſchen moeſt opgerecht worden; de Zoon des menſchen en het Serpent zyn de twee voorwerpen van de vergelyking. Daar zyn geen meêr daar van zedert het oogenblik dat het Serpent in een duivel verandert is, en hy ophoud het voorbeeld of de beeldenis van Jeſus Chriſtus te zyn. Wyders zoude met het God niet meêr overeenkoomen de Iſraeliten te verplichten, hun oogen van vertrouwen op den duivel of zyn beeldenis te ſlaan, om geneezen te worden, als om Jeſus Chriſtus onder een gedaante, die gering en haatelyk ſcheen, te verbeelden. Het aanzien van 't Serpent genas de beeten der Serpenten, en bevrydde van de dood, gelyk als het geloove de uitwerkzelen van de zonde geneeſt, en ons tegen de verdoemenis met haare vleugelen overdekkende beſchermt.

Nederlaag der Amoriten. Vers 30.

(4.) Het onheil eindigde; Maar, de Kerk, gewend zynde altoos nieuwe vyanden te vinden, was evenwel weder nieuwe zwaarigheden onderworpen. Welk een verzeekering men aan den Koning der Amoriten konde geeven, van niet een eenige bederving zyn Landen toe te brengen, maakte hy zich echter op om den doortocht te weigeren, en beſloot in tegendeel om deze groote meenigte, die zyn grenzen ſcheen te dreigen, te gaan beſtryden; want, hy verzaamelde zyn volk, en trok in Slagordre op, als of hy van de overwinning verzeekert was. Maar, zyn hoop wierd bedroogen. Iſraël verſloeg zyn leeger: het gerucht van deze overwinning tot in zyn hoofdſteden verſpreit, bracht daar zodaanig een verſchrikking, dat alle zyn ſteden, bynaêr zonder wederſtand te bieden, zich overgaaven.

De Nederlaag van Og, Koning van Baſan, en het overmeeſteren van zyn Land. Vers 32.

(5.) Og, Koning van Baſan, ervaarde hetzelve lot; zyn kinderen ſtierven nevens hem in den ſtryd, en de Nederlaag was zo algemeen en volſtrekt, dat daar niemand overbleef, om zyn Landen te bewoonen.

UIT-

UITLEGGING

VAN DE XXI. AFBEELDING.

Het merkteeken van Bileam. Gezanten, die de Koning van Moab hem toezend.

Hoe moedig Bileam het vloekgeſchenk verſmaat,
Word hy in 't eind bekoort door 't goud dat hem verraad,
Hy reiſt naêr Balak toe, die kwynt van ziels verdrieten,
Terwyl zyn Ezelin Gods Engel ziet op 't veld,
En ſpreekt; doch Bileam, hem ziende, word ontſteld,
Belooft gehoorzaamheid en zeegent d'Iſraëliten.

XXII. HOOFDDEEL. Vers 5.

(1.) BAlak, Koning van Moab de nederlaag van zyn nabuuren verſtaan hebbende, begon voor zich zelven te vreezen. Hy nam de voorzorg, die de Koningen gewoonlyk neemen. Hy maakte een verbond met de Midianiten, en wikkelde hen in zyn belangens, aan hen vertoogende dat zy zo wel als hy, wanneer hy overwonnen wierd, zouden ondergaan, en dat zy dezen nieuwen overwinnaar, als een algemeene vyand, waar tegens men zich waapenen moeſt, aan zien moeſten. Moſes heeft van de Midianiten geſprooken, als van een volk, dat aan den oever van de Roode Zee woonde, aan den ingang van 't gelukkig Arabien, maar men moetze niet onder de geenen ſmelten, die de nabuuren der Moabiten waaren. De verbintenis gemaakt zynde, beſlooten de Bondgenooten hun vyanden door de tooverkunſt te verderven, want zy volgden het gewoon voroordeel der Heidenen, die geloofden, dat yder geſlacht haar beſchermgoden hadde, en dat men die door bezweering van hen konde affcheuren, en hen verplichten, om van zyde te veranderen. En om dit oogmerk te bereiken, zonden zy om Bileam op te zoeken, die zeer verre van daar in de ſtad van Pethor aan den oever van den Euphraat woonde. De uitvinder van de uitbreiding, die noch de geleegendheid, noch den naam van deze ſtad van Pethor kende, heeft daar belachgelyk een waarzegger van gemaakt. Bileam dan is een man, van een genoegzaam twyffelachtig merkteeken, hy gaat zomtyds voor een beroemt toovenaar by de Afgodendienaars, maar de anderen zien hem aan voor een Propheet, die door den Heiligen Geeſt ingeblaazen is, alhoewel hy een ondeugdzaam man was. Inderdaad, Bileam ging met de Afgoden niet te raade, maar, met den God Iſraels, en den naam van Jehova, die hy hem gaf, laat niet toe daar aan te twyffelen. Hy kende de manier om deze Opperſte God te dienen, om dat hy zeven altaaren kwam op te rechten, ten einde om hem offerhanden aan te bieden. Eindelyk bood zich God hem aan, en geleidde dusdaanig zyn geeſt en tong, dat hy niet anders als zeegeningen voor het volk Iſraëls, in plaats van vervloekingen, die Balak vereiſcht had, konde uitſpreeken, en die de duivel hem onfeilbaar zoude voorgezegt hebben, byaldien hy zyn inblaazingen gevolgt had. Men beeld zich niet als met moeite in, dat zo een ondeugdzaam man het werktuig van den Heiligen Geeſt kan zyn, en de Propheet van den leevendigen God, daarom is 't dat het meeſte gedeelte der uitleggers Bileam in de rey der tooveraars ſtellen, maar, de duivel konde in 't eerſt de geboorte van den Meſſias niet voorzien noch voorzeggen, gelyk Bileam gedaan heeft, in die zo beroemde Godsſpraak. *Ik zie van verre als een Star.* Want de Jooden ſtaan toe, dat deze Godsſpraak op den Meſſias ziet. En dat was zonder twyffel deze voorzegging in een der Boeken van Moſes geſlooten, die mede tot een grondſlag van 't geloove der Samaritaanen diende, die een Meſſias verwachtten. Wat belangen had den duivel om zo een lange tyd te vooren *de komſt* van den verloſſer te voorzeggen, die de Afgoden van 't Heidendom moeſt omver werpen, en in 't geheelal een heilzaame kennis verſpreyen. Bileam een Goddelyke inblaazing willende ontneemen om dezelve aan den duivel te geeven, maakt men van deze laatſte een oneindige God, die alles voorziet, en met zeekerheid voorzegt, 't geen voor het toekoomende verborgen is. Wyders, moet men zich niet verwonderen, ter oorzaake dat God het licht in 't verſtand verſpreit, zonder 't hert te reinigen. 't Is een vooroordeel dat de groote Mannen, die men voor 't hoofd van de Kerk ziet trekken, heilig moeten zyn. Maar, het vooroordeel is valſch. Want hoe veel wyzen zyn in hun gedrag godloos geweeſt, en alzo wel ſlaaven van hun hertstochten, als van de waarheid, zich verluſtigende in Gods licht, en nochtans werken der duiſterniſſen doende. Men moet zich dan niet verwonderens, wegens dat Bileam, met een bovennatuurlyke kenniſſe begaaft, niet naliet godloos en zondig te zyn.

Men poogt hem door geſchenken te misleiden. Vers 16.

(2.) Bileam vond zich zeer vereert door het Gezantſchap der Moabiten; want het zoude hem ten uitterſten behaagt hebben hun verlangen te beantwoorden, byaldien God hem niet verbooden had te vertrekken. Balak door deze weigering ontſteeken, ſchikte de Vorſten van Moab tot hem met bevel van de gierigheid en hoogmoed van Bileam door het denkbeeld van eere en geſchenken, welke hy aan zyn Hof ontfangen zoude, op te wekken. Men is genoodzaakt zich hier over de werking van God te verwonderen, die hem zyn vryheid ontnam. Want hy durfde en konde zelfs niet vertrekken, *wanneer zelfs*, zeide hy, *Balak my zyn huis vol gouds gaf, zoude ik het bevel Gods niet kunnen ſchenden.* Dat is het merkteeken van den menſch, zich in te beelden, dat God in zyn hertstochten treed. Bileam vleidde zich, dat God zyn eerſte wil zoude veranderen, ten einde om zyn gierigheid te voldoen; waarom hy met God raad pleegde. Hy bevatte zyn antwoord niet wel: want hy geloofde dat hy met de toeſtemming van de Godheid ſprak, daar hy mede raad gepleegt had. Onderwyl ſtond God alleenlyk 't kwaad toe, zonder het zelve te volmachtigen. *Gy kunt gaan*, zegt hy tegens Bileam, *om dat gy zulks zo yverig verlangt; maar de verwarring zal op u wederkoomen, om dat gy, 't geen ik zeggen zal, niet zult kunnen doen.* Dusdaanig is 't dat men zich bedriegt, neemende de taal der hertstochten voor die van de Godheid, en met God geen raad pleegende, als na de bedriegelyke en verleidende beweegingen van ons hart gehoor gegeeven te hebben.

Zyn Ezel ſpreekt. Uitlegging van deze wonderdaad. v. 24.

(3.) Bileam vertrok. Maar een ezel vond zich veel wyzer als een Propheet, God opende den mond van dit dier, om dat het natuurlyker wyze niet ſpreeken konde, en het noodzaaklyk was van nieuwe werktuigen voort te brengen, of dusdaanig die van den ezel te ſchikken, dat hy een menſchelyke ſtem konde maaken; de wonderdaad was groot, en zedert de Schepping des waerelds ongehoord. Philon de Jood heeft deze wonderdaad ſtilzwygend overgeſlaagen, het zy om de reden dat hy daar aan twyffelde, het

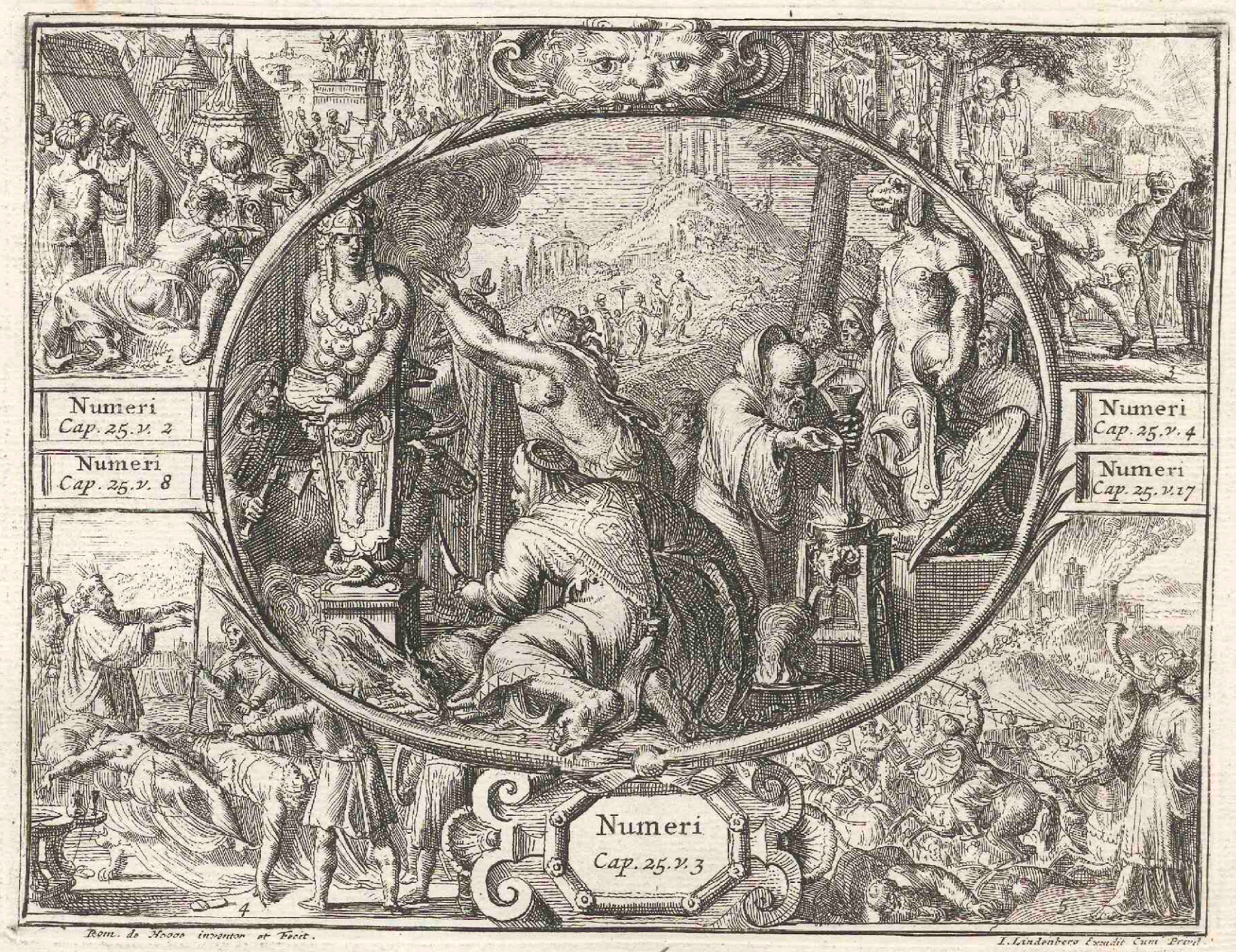

Rem. de Mooge inventor et Fecit. I. Lindenberg Excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXII. AFBEELDING.

d'Onkuyſche Moabiet miſleyd gantſch Iſrael;
Dat Moabs Afgod dient met ontucht wyn en ſpel,
Des Moſes wreekt het leed, en doemt ten galg de grooten,
Terwyl het minder volk werd door het zwaard vernielt,
Een geil ontuchtig paar door Phineas ontzielt,
En Iſr'els dolk tot wraak in Moabs hert geſtooten.

zy dat hy de ongeloovigen van zyn tyd wilde behaagen. Men moet niet bybrengen, dat een paard in een veldſlag ſprak, en dat zulks van de zoldaaten, die het zelve omringden, gehoord wierd, of dat een lam tegens *Bochorides*, Koning van Egypten, ſpreekende, hem verſcheide zaaken voorzeide. Die uitkomſten, welke het Heidendom verſchaft, kunnen niet als aan de geenen dienen, die tegens de ongeloovigen twiſtredenen, ten einde om hen te doen gevoelen, dat hun voorzaaten de wonderdaad moogelyk gelooft hebben, en dat zy dat verhaal niet kunnen verwerpen, dewyl zy daarvan diergelyken hebben. Men moet liever aanmerken, dat die geen, die het gebruik van 't woord aan den menſch, dezelve ſcheppende, gegeeven heeft, voor eenige oogenblikken, het zelve voordeel aan een dier heeft kunnen toeſtaan, om dat de verandering of de geſteltenis der werktuigen van hem afhangt. Het is veel moeijelyker te begrypen, hoedaanig God Bileam belette het volk Iſraels te vervloeken, in weerwil van zyn begeeren, en tegen zyn eigen wil, die hy van die zyde gevoelde, als om te bevatten, hoedaanig de tong van een dier zich op een zeekere wyze beweegt, welke bekwaam is om van punt tot punt een zaak uit te ſpreeken, en de ſtem verſtaanbaar te maaken.

Gezicht van een Engel, die hem tegenhoud. Vers 32.

(4.) Bileam ſcheen niet verzet te zyn, wegens het ſpreeken van zyn ezel. Heeft hy die zo bekende verdichtzelen by de Heidenen van *Bacchus* geweeten, wiens ezel, die hem tot een Rydpaard diende, geſprooken had? De dichters door hun uitleggers onderſchraagt, verhaalen dat, Helle in de zee gevallen zynde, welke zedert den naam van Helles-Pontus gevoert heeft, een ram haar broeder, wegens een zo groot en onvoorzien ongeluk, vertrooſtte, en dat een ezel, die mede ſprak, aan Phryxus beval dezelve ram te offeren, die zyn droefheid verzacht had; maar, zonder te onderzoeken, of die verdichtzelen uit de geſchiedenis van Bileam getrokken zyn, is 't altoos waar, dat deze uitkomſt voor al de anderen gegaan is, welke de dichters zedert verhaalt hebben. Bileam was niet nieuwsgierig noch wys genoeg om vreemde verdichtzelen te kennen, die aan ons niet als door de Grieken, bekent zyn: daar is meêr waarſchynlykheid, dat hy geloofde, dat de ziel uit de lichchaamen der menſchen in die der beeſten overgingen, en dat zy aldaar zomtyds hun eerſte werkingen konden oeffenen. De meening van de ziel-verhuizing van 't eene lichchaam in 't andere, is veel ouder als *Pythagoras*, die dezelve van de Indianen ontfangen had: en dewyl zy in 't ooſten verſpreid was, zoude het niet te verwonderen zyn, dat Bileam, die daar woonde, daar van eenig zweemzel had; of veel eer was die Propheet, die zo meenigmaal de uitwerkzelen van het Godlyk vermoogen gevoelt had, dat zyn wil beteugelde, niet zo zeer door de wonderdaad verzet, welke hy aan de zelve oorzaak toeſchreef. Dat is een zaak, waar toe men geen aandacht genoeg maakt; de wil des menſchen is vry; maar die van Bileam was bepaalt om 't volk Iſraels te vervloeken. Waarom deed hy dan zulks niet? Is het niet een veel grooter wonderdaad van de wil eens menſchen, als de tong van een beeſt te veranderen. Gevoelens in de ziel te baaren, welke zy niet heeft, waar tegens zy zich aankant en weêrſtaat, en zulks zonder redenkaaveling door een inwendige werking te doen: Moet men om zulks uit te voeren geen God zyn, en is dat niet het allermoeijelykſte van alle werken? Hy konde zich op de redenvoering van dit dier, hoe wonderdaadig dezelve was, niet overgeeven, hy redeneerde, en twiſtte tegens 't zelve. Een vreemd uitwerkzel van het menſchlyk verderf, dat voor de allerwonderdaadigſte uitwerkzelen van een Godlyk vermoogen niet zwigt, zelfs als het gevoelig, en men buiten gemeen getroffen is!

Wat ſlaat gy, Bileam, verſteenigt van gemoed,
De ſtomm' onnoozelheid, onſchuldig dus verwoed, (den,
Wiens ſpraaklid door de kracht des Heemels werd ontbon-
En vergt u reden af, van uw vermeetelheid;
Zie, wie hier voor u ſtaat, die haare zaak bepleit,
En dreigt u met Gods wraak, tot ſtraf van uwe zonden.

Men moet naêr God luiſteren, zelfs ſchoon hy de zwakſte zaaken van deze waereld verkieſt, om de ſterken te verwarren. De redenering der beeſten, of de allergroffſte raadgeevingen moeten altoos meêr als die der Wyzen en Propheeten gewaardeert werden, byaldien zy meêr met de wil Gods overeenkoomen. Bileam zag den Engel niet, die de beweegingen en de redenvoering van den ezel veroorzaakte, het zy hy elders zyn oogen wendde, of dat hy, met het oogwit van zyn reis bezig zynde, en de zwaarigheid, die hy daar in vond, niet dacht als om zyn ezel voort te doen gaan, het zy God hem voor eenig oogenblik het gezicht van den Engel onttrok; was 't noodzaaklyk dat de Godheid daar tuſſchen kwam, om hem dit voorwerp 't geen hy noch niet begreepen, en den ezel voor hem ontdekt had, te openbaaren. Op het gezicht van dezen Engel, begreep hy zyn misdaad, hy zag wel dat hy de beweegingen van een vuile gierigheid voor de Goddelyke inblaazing geſtelt had. Verblind en verſchrikt zynde, klom hy af van den ezel, verneederde zich voor den Engel, en ontfing zyn beſtraffingen.

Als zich de ziel vergaapt aan ſnoode gierigheid,
Ontziet zy deugd noch trouw, die zy haar laagen leid,
En volgt het goudziek oog, daar 't doelt op ydelheden;
Tot dat Gods ſterke hand, dat heilloos woeden moe,
't Beneevelt brein verlicht door 's Heemels geeſſel-roe,
En dwingt den gierigaard te keeren tot de reden.

XXIII. HOOFDDEEL. Vers 1.

't Geweld, dat God zyn wil aandoet, om het vervlocken van Iſraël te beletten.

(5.) Hy liet evenwel niet na zyn weg te vervolgen, om dat God zulks hem alstoen waaragtig toeſtond. Van dat hy gekoomen was arbeidde hy om de vervloekingen, welke Balak verzocht, uit te voeren, hy ſtichtte altaaren, hy offerde offerhanden: maar, in plaats van 't volk te vervloeken, zeegende hy 't zelve, om dat God zulks begeerde. De Vorſten van Moab, ontſtooken door te zien dat zy van zo verre een Propheet hadden doen koomen, die zo verkeerdelyk hun oogmerk voldeed, knorden te vergeefs. Bileam konde dit inwendig geweld niet wederſtaan, dat hem dwong, in weerwil van zich zelve ten voordeel der Iſraëliten te ſpreeken, en 't geen hem eindelyk verplichtte, hoe godloos hy was, van te wenſchen, om in die Kerk te treeden, en aldaar te ſterven. *Dat ik de dood der rechtvaardigen ſterf, en dat myn einde diergelyk als heur einde zy.*

UIT-

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXIII. AFBEELDING.

Eer Moſes, Gods Propheet, legt 't laſtig leeven af,
Geeft hy aan Joſua zyn ſtaats gezag en ſtaf,
En ziet 't Land Canaan ten berg af in 't verſchieten;
Waar na hem d'Eng'len rey 't verborgen graf bereid
d'Aards Engel Michaël Gods Heilig recht bepleit,
En 's Duivels liſt beſtryd om 't lichaam te genieten.

UITLEGGING

VAN DE XXII. AFBEELDING.

Het volk trouwt de dochteren der Madianiten.

d'Onkuyſche Moabiet miſleyd gantſch Iſraël,
Dat Moabs afgod dient met ontucht, wyn en ſpel.
Des Moſes wreekt het leed, en doemt tengalg de grooten,
Terwyl het minder volk werd door het zwaard vernielt,
Een geil ontuchtig paar door Phineas ontzielt,
En Iſr'els dolk tot wraak in Moabs hert geſtooten.

XXV. HOOFDDEEL. Vers 2.

(1.) Bileam volgde niet altyd de inblaazing van den Heiligen Geeſt, maar hy ondermengde zyn raadſlaagen met die van God; en dewyl hy godloos was, waaren zyne raadſlaagen geheel verderflyk; hy wiſt dat al het voordeel van 't volk Iſraels, van de uytvoerlyke waarneeming der wetten, welke God aan dezelve gegeeven had, afhing; daarom poogde hy 't zelve door den weg van ongereegeltheid te verderven. Alzo waar is 't, dat men nimmermeer op den godloozen moet vertrouwen, want indien daar eenige oogenblikken zyn, waar in God hun driften bedwingt, en hen goede gedachten inboezemt, zo keeren zy echter vroeg of laat weder tot hun uitbraakzel, en arbeiden aan de verwoeſting van 't geloof en de godvruchtigheid: dus hervormt de duivel door heimelyke liſtigheden, 't geen hy gedwongen is voor eenige oogenblikken te verlaaten. *Philon* de Jood zegt, dat de Moabiten door Bileam aangeraaden, aan hunne vrouwen vertoogden dat het voor heur ſexe roemruchtig was, een vyandlyk geſlacht te verwoeſten, en dat het offer van de kuisheid, voor eenige oogenblikken verbrooken, de gooden aangenaam zoude zyn, en dat een zo gewichtige dienſt aan 't Vaderland gedaan, heur naam tot aan de nakoomelingſchap zoude doen overgaan. De vrouwen van deze redeneering gevoelig, trokken niet in twyffel om dezelve te volgen; want die met hoererye beſmet waaren, gaaven 't voorbeeld, en die van deze onderſcheiden waaren, volgden 't zelve na. Men ſtelde dierhalven leeger-tenten dicht by de Iſraëliten, en men noodigde hen ter maaltyd, ten dans, en tot de vrolykheid der Madianiten; de vereeniging geſchiedde, en de ongeregeltheid wierd zo algemeen, dat daar meer als vier en twintig duizend Iſraeliten in vervielen.

Iſraël bid haar valſche afgod Baal-Peor aan. Vers 3.

(2.) De vermaaken, die 't hart verzachten, verzwakken 't geloof mede. De Afgod der Moabiten was Baal-Peor, men heeft gelooft, dat deze valſche godheid Priapus was, waar van de geheimeniſſen door naakte perzoonen geviert wierden; en daarom is 't, dat God, die een dienſt t' eenemaal tegens de beruchte bygeloovigheid der Heidenen ſtrydende, wilde veſtigen, verſcheide inſtellingen gemaakt heeft om de naaktheid der Offerprieſters te bedekken, men kent egter deze Afgod niet als door giſſingen uit zyn naam getrokken. Peor was den naam van den afgod niet, maar een gebergte, dat aan deze valſche Godheid toegeheiligt was, op welk men deze feeſten vierde, en waar van Moſes in de voorgaande Hoofddeelen geſprooken heeft. Men ziet, naauwkeurig de heilige Geſchiedenis-ſchryver volgende, dat de misdaad der Iſraeliten door de onreynigheid aanving, en door de Afgodendienſt eindigde. De Moabitiſche vrouwen wonnen 't hert van 't volk, en na het zelve door de ongeregeltheid verdurven te hebben, geleiden zy 't zelve aan den voet van haar altaaren.

Moſes laat de Afgodendienaars ophangen. Vers 4.

(3.) De misdaad was zo veel te ongerymder, om dat men niet konde onbewuſt zyn van de zeegeningen, welke Bileam in de tegenwoordigheid van een ongeloovig Koning uitgeſprooken hadde. De vreugde van deze Vorſt moeſt leevendig zyn, ziende den goeden uitſlag van zyn oogmerken, het geſlacht in Gods neusgaaten ſtinkende, van zyn beſcherming verlaaten, en voor zyn grimmigheid bloot geſteld. God beval dat de ſchuldigen, die zich ten getalle van vier en twintig duizend vonden, gehangen wierden. *Philon* zegt dat de yverige Jonkheid, om dat dezelve haar kuisheid en het geloof tot God bewaard had, de waapenen opnam, en een ſlachting van alle de geenen, die zich bevlekt hadden, deed; maar het is meer waarſchynlyk, dat God, na dat de voornaamſte Opperhoofden van de ongeregeltheid met de dood geſtraft waaren, in 't vervolg eenige kaſtyding zond, die de anderen deed ſterven, 't welk Moſes ons genoegzaam inboezemt, zeggende: dat de ſtraffe geſtremt wierd ter oorzaak van den yver van Phineas.

XXVI. HOOFDDEEL. Vers 8.

De yver van Phineas, die een onkuiſche doodſlaat.

(4.) Deſe Phineas neef van Aaron bevreedigde God door een daad, die te gelyk godvruchtig en ſtoutmoedig was. Een genaamd Zimri, aanmerklyk door zyn geboorte, en den rey, die hy in Iſrael hield, voegde zonder voor de wet, noch de verdrukking van 't volk, 't welk de zonde beweende, achting te hebben, by de misdaad met een de hoogmoedigheid. Hy ſtelde zich met de dochter van een Madianitiſche Vorſtin, in 't aanzien van 't gantſche vergaaderde geſlacht ten toon. Maar Phineas, die zulks zag, kon een zo openbaare beleediging, de wetten aangedaan, niet verdraagen, de zachtmoedigheid der Rechters tot ſtraffen der misdaadigen geſtelt, beklaagende, en een brandende yver, waar van hy geen meeſter was, gevoelende, trad hy in de tent van deze onkuiſche, en doorſtak den man en de vrouw met een ſtoot. De daad van Phineas was buitengemeen, want hy was een Prieſter, aan wien het zelfs niet geoorloft was een dooden aan te raaken, verre van daar ter plaatze een manſlag te begaan. Hy was onder 't getal dier geenen niet, die God verkooren had om zyn volk te richten; hy deed de volmacht van die Overigheden daar niet tuſſchenkoomen; hy beraadſlaagde met hen niet, en wachtte niet af, dat een *weigering van het Gerecht* hem recht gaf, om de hinderlaag tegens God gedaan, te wreeken. In tegendeel volgde hy de beweegingen van zyn gramſchap en ongeſtuime geſteltenis, en zonder zulks, of het recht te overweegen; om welke reden men nochtans verſcheide middelen voorgeeft, om hem te rechtvaardigen. Men houd ſtaande, by voorbeeld dat de oorzaak voor Moſes bepleit was, en dat Zimri zelfs daar niet na wilde luiſteren, maar Zimri zoude dan dubbeld ſchuldig zyn, byaldien hy Moſes gezegt had, dat hy moede was onder zyn dwinglandy te leeven, en onder het juk van een eenig menſch te buigen, die onder het voorwendzel van Godsdienſt hen met meer ſtrengheid handelde, als Pharao in Egypten gedaan had; maar, het blykt niet dat de zaak bepleit is, noch dat Moſes, met het geweeten van Zimri verleegen, zich gedwongen vond aan zich zelve over te geeven, en af te wyken, gelyk *Joſephus* zegt. De bewee-

weegingen van Phineas waaren schigtig, want hy hadze nauwlyks gevoelt, of hy vloog tot de uitvoering, welke zonder te volgen de manier van rechts-pleeging ofte naer de verdeediging van den misdaadige te luisteren, nochte de achtbaarheid van de Overigheid te doen tusschenkoomen, geschiedde. Maar David zegt, dat de daad van Phineas hem van 't gerecht toegeschreeven wierd: wat wil dan die Propheet zeggen? Hy verstont dan dat God verklaart heeft, dat deze beweeging van yver rechtvaardig was, en dat hy 't zelve bewees, alhoewel hy naar 't oordeel der menschen strafbaar scheen. De daad van Phineas was dan goed, hy wreekte zynen God, die wreedlyk beleedigt was. Hy bevreedigde zyn grimmigheid met twee Slachtoffers op te offeren, en stremde door die Offerhande de gcheele verwoesting van 't volk. Onderwylen moest men daar geen gevolg uittrekken, noch zyn voorbeeld navolgen, want een byzonder mensch heeft geen recht, om de beleediging aan de wetten gedaan te wreeken, noch de misdaadigen te dooden, en men voldoet heel dikmaals zyn háat onder voorwendzel van 't gemeene best. De Overigheid zoude dus haar rechten en gezag verliezen, en de steeden en staaten zouden wel haast een maatschappy van struikroovers werden, byaldien deze vryheid plaats hadde. Jesus Christus zelfs, wiens gezag het opperste was, vergenoegde zich den geenen uit te werpen, die zyn Tempel schonden, en wier misdaad openbaar genoeg was, om een veel strenger kastyding waardig te zyn.

De Nederlaag der Midianiten. Vers 17.

(5.) Men weet niet wat Bileam overkwam, en of hy een lange tyd van de geschenken, welke Balak hem gedaan had, zich bediende. Zommigen hebben geloofd, dat zyn lyk op het slag-veld, na de nederlaag der Midianiten gevonden is, en dat hy de straf van zyn misdaaden droeg. Maar Moses zegt het niet, en dierhalven is zulks mede onzeeker, 't geen men zonder gezag aanhaalt, dat daar niet een eenige Israëliet in den slag, welke men de Midianiten leeverde, sticrf. Deze ongeloovigen geloofden door de misdaad der Israëliten naer de overwinning te gaan, en zy wierden door dat volk overwonnen en verslaagen. Het volk wegens hun misdaad ontroert, en door het verlies van zo veel jonge zoldaaten, bekwaam om 't zelve in de veldslaagen te dienen, lafhertig geworden, durfden niet meer denken om veldslaagen te leeveren, nochte om nieuwe winsten te doen, als wanneer God, Moab ter zyde laatende, aan Moses beval op de Midianiten aan te doen vallen, en zich over de beleediging, welke hy ontfangen had, door de onreinigheid en de afgodery, waar in zy 't volk gesleept hadden, te wreeken. De veldslag wierd geleevert en Midian verslaagen. Het waarachtig middel om de verlossing van een vyand, die ons drukt, te verkrygen, is dezelve van God door zyn boetvaardigheid te verzoeken. De misdaad en de onbillikheid voor eenige oogenblikken nut zynde, baaren vroeg of laat het verlies en de verwoesting dier geenen, die dezelve begaan.

UITLEGGING

VAN DE XXIII. AFBEELDING.

Moses ziet het Land Canaan van den kruin eens bergs.

Eer Moses, Gods Propheet, legt't lastig leeven af,
Geeft hy aan Josua zyn staats gezag en staf,
En ziet't Land Canaän ten berg af in't verschieten,
d'Onkuysche Moabiet misleid gantsch Israël,
Dat Moabs afgod dient met ontucht, wyn en spel,
Des Moses wreekt het leed, en doemt ten galg de grooten.

XXXII. HOOFDDEEL. Vers 49.

(1.) Moses honderd en twintig jaaren oud zynde, begreep lichtelyk, dat zyn dood niet verre af konde zyn. Wyders de vermoeying van een lange en zwaare reis, en de bezigheden van een zwaarwichtige bediening hadden hem afgemat, maar God gaf hem voor zyn sterven de vertroosting van 't land Canaan te zien. De Jordaan is met een lange keeten van zeer hoog verheeve bergen bezoomt. Moses klom op den kruin van die, welke men Nebo noemt, en ontdekte van daar de vruchtbare vlakte van Jericho, en die wyde uitgestrektheid van het land, dat het volk Israels ging overwinnen. Men heeft in deze omstandigheid van Moses leeven een denkbeeld van de huishouding van de Wet gevonden. Inderdaad Moses deed het volk Israels de verschriklykheden van 't juk, waar onder 't zelve in Egypten geboogen had, gevoelen. Hy leide 't zelve dwars door de angstvallige woestynen, tot aan den zoom van 't land Canaan, zonder daar in te treeden, en liet die Eer aan Josua; dusdaanig ontdekte de wet den menschen de ydelheid der zonden, en de noodzaaklykheid van het juk des duivels af te schudden, het zelve geleidde hen aan den voet van Sinai, alwaar zy niet als vervloekingen hoorden, die hen deeden zidderen. Maar Jesus Christus is de Josua, die de menschen in den heemel geleid.

XXXIII. HOOFDDEEL. Vers 1.

Hy geeft zyn Zeegening aan 't volk.

(2.) Moses deed voor het sterven drie zaaken; eerstelyk beschreef hy de wet, en stelde dezelve in handen der Offerpriesters; men moest dezelve alle zeven jaaren leezen; 't welk de gemeene menschen niet beletten om in de voorschriften, tot hun gebruyk geschikt, zich te oeffenen, byaldien Moses deze omstandigheid verzweegen heeft, is zulks niet ter oorzaak om dat daar onder de Jooden weinig menschen waaren die leezen konden, maar om dat dezelve niet verdiende verhaalt te werden. Moses deed boven dien aan 't gantsche volk een gezang leeren, 't welk hy van God ontfangen had. Eindelyk vergaaderde hy al de stammen, ten einde om aan yder zyn reekening te geeven; dewyl hy aldaar de hoedaanigheid van Koning aanneemt, overweegt men niet te zeggen, dat hy daarom 't gezag had, en de bediening vervult heeft. Maar, byaldien Moses aan 't volk wetten gegeeven, en 't zelve den tyd van veertig jaaren heeft geleid, heeft hy veel eer zulks als Propheet, als in hoedaanigheid van Koning gedaan. Het uitdrukzel van *Deuteronomium* is zinbeeldig, en beteekent alleenlyk dat hy de eerste onder de Heiligen was. Daar was niet meer overig, als aan dit volk een Opperhoofd na te laaten, dat daar van ontbloot stond te worden, en 't welk door dat gebrek in een gemeene staat zonder Opperhoofd, of in wreede verdeelingen wegens het Staatsbestier konde vervallen. Moses altoos yver-zuchtig voor 't gemeenebest had gantsch geen inzigt voor 't be-

't belangen van zyn geslacht; want in plaats van een zyner nakoomelingen aan 't hoofd des volks te plaatzen, en aan hem al 't gezag, 't welk hy bezeeten had, te vertrouwen, stelde hy het Staats bestier in de handen van Josua.

XXXIV. HOOFDDEEL. Vers 6.

Zyn dood, zyn begraavenis en graf.

(3.) Eindelyk stierf Moses op den berg van Nebo, alwaar hy verdween. *Josephus* verhaalt, dat al 't volk, 't geen van 't verlies, 't welk het zelve onderging, verwittigt was, een schrikkelyk geschreeuw en naare zuchten uitgalmde, dat men hem volgde, als hy 't veld verliet, tot dat hy met de hand een teeken deed, dat het tyd was om stil te staan, ten einde om alleen te gaan, daar God hem riep. Eleazar en Josua verzelden hem, tot op den berg, en in het oogenblik, dat zy hem teeder omhelsden, nam hem een wolk ten Heemel; onderwylen *stierf hy, bevreest, of het volk niet wel mocht gelooven, dat God hem weggenoomen had, of dat hy ter oorzaak van zyn deugd tot God gegaan was.* De Joodsche geschiedenis-schryver heeft gelooft Moses eer aan te doen, met hem door een wolk te laaten wegneemen, maar, ter zelve tyd schryft hy hem een onnutte zedigheid toe; men zoude verkeerdelyk deze omstandigheid verborgen hebben; en wyl de heilige Geschiedenis-schryvers van Enoch en Elias gezegt hebben, dat zy ten Heemel opgenoomen zyn geweest, was daar gantsch geen gevaar van Moses in dezelve rey te stellen. Byaldien eenige Oudvaders, gelyk de heilige *Ambrosius* en de heilige *Jeronimus*, geloofd hebben, dat Moses niet gestorven, maar ten heemel opgevaaren was, om dat men de plaats van zyn begraavenis niet heeft kunnen ontdekken, en om dat hy met Elias op den berg Thabor verscheen, is het getal dier Oudvaders niet groot, en men moet toestaan, dat zy zich van de heilige Text op een zeer licht voorwendzel afgezondert hebben. Waarom toch aan Moses dood getwyffelt, dewyl de Schrift zulks zegt? deze uitkomst is alle menschen gemeen, en de godvruchtigheid bevryd daar de Heiligen niet van. Men heeft in 't Heidendom van alle helden, die daar verscheenen zyn geweest, Goden gemaakt; men heeft altaaren op hun graaven opgerecht, de beenderen en dat stof, welke de gevoelige teekenen van hun zwakheid en onvermoogen waaren, zyn in dierbaare gedenkteekens verandert, welke men met zorge bewaart, en gevolgelyk aangebeeden heeft. God voorzag dat het volk Israëls, alhoewel een God alleen gewent zynde te dienen, niet na zoude laaten Moses in zyn graf aan te bidden, byaldien men 't zelve de kennis van zyn dood niet benam. Het had dezelve zaak voor Aaron gedaan, om dat hy zo veel deel in de wonderdaaden, die daar gedaan waaren, gehad hebbende, het zelve gevaar van Afgodendienst op hem zag. Dusdaanig stierf dan de geleider van 't volk Israels. *Philon* verzeekert, dat Moses zyn dood voorzegt had, en dat hy dezelve in zyn Schriften als een zaak, die reeds geschied was, gevoegt had; maar, ik twyffel niet, of deze Propheet heeft een heimelyk voorgevoelen van zyn dood gehad, en dat God hem daar van verwittigt heeft, om zich d'oogen van 't volk te onttrekken, en zyn leeven in eenzaamheid te verlaaten, doch 't is niet waarschynlyk, dat hy zulks in zyn Schriften ingeflooten heeft, alvoorens de zaak gebeurde. Men leest hedendaags in *Deuteronomium* dat *Moses stierf*; maar, dat is eene van die toevoegzelen, welke men Josua of iemand der heylige Schryvers, die hem in plaats gevolgt zyn, moet toeschryven. En de twaalf laatste vaarsen van *Deuteronomium* zyn onwederleglyk van een vreemde hand, waar van zommigen ter zelve tyd den luister verminderen, welke anderen boven maten verheffen. Men vind hem onbekwaam en weinig kundig in den Godsdienst, om dat hy in den ouderdom van tachtig jaaren schynt God niet te kennen, en hem zyn Naam vraagt; men voegt daar by, dat hy zelfs niet wist, dat de Godheid onzichtbaar was, om dat hy zyn Weezendheid wilde zien, eindelyk hy had den raad van Jethro in de allerlichtste zaaken van de waareld van nooden, hy begreep niet, dat hy onder 't gewicht van zyn bediening ging buigen, byaldien hy alleen Rechter van 't volk bleef. Ter anderen zyde is daar niets heiligs in 't Heidendom, noch iets goeds in haar wetten, 't welk niet uit Moses getrokken is, byaldien men daar van de Lofredenaars geloofd; zulks is de zaak van alle zyden beleedigen. Moses kende de God Israëls, om dat hy niet alleenlyk tot de belofte van de verlossing geloove toegevoegt had, maar, om dat hy zig als de bediende van haar vervulling aanzag. Byaldien hy verzogt *God te zien*, moet men zich niet inbeelden, dat hy geloofde, dat God stoffelyk en tastelyk was, gelyk de lichchaamen zyn. Maar hy wilde een gevoelig zinnebeeld van de Godheid hebben, 't welk hem van zyn bescherming, tegenwoordigheid, en van de Godlykheid van zyn beroeping verzeekerde; zyn onvermoeitheid in 't volk te rechten was een uitwerkzel van een yver voor de gerechtigheid, welke hem zyn rust en leeven deed opofferen, veel eer als dat van een groote onweetendheid. Van de andere zyde is het jeloerschheid wegens een valsche Eer, met Moses in alle de heidensche Afgoden te hervormen. De Afgodendienaars hebben verscheide zaaken van de Mosaïsche Godsdienst ontleent, maar zy hebben oordeel genoeg gehad, om voor zich byzondere Goden en wetten te maaken. Men moet zich dan niet inbeelden, dat *Jupiter* met zyn hoornen, *Saturnus*, *Mars*, *Vulcanus* en *Priapus* zelfs zo veel vermomde Mosessen zyn, daar zyn zeekere kenteekenen van den Godsdienst aan alle menschen gemeen, zo dat men niet verwondert moet zyn, dezelve by alle geslachten te zien; men geloofd verkeerdelyk, dat het eene geslacht zulks van anderen gerooft, en naar hun plechtigheden geschikt heeft, maar yder heeft uit zyn eigen oorsprong zyn Goden, helden, offerhanden en plechtigheden getrokken, en het Joodsche geslacht is mogelyk uit alle geslachten, dat geslacht, 't welk men 't minst nagebootst heeft, om dat het zelve weinig bekent was, en de vreemdelingen by naer gantsch geen handel met het zelve dreeven. Moses wierd door den dienst der Engelen begraaven. De heilige Juda zegt, dat een van hen verplicht was tegens den duivel te stryden, ter oorzaak van 't lichchaam van dezen Wetgeever; dat is te zeggen, Michaël wilde het lichchaam van Moses voor de Opperhoofden van 't volk Israëls verbergen, en de duivel wilde het voor 't gezicht van 't volk bloot stellen, op dat zy het zelve aanbidden zouden, in weerwil der zorgen van den Engel en God. Zeekere Arabieren, waar van de heilige *Epiphanes* spreekt, lieten niet na Moses aan te bidden, om dat God tot hem gezegt had, *dat hy de God van Pharao zoude zyn.* En eenige Munniken der laatste Eeuwen hebben zich vermeeten zyn graf en zyn lichchaam door behulpmiddel der schaapen, welke in die plaats weid-

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXIV. AFBEELDING.

De schrand're Rachab bergt godvruchtig d'Israliet
Die 't Land van Canaän en Jericho verspiet,
By naare nacht gedaald ten muur af naêr beneeden,
Daar 't waater des Jordaans voor d'Ark stremt in haar vloed,
En baant weerzyds den weg voor Il'rels Leegerstoet,
Die zes paar steenen stelt. Men heeft het volk besneeden.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXV. AFBEELDING.

Daar Josua Gods Zoon in 't Leegerveld ontmoet,
Valt hy dien Heemelvorst van 's Heeren heir te voet,
En stormt op Jericho met d'Ark en Krygstrompetten,
Wiens neêrgestorte muur den doortogt geest aan 't zwaard,
Dat niemand als het huis van Rachab 't leeven spaart;
Doch Achan werd gedood om diefstal naêr Gods Wetten.

weidden, en die van daar welriekend wederkeerden, gevonden te hebben, het verdichtzel is gevoelig, en die Munniken hadden een oogmerk om zich onder de ſchaduw van een aloud en koſtelyk overblyffel, maar baarblyklyk valſch, te verryken. Zy beleedigden het oogwit Gods, die wilde, dat deze grafſtede altoos onbekent bleef. Men moeſt ſchaamrood werden, dewyl men voor zig een aandacht maakt, om de beenderen der Martelaaren te kuſſchen, hun oude doodgewaaden te heiligen, of hun lyken uit de grafſteeden te haalen, om dezelve voor de eerbewyzing der leevenden bloot te ſtellen. Welk een gevaar was daar in het overblyffel van Moſes, die heilige en verheerlykte man, aan te bidden? onderwylen vreeſt God, dat men het doen zal, en neemt alle noodzaakelyke voorzorgen om te beletten, dat een erkennend volk van hun Verloſſer, een uitmuntende Wetgeever, en een der grootſte van alle de Propheeten, het voorwerp van hun aanbidding niet maakt.

UITLEGGING

VAN DE XXIV. AFBEELDING.

Joſua zend Verſpieders naêr Jericho.

De ſchrand're Rachab bergt godvruchtig d'Iſraliet
Die 't Land van Canaân en Jericho verſpiet,
By naare nacht gedaald ten muur af naêr beneeden, (vloed,
Daar 't waater des Jordaans voor d' Ark ſtremt in haar
En baant weerzyds den weg voor Iſr'els Leegerſtoet,
Die zes paar ſteenen ſtelt. Men heeft het volk beſneeden.

II. HOOFDDEEL. Vers 6.

(1.) JOſua, het bevel over 't leeger Iſraëls aangenoomen hebbende, beſloot over den Jordaan te trekken, en Jericho, een der Landpaalſteden van Canaan, aan te taſten. De verſpieders, die hy uitzond, traaden in Jericho, en naamen hun verblyfplaats by eene ontuchtige, genaamt Rachab. De Jooden, vreezende dat daar een ſchande op het geſlacht wegens het gedrag dezer twee Iſraëliten, die het huis van een ongereegelde verkooren, weder neêr mocht daalen, zeggen, dat zy zich van haar tien jaaren had beginnen ten toon te ſtellen, en dat zy dat ontuchtig ambacht, geduurende den tyd van veertig jaaren, terwyl de Iſraëliten in de woeſtynen gedwaalt hadden, geoeffend had, en dat zy alstoen, vyftig jaaren bereikt hebbende, begon uit haar dwaalingen te herkoomen. Zommige Chriſtenen hebben de Jooden nagevolgt, en onderſchraagen dat deze vrouw herberg hield, zonder zich voor haar gaſten ten toon te ſtellen. Men moet liever zeggen, dat deze verſpieders, met een gevaarlyke bezending belaaden, by deze vrouw een verzeekerde ſchuilplaats zochten, veel eer als het middel om een ſnoode drift te voldoen.

Rachab verbergt en beſchermt hen. Vers 15.

(2.) De Koning van Jericho, die de nabuurſchap van een vyandlyk leeger verplichtte op zyn hoede te zyn, wierd van de komſt dezer verſpieders verwittigt, en gaf bevel om hen te doen vaſthouden. Het gevaar was groot; maar Rachab trok hen van daar door een loogen, zy hield ſtaande tegens haar mede Vaderlanders, dat de verſpieders, die zy nochtans boven in 't huis verborgen hield, op den avond uit de Stad gegaan waaren; het was zo veel te gemaklyker om hen te vervolgen, om dat zy wederom over den Jordaan moeſten trekken, om in hun Leegerplaats weder te keeren. De Amptenaars toogen deze verſpieders zeer ver na, die achter hen in de Stad waaren. Rachab onderricht, van 't geen God voor zyn volk gedaan had, geloofde dat daar een zeekere Goddelyke zaak in ſtak. Zy zag de overwinning van haar Vaderland als een naêr by zynde en onuitvluchtbaare uitkomſt; en niet meêr als om haar belangens denkende, deed zy de Iſraëliten belooven, dat zy haar huis zouden beſchermen, als zy in Jericho zouden treeden. Men konde haar geen genade weigeren, welke zy zo rechtvaardig verdient had, zy verzochten alleenlyk aan deze ontuchtige, dat zy een roode ſnoer aan haar huis zoude vaſthechten, om 't zelve van alle anderen te onderſcheiden. Joſua hield deze belofte als Jericho ingenoomen wierd, en 't geſlacht van Rachab wierd alleen, onder een algemeene verwoeſting, beſchermt. En niet tegenſtaande haar voorleede ontuchtigheden, trouwde zy met Salmon; om welke reden de naam van deze onkuiſche in 't Geſlachtregiſter van Jeſus Chriſtus aan de vrouwlyke zyde gevonden word. Die dit Geſlachtregiſter doorgrond hebben, zeggen dat Rachab niet meêr als veertien jaaren bereikte, als wanneer zy trouwde, en dat zy zeer vroeg in het ongereegelt leeven getreeden was, onder het gedrag van een moeder of moeje, welke veel ondeugender als zy was. Maar zulks komt met de denkbeelden, welke de Schriftuur ons geeft, niet overeen. Want deze vrouw had alreeds zeer veel ervaarendheid. Twee zaaken zyn in deze uitkomſt wonderbaar; d'eene is het merkteeken van deze vrouw, welke God voor alle andere perzoonen van de Stad ſtelt, en de andere is haar loogen, welke niet belet, dat zy door 't geloove niet gerechtvaardigt wierd, en dat de Heilige Geeſt haar niet gepreezen heeft. Het is tuchtig voor de menſchen, door hun rechtvaardigheid opgeblaazen, en die zich boven hun evennaaſten verheffen, te leeren dat ontuchtige vrouwen hen in 't Ryk der Heemelen voorgaan; onderwylen heeft Jeſus Chriſtus zulks gezegt. De uitkomſt heeft zyn woord bekrachtigt; de zondareſſe van 't Evangelium vond aan zyn voeten genade, terwyl de Phariſeër, ſteunende op zyn eigen rechtvaardigheid, verlooren ging. Dezelve zaak geſchiedde in 't Oude Teſtament, en Rachab wierd boven veel menſchen geſtelt, die zich veel deugdzaamer als zy geloofden te zyn, en het zelve geloove niet hadden. Men heeft dierhalven gepoogt den loogen van Rachab te rechtvaardigen. De Heilige *Auguſtinus* verzachtze, om dat deze dienſtige loogen het leeven van twee perſoonen bewaarde, en Rachab noch niet in Gods Verbond getreeden zynde, door onweetendheid zondigde. Het geen voor de Iſraëliten, die naauwkeurig de reegels van hun plicht kenden, ſtraffbaar was, wierd in een afgodiſche vrouw, welke van de Wet onkundig was, toegelaaten; maar, het is zeekerder de werkingen van de genade en de zwakheden van 't ſchepzel te onderſcheiden. Rachab deed twee zaaken, zy loog, en zy geloofde; haar loogen was ſtraffbaar, en haar geloove was by God aangenaam, die haar zulks beloonde. Het was niet, dat zy tegens de waarheid ſpreekende gerechtvaardigt wierd, maar om dat zy een krachtig denkbeeld van de Godheid hadde, zyn werken met verwondering beſpiegelde, en niet meêr aan 't vermoogen van dien God twyffelde, die haar vreemt was, en om dat zy de beloften omhelsde, welke de verſpieders zonder twyffel bezorgt aan haar te ontdekken, om dat zy haar zo manmoedig in hun belangens en Godsdienſt zagen treeden. Deze vrouw verbeeldde de Kerk der

Hei-

Heidenen natuurlyk aan alle valſche goden ten toon geſtelt, die de menſchelyke inbeelding gebaart had. De verſpieders waaren gelyk als de verkondigers van 't Evangelium naêr de geſlachten gezonden, om dezelve de wonderen, welke Jeſus Chriſtus gedaan had, te verhaalen, en waar van een gedeelte alreeds onder hen verſpreid was. De Koning van Jericho is den duivel, die al zyn krachten ingeſpannen heeft, om die geenen onder te brengen, die in alle plaatzen den goeden reuk van 't Evangelium verſpreidden: en de roode ſnoer verbeeldde het bloed van Jeſus Chriſtus, die een klein getal van uitverkoorenen van de verdoemenis en de dood bevryd.

III. HOOFDDEEL. Vers 17.

Hy trekt over den Jordaan, wiens wateren zich van een ſcheiden.

(3.) De verſpieders, wedergekeert zynde, moedigden het volk Iſraëls aan tot het overmeeſteren van Canaän, hen onderrichtende, dat die Reuſen, waar mede men hen verſchrikt had, zwakke menſchen gelyk anderen, en half verwonnen waaren. Joſua, zich van deze geſteltenis bedienende, deed het Leeger tot aan den oever van den Jordaan voorttrekken; men zag daar een aanmerkelyke verandering, want de wolk, welke geduurende de bediening van Moſes voor het volk getoogen was, om het zelve tot een geleide te ſtrekken, verdween. Men wierd alstoen verplicht de Ark, die God als een draagbaar zinnebeeld van zyn tegenwoordigheid gegeeven had, voor te laaten gaan. Maar op dat het volk niet zoude gelooven, dat hy Joſua verlaaten had, deed hy in zyn voordeel een wonderdaad, welke naêr by die van Moſes, die droog voets door de Roode Zee getrokken was, naderde. Alles tot de voorttocht geſchikt zynde, beval Joſua den Prieſters de Ark op hun ſchouderen te laaden. Het gelykt, dat het de waereldlyken niet toekomt, beveelen aan de Prieſters te geeven, wiens bediening geeſtelyk is, maar Moſes, die geen Prieſter was, had mede de dienſt van God, in tegenwoordigheid van Aaron geſchikt: Joſua, Opperhoofd van 't volk, konde dezelve zaak voor Eleazar doen. De Vorſten hadden oorſpronglyk meêr gezag in de Kerk, als men hen in 't gevolg der tyden gegeeven heeft. De Ark trok voort, en kwam aan den oever van den Jordaan, die over zyn zoom heen ſtroomde. Inderdaad, het was alstoen den tyd van den Oogſt, waar in den vloed gemeenlyk overvloeit. De Prieſters vol van vertrouwen op Gods beloften, volgden hun beroeping, en ſtelden den voet in 't waater, verzeekert, dat het zelve aanſtonds zoude wyken; inderdaad, het gebeurde ook zo, want daar maakte zich een drooge doortocht op hun ſchreeden; en naêr de evenredentheid dat de Ark in de leiding van den vloed trad, ſcheidden zich de waateren van een; die van omhoog waaren opgehouden, en konden niet meer afvloeyen, het zy dezelve zich op het nabuurig Land tot aan Adam ontlaſtten, dan of dat de heilige Geſchiedenis-ſchryver zeggende, dat zy tot aan de ſtad Adam weder opklommen, heeft willen beteekenen, dat God heur in een groote verafgeleegendheid ſtaande hield, en dat de plaats van de doortocht zeer breed was, ten einde op dat het volk de minſte verſchrikking niet gevoelde; en 't geen om laag vloeide, ging zich ſchichtig in de doode Zee werpen. Het volk volgde den Ark, en trok mede door; geduurende dat dezelve in 't midden van de Rivier was.

IV. HOOFDDEEL. Vers 5.

Men recht een gedenkteeken op, ter gedachtenis van dezen doortocht.

(4.) en (5.) De ondankbaarheid was het groot gebrek van 't volk Iſraëls; Joſua wilde dezelve voorkoomen. En deed een gedenkteeken van ſteenen oprechten, ten einde om dat, byaldien de menſchen eenmaal mochten zwygen, de ſteenen zouden ſpreeken, en deze wonderdaad aan het verafgeleegenſte nakoomelingſchap verkondigen.

Een afgezondene van yder Stam wierd verplicht een ſteen uit den boezem van de Rivier, ter plaatze daar het volk doorgetrokken was, te neemen, en dezelve op den oever te plaatzen, ten einde, op dat daar geen eene dier Stammen mocht weezen, die zich van erkentenis geloofden ontſlaagen te zyn, en die op de anderen den misſlag van haar ondankbaarheid wierpen. Joſua wilde dat men een gelyk getal ſteenen in den ſtroom van den Jordaan zoude ſtellen, op dat daar een dubbeld gedenkteeken van deze wonderdaad zoude zyn. De heilige Geſchiedenis-ſchryver merkt aan, dat deze ſteenen noch in den ſtroom van den Jordaan gezien wierden, tot op dezen dag, en men beſluit daar uit, dat Joſua de uitvinder van 't boek niet is, 't welk zyn naam draagt. Want als hy 't al weinig tyds voor zyn dood zaamengeſtelt had, zoude dit klein getal van jaaren, geduurende welke hy 't volk richtte, niet volſtrekken, om dit gedenkteeken te verwoeſten, byaldien dit byvoegzel het eenigſte was, welk zich in de geſchiedenis van Joſua laat vinden, zoude men kunnen zeggen, dat het zelve van de kant in den Text overgegaan was, gelyk zulks duizendmaalen geſchied is. Maar, dewyl men daar het *Boek der Rechten of Rechteren* aanhaalt, 't welk niet openbaar konde geweeſt zyn, als een lange tyd daar na, en dat men aldaar de uitvoering der Danniten tegen de Stad Laïs verhaalt, welke niet geſchied is, als na de dood van Joſua, is daar zeer veel waarſchynlykheid, dat hy die Gedenkſchriften zelfs niet opgeſtelt heeft; maar een zeer aloude Schryver heeft dezelve te zaamen gebracht, dewyl zy in de geſchiedenis der Koningen zyn aangehaalt. De Heilige *Jeronimus* zegt, dat het gedenkteeken van ſteenen, dat Joſua opgerecht had, in zyn tyd noch in weezen was, en dat zyn vriendin Paula dezelve in Gilgal gezien had. Inderdaad, daar leegerde Joſua, na dat hy door de Jordaan getrokken was. En deze plaats wierd beroemt, om dat men daar het derde Paſcha, zedert den optocht uit Egypten vierde, en al de kinderen, die in de Woeſtyn gebooren waaren, beſneed. Men zoude zulks geduurende de ongemakken van de reis niet hebben kunnen verrichten. En het volk alleen zynde, en zwervende in de Woeſtynen, had niet noodig dit merkteecken te voeren, om het zelve van andere geſlachten te onderſcheiden.

Maar in het intreeden van 't Land Canaän, in 't midden der ongeloovige geſlachten, was het noodzaaklyk aan 't volk het zeegel van God te voegen, en 't zelve van de afgodiſten door dit teeken af te ſcheiden.

UITLEGGING
VAN DE XXV. AFBEELDING.

Gods Zoon verſchynt aan Joſua.

Daar Joſua Gods Zoon in 't Leegerveld ontmoet,
Valt hy dien Heemelvorſt van's Heeren heir te voet,
En ſtormt op Jericho met d' Ark en Krygstrompetten,
Wiens neêrgeſtorte muur den doortogt geeft aan't zwaard,
Dat niemand als het huis van Rachab't leeven ſpaart;
Doch Achan werd gedood om diefſtal naêr Gods Wetten.

VII. HOOFDDEEL. Vers 10.

(1.) HEt volk Iſraëls, door de Jordaan getrokken zynde, zag dat het ophiel van Manna te reegenen, om dat men in de vruchtbaare vlaktens van Jericho een genoegzaame groote overvloed van graan vond. De eerſte plaats, welke men in 't intreeden van 't beloofde Land moeſt aantaſten, was Jericho. Deze ſtad was drie kleine mylen van den Jordaan geleegen, in 't midden van een vermakelyke vlakte met Palm en welriekende boomen, die een uitmuntende balzem droegen, overſchaduwt. Joſua, de oogen op deze ſtad werpende, ontdekte een man, wiens gedaante hem verſchrikte. Want, hy voerde het zwaard in de hand, en ſcheen hem als vyand te beſtryden, byaldien hy zich niet deede kennen. Maar zyn verbaaſtheid verdubbelde, als hy ondervond dat het een Engel was. Inderdaad, de Engel verklaarde zich *Opperhoofd der veldleegers van den Eeuwigen te zyn.* Die geenen die in de Heilige geſchiedenis bewyzen van aanbidding der Engelen zoeken, houden ſtaande dat hier een van die *gelukzaalige Geeſten was:* Maar, men moet aanmerken, dat het hoofdſchrift van *Opperhoofd der veldleegers van den Eeuwigen*, Jeſus Chriſtus is, die zich meenigmaal aan de Vaders van 't Oude Teſtament vertoonde, om hen een denkbeeld van zyn toekoomende vleeſchwerding te geeven. In deze word dit Opperhoofd onmiddelyk *Jehova d'Eeuwige* genaamt, welke de naam van de Opperſte Godheid is. Deze Jehova is die geen, die Jericho in handen van Joſua leeverde. 't Welk met de magt der Engelen niet overeenkomt, die in den Heemel beſlooten gantſch geen gezag hebben over de beſtieringen van de waereld. Eindelyk dit Opperhoofd heiligde door zyn tegenwoordigheid de nabuurigheid van Jericho, gelyk hy de aanleggende plaats van het brandend Braamboſch geheiligd had. Om welke reden Joſua zyn ſchoenen uittrok, gelyk Moſes gedaan had. 't Welk vertoont, dat het dezelve God is, die zich beveſtigde, en met deze twee Opperhoofden van 't aloud Iſraël ſprak. Een beroemt Uitlegger onder de Jooden, genaamt *Moſes de Gironne*, komt hier met de Chriſtenen overeen. Want hy zegt, dat dit Opperhoofd van de veldleegers van den Eeuwigen, *het Opperhoofd van al de Engelen was*, of *het aangezicht van d'Eeuwige*; zinſpeelende op 't geen God aan Moſes beloofd had. *Myn aangezicht zal voor u in Canaan gaan, en ik zal u ruſt geeven.* Exodus 33. Vers 14.

Het inneemen van Jericho, haar muuren ſtorten op 't geluid der Bazuinen neder.

Dit Opperhoofd der Veldleegers van den Eeuwigen, beval Joſua zyn ſchoenen uit te trekken, om dat de plaats heilig was, en daar uit heeft men beſlooten, dat Gilgal een dezer heilige plaatzen was, welke God voor anderen geſtelt had, en dat de duivel, die daar over nayverig was, niet naliet al zyn krachten in te ſpannen, om dezelve door groove afgoderyen te bezoedelen. Om welke reden de Propheet Hoſea tot de Jooden uitriep, *gaat niet in Gilgal*, zy hebben aan de oſſen geoffert, *en hun Altaaren zyn, gelyk als hoopen op de voornen.* De Heilige *Jeronimus* voegt daar by, dat de Afgodery der bewoonders van die plaats zo grof was, dat zy van de *oſſen* hun afgoden gemaakt hadden, *waar aan* zy offerden, in plaats van die dieren aan de Goden op te offeren. Maar, de Heilige *Jeronimus* heeft zich misleid; want de Afgodiſten van Gilgal baden de oſſen niet aan; maar, zy offerden ze op, en de Propheet Hoſea breid de bovenmaate van hun Afgodery uit, door het getal van hun offerhanden, en Altaaren, die zy voor de valſche Goden opgerecht hadden. Wyders, men ſchryft den duivel te veel nayver toe, want daar is hem weinig aan geleegen, dat God in zeekere plaatzen aangebeden word, ten opzichte, dat hy zyn Altaaren in een andere heeft. Eindelyk maakt de tegenwoordigheid Gods een plaats eerwaardig, en deze voorbygaande tegenwoordigheid, laat de minſte indruk in het zand en ſtof niet na, welke het aanzien en de eerbied der menſchen zoude kunnen tot zich trekken. Joſua verneederde zich, en bad den geenen aan, met wien hy ſprak, die hem beval Jericho aan te taſten, en beteekende de manier op welke 't zelve ingenoomen moeſt werden, deze zaak ſcheen bezwaarlyk; want die Stad was verſterkt, met menſchen en ſtrydbaare zoldaaten bevolkt, aan hun hoofd een wakker Koning hebbende, de muuren waaren vaſt, en de poorten zeer nauwkeurig bewaart, zedert Iſraël door den Jordaan getrokken was. Men had noch rammen noch krygsgereedſchappen, om een doortocht voor zich te openen, men vond een nieuw middel om ſteden in te neemen; 't welk beſtond in den Ark zes daagen rondom de Stad te leiden, zeven Prieſters trokken voor de zelve, op Kromhoorns blaazende, geduurende 't welke al het volk een Godsdienſtige ſtilte vertoogde. Deze plechtigheid, geduurende zes dagen vernieuwt geweeſt zynde, deed men dezelve tot zevenmaal, op den zevenden dag, en op het oogenblik, als de zevende ommegang geſchiedde, en als de Prieſters een veel hooger toon blaasden, erkende het volk op dit teeken, dat het tyd was vreugde galmen uit te boezemen, als of het zelve geſtreeden, en den veldſlag gewonnen had. De bewoonders van Jericho moeſten met verachting een zo nieuw en zonderling Oorlogs gedrag aanzien, men taſte hun wallen niet aan. Men rechtte geen ladders op tegens hun muuren, het Leeger, in plaats van te ſtryden, trok langzaam op 't geluid der ſpeeltuigen voort; de tocht begon allen morgen, zonder eenig laſtig uitwerkzel voort te brengen. Maar de verbaaſtheid moeſt veel grooter zyn, als men bevond, dat het veldgeſchreeuw den grondſlag der muuren ondergroef, welke nederſtortende een vrye intreede voor den vyand overlieten. Op het gezicht van een zo nieuw ſchouwſpel zakte de dapperheid der zoldaaten, de ſchrik beving het volk, en 't liet zich zelven zonder wederſtand ſlachten. Joſua deed volgens Gods beveelen, liet alle bewoonders, zelfs de dieren, nedermaaken, en verbood zyn benden eenige zaak van den roof te bewaaren, uit vreeze dat de beroovingen van een zeer ryke ſtad de weelde en welluſt mochten baaren. Jericho die groote en ſchoone ſtad wierd dan niet alleenlyk tot den grond toe afgebrooken, maar Joſua vervloekte den geen, die ze weder zoude opbouwen. *Byaldien iemand,* zeide

zeide hy; *onderneemt deze Stad weder te herbouwen, zal hy dezelve op zyn eerſtgebooren gronden, en de poorten, op zyn laatſtgeboornen ſtellen*, en de zaak geſchiedde daar na, gelyk hy gezegt had. Hiel, 't zy hy zyn naam door het herbouwen van deze Stad onſterflyk wilde maaken, 't zy hy aldaar een aanmerklyk voordeel vond, 't zy eindelyk, dat hy zich inbeeldde, dat een vervloeking, voor vyf honderd jaaren uitgeſprooken, geen kracht meer had, beſloot langen tyd daar na Jericho te herbouwen, waarop zyn oudſte zoon aanſtonds ſtierf, en altoos voortgaande, met in weerwil van deze waarſchouwing van den Heemel voort te bouwen, verloor hy mede zyn jongſte Zoon, Segub genaamt. Onderwylen liet Jericho, geheel verwoeſt niet na eenige rei met de anderen te behouden, zy wierd de Stad der Palmboomen genaamt; en aldaar was 't dat Ehud, de verloſſer van Iſraël Eglon dien machtigen Koning van Moab doodſloeg, die aldaar zyn Rykſtoel geplaatſt had. Herodes heeft daar zedert een grootſch Paleis geſticht, en 't was in die zelve Stad, daar Zacheus Jeſus Chriſtus ontfing.

Verneederinge van Joſua. Vers 10.

(2.) Deze eerſte overwinning was nauwlyks volſtrokken, of men maakte een ontwerp om een andere te doen. Maar de gierigheid van een byzonder man vertraagde de loop van de overwinning, het was een wonderens waardige zaak, dat een groot getal arme zoldaaten, van alle zaaken ontbloot, een zo wonderbaar getal van goederen, huisraad en ſchatten vindende, zich de minſte buit niet toegeeigent heeft. Een menſch alleen onteerde het Leeger, dit was Achan, deze had een manteltje, vyftig zikkelen zilver en een klomp gouds weggenoomen, en in zyn Tent verborgen; dat was de misſlag van een eenig menſch, hoewel dezelve verborgen was. Men konde noch het volk van gedoogzaamheid wegens deze misdaad, noch de Overigheid van nalaatigheid in het niet ſtraffen des zelve beſchuldigen. Onderwylen God, een veel dieper eerbied voor zyn Wetten willende inboezemen, beſloot het volk door een voorbeeldelyke kaſtyding te verneederen. Want Joſua een kleine Stad Hay aantaſtende, wierden deze beleegeraars geſlaagen, en daar ſneuvelden zes-en-dertig mannen in de wanordre. Het verlies was niet aanmerklyk, maar, het volſtrekte om aan Joſua Gods grimmigheid te doen gevoelen. De volkeren draagen gemeenlyk de onrechtvaardigheid der Koningen; maar hier bedroefde zich 't Opperhoofd van Iſrael, hy verzuchtte en verneederde zich voor het misdryf en 't ongeluk van 't volk. Joſua verſcheurde zyn kleederen, en hy beſtrooide zyn hoofd met ſtof, ten einde om zyn verneedering of zyn droefheid te beteekenen: eindelyk Joſua ſtortte zeer bittere klachten.

Achan tegens 't verbod gerooft hebbende, werpt men 't lot, om hem te ontdekken. Vers 21.

(3.) God hefte Joſua op, en verwittigde hem, terwyl hy hem vertrooſtte, dat daar een ſchender van 't Verbod onder 't volk was, die weggenoomen moeſt werden, alvoorens hem zyn gunſt te betoonen. Hoedaanig konde men de ſchuldige ontdekken? Men deed alle de ſtammen naderen, en die welke God aangreep beſloot den misdaadigen. De Jooden zeggen, dat men van voor de Ark de Stammen, Geſlachten, en byzonderen liet voorby trekken, welke wonderdaadig die ſtaande hield, die geſtraft moeſt werden, of wel, dat de ſteen van het Borſtſchild van den Hoogenprieſter; waar op den naam van de bevlekte Stam geſchreeven was, verduiſterde; maar, deze ontdekking geſchiedde veel eer door 't lot; want dit wierp men op de twaalf Stammen; als wanneer den Stam beteekent was, deed men alle de Geſlachten van deze Stam 't lot trekken, en gevolgelyk de perzoonen van dit Geſlacht. Achan zag het lot op de Stam van Juda vallen, zonder zich te verzetten; en het lot ging achtervolgens in 't geſlacht van Zarchi over; deze tweede uitkomſt moeſt hem treffen, en alle hoop beneemen van zyn misdaad te bedekken; onderwylen wachtte hy tot dat het lot op hem viel. Achan is de beeldenis der zondaren. De kaſtydingen moogen vry de eene op de anderen volgen, en aan den misdaadigen doen kennen, dat hy 't is, die door de Goddelyke wraak vervolgt word, hy vleid zich altyd met onſtrafbaarheid, tot dat eindelyk de dood hem wegrukt, of dat men tot hem, als Nathan tot David, uitroept; *gy zyt het, die het ſchaap van den armen gerooft hebt.*

Men ontdekt den geen, die 't genoomen heeft. Vers 21.

(4.) Als toen met verwerring en ſchaamte overdekt zynde, bekende hy door de ſchoonheid van een treffelyke mantel door de Chaldeërs geeſtig geweeven, en van zeekere zomme gelds, welke hy zich toegeeigent had, getroffen geweeſt te zyn. Joſua zond om deze verborgen roof in de tent van Achan op te graaven, om de verſchrikking van 't volk door 't gezicht der voorwerpen op te wekken, en 't zelve grooter afkeer van de gierigheid in te boezemen.

Hy word geſteenigt. Vers 25.

(5.) Men zegt dat het volk, verre van wederwaardigheid tegens Achan te betuigen, Joſua hoogmoedig afvroeg, of hy een gedeelte van den Raad om zo een geringe zaak wilde doen ombrengen; maar, die giſſing is niet waarſchynlyk: want het volk waapende zich aanſtonds met ſteenen, waar mede het zelve de ſtrafbaaren ſteenigde, en de kinderen van Achan waaren van 't getal der geſtraften.

UITLEGGING
VAN DE XXVI. AFBEELDING.

De Koning Ai word opgehangen.

De galgboom is het graf voor Ais Vorſt bereid,
En Joſua te ſnood van Gibeon miſleid;
Doch God ſlaat's vyands heir door ſtorm en haagelvlaagen,
En 't woedend Oorlogs zwaard, terwyl de Zon en Maan,
Ten dienſt van Joſua noch op noch onder gaan, (gen.
En 't vlugtend' Vorſtendom moet ſmaad en doodſtraf draa-

VIII. HOOFDDEEL. Vers 29.

(1.) VAn het oogenblik dat de zonde door de ſtraf van den misdaadige geboet was, gaf God zyn beſcherming aan 't volk, dat dezelve verlooren had, weder, en door dit middel verkreeg het zelve nieuwe overwinningen; men moeſt voor alle zaaken de verſmaatheid herſtellen, welke men voor Ai, een Stad min aanmerkelyk als Jericho, geleeden had, en welke meer weêrſtand gebooden had. Joſua verkoor dartig duizend mannen, en leidde hen in een hinderlaag, om dezelve te miſleiden. De liſt zoude zeer grof geweeſt zyn, byaldien dartig duizend mannen voortgetrokken waaren, om zich achter de Stad te ſtellen: want een zo talryk vliegend Leeger kan niet verborgen zyn. Het gerucht van hun optocht zou-

Rom. de Hooge inventor et fecit. I. Lindenberg Excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXVI. AFBEELDING.

De galgboom is het graf voor Ais Vorst bereid,
En Josua te snood van Gibeon misleid;
Doch God slaat 's vyands heir door storm en haagelvlaagen,
En 't woedend Oorlogs zwaard, terwyl de Zon en Maan,
Ten dienst van Josua noch op noch onder gaan,
En 't vlugtend' Vorstendom moet smaad en doodstraf draagen.

Rom. de Hooge inventor et fecit. I. Lindenberg excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXVII. AFBEELDING.

De Grootvorst Josua, verwinnaar door Gods hand,
Dankt God voor Israël, en deelt des vyands land;
Gelyk den waapenroof aan yder Stam by looten;
Men sticht aan den Jordaan een prachtig hoog Altaar,
Dit wekt den broeder wrok en dreigt een staats gevaar,
Tot dat de reeden stilt de blinde twistgenooten.

de wel haaſt van Bethel tot Ai, welke Stad haar nabuurige en Bondgenoot was, verſpreid geweeſt zyn, en daar zoude zelfs eenige tegenzegging in de heilige Geſchiedenis zyn, welke niet meer als vyf duizend mannen tuſſchen Ai en Bethel geplaatſt, reekent. Maar Joſua deed dartig duizend mannen de waapenen aangrypen, en van deze dartig duizend ſchikte hy daar vyf duizend af, die zyn voorneemen, zonder ontdekt te zyn, uitvoerden. Joſua toog dan met een klein lichchaam van Leegerbenden in een vlakte dicht by de Stad; maar de Koning van Ai verachtte een vyand, die hy alreeds verſlaagen had, hy trok met dezelve vreugdegalm uit, als of de overwinning alreeds bevochten was. En het volk volgde hem als tot een zegenpraal na; want de hoop en moed verdubbelde, als men Joſua zag vluchten. Men ſloot van dicht by de vluchtelingen, zonder hen echter aan te taſten, of veel kwaad toe te brengen. Als het volk van Ai zich in't veld en de woeſtyn van Bethaven, die zich tot daar toe uitſtrekte, verſpreit had, rechtte Joſua een ſchild op, 't welk hy boven aan zyn hellebaard vaſtgehecht had, op dat men 't zelve van verre konde zien. Op dit veldteeken van God ingeſtelt, kwaamen de zoldaaten uit de hinderlaage, en trokken in een verlaate Stad, waar in niet als vrouwen en kinderen overgebleeven waaren, zy deeden al 't geen zy daar vonden door de ſcherpte des zwaards vallen, en ſtaaken de huizen in brand; de ontſteltenis dier geenen, die nergens om dachten, als om deze vyand te vervolgen, was zeer groot, hun Stad in brand ziende, en dat Joſua zich omwendende hen 't hoofd bood, en tuſſchen zyn Leeger en den geenen inſloot, die, na het vuur in de Stad ontſlooken te hebben, daar uittrokken om hun overwinning te voltrekken. Zy konden, aan welke zyde zy zich keerden, niet ontkoomen, en de Koning van Ai zelf wierd leevendig in deze wanordre gevangen; dit was een nieuw ongeval voor hem; want in plaats dat die van Jericho in den ſtryd mooglyk met het zwaard in de vuiſt geſneuvelt was, wierd deze opgehangen.

IX. HOOFDDEEL. Vers 3.

Liſtigheid der Gibeoniten.

(2.) De vrucht van deze overwinningen, in welke men niemand ſpaarde, verſchrikte Gibeon niet weinig, zynde een groote volkryke Stad, van welke drie andere Steden afhingen. Het was mooglyk een vrye Stad, om dat Joſua nergens van haar Koning ſpreekt. Zy geloofden dat men den geen, die men niet overwinnen konde, bedriegen moeſt, zy zonden afgezanten in 't veld der Iſraëliten, om met hen in een verbond te treeden; zy ondermengden het bedrog met het vertrouwen; want zy bekleedden hun Afgezanten met oude kleederen en afgedraagen ſchoenen, en gaaven hen droog brood, ten einde om Joſua veel lichter te verzeekeren, dat de roem van zyn naam, en het gerucht van zyn overwinningen tot onder hen, in een verafgeleegen Land gevloogen was. Het is wonderbaar en aanmerklyk, dat Joſua een zo nabuurigen vryen Staat van zyn Leegerveld niet kende; want, alhoewel daar drie dagen reizens van Gilgal tot aan Gibeon, in een gemeene optocht waaren, volſtrekte onderwylen een nacht voor die Opperbevelhebber, als daar gehandelt wierd, om die plaats by te ſpringen, en de Koning van Jeruſalem, die dezelve beleegerde, te verſchrikken; maar het is noch meer te verwonderen, dat Joſua, gewend zynde met God in alle openbaare uitkomſten raad te pleegen, zyn handeling met de Gibeoniten, zonder zulks te doen, geſlooten heeft. Men bedriegt zich by naêr altyd, als men zich op zyn eigen verlichtingen, onafhanglyk van die van God, vertrouwt; want de ervarentheid deed wel haaſt het misdryf zien, 't geen men begaan had, en men trok op de grenzen van de Gibeoniten, maar men zag, dat zy een gedeelte van Canaän bewoonden. Het volk murmureerde tegens die Opperhoofden, die 't Verbond gemaakt hadden; men vertoonde dat Joſua niet verplicht was een eed te houden, die op een valſche reden, en tegen de Wet van God, welke beval de Canaäniten te verdelgen, gedaan was. Maar Joſua verdroeg het murmureeren der Iſraëliten geduldig, die moeijlyk waaren, dat men hen den roof en 't bezit dier Steden ontnam, en dat hy de Gibeoniten als hun Bondgenooten aanziende, niet alleen hun leeven en Steden van 't verbod beſchermde, maar, van het oogenblik, dat hy hen door de nabuurige Koningen aangetaſt zag, tot hun byſtand vloog. God ſtelde zyn zeegel aan deze daad van Joſua, die de Godsdienſt van den eed verdeedigde, en ſtrafte mede het geen daar ongeregeld in het gedrag van die volkeren was, hen tot ſlaaven, van geſlacht tot geſlacht, waater-draagers, en houthouwers, ten dienſt van God maakende. Men kan 't geen Joſua hier deed, niet verdoemen, zonder tegens de Heilige Schriftuur te getuigen, die 't zelve pryſt, en ons leert, dat Saul een langen tyd daar na de onderhandeling met de Gibeoniten aangevangen, geſchonden hebbende, deswegen ſtrengelyk geſtraft wierd. Men zegt verwaand, dat den eed niet verplichtte; om dat daar *bedrog* in de zaak ſchuilde; maar, dat de achting, die men voor den Naam Gods had, verplichtte de Gibeoniten te ſpaaren. De onderſcheiding is al te fyn: byaldien den eed van geen waarde geweeſt was, zoude Joſua op het murmureeren van 't volk afgetreeden hebben, 't welk verzocht, dat men dezelve als tegen haar belangen ſtrydig, zoude breeken, en God zoude dezelve door voorbeeldelyke kaſtydingen niet bekrachtigen. De Gibeoniten hadden eenig ongelyk; maar de liſt was in den grond door de aangeleegenſte van alle beweegredenen ingeboezemt, dat is de begeerte om hun goederen en leeven te beſchermen. Joſua zondigde meêr als zy met zyn eed te verhaaſten, hy konde tyd verzocht hebben, hy moeſt, eer hy de beveelen Gods ſchond, met hem te raade gegaan hebben, het was gemaklyk Afgezondenen te zenden met die der Gibeoniten, om hun plaatzen te bezichtigen: zyn eed was gewillig, hy was dan verplicht dezelve te houden, en de ſtraf van zyn onvoorzichtigheid te draagen, een onderhandeling naêrkoomende, welke tegens de belangens van zyn Geſlacht zo ſtrydig was.

X. HOOFDDEEL. Vers 12.

De Zon ſtaat ſtil.

(3.) De handel der Gibeoniten ontſtak hun nabuuren. Vyf Koningen maakten een krachtige verbintenis. Adonizedek, Koning van Jeruſalem, ſtelde zich aan 't hoofd der Bondgenooten om Gibeon in bezit te neemen, op het bericht dat Joſua daar van had, ſtelde hy zich in't veld, en deed zo een ſnelle voorttocht, dat de Bondgenooten ontzet zynde hem te zien naderen, den moed verlooren; de veldſlag geſchiedde en eindigde door de vlucht; en de vluchtelingen vonden een vyand in de lucht, die zy niet afwachtten. Een Propheet zegt, dat zy op den

den glans der ſchichten van den Eeuwige, en op den weerſchyn der blikzemen van zyn hellebaard voorttrokken. Hab. 3: v. 12. Dat is te zeggen, dat de lucht zich ontſtak, dat daar geduurige blikzemen waaren, en een geweldig onweer gezien wierd. Het geen aldaar het ſchriklykſte was, waaren de haagelſteenen van een buitengemeene zwarte, die met geweld op die verwarde Benden nedervallende, de geenen doodden die de ſcherpte des zwaards der Iſraëliten ontkoomen waaren. De Heidenen hebben van zeekere reegens geſprooken, daar de ſteenen uit den Heemel nedervielen; en verſcheide Uitleggers hebben zich ingebeeld, dat de overwinning van Joſua door een diergelyke wonderdaad voltrokken geweeſt is; maar, men ſpreekt hier niet als van een zeer groote en zwaarweegende haagel, welke een buitengemeene koude in 't midden van de lucht had kunnen gemaakt hebben, 't welk niet zonder voorbeeld is. Men had de Zon noch de Maan noit zien ſtil ſtaan; Joſua die zag dat dit geſtarnte aan 't ondergaan was, en dat de duiſterniſſe, over de aarde verſpreid, de geheele nederlaag der vyanden zoude beletten, durfde van God een ongehoorde wonderdaad verzoeken, dat de Zon en Maan hun loop zouden vertraagen, en God ſtond zulke wonderen op zyn verzoek toe. De Jooden, die, wegens de luiſter van Moſes nayvrig, vinden dat deze wonderdaad Joſua boven hem verheft, om dat het veel roemruchtiger was den Heemel als de Zee te gebieden, en de beweeging van de Zon als die der wateren te veranderen, zeggen dat de dichtkundige uitdrukking van Joſua alleenlyk beteekent, dat hy de nederlaag der vyf Koningen zo haaſtig voltrok, dat het ſcheen, als of de Zon ſtil geſtaan had. Eenige Chriſtenen Uitleggers hebben deze inbeelding der Rabbynen aangenoomen; maar, men kan de Heilige Text niet leezen, zonder dezelve te verwerpen; want men ziet daar *God, die op de ſtem van een menſch geboorzaamt*, dat is te zeggen, dat hy aan Joſua een zeekere groote zaak toeſtond, en tot zyn voordeel uitvoerde; onderwylen was het niet buitengemeen, dat een Leeger in een dag geſlaagen en nedergemaakt is. Ondertuſſchen verbeeld men Joſua, die tot de Zon en de Maan ſpreekt, *Zon ſtaa ſtil in Gibeon, en gy Maan in Ajalon.* Hoe kan men die woorden van een ſchichtige overwinning uitleggen? Heeft men ooit een voorbeeld van een diergelyke dichtkundige uitdrukking gezien? Eindelyk, de Geſchiedenisſchryver verzeekert dat de Zon en de Maan omtrent den tyd van een gantſchen dag ſtil ſtonden, en dat aldaar *de langſte aller dagen was.* De Joodſche of Chriſtene Uitleggers, die niet erkennen willen, dat de Zon ſtil geſtaan heeft, zyn verplicht te zeggen, dat God alle dezoldaaten van Joſuaas Leeger buitengemeen verſterkte, op dat zy niet onder den arbeid van een zo grooten dag mochten nederſtorten. De wonderdaad geſchiedde niet in de Zon, maar in de menſchen; of wel, men verzeekert, dat God een zeeker nieuw verſchynſel ſchiep, om die nacht te verlichten, of dat de Zon, alreeds volgens den richtſnoer van zyn gewoonlyke loop ondergegaan, zyn ſtraalen op een wolk ſchoot, welke geduurende eenige tyd een groot licht verſpreidde, zulks is toeſtaan, dat daar een wonderdaad was. Maar, van het oogenblik dat men een wonderdaad toeſtaat, waarom dan niet die geene goed gekeurt, welke klaarlyk in de Heilige Geſchiedenis uitgedrukt is? waarom zich andere ingebeeld, ten einde om de geene, welke waarachtig is, te wederleggen? Want valt het mede niet alzo licht aan God de Zon te doen ſtil ſtaan, als een buitengewoone kracht aan alle de zoldaaten van een Leeger mede te deelen, of een nieuw verſchynſel te ſcheppen? Men moet dan gelooven 't geen Joſua zegt, dat de Zon ſtil ſtond. De Heidenen hadden de bovenmaatige langte van den dag, waar in Gibeon byſtand geboden wierd, moeten aangemerkt hebben; maar het is niet te verwonderen, dat niet een voetſtap daar van in hun geſchiedeniſſen overgebleeven is, dewyl Joſua voor den Trojaanſchen Oorlog leefde, en de Hiſtoriſche gedenkſchriften der Heidenen niet veel verder weder opklimmen. Byaldien de Heilige Paulus deze wonderdaad ſtilzwygend voorby gegaan heeft, ſpreekt de Propheet Habakuk daar van, en de Uitvinder van den Sirach *cap.* 46: 5, waar van de getuigenis moogelyk aangehaalt is, om dat daar van een Hiſtoriſche daad gehandelt word, heeft deze uitkomſt verhaalt. De jeloerſchheid der Jooden tegens Joſua is niet redelyk, het volgd daar niet uit dat Joſua boven Moſes zy, ter oorzaak om dat God een zonderlinge wonderdaad gedaan heeft. God verandert zyn genaaden, en Moſes had tot zyn dienſt andere voordeelen genoeg boven Joſua, om hem dit teeken van Gods beſcherming niet te benyden. *Origenes* zegt, dat wy die Gibeoniten, vrienden van Jeſus zyn, die, terwyl hy een groot getal van geſlachten laat omkoomen, ons beſchermt. De vyanden verbinden zich, en doen den geenen den Oorlog aan, die in 't verbond van Jeſus Chriſtus treeden; maar, alhoewel zy houtdraagers, en van een ſlegten en verachtelyken ſtaat zyn, laat hy niet na hun byſtand te bieden. Hy zegepraalt van de waereld, de zonde, de dood, den duivel, en onze hertstochten. De waereld was in haar vermindering, als Jeſus Chriſtus kwam; maar die Zon van gerechtigheid gaat niet onder, hy vertraagt den val en 't einde van 't heelal, op dat het getal der uitverkoorenen vervult worde, en hy volkoomentlyk van zyn vyanden mag zegepraalen.

De Koningen in een hol gevangen. Vers 22.

(4.) De verbonde Koningen, die met hun Leegers gevlucht waaren, geloofden de dood te ontvluchten, zich in een hol verſchuilende; zy wierden daar ontdekt, en tot de wederkomſt van 't Leeger, 't welk de vluchtelingen navolgde, ingeſlooten.

Met voeten getreeden en opgehangen. Vers 24.

(5.) Alstoen deed Joſua hen uit hun ſchuilplaats haalen, ſtelde hen voor 't aangezicht van al het volk ten toon, beval dat men hen den voet op den nek zou zetten, en liet deze vyf Koningen vervolglyk ophangen.

UITLEGGING

VAN DE XXVII AFBEELDING.

Veel Koningen door Josua verslaagen.

De Grootvorst Josua, verwinnaar door Gods hand,
Dankt Got voor Israël, en deelt des vyands land,
Gelyk den waapenroof aan yder Stam by looten;
Men sticht aan den Jordaan een prachtig hoog Altaar.
Dit wekt den broederwrok en dreigt een staats gevaar,
Tot dat de reden stilt de blinde twistgenooten.

XI. HOOFDDEEL. Vers 1.

(1.) HEt gerucht der overwinningen van Josua verschrikte al de Koningen, die aan de Noordzyde woonden. Jabin verscheen aan hun hoofd, om dat hy veel machtiger als d'anderen was. Hy regeerde te Hatzer, een Stad, welke haar naam aan de nabuurige Landen gaf, in welke Jonathan, een der Machabeers, van zyn benden verlaaten, niet naliet tegens den vyand stant te houden, en een roemruchtige overwinning op de Veldheeren van Demetrius te behaalen. Daar Was zedert die tyd een Koning te Samaria, daar voegde zich een groot getal van volkeren en Vorsten by Jabin, wiens belangen was de Israëliten, die zich vaardig maakten, om op hen neêr te storten, tegen te houden; zy maakten een ontzachlyk lichchaam, en kwaamen Josua den veldslag aanbieden, die alle deze Koningen versloeg, en zich van hun Steden verzeekerde, niet als Hatzer alleen in d'assche gelegt hebbende.

XIII. HOOFDDEEL. Vers 8.

De Verdeeleng van't land Canaän.

(2.) Na een gedeelte van Canaan onder zig gebracht te hebben, was daar een omvraag hoe men 't zelve verdeelen zoude; want die verdeelingen vallen moeylyk. De twaalf Stammen Israëls hadden 't zelve recht op een land, dat over al niet evengelyk vruchtbaar was; daar waaren woestynen, daar waaren talryker, veel grooter, beter geleegen, en deftiger gebouwde steeden in zeekere plaatzen, als in de anderen. Hoedaanig was hier een rechtmaatige vergelyking der invloejingen van de lucht, en van een Landschap, dat men by naer niet kende, te maaken; de evengelykheid zelfs is een oorsprong van moeijelykheden voor die geenen, die het onderscheid en de voortocht beminnen; en wie is die onder een volk, die zulks niet bemint? Onderwylen maakte Josua een verdeeling, waar mede men vergenoegt scheen.

Het land Canaan strekte zich uit van den vloed van Egypten tot aan den Libanon, en van de Zee tot aan den waater-kolk van Arnon. David gaf aan dit beloofde Land meer uitgestrektheid, dewyl hy de Syriers versloeg, bezetting in Damascus stelde, en over den Euphraat trok; maar men moet het zelve in de paalen besluiten, welke 't Land ten tyde van Josua hadde. Dit Landschap was zeer volkryk, en sloot in zig een groot getal steeden, welke by naer alle heur byzondere Koningen hadden. Het was veel langer als breed; want men rekende zeven dagen reizens van den vloed van Egypten, tot aan den oorsprong van den Jordaan, in plaats, dat het gemaklyk viel het zelve in drie daagen dwars door te trekken. De Jordaan liep midden door dit land; het welke den handel licht en gemaklyk maakte, het was door meenigvuldige kleine riviertjes besproeit, welke haar vruchtbaarheid toevoegden. Het zoude onnut zyn, hier de verdeeling van yder Stam te vertoogen; het is genoeg de gewichtige omstandigheden aan te merken: men wees aan de Stam van Levi geen zeekere gedeelte van 't land Canaan toe, alwaar zy al haar Geslachten konden verzaamelen; maar de Leviten bezaaten steeden, welke in alle de Stammen verstrooit waaren: by voorbeeld, Hebron, waar van David zyn Hoofdstad maakte, den tyd van zeer veel jaaren, was eene der steeden, die de Leviten in den Stam van Juda toebehoorden. Gibeon, zo beroemt door de arglistigheid van haar inwoorders, wierd een Stad der Leviten in de Stam van Benjamin. Ten tweeden, verzochten twee Stammen, die van Ruben en Gad, en de halve Stam van Manasse de beemden en steeden, die aan de andere zyde van den Jordaan waaren, tot haar deel; om dat zy vette weiden zagen, waar van zy groote inkomsten verhoopten. d'Andere Stammen eigenden zich toe, 't geen aan deze zyde van de Jordaan was. Men stelde zich zes steeden om tot een schuilplaats den geenen te dienen, die by toeval of onweetend een neerlag deeden. De naamen dezer steeden waaren genoegzaam bekent, de wegen, die daar naer toe leidden, moesten geëffent en meenigmaal herstelt worden; daar waaren in al de kruiswegen geschriften, om den weg van de Vrystad aan te wyzen, op dat men zich daar in niet mocht misleiden. De doodslaager vluchtte derwaarts, om 't Gerecht, dat hem vervolgde, te ontkoomen. Als dan was hy in een volkoome zeekerheid. De dood van den Hoogenpriester gaf hem de vryheid weder, om in zyn Land en Geslacht weder te keeren, om te beteekenen, dat Jezus Christus, de Hoogenpriester ons door zyn dood niet alleenlyk van de begaane zonden door onweetendheid, maar, van alle de geenen, die ons de regeering van den duivel en de dood onderworpen maakt, zoude verlossen.

Men moet een vierde zaak wegens de verdeeling aanmerken, dat is, dat zy niet altoos dezelve geweest is; want Jeruzalem, welke aan de Stam van Benjamin, toegeweezen was, niet konnende ingenoomen zyn als onder de regeering van David, is bynaer altyd in de Stam van Juda gestelt geweest. Daar zyn eenige andere veranderingen in de Stam van Dan geweest. By voorbeeld, dat dezelve andere Landen ging zoeken, om by het geen te voegen, dat haar toegeweezen was; maar, de veranderingen die daar geschiedden, waaren weinig aanmerklyk, en zommigen gebeurden niet eer, als een langen tyd na de verdeeling van Josua.

Eindelyk het Heilige Land wierd niet t' eenemaal overwonnen, en men verdeelde den roof van den vyand, alvoorens dezelve verslaagen te hebben. God had redenen, om de stryden te verlangen, en de gantsche overwinning van 't Land, 't welk hy beloofd had, te vertraagen. Men zoude het te haastig ontvolkt hebben, byaldien men al de bewoonders in weinig jaaren omgebracht had, en de wilde beesten, de Leeuwen en Beeren zouden het volk Israëls een veel wreeder oorlog als de menschen aangedaan hebben. Men wierd verplicht aan 't volk tyd te geeven om te vermeenigvuldigen, en 't land met een groot getal bewoonders te vervullen. Wyders oeffenden de vyanden, altyd tegenwoordig zynde, de dapperheid der Israëliten, en deeden hen de wonderdaaden herdenken, die God voor hun voorzaaten gedaan had. Eindelyk God ontstooken, wegens dat men met de Canaaniten in verbond trad, vertraagde hun volkoome onderbrenging, ten einde om de ondankbaaren te straffen, die zyn Wet schonden, of veel eer was het niet rechtvaardig, dat hy hen het Heilige Land gaf, om dat zy de voorwaarden, onder welke hy hen 't zelve belooft had, niet vervulden.

XXII. HOOFDDEEL. Vers 10.

Stichting van een Altaar aan de overzyde van den Jordaan.

(3.) Daar viel na deze verdeeling een groote ergernis voor; men was alreeds niet genoegzaam voldaan geweeſt, wegens dat de Stammen van Gad, Ruben en Manaſſe zich aan de andere zyde des Jordaans hadden ter nedergeſlaagen. Men had gelooft in heur gedrag een al te gewcldige verbintenis voor de verderflyke goederen van d'aarde aan te merken; maar, de ergernis verdubbelde, dewyl men, Joſua hen belaaden met den buit hunner vyanden weder tot hen te rug gezonden hebbende, vernam, dat zy aldaar een Altaar ſtichtten. Het volk verzaamelde, en zond hen Gezanten, om reden van zulk gedrag af te vorderen. De Stammen, welke men met te veel verhaaſting beſchuldigt had, antwoordden, dat heur oogwit niet was om offerhanden op dezen Altaar te doen, en dat zy alleenlyk een eeuwigduurend gedenkteeken wegens de overeenkomſt van heur dienſt en Godsdienſt, met het overige van 't volk, 't welk de Jordaan van hen ſcheidde, hebben wilden. Men moet dan het bedryf van deze twee Stammen, welke een Altaar aan de andere zyde van den Jordaan oprechtten, met die van Jeroboam vergelyken, die de zelve in Bethel, en Dan voor de afgeſcheurde Iſraëliten deed bouwen: om dat Jeroboam de wierook deed ſmooken, en offerhanden op die Altaaren liet offeren, in plaats dat men gantſch geen dienſt aan God op die der twee Stammen deed, de eene wilde zyn ſcheuring onderhouden door een nieuwe wyze van Godsdienſt, en de anderen hadden alleenlyk het oogwit om aan de nakoomelingſchap te verwittigen, dat zy dezelve Godsdienſt als het overige der Jooden hadden. Men doet aan die Jooden, die Joſua gerechtvaardigt heeft, noch meêr beleediging aan, om dat men dezelve met Achas gelyk ſtelt, die, om zich veel uitgeſtrekter met den Koning van Aſſyrien, die hy van nooden had, te verbinden, een diergelyke Altaar, als die, welke hy te Damaſcus gezien had, in Jeruſalem deed oprechten; want deze Vorſt had geen ander inzicht, als een nieuwe afgodery in den Tempel Gods te veſtigen; maar, de Stammen wilden in tegendeel het geheugen en de oeffening van den alouden Godsdienſt bewaaren. Dit is met, om dat het niet geoorloft was in verſcheide plaatſen Altaaren te bouwen, en de zelve aan God toe te heiligen. Men ziet menigvuldige voorbeelden van deze Altaaren, door Saul, David, Elias, en andere Heiligen opgerecht, die zich daar door aan Gods toorn, noch aan de beſtraffingen der Prophecten niet blood geſtelt hebben, Samuel was zeer verre van het Tabernakel, als hy David ging zalven, en tegens de bewoonders van de Stad zeyde, dat hy kwam om te offeren. men merkt twee voornaame omſtandigheden aan, waar in het geoorloft was nieuwe Altaaren toe te heiligen, dewyl de plaats door de tegenwoordigheid Gods geheiligt geweeſt was, of dewyl men zo aanſtonds eenige aanmerklyke weldaad van hem ontfangen had, men vergenoegde zich menigmaal met eenige zooden en eenige brokken van aarde, waar van men een Altaar maakte, op te rechten. Deze Altaaren van aarde waaren by de Heidenen alzo wel, als by de Jooden bekent, en God heeft dezelve niet gedoemt. Men rechtte zomtyds twaalf groote ruuwe ſteenen op, waar van men twee hoopen maakten, die te zaamen gevoegt, een genoegzaame groote taafel maakte, om het vuur en d'offerhande daar op te zetten. Maar, deze zoorten van Altaaren duurden zelden langer als de plechtigheid van 't offer; in plaats dat hier van een geduurzaam en vaſt Altaar, door twee Stammen prachtig gebouwd, gehandelt wierd, 't welk de gedaante van een ſcheuring had, en boven dien het oogmerk, 't welk God zich in de offerhanden voorſtelde, vernietigde; hy wilde niet meêr als een gemeen en openbaar Altaar, waarop alle Slachtoffers geoffert wierden, ten einde, om Jeſus Chriſtus te verbeelden, op wie alleen onze hoopen en ſmeek-gebeeden moeten geveſt zyn. Het is onwederleglyk, dat de Stammen, welke het Altaar aan den oever van den Jordaan opgerecht hadden, gezondigt zouden hebben, byaldien heur meening geweeſt was, om daar offerhanden op te offeren. Maar, dewyl het een eenvoudig Gedenkteeken was, 't welk zy voor de nakoomelingſchap wegens heur gemeenſchap en verbintenis met het overige der Jooden willen nalaaten, kan men heur noch over ſcheuring, noch opſtand tegen de beveelen Gods beſchuldigen.

XXIV. HOOFDDEEL. Vers 2.

Gezang van Joſua.

(4.) Joſua gevoelde, na zo veel overwinningen, dat zyn einde naderde, en dewyl hy wiſt dat de woorden der ſtervenden meêr indruk in 't gemoed der volkeren maakten, vergaaderde hy 't volk, en na *dat* hy het zelve een kort verhaal van die weldaaden Gods gedaan hadde, hoopte hy beweegreden op beweegreden, om 't zelve te verbinden tot het volherden in haar gehoorzaamheid. Na dat hy zyn laatſte plicht aan't volk betoont had, ſtelde hy zyn ziel weder in Gods handen, van dagen en jaaren verzaadigt.

RECHTEREN.

I. HOOFDDEEL. Vers. 12.

Nederlaag der Canaaniten.

(5.) Het volk, van haar Opperhoofd ontbloot, liet niet na haar overwinningen wyder voort te zetten. Kaleb deed Kiriatſepher door zyn ſchoonzoon inneemen. Deze naam beteekent de Stad der Boeken, het zy daar een ſchoole der weetenſchappen was, een Boekkaamer, of een plaats waar in de gemeene brieven van 't Land bewaart wierden. Deze giſſingen volgende, moeſt men zeggen, dat de brieven en boeken een langen tyd voor Moſes in gebruik waaren, om dat deze Stad ten tyde van Abraham in ſtand was.

UITLEGGING

VAN DE XXVIII. AFBEELDING.

De dood van Eglon.

De dapp're Ehud verwt zyn zwaard in Eglons bloed,
En ſteekt de krygsbazuin, dit ſtyft Gods volk met moed;
Dat Moabs Land alom verwoeſt door Oorlogs plaagen,
Godvruchte Debora ſlaat, door beleid en macht
Van Barak, Siſera, door Jaël omgebracht,
En Samgars ſtieren ſtaf geeft doodelyke ſlaagen.

III. HOOFDDEEL. Vers 21.

(1.) JOſua regeerde 't volk niet langer als zeventien jaaren; zommigen ſchryven hem tien jaaren meer toe, om dat zy onderſtellen, dat hy niet

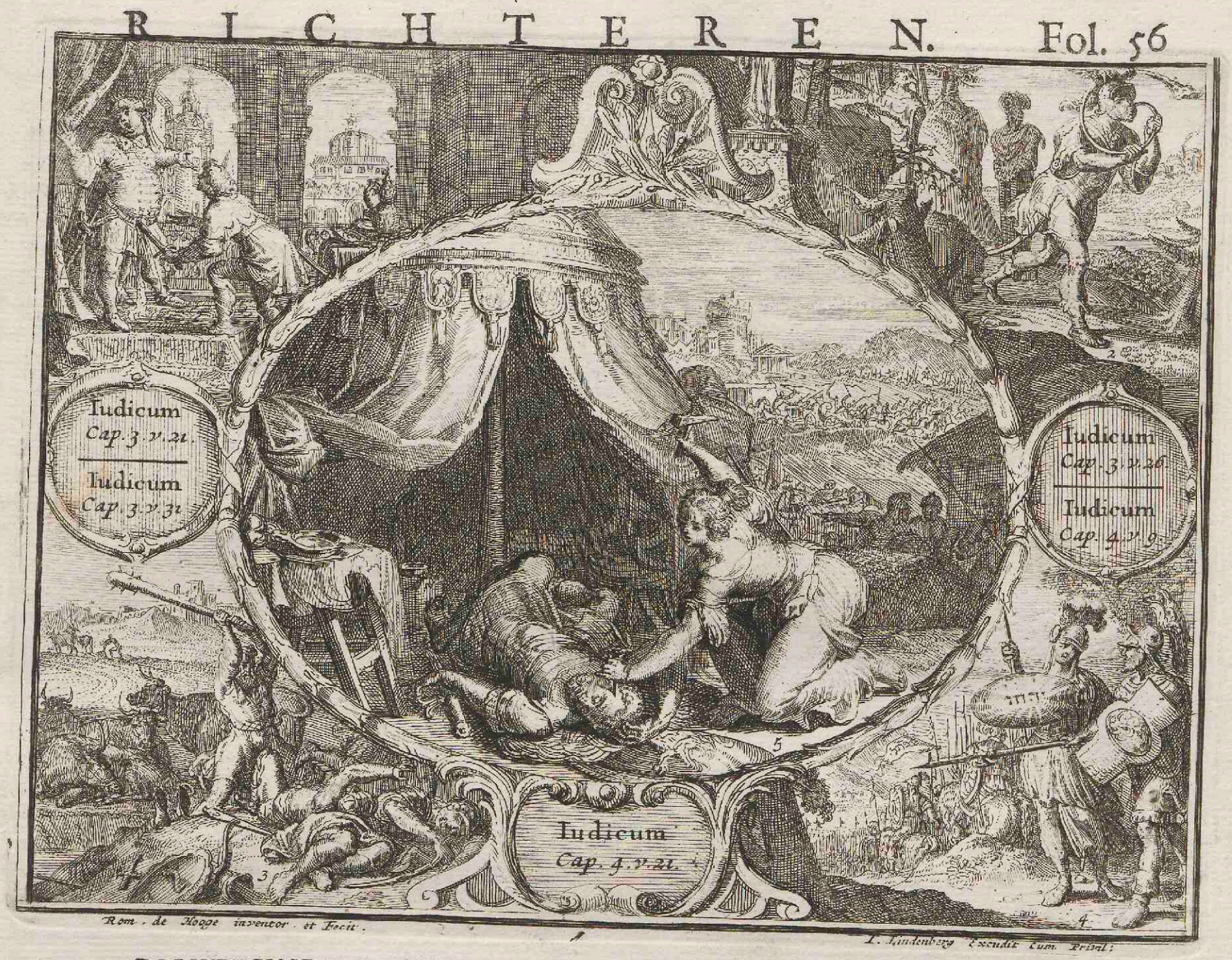

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXVIII. AFBEELDING.

De dapp're Ehud verwt zyn zwaard in Eglons bloed,
En ſteekt de krygsbazuin, dit ſtyft Gods volk met moed,
Dat Moabs Land alom verwoeſt door Oorlogs plaagen,
Godvruchte Debora ſlaat, door beleid en macht
Van Barak, Siſera, door Jaël omgebracht,
En Samgars ſtieren ſtaf geeft doodelyke ſlaagen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXIX. AFBEELDING.

Gods afgezant klinkt vuur uit ſteen met 's Heemels ſtaf,
Dies Gideon by nacht hakt 's vyands boſſchen af,
En ſmyt een afgod neêr, door Iſr'els God gedreeven,
Die hem zyn wond'ren toont in d'uitgeſpreide vacht,
Des hy met weinig volk verbreekt des vyands macht,
En brengt hem met Bazuin en toorts en kruik om 't leeven.

niet meer als veertig jaaren telde, als Moſes hem zond om 't Land Canaän te verſpieden. Maar, men kan niet net tellen, gelyk de Uitvinder van 't Boek der Koningen doet, 480 jaaren na de uittocht van Egypten, tot aan den tyd als Salomon den Tempel begon te bouwen, als met het beſtier van Joſua op zeventien jaaren te bepaalen; hy ſtierf hondert en tien jaaren oud, en in plaats dat Moſes door de Engelen heimelyk begraaven was geweeſt, had deze zyn grafſtede in zyn Stam. Men vermeent zelfs, dat de Iſraëliten op zyn graf een afbeeldzel van de Zon geplaatſt hebben, ten einde, om 't geheugen van de wonderdaad, welke hy in Gibeon gedaan had, te bewaaren, en daar uit heeft de plaats, daar hy begraaven wierd, den naam van Thimnathſerah getrokken. Na zyn dood waapende zich de Stam van Juda, volgens Gods bevel, om de Steeden te overwinnen, welke in haar verdeeling toegevallen waaren, en om 't voorneemen zeekerder te doen gelukken, verbond zy zich met die van Simeon, op voorwaarde van haar dezelve byſtand by geleegendheid te zullen doen; zy ſloegen een der machtigſte Koningen van 't land, die Adonibezek genaamt was, en ſneeden hem, door een rechtvaardige belooning, de duimen van de handen, en de groote teenen van de voeten af. Deze trotſche en wreede Koning had wel eer het zelve onthaal aan zeventig zyn nabuurige Koningen gedaan, welke hy tot die wreede nood gebracht had van de kruimen broods, die onder zyn tafel vielen, te verzaamelen. Dit wonderbaar getal der Koningen in zo kleine uitgeſtrektheid van land, als Judea was, moet ons niet verwonderen; want dit land, vol van overvloed en vruchtbaar, was zeer volkryk, en yder Stad had haar Koning. Na deze overwinningen beproefde God het geloof der Iſraëliten, en tot dit uitwerkzel liet hy verſcheide volkeren van Canaan ſtaande blyven, die jeloerſch over den voorſpoed der Jooden, en een diergelyk lot, als dat van heur nabuuren vreezende, niet nalieten, zich meenigmaal tegen hen te waapenen. Eglon een machtig man, hield hen in een ſchandelyke ſlavernye tot dat Ehud de verloſſer van 't Geſlacht wierd, dezen Vorſt doodende, die zich in zeekerheid in zyn kleerkaamer geloofde te zyn, en na dat hy een geſchenk van Ehud uit den naam van 't volk ontfangen had, zich inbeeldde, dat hy hem in 't heimelyk gehoor konde geeven.

De vlucht van Ehud. Vers 26.

(2.) De Doodſlaager ontkwam het, en een leeger verzaamelt hebbende, verdreef hy de Moabiten, die geweldige moeite deeden, om over den Jordaan te trekken, ten einde, om den moord aan hun Koning gedaan, te wreeken. Deze daad van Ehud is niet alleen voor ſtoutmoedig, maar als tegens de regels van de Rechtvaardigheid begaan, aangezien geworden, om dat een gemeen menſch niet naer het leeven eens Konings moet ſtaan, ſchoon zelfs, dat hy daar toe niet als door het recht van overwinning komt: Ondertuſſchen doet Ehud de loogen en 't bedrog daar tuſſchen koomen, het vertrouwen van dezen Vorſt door een geſchenk tot zich trekkende, en hy verzeekerde hem, dat hy hem in 't heimelyk ſpreeken wilde, als wanneer hy geen ander oogwit had, als om hem 't leeven te beneemen. Dit gedrag zoude in der daad verdoemelyk zyn, byaldien de heilige Schryver hem niet verontſchuldigde, zeggende, dat het God was, die hem opgewekt had, om de Verloſſer van zyn volk te zyn, hy is meeſter van 't leeven der menſchen, en kan daar over naer zyn goedvinden gebieden, onderwylen kan men de loogen noch het bedrog van Ehud niet verontſchuldigen.

Het verſlaan van zes hondert mannen door Samgar, met een Oſſedryvers ſtaf. Vers 31.

(3.) Men zag een andere Verloſſer, Samgar genaamt, verſchynen, die zes honderd mannen met een oſſedryvers ſtaf doodde. De Schriftuur beteekent noch zyn ſtam noch den tyd van zyn regeering; maar, men ziet genoegzaam aan den ſtaf, waar van hy zich bediende, dat hy een oſſedryver was, die door den Geeſt Gods aangedreeven wierd, om de Philiſtynen af te keeren; zyn Regeering begon en eindigde in 't zelve jaar, en de eenige daad, welke men van hem verhaalt, is het ter nederleggen van zes honderd Philiſtynen. Men heeft geloofd, dat hy hen niet konde gedood hebben, zonder byſtand van zommige Iſraëliten, die hem hielpen, en deze daad zoude niet nalaaten wonderdaadig te zyn, het zy om dat het getal der ſtrydelingen, waar van hy het hoofd was, zich zeer ongelyk vond, het zy, om dat hy de Philiſtynen, veel eer door zyn ſtok, diergelyk als de roede, daar Mozes tegens de Amalekiten zig van bediende, als door de kracht der waapenen verſloeg. Men heeft geloofd de wonderdaad gemaklyker te maaken met den ſtaf in een Ploegyzer te veranderen, maar men wykt verre van de heilige Geſchiedenisſchryver, die niet anders, als van een roede of oſſedryvers ſtaf ſpreekt.

IV. HOOFDDEEL. Vers 9.

De dood van Debora en Barak.

(4.) De Regeering viel by gevolg in handen van een vrouw. Ik weet niet, waarom men haar die bedieninge van een man heeft willen ontneemen. Men houd ſtaande, dat Debora geen Rechter van Iſraël was, om dat zulks met de vrouwen niet overeenkomt; wyders had Barak 't beve lover 't leeger; hy was die geen, die tegens Sifera ſlag leeverde; onderwylen zegt de Schriftuur uitdruklyk, dat *Debora gantſch Iſraël richtte*, onder een Palmboom, die haar naam voerde: dewyl de heilige Schryvers de tydreekening der Richters maaken, vergeeten zy niet deze vrouw daar in te ſluiten, en haar veertig jaarige regeering te verhaalen. Barak bedreef niets als door haar beveelen, en gelyk Joſua onder die van Moſes geſtreeden had. De heilige *Ambroſius* heeft gewild, dat zy een Weduwe was, als zy het beſtier der zaaken aannam. *Het is een Weduwe*, zeide hy, *die de volkeren regeert, de leegers beveelt, de bedienden verkieſt, de ſlagorders ſchikt, en den zeegenpraal reegelt.* Onderwylen noemt de Schriftuur haar man; en ſpreekt niet van haar weduwlyken ſtaat; deze man was Lappidoth genaamt; deze naam heeft moogelyk den Jooden, en de hedendaagſche Uitleggers mishaagt, die in zyn plaats Barak ſtellen; maar, waarom de naamen, die men in de heilige Geſchiedenis vind verandert? Barak leefde verre van de Propheteſſe in de Stam van Nephtali, te Kedes daar hy zyn gewoonlyke woonplaats had, terwyl de andere tegen over 't gebergte Ephraim propheteerde. De Propheteſſe zag met droefheid het volk onder 't juk van Jabin, koning van Canaän, buigen, zy riep Barak, om hem te beſtryden, hy wilde zich in een zo gevaarlyk onderneemen niet inwikkelen, byaldien hy niet door den raad en gebeden van deze Propheteſſe ondersteunt was, om welke reden zy hem

hem volgde. Ik zal daar gaan, om dat gy zulks begeert, zeide zy tot hem, maar gy denkt om uwe eigen roem niet; want het zal voor u geen eere zyn, als God u Sisera door een vrouw zal doen overwinnen. Barak verzaamelde tien duizend mannen, van de Stammen van Zabulon en Nephtali, om dat hy van dat land was, en men dewyl deze twee Stammen den vyand meer nabuurig waaren, een lichchaam van een Leeger daar van maaken konden, eer Sisera tyd had om heur af te snyden. *Josephus* zegt, dat Sisera met tien duizend paarden, driemaal honderd duizend voetknechten, en drie duizend gewaapende waagens voorttoog; maar hy heeft dat getal aanmerklyk vergroot; want deSchriftuur schryft hem niet meer als negen honderd waagens toe, en de Koningen van dat Land, die niet meer als een kleine uitgestrektheid van Landen bezaaten, konden zo veel benden niet op de been brengen. Barak leegerde op den berg Thabor, en Sisera aan den oever van een waater-kolk, welk den voet van dat gebergte besproeide.

Sisera door Jaël in haar Tent gedood. Vers 21.

(5.) De eerste wachtte niet af, dat men hem aandeed; alhoewel zyn leegerplaats zeer voordeelig was, hy daalde van den berg, na dat hy bevel van Debora ontfangen had, en streed in de vlakte. De wederstand van den vyand duurde niet lang, de waagens wierden omgesmeeten, en de verstrooide benden naamen de vlucht. Debora het gezang van overwinning opheffende, zegt, *Dat de Sterren van de plaats van heur loop tegens Sisera gestreeden hebben.* Josephus legt dat uit, zeggende, dat een ongestuime wind, de reegen en de haagel op de vyanden nedervallende, hen beletten te stryden; hun handelingen wierden onnut, om dat de wind hen te rug dreef, en het zwaard was krachteloos, om dat de koude hun handen verstyfde. De Israëliten dit onweer, als een doorstraalend teeken van Gods bescherming aanziende, schepten daar door des te meer yver en moed. Dusdaanig was 't dat men Theodorus vleide, dat de hemel zich tot zyn voordeel verklaart, en voor hem gestreeden had.

O nimium dilecte Deo cui militat æther.

De Romeynen beklaagden zich, wegens dat in den veldslag van Kannas de Zon, die de oogen trof, terwyl de wolken, welke de wind met geweld wegdreef, verstooven, hen belet had den vyand te zien en te slaan, maar, ik weet niet, of zulks niet uitgevonden is, om dat volk te vertroosten, die in dapperheid de Africaanen niet wilden wyken, en die trotschlyk haar nederlaag aan een wonderdaad toeschreeven. Ik weet zelfs niet, of men, 't geen Debora zegt, wel naêr den letter moet neemen, dat de heemel en de sterren voor haar gestreeden hebben; want dat zyn daar dichtkundige uitdrukzelen, door welke men mooglyk alleenlyk de Eer van God, en de bystand, die men van hem ontfangen had, heeft willen verheffen: en dewyl de heilige Geschiedenis-schryver in 't verhaal van den stryd niets zegt, dat meer eenvoudig en veel naturlyker is; heeft men reden te achterdenken, dat daar geen andere wonderdaad geschiedde, als die, welke de bescherming Gods heimelyk uitvoerde.

Sisera zyn Leeger in wanordre ziende, klom van zyn waagen af, om niet bekent te zyn, en in plaats van tot de Hoofdstad van Jabin toevlucht te neemen, wendde hy 't naer 't veld van Heber, die met zyn meester in vrede was, en echter hem zyn benden geweigert had over te geeven, ten einde om de vyanden van Gods volk niet te begunstigen, waar van hy de zyde verkoor. Sisera vond Jael de vrouw van Heber aan de deur van haar tent; hy verzocht van haar een schuilplaats met een volkoomen vertrouwen van dezelve te zullen verkrygen, en zich aldaar voor eenige tyd met verzeekertheid uit te zullen rusten; na dat hy melk gedronken had, om zyn dorst te lessen; ging hy nederleggen, en viel in een zo diepe slaap, dat Jaël den tyd en de vryheid had, van hem een naagel in den slaap van 't hoofd te slaan, waar van hy stierf.

UITLEGGING

VAN DE XXIX. AFBEELDING.

De offerhanden van Gideon. Verschyning van een Engel.

Gods afgezant klinkt vuur uit steen met's Heemels staf,
Dies Gideon by nacht hackt 's vyands bosschen af,
En smyt den afgod neêr, door Isr'els God gedreeven,
Die hem zyn wond'ren toont in d'uitgespreidde vacht,
Des hy met weinig volk verbreekt des vyands macht,
En brengt hem met Bazuin en toorts, en kruik om 't leeven.

VI. HOOFDDEEL. Vers 19.

(1.) HEt volk verviel tot Afgodery, en ter zelver tyd in de ellende. De Midianiten haar aloude vyanden, die het steenachtig Arabien bewoonden, vielen tot in het hart van 't Land; die invallen wierden alle jaaren vernieuwt, in den tyd van den Oogst naamen de Arabieren weg, al 't geen de aarde voortgebragt had. De inwoonders verlooren niet alleen de vruchten van hun arbeid, maar waaren verplicht zich in gaaten en hoolen te verbergen, uit vreeze dat men hen gevangen weg mocht voeren; de rooving geduurde zeven achter een volgende jaaren. God deed alstoen een Propheet verschynen, die het volk haar zonden verweet. Hyzond mede een Engel die zich by Gideon begaf, de zoon van Joas, van een klein aanmerklyk geslacht uit de Stam van Manasse, hy noemde hem een *sterk en dapper man*, het zy om dat hy zich alreeds in eenige byzondere veldslagen tegen de Midianiten dapper gedraagen had, het zy om dat hy eenmaal teekenen van zyn dapperheid moest geeven. Hy verzeekerde hem van Gods bescherming. *De Eeuwige is met u*; op dit woord wierd Gideon beweegt; hy konde de ellendige staat van 't volk met de bescherming van den Almachtigen God niet overeenbrengen. *He laas!* zeyde, hy *Myn Heere, hoe zal de Eeuwige met ons zyn, om dat ons alle die zaaken overgekoomen zyn? Waar zyn de wonderdaaden, welke onze Vaders ons vertelt hebben?* De Vaders onderrichtten hun kinderen van de wonderdaaden, welke God gedaan had; Gideon geloofde dezelve, maar hy beklaagde die gelukkige en verstreeken tyden. Hy wist niet of die geen, die tot hem sprak, een Propheet, een Engel of God was, hy verzocht een teeken, dat hem uit de ontroering, waar in hy was, mocht trekken. De wonderdaad geschiedde. Gideon had een maaltyd bereid om d'Engel te onthaalen, die hem onderhield. Die geenen, die deze maaltyd voor een offerhande neemen, 't welk hy voorgenoomen had den Engel, op te offeren, kunnen Gideon niet verontschuldigen van aan het schepsel Goddelyke Eere gegeeven te hebben; wyders zoude hy een misdaad begaan hebben, een offerhande van gezooden vleesch opofferende; eindelyk, was hy geen Offerpriester. Het is dan meêr waarschynlyk, dat

hy Abraham naavolgde, die de Engelen die by hem kwaamen, onthaalde. En de Engel maakte van deze ſpys de ſtoffe van een offerhande, 't welk door een wonderdaadig vuur verteert wierd. Gideon wierd ontſtelt, zyn beroeping beveſtigt ziende, maar hy wierd verſchrikt, gedenkende dat hy een Engel gezien had. Dit was een gemeen vooroordeel by de Alouden, dat men niet te vergeefs noch de Godheid, noch zyn eerſte bedienden zag, om dat men een zo heerlyke tegenwoordigheid onwaardig was.

De Alouden hebben aldaar Jeſus Chriſtus en zyn offerhanden gevonden, de roede, welke de Engel droeg, beteekende het kruis, Jeſus Chriſtus is de ſteen. Gideon ſtelde daar op den geitenbok. Dusdaanig is 't dat Jeſus Chriſtus onze zonden gedraagen heeft. Het offer wierd door 't vuur, dat zich ontſtak, verteert, dat is te zeggen, door de oneindige liefde van Jeſus Chriſtus aan 't kruis wierden de menſchen verzeekert, dat daar voor hen geen verdoemenis meêr was, en dat zy van de dood tot het leeven overgegaan zyn. Eindelyk, byaldien Gideon van zyn doods verſchrikkingen verloſt zynde, een Altaar bouwde welk hy Jehova Schalom, de vrede Gods noemde, zegt Jeſus Chriſtus mede tot zyn diſcipelen en zyn uitverkoorenen, *vrede zy uw lieden.* Daar zit fynigheid in, om die geheimeniſſen te ontdekken, die de ſtoffe van een plechtigheid kunnen toebrengen; maar men kan niet zeggen, dat dit de meening van den Heiligen Geeſt zy.

Gideon laat het Altaar aan de Afgoden in zyn Stad toegewyd omver werpen. Vers 25.

(2.) Deze Verloſſer was verplicht zyn bediening door de hervorming van zyn Stad en huis aan te vangen, de Afgodery had tot dus verre voet gewonnen, en Joas zyn Vader had en gedeelte van zyn grond gegeeven, om aldaar een Altaar voor Baal te bouwen. Het was de gewoonte der Heidenen boſchen by de Altaaren des Tempels, en plaatzen den goden toegewyd, te planten. Men ſtelde daar de beelden der Afgoden, men offerde aldaar offerhanden, en men beging daar ſchandelyke vuiligheden, welke de ſchaduwe der boomen, die men nooit ſnoeiden, en de duiſterheid der ſpelonken en hoolen, welke men in dit boſch van den Altaar vond, heimelyker en gemaklyker maakten. Daar was een dezer gewydde boſchen by het Altaar, welk Joas de Vader van Gideon opgerecht had. God konde deze verfoeilykheid niet verdraagen; hy beval dat het Altaar omvergeworpen, en het boſch omgehakt zoude worden, en dat men hem op die zelve plaats offerhanden zoude opofferen. Gideon ontzag de grimmigheid van een Vader niet, aan wie hy volgens de natuur gehoorzaamheid ſchuldig was, noch de raazerny van een volk, dat op heur Goden geſtelt was. Hy verborg zyn oogmerk onder de begunſtiging van de duiſterheid en de nacht. Hy wierp het Altaar om, en hieuw het gewydde boſch af. Joas en 't volk van Ophra een kleine ſtad aan den oever van den Jordaan, in de Stam van Manaſſe geleegen, waaren deswegen zeer ontſtelt, om dat zy heur Goden niet meêr vonden. Men murmureerde, en men eiſchte het hoofd van den ſchuldige. Joas, minder als de overige inwoonders aan de Afgoden verbonden, of alreeds door zyn zoon onderricht zynde, ſtilde die ongeſtuime beweegingen van 't volk, met te zeggen, dat men aan Baal de zorg moeſt overlaaten, van zich zelfs te wreeken. Een heidenſche Keyzer, vyand van de vervolging, welke men de Chriſtenen deed, zeide dezelve zaak tot zyn Raadsmannen, die hem 't geweld inboezemden; laaten de Goden hun eigen zaak verdeedigen, en hun beleedigde eere wreeken. Dit was een vond, om zich te ontſlaan van de onderdaanen die den waare Godsdienſt poogden t'onderdrukken.

Een wonderdaad van 't vlies door Gideon verzocht Vers. 37.

(3.) Den dienſt van den waarachtigen God herſteld zynde, gaf hy zo aanſtonds teekenen van zyn beſcherming. De Midianiten ten roof gewent, en door verſcheide Bondgenooten onderſchraagt, zetten hun inval veel verder voort, als zy tot noch toe gedaan hadden, zy drongen tot aan de andere zyde over den Jordaan, tot in Jiſrehel door. Gideon riep de nabuurige Stammen, die daar by belangen hadden om een zo ontzachlyke vyand te rug te dryven. En terwyl het Leeger by een trok, verzocht hy van God twee wonderdaaden, om zyn geloove en hoop te bekrachtigen. Hy begeerde de eerſte nacht, dat de dauw op het vlies, 't welk hy aldaar uitdruklyk geſtelt had, zoude vallen, en dat de aarde zoude droog blyven. Hy verzocht den volgende nacht, dat het tegendeel gebeurde, en het vlies droog bleef, terwyl de nabuurige plaats bedauwt zoude zyn. Twee zo zonderlinge en tegenſtrydige uitkomſten konden natuurlyker wyze niet voorvallen. God beteekende daar door een wilvaardigheid, wegens de zwakheid van Gideon, die hy niet meêr toeliet van aan zyn wil te twyffelen.

VII. HOOFDDEEL. Vers 5.

Proef der zoldaten van de wyze op welke zy drinken.

(4.) De benden vergaderd zynde, vond God dezelve te talryk: twintig duizend mannen weeken op het eerſte gerucht, 't geen men in 't Leeger maakte, 't welk den geenen, die bevreeſt waaren, toeliet hun zeekerheid te zoeken. Van tien duizend, die overig bleeven, verkoor God niet meêr als drie honderd, die in 't aannaaderen van de Rivier, 't waater ſlurpten, terwyl de anderen zich kromden, om te drinken: de reden van deze verkiezing ontdekt zich niet, als met moeite. Men zegt, dat God alle den geenen verwierp, die gewent zynde de knien voor Baal te buigen, het zelve om te drinken deeden, en dat daar niet meêr als drie hondert in alle die Stammen waaren, die de reinigheid van hun Godsdienſt bewaard hadden; maar, men ſlaat geen acht, dat Gideon een zoon van een afgodiſche Vader, moogelyk den Afgod, gelyk de anderen, voor de verſchyning van een Engel aangebeeden had. Wyders is daar gantſch geen gevolg van de kniebuiging, waar door men Baal aanbad, tot die, welke men deede om te drinken. *Joſephus* heeft gezegt, dat God drie honderd van de allerlafhertigſte verkoor, om dat zy niet als met verhaaſting uit vreeze voor den vyand dronken, terwyl de anderen meer geruſt, de tyd naamen, van zich op de knien neder te leggen. Daar is meer waarſchynlykheid, dat God den geenen voorſtelde, die met een weinig noodig waater te vreden zynde, om de tong te verfriſſchen, de gemaklykheden van 't leeven ſcheenen te verachten, in plaats dat de anderen meer begeerig om t'eenemaal hun dorſt te leſſchen, zulks met meer vermaak en gemak verrichtten.

Nederlaag der Midianiten, Zoldaaten met Flambauwen en Bazuinen. Vers 18.

(5.) Hy waapende deze drie honderd mannen met ba-

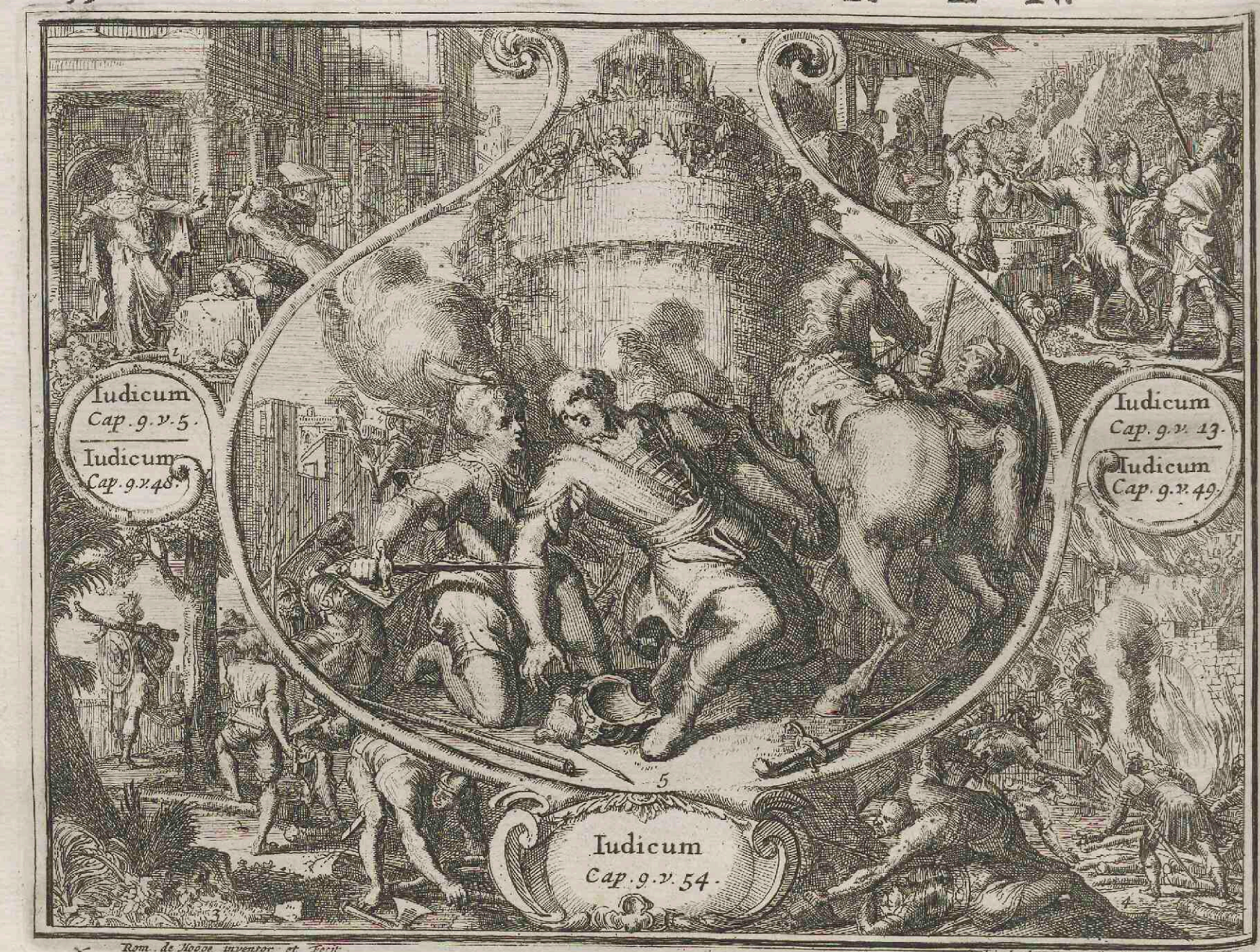

Rom. de Hooge inventor et Fecit. I. Lindenberg excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXX. AFBEELDING.

Dus heeft Abimelech verhit op broedermoord,
Het tienmaal zevental in 't heete bloed gesmoort,
En zelfs met eigen hand de poorten, huizen, daaken,
En hoog verheeven burgt in vuur en vlam gezet,
Tot hem een vrouw heeft met een steen den kop verplet,
En hy door 't zwaard zyn ziel ten doodwond uit moest braaken.

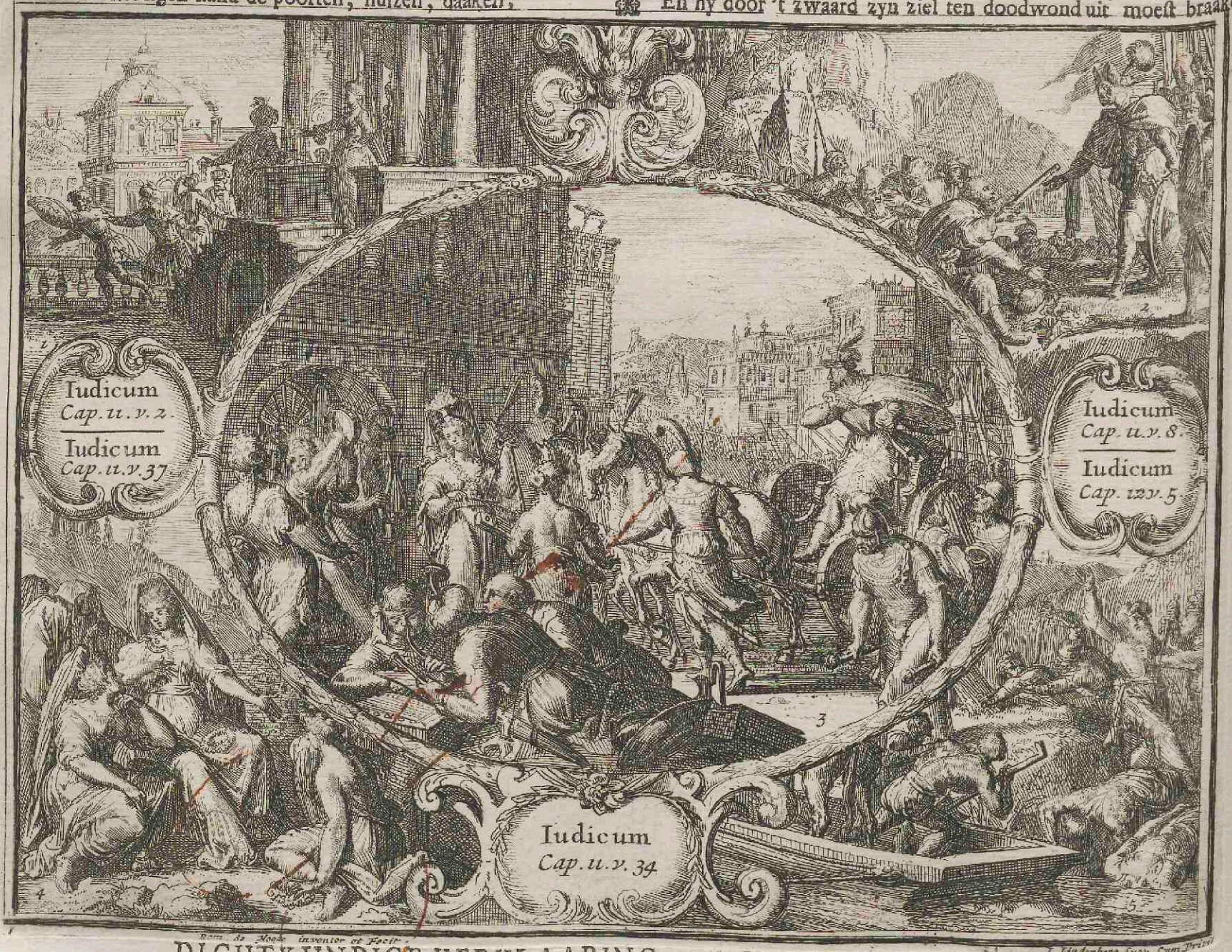

Rom. de Hooge inventor et Fecit. I. Lindenberg Excu. Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXXI. AFBEELDING.

De droeve Jephta, zynd' in onecht voortgebracht,
Wort 's vaders huis ontzegt, door 's broeders haat veracht,
Daar hy in banlingschap, door dapperheid gedreeven,
Gelyk in staats gezag den vyand overwint,
Doch scheurt van rouw zyn kleed op 't nad'ren van zyn kind,
Vergeefs beweent. Terwyl raakt Ephraim om 't leeven.

bazuinen, kruiken en flambauwen, en afwachtende, dat het uur om hun waapenen te gebruiken, verſcheen, trok hy in der nacht in's vyands leegerplaats, en onderſtond door een droom van een Midianiet, wat hy te hoopen had. Deze vyand geloofde een ſtrykrol van de Garſtmaat gezien te hebben, welke tegens de tenten van Midian ſloeg, en de zelve omverwierp. Dit was een gevoelige beeldenis van 't volk Iſraëls, dat geduurende den Midianitiſchen oorlog van garſt in plaats van kooren geleeft hadde, en, na dat zy een langen tyd in elenden geweeſt waaren, haar verdrukkers gingen omwerpen en verwoeſten. Gideon, door deze droom aangemoedigt, welke hem van de overwinning verzeekerde, trad met zyn drie hoopen, yder van honderd mannen in 't veld, de bazuinen wierden geblaazen, de kruiken wierden ſtukken geſmeeten, en het licht der flambauwen verlichtte 't gantſche veld. Men riep alom, *het zwaard van d'Eeuwige, en de armen van Gideon.* Deze naam baarde ſchrik en vreeze. Men geloofde, dat daar verraad achter ſchuilde, en dat een oneindig getal van Iſraeliten, door een Opperhoofd geleid, en door een God, wiens vermoogen hun bekent was, onderſchraagt, in 't veld trad. De verſchrikte benden geraakten in wanordre; men doodde zich onderling, zonder elkander te kennen, men nam de vlucht, en als toen, alle de benden van Iſraël, die in hun Leegerplaats overgebleeven waaren, zich te zaamen voegende, om den vyand te vervolgen, wierden zy gantſchelyk verſlaagen.

UITLEGGING

VAN DE XXX. AFBEELDING.

Abimelech brengt 69 Broeders om 't leeven.

Dus heeft Abimelech verhit op broedermoord,
Het tienmaal zeven tal in 't heete bloed geſmoort,
En zelfs met eigen hand, de poorten, huizen, daaken,
En hoog verheeven Burgt in vuur en vlam gezet,
Tot hem een vrouw heeft met een ſteen den kop verplet,
En hy door 't zwaard zyn ziel ten doodwond uit moeſt braaken.

IX. HOOFDDEEL. Vers 5.

(2.) GIdeon in een gryze ouderdom ſtervende, liet een-en-zeventig kinderen na, die zich vleidden dat de dienſten van hun Vader en hun eigen dapperheid hen tot het beſtier van 't Leeger zoude verheffen. Het was de gewoonte niet, de kinderen te neemen om de Vaders in de regeering in plaats te volgen. Moſes, die zyn zoon daar verre van afgezondert had, ſtrekte tot een voorbeeld van die onverſchillendheid. Gideon had hem nagevolgt, het Ryksbeſtier voor zyn kinderen alzo wel als voor zich zelve weigerende. *d'Eeuwige*, zeide hy, *zal over uw lieden heerſchen.* En dewyl het volk Iſraëls door menſchen, die met de Geeſt Gods bezielt waaren, moeſt geleid worden, konde men op de kinderen der Helden geen acht neemen; het volk na de overwinning op Midian behaalt, had tot Gideon geroepen, gy zult over ons heerſchen, gy, uwe zoonen, en die daar uit zal afdaalen; maar, men vergat wel haaſt die beloften en dienſten, en men had gantſch geen achting voor zyn geheugenis. Abimelech gevoelde deze beleediging meêr als de anderen, hy was van een veel laager geboorte van zyn moeders zyde; zyn broeders zelfs droegen hem geen eerbied toe, om dat hy de zoon van een dienſtmaagd was. Maar hy was zeer ſtaatzuchtig, en ging zyn dienſt aan de Stad Sichem aanbieden, geleegen aan den voet van den berg van Hebal, daar hy eenige vrienden van 's moeders zyde hadde, vertoogde hen, dat het veel voordeeliger was, niet meêr dan een meeſter te hebben, als aan 70 te dienen. Dat waaren de kinderen van Gideon, die hy beſchuldigde van een oogwit geſmeet te hebben, om zich meeſter van de Stad te maaken, en dezelve uit te rooven. Deze vertoogingen door de vrienden van Abimelech geſtyft, brachten al de uitwerkingen voort, welke hy daar van verwachtte. Hy ontfing eenige ſtukken gelds, waar mede hy een bende van ſchelmen vergaaderde, waar van hy zich bediende om al zyn broeders den hals af te ſnyden. Jotham alleen ontkwam zyn yver. De Stad Sichem moeſt een afkeer van een zo onmenſchelyke daad hebben; maar 't zy dezelve een man ontzag, die zy alreeds al te machtig gemaakt had, of dat hy door de muitery van zyn verwanten wierd bygeſprongen, hy wierd verkooren, en tot Koning van de Stad gekroont. Zommigen houden ſtaande, dat zyn regeering zich over gantſch Iſrael uitſtrekte, maar, men ziet niet, dat hy daar van eenige daad elders als in Sichem en de nabuurige Plaatzen geoeffent heeft; en zyn broeder Jotham was in Beer in zeekerheid, welke een Stad in een andere Stam was.

Aanſpraak van Jotham tot de bewoonders van Sichem tegen de Koningen. Vers 13.

(2.) De Krooning van Abimelech geſchiedde in een eiken boſch, dicht by Sichem. Men had daar voor een langen tyd boomen van dien aart gezien, om dat Jacob de vreemde Goden, die hy in zyn geſlacht gevonden had, onder een eiken boom had begraaven. Maar zulks zoude zyn, zich aan verdichtzelen over te geeven, als men zich inbeeldde dat die zelve eiken boom vyf honderd jaaren zedert Jacob tot aan Abimelech in ſtand gebleeven was. De Heilige *Jeronimus* heeft echter gezegt, dat men dezelve noch ten tyde van Theodoſius zag, dat is te zeggen, twee jaaren na deze Aardsvaders. Men verkoor het eiken boſch van Sichem tot de Krooning, het zy het zelve bekwaam was, om 't volk te vergaaderen, het zy men deze oude boomen als Heilig aanzag. Jotham, broeder van Abimelech nam de geleegentheid van deze vergaadering waar, om aan de Sichemiten de ongehoorde wreedheid van zyn broeder te vertoogen, en 't gevaar, waar aan zy zich bloot ſtelden, met een zo Goddeloozen Koning te verkiezen. Hy klom op den berg van Garifim, van waar hy zich konde doen verſtaan, hy ſprak tot het volk, en bediende zich van het zinnebeeld der boomen, die het Ryks-beſtier aan den Ceder, Olyfboom, Vygeboom en aan den Wyngaard opdraagende, geweigert wierden, en de doorn-boom tot hun Koning naamen. Jotham wilde de Sichemiten van twee zaaken onderrichten, de eene dat die geenen, die de gerechtigheid en Godvruchtigheid beminnen, het ryksgezag ontvluchten, in plaats van 't zelve te zoeken, dat de zorgen van 't Ryksbeſtier onſcheidbaar, en haar onbillykheden, die men een handel van Staat noemt, de werking van de deugd, en 't voortbrengen van haar vruchten beletten. Ten tweede, de doorn, welke men nooit aanraakt, zonder het bloed te zien vloeijen, was de beeldenis van Abimelech, die zyn onderdaanen zoude verſcheuren, en hun de uitwerkzelen van zyn wreedheid laaten gevoelen. Jotham voegde by die leering vervloekingen tegen de bewoonders van Sichem, die vervult wierden.

Sichem door Abimelech verwoeſt. Vers 48.

(3.) Inderdaad, daar waaren nauwlyks drie jaaren verloopen, of Abimelech wierd in zyn regeering geſtoort.

ſtoort. De Sichemiten rotten te zaamen, en zich ſtellende op alle de toegangen van de ſtad, deeden zy daar duizend ſtrooperyen. Gaal kwam met zyn vrienden van de andere zyde van den Jordaan, en trad in de zaamenzweering, verhoopende op zyn beurt Koning van Sichem te worden, hy onderſchraagde met een grooten yver de belangens van 't volk tegen den nieuwen Koning. Hy ſchond het geſlacht van Gideon, verhefte zyn geſlacht, verachtte Abimelech, en door diergelyke redenen trok hy 't volk tot zich, en deed het zelve de waapenen aangrypen, de Koning was door een van zyn voornaamſte Amptelingen die Gaal volgde daar van verwittigt, hy naderde tot aan de ſtad op het eerſte bericht, 't welk hy van den opſtand ontfing, en ſtelde zich in hinderlaag achter de bergen. Gaal 's moorgens uit de ſtad koomende, ſtond verſtelt benden te zien, die hy niet verwachtte, en op hem kwaamen nederſtorten, hy vond geen heil als in de vlucht, welke hy aanſtonds nam; men vervolgde hem, en de wederſpannige ſtad ingenoomen geweeſt zynde, liet Abimelech dezelve tot de grond toe afbreeken, en zaaide aldaar zout. Deze gewoonte is aloud, men ſtrafte dusdaanig de ſteden ſchuldig aan gekwetſte Majeſteyt, het zy men 't zout, als een teeken van vervloeking of onvruchtbaarheid aanzag. Deze daad van Abimelech is door verſcheide Godgeleerden niet verdoemt, die aan de Koningen 't vermoogen geeven om alles tegens hun onderdaanen wat hun gevalt, te doen. Onderwylen zou men kunnen zeggen dat Abimelech zyn trotſche en wreede geſteltenis hier den vollen teugel gaf, welke niemand verſchoonde, en voor al de wederſpannige onderdaanen niet konde ongeſtraft laten, na dat hy zyn broeders, die hem niet beleedigt hadden, onbarmhertig had laten vermoorden. De eenigſte ſchuilplaats, welke den vluchtelingen overig was gebleeven, was den Tempel van hun Afgod Baal Berith. Deze afgod was de God der verbonden; en 't was in zyn Tempel daar de bewoonders van Sichem hun verbond met Gaal door openbaare maaltyden en vreugdevieringen beveſtigt en geſlooten hadden, men had volhard dezen valſchen God in Sichem aan te bidden, in weerwil van de vertoogingen der Propheeten. En Abimelech, alhoewel hy een zoon van Gideon en van de ſtad was, had deze valſche Godsdienſt niet weg gedaan. Deze Tempel diende tot een Kaſteel, duizend menſchen van Sichem geloofden zich aldaar onder de ſchaaduwe dier ſterktens in zeekerheid te zyn.

De Tempel word door deze Vorſt verbrand. Vers 49.

(4.) Maar, Abimelech een voorbeeld aan alle zyn zoldaaten gegeeven hebbende van een tak der boomen af te houwen, waar mede den berg Zalmon, aldaar dicht by geleegen, overdekt was, bediende zich van alle die takken, om 't gebouw in den brand te ſteeken, en al den geenen, die daar in beſlooten waaren, wierden verteert, en tot aſch verbrand.

Hy word door een vrouw gedood. Vers 54.

(5.) Abimelech had tot dus verre de vrucht van zyn zonde genooten; hy was Koning geworden, na dat hy negen-en-zeſtig broeders gedood had, byaldien zyn onderdaanen wederſpannig geworden waaren, hy had hen geſtraft, en Gaal medeminnaar van zyn roem en Kroon, was verplicht geweeſt voor hem te vluchten, en af te wyken; maar, hy vond aan 't einde van zyn overwinning een ſchandelyke dood. Een overig gedeelte der muitelingen hielden zich in Thebes op. Abimelech geloofde, dat een zo kleine plaats hem niet zeer duur zoude koomen te ſtaan; dewyl hy ſtoutmoedig was, trok hy aan 't hoofd der ſtrydgenooten, en was een der eerſten om daar 't vuur in te ſteeken, gelyk hy in den Tempel van den valſchen God gedaan had; een zeekere vrouw, welke geloofde dat alles verlooren was, liet van 't opperſte van den Tooren een grooten ſteen vallen, welke hem aan 't hoofd ſloeg, en ter aarde wierp. De hoon en 't hartzeer van, een overwinnend Koning zynde, zich door de hand van een vrouw verſlaagen te zien, verplichtte hem zyn Stalmeeſter tot zich te roepen, en hem te beveelen den deegen in zyn boezem te ſtooten, een valſch oogwit van Eer, dat hem in een nieuwe misdaad inwikkelde; want alhoewel zyn dood zeeker ſcheen, was het niet geoorloft dezelve eenige oogenblikken door een beweeging van ydelheid te verhaaſten. Men moet den tyd, die God tot het ſcheiden van de ziel vaſtgeſtelt heeft, afwachten, en dezelve niet voorkoomen. De Stalmeeſter wierd een moordenaar door zyn meeſter te gehoorzaamen; om dat hy 't werktuig van zyn ydelheid was, om een leeven, dat van hem niet afhing, te beneemen.

UITLEGGING

VAN DE XXXI AFBEELDING.

De geboorte van Jephta. Men verdryft hem.

De droeve Jephta, zynd' in onecht voortgebracht,
Word's vaders huis ontzegt, door 's broeders haat veracht,
Daar hy in banlingſchap, door dapperheid gedreeven,
Gelyk in ſtaats gezag den vyand overwint, (*kind,*
Doch ſcheurt van rouw zyn kleed op 't nad'ren van zyn
Vergeefs beweent. Terwyl raakt Ephraïm om 't leeven.

XI. HOOFDDEEL. Vers 2.

(1.) HEt beſtier viel door een enkele noodzaakelykheid in de handen van Jephta. Gilead had hem by een ontuchtige vrouw gewonnen, welke hy onderhield, en het gebrek van zyn geboorte, alhoewel te dier tyd gemeen genoeg, had hem zo gehaat en verachtlyk gemaakt, dat zyn broeders hem uit hun huis wegdreeven, het volk van Gilead beweegde de wreedheid, die men hem betoonde, hy dan geen toevlucht onder zyn geſlacht en in zyn land vindende, week hy op de grenzen van Arabien, en hy ſtelde zich aldaar aan 't hoofd van eenige ſtruikroovers, met hen van den roof, welke zy haalden, leevende.

Hy word tot Opperhoofd van zyn geſlacht verkooren, en voert den oorlog. Vers 8.

(2.) Zyn Medevaderlanders trokken hem van daar, om 't Krygsbevel over hun Leeger tegen de Ammoniten te voeren, de Ammoniten hielden de rechtvaardigheid van den oorloog ſtaande, welke zy den Jooden aangezegt hadden, om dat zy 't geene kwaamen wederneemen, dat hun Voorzaaten gerooft hadden. Jephta noemde het een recht van de zeegening, welke God over hun waapenen verſpreid had, en rechtvaardigde de daad van zyn Voorzaaten door den goeden uitſlag. Eindelyk bracht hy de verjaaring van 300 jaaren by, welke een recht is, om dat zonder zulks, noch ruſt nog verzeekertheid van bezitting van het meeſte gedeelte der Staaten zouden zyn.

Uit-

Uitlegging van zyn belofte. Vers 34.

(3.) Jephta deed mooglyk de onderhandeling daar niet tuſſchenkoomen, als om de tyd te hebben van zyn benden by een te trekken; van het oogenblik, dat zy op de algemeene vergaaderplaats gekoomen waaren, trok hy tegens den vyand op. Maar deed alvoorens te ſtryden, een belofte, welke aan zyn eenige dochter het leeven koſtte, en hem zelve een geweldige droefheid baarde. Hy beloofde aan God, hem de eerſte zaak, die uit zyn huis kwam, byaldien hy zeegepraalend wederkeerde, op te offeren. Dewyl de vyanden van de Chriſtelyke Godsdienſt uit deze belofte geleegendheid genoomen hebben, om ons te beſpringen, als of wy een wreede God aanbidden, die de moord van een dochter door haar vader volmachtigt, en daar van een handeling van Godsdienſt maakt; heeft men deze daad gepoogt te dekken, en dezelve van natuur te veranderen. Daarom houd men ſtaande, dat daar een wiſſelwyze in de belofte van Jephta is, en dat hy onderſcheid maakte tuſſchen de zaaken, die men konde toeheiligen, en dewelke men moeſt opofferen. Inderdaad men had daar beeſten, die men opofferen konde, maar, daar waaren onreinen, die op het altaar niet konden geſtelt worden. Daar was booven dien een oneindigheid van zaaken, die ten offer niet aangebooden konden werden, en welke men vernoegde aan God toe te heiligen, en de dochter van Jephta zich in de laatſte ordre vindende, wierd alleen verplicht aan God haar maagdelyke ſtaat toe te heiligen. Om welke reden de Schriftuur zegt, dat zy die den tyd van twee maanden beweende, en dezelve niet door haar vader liet opofferen. God gedoogde niet, dat men hem menſchelyke ſlachtoffers opofferde, ſchoon zelfs een ontaarde vader de vrucht van zyn buik had willen dooden. Jephta, die den Heiligen Geeſt onder den rey der Helden ſtelt, die doorluchtige teekenen van hun geloove gegeeven hebben, was niet bekwaam, om deze misdaad te begaan. Eindelyk beſluit men, dat men voor haar een klooſter, dicht by het Tabernakel bouwde, en dat de geheele misſlag van Jephta was, van zyn belofte niet afgekocht te hebben, waar van de Hoogepriester hem voor eenig geld ontſlaagen zoude hebben. Dit gevoelen is menſchelyk. Men ſchryft daar Jephta toe, 't geen hy gedaan moeſt hebben; maar, het is niet geoorloft de bedryven van een menſch te veranderen, om hem onſchuldig te maaken. Men maakt van Jephta aan't hoofd van zyn leeger, en vaardig om ſlag te leeveren, een zeer nauwkeurige uitlegger der gevallen van 't geweeten, die geruſtelyk in zyn binnekaamer denkende een belofte aan alle zyden keert, ten einde, om dezelve met de laatſte affnyding te doen: in de beweegingen, die gemeenlyk leevendig zyn, en welke een geweldige begeerte doet voortkoomen, belooft men alles aan God; men ſluit de oogen voor de gevolgen, die daar uit kunnen ſpruiten, en men ziet ze zelfs niet, om dat de Geeſt geheel vervult met het voornaamſte voorwerp, dat dezelve bezig houd, niet als op 't zelve denkt, en gantſch geen gedachten over de gevolgen laat gaan. Het blykt mede niet dat Jephta de minſte onderſcheiding gemaakt heeft. Hy beloofd, dat 't geen *uit zyn huis* zoude gaan, *aan God zyn zal*, en hoedaanig? *het zelve aan hem opofferende, en ik zal't als een offer opofferen.* Wyders was 't een genoegzaam gemeene gewoonte onder de Jooden, gelyk deze van de ſteeden en heur inwoonders met vervloeking toe te heiligen, en dezelve by vervolg door verbod te laaten voorbygaan. Men was verplicht zo uitvoerlyk deze belofte te vervullen, dat God ſtrenglyk den geenen ſtrafte, die daar in gebreeken bleeven, ſchoon zelfs hun meening goed was, en zy een oogwit hadden, van aan hem toe te heiligen, het geen zy ſpaarden. Jephta de beloften van zyn geſlacht tegens de vyanden gewent zynde, deed een diergelyke, zonder acht te ſlaan, dat zyn vermeetelheid hem aan een geweldige beproeving bloot ſtelde. Om welke reden *Joſephus* en de andere Jooden, die de geſchiedenis en de wetten van haar geſlacht gekent hebben, alle over de zaaklykheid van de offerhanden overeenkoomen. Saul die belooft had den geenen op te offeren, die, voor dat men het verſlaan van den vyand voltrokken had, eeten zoude, en die zich even in 't geval van Jephta vond, zoude zyn zoon Jonathan den hals hebben laten affnyden, byaldien het volk zich daar niet tegens aangekant hadde. Het is dan zo zeer niet te verwonderen, dat Jephta, die zodaanig een begunſtiging in 't volk niet vond, zyn belofte vervult heeft. Deze rampzaalige vader zoude niet beweegt zyn geworden, noch doodelyk bedroeft op het zien van zyn dochter geweeſt zyn, indien hy niet, als van een toeheiliging aan God, welke een teeken van zyn godvruchtigheid was, gehandelt had: Deze dochter zoude niet twee maanden verzocht hebben, om haar maagdelyke ſtaat te gaan beweenen, waar over zy klachten genoeg in 't overige van haar leeven in haar kaamer had kunnen ſtorten, als zy daar ingeſlooten zoude zyn. *Joſephus* zegt, dat zy haar jonkheid beweende; inderdaad, de jaaren van de maagdelyke ſtaat beteekenen in de Heilige Schriftuur, die van de eerſte ouderdom. De dochter van Jephta weende dan niet uit hertzeer van onvruchtbaar te ſterven, maar, om dat zy 't leeven in de bloem van haar jaaren eindigde, en alvoorens, dat zy de zoetigheden verlaaten had, en 't was om den tyd te hernieuwen, welke zy ging verliezen, dat zy de vryheid verzocht, om landewaards te gaan, en zich aldaar met haar hofdochters te verluſtigen. De Geſchiedenisſchryver voegt daar by, *dat men een Wet in Iſraël maakte.* De Chaldeeuſche Uitlegger verzeekert, dat het een verbod was voor de vaders, van nooit zoon noch dochter op te offeren, gelyk Jephta gedaan had, en de Arabieren hebben overgezet, *dat dezelve een wonder in Iſraël was.* Op welke wyze men de zaak neemt, is het zeeker, dat de wet niet kan gemaakt worden, als voor een buitengemeene uitkomſt, het was een kleine zaak, een dochter aan God toe te heiligen: Maar, het was een wonderens waardig wonderwerk, dat een vader zyn kind opofferde. Deze wet behelsde, dat men alle jaaren vier dagen de dochter van Jephta zoude beweenen.

Dit Feeſt heeft zelfs een langen tyd geduurt; want de heilige Stephanus merkt aan, dat men 't zelve noch in zyn tyd te Samaria vierde, en dat men aldaar goddelyke eerbewyzingen deze dochter, welke het Slachtoffer van haar vader geweeſt was, aandeed.

Men zoude deze wet in gantſch Iſraël niet gemaakt hebben, byaldien zy alleenlyk tot die noodwendigheid gebracht was, van haar maagdelyke ſtaat te bewaaren; hoe veel andere dochters waaren in Iſraël verplicht maagden te ſterven, waar van men nooit geſprooken heeft, de zuchten, die men op deze plechtige dagen verſpreidde, beteekenen een buitengemeene uitkomſt, welke de droefheid en verwondering der dochteren Iſraëls opwekte, dat was de offerhande van een maagd, die zich gewillig liet offeren om het woord van haar vader te be-

Rom. de Hooge inventor et Pictr. J. Ijndenberg exudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXXII. AFBEELDING.

Gods Afgezant belooft een zoon, gantſch onverwacht,
Aan 't wyf van Manoach, tot trooſt van 't vroom geſlacht,
En is in 't offervuur ten Heemel opgevaaren:
Zy baart een Samſon, die een felle leeuw verſcheurt,
Daar Askelons geſlacht zyn wedſpel droef betreurt,
En 't fakkel vuur verteert de vrucht en kooren aaren.

Roos fe. Hooge inventor et Pictr. J. Ijndenberg Excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXXIII. AFBEELDING.

Het Ezels kaakebeen ſtrekt Samzons noodgeweer,
Waar mêe hy duyzend man kloekmoedig ſlaat ter neêr,
Men ziet hem Gazaas poort en poſt ten berg op draagen,
Zyn openhartigheid berooft hem van 't gezicht,
En hy, geboejend, draait de ſpil van 't Molenwicht,
Doch eindigt met verlies van duizenden zyn dagen.

vryden, en 't vaderland dienſt te doen, door haar dood een kaſtyding voorkoomende, welke het zelve zoude hebben kunnen verwoeſten.

De vlek van wreedheid, aan deze offerhanden gehecht, moet niet weder op God, noch de Godsdienſt te rug ſpringen; want behalven dat het een zonderlinge uitkomſt is, welke men by de gewoonlyke offerhanden der Canaäniten niet kan vergelyken, die hun kinderen aan den duivel opofferden, moet men dezelve niet als de onbedachtzaamheid van Jephta toeſchryven. De heilige Geſchiedenis-ſchryver, ſpreekende van de dochter van Jephta, heeft deze bepaalingen achter gehouden, en 't geen daar onmenſchlyk in dat bedryf is, overdekt; hy zegt alleenlyk, dat de dochter haar maagdelyke ſtaat beweende, en dat de vader *zyn belofte voldeed*, ten einde, om de offerhande te verbergen, welkers denkbeeld hy verzachten moeſt. De heilige Paulus heeft Jephta in den rey van Gideon geſtelt, die een Ephod maakte, welke voor 't gantſche Iſraël een ſtrik wierd. Hy heeft daar Samſon bygevoegt, wiens ongereegeltheden ſchandelyk waaren, en David, wiens overſpel genoegzaam bekent is. De Helden van 't Oude Teſtament hebben hun zonden gehad. En de belofte, welke Jephta onbedachtzaam deed, door een begeerte tot Eer, en door een geweldige drift om zyn vyanden te overwinnen, is eene der misſlagen, die hen ontvlucht zyn; 't geen men van een Klooſter, dicht by het Tabernakel gebouwt, zegt, en 't gezag, dat men aan den Hoogepriester geeft, ymand van een belofte te kunnen ontſlaan, als men hem betaalt, zyn ingebeelde zaaken zonder bewys. Men zegt, dat Jephta en Phineas over een punt van Eer onderling twiſtten, d'een grootſch, wegens zyn overwinning, wilde, dat men hem kwam vinden, en hem de bevrying toebracht, de andere begeerde, dat men aan zyn bediening en den Godsdienſt de Eerbied, die men dezelve ſchuldig was, betoonde, en terwyl de twiſt duurde, verliep de tyd. De Jooden verzeekeren, dat God zich ten voordeel van Jephta tegens zyn Offerprieſter verklaarde, en dat hy hem zyn tegenwoordigheid weder ontrok; maar, dat zyn giſſingen zonder grond.

De dood van zyn dochter. Vers. 37.

(4.) De dochter van Jephta is meêr lofwaardig, als haar vader. Na een tyd van twee maanden, welke zy verkreegen had, om zich tot zo een buitengemeene offerhande te bereiden, begaf zy zich aan den voet van het Altaar, waar op zy geoffert wierd.

Dus ſterft d'onnooſelheid, daar Jephta zeegepraalt,
En zy aan Iſr'els God haar vaders ſchuld betaalt,
Voor 't heilig Slachtaltaar, beweent door d'Iſraëliten;
Terwyl de dapp're Held, van droefheid overheert,
Met bloed en traanen ziet zyn lauw'ren geſchakeert,
Uit 's dochters oog en hals, en 't hart der Ammoniten.

Men vind daar in dat offer een groote geheimenis, maar, ik weet niet of Jephta, wiens onbedachtzaamheid moet gedoemt werden, als de beeldenis van God kan aangezien worden, die zyn zoon aan de dood overgeeft, ten einde om voor zyn verkoorenen een heerlyke vryheid te bewerken, en hem van hun vyanden te verloſſen. De Oudvaders hebben 't geloofd en gezegt, maar is het niet de beeldeniſſen beleedigen, dezelve in de daaden zoekende, die baarblyklyk ſtrafbaar zyn, en van een dochter de beeldenis van den Zoon Gods te maaken. Het is meêr waarſchynlyk dat de heidenen van daar het offeren van hun Iphigenia gehaalt hebben.

XII. HOOFDDEEL. Vers 5.

De nederlaag van Ephraïm.

Daar viel een andere wanordre voor, wegens de overwinning van Jephta. De Stam van Ephraïm wierd jeloerſch, om dat men haar tot den ſtryd en overwinning niet geroepen had. Deze jeloerſchheid veroorzaakte een burgerlyken oorlog. Ephraïm verloor aldaar twee-en-veertig duizend mannen in den ſlag, en den doortocht van den Jordaan, alwaar men hen zonder moeite op den uitſpraak van 't woord *Scibbolet*, kende.

UITLEGGING

VAN DE XXXII. AFBEELDING.

Samſons geboorte door een Engel voorzegt.

Gods Afgezant belooft een zoon, gantſch onverwacht,
Aan 't wyf van Manoach, tot trooſt van 't vroom geſlacht,
En is in 't offervuur ten Heemel opgevaaren:
Zy baart een Samſon, die een felle leeuw verſcheurt,
Daar Askelons geſlacht zyn wedſpel droef betreurt,
En 't fakkel-vuur verteert de vrucht en kooren aaren.

XIII. HOOFDDEEL. Vers 3.

(1.) SAmſon was een andere verloſſer van 't volk Iſraëls, zyn geboorte was wonderdaadig, en God wilde dat het kind hem van zyn geboorte toegeheiligt wierd. De Nazareërs heiligden zich aan God voor een zeeker getal van jaaren, of voor hun geheele leeven toe, zulks geſchiedde vrywillig; geduurende hun beloften dronken zy noch wyn, noch bier, en ſchooren nooit hun hoofdhairen. God wachtte niet af, dat Samſon gebooren wierd, om hem een Nazareër te maaken; hy leidde hem de Wet op, voor dat hy eens in de waereld was, en zyn moeder, welke gantſch geen gedachten van 't Nazareaat had, wierd verplicht die Wetten te ondergaan, door bevel van den Engel, die haar zulks beval.

De Engel klimt met de vlam van 't offer weder opwaards. Vers 20.

(2.) De Moeder van Samſon beeldde zich in, dat het een Propheet was, die met haar geſprooken had; God misleidde haar gedachten niet, noch hy bedroog 't gezicht van deze vrouw, verwekkende onmiddelyk in de ziel verſcheide bevattingen van 't voorwerp, en een menſchelyk lichchaam doende zien, daar hy niet anders als een onzichtbaare geeſt had. De Engelen naamen waarlyk lichchaamen aan, zy deeden alle menſchelyke bedieningen, zy ſpraaken, zy aaten en dronken, 't welk niet anders, als met de lichchaamen kan overeenkomen, en 't welk echter in de verſchyningen der Engelen, en den Zoon Gods gebeurt is; *Joſephus* houd ſtaande, dat de Moeder van Samſon aan haar man een zo voordeelig verhaal van de geſtalte en de ſchoonheid van deze menſch van God deed, dat hy daar jeloerſch van wierd, 't welk hem verplichtte, om van God als een zonderlinge genaade te verzoeken van hem te zien, en om zich van een zeekere moejelyke achterdocht, die hem laſtig viel, te geneezen. Maar, Manoach, de Vader van Samſon, geloofde, dat het een Propheet was, en verzocht geen nieuwe verſchyning, als om uit hem

een

een naauwkeuriger kennis van zyn plicht te trekken. De Engel onderrechtte Manoach, die de maaltyd wilde bereiden. Maar, men veranderde de zelve in een offerhande. Manoach, geen offerprieſter zynde, zondigde tegens de Wet, het Slachtoffer den hals affnydende; hy was in geen plaats, die eigen was om te offeren, maar van de gemeene wetten door een bevel Gods ontſlaagen, liet hy niet na te offeren. Het was geen Engel, maar God of de *wonderlyke*, die met Manoach ſprak. Hy verdween, en de rook, en de vlam van 't offer dienden hem tot een waagen, om ſchichtig weder ten Heemel te klimmen. De ſchrik beving Manoach op 't aanzien van deze wonderdaad, en niet tegenſtaande de belofte, die hy zo aanſtonds ontfing, en waar aan hy geloofd had, beeldde hy zich zelven in, dat hy ſtierf. Zyn vrouw vertroofte hem, met hem drie zaaken te vertoogen, d'eene, dat God niet gekoomen was om een wonderdaad te doen, met dat oogwit van hem te doen omkoomen, d'andere, dat hy hun offerhande aangenoomen had, en dat hy verzoent was, zy vertoonde, dat God hem in hun ellende vertroofte door de belofte van een doorſtraalende verloſſing, en de geboorte van een Zoon, die dezelve moeſt bewerken. Inderdaad, het was een zeer zonderling teeken van onderſcheiding en begunſtiging, dat God uit den Heemel nederdaalde, om de verſlaagen hoop van twee byzondere menſchen, die met het overige van 't geſlacht zuchtten, weder op te heffen.

Samſon kwam kort na den tyd van deze wonderdaad in de waereld. De Schriftuur die niets, als 't geen noodzaaklyk is verhaalt, heeft de kindſche jaaren van dezen Held voorby gegaan, en bericht ons alleenlyk, dat hy de Geeſt Gods op zyn achttien jaaren *in 't veld van Dan*, begon te gevoelen.

XIV. HOOFDDEEL. Vers 6.

Een Leeuw door een Leeuw verſcheurt.

(3.) De eerſte daad van Samſon voldeed de belofte niet, die men van hem verwacht had, hy wierd op een Afgodiſche dochter verlieft, en trouwde haar, na dat hy zyn ouders verplicht had zulks toe te ſtaan. Zyn vryadie voortzettende, vond hy een brullende jongen Leeuw, die op hem aankwam, op zyn weg. Hy viel als een Leeuw op dit raazende dier aan, en doodde 't zelve. Eenige tyd daar na had hy de nieuwsgierigheid om het doodde aas van dezen Leeuw te zien, die een gedenkteeken van zyn overwinning en kracht was, hy ſtond verzet van daar een Byen zwerm en honig, waar van hy at, te vinden. De Byen verzaamelen de honig op de bloemen, en verwerpen de kwaade reuken, hoedaanig vind men dan deze zwerm in 't ſtinkend aas van den Leeuw? Men zegt, dat dit aas droog was, dat de Byen uit de ingewanden van den Leeuw niet voortgeſprooten waaren, en dat zy alleenlyk uit de nabuurige ſtreeken zich aldaar waaren koomen plaatzen. Om deze meening te onderſchraagen, moet men de dagen in jaaren veranderen, en een zeer langen tyd het huuwelyk van Samſon verſchuiven; 't welk niet waarſchynlyk is, om dat zyn hertstochten hem zo geweldig prikkelden. Samſon aan 't jonge volk, 't welk zyn trouwdag bywoonde, voorſtellende 't geen hy in 't aas van den Leeuw gezien had, als een wonderens waardige zaak; en in uitdrukkelyke bepaalingen zeggende, dat uit den *eeter ſpys voortkwam, en zoetigheid uit den ſterken*; moet men beſluiten dat de Byen uit de ingewanden van den Leeuw voortgeſprooten waaren, gelyk zy uit die van een Os voortkoomen, anderzints zoude het raadzel valſch zyn.

Hy brengt dartig Askaloniten om 't leeven. Vers 19.

(4.) Het was op de Bruiloft dat Samſon dit raadzel voorſtelde: hy volgde de gewoonte der Ooſterſchen, die de plechtigheden van 't huuwlyk, alzo wel, als die van den rouw den tyd van zeven dagen deeden duuren, en, die om de maaltyden vrolyker te maaken raadzelen voorſtelden, die de nieuwsgierigheid en de aandacht van de genoodigden opwekten. Hy beloofde een prys, zonder te weeten, waar hy dezelve zoude haalen, om dat hy geloofde dat de uitkomſt buiten gemeen zynde, men dezelve nooit zoude raaden. Hy zoude niet bedroogen geweeſt zyn, byaldien hy de zwakheid niet getoont had, van aan zyn vrouw zyn geheim te vertrouwen. De klachten en traanen van een jonge Bruid misleidden hem; hy openbaarde zyn geheim, en aanſtonds ging 't zelve van mond tot mond over, en kwam weder tot hem, hy wierd des te meêr ontſtelt, om dat hy niets had om 't geen hy beloofd had, te betaalen. Hy wikkelde zich uit die moejelykheid, zich van de krachten bedienende, die God hem gegeeven had, om dartig Askaloniten te dooden, wiens geroofde kleederen hy zyn genoodigden bracht. Askalon was door de Stam van Simeon, van Juda geholpen, overwonnen geweeſt; maar, het volk, God door haar afgoderyen in toorn ontſtooken hebbende, was deze Stad weder onder de macht der Philiſtynen, die haar eerſte Meeſters geweeſt waaren, gevallen. Den Oorlog tuſſchen deze twee Geſlachten was niet opentlyk, dewyl Samſon in zeekerheid naêr Thimna ging, om een dochter uit die afgodiſche Stad te trouwen. Onderwylen was daar altyd een haat en jeloerſchheid der volkeren, zy duurden zelfs een langen tyd daar na, dewyl de Jooden voor alle zaaken vreesden, dat men hun gebreeken *in Gad en Askalon* mocht ruchtbaar maaken, bekommert dat de dochteren der Philiſtynen zich daar over mochten verheugen. De vyandlykheden waaren moogelyk menigvuldig zonder bekrachtigt te zyn, Samſon beging eene der zelve, waar van hy by vervolg de onrechtvaardigheid ſcheen te begrypen, dewyl, wanneer hy over 't bedrog van zyn vrouw en ſchoonvader zich wilde wreeken, hy uitriep, *Ik zal ten minſte op deze maal onſchuldig aan 't kwaad zyn, 't welk ik de Philiſtynen zal aandoen*, 't zy hoe 't zy, hy bracht dertig Askaloniten om 't leeven, en nam hun kleederen, waar mede hy de andere Philiſtynen bekleedde, die hy op zyn Bruiloft genoodigt hadde.

XV. HOOFDDEEL. Vers 4.

Hy verbrand het kooren der Philiſtynen, door hulpmiddel der Voſſchen.

(5.) Hy gevoelig zynde van de ongetrouwigheid, welke zyn vrouw hem betoont had, met zyn geheimenis te ontdekken, verliet haar voor eenige tyd, zy deed het zelve, en hertrouwde zonder veel omſtandigheden waar te neemen. Zy was alleen niet ſchuldig, om dat Samſon het verlaaten aangevangen had, ter oorzaak van een gemeene wanheblykheid der vrouwen. Onderwylen ontſtak deze tweede beleediging Samſon geweldig, hy wreekte zich door een nieuwe liſtig-

liſtigheid, hy hechtte toortzen aan de ſtaarten van drie honderd Voſſchen, en hen in 't midden van 't kooren losgelaaten hebbende, in een tyd als den Oogſt naêr by was, verteerde hy de hoop der arbeiders, en verwoeſtte al het nabuurige veld van Thimna. De Ongeeſtelyken ſchryven valſchelyk tegens deze uitkomſt, die hun belachlyk, en op eenige onmoogelyke wyze voorkomt, om dat zy niet begrypen, dat Samſon een zo groot getal van Voſſchen heeft kunnen verzaamelen. Maar zy maaken geen aandacht op de geleegentheid van Judea, welk, vol wyngaarden en bergen zynde, een wonderbaare meenigte van deze dieren beſloot. Want God verklaarde, dat hy de bewoonders van Canaän, in een ſtryd alleen, noch in een veldtocht niet had willen verwoeſten, gelyk hy dezelve had kunnen doen, uit vreeze dat de wilde beeſten in de ſteden mochten koomen, en wreede geweldenaryen op de velden aanrechten, by aldien zy dezelve onbevolkt vonden. Men zag aan de zyde van Athenen een zo groote meenigte van harten, dat het volk zich verplicht vond om een maand in 't jaar zich te verzaamelen, welke daar van den naam ontleend heeft, om op dezelve ter jacht te gaan. Men kan dezelve zaak van de Voſſchen van Judea zeggen, welkers getal zeer groot was. Samſon konde veel dagen en zelfs geheele weeken beſteed hebben, om zich in ſtaat te ſtellen van zyn oogwit uit te voeren, en zonder hem wonderdaadig een onbekende haaſtigheid en ſchichtigheid te geeven, om alle deze dieren na te loopen, konde hy hen ſtrikken ſpannen, of zyn vrienden daar toe gebruiken. Eindelyk een getal van drie honderd Voſſchen, door veel perſoonen verzaamelt zynde, moet in geen vergelyking treeden met de duizend harten, duizend wilde ſwynen, duizend daſchen, duizend wilde geiten, en zo veel andere dieren, welke de Keyzer Probus in 't Schouwburg voor de ſpeelen, die hy 't Roomſche volk gaf, deed treeden.

UITLEGGING
VAN DE XXXIII AFBEELDING.

Duizend mannen door Samſon met een Ezels kinnebakken gedood.

Het Ezels kaakebeen ſtrekt Samſons noodgeweer,
Waar meê hy duyzend man kloekmoedig ſtaat ter neer,
Men ziet hem Gazaas poort en poſt ten berg op draagen,
Zyn openhartigheid berooft hem van 't gezicht,
En hy, geboejend, draait de ſpil van 't Moolenwicht,
Doch eindigt met verlies van duizenden zyn dagen.

XV. HOOFDDEEL. Vers. 15.

(1.) DE Stam van Juda tegens Samſon ontſtooken, die tot een kleine oorlog geduurende de vrede trad, beſloot om zulks te ſtraffen, zich van hem te verzeekeren, hem te binden, en handen en voeten gebonden, den vyand over te leeveren. Het beſluit wierd uitgevoert, maar Samſon, met ſterkte vervult, verbrak zyn banden; dewyl men hem ontwaapend had, nam hy een Ezels kinnebakken, 't geen hy op 't veld vond, waar mede hy 't Leeger van den vyand aantaſtte, en duyzend van 't zelve verſloeg. De Nazareër moeſt de dooden niet aanroeren, maar alles is in 't leeven van Samſon buiten gemeen. Samſon verſmagt, en door den dorſt geperſt, van God waater verzoekende, kwam 't zelve uit het Ezels kinnebakken, waar uit God een tand getrokken had. Als Julianus de afvallige aan de Chriſtenen de oeffening der weetenſchappen wilde verbieden, beriſpte hem *Gregorius Naceancenus*, dat de Chriſtenen met hun onwetendheid en woeſte eenvoudigheid, alle de wysheid der Philoſophen opgeſlokt hadden; dat men de Philiſtynen met een Ezels kinnebakken verſlagen had, en dat daar uit heilzame waateren tot het eeuwige leven gevlocit waaren.

XVI. HOOFDDEEL. Vers 3.

Hy neemt de poorten van de Stad Gaza weg.

(2.) Samſon beminde altyd de ongereegeltheid, hy beging daar eene in de Stad Gaza, in 't midden zyner vyanden, die de poorten van de Stad toeſlooten; zy ſtelden daar Wachten by, zelfs aan alle de toegangen van 't huis daar hy in was. Dat zy op hem in dat huis niet aanvielen; zulks is niet, om dat daar een vrywaarding voor de plaatzen van de ongereegeltheid was; maar, men geloofde hem veel gewiſſer, daar uit treedende, te zullen vangen. Inderdaad hy vertrok te middernagt; maar hy ſmeed alles ter aarde, wat hem den doortocht poogde te beletten, en de poorten van de Stad geſlooten vindende, laadde hy dezelve op de ſchouders. Het zoude genoeg geweeſt zyn, deze poorten te verbreeken; maar, om zyn kracht te toonen, droeg hy dezelve op zyn ſchouders, en ging zeer verre van daar met die zwaare laſt.

Delila miſleid hem. Men ſcheert, men bind, en ſteekt hem de oogen uit. Vers 8.

(3.) De liefde der vermaaken voltrok zyn bederf; hy, brandende door een misdaadige hertstocht tot Delila, droeg de ſtraffe van zyn drift en misdryf. Zy, na zich meeſtreſſe van zyn hert gemaakt te hebben, ontroofde hem zyn kracht en vryheid; hy wederſtond zulks eenige tyd, en ſpotte met de Philiſtynen, die hem meenigmaal geloofden overvallen te hebben; maar, eindelyk aan deze onkuiſche onderworpen zynde, beleed hy dat zyn kracht in zyn hoofd-hair beſtond, en dat by aldien hy geſchooren was, hy alzo zwak als een ander menſch worden zoude. Het was een der wetten van 't Nazareaat zyn hoofdhairen te laaten groeyen, en dezelve niet te kunnen ſcheeren, als wanneer men ze aan de poort van het Tabernakel bracht, ten einde, om dezelve op het Altaar, als wanneer de belofte eindigde, te verbranden. De Heidenen heiligden aan de valſche Goden hun hoofdhairen toe, in drie gewichtige omſtandigheden; de Jongelingſchap deede 't zelve meenigmaal, ten einde, om over zich de zeegening van den heemel te bewerken. Die geen, die op een reis met een groot gevaar gedreigt waaren, heiligde mede hun hoofd-hairen toe; daar toe is 't, dat men de belofte van den heiligen Paulus toepaſt, die zich te Cenchreën liet ſcheeren. Eindelyk een Heiden, die zich ver van zyn Vaderland vond, offerde zyn hairen aan de Godheid van zyn Geſlacht of Stad op; by aldien hy hem een gelukkige t'huiskomſte toeſtonde. Abſalon bediende zich van dat voorwendzel van Godsdienſt en belofte om den Koning zyn Vader te misleiden. Men droeg zyn hoofdhairen in vlechten, daarom zegt de Schriftuur, dat men de *zeeven hair-lokken*, of de zeeven vlechten van Samſon afſchoor. Mozes heeft deze manieren ingeſtelt, en de Heidenen konden dezelve van de Jooden, gelyk veel Oudvaders hebben toegeſtemt, ontleent hebben. Wyders vergenoegden zich de Heidenen met hun beloften te betaalen, hechtende hun afgeſchooren hoofd-hairen aan de poort van den Afgodiſchen Tempel, of aan eenige boom, in plaats dat de Jooden dezelve verbrandden, en deze plechtigheid

Rom. de Hooge inventor et fecit T. Lindenberg Excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXXIV. AFBEELDING.

De roof van Micha werd van 's moeders hand verdeelt,
Waar van zy eenig geld laat gieten tot een beeld,
Doch Dans geslacht verleid den Priester door haar woorden,
En gaat met d'Afgod, kleed en Heiligdommen door,
Dreigt Michaas huisgezin dat hen vervolgt op 't spoor,
En valt in Laïs stad waar in zy 't al vermoorden.

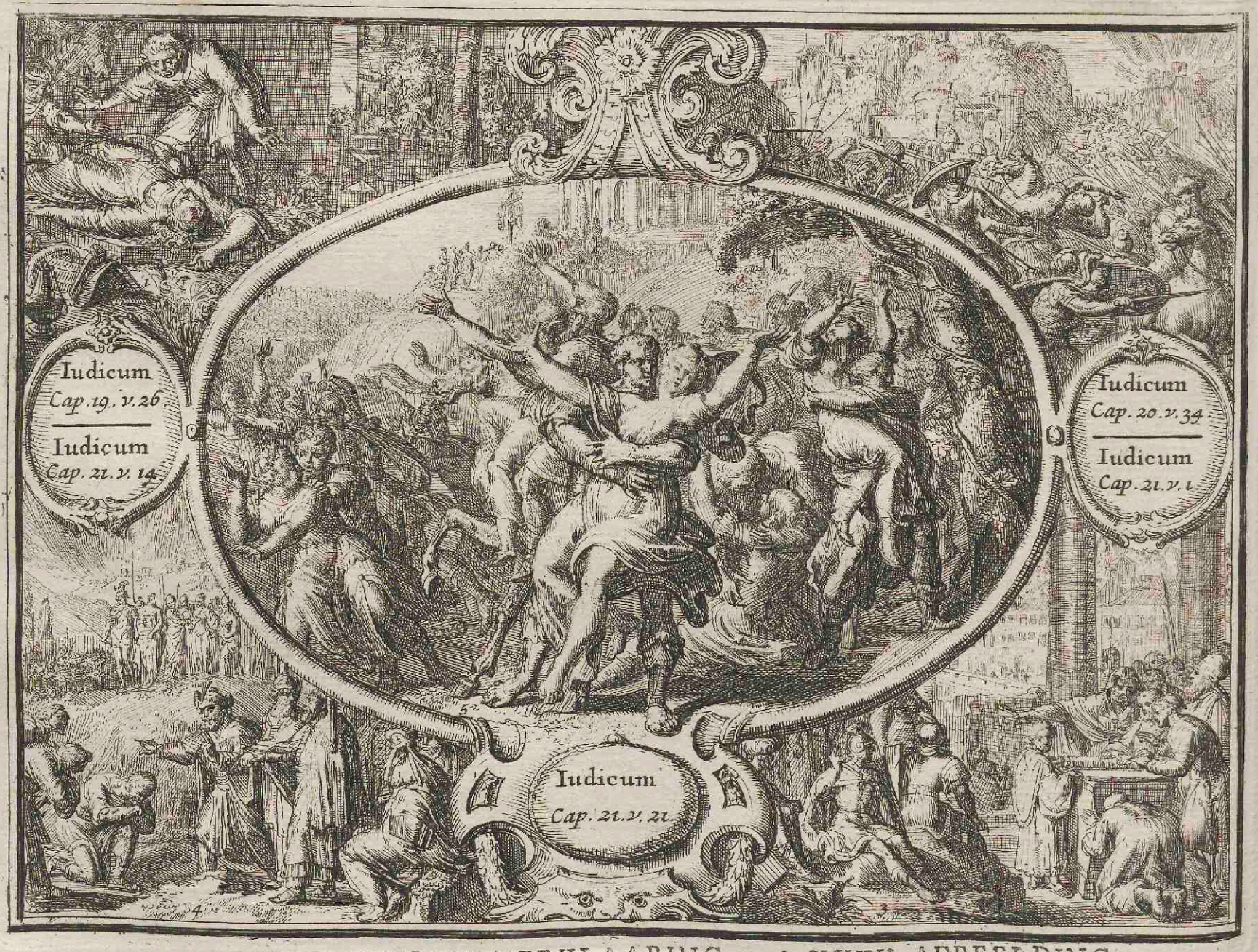

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXXV. AFBEELDING.

Men moord, door geile drift te snood vervoert, een vrouw,
Doch weerwraak wreekt het leed van die geschonde trouw,
En baad in 't heete bloed der dart'le Benjamieten,
Wier vluchtend overschot in Rimnons klippen treurt,
Tot dat Barmhertigheid weêr toestaat, op haar beurt,
Den trouw en maagdenroof op 't feest der Isralieten.

tigheid door offerhanden, de Heidenen onbekent, heiligden. Eindelyk was daar by de Heidenen geen diergelyk Nazareaat, als dat van Samſon, om dat deze belofte, zo lange als zyn leeven duuren moeſt, en om dat zyn hoofdhairen, aan God toegeheiligt, hem een bovennatuurlyke kracht mededeelden. Welk een onvoorzichtigheid te belyden, dat zulks zyn kracht was, of dat dezelve daar in beſtond, en zyn hoofdhairen af te laaten ſcheeren. De groote mannen zyn groote zwakheden onderworpen.

Men neemt hem gevangen. Vers 21.

(4.) De buitengemeene kracht van Samſon beſtond in zyn hoofdhair niet; ik twyffel zelfs of deze wonderbaarlyke kracht by hem geduurzaam geweeſt is, *de Geeſt Gods overweldigde hem.* Wyders kan 't hoofdhair, als een beginzel van kracht niet aangezien worden. Daar komt geen volſtrekte overvloed van dierlyke geeſten uit de hairen, om zich van daar in alle de deelen van 't lichchaam te verſpreijen. Maar, God had hem belooft, dat zo lang hy die Wet van 't Nazareaat zoude naerkoomen, dezelve hem nooit zoude verlaaten, hy geloofde zelfs dat zyn kracht onmiddelyk van God kwam, dewyl hy, na dat hy geſchooren geweeſt was, zich inbeeldde, dat hy zich uit de hand van zyn vyanden verloſſen konde, maar, hy bedroog zich. God wilde eindelyk het misbruik, 't welk hy van die wonderdaadige giften maakte, ſtraffen, hy bleef gebonden, en vaſt geketent; de Philiſtynen ſtaaken hem de oogen uit, ten einde, om zyn kracht, en leeven onnut te maaken, zy geleidden hem in zeegenpraal in Gaza, en brachten hem aldaar in die droeve ſtaat, van den mooien te draaijen, om brood te hebben. Dit is de eenige der Richteren Iſraëls die gevallen, en in de handen van zyn vyanden geſtorven is; het valt niet zwaar de reden van dit oordel Gods te vinden. De andere Richters hadden hun zonden, maar die van Samſon waaren groot, de hervallingen waaren meenigvoudig, het was natuurlyk, dat die geen, welke zo meenigmaal door de oogen gezondigt had, dezelve verloor.

Hy is verplet onder de puin van een Tempel, die hy omver werpt. Vers 30.

(5.) Het leed niet langer, als zo veel tyden, als'er noodig waaren, om zyn hoofd hairen weder te doen groejen. Als wanneer de Philiſtynen vergaadert zynde, hem by zich deeden koomen. Deze vergaadering geſchiedde niet om huldiging aan de Godheid te doen, wegens de overwinning, welke men op Samſon behaalt had. Het is waar, dat het de gewoonte der Heidenen was, de gedenkteekenen van hun overwinning in hun Tempels aan de voeten van hun altaaren en beelden te geleiden. Dusdaanig is 't, dat het hoofd van Saul in al de Tempels der valſche Goden van die zelve Philiſtynen gedraagen wierd; maar, daar was tuſſchen het gevangen neemen van Samſon, en de offerhanden, waar van wy ſpreeken, terwyl zyn hoofd hairen weder gewaſſen waaren, een genoegzaame langen tuſſchen-tyd verloopen. Dat zy Samſon in den Tempel deeden koomen, was alleenlyk om hun oogen met het aanzien van een man, die hun veel kwaad gedaan, en noch veel meer vreeze aangejaagd had, te verluſtigen. Het zoude onnut zyn, omzichtig na te ſpooren, welk een ſpel deze rampzaalige gevangen ſpeelde, om zyn meeſters te vermaaken; maar, verraſt zynde door hun aandoeningen, bad hy God om hem noch eenmaal te helpen, ten einde, om een eerlyke dood te kunnen ſterven. God verhoorde een gebed, dat hy tot zyn Eer en de verwoeſting der vyanden van zyn kerk inboezemde. En Samſon zich meeſter gemaakt hebbende van de twee pilaaren van den Tempel, die dicht by malkanderen moeten geſtaan hebben, verſchudde hy dezelve, waar door de Tempel nederſtortte, en drie duizend Philiſtynen met Samſon, die onder die puin begraaven wierd, omkwaamen.

De dood van dezen Held is alzo buitengemeen, als zyn leeven; men heeft zeer veel moeite van 't zelve te rechtvaardigen, de droevigen miſleiden zich, met zich in te beelden, dat zy zich de dood kunnen bewerken, ten opzichte, dat zy God, voor dat zy 't uitvoeren, aanbidden. Men heeft zelfs onder de heiligen een moeder en een dochter geplaatſt, welke zich in een rivier wierpen, en zich aldaar verdronken, om het zwaard en de onkuiſchheid van de vervolgers, die heur najaagden, te ontgaan. De heilige *Auguſtinus* durfde echter over deze zaak geen uitſpraak doen. Hy twyffelde, of de kerk een Goddelyk gezag had om zyn oordeel te onderſchraagen, en of de Heilige Geeſt in deze twee vrouwen gewerkt had. Hy ſtemde toe, dat daar een eenige omſtandigheid is, daar in 't geoorloft is, zich te dooden; dat is, als God zulks beveelt. Hoedaanig dan hem een leeven geweigert, dat hy gegeeven heeft? laaten wy daar byvoegen, dat Gods bevel moet baarblyklyk zyn, en dat men zeekere innerlyke en geheime beweegingen voor de ſtem Gods, en voor een inblaazing van den Heiligen Geeſt moet neemen; of veel eer moet men zo veel wonderdaaden, als Samſon gedaan hebben, en gelyk als hy met een bovennatuurlyke kracht, om zich te dooden, bekleed zyn.

De Oudvaders hebben de verantwoording van Samſon gemaakt, om dat zy hem als een voorbeld van Jeſus Chriſtus aanzagen, en onderſchraagt, dat hy in geen ongereegelde plaats in Gaza, als om eenige zaaken van 't geſlacht, trad, dat Delila veel eer zyn vrouw, als een ontuchtige was, en dat de huuwlyken met de Afgodiſten, zo ſtrenglyk door de wet gedoemt, aan den Verloſſer van 't geſlacht geoorloft waaren. Eenige hedendaagſe Schryvers voegen daar by, dat hy die zonden verzoende door een dood, die hy zich manmoedig ter eere Gods, en met het verlies zyner vyanden bewerkte. Maar, kan alles hem verontſchuldigen?

Jeſus Chriſtus had, gelyk hy, een wonderbaare geboorte gehad, door een Engel aan zyn moeder, die onvruchtbaar was, gebootſchapt, hy heeft een vreemde vrouw getrouwt, de Kerk uit Geſlachten t' zaamengeſtelt; die de Philiſtynen, dat is te zeggen, de Ketters getracht hebben hem te ontrooven, hy heeft de poorten des doods, gelyk Samſon, die van de ſtad Gaza, weggedraagen; hy heeft door zyn dood zyn vyanden, en die geen, *die over de dood heerſchte, te weeten den duivel*, vernielt, wiens hoofd hy verplet heeft. Eindelyk is *de ſpyze voortgekoomen van die geen, die ze verſlond.* De dood was die verſlindende leeuw, die alles inzwelgde. Jeſus Chriſtus, die de onſterflykheid en 't leeven draagt, *dat brood des leevens, veel zoeter als hoonig*, van welke by aldien *ymand zal gegeeten hebben, de dood niet ſterven zal.*

UITLEGGING
VAN DE XXXIV AFBEELDING.

Micha maakt een Ephod. De ſtaat van 't geſlacht te dier tyd.

De roof van Micha werd van s'moeders hand verdeelt,
Waar van zy eenig geld laat gieten tot een beeld, (den,
Doch Dans geſlacht verleid den Prieſter door haar woor-
En gaat met d'Afgod, kleed en Heiligdommen door,
Dreigt Michaas huisgezin dat hen vervolgt op 't ſpoor,
En valt in Laïs ſtad waar in zy 't al vermoorden.

XV. HOOFDDEEL. Vers. 5.

(1.) NA Samſons dood was daar een tuſſchenregeering, en dewyl de Richters die de hervormers van den Godsdienſt, en de beſtierders van den vryen ſtaat waaren, ontbraaken, bediende yder een zich van de ongelukkige vryheid, die hy hadde, *om te doen, 't geen hy wilde.* Micha bediende zich mede daar van, gelyk de anderen. Deze man had van zyn moeder elf honderd zilvere ſtukken gerooft; zy had te vergeefs de bezweeringen gedaan om den roover te ontdekken; 't zilver wierd niet wedergevonden; Micha had eindelyk een knaaging in zyn gemoed: hy beleed den roof, die zyn moeder zo geweldige ongeruſtheden veroorzaakte; dewyl zy dit zilver den dienſt van God toegeheiligt had, maakte men daar 't zelve gebruik van. Geduurende de tuſſchenregeering der Richteren, lieten hen de Afgodiſten, die noch een gedeelte van Canaän bezaaten, de vryheid van 't geweeten niet over; ten minſten ſtonden zy hen niet toe, hun offerhanden voor het Tabernakel, volgens de Wet van Mozes, te doen. Micha en zyn moeder van dit voordeel verſtooken, beſlooten een Kapel te ſtichten, ten einde op dat zy en hun nabuuren aldaar God konden dienen; dit was haar eerſte oogwit. Ondertuſſchen, dewyl de heimelyke gedachte der menſchen is, Goden te hebben, die voor hun wandelen, heiligden Micha en zyn moeder, den gemeenen gang volgende, een gedeelte van 't zilver toe, om twee beeldeniſſen te maaken, d'eene geſneeden en d'andere gegooten. De geenen, die in deze beeldeniſſen de Ark met haar verzoendekſel willen vinden, of de twee Cherubynen, waar van d'eene van hout met goude plaaten overdekt, en d'andere van louter goud was, volgens hun giſſingen, dezelve voor de Heilige Text ſtellende, die nooit het hoofdſchrift van beeldeniſſen, noch aan de Cherubynen, noch aan de Ark des Verbonds gegeeven hebben. Men onderſtelt zonder grondſlag dat een der Cherubynen van hout met goud overdekt was, om dezelve met den afgod van Micha, die gegraveert of geſneeden was, te kunnen overeenbrengen; eindelyk kan men in die beeldeniſſen de Cherubynen niet vinden, die niet als een langen tyd daar na door Salomon geſtelt geweeſt zyn; 't welk Micha niet konde raaden. Boven deze twee beelden, die men gekocht had, maakte Micha een Ephod; men moet dezelve niet voor het hemd of den langen rok der Offerprieſters neemen, alhoewel de Schriftuur die meenigmaal dusdaanig noemt; het beteekent het borſtcieraad, 't welk den Hoogenprieſter droeg waar op twaalf dierbaare ſteenen, verbeeldende de twaalf Stammen Iſraëls, vaſtgehecht waaren, en door welkers middel men met God raad pleegde. Micha geloofde dat zulks hem geoorloft was, om dat Gideon dezelve zaak voor hem gedaan had, maar, hy liet niet na te zondigen, want men moet de inſtelling van den dienſt en de richtſnoer van aanbidding van God ontfangen; doch, het is niet geoorloft nieuwe te maaken. De goede oogmerken van Gideon hadden geen gevolg. Dat van Micha was zo veel te ſtrafbaarder om dat hy by den Ephod, aan den waarachtigen God toegeheiligd, Theraphims of beelden voegde, en de aanbidding der Afgoden met die van de Godlykheid ondermengde. Hy konde zyn Kapel een *huis Gods, of der Goden* noemen; dat is onverſchillend, het was het Huis Gods; want het was voornaamentlyk aan den Opperſten God toegeheiligd. Ondertuſſchen, dewyl het de ſtyl der Afgodiſten is, aan hun beelden den naam van Goden te geeven, om dat Laban zich beklaagde, dat men hem zyn Goden ontvoert had, als Rachel zyn Theraphims voor hem verborg; kan men ook overzetten, dat het een huis der Goden was; want men vond daar gegooten beeldeniſſen en beelden. Men had een Offerprieſter van nooden om de gemeene dienſt in deze Kapel te doen; dewyl daar niet een nazaat van Aaron in de plaatzen was, geloofde Micha van deze gewoonlyke richtſnoeren ontſlaagen te zyn, en wederopklimmende tot de oorſpronglyke Wet der Aartsvaderen, verkoor hy zyn eerſtgebooren zoon om dat gebrek te vervullen. Dit duurde niet lang, een Leviet, die te leeven zocht, en bezwaarlyk de middelen van te kunnen beſtaan by zich vond, begaf zich by geval tot Micha, wiens eerſte meening was, den waarachtigen God te dienen. Hy geloofde, dat hy zondigen zoude, byaldien hy 't bevel van die offerpleeging, door de Wet vaſtgeſtelt, niet naêrkwam, dewyl hy de middelen daar toe hadde; hy hield deze Leviet op, hy gaf hem loon om zyn Kapel te bedienen. Hy *vulde hem de hand*, dat is te zeggen, dat hy hem Slachtoffers gaf, om God op te draagen.

XVIII. HOOFDDEEL. Vers 6.

De verſpieders van de Stam Dan vraagen de Godsſpraak om raad.

(2.) Een toeval bedroefde Micha, die met zyn nabuuren offerhanden begon te doen. Vyf mannen van Dan mede Vaderlanders van den Leviet trokken dicht by hem heen, om het land te gaan verſpieden. Ten einde, om een gemaklyke vaſtſtelling voor hun Stam te vinden, hielden zy zich by Micha op. Gelyk men natuurlyk verlangt, om het toekoomende te weeten, en den uitſlag van een ſtoutmoedig en twyffelachtig onderneemen te kennen, wierd de Offerprieſter verplicht met God raad te pleegen, wegens de reis, welke de Daniten ondernoomen hadden. Men vermeent dat hy zich veel eer tot de Theraphims begeeven heeft, om dat deze beelden geſchikt waaren, om Godsſpraaken te geeven, met tooverkunſtige bezweeringen toegeheiligt zynde; maar, men weet niet, hoedaanig dat deze kleine beelden, die niet anders als zyn Huisgoden, en de voorſtanders van een Huis waaren, hebben kunnen ſpreeken en prophetizeeren. De Leviet begaf zich veel eer tot God, volgens 't gebruik, 't welk hy in Iſraël had gezien werkſtellig maaken, dat is te zeggen, met den Ephod te neemen, en God voor de verſpieders te ondervraagen. Alhoewel de dienſt die men hem deed, met eenige vlek van Afgodery ondermengt en bezoedelt was, liet God niet na te antwoorden, dat de reis gelukkig zoude uitvallen.

Zy ontrooven Micha den Ephod. Vers 17.

(3.) De verſpieders doorkruiſten een lange uitgeſtrektheid van 't Land, zy vonden de Stad Laïs, welke geloovende de vyanden verre van haar af te zyn, niet

niet anders dacht, als om zich van de voorspoed te bedienen. De verspieders weder te rug gekeert zynde, bliezen zich lichtlyk den moet in, en 't oogmerk van dezelve te overvallen: zes honderd mannen toogen onder hun beleid op, zy trokken naêr 't huis van Micha, en gaaven bevel van zyn beelden, zyn Ephod, en Offerpriester mede te neemen, en de zaak wierd uitgevoert.

Hy volgt de verspieders na, maar te vergeefs. v. 22.

(4.) Micha, die een genoegzaame groote onkoste gemaakt had, om zyn Kapel op te rechten, en volgens alle waarschynlykheden zucht had om God te dienen, alhoewel hy geen genoegzaam zuivere denkbeelden van den dienst, die hy hem doen moest, hadde, was in wanhoop, als hy vernam, dat men hem *zyn Goden ontrooft had.* Deze bepaaling alleen beteekent, dat onder zyn dienst Afgodery schuilde, want de Schriftuur heeft dezelve van Laban ontleent, die dezelve taal in zyn klachten tegens Jacob voerde; en byaldien daar alleen van de Cherubynen en de Ark gehandelt was, zoude een Israëliet dezelve nooit *zyn Goden* genoemt hebben. Micha niet te vreeden zynde, met zyn droefheid door onnutte uitroepingen uit te waasemen, wekte zyn buuren op, die van de nabuurschap van de Kapel zich bedienden, en verplichtte hen zich te waapenen, om den roof, die men hem gedaan had, te wreeken. Al hun poogingen waaren te vergeefs. De Daniten, die de sterksten waaren, vervolgden hun weg door den Leviet ondersteunt, die zy in hun belangens ingewikkelt hadden, hem vertoonende, dat het veel treffelyker voor hem zoude zyn een gantsche Stam te bedienen, als in dienst van een man alleen te zyn.

Het overvallen van de Stad Laïs door de Stam van Dan. Vers 27.

(5.) Dusdaanig kwaamen zy te Laïs; zy overvielen 't zelve, staaken 't in den brand, en leidden 't in de assche. Deze Stad was aan het te zaamen vlieten van twee kleine rivieren, Jor en Dan genaamt, gelegen, die den naam aan de Jordaan gegeeven hebben. Sidon was daar dertig mylen van afgelegen, en het viel bezwaarlyk, dat deze Stad zich haastig genoeg kon waapenen, om Laïs haar Bondgenoot, bystand te bieden, en den inbreuk der Jooden, die haar in weinig tyds innaamen, te stuiten. Maar, die optocht van deze laatsten, liet niet na ontsteltenis toe te brengen; want zy trokken uit het diepste van Judea, om een groote Stad aan het andere uitterste te overvallen. Dit was een Bende van zes hondert mannen, die Leegersgewyze voorttoogen, alles meesleepten en langs den weg roofden. Waarom diergelyke menschen niet in 't oog gehouden, en tegens hen op zyn hoede te zyn? Men houd staande, dat de Godsspraak van Mozes, die gezegt had, *Dan is 't jong van een Leeuw, dat uit Bascan zal springen.* Deut. 33. Naêr den letter vervult wierd, om dat de zeshonderd mannen van Dan, over den berg van Ephraïm getrokken zynde, over den Jordaan toogen, en hun weg door Bascan naamen, van waar zy zich op een onvoorziene wyze op de Stad wierpen, gelyk een Leeuw op de prooi, welke hy verscheurt. Men herbouwde een nieuwe Stad op de steenhoopen van Laïs, 't welk men tot de grond toe verwoest had, en een gedeelte van de Stam van Dan, die aan de andere zyde geen Lands genoeg had, stelde zich daar ter neder; zy moesten in erkentenis van God, die hen onderschraagt had, hun Godsdienst zuiveren; maar, in tegendeel, voegden zy een nieuwe beeldenis tot de eersten, welke zy *tot den tyd van de gevangenis van 't Land*, of *tot dat het Land overging*, aanbaden. Deze woorden van de Heilige Geschiedenisschryver zyn duister; maar, daar is een soort van verklaaring in 't volgende Vers; dewyl men daar verstaat, dat de Afgodendienst stand hield, zo lang 't huis Gods in *Scilo* was. Men moet daar door den tyd verstaan, als wanneer de Ark van Scilo in 't Leeger gedraagen, en door de Philistynen genoomen wierd, die verplicht wierden, dezelve weder te rug te zenden. Inderdaad hervormde Samuel de Kerk, en die van Dan verlieten alstoen hun Afgoden; maar, Jeroboam herstelde eenige tyd daar na de goude Kalveren, onder voorwendzel, van 't volk, verre van het Tabernakel afgelegen, de moeite te bespaaren van aldaar te gaan aanbidden. Ten tyde van Jesus Christus was zy Cesarea Philippi genaamt, om dat Philippus, de zoon van den grooten Herodes, en Viervorst van Iturien, dezelve ter eere van Tiberius herbouwde, en daar zyn Hoofdstad van maakte. Daar was 't, dat de Heilige Petrus aan Jesus Christus betuigde, dat hy Gods zoon was, en de Zaaligmaaker van de waereld een vrouw genas, welke tot de uitterste nood gebracht was, door een bloedvloejing, welke een langen tyd geduurd had. Men zegt dat zy hem aldaar een beeld opgerecht heeft, 't welk de deugd had om 't zelve kwaad te geneezen; maar die wonderdaad laat niet na zeer twyffelachtig te zyn, alhoewel eenige Oudvaders 't zelve gelooft hebben.

UITLEGGING

VAN DE XXXV. AFBEELDING.

De byzit van een Leviet te Gibea geschonden.

Men moord, door geile drift te snood vervoert, een vrouw,
Doch weerwraak wreekt het leed van die geschonde
En baad in 't heete bloed der dart'le Benjamiten, (trouw,
Wier vluchtend overschot in Rimmons klippen treurt,
Tot dat Barmhertigheid weêr toestaat, op haar beurt,
Den trouw en maagdenroof op 't feest der Israliten.

XIX. HOOFDDEEL. Vers 26.

(1.) DE Israëliten naamen alzo wel de zeden als den Godsdienst der Canaäniten aan; hun onreinigheid klom tot de overmaate toe, welke een Burgerlyken Oorlog, en by naêr de geheele verwoesting van een Stam veroorzaakte: een Leviet, door den Wet, en zyn ampt dubbeld verplicht om heiliglyk te leeven, liet niet na een byzit te onderhouden; zommigen hebben geloofd, dat zy zyn vrouw was; maar, de Heilige Geschiedenisschryver geeft haar zo menigmaal een anderen naam, dat men zich daar in niet kan misleiden; zy was te Bethlehem gebooren, daar haar geslacht noch woonde; zy vluchtte derwaarts om de straffe, welke haar overspel verdiende, te ontgaan. Haar man verdroeg deze hoon, en gong na een afzyn van vier maanden, deze onkuische zoeken. De wedervereeniging wierd door toedoen van den vader bewerkt. Eindelyk hernam hy, na veelvuldige uitstellingen door 't wellustig leeven veroorzaakt, met deze vrouw en knecht den weg van 't gebergte van Ephraïm; hy was laat vertrokken, en de Zon begon te daalen, als zy voor by Jerusalem gingen. Alhoewel de Stam van Juda deze Stad van Kalebs tyd af gewonnen had, was zy zedert in de macht der Jebusiten haar eerste meesters weder gevallen. Men konde daar binnen treeden, daar was geen Wet, welke zulks verbood; ondertusschen, dewyl daar niet een eenig Israëliet woonde, vreesde

de Reizigers van aldaar met geen zeekerheid te zullen kunnen verblyven. Deze Leviet zoude moogelyk meêr menschelykheid en deugd onder de ongeloovigen, als onder zyn eigen geslacht gevonden hebben, hy vervolgde zyn weg tot dat de Zon onder was, en trad in een kleine Stad van de Stam van Benjamin, Gibea genaamt; hy was daar nauwlyks by zyn huiswaard ingetreeden, of de Jongelingschap van de Stad smeede een snood voorneemen om deze vreemdeling te schenden. Zy verzochten haar door verdubbelde verhaastingen, en men trad tot het geweld. De Huiswaard wierd verbaast, en de ongestuimigheid van een ongebonde Jeugd niet wederstaan kunnende, verkoor hy liever zyn eigen dochter op te offeren, als eenige aanstootelykheid aan 't Recht van Gastvryheid te geeven; dezelve zyde, welke Loth genoomen had, verkiezende; hy zondigde, gelyk als hy. Het is te verwonderen, een Vader te zien, die de bewaarder van zyn dochters maagdelyke staat moest zyn, haar bloot stellen, en tot zyn eigen verzeekering opofferen. De Leviet, die zyn byzit aan deze toomelooze jeugd overliet, verloor zo veel niet, maar, hy liet mede niet na te zondigen. Men misbruykte met de uitterste overmaate deze overgelaate vrouw, welke 's morgens aan de poort van haar huiswaard stierf. De Leviet, die haar in die staat vond, wierd door een schriklyk verlangen verplicht om zich te wreeken. De menschelykheid vereischt dat men de dooden tot in hun graf waardeert. Deze achting vermeerdert naêr de evenredenheid, dat de persoonen, die de dood weggerukt heeft, ons lief en aangenaam geweest zyn. Onderwylen sneed de Leviet het doode lichchaam van zyn byzit aan stukken, verdeelde het zelve in twaalf deelen, en zond ze aan de twaalf Stammen Israëls. Zyn oogmerk was om het volk door 't aanschouwen van een treffend en buitengemeen voorwerp te ontroeren: ieder gedeelte van dit doode lichchaam verzocht recht van ieder Stam, en verbeeldde de misdaad zo leevendig, dat het onmooglyk was, daar door niet getroffen te zyn.

XX. HOOFDDEEL. Vers 34.

Wreede nederlaag der Benjamiten, ter oorzaake van deze schendery.

(2.) De schriklykheid van dit schouwspel, 't welk men voor de oogen van 't volk ten toon stelde, en de vreeze van in een zelve kastyding met deze Stam gedompelt te zullen zyn, welke de misdaaden van 't aloude Sodoma hernieuwde, verplichtte 't zelve te vergaderen, om gezaamentlyk een zo openbaare zonde te straffen. De Leviet verscheen in de vergaadering, en leide hen zelfs de misdaad ten tweedemaal voor oogen. Men zond om de schuldigen af te vorderen, ten einde, om aan dezelve een voorbeeldelyke straffe te oeffenen. Benjamin in zyn verderf loopende, weigerde hen over te leeveren. Men besloot de beleegering van Gibea te onderneemen, en deze misdaadige stad te straffen. De overwinning scheen zeeker, en de oorlog was rechtvaardig, men handelde niet om eenige winsten te onderstaan, maar, om een zonde tegen de Wet en een geheiligde perzoon begaan, te straffen. Het getal der strydelingen was ongelyk; vier maal honderd duizend mannen van de zyde der Israëliten, toogen op tegen *de kleine Benjamin*, en een Stam alleen. Men had met God raad gepleegd, en bekommert, dat men zich in die geen, die 't krygsbestier moest toevertrouwt worden, mocht bedriegen, of dat de jeloerschheid dier geenen, die naêr dat gezag dongen, eenige verdeeling mocht veroorzaaken, had men van God verstaan, dat Juda aan 't hoofd van de andere Stammen moest trekken. Onderwylen wierden de Israëliten tweemaalen verslagen, en verlooren drie en veertig duizend mannen in twee veldslaagen. Waaren dan Gods Orakelen bedrieglyk, en hadden dezelve heur de overwinning niet belooft, als om heur te bederven? zonder twyffel, neen: maar God beantwoorde dezelve niet, als in het einde van den oorlog, welke ten voordeel van de Israëliten moest uitvallen, dewyl de Stam van Benjamin daar onderging. Hy wilde dan alle de Stammen verwittigen, dat zy met te veel drift tot de verwoesting hunner broederen toogen; men moet, de misdryven der anderen straffende, zulks met gemaatigheid en droefheid verrichten, en men moet zich van zyne eigen zonden reinigen, alvoorens het wraakgerecht tegen de schuldigen te oeffenen; inderdaad, de Israëliten, door een klein getal Benjamiten geslaagen zynde, verneederden zich, vastten en weenden; en deze verneedering deed hun zeegepraalen.

XXI. HOOFDDEEL. Vers 7.

Verbod, van met de Stam van Benjamin te trouwen.

(3.) De Israëliten trokken de bewoonders van Gibea tot den stryd, en verplichtten hen door een waarschynlyke vlucht hun muuren te verlaaten. Zy waaren ter nauwer nood in 't veld verspreid, of de vluchtelingen keerden zich om naer den geenen, die hen vervolgden, en slooten zich in een. De schrik en wanordre vermeerderden, als zy in 't wederkeeren hun Stad lichter laage zagen branden. Zommige benden, die zich in de hinderlaag aan de andere zyde van de Stad gelegt hadden, waaren daar binnen getrokken, en dezelve by naer verlaaten vindende, begonden zy dezelve in brand te steeken. Vorders was daar voor niemand lyfberging over; de vrouwen en kinderen van deze rampzaalige Stad moesten zo wel de scherpte des zwaards ondergaan, als de geenen, die de waapenen voerden; daar sneuvelden vyf en twintig duizend Benjamiten, die de geheele Stam uitmaakten; ten minsten, ontkwaamen daar niet meer als zes honderd, die zich in de woestyn verborgen. De andere Steden van deze Stam ondergingen 't zelve lot. De Wet met eede gestaaft, zoude wel haast de gantsche uitroejing van 't zelve Geslacht voltrokken hebben; want, men had gezwooren, van hun niet een eenige dochter ten huuwlyk te geven; maar, de Israëliten geraakt zynde, door een gedeelte van hun lichchaam t'eenemaal afgesneeden te zien, kreegen berouw; men kende de verhaasting van den eed, en besloot dezelve te hervormen.

De nederlaag der bewoonders van Jabes, hun dochteren aan de Benjamiten gegeeven. Vers 14.

(4.) De Israëliten vonden een middel om hun eed te doen beklyven, maar 't zelve kostte het leeven van de bewoonders van een gantsche Stad, dit was Jabes in Gilead, welke de waapenen tegens Benjamin niet opgenoomen had, dit wierd als een wederspannigheid tegen 't gantsch lichchaam van 't geslacht aangezien, welk al haar benden te zaamen gevoegt had. Men besloot haar door een algemeene verwoesting te straffen; de zaak wierd uitgevoert, en men spaarde niemand als de maagden, welke zich ten getal van vier hondert vonden, welke aan de Benjamiten, die in de woestyn gevlucht waaren, ten huuwlyk gegeeven wierden.

Doch-

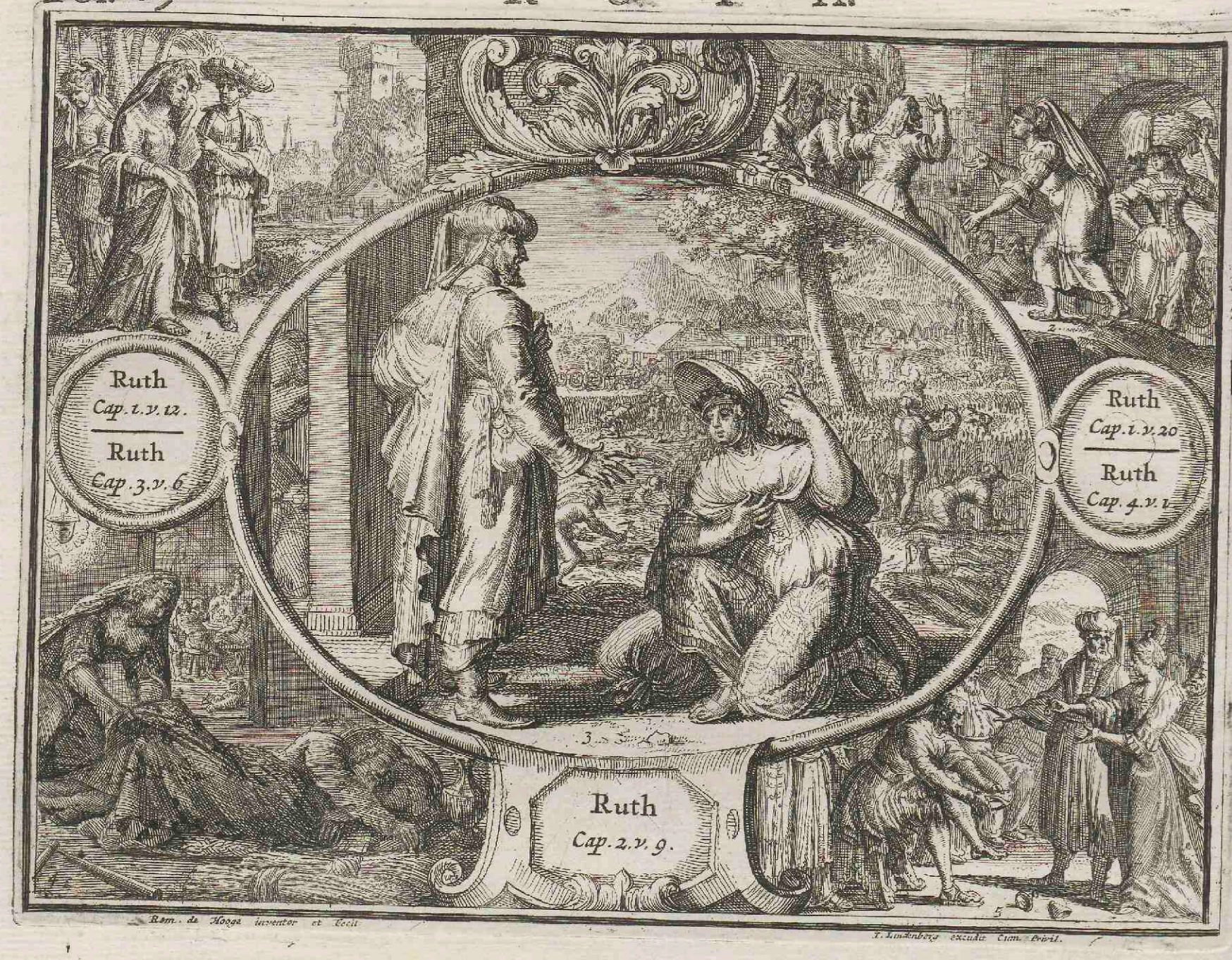

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXXVI. AFBEELDING.

Daar Orpa Treurig blijft, en in haar traanen ſmelt,
Verlaat haar Naêmi van Ruth op reis verzelt,
En trekt naêr 's Vaders ſtad met lieſd' en vreugd ontfaugen;
Des Ruth het graan van d'oogſt vergaart op Boaz Land,
En 's nagts op 's moeders raad bezoekt haar bloedverwant,
En werd zyn Echtgenoot door kuiſche Min bevangen,

Dochters gerooft. Argliſtigheden om een Eed te verdeedigen. Vers 21.

(5.) Men moeſt noch twee honderd dochters vinden, ten einde, op dat die geenen, die van deze verwoeſte Stam overgebleeven waaren, kinderen konden verwekken. Men deed de dochteren der Iſraëliten, door de Benjamiten, die ze van nooden hadden, wegrooven. Deze raad wierd door de Opperhoofden van 't Geſlacht gegeven, buiten weeten van de Vaders, aan wie het recht van hun kinderen uit te trouwen, toebehoorde. Men zondigde dubbeld, de Benjamiten aanraadende de dochteren van *Scilo* te rooven, om dat men aldaar den Wet en den Eed beſpotte, de Vaders hun gezag door een ſchrikkelyke geweldenaary benam, en den Godsdienſt, en de gewoonlyke Feeſten van den leevendigen God daar deed tuſſchen koomen, om zo veel te ligter een onrechtvaardige raad uit te voeren.

UITLEGGING

VAN DE XXXVI. AFBEELDING.

Naëmi wil zich van haar ſchoondochters affcheiden, en keert weder in haar land.

Daar Orpa treurig blyft, en in haar traanen ſmelt,
Verlaat haar Naëmi van Ruth op reis verzelt, (gen;
En trekt naêr's Vaders ſtad met liefd' en vreugd ontfan-
Des Ruth het graan van d'oog ſt vergaart op Boaz Land,
En's nagts op's moeders raad bezoekt haar bloedverwant,
En werd zyn Echtgenoot door kuiſche Min bevangen.

I. HOOFDDEEL. Vers 12.

(1.) *Joſephus* heeft zich bedroogen, dewyl hy gelooft heeft, dat de geſchiedenis van Ruth, welke men aan die der Richteren gehecht heeft, moeſt ten tyde van den Hoogepriester Eli verhaalt geweeſt zyn, die het Prieſterſchap en 't beſtier boven de oudſte tak van Aarons geſlacht met geweld in bezit genomen hebbende, door deze onrechtvaardigheid Elimelech, de man van Naëmi, verplicht hadde, zyn Vaderland te verlaaten, om zich by de Moabiten te begeeven. Deze Geſchiedenis-ſchryver heeft niet alleen den tyd, maar, de voornaamſte omſtandigheden van een zo veel te aanmerkelyker uitkomſt verandert, om dat Jezus Chriſtus uit Ruth is afgedaalt. Zyn Godsdienſt verplichtte hem om nauwkeurig de Schriftuur te volgen, maar hy is zulks echter niet naergekoomen; hy heeft zelfs nieuwe verwarringen gehad, de geſchiedenis der Rechteren verlengende, en 592 jaaren zedert den Uittocht van Egypten, tot den tyd reekenende dat Salomon den Tempel bouwde, hy verlengt dat zelfs zomtyds tot over de twintig jaaren. Onderwylen reekent de Schriftuur niet meer als 480 jaaren. Wyders volſtrekt het aan te merken, dat Boaz, die Ruth trouwde, de Overgrootvader van David was, om te begrypen, dat hy onder de Regeering van Eli, wien Samuel in plaats volgde, niet geleeft heeft. Men moet toeſtaan, dat daar altoos een aanmerkelyke zwaarigheid overblyft, om dat de Heilige Mattheus, het Geſlachtregiſter van Jeſus Chriſtus maakende, uitdrukt, dat Boaz de zoon van Rachab was. Hy moeſt dan weinig tyds na den optocht uit Egypten gebooren geweeſt zyn, en byaldien zulks dusdaanig is, konde hy, de Vader van Obed, Overgrootvader van David niet zyn, anderzints moeſt men hem een alzo lang leeven als dat der Aardsvaderen toeſchryven, men moeſt mede 't leeven van zyn zoon en neef verlengen, het moeſt zyn, dat vier menſchen van een en 't zelve geſlacht, de een den anderen in plaats volgende, alle over de 80 jaaren geleeft hebben, en dat zy alle kinderen van die ouderdom hadden; en zelfs met het behulpmiddel van deze onderſtelling, heeft men boven dien veel moeite om 't getal van 366 jaaren te vinden, die zedert het inneemen van Jericho, daar Rachab woonde, tot aan Davids geboorte, verloopen zyn. De nauwkeurige onderzoekers ontlaſten zich daar van, met te zeggen dat Rachab niet meer als 14 jaaren oud was, als Jericho ingenoomen wierd, dat zy Boaz niet eer als in veel hooger ouderdom, gelyk als Sara, gekreegen heeft. Zy verlengen gevolglyk 't leeven van Obed, Jeſſe en Iſaï, den Vader van David; maar, zulks komt niet over een met de Heilige geſchiedenis; want Iſaï leefde noch tyds genoeg, om zyn zoon in die ouderdom te zien van in 't Leeger Goliad te gaan dooden, en om hem in zyn ſchuilplaats by Nachas te vervolgen. Hoedaanig zoude zulks weezen kunnen, by aldien hy alreeds 80 jaaren oud was, als David in de waereld kwam. Men kan zich niet voldoen, als met te erkennen, dat de Heilige Mattheus het geſlacht, dat Rachab volgde, en mooglyk twee geſlachten, overgeſlaagen heeft, ten einde om tot bekende perſoonen over te treeden, gelyk zyn neef Boaz en Ruth waaren. Ik weet niet waarom dat men zwaarigheid maakt van zulks toe te ſtaan, dewyl het onwederleglyk is, dat de Heilige Mattheus altoos die wyze opgevolgt, en onder ſtilzwygentheid drie Koningen voor by gegaan heeft, die in dit geſlacht moeſten koomen. By aldien 't de affchryvers zyn, die de naamen van deze drie Vorſten vergeeten hebben, kunnen zy dezelve misſlag hebben, wegens den zoon van Rachab, die Vader of Grootvader van Boaz was. En byaldien 't de Heilige Mattheus is, die dit voorbedachtlyk overgeſlaagen heeft, kan men hem echter niet beſchuldigen, om dat hy altyd de Geſlacht-lyn van de Grootvader tot den neef volgde, om niet, als van menſchen, die in de geſchiedenis bekent waaren, en daar de gedaante van gemaakt hadden, te ſpreeken. Deze giſſing volgende, vervalt de zwaarigheid; want Rachab konde een Zoon op haar 50 jaaren hebben. Boaz, die daar van afdaalde, was oud als hy Ruth trouwde; om welke reden zy niet geloofde, een groot gevaar te loopen, met by hem te ſlaapen, en de een en d'andere zoude onder de regeering van Debora honderd en zeventig jaaren na het verwoeſten van Jericho geleeft hebben, en daar is niet meer overig als een redelyk getal van jaaren, voor de drie Geſlachten, die tot aan David volgen, die de jongſte van de kinderen van Iſaï was. Het was dan onder Debora dat Ruth Boaz trouwde, ik heb deze zwaarigheid van Tydreekening aangeroert, om dat zy eene der aanmerkelykſte van de Schriftuur is, laaten wy tot de zaak koomen. De Offerdoening wierd in 't Geſlacht van Eli overgedraagen, door een uitdruklyk bevel van God, wegens de ſchrikkelyke wanordren ontſtooken, welke door de nakoomelingſchap van Eleazar begaan wierden, aan welke dezelve toekwam. Het was dan de onrechtmaatige bezitting van het Hoogenprieſters ampt door Eli niet, maar, de hongersnood, welke Elimelech uit zyn Land verdreef, wiens naam *Joſephus* verkeerdelyk verandert, met hem Abimelech te noemen, deze man tien jaaren by de Moabiten gewoont heb-

hebbende, ſtierf, na dat hy zyn twee zoonen met twee vrouwen van 't zelve Land getrouwt had. Zy volgden hem kort na, en lieten hun vrouwen kinderlooze weduwen na onder 't gezag van Naëmi, welke zich alleen vindende, beſloot om weder naer Bethlehem te keeren, alwaar zy haar geſlacht had, en meer vertroofting en byſtand konde vinden. Zy moeſt dienshalven zich van haar Schoondochters afſcheiden. Deze Afgodiſche vrouwen zouden met geen goede oogen in Bethlehem aangezien geworden zyn: en, daar was geen waarſchynlykheid, dat zy heur Vaderland, Geſlacht en Goden zouden willen verlaaten. Inderdaad Orpha, eene dezer Schoondochters, welke de overeenkooming van naamen voor de moeder van Goliath heeft doen neemen, beſloot haar Schoonmoeder te verlaaten, enin haar Land te woonen; d'andere was Ruth genaamt, men doet haar van Eglon, Koning van Moab, afdaalen, ten einde om de afkomſt van David en Jeſus Chriſtus veel doorluchtiger te maaken. Maar, het is niet waarſchynlyk, dat een vrouw, welke vernedert was om kooren-airen te leezen, om haar koſt te winnen in het Land van haar Schoonvader en haar man, een Konings dochter was. Hoe klein de Koningen te dier tyd waaren, zoude een Vorſt zyn dochter aan een vreemde Jood niet ten huuwelyk gegeeven hebben, wien de hongersnood tot in zyn Land gedreeven had. Wyders was Eglon een lange tyd gedood geweeſt, alvoorens Ruth zich konde uittrouwen.

Zy keert weder naêr Bethlehem. Vers 20.

(2.) Zy had van de verlichtingen van 't Geſlacht, daar zy ingetreeden was, zich bedient, en alhoewel zy geen opentlyke belydenis van de Joodſche Godsdienſt deed, dewyl haar Schoonmoeder haar zond om haar Goden aan te bidden, liet zy niet na daar van eenig beginzel te hebben; want zy *zwoer by de Eeuwige* dat zy zich van Naëmi niet zoude affcheiden, en dat zy in het toekoomende haar God zoude aanbidden, *uw volk zal myn volk, en uw God myn God zyn.* De verbintenis tuſſchen deze twee vrouwen was zo naauw, dat de dood zelfs heur niet ſcheiden moeſt, om dat zy niet anders als een en dezelve graffſtede wilden hebben. Naëmi, wegens het geloove van deze weduwe geraakt, geleidde haar met zich naêr Bethlehem. Men liet niet na van haar na een afzyn van tien of twaalf jaaren te erkennen, zich den rey, welke zy in 't geſlacht gehouden had, en mooglyk noch meer haar deugd erinnerende. Men verblydde zich over haar wederkomſt. Maar, Naëmi meêr gevoelig van haar eigen ellenden, als van de vreugde van haar mede ſtedelingen, ſtuitte die toejuigingen. Zy wilde zelfs van naam veranderen, en een, die haar droefheid en ellende gevoelig beteekende, aanneemen: *noemt my niet Naëmi,* zeide zy tot haar nabuuren; *maar, noemt my Mara, want de Eeuwige heeft verſlaagen, en de Almachtige heeft my bedroeft.*

II. HOOFDDEEL. Vers 9.

Boaz erkent Ruth voor zyn Bloedverwante.

(3.) Inderdaad, Naëmi was arm, zo dat zy verplicht was, haar Schoondochter te zenden, in eenig veld kooren-airen te gaan leezen om noodig onderhoud te erlangen: zy trad by geval in dat van Boaz, een ryk en machtig man. Men ſtelt hem als een der Rechters van Iſraël, maar zulks is niet als een oogwit, 't welk men heeft om een Geſlacht te verheffen waar uit de Meſſias zyn oorſprong getrokken heeft; hy wierd verwondert een vreemde vrouw te vinden, welke in zyn Oogſt kooren-airen ging verzaamelen; want, alhoewel God bevoolen had, dat de airen, die in 't veld overbleeven den vreemdeling, de weduwe, en den wees toekwaamen, was daar een zo ſchrikkelyken haat tuſſchen de ongeloovige Moabiten en de Jooden, dat de Barmhertigheid tuſſchen hen zeldzaam was. Boaz was nauwlyks van deze gevallen van Ruth onderricht, of van haar ellende, en noch meer van haar deugd, en van de verbintenis welke zy met een God hadde, die zy van te vooren niet kende, gevoelig zynde, wenſchte hy haar duizend zeegeningen toe, en beval aan zyn dienaars groote achting voor haar te hebben, niet alleen van haar kooren-airen, gelyk zy wilde, te laaten verzaamelen, maar, haar met hen te doen eeten.

III. HOOFDDEEL. Vers 6.

Het onderzoek van 't Verbond.

(4.) Deze beginſelen hadden gelukkige gevolgen. Naëmi gaf aan Ruth een zeer fyne raad; die beſtond in Boaz, die haar bloedverwant was, te gaan vinden, van by hem buiten zyn weeten te gaan ſlaapen, en zich als hy weder opſtond, te doen kennen. Die geenen, welke meinen dat de woorden van de Heilige Schryver, die de verkeering van Ruth met Boaz behelzen, een weinig hard zyn, die hen verdoemen, en die andere bepaalingen daar in vullen, *welke de verkoop van een ſtuk Velds aanmerken, welkers prys in de onderhandeling van 't huuwelyk moeſt koomen.* en haar huuwlyks gaave uitmaaken, geeven ſtoute giſſingen voor de Heilige waarheden, geen acht ſlaande, dat de geloovige Geſchiedenisſchryver naaktelyk de zaaken, gelyk de zelve voorgevallen zyn, verhaalt, en dat hy in 't vervalſchen van een verhaal zwaarigheid ſtellen moet, terwyl men overeenkomt dat den uitvinder Godlyk ingeboezemt is.

IV. HOOFDDEEL. Vers 1.

Het huuwlyk van Boaz met Ruth.

(5.) Boaz, van de oogmerken van Naëmi en Ruth verwittigt zynde, begreep aanſtonds de rechtvaardigheid daar van. Men meent dat hy de Oom van haar man was; maar, by aldien zulks waar was, zoude het recht van *herhandelbaar Verbond,* hem onwederleglyk toebehoort hebben. Onderwylen zat Boaz aan de poort van de Stad; hy nam daar tien getuigen, voor wie hy een bloedverwant, die nader als hy was, aanmaande de vrouw en de erffenis aan te neemen. Inderdaad, God die het Land Canaan aan de twaalf Stammen Iſraëls verdeelt had, begeerde niet, dat noch de Stammen, noch de Landen, noch de Geſlachten zich onder een mengden. Deze onder een menging was onuitvluchtbaar, by aldien men van d'eene Stam tot den anderen had kunnen overgaan, en zich van de Landen door 't recht van plaatsvolging meeſter maaken, of dat de verkoop van onroerende goederen eeuwig duurend, gelyk in de andere geſlachten geweeſt was. God had ten einde om dit ongelyk te verhoeden, twee Wetten gemaakt, de eene, dat alle de vervremde erffeniſſen aan de eigenaars, of aan het zelve Geſlacht van de zelve Stam in het Jubeljaar, 't welk van 50 tot 50 jaaren wederkwaam, zouden wederkeeren; dusdaanig was daar noch verkoop noch vervreemding, die eeuwigduurend was, men redenmaatigde den prys van een Land naêr het getal der jaaren, die zedert de verkoop tot aan die van 't Jubeljaar verloopen moeſten.

Boven deze algemeene Wet had God aan de byzonderen van een Geslacht het recht overgelaaten van de gronden weder naer zich te neemen, die vervreemd geweest waaren, den prys van de verkoop wedergeevende, dat was, 't geen men 't *herhandelbaar Verbond* noemde, en op dat deze grond onschendbaarder in 't zelve huis bleef. Byaldien de doodde, waar door men de erffenis trok, geen kinderen nagelaten had, die uit zyn naam en van zyn goederen erven konden, nam men de vrouw alzo wel als 't Land van den overleedene aan. En de kinderen, die daar uit geteeld wierden, voerden den naam van de eerstен man, en erfden 't geen men vervreemd had. Men heeft deze Wet moeten uitleggen, ten einde om veel klaarder te begrypen 't geen Boaz voor Ruth deede. Hy bood het Land en de vrouw den naasten bloedverwant aan, die haar weigerde, het zy hy alreeds andere kinderen hadde, en de scheuring vreesde, die gemeenlyk uit de vermenging der erfgenaamen spruit, het zy veel eer, om dat hy het geld, dat men hem afvorderde, om 't Verbonde Land wederom te neemen, niet konde betaalen. Hy gaf zyn recht aan Boaz over, en om te beteekenen dat hy daar volkoomentlyk aftrad, trok hy zyn schoen uit.

Josephus schryft deze daad aan Ruth toe, welke door bevel van Boaz den schoen van haar bloedverwant uittrok, en hem eenige slaagen in zyn aangezicht gaf, ten einde om een volkoome afstand van zyn Recht te beteekenen. Maar, alhoewel de Heilige Schryver zich op een dubbelzinnige wyze, wegens deze gewoonte uitgelegt heeft, is het ten minsten zeeker, dat hy niet zegt, dat Ruth daar tusschen gekoomen zy; het blykt in tegendeel, dat zy afweezend by haar Schoonmoeder was, terwyl de afstand aan de poort van de Stad geschiedde. Het is zelfs zeer waarschynlyk, dat het de bloedverwant van Boaz was, die zyn schoen ontbond, om daar door te beteekenen, dat hy zich van al zyn eigendom ontblootte, en van t recht 't welk hem verre boven Boaz toekwam, afstond. De Heilige *Cyprianus* heeft deze uitlegging hooger als die der rechtsgeleerden gewaardeert, die gelooft hebben, dat het Recht begeerde, dat, die iets verkreeg, eenige zaak aan den verkooper gaf, of aan den geen, die van zyn Rechten afstond. Het zy hoe 't zy, Boaz trouwde, op de weigering van die bloedverwant met Ruth. En uit haar, alhoewel een vervreemde van 't Verbond, is David, en by vervolg Jesus Christus afgedaalt. Deze vrouw die zich met Rachab in het Geslachtregister van Jesus Christus vind, is als een voorspel van de roeping der Heidenen aangezien. Maar daar en boven leert zy dat God een ongeloovige, die zich bekeert, en zich ernstlyk aan zyn dienst verknocht heeft, voor alle de vrouwen, in zyn Verbond gebooren, stelt, welke, met een uitterlyke belydenis van den waarachtigen Godsdienst vergenoegt, veronachtzaamen het geen weezendlyk in heur Godsdienst, en in de plichten van 't leeven is. Ruth, welke haar Schoonmoeder niet verliet, haar over al volgde, en haar God aanbad, is meer als een oneindig getal van Israëlitische vrouwen gewaardeert, welke boven haar de voordeelen van de geboorte en de kennisse van God hadden.

Eynde des Boeks
RUTH.

UITLEGGING
VAN DE XXXVII. AFBEELDING.

Heli beschuldigt Hanna met dronkenschap.

Godvruchte Hanna werd met dronkenschap beticht
Door Heli, daar zyn kroost schend d'offerwet en plicht;
En d'offerhanden rooft der Godsgewyd' Altaaren,
Des Gods gezant dien Vorst Gods wraak en straf voorspelt;
Men brengt zyn zoonen om, en roofd Gods Ark op 't veld;
En Heli breekt den hals beroert door deze maaren.

I. HOOFDDEEL. Vers 14.

(1.) HEli voor den stem des volks doof, dat tegens hem en zyn geslacht uitborst, kon de beweeging van een vrouw niet verdragen, hy beeldde zich in, dat de vrouw, welke heimelyke gebeden stortte, dronken was, hy berispte haar, en bestrafte de ingebeelde overmaaten, terwyl hy zaakelyke kerkrooveryen in zyn huis leed; dusdaanig is 't, dat men vaardig in 't oordeelen, en strenge bestraffers der gebreeken van anderen zynde, de oogen sluit voor de zonden van den geenen, die ons aangaan. Hanna, welke zedert de moeder van Samuel was, zuiverde zich van de misdaad, welke men haar verweet, en verzocht den zegen van den Hoogenpriester, die dezelve haar niet konde weigeren.

II. HOOFDDEEL. Vers 13.

Het misbruik, 't welk de zoonen Heli van hun bediening maakten.

(2.) Heli was van den jongsten tak van 't huis Aarons. De offerdoening was altyd door de Oudsten van dat Geslacht bezeeten geweest; maar God, wegens de zonden in 't Geslacht van Eleazar begaan, vergramt, had het zelve deze bediening ontnoomen, en dezelve in den tak van den jongsten overgebracht, en Heli oeffende alstoen dezelve. Deze Hoogepriester scheen God bemint te hebben; de Schriftuur berispt hem niet als wegens een misdaadige wilvaardigheid voor zyn kinderen, welke hem twee misdaaden, alzo ongerymt, als de Kerkroovery en onreinigheid deed verdraagen. De gierigheid der Offerpriesters verkoelde den Godsdienst van 't volk; dewyl hun zielen, die met Goddelyke waarheden moesten vervult zyn, zich aan verderflyke goederen overgaaven, en niet dachten, als om hun misdaadige hertstochten te verzaadigen, men veracht dezelve, en men verwaarloost een dienst, welke men niet als door belangen ziet oeffenen; de Godsdienst scheen niet meer als een voorwendzel, waar van men zich bedient, om den misdaad te bedekken, en om dezelve strafloos te begaan. De kinderen van Heli, Offerpriesters onder hun Vader, gaaven plaats aan deze schandvlek, om dat zy een gedeelte van de Slachtoffers zich toeeigenden, en dezelve met geweld, als men hun gierigheid tegenstond, wegnaamen. Zy misbruikten mede de aandacht der vrouwen, welke geheele nachten ten dienst van God toeheiligden, en aan de poort van het Tabernakel waakten. Het volk klaagde zulks aan Heli, en verzocht van hem recht over zyn kinderen; hy deed zich geweld aan, en bestrafte een misdaad niet, welke al te openbaar was, om ontvynst te worden.

Voorzegging van Samuel aan Heli, en den val van zyn huis. Vers 27.

(3.) Deze vertoogingen hadden gantsch geen indruk, het

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXXVII. AFBEELDING.

Godvruchte Hanna werd met dronkenſchap beticht
Door Heli, daar zyn krooſt ſchend d'offerwet en plicht,
En d'offerhanden rooft der Godsgewyd' Altaaren,
Des Gods gezant dien Vorſt Gods wraak en ſtraf voorſpelt;
Men brengt zyn zoonen om, en roofd Gods Ark op 't veld,
En Heli breekt den hals beroert door deze maaren.

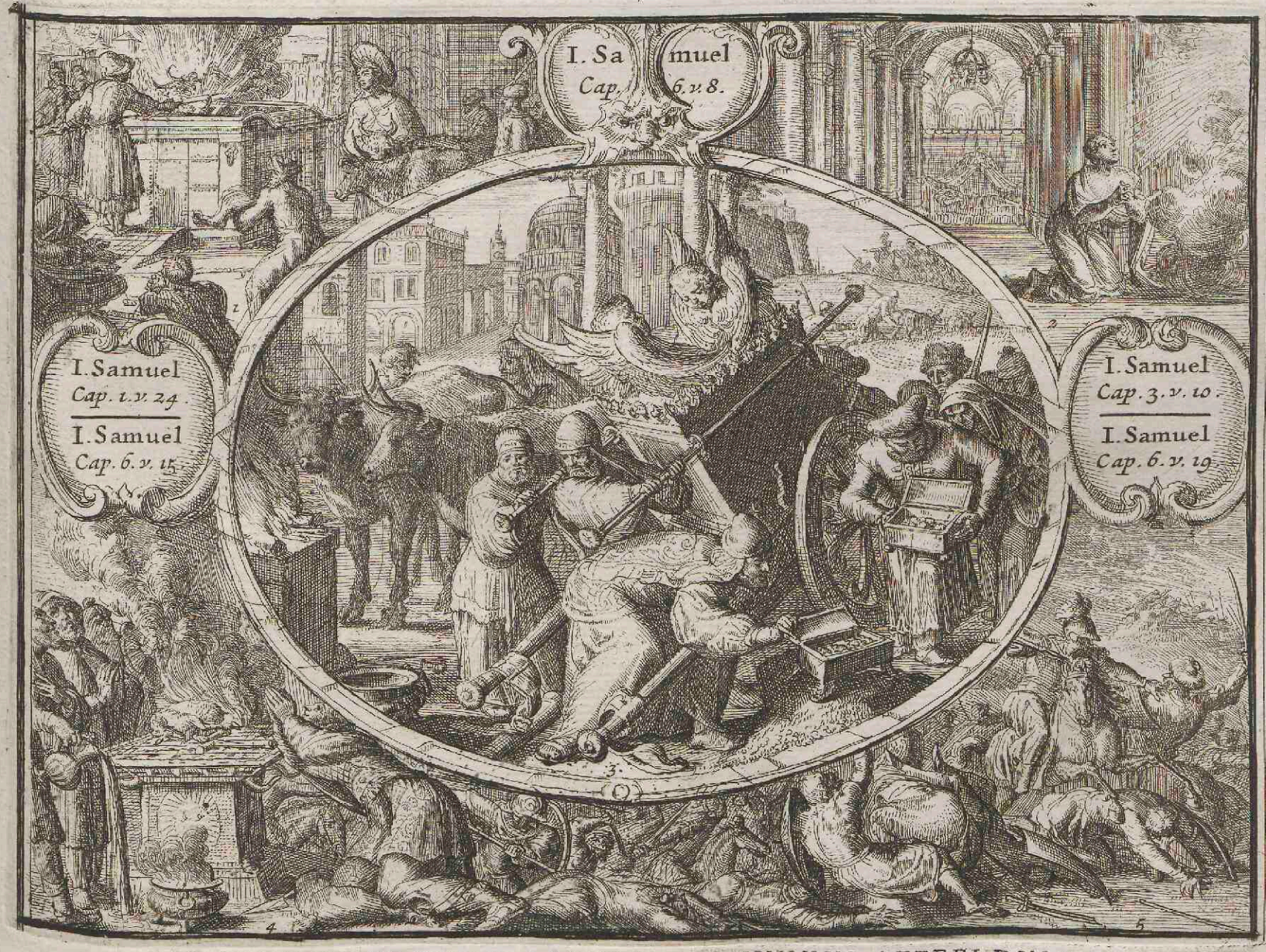

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XXXVIII. AFBEELDING.

Hier wyd men Samuel aan God voor 't vroom Geſlacht,
Die hem tot driemaal roept, in 't midden van de nacht,
Des hy, vol Gods, voorzegt aan Helis huis de plaagen,
Men vind Gods Ark weêrom op Bethzems Akker ſtaan,
En Samuel roept God om zyne zeegen aan,
Die 's vyands Heir vernielt door felle donderſlaagen.

het zy dat Ophni en Phineas op de zachtmoedigheid van hun vader ſteunden, of dat zy hun hertstochten niet konden wederſtaan. Heli zondigde, dewyl hy zyn geheel gezag, waar mede hy bekleed was, niet werkſtellig maakte. De verdraagzaamheid van een misdaad is een zonde, die God niet verſchoont; maar dezelve is tweevoudig misdaadig in de hoofden van de kerk, die God niet anders met gezag bekleed heeft, als om de gebreeken te onderdrukken; de ſchriklykheid van de zachtzinnigheid verdubbeld, als men in zyn eigen huis ſtrengheid ontbreekt. Wat is daar onderwylen gemeender? Men bemint zyn neeven by gebrek van kinderen, het gelykt dat men niet machtig geworden is, als om hen te verryken, en om hun onrechtmaatige bezittingen, geweldenaary en ongereegelt leeven te bekrachtigen. God tegens Heli ontſtooken, ter oor zaake van deze zachte en misdaadige toelaating, welke hy voor zyn kinderen had, zond hy een Propheet tot hem, ten einde om hem zyn oordeelen te verkondigen. Het is niet noodig Phineas, die een langen tyd te vooren geſturven was, weder op te graven, noch de geboorte van Elias, die niet als een langen tyd daar na in de waereld kwam, voor te koomen, om den naam van dezen Propheet te vinden. Men doet een Engel uit den heemel nederdaalen om aan Heli Gods beveelen over te draagen, maar deze wonderdaad is niet meer noodzaaklyk als de voorgaanden. De Schriftuur zegt, dat het een man Gods was, die den Hoogenprieſter over de misdaadige toelaating, welke hem zyn Ampt onwaardig maakte, beriſpte. Deze man vertoogde aan Heli, dat hy zyn kinderen voor God geſtelt had, de misdaaden verdraagende, welke zy begingen, en voorzeide hem de ongelukkige dood van zyn twee kinderen, en de ongevallen van zyn naakoomelingſchap in 't vervolg der tyden. De Prieſterlyke waardigheid verheft de menſchen boven de natuur niet, en bevryd hen niet van de misdaaden, die daar aan gehecht zyn. De allereenvoudigſte en de allerwettigſte liefde kan misdaadig worden als men daar na luiſtert, en dezelve, voor den Godsdienſt, en dienſt van God ſtellende, opvolgt. Heli was Hoogenprieſter, maar, hy verblinde zich op de wezendlyke plichten van zyn bediening, hy liet de Godsdienſt door de geenen, die dezelve moeſten beveſtigen, onteeren en vervallen, hy deelde in hun misdaad, en ſtraffe door zyn toelaating; zo waar is 't, dat die geenen, die God tot zyn dienſt beroept, van een heiligen yver moeten branden, en zich met een wakkere geſtrengheid waapenen, als daar gehandelt word, om den geenen te ſtraffen, die zyn Wetten ſchenden, ſchoon zy zelfs leeden van 't lichchaam en een Geſlacht zyn, waar van men 't Opperhoofd is.

IV. HOOFDDEEL. Vers 2.

Nederlaag der Iſraëliten door de Philiſtynen, en 't ontneemen van de Ark.

(4.) Heli en zyn kinderen waaren de eerſten ſtraf baar; maar, het volk liet niet na met hen te zondigen. De vrouwen lieten zich verderven, en de mannen, door het geweld der Offerprieſters verdrietig geworden, hielden op te offeren. Men moet over de gebreeken der Harders zuchten, maar het is niet geoorloft de ongerechtigheid der menſchen weder te doen op God te rug ſpringen, noch hem huldigingen te ontrooven, welke men aan hem verſchuldigt is, om dat zyn dienaars godloos zyn. God krachtiglyk tegens gantſch Iſraël, dat dusdaanig zondigde, ontſtooken, ſtrafte 't zelve door 't zwaard des oorlogs, welke hen door de Philiſtynen aangezegt wierd. De Veldſlag viel ongelukkig uit, de Iſraëliten geſlaagen zynde, geloofden God door de belangens van zyn roem te verplichten om hen byſtand te bieden; zy zonden om de Ark des Verbonds te haalen, welke te Silo was. Haar komſt verheugde de Jooden, en verſchrikte de Philiſtynen. De Jooden erinnerden zich, dat Joſua dezelve Ark rondom Jericho had doen draagen, dat de muuren van die groote Stad omgeſtort waaren, en dat de vyand zyn moed op het zien van dit gedenkteeken laatende vallen, zich de ſcherpte des zwaards onderworpen hadde. De Philiſtynen hechtten zich meenigmaal aan de Beelden en Tempelen, en gaaven dezelve den naam daar van. Zy geloofden dat de God Iſraëls in 't veld gekoomen was, en dit denkbeeld, 't welk hen het geheugen der overwinningen op de Egyptenaars en de Geſlachten van Canaän behaalt hernieuwde, verſchrikte hen. De vreugde van den eenen, en de verſchrikking van den anderen, duurde niet lang. Men ſtreed met het zelve gevolg als te vooren, en de Ark, welke een voorwerp van vreugde voor de Iſraëliten geweeſt was, wierd hen een ſchaamte en verwerring, om dat zy genoomen wierd. God liet dit Pand van zyn tegenwoordigheid in de handen der Afgodiſten, ten einde, om aan 't volk te leeren, dat men zich op de allerbloejenſte en heiligſte zinnebeelden niet moet betrouwen, als naer de redenmaatigheid der zuiverheid van 't leeven. De heiligheid alleen verkrygt de genaden van God, zonder haar ſluit zich de heemel, en de rechtvaardigheid oeffent haar rechten in weerwil van de Sacramenten, van het verzoendekzel en de Ark des Heeren. Hy wilde dit vleeſchelyk vertrouwen onder de menſchen wegneemen, 't welk zy gemeenlyk op de gevoelige voorwerpen hebben, en daar door aanwyzen, dat Gods tegenwoordigheid daar niet noodzaaklyk aan gehecht is. Eindelyk had hy een oogmerk, om de Afgodery te verwarren, en by vervolg de Ark van de Afgodiſten van 't Heidendom en de Heidenen zelfs te doen zegenpraalen.

De dood van Heli. Vers 16.

(5.) Het nieuws van de nederlaag van 't Leeger, en 't neemen van de Ark, door een der vluchtelingen, Heli aangedient zynde, wierd zyn droefheit zo leevendig, dat hy, met zyn Zeetel achter over ſtortende, zyn nek brak, en acht en negentig jaaren oud zynde, 't leeven verloor, na dat hy veertig jaaren over Iſraël geheerſcht had. Men heeft in deze kaſtyding Gods een leering voor de kwaade Harders gevonden: God, den Zeetel van dezen Hoogenprieſter omgeworpen hebbende, om dat hy niet verdiende meer te heerſchen. Het grootſte en heiligſte merkteeken in de Kerk bevryd de menſchen van de ſtrengſte oordeelen Gods niet, als zy hem door hun zonden, of door toelaating van de zonden der anderen onteeren. Heli bewaarde een overig gedeelte van Godvruchtigheid tot het einde van zyn leeven. Want hy was meer gevoelig van Gods Eer, en 't verlies van de Ark, als van de verwoeſting van zyn Geſlacht; hy verſtond met bezadigtheid genoeg, dat den Veldſlag verlooren was, en dat Phineas en Ophni aldaar omgekoomen waaren; maar, het denkbeeld van de verloore Ark veroorzaakte hem een doodelyke droefheid; welgelukkig, by aldien deze ſprenkel van yver, welke tot aan de dood toe brandde, God aangenaam geweeſt is, die het rookende lichtje niet uitdooft, en die het gekrookte riet niet breekt! de vrouw van Phineas was niet minder gevoelig, als Heli, in 't midden

van

van zo veel ramspoeden, welke op zyn Volk en Geslacht nederstortten; zy beklaagde de Ark, welke weggevoert was, veel meer, als haar Schoonvader en Man, en ten einde, om aan de naakoomelingschap een bewys van haar droefheid en Godvruchtigheid na te laaten, deed zy aan haar zoon, die zo aanstonds gebooren was, den naam van *Icaboth* geeven; welke haar beklag, wegens Gods Eer, die tot de ongeloovigen overgevoert was, uitdrukte. 't Geslacht van Heli sneuvelde niet volkoomentlyk in deze nederlaag. Phineas, die in den stryd dicht by de Ark gedood was, had een anderen zoon Ahitub genaamt, die na hem Priester wierd, Achimelech, de zoon van Ahitub volgde in zyns Vaders plaats, maar de zyde van David tegens Saul genoomen hebbende, offerde deze wreede Vorst hem met vyf en tachtig Priesters aan zyn wraak op, een kind alleen bergde zich, dat in 't leegerveld van David geweeken zynde, onder zyn regeering Hoogepriester wierd. Maar, Salomon benam hem 't leeven, en alstoen wierd de Offerdoening het geslacht van Heli t'eenemaal afgenoomen, en keerde weder tot de nakoomelingschap van Eleazar.

UITLEGGING

VAN DE XXXVIII. AFBEELDING.

De Philistynen draagen de Ark in hun Tempels.

De trotze Philistyn, terwyl hy zeegenpraalt,
En d' Ark van Gods Verbond in stad en Tempels haalt,
Ziet Dagons prachtig beld ter aarde neêrgeslaagen,
En weder opgerecht, gebryzelt en geknot;
Wyl God het gantsche Land treft met een dood'lyk lot, (gen.
Dies brengt men d' Ark weêrom, en stuit des Hemels plaa-

IV. HOOFDDEEL. Vers 16.

(1.) DE droefheid, welke het verlies van d'Ark veroorzaakte, moest onder 't gantsche volk Israël groot zyn. Het zelve konde niet twyffelen, dat God niet ontstooken was, en dat zy zyn gramschap door hun zonden niet verdient hadden. Wyders, hoedaanig de Ark uit de handen van hun vyanden na een zo *bloedigen* nederlaag weder gekreegen? Hoedaanig met God wegens hun zaaken zonder dezelve raad gepleegt? Hoedaanig de voornaamste handelingen van den Godsdienst bezonderlyk in den dag der verzoeningen gedaan? De vreugde der Philistynen was groot, zich meester van den God der Jooden ziende; hun eerste zorg was dezelve in hun Landschappen om te draagen, ten einde, op dat het volk, door dit buitengemeen voorwerp getroffen, zich over deze overwinningen zoude verheugen. Zy droegen dezelve tot in hun Tempels. De Heidenen hadden een gewoonte van aan hun Goden de kostelykste buit, welke zy op den vyand behaalt hadden, toe te heiligen, en dezelve aan 't gewelf van hun Tempels op te hangen, om aldaar een eeuwigduurend Gedenkteeken van hun overwinning en Godvruchtigheid te zyn. De Philistynen brachten de Ark in hun Tempels, ten einde om de God van Israël voor Dagon te verneederen, en aan dezen Afgod huldiging te doen, aan den voet van zyn beeld stellende het geen 't edelste en eerwaardigste in den Joodschen Godsdienst was.

V. HOOFDDEEL. Vers 4.

Het beeld van Dagon valt voor de Ark neder.

(2.) Dagon was de voornaamste Afgod der bewoonders van Asdod, en der vyf Landschappen der Philistynen, aan den oever van de Middelandsche Zee geleegen. Men heeft moeite om de natuur van deze Godheid, die van vleesch en visch was, te ontdekken. Eenige Oudvaders willen, dat men onder deze beeldenis een mensch aanbad, die aan de Philistynen geleerd had het land te bouwen, en kooren te zaajen. En dewyl deze Held by hen met de huid van een visch overdekt was, of in een schip dat voor een teeken een visch voerde, verscheenen was, gaaven zy hem die gedaante met het hoofd en de stem van een mensch. *Philo-biblius* houd staande, dat zulks met zyn naam overeenkomt, want Dagon beteeknt *kooren*. Het gelykt dan, dat die dienst ter gedachtenis van hem ingesteld is, die de Syriers den Landbouw geleert had. Men voegd daar by dat het valsch is, dat de Syriers immermeer de visschen aangebeeden hebben, noch dat zy verbooden hebben daar van te eeten. Want de visschers, die aan den oever van de Middelandsche Zee woonden, brachten hun visschen op de markt van Jerusalem, om dezelve aldaar te verkoopen, en de misdaad zoude ongerymt geweest zyn, hun Goden den geenen te doen eeten, die hen niet aanbaden. Men verdoemde alleen 't gebruik van zeekere opblaazende visschen, om dat zy vergiftig zyn. En dat is 't geen plaats gegeeven heeft aan het verdichtsel, dat zeekere vrouwen, welke tegens de Godinne *Atergatis of Dercero* zondigen, visschen eetende, aanstonds opzwollen, en van een onreine ziekte, die heur door de Godinne toegevoegt was, niet konden geneezen worden, als na zich in de modder met zakken bekleed gewentelt te hebben. Men heeft zulks moogelyk zich niet ingebeeld, als om dat *Sidon* een *visch* beteekent, of om dat Syrien, waar in deze beroemde Stad geleegen is, van een Arabisch woord oorspronglyk is, welk *opblazing* beteekent. Dusdaanig zonderd men zich af van 't gemeen der Uitleggers, ten einde om de Afgodery der Heidenen te ontvynzen; maar, zy moesten beter van hun Godsdienst als zommige hedendaagse Christenen onderrecht zyn. Onderwylen hebben zy gezegt, dat de Syriers de visschen aanbaden, en de Persiaanen dezelve opblaazende Goden noemden. Dat waaren Goden, die opbliezen om zich te wreeken, wegens dat men hen opat. Dat gebeurde meenigmaal, maar men bespaardenze gemeenlyk gelyk de duiven, die men in Ascalon niet durfde dooden, het is waar, dat die Afgodisten hun Goden te Jerusalem verkochten, en Nehemias die Koophandel, die des zaturdaags geschiedde, belette. Maar, het staat aan ons niet alle wederleggingen, welke zich in den Afgodendienst vinden, weg te neemen. Daar is noch een veel grooter tegenstrydentheid, te eeten 't geen men aanbid, en aan te bidden 't geen men eet, gelyk eenige Christenen doen, die mede de Beelden en Beeldenissen verkoopen, die tot een voorwerp van eerbied der volkeren gedient hebben, en gedoogen, dat men dezelve tot waereldsch gebruik besteed. Men verkocht de visschen aan de Syriers niet, die dezelve niet zouden gegeeten hebben, maar aan de Jooden. Men bad dan de visschen in Syrien aan; Dagon had daar van iets in zyn gedaante; men geeft hem 't hoofd, de voeten en de handen van een mensch, met het lichchaam, en de staart van een visch. En zomtyds geeft men hem twee hoofden, het eene boven 't andere, 't eene van een visch, en 't ander van een mensch. Dit was niet als een gelykenis, om te beteekenen, dat de God van de Stad heerschte over 't Land en de Zee, en over de visschen zo wel, als over de menschen. Die gelooft hebben dat Dagon de Maan verbeeldde, hebben daar van een vrouw gemaakt, en ondermengen dezelve met Atergatis. Maar, de Schriftuur spreekt daar van als van een man. Het was aan den

voet van dit beeld of zyn altaar, daar de Ark geplaatſt wierd; maar, deze valſche Godheid, zich tegens de God des heemels niet kunnende beſchermen, viel ter aarde; of veel eer wilde God de Philiſtynen verneederen, die van hem geloofden te zeegenpraalen, na dat zy zyn volk overwonnen hadden, en hen doen zien, dat, by aldien hy ter eener zyde het geſlacht, ter oorzaak van haar zonden kaſtydde, hy ter andere zyde niet alleenlyk de opperſte der overwinnaars was, maar, zelfs van de Goden, die de overwinnaars aanbaden.

Het Beeld verbryzelt. Vers 3.

(3.) Een tweede wonderdaad moeſt de Philiſtynen van deze waarheid overtuigen. De bygeloovige beeld zich veel eer alles in, als zyn Goden van zwakheid en onvermoogen te beſchuldigen, om dat hy zoude moeten aflaten hen aan te bidden. De Philiſtynen van Afdod hadden geen moeite van zich te verzeekeren, dat hun beeld door een natuurlyk gevolg van de tweede oorzaake, of wel door 't geen men gemeenlyk geval noemt, nedergeſtort was. De gedienſtigheid voor dezen valſchen God verdubbelde, in plaats van door zyn val te verzwakken. De Prieſters rechtten dit gevallen Beeld weder op, en herſtelden 't zelve met eerbied op zyn voetſtand, of op zyn Altaar. Maar, dit Beeld viel ten tweedemaal voor de Ark, het hoofd wierd verbryzelt, en zyn handen wierden op den drempel van den Tempelpoort gevonden. Een zo gevoelige zeegepraal van de Ark bekeerde de Heidenen niet. Zy bleeven altyd aan hun valſche Godsdienſten verknocht. Om welke reden de geſchiedenis der Machabeers ons leert, dat een dezer Helden, een lange tyd na Jonathan, de vyanden vervolgde, die hy tot aan Aſdod verſlaagen had, deze Stad en den Tempel van Dagon, die aldaar noch in weezen was, verbrandde. Men onderhield daar zelfs een gewoonte, waar door 't gelykt, dat men 't geheugen van een zo ſchandelyke uitkomſt heeft willen vereeuwigen; want die Afgodiſten dorfden den drempel van den Tempel met geen voeten betreeden, noch daar over gaan, om dat de verbrooken handen van Dagon daar op geleegen hadden, als hy voor den Ark neder viel.

Ziekte der bewoonders van Gad. Vers 6.

(4.) God hield aldaar de uitwerkzelen van zyn vermoogen niet ſtaande; hy ſtrafte de volkeren van Aſdod, en hun Landen, hen met een ziekte ſlaande, welke hen drong om de Ark in een andere plaats te verzenden. Yder een was aanſtonds nydig wegens de eer van dezelve te bezitten; maar, Gods grimmigheid, overal met zyn Ark omwandelende, wierd men verplicht onder een zo ſchriklyke wraak te buigen. De bewoonders van Gad gevoelden een diergelyke geeſſel, want zy waaren de eerſten tot wien de Ark, uit Aſdod trekkende, overging. God ſpaarde daar niemand; de allerkleinſten wierden benevens de allergrootſten geſlaagen, alstoen maakte de verſchrikking zich meeſter van de geeſten. 't Geroep en de klachten der volkeren wedergalmden van Stad tot Stad, alwaar men een yzelyke verwoeſting zag. Men moet zich over de diepte van Gods oordeelen, en de blindheid der menſchen verwonderen. God doet gevoelige wonderdaaden, om zyn wraak te handveſten, en zyn eer, by de Afgodendienaars, door 't wegneemen van den Ark uitgewiſcht, weder op te heffen; die ongeloovigen erkennen den Vinger Gods, zy ſtemmen toe, dat hy 't is, die hun Afgoden verbryzelt, en hun Beeld doet nederſtorten. Zy verliezen 't geen zy 't dierbaarſt hebben, te weeten het leeven. De kaſtyding liep van Stad tot Stad, en van Landſchap tot Landſchap; zy ſtrekte zich van den Vader op de kinderen uit, en die de dood ſpaart zyn ten minſten voor een wreeder droetheid blootgeſtelt. Men redeneert wegens deze ongevallen. Men ontdekt daar van de oorzaak, men verſchrikt, men roept, en men beraadſlaagt over de middelen om 't onheil te ontvluchten; maar men bekeert zich niet, in tegendeel volhard men in 't aanbidden van Beelden, die verbryzelen, en men weigert aan den waaren God de rechtmaatige huldigingen, die men aan zyn grootheid en vermoogen verſchuldigt is. Laaten wy erkennen, dat de bekeering der menſchen, en de doortocht van de duiſterniſſen tot het Licht, en van d'Afgodiſtery tot den waarachtigen Godsdienſt niet van hen afhangt; God moet werken, hy moet den verblinde volkeren haar valſche vooroordeelen voorkoomen; hy moet heur beminnen, en in heur uitvoerlyk het verlangen en de volhardingen bewerken. Uiterlyke middelen, 't gezicht van de Ark, de verdubbelde val der Afgoden, voorbeeldelyke kaſtydingen, en 't gevoelen van de Godlyke wraak, die de harten verſchrikt, zyn alle onnut, als God dezelve met de werking van zyn Geeſt niet verzelt, en de menſchen verdient hebben in hun onweetenheid te ſneuvelen.

VI. HOOFDDEEL. Vers 6.

Oogmerk om de Ark aan de Iſraëliten weder te rug te zenden.

(5.) Alles wat de Philiſtynen deeden beſtond in overweegingen. Men raadſlaagden over 't wederzenden van de Ark, die zo veel onheilen baarde. Zommigen geloofden dat het al te veel voordeel aan de overwonne Iſraëliten zoude gegeeven zyn, hun vrywillig, 't geen zy hun beſcherming en kracht noemden, weder ter hand te ſtellen. Zy beeldden zich in, dat de roem van 't geſlacht vereiſchte, dat men dezelve van plaats tot plaats voerde, en dat haar deugd, van plaats veranderende, zoude verzwakken, maar dezelve wonderdaad zich alzoo ook in Hekron hernienwde, als in de Steden van Aſdod en Gad, wierd men verplicht een wyzer zyde te verkiezen, en de oorzaak van zo veel onheilen weg te neemen; gelyk men in 't gevolg zien zal.

UITLEGGING

VAN DE XXXIX. AFBEELDING.

Men draagt Samuel aan God op.

Hier wyd men Samuel aan God voor 't vroom Geſlacht,
Die hem tot driemaal roept, in 't midden van de nacht,
Des hy, vol Geeſts, voorzegt aan Helis huis de plaagen,
Men vind Gods Ark weêrom op Bethzems akker ſtaan,
En Samuel roept God om zynen zeegen aan,
Die 's vyands Heir vernielt door felle donderſlaagen.

I. HOOFDDEEL. Vers 22.

(1.) DE moeder van Samuel, geduurende een groot getal van jaaren onvruchtbaar zynde, verkreeg door beloften en verdubbelde gebeden een kind. Samuel, gelyk de meeſte groote mannen van 't Oude Teſtament, is uit een onvruchtbaare moeder geſprooten, op dat het gevoelig zoude blyken, dat hy veel eer een gaave Gods, als een voortbrenging van de natuur was. Hanna was verplicht de geduurige beriſpingen, welke haar een tweede vrouw van Elkana haar man aandeed, te verdraagen. Zy ſtortte in haar droefheid zeer levendige klachten aan de voeten van God. Heli voegde zyn gebeden by die van deze verlaatene vrouw, welke met hoop vervult om den dag van haar verlangen voltrokken te zien, wederkeerde. Inderdaad,

Samuel

Samuel kwam ter waereld, en dewyl zyn Moeder hem aan God voor zyn geboorte, om eeuwiglyk een Nazareêr te zyn, toegeheiligt had, begon zy haar belofte te voldoen, met hem in het Tabernakel, van 't oogenblik dat zy hem geſpeent had, op te draagen.

II. en III. HOOFDDEEL. Vers 4. en 18.

Beſchryving van zyn Ephod. Zyn beroeping.

(2.) Men gaf hem gevolglyk aan Heli, die alstoen Hoogenprieſter was, en hem den Ephod deed draagen. Dit was een wit hembd, 't welk de Leviten over hun kleederen droegen, 't geen men met dien Ephod niet ondermengen moet, welke met twaalf dierbaare geſteentens belaaden was, waar van men zich bediende, om met God raad te pleegen, en zyn Godſpraaken te ontfangen; want, de Hoogenprieſter alleen droeg dezen laatſten Ephod, in plaats dat de andere aan alle de Leviten gemeen was. Samuel, tot den dienſt van het Tabernakel al vroeg gewent, was niet lang zonder de inblaazingen van God te ontfangen; de wonderdaad was zo veel te grooter, om dat de Propheeten zeer zeldzaam in Iſrael waaren, en Samuel jong was, als God hem tot zyn Bediende aannaam, en zyn beroeping zeer gevoelig was. De Schriftuur zegt, dat *Samuel aldaar in het Tabernakel van den Eeuwige daar de Ark ſtond, geleegen was*, als God hem riep; 't welk men niet verſtaan moet, als of hy de vryheid gehad hadde, van door het voorhangzel heen te dringen, en in 't Heilige der Heiligen aan den voet van 't Verzoendekzel te ruſten. De Hoogenprieſter was de eenigſte, die dit voorrecht had van in deze plaats eens 's jaars te treeden; maar Samuel ruſtte in het Tabernakel, om het zelve, geduurende den nacht, te bewaaren. Heli had zyn vertrek in een daar naaſt aangeleege plaats. Onderwylen kan men zeggen, dat de Ark daar was, om dat dezelve in het Tabernakel ingeſlooten was. Hoe jong Samuel was, liet God niet na van hem met een gewichtig beveel te belaſten, als dat, van den Hoogenprieſter de onrechtmaatigheden van zyn kinderen, en zyn eigen onwaardigheid te verwyten. Daar is geen zo heilig en verheeven Man in de Kerk, zonder den Hoogenprieſter uit te zonderen, die de beſtraffing van den allergeringſten niet onderworpen is. De Opperhoofden en Bediendens van den Godsdienſt zyn verplicht te luiſteren naer de verklaaringen van al den geenen, die tot hem in den Naam Gods ſpreeken, en hen hunne zonden beriſpen. Hoe hart de beſtraffing ſchynt, welke uit den mond van een mindere voortkomt, moet men zich daar van bedienen. God heeft zelden op een gevoelige wyze, en door 't geluid van de ſtem geſprooken; Onderwylen deed hy zich aan Samuel verſtaan. Deze wonderdaad verbaaſde hem, hy had onderrichtingen van Heli noodig, om te kennen, dat hy God was. Zyn verbaaſtheid vermeerderde, als hy zich met het bevel belaſt zag, om aan Heli de gantſche verwoeſting van zyn huis, waar van de offerdienſt voor altoos moeſt afgeſcheurt worden, aan te zeggen. Ondertuſſchen voldeed hy zyn bediening; en de eerbied, welke hy voor zyn Meeſter had, die de Hoogenprieſter van den levendigen God was, belette hem niet zyn plicht te volbrengen.

VI. HOOFDDEEL. Vers 7.

De weder te rug zending van de Ark.

(3.) 't Geen Samuel voorzegt had, gebeurde. Den oorlog ontſtak tuſſchen Iſrael en de Philiſtynen; de eerſten wierden verſlaagen; de Ark des Heeren viel in handen der Afgodiſten. Heli ſtierf, en de jammerlyke ſtaat des volks was buiten gemeen, dat zich van 't gedenkteeken der tegenwoordigheid, en de beſcherming Gods ontbloot vond, God wreekte eindelyk zyn beleedigde heerlykheid, en de Ark wierd voor de Afgodiſten doodelyk. De misdaad was niet, om dat zy dezelve zonder Levieten of Offerprieſters te zyn, aangeraakt hadden. De byzondere Wet voor de Jooden zag op de Afgodiſten niet, die ten dezen opzichte in een volkoome onweetenheid leefden; maar God kaſtydde de beſpringing, die zy hem deeden, met den Ark, als een ſtoffe van zeegenpraal aan te zien. Deze kaſtyding deed hen beſluit neemen, van dezelve weder te rug te zenden. Men beleidde den Kerken-Raad tot welke de Offerprieſters en Wiggelaars beroepen wierden. Deze laatſten wierden altoos over twyffelachtige zaaken raad gevraagt, om dat men zich inbeeldde, dat hun weetenſchap veel verder als die van de gemeene menſchen zich uitſtrekte, en dat zy door de onderhandeling, welke zy met den duivel of de Goden hadden, tot in de verborgenſte geheimeniſſen doordrongen. Dewyl de Bedienden van een Godsdienſt altyd eigenzinniger zyn als 't volk, twyffelden deze hier, of het onheil, waar over men klaagde, van de God der Jooden kwam, of wel van eenige natuurlyke oorzaak, welke verborgen konde zyn; of wel, zy dorfden geen verklaaring doen, welke de Godsdienſt zoude onteert, en hun beleidenis verwoeſt hebben. Om welke redenen zy 't volk wegens het wederzenden van de Ark onzeeker lieten; maar, by aldien men die zyde verkoor, raadden zy aan om geſchenken tot de Ark te voegen, verzeekert, dat de Godheid, die men ontſtooken had, door offerhanden moeſt verzoent worden. Eindelyk, om zich volkoomentlyker van de waarheid te verzeekeren, beveelden zy, dat men dezelve op de ſchoften van twee jonge Koejen zoude laaden, waar van men de Kalveren zoude te rug houden, en dat men den weg, die deze dieren naamen, zoude naſpooren. Zy moeſten natuurlyker wyze weder in den ſtal keeren, dat is, volgens het ingeeven van de natuur, 't welk men in alle dieren aanmerkt. Maar de Koejen gingen in tegendeel naar Bethſemes.

Offerhande van Dankbaarheid. Vers 13.

(4.) Hoedaanig was nu de vreugde der Leviten, aan wie deze Stad toebehoorde, als zy den Ark, welke zy als hun kracht en pand van verloſſing aanmerkten, tot hen weder zagen naaderen. Eenige Akkerlieden, die in den arbeid waaren, verlieten hun inzaameling, om voor dezelve hun vreugdegalmen te gaan uitboezemen, en aan God teekenen van dankbaarheid te doen. Het is onnoodig die offerhanden door de ongeeſtelyken te laaten opofferen, om dat het onmooglyk was, dat daar in een Stad, welke door de Leviten bewoont wierd, niet eenige Offerprieſters waaren. Het geen daar buiten gemeen in hun offerhanden aan te merken was, beſtond in 't opofferen van jonge Koejen, in plaats van Stieren of Rammen, en in meer te denken, om hun erkentenis door een offerhande van dankbaarheidspleeging te betuigen, als door een offer de zonde, welke hun dit gedenkteeken had doen verliezen, te verzoenen.

Straffe der Bethſemiten. Vers 19.

(5.) Hun blydſchap wierd door hun onvoorzichtigheid geſtoort; zy dorfden in den Ark zien, en deze vermeetelheid wierd aanſtonds door een voorbeeldelyke kaſtyding geſtraft. *Joſephus* reekent niet meer

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XL. AFBEELDING.

Daar Saul by Samuel geniet het middagmaal,
Werd hy door hem gezalft tot Koning na 't onthaal,
En propheteert vol geest in 't midden der Propheeten.

De dapp're Jonathan, alleen in 't Oorlogsveld
Met zynen Schildknaap, stuit des vyands woest geweld;
Doch raakt in doods gevaar en nood door honig t'eeten.

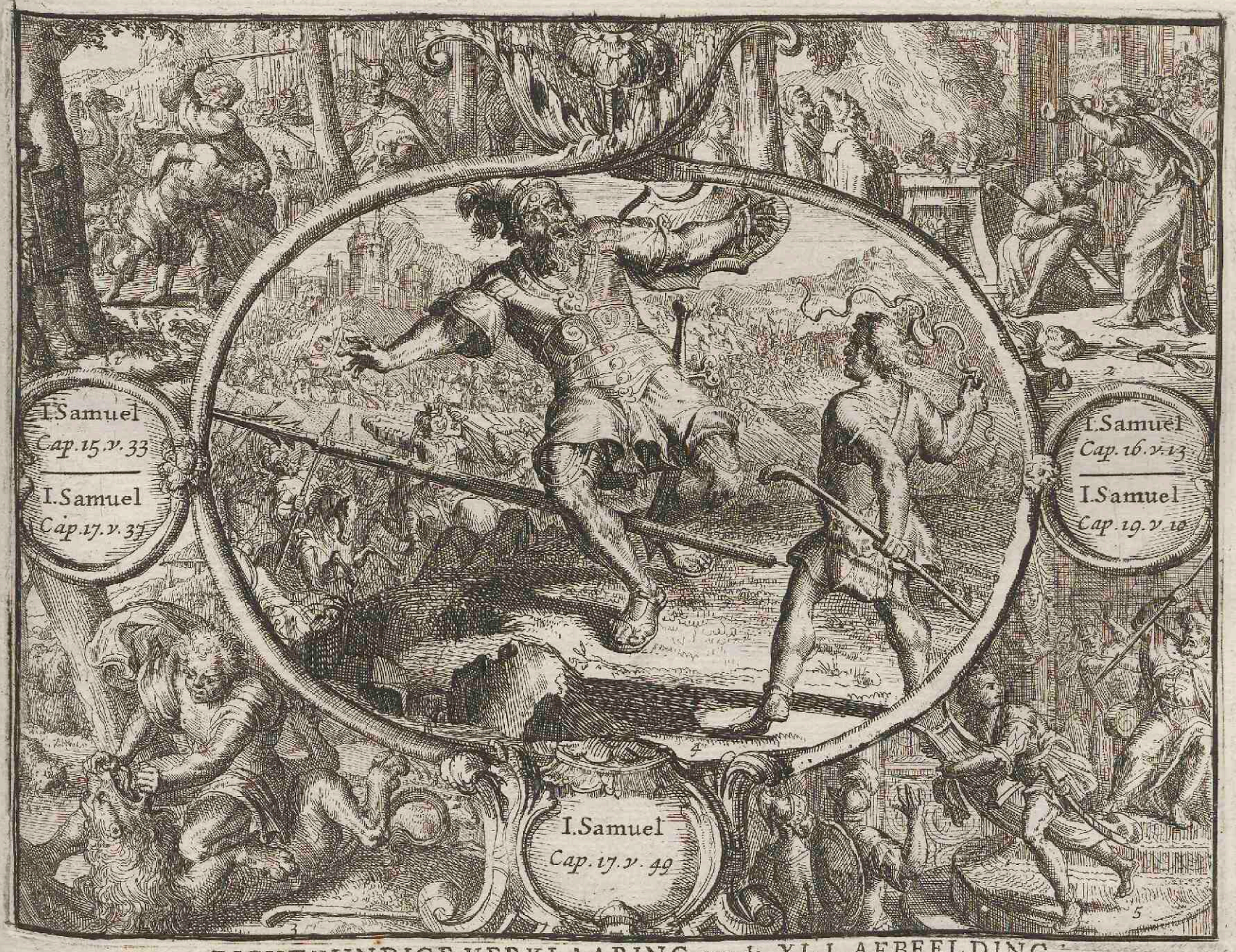

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLI. AFBEELDING.

De Koning Agag word door Samuel onthoofd,
Held David weêr gezalft en Isr'els Ryk beloofd,
Na dat hy Leeuw en Beer verscheurd had en verdreeven,

Hy veld den Reus van Gad door eenen slingersteen,
Die dood ter aarde stort, met al zyn groove leên,
Doch Saul jeloersch van d'eer, staat David naêr het leeven.

als zeventig menſchen, die door de plaag, welke God zond, ſtierven. Het welke plaats gegeeven heeft om te gelooven, dat daar in 't Hebreeuwſch een byvoeging van vyftig duizend menſchen was. De zwaarigheid ſpruit daruit dat de Stad van de Zon, of Bethſchemes al te klein was, om een zo groot getal van bewoonders te bevatten; maar, het valt gemaklyk, dezelve weg te neemen, om dat het gerucht van de wederkomſt van den Ark, zich in de nabuurige plaatzen verſpreid hebbende, een groote toevloed van volk aldaar haar nieuwsgierigheid kwam voldoen, en het dierbaar gedenkteeken, welk 't zelve zedert zeven maanden verlooren had, aan te ſchouwen; en in deze toevloed van volk, ongeduldig om God te zien, is niet te verwonderen, dat daar van een groot getal, ter oorzaak van haar nieuwsgierigheid, omkwam. De droefheid was in 't Geſlacht groot, en de Bethſchemiten dubbeld bedrukt door 't voorbeeld, dat zy gegeeven hadden, en 't verlies dat zy by het beſte gedeelte van hun medeſteedelingen geleeden hadden, verzochten met haaſt, dat men, 't geen geleegentheid tot hun ongeluk en zonde gegeeven had, van hen zoude weg doen.

UITLEGGING

VAN DE XL. AFBEELDING.

't Gaſtmaal, alwaar Samuel Saul ſpyzigt.

Daar Sauwel Samuel vergaſt op 't middagmaal,
Werd hy door hem gezalft tot Koning na 't onthaal,
En propheteert vol geeſt in 't midden der Propheeten.
De dapp're Jonathan, alleen in 't Oorlogs veld
Met zynen Schildknaap, ſtuit des vyands woeſt geweld;
Doch raakt in doods gevaar en nood door honig t'eeten.

IX. HOOFDDEEL. Vers 22.

(1.) HEt volk Iſraëls, vermoeit van door Richters geregeert te worden, verzocht een Koning. De kinderen van Samuel, die hy verkooren had, om hem in zyn ouderdom te vertrooſten, ontaardden van hun vaders deugd, zy misbruikten het gezag, 't welk men hen toevertrouwt had, en dochten niet anders, als om hun driften te vergenoegen. De Philiſtynen hadden ſterke inleegeringen in 't Landſchap; het gerucht verſpreidde zich, dat Naäs de Koning der Ammoniten den Oorlog ging verklaaren, en de zoonen van Samuel waaren niet bekwaam, om aan 't hoofd van 't Leeger te trekken, en den vyand aan te taſten. Eindelyk konden zy van de vrye Staats Regeering een afkeer gekreegen hebben. Het ſchynt dat het zelve weldeed, met van Staatsbeſtier te veranderen, en een vrye Staat onder de wyze van een eenhoofdige Regeering op te rechten, dat zyn daarzaaken, welke onverſchillend gelyken. De Iſraëliten naamen zelfs de voorzorg, om dit oogwit aan Samuël te ontdekken; *Joſephus* verzeekert, dat zy hem opdroegen, van een van zyn kinderen op den Throon te ſtellen, 't welk niet waarſchynlyk is, om dat zy zich over hun dwinglandy beklaagden. God vertoornde zich, en ſcheen, wegens de onſtandvaſtigheid van zyn volk zeer ontſtooken. De Jooden maaken alles werkſtellig, om den miſlag van hun Voorzaaten te verachten. Zy houden ſtaande, dat de eenhoofdige beſtiering in 't gantſche Ooſten aangenoomen zynde, God geen gedachten had, zyn volk het voordeel en de eer te weigeren, van een Koning, gelyk alle andere Geſlachten te hebben; maar dat hun verlangen verhaaſt wierd, om dat hy David geſchikt had, om de eerſte dezer Koningen te zyn, en dewyl hy niet in die ouderdom was, om den Throon te beklimmen, ten einde, om de ongeduld van 't volk te voldoen, men verplicht wierd Saul by voorziening te verkiezen, en hem te *leenen*. Zy beveſtigen deze giſſing door de beteekenis van zyn naam, want zy zeggen dat Saul, een *geleende* Koning beteekent. De anderen verzeekeren dat God zich ontſtak, om dat men Samuel niet voor Saul ſtelde, die hy aan 't hoofd van 't zelve Geſlacht geplaatſt had. De Chriſtenen ondersteunen dit vooroordeel der Jooden, om dat zy ten voordeel van de eenhoofdige Regeering gewaakt hebben, en vreesden dat daar eenige vlek door deze zoort van beſtiering weder te rug moeſt ſpringen, byaldien God dezelve verweezen had. Maar, men moet naer de Schriftuur, welke onafhanglyk van de vooroordeelen is, luiſteren. De Heilige Geſchiedenis leert ons, dat God zich ontſtak over het verzoek van zyn volk, en het valt gemaklyk de oorſprong van zyn toorn t'ontdekken, hy had een langen tyd Koning van Iſraël geweeſt; hy trok als een Veltheer aan 't hoofd van hun Leeger, en hy was met het geleiden van het volk belaſt; maar, men deed hier 't geen men ter oorzaak van 't Goude Kalf gedaan had. De Iſraeliten gooten 't zelve ten einde, om een zichtbaare God te hebben, die voor hen heen trok, gelyk voor de Geſlachten, en die hen, wegens het afzyn van dat oneindig Weezen, dat in de heemelen was, vertrooſtte, zy begeerden hier een Koning te erlangen, die met grootsheid en een gevoelige heerlykheid als alle de Ooſterſchen bekleed was, en waardeerden de tegenwoordigheid van een ſterflyk menſch meerder als de beſcherming van den Almachtigen God. Om welke reden God hen beriſpt, wegens dat zy hem verbant hebben. *Zy hebben voor zich Koningen gemaakt; maar, dat is door my niet geſchied.* Wyders doodigt hy de trotsheid van dit volk, bevoelende dat de twee eerſte Koningen van een laage geboorte zyn zouden, waar van d'een een Harder, en d'andere een Muildryver geweeſt was. Eindelyk God voorzeide aan 't volk, wat het zich zelve aandeed, met zich een Koning te verkiezen. By aldien Samuel gedoelt had, om de wettige Rechten van 't Koningdom vaſt te ſtellen, zoude hy niet onder de voorrechten gereekent hebben, den Oogſt te ontneemen, en zich de dochters der Iſraëliten toe te eigenen, en daar ſlavinnen van te maaken. Want de Propheeten en de Wet verbieden dezen roof der erfeniſſen, en Achab, die zich den Wyngaard van Naboth toeëigende, had een voorwendzel van Godsdienſt van nooden, om zulks te verrichten; maar, hy wierd daar over ſtrenglyk geſtraft. De Dwinglanden alleen maaken van hun onderdaanen ſlaaven, en dewyl God zyn volk toeſtaat, daar over als een geweldenaary zynde te klaagen, kan hy dezelve niet gevolmachtigt hebben. De Propheet voorzeide dan 't geen onder een hoogſte geweldige Regeering zoude voorvallen. Zyn voorzegging was onnut, men volhardde in 't afvorderen van een Koning, daar was niet meer te handelen als wegens dezelve te verkiezen. God had het Recht van verkiezing; hy beteekende aan Samuel, Saul, de zoon van Kis. Deze jonge man was bezig met het opzoeken van zyn Vaders Ezelinnen, en dacht niet minder als een Scepter en Kroon te vinden. Men raadpleegde met de Propheeten in de geringſte zaak, om dat Saul zich tot Samuel begaf, om te weeten, 't geen aan de Ezelinnen van zyn Vader overgekoomen was, die eenige dagen te vooren verlooren waaren. Saul wilde het antwoord van den Propheet betaalen; ver-

verkocht Samuel dan zyn Godſpraaken? en trok hy, gelyk de gemeene waarzeggers eenig voordeel van zyn voorzeggingen? zulks is niet waarſchynlyk, dewyl God deze kerkroovende handel verdoemt, en de dienaar van Elizeus, minder als de Propheeten verplicht om de wet te onderhouden, ſtrenglyk geſtraft wierd, om dat hy van Nahaman geld neemende, dezelve overtreeden had; maar, by aldien de waarachtige Propheeten van deze misdaad uitgezondert waaren, zo waaren daar anderen, die met hun voorzeggingen handel dreeven. God beriſpt het door den mond van Jeremias, en Saul, die jong was, geloofde zonder twyffel, dat Samuel door geld om te koopen was, zo veel te meer, om dat zyn kinderen zich ten koſten van 't volk verrykten. Hy vond den Propheet, die een Feeſt vierde, en, na dat hy de offerhande voltrokken had, opklom om met het volk te eeten. Samuel kende lichtelyk den geen, die God hem beteekent had, en verwittigde hem, dat hy het Opperhoofd van 't gantſche Geſlacht ſtond te worden. Alhoewel hy uit de kleinſte Stam, namentlyk, die van Benjamin, geſprooten was, tot een klein getal van Geſlachten door den Burgerlyken Oorlog, waar van wy geſprooken hebben, gebracht zynde.

X. HOOFDDEEL. Vers 1.

Saul tot Koning over Iſrael gezalft.

(2.) Samuel was niet vergenoegt met Gods oogmerk aan Saul te verklaaren; hy ſtortte een Phiool met oly op zyn hoofd; hy kuſtte hem, en zeide, dat God hem gezalft had, om het Opperhoofd van zyn volk te zyn. De Jooden naamen verſcheide plechtigheden in de gemeene Zalving der Koningen waar. Na dat zy hem voor 't volk geſtelt hadden, deed men hem op een Throon zitten, en ſtelde hem de Koninglyke Kroon op 't hoofd, de Hoogenprieſter ſtortte de Godgewyde oly op zyn hoofd, en men gaf hem een voorſchrift van de Wet in handen, welke hy Godsdienſtiglyk beloofde te zullen onderhouden. Na den eed liet het volk haar vreugde-galmen en beloften tot voorſpoed van den nieuwen Vorſt, hooren. Deze plechtigheid eindigde door offerhanden, welke men God opofferde. Maar het onderhouden van alle de manieren, die niet volkomentlyk noodig waaren, was van de omſtandigheden afhanglyk daar men zich vond. Samuel deed voor Saul niets diergelyks. Hy vergenoegde zich met een Phiool met enkele oly over zyn hoofd te ſtorten, in plaats van deze heilige zaaken, welke van dierbaare ſpeceryen zaamengeſtelt in het Tabernakel bewaard wierden, en men alstoen, vermits de verre afgeleegentheid, niet haalen konde. Het ſchynt dat de inwyding der Koningen aan den Hoogenprieſter moeſt koomen, Salomon ontfong dezelve uit de hand van Sadoc, en Joas wierd van Jehojada gezalft. Men voegt daar zelfs by, dat de Koningen met dezelve oly, welke tot de zalving der Hoogenprieſters diende, gezalft wierden. Als of de magt en de heerlykheid der Koningen haar oorſprong uit het Hoogenprieſterdom trokken, en uit de oly ſprooten, welke voor hen toegeheiligt geweeſt was. Men komt zich daar in te vooren, tot zelfs de daaden, welke de Schriftuur verhaalt, te vervalſchen. Want, Saul, die de eerſte der Koningen was, wierd door den *Hoogenprieſter* niet, maar door Samuel gezalft. En Gods bevel rechtvaardigt zyn bedryf. De zelve Propheet, die belaſt was David te zalven, ſtortte geen gewydde oly van het Tabernakel over zyn hoofd; de reden is baarblyklyk; want Saul, meeſter van het Tabernakel, en Hoogeprieſter zynde, als David deze zalving ontfing, welke hem van den Kroon en Throon van Juda verzeekerde, had Samuel dezelve niet kunnen wegneemen, noch van den Hoogenprieſter afvorderen, zonder zyn leeven te waagen, en een zaak te ontdekken, welke zeer geheim moeſt blyven. De zalving der Koningen behoorde dan veel eer de Propheeten, als den Hoogenprieſter toe, dewyl Samuel, Saul en David, de twee eerſte Koningen van Iſrael inwydde, en de ongeeſtelyken zelfs deeden deze zalving zonder zwaarigheid. Eindelyk, de oly, welke men op 't hoofd der Koningen ſtortte, was niet altoos in het Tabernakel geplaatſt; en de Jooden beelden zich verkeerdelyk in, dat die, welke tot Sauls zalving diende, op een buiten gewoone wyze zaamengeſtelt was, en dat men dezelve tot den tyd van Joſias bewaarde, en dat dezelve zo wel voor de Prieſters als de Koningen verſtrekte, om dat God een wonderdaad in hun voordeel deed; ik weet niet, of 't uit de Rabbynen is, dat zommige Chriſtenen hun heilig olyglas getrokken hebben, die niet gewilt hebben, dat hun Kerk voor de Synagoge in wonderdaaden, of veel eer in verdichte vertellingen, week. De eenen en de anderen moeſten ſchaamrood werden, daar zy zich aan de inbeeldingen van dezelve bedriegeryen ſchuldig vinden.

Saul word een Propheet. Vers 10.

(3.) God bekrachtigde de toeheiliging van den Koning door een doorſtraalende wonderdaad. Saul, naêr 't huis zyns Vaders wederkeerende, trok door de Stad van Gebath; daar was een huis Gods op den berg geleegen, alwaar Saul, een vergaadering van Propheeten vindende, die van daar afdaalden, en van dezelve geeſt bezielt wordende, zich met hen vermengde, en zich onder hun bende begeevende, zonder een andere verlichting, als die hem van den hemel toevloeide, ontfangen te hebben, Pſalmen te zaamenſtelde. De onvoorziene verandering in een man voorgevallen, die met het dryven der Ezels van zyn geſlacht belaaden was, verwonderde den geenen, die hem zaagen, men veranderde de wonderdaad in een ſpreekwyze, en 't volk ondervroeg zich onderling met verwondering; *is Saul onder de Propheeten?*

XIII. HOOFDDEEL. Vers 14.

De neaerlaag der Philiſtynen door Jonathan.

(4.) De nieuwe Koning beſteedde zyn eerſte zorgen aan den oorlog; zyn Stam was het meeſte blootgeſtelt voor de beſpringingen der Philiſtynen; zy hadden 't volk ontwaapend, en 't zelve geen yzer over gelaaten, als voor 't ploegyzer van hun ploegen; en bevreeſt zynde, dat het yzer van gebruik mocht verwiſſelen, hadden zy al de ſmeeden van 't Geſlacht weggevoert. Men mocht vry een Bevelhebber verkiezen, en benden verzaamelen, wat konde een waapenloos Leeger uitvoeren? daar wierd niemand als Jonathan alleen gevonden, die beleedigende waapenen voerde, en ſich daar van gelukkig bediende. Hy greep het lichchaam van de Wacht der Philiſtynen, 't welk te Gebath was, aan en doodde daar twintig mannen van. De Philiſtynen, verſchrikt, geloofden benden uit den boezem van een rots te zien komen, die van achteren Jonathan voorttrokken, en vielen, doodelyk verbaaſt zynde, op elkanderen aan, en brachten, in plaats van tegens den vyand te ſtryden, zich onderling om 't leeven. De Jooden, die gedwongen geweeſt waaren den vyand te volgen, voegden zich by hun Geſlacht, en gaaven hen waapenen; daar kwam een verſterking van den berg van Ephraïm, daar eenige bevreesde zoldaaten zich verborgen

hadden, die, ziende dat de Philiſtynen vluchtten, weder een nieuwen moed ſchepten.

Hy neemt hoonig met zyn ſpitsroede, Saul wil hem met de dood ſtraffen, en 't volk beſchermt hem 't leeven. Vers 27.

(5.) De drift ſtoorde de vreugde van 't zeegepraalen, hy deed het volk zweeren, dat het niet eeten zoude, voor al eer de overwinning vervult was, doch hy zondigde dubbeld, dewyl hy een te ſchichtige yver had in 't vervolg van zyn vyand, en 't volk voor een geweldige verzoeking blood ſtelde. Jonathan ten uitterſten afgemat zynde, vond een Byenſtok met hoonig, waar van hy geloofde te moogen eeten. Na deze maaltyd vond hy zich veel bekwaamer tot den ſtryd, als hy te vooren was. Men kan hem niet beſchuldigen; om dat hy een bezondere Wet niet kende, welke buiten zyn weeten gegeeven was, als wanneer het belangen, en de Eer van 't Geſlacht hem van zyn Vader verre afzonderde, en elders riep. Onderwylen ontdekte God, 't geen hy gedaan had, het lot viel op Jonathan, die door zyn Vader onbarmhertig ter dood gedoemt wierd; maar, het volk door het verlies van een Held getroffen, die de Eer van Iſrael zo aanſtonds herſteld had, ſtelde zich daar tegen, en beſchermde door haar murmureering en weerſtand, zyn leeven.

UITLEGGING

VAN DE XLI. AFBEELDING.

Agag, Koning der Amalekiten, door Saul beſchermt, en door Samuel gedood.

De Koning Agag word door Samuel onthoofd,
Held David weer gezalft en Iſr'els Ryk beloofd,
Na dat hy Leeuw en Beer verſcheurd had en verdreeven,
Hy veld den Reus van Gad door eenen ſlingerſteen,
Die dood ter aarde ſtort, met al zyn groove leên,
Doch Sauwels eerzucht ſtaat Held David naâr het leeven.

XV. HOOFDDEEL. Vers 33.

(1.) SAul, na dat hy de Philiſtynen verſlaagen had, verklaarde den oorlog aan de Amalekiten. Die volkeren, aloude vyanden der Iſraëliten, hadden hen den doortocht in de woeſtyn, ten tyde van Moſes belet; men had zich van hun beſpringingen niet kunnen wreeken, noch de overwinningen zo verre voortzetten, tot dat God aan Saul door den mond van Samuel zulks beval. De Amalekiten kreegen de neederlaag, men dreef hen tot in de woeſtyn van Schur; de mannen, vrouwen en kinderen ſneuvelden door de ſcherpte des zwaards; daar bleeven niet meer als eenige vluchtelingen over, die zich by gevolg van tyden weder te zaamen voegden, en een aanmerklyk lichchaam uitmaakten, welke een Stad der Iſraeliten uitroofden. Saul altyd ongelukkig in zyn overwinningen zynde, zondigde in deze op een zo misdaadige wyze, dat God den Scepter en Kroon van zyn Geſlacht affcheurde. In plaats van Agag, de Koning der Amalekiten te dooden, beſchermde hy zyn leeven, en maakte hem tot krygsgevangen, 't zy dat de ellende van een Koning, die van alles berooft was, hem tot mededoogen verwekte, het zy dat hy hem in Zeegepraal door de ſteden van Iſrael wilde geleiden. Het volk wierp zich naêr zyn voorbeeld op den roof der vyanden, waar van het zelve een gedeelte overhield. Saul wilde zyn gedrag door twee redenen rechtvaardigen, en 't zelve verontſchuldigen, de eene, om dat hy vreesde een volk te beleedigen, dat gantſch raazend tot den roof ſcheen, wat meer is, hy deed daar de Godsdienſt tuſſchenkomen, en zeide, dat men de vette beeſten bewaart had, om daar van een dankoffer aan God te doen, en onder dat voorwendzel voldeed yder zyn gierigheid. Samuel onderrichtte Saul, dat de Godvruchtige inzichten niet beſchermen. Daar waaren twee misdaaden in 't gedrag van Saul; de eene, dat hy 't bevel, dat God hem gegeeven had, ſchond, want als God beveelt, moet men zonder uitzondering en achterhoede gehoorzaamen, d'andere dat hy veel wyzer als God wilde zyn. Zyn vrywillige dienſten ſchynen eenvoudig; men bemint dezelve, om dat zy de vruchten van onze inbeelding en de vryheid zyn. Daar ſcheelt weinig aan, dat men niet geloofd dat God ons verplicht is, voor dezelve uitgevonden te hebben. Welk een vreugde is 't, welk een eer voor hem, welk een bewys van Godvruchtigheid en yver voor ons, 't geen God beveelt niet naar te koomen! Onderwylen verloor Saul door zyn misdryf zyn Throon en Kroon. Wie weet beeter als God zelfs, de wyze, op welke hy moet aangebeeden werden? Waarom dan zich van zyn Wetten en beveelen afgezondert? welk een hoovaardigheid bezit den menſch, zich te vleyen van buiten zyn plicht te kunnen treeden! Samuel, die Saul in die gedachten vond, beſtrafte hem, en deed de beveelen Gods, voor die van den Vorſt geſtelt, uitvoeren. Hy liet Agag in zyn byweezen ombrengen, en voorzeide Saul de verwoeſting van zyn huys.

XVI. HOOFDDEEL. Vers 13.

David tot Koning gezalft.

(2.) De Propheet, die de ondergang van Saul voorzeide, bedroefde zich; het is geoorloft om den geenen, die verlooren gaan, te zuchten. Men doemt zyn droefheid niet, als om dat men onderſtelt dat God hem de eeuwige verſmaading van dezen Vorſt geopenbaart had, in plaats dat hier niet als van een plaatsvolging tot de Kroon gehandelt wierd. God wil dat de droefheid van Samuel ophoud, en dat hy een ander Koning voor Iſraël verkieſt. Het bevel was nadenklyk. Een Vorſt gedoogt niet lichtelyk, dat men hem een Plaatsvolger geduurende zyn Regeering verkieſt. Deze reden deed Samuel zidderen, hy geloofde dat zyn dood niet te ontvluchten was, byaldien hy naêr Bethlehem ging, hy wederſtond Gods bevel voor eenigen tyd. God had mededoogen met de zwakheid van zyn Dienaar, en verſchafte hem hulpmiddelen om zyn bevel te voltrekken, zonder zich voor de gramſchap van den Vorſt blood te ſtellen; hy nam tot voorwendzel van zyn reis naar Bethlehem, de noodzaaklykheid van een offerhande te doen. De Bewoonders van deze Stad wierden, dezen Propheet ziende, met vreeze bevangen, zy konde het voorwerp van zyn komſt, 't welk geheim was, niet achterdenken, maar zy vreesden, dat zy over eenige zonden tegens de Wet ſtrafbaar zynde, hy hen de dreigementen en de oordeelen Gods kwam aanzeggen. De ſchrik duurde niet lang; Samuel verzeekerde hen met niet als van offerhande te ſpreeken. Iſaï, die hem volgen moeſt, wierd tot het gaſtmaal genoodigt, hy bracht aldaar zyn kinderen mede. De Propheet, wegens de geſtalte en ſchoonheid van Eliab, de oudſte dezer zoonen, verblind, geloofde dat God hem tot de Regeering had doen gebooren werden. Hy volgde het vooroordeel der volkeren, die door de waarſchynlykheid oordeelende, zich inbeelden, dat de Koningen veel grooter en ſchoonder moeten zyn als de overige menſchen. Dit vooroordeel was door de keur, welke God

God van Saul gedaan had, die een hoofd langer als eenige Iſraëliet was, bekrachtigt; maar Eliab was van God verworpen. De oorzaak van deze verwerping is aan zyn trotsheid en gramſchap, die zedert door de beriſpingen, welke hy aan David deed, gebleeken is, toe te ſchryven. Ondertuſſchen, dewyl daar niet als wegens de verheffing tot den Throon gehandelt wierd, konde God, die over de Kroonen gebied, David door een zuiver uitwerkzel van zyn welbehaagen boven hem ſtellen. Dit was de jongſte van alle de kinderen van Iſaï. Men had hem gezonden om de kudden van zyn Vader te hoeden, als Samuel hem liet roepen, om hem de heilige zalving te geeven, en hem't recht tot het Koningryk van Iſrael op te draagen.

XVII. HOOFDDEEL. Vers 37.

David dood een Leeuw.

(3.) David nam aanſtonds geen bezitting van de Kroon, die hem toegeſchikt was, dewyl hy volhardde de hoeder zyns Vaders te zyn; hy moeſt meenigmaal tegen de beeſten ſtryden. Hy bracht een Beer en een Leeuw om't leeven, die eenige ſchaapen verſcheurden, het zy hy een bovennatuurlyke kracht, gelyk Samzon had, het zy hy door zyn eigen krachten werkte, gelyk Benaja, die onder zyn Regeering geleeft heeft, en die in de kuil van een Leeuw treedende, dezelve ombracht.

Davids ſtryd, tegens Goliath, dien hy verſlaat, Vers 49.

(4.) De Philiſtynen bewerkten David een voordeelige geleegentheid om zich te doen kennen; onverzoenlyke vyanden van Gods volk zynde, konden zy niet lang in ruſt blyven. Saul had hen verſlaagen, maar, zy trokken, ten einde om de ſchande van deze nederlaag uit te wiſſchen, in de Stam van Juda. Saul kwam haar te hulp, en leegerde op eenen berg, recht tegens de Philiſtynen over. Een dal ſcheidde hen van een, en vertraagde den ſtryd, om dat niemand een voordeelige plaats wilde ontruimen, om zich voor de handeling der vyanden bloot te ſtellen. De Philiſtynen hadden onder hun benden een man van een wonderbaare groote geſtaltenis, in een hunner Steden, Gath genaamt, gebooren. Hy was zes elleboogen en een palm hoog, en had een kracht naêr de redenmaat van zyn geſtaltenis. Hy ſcheen, met zwaare en gewichtige waapenen bekleed zynde, met geen ſlaagen te doordringen. Op deze natuurlyke voordeelen hoogmoedig, vleidde hy zich onoverwinbaar te zyn, en dat hy in een byzondere tweeſtryd, meeſter van't ſlachveld zoude blyven. De Philiſtynen geloofden zulks, gelyk hy, en ſtelden den Iſraëliten voor, van den oorlog, door een ſtryd van man tegens man, te bepaalen, onder voorwaarde, dat de overwonne zyde de ſlaaf van de andere zoude worden. Saul dorfde dit beding niet aanneemen, Goliath deed alle dagen dezelve hoovaardige uitdaaging, en dezelve duurde veertig achtereenvolgende dagen, tot dat David in't Leeger kwam, hy zach de verbaaſtheid van't volk, en vol moeds, welke het denkbeeld van een toekomſtige Koninglyke Staat, en't gevoelen van de liefde Gods vermeerderde, bood hy zich aan, om den Reus, die gantſch Iſrael deed beeven, te beſtryden. Men ſtaat verzet, wegens dat Saul David niet kende, als hy zich aanbood om hem deze dienſten te doen, dewyl hy op ſpeeltuigen voor hem geſpeelt, en eenige tyd in zyn dienſt, en in zyn Paleis geweeſt was. Maar, dat was onmiddelyk na de zalving door Samuel gedaan, dat David aan't Hof gezonden wierd. En daar waaren omtrent zeven jaaren, zedert die tyd tot aan den ſtryd van Goliath, verloopen. David telde niet meer als veertien of vyftien jaaren, als hy op den harp voor zyn Vorſt ſpeelde, en hy was een en twintig jaaren oud, als hy op zich nam de roem van zyn geſlacht tegen den Reus te verdeedigen. Men verandert gemeenlyk in dezen ouderdom meeſt, en de Koningen herdenken zelden zo veel aan de bedienden van't gezang en ſnaarenſpel, om hen weder te kennen; de aanbieding van dezen jongen herder, die zyn krachten met Goliath wilde beproeven, ſcheen vermeetel. Zyn oudſte broeder poogde een zo onvoorzichtigen yver te verdrukken; maar het beſluit van David en de noodzaaklykheid drongen Saul het zelve aan te vaarden. Hy wilde hem met zyn waapenen bekleeden, maar David trok dezelve aanſtonds weder uit, om dat hy die niet gewent was te draagen. Hy ſtreed met een ſlinger en ſteenen. De Philiſtyn die hem tegens zich over zach naaderen, wierd door deze ſmaadelyke verachting gehoont; hy riep zyn Goden tot getuigen wegens de beleediging, welke men hem aandeed, en bad hen dezen jonge vermeetele te willen vernielen, of wel hy ſtortte verſcheide vervloekingen naar de gewoonte der Heidenen over't hoofd van zyn vyand. David beſpotte de dreigementen en de vervloekingen van Goliath. Hy ſloeg Goliath aan't hoofd, en ſmeet deze Reus ter aarde; hy aazemde noch, als David, die geen waapenen had, om hem't overige van zyn leeven te beneemen, zyn zwaard greep, en hem daar mede't hoofd afhieuw, waar van hy een zeegenteeken maakte, 't welk hy te Jeruſalem bracht; hy heiligde zyn waapenen den leevendigen God toe. De Philiſtynen verbaaſt zynde, konden Askalon en Hekron, zonder veel volks te verliezen, niet bereiken. De overwinning was volkoomen, en de dochters van Jeruſalem zongen Lofzangen ter eere van David, *Saul*, zeiden zy in heur gezangen, *heeft wel duizend, maar David tienduizend verſlaagen.* Men verzeekert dat David zelfs de 144ſte Pſalm zaamenſtelde. *Gezeegend zy de Eeuwige, die myn handen ten ſtryd, en myn vingeren tot den ſlag bereyd.* Om welke reden de 70 Overzetters aan't hoofd van den Loffang geſtelt hebben, dat dezelve voor Goliath zaamengeſteld is, daar is aan't einde van hun Overzetting een zeekere honderd een-en-vyftigſte Pſalm, die veel eer op dit voorwerp ſchynt zaamengeſtelt te zyn. Maar, men heeft reden te twyffelen, of deze wel van David zy, en men teltze gemeenlyk niet onder zyn gedichten, het is zelfs niet waarſchynlyk, dat hy zelfs zyn lofredenen zal gezongen hebben, hy liet dezelve door dichters van die tyd zingen. Zommige muggezifters merken deze geſchiedenis als verdicht aan, ter oorzaak van de geſtaltenis en krachten, die men aan Goliath toeſchryft. Maar het is onwederleglyk, dat in alle geſlachten des waarelds, van tyd tot tyd, menſchen van een wonderbaare grootte gebooren waaren. Artabanes de Koning der Parthen, zond aan Tiberius een Jood, Eleazar genaamt, tot een geſchenk, die negen voeten hoog was. *Plinius* verzeekert, dat men in zyn tyd aan't Hof van den Keyzer Claudius een man van dezelve geſtaltenis zag, die uit Arabien gekoomen was, deze mannen waaren van evenmaatige geſtaltenis als Goliath, die mede negen voeten hoog was.

XVIII. HOOFDDEEL. Vers 11.

Saul tragt David te dooden, terwyl die voor hem op de Harp ſpeelt.

(5.) Saul gevoelde de werkingen van den Heiligen Geeſt

Geeft niet meer van het oogenblik, dat hy afgelaaten had God te gehoorzaamen, de Koning der Amalekiten beſchermende; en het zy dat hy van tyd tot tyd in een zwaare droefheid viel, het zy hy van een galzuchtige en geweldige geſteltenis was, het zy eindelyk dat de duivel in deze toevallen van *raazerny* daar tuſſchen kwam, de verfoejelyke jeloerſchheid, welke hy tegens David opnam, verdubbelde zyn kwaal, en hy had een geweldige toeval weinig dagen na den ſtryd. Dewyl men zich van den Muzyk bediende, om het zelve te verzachten, wierd David geroepen, om voor zyn Vorſt te ſpeelen. Maar het hartzeer van een man voor zich te zien, die de welluſt van 't volk wierd, en die men in de openbaare gezangen boven hem ſtelde, bezielde hem met een zo heevige raazerny, dat hy tweemaal zyn ſpiets naer David wierp, die zich ter goeder trouwe geloofde met hem weder vereenigt te zyn, en op de Harp in zyn tegenwoordigheid ſpeelde; maar hy ontkwam dat gevaar, met hem te ontwyken.

UITLEGGING

VAN DE XLII. AFBEELDING.

Davids vlucht, Teraphim in zyn bed gelegt.

De trouwe Michal red haar man uit doods gevaar,
Wyl Sauwel propheteert met wonder vreemd misbaar, (ten,
En Jonathan zyn vriend den vlucht wyſt door zyn ſchich-
Die by Abimelech het zwaard en't brood verwerft,
Des't gantſche Prieſterdom door Doëgs moordpriem ſterft,
Om's Konings bitt're wrok op David te verplichten.

XIX. HOOFDDEEL, Vers 12.

(1.) SAuls haat bleef by dit eerſte onderneemen niet, hy gaf hem 't bevel over tien duizend mannen, en ſtelde hem voor van hem aan eene zyner dochteren uit te trouwen. Het gelykt of dit zyn geluk is vermeerderen, in plaats van hem te verderven; maar Saul had twee inzichten, de eene van hem aan zyn geſlacht te verbinden, ten einde, om altyd van zyn gedrag en voornemen onderricht te kunnen zyn, hy wilde hem mede aan 't onzeeker lot van den ſtryd bloot ſtellen, met hem 't bevel over eenige benden te geeven, welke hy meenigmaal tot den kleinen oorlog moeſt aanvoeren, zy was gelukkig voor David, hy ſloeg dikwils de vyandelyke hoopen, en naderde met groote ſchreeden door den weg van Eer tot den Throon. Het hertzeer en de jeloerſcheid van Saul verdubbelde, hy beſloot om hem te doen ſterven, en deed om deze reden ſchildwachten rondom zyn huis ſtellen, ten einde, om hem den navolgende dag vaſt te houden, en hem voor zyn oogen te laaten ombrengen. Michal van de haat haars Vaders onderricht, en volkoomentlyk van zyn oogmerk verwittigt door de wachten, welke zy zag, leide een Teraphim in zyn bed, op welkers hoofd zy een paruik van Geitenhair gezet had. De Teraphims waaren beelden, welke een menſchelyke gedaante hadden. Men weet niet tot wat gebruyk Michal dit beeld had, om dat het niet waarſchynlyk is, dat een menſch alzo Godsdienſtig als David, Afgoden in haar huis geleeden heeft; te begeeren, dat deze gedaantens door de Sterreziender zaamengeſtelt waaren, om de invloejingen van 't Geſtarnte en de deugd van het toekoomende voort te zeggen, te ontfangen, zulks is de eene misdaad door den anderen vernietigen, om dat deze ſtarrekundige wiggelaryen, en dit gebruyk van de Teraphims niet veel minder misdaadig was als de Afgodery; mooglyk dat de dienſt van den waaren God noch niet genoeg by Michal gezuivert was. Daar was meenigmaal een vreemde mengeling van Godsdienſten in de Geſlachten van Iſraël. De vrouw van David konde deze heimelyke Goden gehad hebben, gelyk Rachel die van Laban wegnam, alhoewel zy aan Jacob getrouwt was. Moogelyk dat zich de beeldenis mede in huis vond, zonder daar alstoen tot eenig Godsdienſtig gebruik te dienen. Het zy hoe 't zy, de Wachters wierden bedroogen, en men zeide hen 's morgens, dat David krank te bedde lag; maar Saul ontdekte het bedrog van zyn dochter, en de ontkooming van zyn Schoonzoon. Michal rechtvaardigde zich by haar Vader, met te zeggen, dat David door haar zyn verloſſing niet verkreegen had, als door de dreigementen van haar te dooden; dit is een leugen, welke men niet kan verontſchuldigen.

Saul propheteert. Vers 21.

(2.) David vond geen zeekerder ſchuilplaats, als by Samuel; daar was hem ten hoogſten aangeleegen, de wil Gods in een zo aanmerkelyke geſteltenis te weeten. Wyders was het waarſchynlyk, dat Saul hem te Bethlehem onder zyn geſlacht, en over al, in plaats van by een Propheet, zoude laaten opzoeken, om dat hy van de verbintenis, welke tuſſchen hen was, niet wiſt. Hy ging dan naar Ramath, daar Samuel gebooren was. Hy bleef daar niet lang, om dat Samuel naar Najoth wilde wyken. Dit was een afgezonderde plaats, maar nabuurig van de Stad Ramath. Al de zoldaaten, die Saul, door zyn Verſpieders van de ſchuilplaats van David verwittigt, derwaarts zond om hem gevangen te neemen, wierden alle Propheeten. De Koning moeſt op de verandering, die aan de natuurlyke geſteltenis van zyn zoldaaten gebeurde, aandacht maaken; maar hy geloofde, dat hy geen getrouwer dienaar van zyn wraak had, als zich zelve, hy onderging het zelve lot, als die geenen, die hy gezonden had, hy wierd op zyn beurt een Propheet, hy ontkleedde zich in de tegenwoordigheid van Samuel, en bleef een dag en een nacht naakt. Men beſloot daar uit, dat de Propheeten door den Geeſt Gods opgenoomen, in een zoort van raazerny vielen, die haar hun plicht deed vergeeten, en zaaken begaan, welke de ſchaamte en betaamlykheid beleedigen. Maar zulks was het merkteeken der Propheeten van den duivel, die in hun Godlyke verzoeking ſchuimbekten, en vervoert en raazend wierden. De Propheeten van den leevendigen God ſpraaken altyd met een geſchikte zin door beeldeniſſen en zinſpreuken, die natuurlyker wyze de uitkomſten, welke zy voorzeiden, verbeeldden. Daar was dan een zeekere buitengemeene zaak in de perzoon van Saul. God ter eener zyde toelaatende, dat hy de beweegingen van zyn Geeſt gevoelde, op dat hy niet meer aan de waarheid van een wonderdaad, welke hy ontkent had, konde twyffelen. God wilde mede de hoovaardigheid en wreedheid van Saul ſtraffen, hem in een ſtaat laatende vervallen, welke een Koning onwaardig was, zo dat hy meer een raazend menſch als een Propheet geleek.

XX. HOOFDDEEL. Vers 35.

Jonathan verwittigt David van zyns Vaders voorneemen,

(3.) Saul keerde, na dat hy gepropheteert had, weder in zyn Paleis, en beſloot daar het vaſt voorneemen van David te laaten ombrengen, die ten tweedenmaal de vlucht genoomen had. Deze laatſte klaagde daar over aan Jonathan, die zyn vriend was, zelfs zo verre, dat hy zyn belangens tegens zyn eigen Vader,

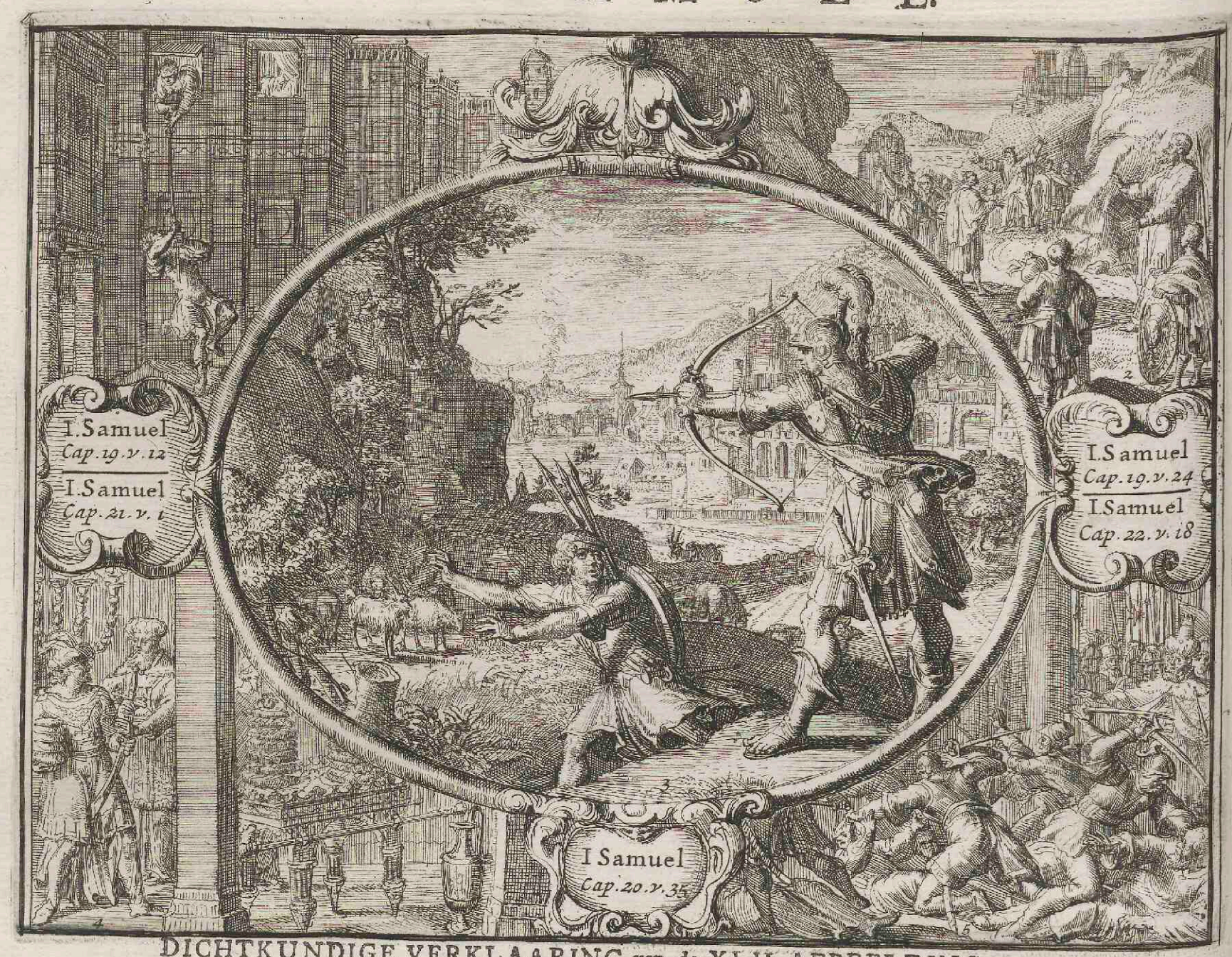

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLII. AFBEELDING.

De trouwe Michal red haar man uit doods gevaar,
Wyl Sauwel propheteert met wonder vreemd misbaar,
En Jonathan zyn vriend den vlucht wyst door zyn schichten,
Die by Abimelech het zwaart en 't brood verwerft,
Des 't gantsche Priesterdom door Doëgs moordpriem sterft,
Om 's Konings bitt're wrok op David te verplichten,

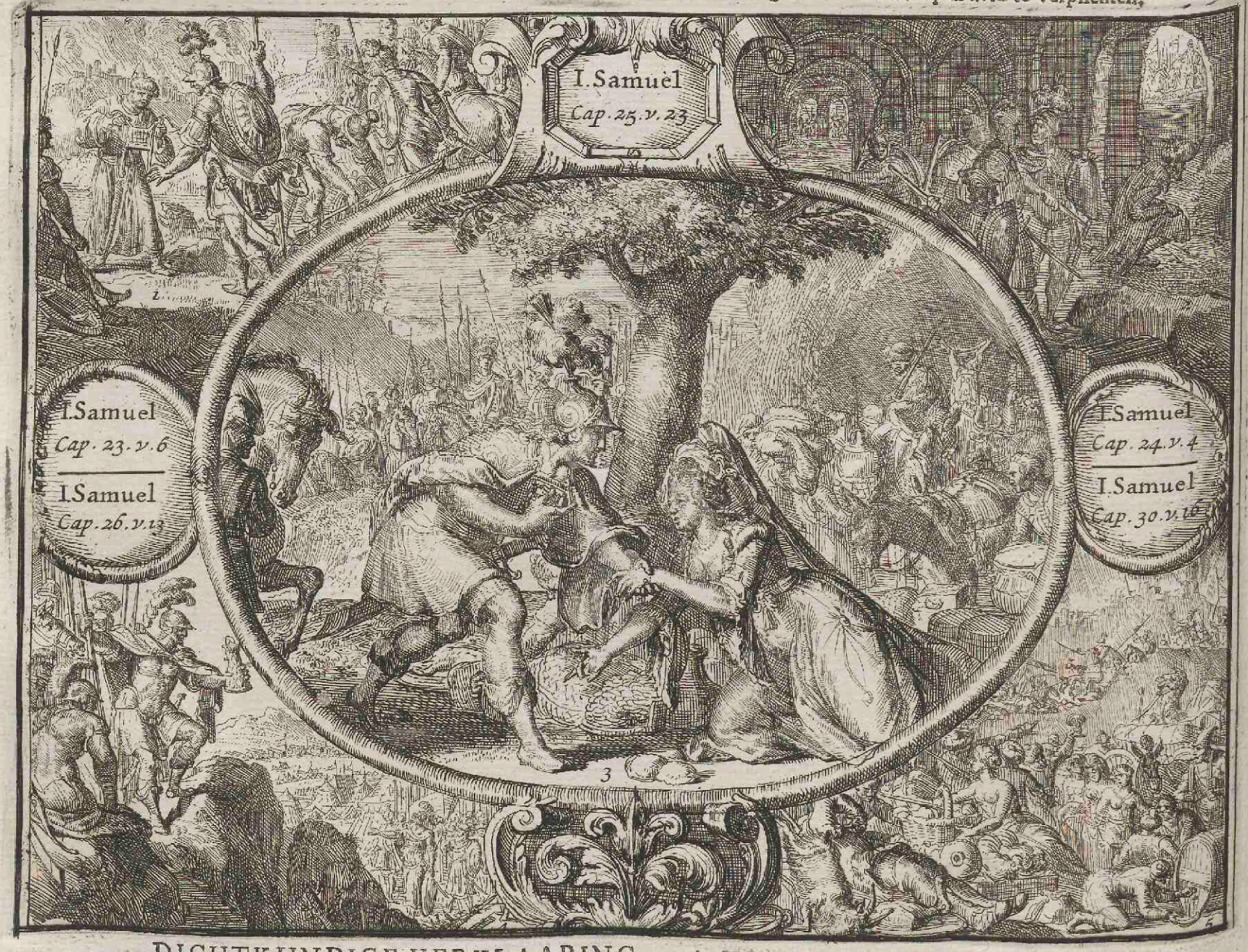

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLIII. AFBEELDING.

Gods Priester Abjathar, het doods gevaar ontvlucht,
Vind by Held David heul, die om zyn lyden zucht,
En 's Konings leeven spaart in naare bergspelonken,
Abigaëls geschenk stilt David, fel gehoont,
Die 's Konings leegerspiets en beeker Abner toont,
En slaat d'Amalekiet uit Ziklag, hem geschonken.

der, en in eenige wyzen tegens zich zelve behertigde. Inderdaad het was gemaklyk te begrypen, dat David naar de Kroon ſtond, en Saul zelfs was zulks niet onbewuſt, om dat hy aan zyn Zoon vertoonde, dat hy nooit geruſtelyk zoude regeeren, zo lang de zoon van Iſaï in't leeven zoude zyn. Maar de vreeze Gods, het denkbeeld dat de Godſpraaken en raadbeſluiten zich in weerwil van de tegenſtand der Koningen vervullen, en de vriendſchap, die hy David met eede geſtaaft had, maakten een zoodanige indruk in zyn gemoed, dat hy beſloot met hem een nieuw verbond op te rechten, hy verzocht hem zyn perzoon, geſlacht en zyn nakoomelingſchap te ſpaaren, als zyns Vaders huis verdeelt zoude zyn, en hy den Throon beklimmen zoude, en van zyn zyde, beloofde hy de zinnen zyns Vaders te verzachten, zyn voorneemens te onderzoeken, en hem daar van een nauwkeurige kennis te zullen geeven.

Dus ſluit Held Jonathan met David't nieuw Verbond,
Op waare vriendſchap, deugd en vaſte trouw gegrond,
In weerwil van den Vorſt, zyn Vader en de wetten,
Zyn t'd'le ziel ontziet noch dwinglandy noch dood,
Maar red zyn boezemvriend in't nypen van de nood,
Om Iſr'els Konings Kroon, op Davids hooft te zetten.

David moeſt het gaſtmaal bywoonen, welk Saul zyn Schoonvader aan de nieuwe maan gaf, maar hy was afweezend, en liet zyn ſtoel leedig. De Jooden aaten alstoen niet op bedden geleegen, gelyk de Perſen, zy ontleenden van hen deze gewoonte, en voerden dezelve in Judea over, op de wederkomſte van de gevangenis, alwaar men't noch ten tyde van Jeſus Chriſtus na kwam. Maar Saul en Abner waaren aan taafel gezeeten, en de ſtoel van David, die tuſſchen beiden was, bleefleedig. Dit afweezen, dat Saul noodzaaklyk toornig moeſt maaken, ontſtak hem noch meer, hy gaf zyn hertstocht openbaar te kennen. Deze Vorſt geweldenaar en altyd gewaapend zynde, zelfs als hy aan taafel was, vergat dat hy Vader was, en wilde zyn Zoon met zyn lans doorſteeken, om dat hy ten voordeel van de afweezende ſprak. Deze daad leerde aan Jonathan, dat alles zyn vriend te vreezen ſtond. Hy ging naar de beſtemde plaats, en pylen ſchietende, gelyk zy overeengekoomen waaren, riep hy tot den Schildknaap, dat hy dezelve weder moeſt verzaamelen; *Gaa*, zeide hy, *want de pylen zyn aan de andere zyde van u.* 't Welk volſtrekte, om hem te doen begrypen, dat zyn vlucht noodzaaklyk was.

Daar Iſr'els bloedtyran naer Davids leeven ſtaat;
En Jonathan zyn vriend ontdekt des Konings haat;
Die hem vervolgt op't ſpoor; moet David omme zwerven,
Door't vinnig noodlot van zyn boezemvriend geſcheurt;
Zyn waarde Jonathan die om zyn David treurt, (ven.
't Verlies van zo een vriend; valt al zo zwaar als't ſter-

XXI. HOOFDDEEL. Vers 1.

Hy eet de Toonbrooden.

(4.) David nam aanſtonds den weg van Nob; alwaar het Tabernakel van beſtemming was; deze Stad was wel eer Kenachi genaamt; maar Nobah dezelve gewonnen hebbende, als Moſes aan de halve Stam van Manaſſe, een gedeelte van de Landen en Steden, die aan de overzyde van den Jordaan waaren, deelden, gaf hy haar zyn naam. De Ark door de Philiſtynen genoomen zynde, bracht het volk, 't welk bevreeſt was, dat de overwinnaars hun zeegenpraalingen verder voortzettende, dezelve hen weder mochten ontrooven, het Tabernakel over te Nob, ver genoeg van de andere zyde van den Jordaan geleegen, daar zy genoeg verzeekert was. Men moeſt daar Offerprieſters naar toe zenden, om het Altaar te bedienen. En hierom noemen de heilige geſchiedenisſchryvers dezelve zomtyds de Stad der Prieſteren, alhoewel zy den Levieten niet toebehoort. David vond daar den Hoogenprieſter met zyn geeſtelykheid, die verwondert was de Schoonzoon des Konings zonder toerusting en zonder gevolg te zien. David ontveynsde en loog, om zyn ſchuilplaats te verbergen, want hy verzeekerde Ahimelech, dat hy van den Koning gezonden was, om een zeekere geheime uitvoering. Hy moeſt brood hebben, David't zelve niet vindende, verzocht hy om de Toonbrooden: deze twaalf brooden waaren gewoonlyk aan God alle weeken toegeheiligt, men veranderde dezelve alle zaturdaagen, en ſtelde daar weder nieuwe in de plaats. De Offerprieſters hadden alleen het voorrecht van de geenen, die men wegnam, te eeten. Onderwylen gaf Ahimelech vyf van dezelve aan David. Jeſus Chriſtus heeft deze ſtoute daad tegens de bygeloovigen, die de naarkooming van eenige plechtigheden voor de plichten van barmhertigheid ſtellen, gevolmachtigt. David ontbrak zo wel waapenen als brood; hy vond in den Tabernakel, die van Goliath, hy namze, en vluchtte by Achis, de Koning van Gad, een Stad der Philiſtynen.

XXII. HOOFDDEEL. Vers 18.

Offerprieſters door bevel van Saul den hals afgeſneeden.

(5.) Doëg verhaalde de zaak aan den Koning, die den Hoogenprieſter van verſtand met David achterdenkende, beſloot hem daar over te ſtraffen. Tot dit uitwerkzel beval hy al de Prieſters van't huis van Heli, ten getaale van vyf en tachtig hem te koomen vinden. De Prieſters gehoorzaamden alle's Konings bevel, 't welk beteekent, dat de Koninglyke achtbaarheid zich tot over de geheiligde perzoonen uitſtrekte, men geloofde dat men den Vorſt moeſt gehoorzaamen, en het Tabernakel en de Offerhanden verlaaten, om zyn beveelen te gaan ontfangen. Die beveelen waaren wreed, want Saul beval dat men hen zoude laaten ombrengen. Zyn wachters weigerden hun handen in't bloed van Godgeheiligde perzoonen te baaden; maar Doëg meer als de anderen gemoedigt, beging den moord, en ſneed al de Offerprieſters den hals af, uitgezondert den jongen Abjathar, die by David vluchtte. Men ſloeg de bewoonders van Nob met de ſcherpte des zwaards, zonder de kunne noch tederſte onnoozelheid te verſchoonen.

UITLEGGING

VAN DE XLIII. AFBEELDING.

Abjathar brengt den Ephod tot David.

Gods Prieſter Abjathar, het doodsgevaar ontvlucht;
Vindt by Held David heul, die om zyn lyden zucht,
En's Konings leeven ſpaart in naare berg-ſpelonken;
Abigaels geſchenk ſtilt David, fel gehoont,
Die's Konings leegerſpiets en beeker Abner toont,
En ſlaat d' Amalekiet uit Ziklag, hem geſchonken.

XXIII. HOOFDDEEL. Vers 6.

(1.) DAvid, vluchtende, had geloofd zich in't Koningryk van Achis te kunnen verbergen. Maar, hy wierd aldaar door eenige Amptelingen, die hy in't Leeger gezien had, gekent. Hy wierd alstoen tot de harde uitterſte ſtaat gebracht, van voor dwaas te ſpeelen, om zyn leeven te behouden. De ſtrenge Uitleggers van de gevallen van't gewiſſen, vinden daar een zonde in, om dat zulks zyn perzoon ver-

vermommen, en de leugen zo wel in daaden als in de woorden misdaadig was. Maar men moet toeſtaan, dat de verzoeking geweldig was, om datze het leeven raakte. David begaf zich van daar in het hol van Hadullam. Dit was een kleine en zeer aloude Stad, welke Juda de Zoon van Jacob tot zyn ſchuilplaats genoomen had, zy wierd meer aanmerklyk by 't vervolg, want men telt haar Koning onder 't getal dier geenen, die Joſua verſloeg. Zy heeft zedert aan de Stam van Juda toebehoort. David ontfing daar zyn Geſlacht, 't welk voor Saul haatelyk geworden was, en voor zyn wraak bloot geſtelt bleef. Men heeft zelfs gezegt, dat zyn Vader, die alreeds zeer oud geworden was, in dit hol ſtierf, alhoewel daar meer waarſchynlykheid was, dat zulks te Mispa, in de landen van den Koning der Ammoniten, gebeurde, daar David, uit Hadullam trekkende, zyn toevlucht nam. Zyn Hof wierd door al de misnoegden van 't Land, met welke hy uitvallen deed, vermeenigvuldigt. Hy verloſte de Stad van Kehila, welke de Philiſtynen beleegerden. Daar was 't, dat de jonge Abjathar, de eenigſte der Offerprieſters van Nob, die de raazerny des Konings ontkoomen was, David met den Ephod kwam vinden. Het was niet geoorloft, dezelve buiten het Tabernakel te voeren; maar, de noodzaaklykheid ſcheen dringend genoeg, om van de Wet bevryd te zyn. David leerde door dat middel, dat de bewoonders van Kehila, die hy uit de handen der Philiſtynen gered had, vaardig waaren, om hem weder in die van Saul te leeveren. Men heeft reden te zeggen, dat de volkeren niet waardig zyn, dat men veel moeite neemt, om hen voor de ſlaaverny te beſchermen, noch dat men zyn leeven waagt om hun vryheid te behouden, dewyl zy meenigmaal die dienſten niet als met een haatelyke ondankbaarheid betaalen.

XXIV. HOOFDDEEL. Vers 4.

Saul in een hol overvallen zynde, ſtelt David zich tegens zyn dood.

(2.) David verplicht zynde elders met zyn benden van zes honderd mannen een ſchuilplaats te zocken, trok door de woeſtyn en de wildernis van Ziph. De Bewoonders van die plaatzen gingen Saul verwittigen, dat David by hen was, en dat men hem gemaklyk konde overvallen. Het ſchynt dat zy reden hadden, om dat zy den Koning een wederſpannigen onderdaan ontdekten; maar zy konden Gods wille, door Samuel geopenbaart, niet meer onbewuſt zyn. En 't gerucht, dat zich verſpreidde, wegens zyn Zalving en dienſten, welke hy aan 't Vaderland gedaan had, het zelve meenigmaal van 't juk der vyanden verloſſende, moeſten hen verplichten om hem te dienen. Onderwylen droegen zy zich op, om hem gevangen te neemen; maar in 't oogenblik, dat men naar hen toe trok, om hen te onderſchraagen, wierd David door een onvoorziene nieuwigheid van een inval der Philiſtynen behoed. Saul wierd verplicht zyn haat op te ſchorten; ten einde, om de dringende noodzaaklykheden van den Staat te verzorgen. Hy was gelukkig in den ſtryd, en den oorlog geeindigt zynde, vervolgde hy zyn aloude vyand. David veranderde van plaats, en trok veel hooger op in de woeſtyn van Engeddi, alwaar noch hedendaagſche rotzen van een wonderbaare grootte gevonden worden. De Koning, op zyn hielen volgende, raakte in een gevaar, waar uit hem de billykheid van David redde. Hy was alleen in een hol getreeden, om de noodzaaklykheden van de natuur te voldoen. David was met zyn bende daar in beſloten, die door eenen ſlag den Burgerlyken Oorlog konde eindigen. Men bracht de zaak in overweeging, en men moet zich niet verwonderen, noch dat de Koning niet begreep, dat daar een groot getal van menſchen waaren, noch dat hy 't geluid van de ſtem dier geenen niet hoorde, die de zaak overwoogen; want het hol moeſt diep zyn, om een zo groote Bende te bevatten, en haar tot een ſchuilplaats te dienen. Men konde daar ver genoeg van afgezondert zyn, en zacht genoeg met de voornaamſte Opperhoofden ſpreeken, om niet verſtaan te werden. David ſtelde zich tegen de meerderheid der ſtemmen, welke ſtrekten, om zich van de geleegentheid te bedienen, van zich voor altoos van een zo machtigen en gevaarlyken vyand te ontſlaan. Hy geloofde niet, dat het geoorloft was zyn Koning te dooden, hoewel hy recht had, tegens hem den Burgerlyken oorlog te onderſchraagen, om zyn leeven te beſchermen. Hy vergenoegde zich met een lap van zyn Tabbaard te ſnyden, ten einde, om hem 't gevaar, dat hy uitgeſtaan had, en de maatigheid, welke men gebruikt had, te doen kennen. Saul wierd door Davids bezaadigtheid getroffen. Hy erkende zyn onſchuld, en hy bevroedde zelfs zyn onnutte poogingen, om hem het beklimmen van den Throon te beletten, dewyl hy vroeg of laat toch regeeren zoude. Hy deed hem zweeren, dat hy zyn Geſlacht zoude verſchoonen. David kwam den eed, welke men hem afvorderde, na, en men kan hem niet beſchuldigen van dezelve geſchonden te hebben, alhoewel hy in 't vervolg aan de Gibeoniten twee der zoonen van Saul, en vyf zyner neeven, om gehangen te worden, overleeverde. Want David verbond zich alleenlyk van niet een zyner kinderen om de onrechtvaardigheid huns vader te laten ombrengen. Hy verplichtte zich niet om de verdrukten recht te weigeren dewyl een diergelyken eed niet wettig zoude zyn.

XXV. HOOFDDEEL. Vers 23.

Abigel bevreedigt David, die door Nabal toornig was.

(3.) David dorfde, alhoewel hy met Saul weder verzoent was, niet weder by hem keeren, noch zich aan Saul vertrouwen, hy zocht zyn verzeekering in de woeſtynen. Dewyl de leevens middelen daar ontbraaken, zond hy naar Nabal een ryk en machtig man toe, die zyn Schaapen aan Carmel, dicht genoeg by zyn Leeger deed ſcheeren, om hem te verzoeken, hem leevens middelen te verſchaffen. Inderdaad men moet twee plaatzen onderſcheiden, welke men Carmel noemde, de eene was een berg in de Stam van Zabulon, op welke Elias de Offerprieſters van Baal deed ombrengen, de andere was dicht genoeg by de dode Zee, in de Stam van Juda geleegen, en aldaar was Nabals wooning. Deze man was een der nakoomelingen van Caleb; maar, de deugd erft niet over, noch vloeit met het bloed niet. Het is dan niet noodig den naam van Caleb te veranderen, noch Nabal van een Geſlacht van de honden te doen afdaalen, om de roem van zyn Grootvader te bewaaren, om dat daar niets gemeender is als zoonen en neeven te zien, die van de godvruchtigheid hunner voorzaaten ontaarden. Deze hier weigerde op een beeſtachtige wyze de amptelingen, die David tot hem om ſpyze gezonden had; en in plaats van onthaal ſchold hy David, en die hem volgden, voor landloopers en vluchtende ſlaaven, die hun meeſters verlaaten hadden. David van deze hoon al te zeer gevoelig zynde, zwoer zich door 't

gant-

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLIV. AFBEELDING.

Wyl Endors Toovergeeſt des Konings dood voorſpelt,
Valt Saul in onmacht neêr en word door ſpys herſtelt,
Doch heeft zich in den ſlag met eigen hand doorſtooken,
En jammerlyk vermoort, zyn hoofd word afgeſneên,
In zeegenpraal vertoont, 's Helds afgeknotte leên,
Te Jabes d'aard vergunt, en 's Konings moord gewrooken.

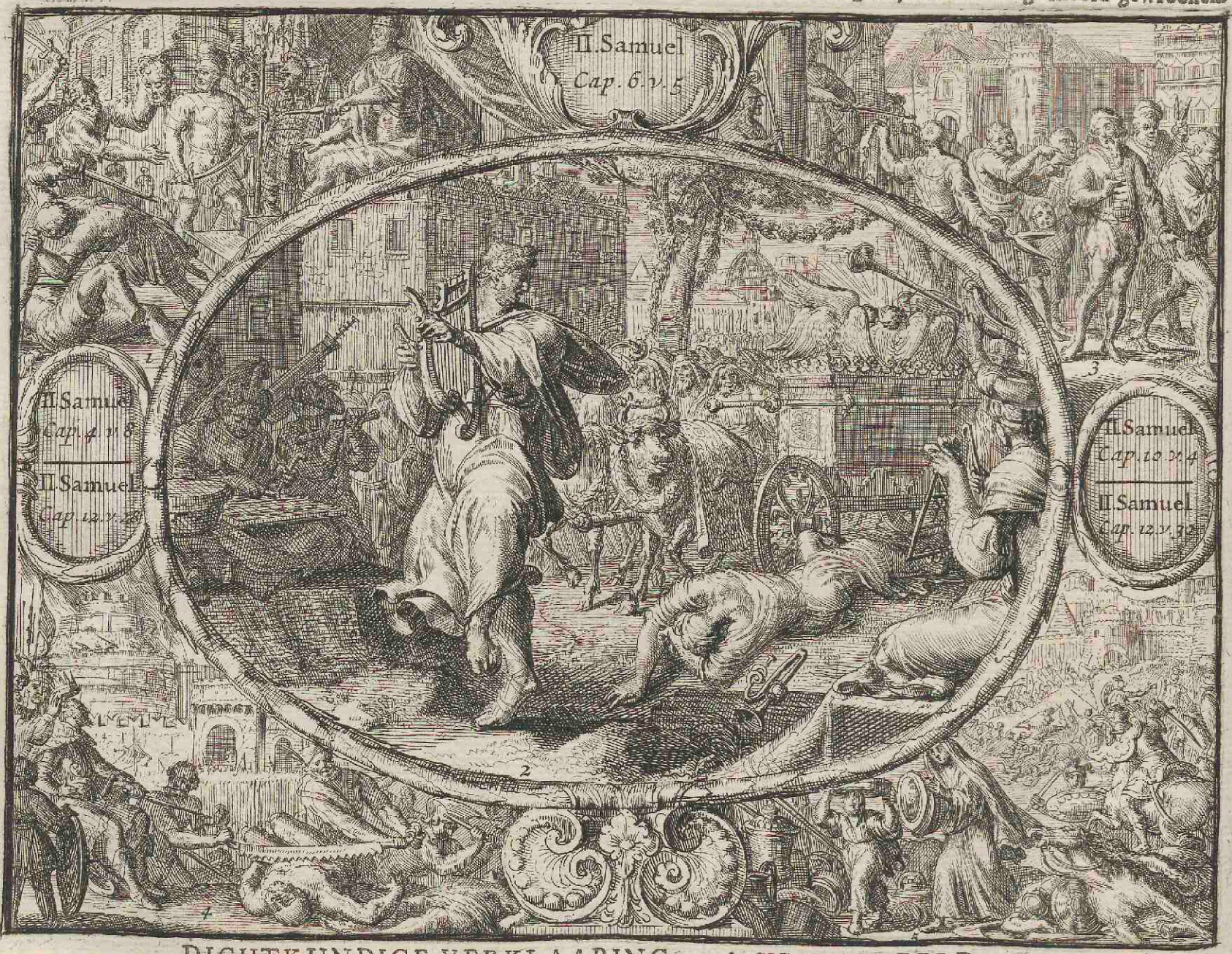

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLV. AFBEELDING.

Daar David 's Konings dood en ondergang betreurt,
En wreekt de wrede moord Isboſeths op zyn beurt,
Verwiſſelt zang en ſpel, om Uſaas dood in traanen,
Zyn groot gezantſchap word door d'Ammoniet onteert,
Des David 't Land verwoeſt, de Steden ommekeert,
Vorſt Hanons Scepter zwaait, en ſtraft zyn onderdaanen.

gantſche verderf van den geen, die hem dezelve aangedaan had, te zullen wreeken, hy zondigde dubbeld, een al te haaſtige beweeging van gramſchap en wraakluſt volgende, een vervloeking tegens zyn vyand doende, en beſluitende de onſchuldigen met de ſchuldigen te begraaven; hy nam de waapenen aan, en trok met vier honderd mannen op, beſlooten hebbende dezen trotſchen man alle de uitwerkzelen van zyn grimmigheid te doen gevoelen. Abigael veranderde de beweegingen van zyn hart, zy bevreedigde hem niet alleenlyk met hem door haar geſchenken voor te koomen, maar, zy boezemde hem liefde in, om dat hy tien dagen daar na, de dood van Nabal verſtaan hebbende, tot haar zond, om haar ten huuwelyk te verzoeken. De gevoelens, welke hy alreeds voor Abigael begreepen had, verwekten in hem beweegingen van een misdaadige vreugde over de dood van zyn vyand. De Jooden ſtemmen toe, dat deze Vorſt haar al te haaſtig trouwde, en dat men niet weeten konde, of't kind, 't welk uit dit verhaaſte huuwelyk ſproot, David of Nabal toebehoorde.

XXVI. HOOFDDEEL. Vers 13.

Saul ſlaapt in zyn Leeger, David overvalt hem, en dood hem niet.

(4.) Saul vertrok op het verzoek der bewoonders van de woeſtyn Ziph, om David te overvallen. Deze Vorſt, die voor een veel zwakker vyand als hy was, niet geloofde te vreezen te hebben, ſliep, als of hy in een volkoome vreede ware geweeſt. David bediende zich van deze geruſtheid, om aan zyn Vorſt een nieuw voorbeeld van zyn gemaatigtheid te geeven. Hy trad in de nacht in't Leeger. Abiſai had eenige aanvechting om zyn Vorſt te dooden, maar, David altoos voor den Koning ontzag draagende, ſtelde zich daar tegen, en vergenoegde zich met den Hellebaard, die aan zyn hoofdkuſſen ſtond, benevens zyn beker mede te neemen. Den dag gekoomen zynde, riep David Abner, en deed hem een verhaal van den ſtaat, waar in hy't Leeger gevonden, en't geen hy aldaar verricht had. De gemaatigtheid van David wierd erkent. Saul beleed zyn zonde, en verzoende zich voor eenigen tyd met zyn ſchoonzoon; maar, hy herviel in zyn voorige verharding; alzo ongemaklyk is't van heblykheden, die men heeft laaten veroudeeren, te veranderen, als een hart, dat een langen tyd tot de zonde gewent is, te hervormen.

XXX. HOOFDDEEL. Vers 16.

Nederlaag der Amalekiten.

(5.) David mede in zyn mistrouwen volhardende, verburg zich noch eenmaal by Achis, de Koning van Gath, die hem een Stad gaf, om daar met al den geenen, die hem gevolgt hadden, te woonen. Dezen Koning der Philiſtynen geloofde zich niet beeter van Saul te wreeken, als met zyn beſcherming aan onderdaanen te geeven, die de waapenen aangenomen, en een langen oorlog tegen hem gevoert hadden. Hoedaanig vertrouwde hy een man, die hem een weinig tyds te vooren bedroogen had, voor dwaas by hem ſpeelende. Zyn raad was volgens de waareld veel wyzer; want hy onderſcheidde, dat hy David, als een gevaarlyke vyand, moeſt wederhouden; maar de Overſten der Philiſtynen vreesden, nu zy tegens Saul ſtryden moeſten, dat de liefde voor het Vaderland en volk, in David en zyne jongelingen, boven de begeerte tot wraak Zeegenpralen mogt, en zy wilden niet toeſtaan, dat David met zyn Benden, by den Veldſlag tegenwoordig was, maar zonden hem weg, naêr Ziklag. Deze Stad behoorde Achis toe, welke hy aan David gegeeven had, om hem tot een ſchuilplaats te verſtrekken. Maar deze Vorſt eigende zich dezelve toe, en gaf ze nooit weder, ſchoon zelfs dat hy Koning wierd. De Steden, welke men onder de handen van een machtig nagebuur ſtelt, koomen daar zelden weder uit. Deze Stad was in de Stam van Simeon, dicht by de Waaterkolk van Sorek, gelegen. David bezette als toen dezelve met zyn benden, en trok daar uit om invallen in de nabuurige Landen te doen. Zyn droefheid en verwondering was groot, dewyl hy, deze Stad naderende, aldaar niet meer als de puinhoopen van vervalle muuren vond. De Amalekiten, die hy zo meenigmaal geſlaagen had, hadden zich van zyn afweezen bedient, en de plaats, van menſchen ontbloot vindende, hadden zy daar de brand in geſtooken, en alles wat zy hadden kunnen rooven, mede genoomen. Zyn droefheid vermeerderde, als hy zag dat zyn Zoldaaten, wegens het verlies hunner vrouwen, kinderen en goederen verſlaagen, weerſpannig wierden, en hem wilde ſteenigen. In dezen uitterſten nood vlood hy de overwinnaars na, betrapte hen, en hen in ongereegeltheid vindende, ſloeg hy hen met de ſcherpte des zwaards, en hernam de goederen en gevangenen, die men weggeſleept hadde, onder welk getal zyn twee vrouwen waaren.

UITLEGGING

VAN DE XLIV. AFBEELDING.

Saul pleegt raad met de tooveresſe van Endor, om Samuel te doen verſchynen.

Wyl Endors Toovergeeſt des Konings dood voorſpelt,
Zeygt Sauwel neer van ſchrik, en word door ſpys herſtelt;
Doch heeft zich in den ſlag met eigen hand doorſtooken,
En jammerlyk vermoort, zyn hoofd word afgeſneên,
In zeegenpraal vertoont, 's Helds afgeknotte leên,
Te Jabes d'aard vergunt, en's Konings moord gewrooken.

XXVIII. HOOFDDEEL. Vers 12.

(1.) SAul deed de Philiſtynen den oorlog aan, en dewyl het uur van kaſtyding en zyn ondergang naderde, had hy een heimelyke voorbeduiding daar van. Hy ondervroeg God door drie verſcheide wegen, door droomen, den Urim, en de Propheeten. Maar God niet willende antwoorden, ging hy met den duivel raadpleegen. Deze Vorſt had de Waarzeggers uit zyn Ryk gedreeven, en by aldien zy hun kunſt noch oeffenden, geſchiedde zulks niet, als in't heimelyk; maar, hy wanhoopend zynde, van niet het minſte antwoord van God te erlangen, deed 't geen gemeenlyk de ongeruſte en zwakke Vorſten doen, hy nam zyn toevlucht tot die zelve tooveryen, waar van hy genoegzaam de valſchheid kende, om dezelve vernietigt te hebben; hy ging een tooveresſe, welke men hem in het land ontdekte, opzoeken: men ſtelt deze vrouw in den rei der Waarzeggers. Men vermeent, dat haar antwoorden door een heldere ſtem uitgeſprooken wierden, en die van verre ſcheen te koomen; maar ik heb van die zoort van vrouwen gezien, welke zonder hulp van den duivel, en door ziekte, uit de maag ſpraaken. Wyders zyn't de zeventig Uitleggers, die deze vrouw, als uit den buik ſpreekende, verbeeld hebben. Daar is niets diergelyks in't oorſpronglyk, 't welk alleenlyk behelſt, dat zy een voorzeggende geeſt had, of dat zy door een vat waar zeide, om dat zy de voorwerpen in een vat, 't welk men met waater opvulde, zien liet. Deze vrouw bemoeide zich mede met de zwarte kunſt, om dat zy zich

zelve vermat, de ziel van Samuel wederom te doen koomen, om Saul zyn nederlaag en naar by zynde dood te voorzeggen. Daar is iets zonderlings in deze uitkomſt; want deze toovereſſe, na dat zy eenige voorbereidzelen van haar kunſt gemaakt had, wierd gewaar, dat het Saul was, die met haar ſprak. Zy zag iets, dat haar verſchrikte, en zy voor een God nam, zy zag zelfs de gedaante van een oud man, met een mantel omvangen. Dit ſpookzel voorzeide den Koning een gedeelte van 't geen hem moeſt overkoomen, dewyl hy en zyn kinderen in den veldſlag ſtierven. Eindelyk gelykt het, dat het ſpookzel zich ter eere Gods inſtelde, om dat het zelve aan Saul verweet, dat hy hem in de nederlaag der Amalekieten niet gehoorzaamd had. Verſcheide Oudvaders hebben gezegt, dat het de waare Samuel was, die de toovereſſe door haar bezweeringen uit zyn plaats gehaalt had; zy hebben zelfs daar bewyzen van de onſterflykheid der zielen uitgetrokken, en de verſchyningen der dooden, welke zo meenigmaal als verdicht en harſſendroomlyk wederlegt geweeſt zyn. Men moet zelfs niet ontveinzen, dat de ſchryver van Syrachs Boek, onder de Lofredenen van Samuel geſtelt heeft, *dat hy na zyn dood gepropheteert, en den Koning verklaart heeft, dat hy, zyn ſtem uit de aarde verheffende, ſterven zoude.* Cap. 46. v. 20. Dusdaanig kunnen alle die geenen, die dit Boek voor redenmaatig aanzien, niet twyffelen, of het is den waarachtige Samuel geweeſt, die tot Saul door bevel van een toovereſſe ſprak; maar, wat ons belangt, wy gelooven, dat deze ſchryver, die niet als een groot getal van eeuwen na Saul geleeft heeft, en die God niet inblies, zich lichtelyk heeft kunnen bedriegen, des zyn gezag ons niet verzet; inderdaad, byaldien men over zeekere omſtandigheden van deze uitkomſt zich verwondert, zyn daar weder anderen, daar de leugen en argliſtigheid baarblyklyk in uitblinken. De zielen, zich van de lichchaamen afzonderende, treeden onmiddelyk onder het vermoogen van God, en kunnen door den duivel noch zyn dienaars niet gevordert werden. Die van Samuel was in den heemel gevoert geweeſt, daar zy Gods aangezicht genoot. De duivel konde dezelve van daar in 't huis van een toovereſſe niet doen afdaalen, ten einde, om de nieuwsgierigheid van een godlooze te voldoen. Hoedaanig zoude de duivel het lichchaam van Samuel weder kunnen genoomen hebben, dat alreeds verrot was, om 't zelve weder met de ziel te vereenigen, en 't zelve met de oude mantel weder te dekken? deze gewaande ziel beklaagt zich, wegens dat men haar komt ſtooren, zy verzeekert Saul, dat hy en zyn kinderen 's anderendaags by haar zouden zyn; eindelyk laat zy toe, dat men haar aanbid. Onderwylen is het meeſte gedeelte dezer zaaken valſch. Want Saul ſtierf 's anderendaags niet, maar vier dagen na de voorzegging; hy daalde met Samuel niet neder, die deelgenoot van de heerlykheid in 't Paradys was, en de vader en de kinderen hadden 't zelve lot niet, om dat het zeer waarſchynlyk is, dat Jonathan behouden gebleeven is. Eindelyk kan men Samuel zonder misdaad niet aanbidden. Daar waaren ſpottelyke zaaken in deze bezweeringen van de toovereſſe, welke veinzen konde, dat zy Samuel zag, en verhaalen, 't geen deze Propheet wel eer voorzegt had, boven al, dewyl de verdeeltheid, welke deze voorzegging tuſſchen 't huis van Saul en dat van David veroorzaakte, kenbaar genoeg was. De ontroering, die zy in Saul beſpeurde, deed haar lichtelyk het verlies van den Veldſlag voorzien.

XXXI. HOOFDDEEL. Vers 1.

Saul doorſteekt zich zelve.

(2.) Saul bevorderde zyn ongeluk door deze misdaadige nieuwsgierigheid, hy viel in onmacht, en de toovereſſe, welke vreesde dat men hem dood of ſtervende in haar huis vinden mocht, deed hem weder bekoomen, en zette hem ſpyze voor. Hy begaf zich by den nacht op den weg, ten einde, om in 't Leeger te koomen, zonder dat men noch van zyn vertrek, noch van zyn wederkomſt, konde bewuſt zyn. Volgens den raad van de menſchelyke wysheid moeſt hy zich verſchanſſen, en beletten, dat men hem geen ſlag leeverde, waar van men hem 't verlies voorzegt had. Hy moeſt ten minſten zyn kinderen hebben doen afwyken, ten einde om een zo doodelyke voorzegging ten deele te beſpotten; maar, 't zy dat Saul, die ontroert geweeſt was, een gedeelte van zyn reden verlooren had, het zy de Philiſtynen met al te veel geweld op hem aanvielen, om den ſtryd te kunnen weigeren, en dat zyn zoons het afwyken, als een uitwerkzel van lafhertigheid aanzaagen, het welke zy niet konden overleeven. Men wierd handgemeen; Iſraël wierd geſlaagen, en Jonathan en zyn broeders bleeven op 't ſlagveld. Saul nam de vlucht, maar, meerder de beſpringingen der Philiſtynen, als de Goddelyke wraak, vreezende, wierp hy zich in zyn eigen zwaard, en bracht zich zelven om 't leeven. Men heeft niet nagelaaten te zeggen, dat Saul geborgen geweeſt is, om dat de nedrigheid, met welke hy de voorzegging van zyn naakende dood ontfing, een rechtmaatige vergelding zyner misdaaden was; wat denkt men daar, als men Saul zo heerlyk beloont, om dat hy onder de beveelen en de voorzeggingen van een toovereſſe of den duivel geboogen had?

De Philiſtynen ſlaan hem 't hoofd af. Vers 9.

De Philiſtynen, zyn lichchaam gevonden hebbende, ſloegen hem zyn hoofd af, waar van zy een Zegeteeken maakten; de waapenen van Saul wierden in den Tempel van de Godinne Aſtaroth geplaatſt; men droeg zyn hoofd in die van Dagon, dewelke noch in weezen was. Ten einde op dat daar niet een eenige trap van ſchandaal aan 't doode lichchaam van Saul zoude ontbreeken, ſleepte men 't zelve tot aan de Stad van Bethſan in de Stam van Manaſſe, dicht by de Jordaan, en men hechtte 't zelve aan den muur, met die zyner zoonen, om tot een Schouſpel voor 't volk te verſtrekken.

Die van Jabes begraaven zyn beenderen. Vers 13.

De waereldſche Schryvers noemen gemeenlyk deze Stad, Niſa, om dat zy vermeenen, dat het aldaar was, daar men de voedſter van Bacchus, welke deze naam voerde, begroef. Dewyl zy niet verre van de Rivier de Jordaan geleegen was, geloofden de inwoonders van Jabes, die aan de andere zyde woonden, dat zy die doode lichchaamen gemaklyk konden wegneemen: zy waapenden zich om deze reden, en bezochten het onderneemen, dat hen gelukte. Maar, bevreeſt zynde, dat de Philiſtynen op hun beurt deze doode lichchaamen mochten opgraaven, om daar van nieuwe Zegeteekens te maaken, verbrandden zy dezelve, alhoewel zulks de gewoonte onder de Jooden niet was, van de dooden te verbranden. Men begroef alleen de beenderen dezer Vorſten.

I. HOOFDDEEL. Vers 2.

Zyn dood aan David bekent gemaakt.

(5.) De nieuwe tyding van een zo aanmerkelyke neder-

nederlaag wierd David in zyn schuilplaats te Ziklag overgedraagen, alwaar hy de vruchten van zyn overwinning, welke hy zo aanstonds op de Amalekiten behaalt had, genoot. dewyl deze Stad van de plaats, alwaar Saul den veldslag geleevert had, ver genoeg afgeleegen was, konde hem den uitslag daar van niet, als na drie dagen, ter ooren koomen. De Postboode, een zoon van een Amalekiet zynde, had Saul geholpen om zyn leeven te eindigen, met op hem te leunen, op dat hy gantschelyk door zyn zwaard doorstooken wierd. Hy had zyn Koninglyke Kroon en zyn edele gesteentens by zich, en geloofde een groote belooning van David te erlangen, met hem de dood van zyn vyand te verwittigen, en hem een Kroon op te draagen; maar, David wierd over de nederlaag van 't Leeger, 't verlies van Jonathan zyn boezemvriend, en de dood van den Koning, die zo droevig zyn dagen geëindigt had, ontroert, en in plaats van de Postboode te beloonen, deed hy hem sterven, om dat hy tot de dood van den Vorst geholpen had. Een uitmuntende leering voor de menschen om nooit buiten de paalen van hun plicht te treeden, om hun geluk te bevorderen.

Dusdaanig stierf Saul. De Geschiedenis der daaden behelst, dat daar veertig jaaren verloopen waaren, zederd de dood van Heli, tot deze van Saul. Maar, men moet deze tyd van jaaren tusschen Samuel en deze Vorst verdeelen. Samuel zegt, *dat hy 't volk alle de daagen zyns leevens gericht had*; en 't gelykt dat Saul hem erkende, dewyl hy den naam van deze Propheet met de zyne aan 't hoofd van de verklaaring stelde, welke hy gemeen maakte, om al 't volk te vergaaderen, en Jabes bystand te bieden, 't welke Naäs beleegerde; want, Saul dreigde aldaar al den geenen te doen ombrengen, die *Saul en Samuel* niet zouden volgen. Samuel bewaarde dan noch eenig gezag, ten tyde als deze verklaaring gegeeven wierd, dat is te zeggen op het eerste jaar van de Regeering van Saul. Maar, onmiddelyk daar na, nam Samuel zyn ontslaaging in tegenwoordigheid van 't volk, en liet de bestiering in de handen van Saul, en het was veel eer een merkteeken van een Propheet, als van een Opperste Richter, welk hy in 't vervolg vervulde, als wanneer hy Saul bestrafte, en een nieuwen Koning zalfde, om hem in plaats te volgen. Byaldien Samuel verzeekert, dat hy Israël *alle de daagen zyns leevens richtte*, verstaat hy daar door, dat hy die bedieningen deed, van plaats tot plaats gaande, met zeer veel uitvoerlykheid, *geduurende alle de tyden*, welke hy met zyn bediening bekleed was, waar van hy zich in zyn ouderdom ontlaste, om 't gezag onder de handen van Saul weder te stellen, die twintig jaaren regeerde. Hy verloor zyn Kroon om een zonde, die ligt scheen. Welgelukkig waaren de volkeren, byaldien de Koningen mede altoos strenglyk gestraft wierden. Een lang vervolg van ongelukken zouden hen eindelyk leeren God eerbeid te bewyzen, en zyn Wetten Godsdienstiglyk na te koomen.

UITLEGGING

VAN DE XLV. AFBEELDING.

De dood van Isboseth.

Daar David's Konings dood en ondergang betreurt,
En wreekt de wreede moord Isboseths op zyn beurt,
Verwisselt zang en spel, om Usaas dood in traanen;
Zyn groot gezantschap word door d' Ammoniet onteert,
Des David 't Land verwoest, de Steden ommekeert,
Vorst Hanons Scepter zwaait, en straft zyn onderdaanen.

IV. HOOFDDEEL. Vers 8.

NA Sauls dood nam Isboseth de zoon van Saul, door Abner, de Veldheer der Leegers van zyn vader onderschraagt; het hoofdschrift van Koning aan. De Stam van Benjamin en alle de anderen, uitgezondert die van Juda, erkenden hem voor hun wettig Vorst. David begaf zich van zyne zyde te Hebron, waar van hy de Hoofdstad van zyn Ryk maakte. Deze Stad, in de Stam van Juda geleegen, behoorde de Offerpriesters toe. Maar, dewyl zy ter zelve tyd een vrystad was, was daar niet een eenige reden, welke de ongeestelyken konde beletten, en byzonderlyk David, van zich, by geval van noodzaaklykheid, daar binnen te begeeven. Daar was tusschen deze twee, die beide naer 't Ryk dongen, noch oorlog, noch stryd; den tyd van twee jaaren. Isboseth regeerde gerustlyk over de tien Stammen, en David in de Stam van Juda beslooten, dorfde zyn krachten met die van een veel machtiger vyand als hy niet in de waagschaal stellen. Het was bezwaarlyk, dat de zaaken een langen tyd in dezen staat bleeven; men moest handgemeen worden. Abner had beveel over de benden van Isboseth, en Joab, de neef van David de zoon van zyn zuster, was aan 't hoofd van die van zyn oom. Deze laatste had het voordeel in veel ontmoetingen. Abner wierd zelfs in een genoegzaame algemeene stryd geslaagen; den oorlog eindigde door het hertenleed van Isboseth, die niet verdraagen konde, dat Abner de byzit van zyn vader onderhielt. De Alouden wilden dat men de byzitten der Koningen zelfs na hun dood eerbied bewees. Abner geloofde door zyn diensten een byzonder voorrecht verdient te hebben. Hy dacht in zyn hertzeer, om met David, in Verbond te treeden. Het Verbond wierd lichtlyk geslooten, en zoude haar uitvoering gehad hebben, byaldien Joab, die in 't wederkeeren van den kleinen oorlog de zaak vernaam, niet tegens Abner 't hoofd gebooden, en hem op den weg gedood had. De zaak was voor David teeder, op wie men reden had, de moord en een zo snood verraad te werpen. Maar hy droeg zorg van al die achterdocht weg te neemen door de droefheid, welke hy over de dood van Abner gevoelde, en de wyze op welke hy den moordenaar handelde. Onderwylen begon de zyde van Isboseth, haar waarachtig Opperhoofd verlooren hebbende, wederspannig te worden: twee Hoofdmannen van zyn benden, brachten hem in zyn Paleis om 't leeven, en droegen zyn hoofd tot David, die hen daar over in 't Leeger liet straffen.

VI. HOOFDDEEL. Vers 5.

Davids Dans voor de Ark. Usa wil dezelve ondersteunen, en sterft.

(2.) Deze Vorst, geen medestander meer naer 't Ryk hebbende, zonden alle de stammen hun Gezanten naer de kleine Stad Hebron, om hun verbond met hem op te rechten, en hem op zeekere voorwaarde te erkennen. De onderhandeling was wel haast geslooten, en men droeg hem de Salving voor de derde maal op. Samuel had hem tot Bethlehem vyftien jaaren oud zynde, heimelyk, geduurende 't leeven van Saul, gezalft. Hy ontving een zelve zalving op de dood van dezen Vorst, als wanneer hy bezit van de Kroon te Hebron nam, dertig jaaren oud zynde. En hy wierd ten derdenmaal, zeven jaaren en een half daar na, in dezelve plaats gezalft en gekroont, als de Stammen zich weder vereenigden, en zy hem 't Ryksgezag opdroegen. Hy wilde deze nieuwe

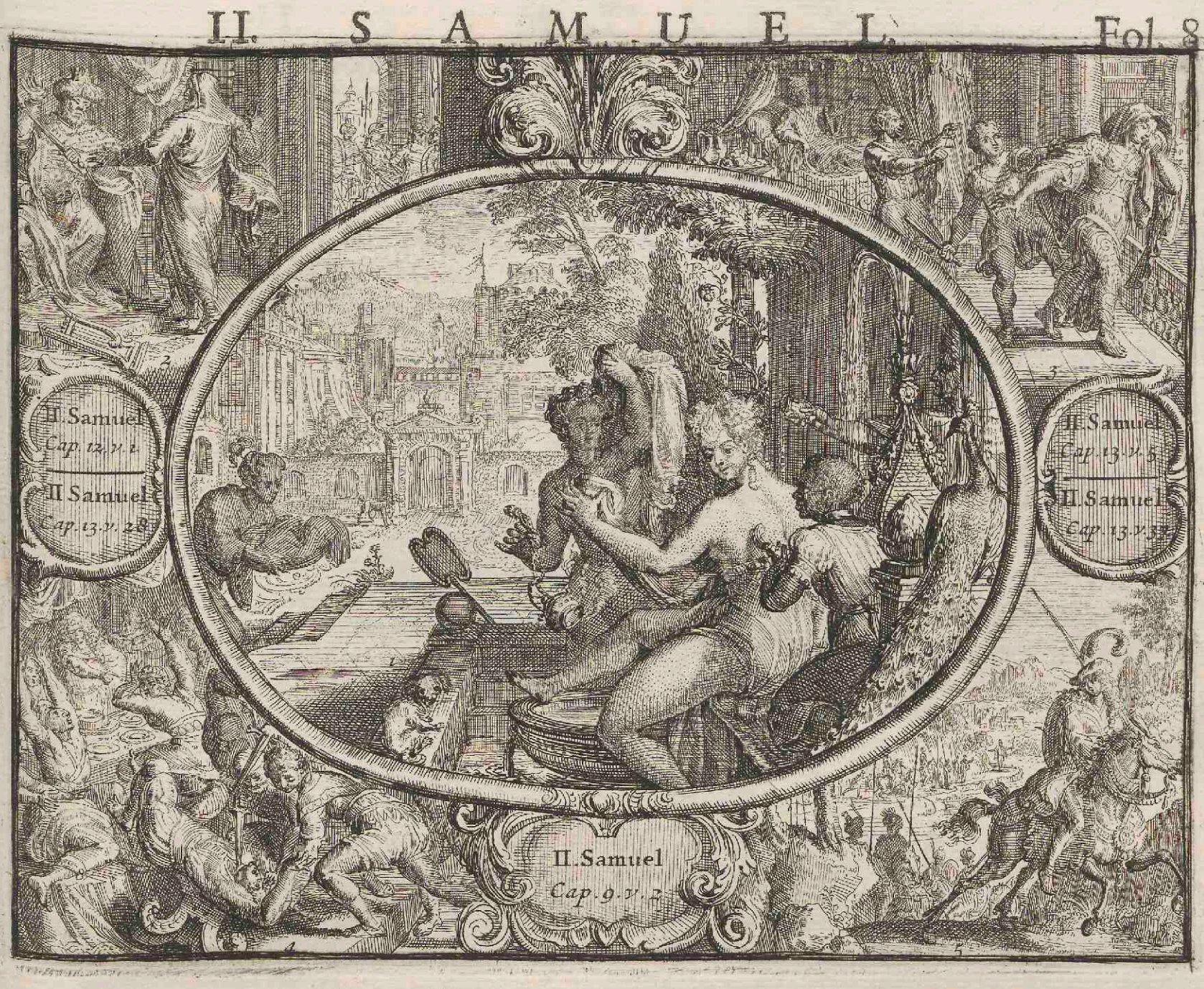

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLVI. AFBEELDING.

Wyl Bathſebath in 't bad des Konings oog bekoort,
En geile min geniet werd haar gemaal vermoort,
Des Nathan 't ſnood misdryf den Koning houd voor oogen,
Daar Amnons geile drift ſchent Thamars maagdenſchoot,
En Abſalom dit wreekt met 's broeders Amnons dood,
Ontvlucht hy 's vaders wraak en 't Koninklyk vermoogen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLVII. AFBEELDING.

De wyze Achitophel verhangt zich zelfs van ſpyt,
En Abſalon gevlucht in 't midden van den ſtryd,
Blyft aan een eiken boom met zyne hairlok hangen,
Door Joabs ſchigt gedood. De wraak ſtraft Sauwels zaad,
Terwyl Gods Engel 't volk met peſt in Iſr'el ſlaat,
 En Adonïa 't Hof onthaalt uit Staats belangen.

Staat van zyn Regeering door eenige doorluchtige daad aanvangen. De Jebusiten zagen Zion als een onwinbaar Kasteel aan; zy hadden blinden en kreupelen op haar muuren geplaatst om David te bespotten, en hem aan te wyzen, dat diergelyke menschen volstrekten om 't zelve tegens hem te beschermen, hy liet echter niet na 't zelve te beleegeren, in te neemen, en daar nieuwe gebouwen op te rechten, om welke reden 't zelve naderhand de Stad Davids genoemt wierd. Een der eerste zorgen van dezen Vorst zag op het overbrengen van de Ark, welke hy voornaam om in deze Stad te plaatzen. Hy vertrok met de Leviten, om dit gedenkteeken van Gods tegenwoordigheid af te haalen, maar, een toeval deed hem van oogwit veranderen. Dewyl de Ark op een waagen gesteld voortgetrokken wierd, struikelden de ossen van 't gespan: Uza de zoon van Abinadab, die aan de zyde van de Ark ging, vreesde, dat de waagen om mocht storten, en de Ark verbryzelt werden, om welke reden hy zyn hand uitstrekte om dezelve te ondersteunen. Deze daad, welke een Godsdienstige vreeze scheen in te blaazen, mishaagde God, die Uza aanstonds deed sterven. Als men naer de oorzaak van de misdaad van dezen man zoekt, die niet als door een beweeging van Godvruchtigheid schynt gehandelt te hebben, heeft men moeite genoeg om dezelve te vinden. *Josephus* verzeekert, dat hy zondigde, om dat hy geen Offerpriester was, maar, het is wonderbaar, dat zo een bekwaam man de Wetten van zyn geslacht niet geweeten heefd, want de Levieten droegen de Ark, en konden dezelve aanraaken. Men zegt, dat daar een ontheiliging door geschiedde. Uza viel veel eer in een andere overmaate. De Godsdienst deed hem voor de Ark vreezen, deze schrik was misdaadig, hy moest aan God 't geleiden van zyn Ark toevertrouwen, en verzeekert zyn, dat de Godheid volstrekte, om haar zonder menschen handen te onderschraagen. David, van deze kastyding verschrikt, liet de Ark in t' huis van Obed-Edom, daar zy een overvloedige oorsprong van zegeningen wierd; de Ark bleef daar niet langer als drie maanden; en God beloonde de Godvruchtigheid van dezen man zodaanig, dat David ten tweedemaal van oogwit veranderde. Hy ging de Ark haalen, en geleidde dezelve, onder 't geluid van speeltuigen, hy zelfs, uit al zyn vermoogen dansende, in zyn Stad. De Egyptenaaren vierden het Feest van Apis door openbaare dansseryen. De Canaaniten offerden hun kinderen op onder 't slaan van de trommels. Men verstaat zelfs, dat de Christenen in Syrien op den Zondag van Paaschen met speeltuigen in de Kerk gaan, om dezelve met meer erkentenis en vreugde te vieren. David geloofde aan God zyn liefde en Godsdienstigheid, door zyn beweegingen en vervoeringen te betuigen. Michal, welke daar mede den spot dreef, moest haar man en Koning eerbied bewyzen, en veel eer op 't beginzel, 't welk de vreugde voortbracht, en de oorzaak der beweegingen van David, als op de beweegingen zelfs zien. De Uitleggers beelden zich in, dat God een zo groot vermaak schepte in David te zien dansen, dat hy hem daarom beloofde, uit zyn nakoomelingschap den Messias te doen voortkoomen. Men voegt daar by, dat David deze beloften van God in zyn Psalmen gegriffiet heeft. *Ik zal de vrucht uit uw buik op uwen Throon stellen.* Maar, die Uitleggers begaan twee mislaagen, zy schryven een bovenmaatige belooning aan de vreugde van David toe, om dat zy willen, dat dezelve vreugde de belofte van den Verlosser verdient heeft. Wyders vinden zy den Messias, daar hy niet is; want de woorden, die zy aanhaalen, zien op Salomon, en zyn nakoomelingen, zonder dat ik daar in eenig merkteeken, dat op Jesus Christus toepasselyk is, aanmerke.

X. HOOFDDEEL. Vers 4.

Davids afgezanten door 't afscheeren der baarden gehoont.

(3.) Naäs de Koning der Ammoniten had David zeer vriendelyk in zyn banlingschap ontfangen, hy had daar zyn vader, zyn moeder en zyn geslacht in pand gelaaten; om welke reden hy heen zond om, de plichtpleegingen van rouwbeklag by zyn zoon, die op den Throon klom, af te leggen: maar, deze jonge Koning, door den raad der onvoorzichtige gunstelingen in toorn ontstooken, mishandelde de Afgezanten, die men tot hem zond, en liet hen den baard en de hoofdhairen afscheeren. Men schond daar door het recht der volkeren, en men belastte hen met een misdaad, daar zy niet schuldig aan waaren, om dat men hen beschuldigde van verspieders te zyn. Byaldien de Ammoniten, en de andere volkeren, die de grenzen van Arabien bewoonden, hun hoofden schooren, was zulks een teeken van smaadheid by de Hebreers. David konde dan de beleediging, zyn Ambassadeurs aangedaan, niet verdraagen. Den oorlog ontstak zich. De Ammoniten, al te zwak zynde, verbonden zich met de Syriers, waar van zy de benden overnaamen. De Bondgenooten verdeelden zich in twee lichchaamen, en beslooten het leeger van Joab, die het bevel over een aanmerklyk lichchaam aan zyn broeder Abisai toevertrouwende, zich met het andere op de Syriers stortte. De eene en d'anderen boogen, en naamen de vlucht, aan Joab het slagveld, en een groot getal van buit overlaatende.

XII. HOOFDDEEL. Vers 28.

Rabba ingenoomen, men vind daar een buitengemeen zwaare gouden Kroon.

(4.) Joab, zich van de kleinmoedigheid der Ammoniten willende bedienen, beleegerde Rabba; men zegt dat dezelve aan den oever van den Euphraat gebouwt was, en met moerassen omringt, die haar verzeekerden; maar, men bedriegt zich; want, Rabba was aan den zoom van een kleine rivier, welke zich in den Jordaan wierp, en by gevolge zeer verre van den Euphraat afgeleegen. Deze Stad, welke men zedert Philadelphia genoemt heeft, was de hoofdstad van Ammon; om welke reden Joab, die zyn Koning vreesde jaloersch te maaken, byaldien hy dezelve alleen innam, hem ten einde van de beleegering ontbood te koomen, om de Eer van de overwinning te genieten. Deze zedigheid is zeldzaam in een Opperbevelhebber van 't leeger. De plaats wierd ingenoomen, David vond daar groote rykdommen in, en onder anderen een goude kroon van een buitengemeen gewigt. De Jooden, die willen dat deze kroon voor den Afgod der Ammoniten, Milcon genaamt, gemaakt was geweest, vinden kwaalyk, dat David dezelve gedraagen heeft, of poogen hem te rechtvaardigen, zeggende, dat hy dezelve liet hergieten. Maar, dit was de Koninglyke Kroon van den overwonnen Vorst, waar mede de overwinnaar zyn hoofd vercierde.

De overwonnene hard gestraft, en verwoest. Vers 30.

(5.) Hy trok vervolglyk in de andere Steden der Ammoniten, welke minder aanmerklyk waaren, en bracht dezelve onder zyn Ryks-dwang, hy handelde de bewoonders met de uitterste strengheid, want hy deed hen doorzagen, in stukken snyden, en over

dezelve

dezelve gewaapende eggen, of ſcheermeſſen, of ſpykers, die hen verſcheurden, trekken. Men beriſpt deze wyze van ſtraffen in David. De anderen rechtvaardigen hem, om dat hy zich van een wreede hoon wreekte, welke hy in den perzoon van zyn Afgezanten geleeden had, zy houden ſtaande, dat hy die geenen moeſt ſtraffen, die een zo onmenſchelyke raad gegeeven hadden, en de Ammoniten dempen, die, in weerwil van zo veel overwinningen, welke men op hen behaalt had, altoos weder nieuwe beweegingen maakten. Maar, men moet liever toeſtaan, dat al de daaden der Heiligen niet rein zyn. David was aan den vader van den Koning, die hem beleedigt had, verplicht, en 't geheugen van den dienſt, welke hy ontfangen had, moeſt zo haaſtig niet uitgewiſcht worden. Al de bewoonders der Steden van de Ammoniten, en die zelfs van Rabba waaren aan de hoon niet ſchuldig, welke een jonge Vorſt hem aangedaan had. Onderwylen handelde men hen allen zo wreed, dat hy gedoemt moeſt werden. De Koning der Ammoniten ſtierf, zonder twyffel, op dezelve wyze. En David ſtelde Sobi, den broeder van den overleedene op den Throon, die altyd zyn vriend bleef, en hem geſchenken zond, als hy voor Abſalon vlugtte.

UITLEGGING

VAN DE XLVI. AFBEELDING.

Davids liefde tot Bathſeba.

Wyl Bathſeba in 't bad des Konings oog bekoort,
En geile min geniet werd haar gemaal vermoort,
Des Nathan 't ſnood misdryf den Koning houd voor oogen,
Daar Amnons geile drift ſchent Thamars maagden ſchoot,
En Abſalom dit wreekt, met s'broeders Amnons dood,
Ontvlucht hy s'vaders wraaken 't Koninklyk vermoogen.

XI. HOOFDDEEL. Vers 2.

(1.) DAvid beging ter zelver tyd een misdaad, welke een krachtige beſtraffing van God op hem haalde. Deze Vorſt, op de galdery van zyn Paleis wandelende, ontdekte Bathſeba, welke zich wieſch, om de Wet te voldoen. Hy, door haar ſchoonheid getroffen zynde, dacht niet anders als om de middelen van zyn hartstocht te vergenoegen. Bathſeba was de vrouw van Urias, aan wie de Schriftuur den naam van een Hetiter geeft, om dat hy oorſpronglyk uit dat land was. De Hetiters waaren natuurlyke bewoonders van Canaan, en aan hun Afgoden zeer verknocht, 't welk men van Urias niet zeggen konde, dewyl hy in zyn huis niet wilde ruſten, *geduurende de Ark van den* HEERE *in 't leeger was*; maar, men gaf dien naam aan d'Iſraëliten, die de aloude landſtreek der Hetiters bewoonden, of die met hen vermengt waaren. Daar zyn weinig hinderpaalen, die de begeerten der Vorſten tegenhouden, Bathſeba wierd in het Paleis en 't bedde des Konings overgebracht, men moeſt de gevolgen van deze onreinigheid verbergen. David geloofde het te doen, Urias by zyn vrouw wederroepende. Zyn argliſtigheden verdubbelt zynde waaren onnut, en de wyn ontroerde zyn reden, zonder hem de kenniſſe te ontneemen, van 't geen daar by hem omgegaan was. David beeldde zich een veel ſnooder trouwloosheid in als de voorgaande; Hy gaf Joab bevel, die alstoen Rabba beleegerde, van Urias in een uitval te laaten ombrengen; de zaak gelukte, gelyk hy ze ontworpen had, hy geloofde zich alstoen in een volkoomen vryheid om met Bathſeba te trouwen. De voortgangen der zonden zyn ongevoelig en geweldig, David werpt de oogen op Bathſeba zonder oogmerk; dit aanzien ontſteekt een misdaadige begeerte in zyn hart; ten einde, om zyn begeerte te voldoen gebruikt hy de onrechtvaardigheid en 't geweld; en om de vruchten van deze geweldenaary te dekken, bedriegt hy, verraad hy, en hy brengt een onſchuldig hooveling om 't leeven, en die niet als door een beginzel van Eer handelde. Men wikkelt Joab in den misdaad, die zondigde, om dat hy de misdaadige beveelen van zyn Meeſter werkſtellig maakte. Hy begroef in 't zelve ongeluk getrouwe dienaars en moedige zoldaaten, die geloofden ten voordeel van den Staat, en ter eere van hun Koning zich op te offeren. Dit is David, een man in de Kerk onderſcheiden, en vermaart door zyn godsdienſtigheid, die deze aaneenſchaakeling der misdaaden begaat, die daar in volhard, die daar in 't geheel, zonder acht te ſlaan, zonder droefheid en zonder berouw blyft, een droevig vorbeeld van de zwakheid van 't menſchlyk hart!

De beſtraffing van Nathan.

(2.) God had eindelyk medelyden met deze zondige Vorſt; hy zond een Propheet tot hem, om zyn ſlaapend geweeten wakker te maaken. Nathan verborg den worm, welke hy voorgenoomen had in den boezem van David in te drukken; hy wiſt dat men met eerbied de Koningen moeſt aanſpreeken, zelfs wanneer men hen de beveelen Gods overdraagt; wyders wilde hy de ſchuldige verplichten om zyn misdaad te belyden; om welke redenen hy zich van de gelykenis bediende van een ryk man, die van een arm man een ſchaap alleen gerooft had, dat hy met zorge opvoedde, en in zyn ſchoot ſpysde, David moeſt zich aan dat afbeeldzel kennen; maar, het ſchynt dat de zonde de menſchen verblind, en dat het bedroogen geweeten de allergevoegligſte voorwerpen niet ontdekt. Nathan was verplicht het Raadzel uit te leggen, en in volkoome maniere aan David te zeggen, dat hy Bathſeba tegens de Wetten van rechtvaardigheid en kuiſchheid gerooft had. Deze gedachten wierden van drie dreigementen gevolgt, die God vervulde. 1. Het zwaard kwam in zyn huis in vergelding van de dood van Urias; want Amnon zyn zoon wierd door Abſalon gedood. Abſalon ſtierf by gevolg door een geweldige dood, en Adonija verloor door bevel van Salomon het leven. 2. De vrouwen van David wierden in 't openbaar geſchonden, om dat hy die van Urias gerooft had. De Vorſten zyn de vergelding zo wel als de andere menſchen onderworpen; duſdaanig is 't dat Valentinianus, die de vrouw van Maximus geſchonden had, niet alleen die ampteling ombracht; maar, hy dwong de Keizerin om met hem te trouwen, en hy wierd op zyn beurt, drie maanden, na dat hy op den Throon geklommen was, gedood. Eindelyk, volgens de voorzegging van Nathan ſtierf het kind, dat hy by Bathſeba verwekt had, na verloop van zeven dagen.

De Oudvaders, en onder dezelve byzonder *Ambroſius*, houden ſtaande, dat byaldien David zondigde, hy *niet meer als een oogenblyk* daar in volhardde. Dat hy de miſdaad uitwiſchte, zich in ſtof en aſch wentelende en biddende; eindelyk zegt men dat God zo volkoomentlyk door deze boedvaardigheid bevreedigt was, dat hy hem een tweeden zoon beloofde, en dat David al zo haaſt aan Bathſeba zwoer, dat hy zich niet vertrooſten konde, voor dat zyn zoon regeeren zoude. Ziet daar 't verſchil, 't geen daar tuſſchen de heilige Schryvers en de Kerk-Leeraaren is. D'eerſte bedekken de miſſlaagen der Heiligen niet, en deze kwetzen de waarheid ten einde om de ſchaam-

te

te en ſchande, welke deze misſlaagen met zich nasleepten, uit te wiſſchen. David bleef negen maanden in 't overſpel, zonder den grouwel daar van te gevoelen, dewyl daar reeds een kind uit deze onreine verzaameling gebooren was, als wanneer Nathan ſprak. De aſche, de traanen en het vaſten van dezen Vorſt, wentelden over de ziekte van zyn zoon, welke hy als een ſpreekende kaſtyding aanzag. Hy vertrooſtte zich zo haaſt als hy geſtorven was. Eindelyk, waar vind men, dat God de moeite genoomen heeft van aan David te ontdekken, dat hy by Bathſeba een zoon zoude verwekken, die na hem regeeren zoude, en dat men hem de vreedzaame of Salomon moeſt noemen. Dat zyn daar ingebeelde verdichtzelen om die grouwlykheid van een misdaad, welke zeer vuil was, te verzachten. men moet zo wel een affchrik van de zonden der Heiligen hebben, als van die der andere menſchen, en zich niet vleijen, dat God dezelve toeſtaat of rechtvaardigt.

XIII. HOOFDDEEL. Vers 5.

Thamar door haar broeder geſchonden.

(3.) De liefde veroorzaakte weinig tyds daar na een ander ongeluk in 't Koninglyk huis. Amnon, Davids zoon, gevoelde een zo geweldigen hertstocht voor Thamar, dat hy verkwynde. Abinadab, die men verkeerdelyk met Nathan ondermengt, dewyl de Schriftuur zegt, dat hy Davids neef, de zoon van zyn broeder was, raade hem zyn zuſter te bedriegen, en haar by hem te doen koomen, onder voorwendzel van hem een gebak toe te maaken: de liſt gelukte. Thamar bracht het gebak aan haar broeder, die zich te bedde begeeven had; zy wederſtond de liefkoozeryen van dezen verliefden broeder, en raadde hem haar ten huuwlyk te verzoeken, veel eer als haar met een ſchande te overdekken, die zich nimmermeer zoude uitwiſchen. Zommige Uitleggers hebben geloofd dat dit huuwlyk wettig had kunnen zyn, om dat Thamar het zelve verzocht, het zy, om dat zy de dochter van een ongeloovige vrouw zynde, daar tuſſchen haar en Amnon een Jood geen verbintenis was, het zy, om dat men onderſtelt, dat haar moeder haar by een Afgodiſche vader geteelt had, alvoorens zy aan David getrouwt geweeſt was. Maar, deze giſſingen zyn tegens de heilige Text ſtrydig: en het is waarſchynlyker, dat Thamar, welke haar broeder aanraadde, van haar tot een vrouw te neemen, de verzoeken van haar broeder door deze liſt wilde misleiden, of dat zy de trappen van bloedverwantſchap, in de Wet beteekent, niet kende: want, zy was waarlyk David en Maachaas dochter, en Amnons zuſter. Amnon zeegepraalde van de wederſtand zyns zuſters. Maar, na dat hy haar geſchonden had, verkeerde zyn liefde in raazerny. Men weet, het geen de Heidenen van hun Ædipus zeggen, die zyn moeder, na dat hy zyn vader in den ſtryd omgebracht had, trouwde, alhoewel deze misdaaden onweetend begaan geweeſt waaren, dat noch het gezicht, noch het herdenken daarvan konde verdraagen. Amnon had een affchrik voor zyn zuſter, na dat hy ze heevig bemind had, hy dreef haar uit zyn vertrek in weerwil van haar traanen en betoogingen; zy had ongelyk met te zeggen, *dat deze laatſte hoon veel grooter, als de eerſte was*; het is waar, dat de laatſte openbaar was, en d'andere geheim was: maar, daar is geen gelykenis tuſſchen het ſchenden, en de hoon van weder te rug gezonden te worden. Thamar, uitgeweent, verſcheurde haar kleederen, en leide haar handen op 't hoofd, 't welk zy met aſche overdeckt had, ten einde, om haar ſtaat en droefheid gevoeliger te beteekenen, en eindelyk week zy by Abſalon in.

Amnons dood, door zyn broeder Abſalon omgebracht. Vers 28.

(4.) Deze broeder in toorn ontſtooken, ontveinsde zulks den tyd van twee jaaren, ten einde, om zich gewiſſer te wreeken. De goedertierendheid van David, die deze miſdaad verdroeg, verdubbelde de toorn van Abſalon. De Vorſten hadden hun huizen, en eenig land tot hun inkomſten van Staat, zy hadden daar hun kudden, die noch te dier tyd de rykdom der machtigſte heeren uitmaakten. Abſalon had een land, Baalhaſer genaamt, waar in hy het gantſche Koninglyk huis ter maaltyd noodigde, welke hy gaf, terwyl men zyn ſchaapen ſcheerde. De Koning wilde daar niet verſchynen, ten einde om hem de onkoſten, welke zyn gevolg zoude veroorzaaken, te ſpaaren. Maar, alle de genoodigde Vorſten woonden dezelve by. Amnon, die zyn zonden vergeeten had, liet zich daar nevens anderen vinden; 't bevel was aan de huisgenooten gegeeven, van hem in de dronkenſchap te dooden. Het wierd volvoert. De andere Vorſten, door deze doodſlag verſchrikt, klommen aanſtonds weder op hun muilezels, en naamen de vlucht.

Abſalons vlucht. Vers 33.

(5.) Deze nieuwe tyding te Jeruſalem gebracht, veroorzaakte aldaar een geweldige ontſteltenis. David, die al zyn kinderen in een dag alleen geloofde verlooren te hebben, riep en weende bitterlyk. Jonadab deed al wat hy konde om dezen bedroefden Vorſt te vertrooſten, het zy hy beeter van deze daad onderricht was, het zy, dat, dewyl hy zeer vernuftig was, voorzien had, dat Abſalon zich alleenlyk, over die beleediging, welke Amnon aan zyn zuſter gedaan had, wilde wreeken. Inderdaad de Vorſten keerden weder aan 't Hof, uitgezondert Abſalon, die na een trouwlooze moord aan zyn broeder begaan te hebben, en aldaar niet veilig geloovende te zyn, zich in het Koningryk van Geſur begaf. De Vorſt, die daar regeerde, was zyn oom, en broeder van zyn moeder; duſdaanig vond hy een verzeekerde ſchuilplaats in die Stad, daar hy verplicht wierd drie jaaren te blyven.

UITLEGGING

VAN DE XLVII. AFBEELDING.

Achitophel verhangt zich.

De wyze Achitophel verhangt zich zelfs van ſpyt,
En Abſalon gevlucht in 't midden van den ſtryd,
Blyft aan een eiken boom met zyne hairlok hangen,
Door Joabs ſchigt gedood. De wraak ſtraft Sauwels zaad,
Terwyl Gods Engel 't volk met peſt in Iſr'el ſlaat,
En Adonia 't hof onthaalt uit Staats belangen.

XVII. HOOFDDEEL. Vers 23.

(1.) JOab begreep, dat de Koning een heimelyke tederheid voor Abſalon bewaarde, alhoewel hy zyn handen in zyns broeders bloed gebaad had, en ſtelde, op zyn Hoovelings, die zyn Koning weet te vleijen, hem voor van hem weder ten Hove te doen koomen. David ſtemde het toe, van hem te herroepen, maar, deze ondankbaare zoon misbruikte die goedheid zyns vaders, en ſmeedde een onderneemen om hem 't Ryk te ontrooven. Abſalon was ſchoon, welgemaakt en behaaglyk, door zyn bekoorlyk gelaat: hy was noch meer bevallig door zyn zachtmoedig-

moedigheid, en een gemaakte goedheid, waar mede hy alle de verzoekſchriften, die men den Koning wilde aanbieden, ontving, hy beloofde aan alle een korte en voordeelige verrichting, by aldien hy zo veel macht als goede wille had; daar door maakten hy aanhangers in alle de Stammen en gunſtelingen ten Hoove, hy week in Hebron acht mylen van Jeruſalem, onder voorwendzel van aan God een belofte te volbrengen, welke hy hem, geduurende zyn banlingſchap, gedaan had. Hy vergaaderde een leeger, aan welkers hoofd hy den weg van Jeruſalem inſloeg; David, die daar van verwittigt was, vluchtte al weenende. De traanen koomen met de dapperheid der Helden niet overeen; maar, David wilde God buigen, en 't volk treffen. Achitophel, die voor de allergrootſte ſtaatkundige van gantſch Iſrael aangezien wierd, wilde, dat men David zoude vervolgen, die niet anders als een klein getal ſtrydelingen by zich had, die, op 't zien van een leeger de vlugt zouden neemen. David ten einde om dezen raad, waar van hy de gevolgen voorzag, voor te koomen, zond een zyner gunſtelingen, Huſai genaamt, naar Jeruſalem, met bevel van zich in dienſt van zyn zoon te begeeven, en hem te verraaden. Deze liſt kan niet gerechtvaardigt worden, onder voorwendzel, dat dit een hoflyke leugen was, of om dat het geoorloft is zyn vyand ſchaade toe te brengen, want Huſai, de beveelen van David volgende, wierd verplicht menigvuldige leugenen te ſpreeken, en al wat met de waarheid niet overeenkomt, is zonden. Huſai volbracht zyn bevel met goed gevolg; hy veinsde David te verraaden, hy wierd in den Raad van Abſalon beroepen, hy wendde de voorſtelling van Achitophel af, raadende een veel grooter getal van benden te verzaamelen, ten einde om gewiſſer te overwinnen. Hier door gaf hy aan David de tyd om over den Jordaan te trekken, en zich in 't land van Gilead te verſchuilen, en aldaar zyn klein leeger te verſterken. Achitophel had een zo gevoelig hertzeer van den raad, welke den oorlog in een dag konde bepaalen, en Abſalon den throon te doen beklimmen, verworpen te zien, dat hy zich naêr huis begaf, en zich zelven verhing. Dit was geen enkele jeloersheid van geeſt, die hem bewoog en trof, gelyk men zegt dat *Homerus* die beroemde dichter zich door wanhoop verhing, om dat hy een eenvoudige zwaarigheid niet konde oploſſen, die hem eenvoudige viſſchers voorleiden. Het is meer waarſchynlyk, dat deze Staatkundige de gevolgen van den raad van Huſai voorzag, en vreezende onder de handen van een Vorſt te vallen, die hy laf hertig verraaden had, wilde hy zich liever zelfs ombrengen, als de dood door de hand van een beul, of door bevel van een zegepraalende vyand ontfangen.

XVIII. HOOFDDEEL. Vers 14.

Abſalons dood.

(2.) In der daad, Abſalon, de geleegentheid verlooren hebbende van zyn vader te omringen, wierd verplicht hem in 't land van Gilead na te volgen, en hem aldaar te beſtryden. Den ſlag wierd in de wildernis van Ephraim geleevert, Abſalon wierd op de vlucht gedreeven, en zich voor de vervolging van den vyand heimelyk willende wegmaaken, wierd hy verplicht in een boſch dat zeer dicht was, te wyken, alwaar zyn hairlokken aan de takken van een boom vaſthechtten, waar aan hy hangen bleef, terwyl zyn Muilpaard met loſſen teugel voortvluchtte. Men beeld zich in, dat het dezen Vorſt ligt viel zyn hairen met zyn zwaard af te ſnyden, of dezelve met zyn handen los te maaken, en dat Gods haat alleen de oorzaak van zyn verderf was. Maar, het is onnoodig toevlucht tot de wonderdaaden te neemen. De ſmert, die hem zyn hairlokken veroorzaakten, welke hem met groot geweld gehangen hielden, het denkbeeld van den vyand, die op zyn ſchreeden volgde, en de onuitvluchtbaare wanordere in een neederlaag, konde zyn verſtand ontroert hebben. Men denkt niet om alles wat men doen kan, wanneer men door verſchillende hartstochten geweldig bewoogen is. Joab, van zyn ſtaat verwittigt, doorſtak hem met veel wonden, en benam hem 't leeven. David had bevel gegeeven, om dit ongeluk te verhoeden. Het is te verwonderen, dat een Vorſt zo veel voorzorg en liefde voor een wederſpannigen en ontaarden zoon had, die zyn byzitten in 't gezicht van gantſch Iſrael onteert hadde, en op hem met een Leeger ſtortte, van gedachten hem de Kroon te gelyk met het leeven te ontrooven. Te willen dat David een voorneemen had zyn zoon voor 't gevecht te bewaaren, zulks komt met de teedere klachten niet overeen, welke hy uitboezemde. *Abſalon myn zoon, myn zoon Abſalon*, noch met de grimmigheid, waar in hy tegens Joab, die hem gedood had, ontſtooken wierd. De Schriftuur zegt, dat deze opſtand van Abſalon *na veertig jaaren* voorviel. Den leeraar *Hieronimus* verzeekert, dat de Jooden van zyn tyd in hun voorſchriften duſdaanig laazen, en dat de anderen welke *Theodoretus* bewaart had, verdorven waaren; onderwylen moeſt deze verderving zeer aloud zyn, want *Joſephus* verhaalt dat Abſalon *vier jaaren* na de wedervereeniging de waapenen opnam; en zulks ſchynt natuurlyk genoeg, want, waarom zoude de heilige Geſchiedenisſchryver aanmerken, dat Abſalon aan den Koning zyn vader de vryheid verzocht, om een belofte *veertig jaaren* daar na te gaan volbrengen. Wyders wierd daar niet gehandelt, om de jaaren van Davids regeering, en noch minder die van ſteelsgewyze en heimeke Zalving te beteekenen, welke Samuel hem op zyn vyftien jaaren opgedraagen had. Maar, het was zeer natuurlyk, den tyd te beteekenen, die zedert de wederkomſt van Abſalon tot zyn opſtand, verloopen was, en die hem volſtrekte om de harten te winnen. Inderdaad, hy was vier jaaren te vooren, eer hy tegens zyn Vader opſtond, weder ten Hoove gekoomen; ondertuſſchen, gelyk onze voorſchriften behelzen, al 't geen daar *na veertig jaaren* voorviel, moet men poogen de Schriftuur met *Joſephus* te vereenigen; men kan zulks doen, met te zeggen, dat daar in der daad veertig jaaren, zedert de eerſte Zalving, welke David in 't jaar 421. na den optocht uit Egypten, tot aan den opſtand van Abſalon in 't 461ſte. Jaar, ontfangen had, en vier jaaren zedert de verzoening met zyn vader verloopen waaren. De vader *Hieronimus*, die de veertig jaaren telt, van den tyd dat David te Nob vluchtte, ten einde om te beſluiten, dat God dezen Vorſt ſtrafte, om dat hy den Hoogenprieſter bedroogen, en daar door den moord van een zeer groot getal Offerprieſters veroorzaakt had, bedriegt zich klaarlyk. Want hy zoude daar geen veertig jaaren kunnen vinden, en David die de onweetende oorzaak van den moord der Prieſters was, verdiende niet, dat God hem daar over voorbeeldelyk kaſtydde; maar, het overſpel, dat hy met Bathſeba begaan had, was de waarachtige oorzaak van deze ſtraffe.

XXI. HOOFDDEEL. Vers 9.

Sauls zoons aan de Gibeoniten overgeleevert en opgehangen.

(3.) De hongersnood verwoeſtte het Land van Judea, den tyd van drie achtereenvolgende jaaren. David nam zyn toevlucht tot God om dezen geezel af te weeren. Hy bevroedde, dat dit een ſtraffe

over de ongetrouwigheid van Saul was, die een groot getal van Gibeoniten, in weerwil van den eed, welke Josua hun gedaan had, van hen, en hun nakoomelingschap het leeven te zullen bewaaren, omgebracht had. Men stelt vast, dat Saul, van de vier Steden die de Gibeoniten in bezit hadden, zich meester wilde maaken. Hy dekte een zo misdaadige beweegreeden onder voorwendzel van godsdienst, verkondigende dat die Amoriten onwaardig waaren te leeven en het Tabernakel te bedienen, alhoewel zy als de geringste bediening daar in waarnaamen. Saul voerde zyn voorneemen niet volkoomentlyk uit, om dat een gedeelte der Gibeoniten hem overleefde. Hy had een affchrik van zo veel onschuldig bloed te doen storten. Maar, God wreekte de Wet van den eed, die hy geschonden had. De Gibeoniten, die de wreedheid van Saul verdraagen hadden, zonder zich te durven beklaagen, verwittigt zynde dat God voor hen gewerkt en gesprooken had, vorderden openbaar herstelling van 't ongeluk, 't geen men hen aangedaan had, en bedongen, dat men hen zeven kinderen van Saul zoude overleeveren, om ze op te hangen. 't Welk uitgevoert wierd. David wilde, dat men Mephibozeth zoude verschoonen, en om 't getal, 't welk de Gibeoniten afvorderden, te vervullen, gaf hy twee zoonen, die Saul by een byzit gewonnen had, en vyf kinderen van Merob, de oudste dochter van deze zelve Vorst. Ik weet niet, waarom men wil dat eenige van deze Doëg zouden geholpen hebben in het dooden der Priesters, en dat de andere van Michal, die geen kinderen by haar twee mannen gebaard had, zouden aangenoomen zyn, want men de minste voetstap van dit bedryf niet, als by de volkeren vind, die niet meer kennisse daar van, als wy hebben.

XXIV. HOOFDDEEL. Vers 10.

Sterfte door de zonden van David veroorzaakt.

(4.) De voorspoed van David verwekte een andere geezel die wel veel korter, maar, oneindig schriklyker was. De meenigvuldigheid der volkeren maakt de Koningen grootsch en hoogmoedig. David wilde de zynen afmeeten, en daar van de gantsche uitgestrektheid kennen. Het tellen van 't volk vleidde zo veel te meer zyn grootschheid, om dat Judea ten uitterssten volkryk was. Het getal der geenen, die bekwaam waaren de waapenen te voeren, bedroeg driemaal honderd duizend mannen, zonder driemaal honderd duizend mannen te tellen, die gewoonlyk den Koning van maand tot maand dienden. Dit onderscheid is aanmerklyk, om dat men zonder zulks Samuel met de Boeken der Chronyken niet kon overeenbrengen, waar in men omtrent de 1600000 menschen telt, maar, men merkt daar ter zelver tyd aan de verdeeling, welke David van een groot getal van gereegelde benden gemaakt had, die zich van maand tot maand tot zyn gewoonlyke dienst vonden, God konde de hoovaardy van deze Vorst niet verdraagen, *Josephus* gelooft, dat Davids misdaad hier in bestond, om dat hy in de optelling geen zorg gedraagen had van een halve sikkel hoofd voor hoofd voor het Tabernakel te doen betaalen, gelyk Moses bevoolen had. Maar, het was de innerlyke en heimelyke hoovaardigheid van deze Vorst veel eer, als een veronachtzaaming van 't ligten van een schatting, dat God zyn straffen zond. Hy zond een Propheet tot hem, Gad genaamt, om hem zyn misdaad te verwyten, en hem zyn oordeelen aan te dienen. Hy gaf hem de keur van drie plaagen, een hongersnood van drie jaaren, een oorlog van drie maanden, in welke hy overwonnen en door zyn vyanden vervolgt zoude werden, of een sterfte van drie dagen. David verkoor de laatste dezer plaagen, *om dat het beeter is, in de handen van God, als in die der menschen, te vallen.* De Engel, van God afgezonden, doodde zeventig duizend menschen. David deed een verklaaring, welke zeer zeldzaam in den mond der Vorsten is, die gemeenlyk al hun misslaagen onder hun grootsheid begraaven. Hy erkende, dat hy 't alleen was, die gezondigt had, en dat het volk onschuldig was.

I. HOOFDDEEL. Vers 9.

Adonija dingt naer de Kroon.

(5.) David had een laatste voorwerp van droefheid in 't einde zyns levens, Adonija, een der Vorsten van zyn huis, ziende de broosheid van zyn vader, en dat zyn dood niet verre afkonde zyn, besloot zich zelve tot Koning te verheffen; hy verzocht de andere Vorsten, en de voornaamste Hoovelingen ter maaltyd, ten einde, om zich aldaar in de plaats van zyn vader voor Koning te doen uitroepen; maar, dit Staatzuchtig en al te haastig oogwit gelukte hem niet, gelyk men in 't vervolg zien zal.

UITLEGGING

VAN DE XLVIII. AFBEELDING.

Joab aan het Altaar omgebracht.

De Veldheer Joab werd aan't Outer omgebracht,
En Salomon verknocht aan Pharaoos geslacht,
Na dat de Vorst van God de wysheid had verkreegen.
Daar hy door 't zwaard ontdekt de moeder van het kind,
En Scebaas Ryksvorstin zich voor zyn Teetel vind
In onmacht op 't gezicht des Mans en's Heemels zeegen.

II. HOOFDDEEL. Vers 28.

(1.) NA Davids dood, klom Salomon, die hy voor al zyn broederen gestelt had, om in zyn plaats te volgen, op den Throon. De Propheet Nathan, en de Offerpriester Zadok hadden hem gezalft, en riepen hem te Jerusalem voor Koning uit. Adonija wierd geweldig ontroert, verstaande dat Salomon zo haastig met toestemming van 't volk, 't welk de Stad van hun vreugdegeschal deed wedergalmen, gekroont geweest was. Hy verliet de taafel, en zonderde zich met veel ontsteltenis en schaamte van de andere genoodigden. Hy was de eerste van de zaamgespannen, om de goedertierenheid van zyn broeder, die hem genaade betoonde, en 't leeven beloofde af te smeeken. Abjathar, die David getrouw gebleeven was, geloofde dat zyn Staat en zo veel diensten den vader gedaan, Salomon zouden verplichten, om hem eerbied te betoonen; onderwylen ontnam hy hem de offerdienst; een klaar bewys, dat de Koningen van 't aloude Israël hun gebied tot over de geheiligde perzoonen uitstrekten, en dat de Hoogenpriester hun macht onderworpen was. Men mag vry zeggen, om deze daad van de allerwyste der Koningen te bespotten, dat hy veel eer als een Propheet, dan als een Koning handelde, of dat hy niet anders deed als het besluit tegens Abjathar door de gestelde Rechters van de Sanhedrim genoomen, uit te voeren. De Schriftuur spreekt noch van de ingebeelde vergadering der gestelde Rechters, noch van een byzondere macht aan Salomon over Abjathar gegeeven. Ik weet niet hoe dat *Josephus*, die de geschiedenis van zyn geslacht moest weeten, heeft kunnen zeggen, dat Antiochus, den Doorluchtigen, de eerste was, die de Wet geschonden had, in de offerdoening, Onias in zyn broeders plaats stellende, die noch leefde. Was hem 't voorbeeld van Salomon onbewust, om dat hy de eenigste in de geschiedenis der eerste Eeuwen is; of wel, heeft hy deze onweetenheid

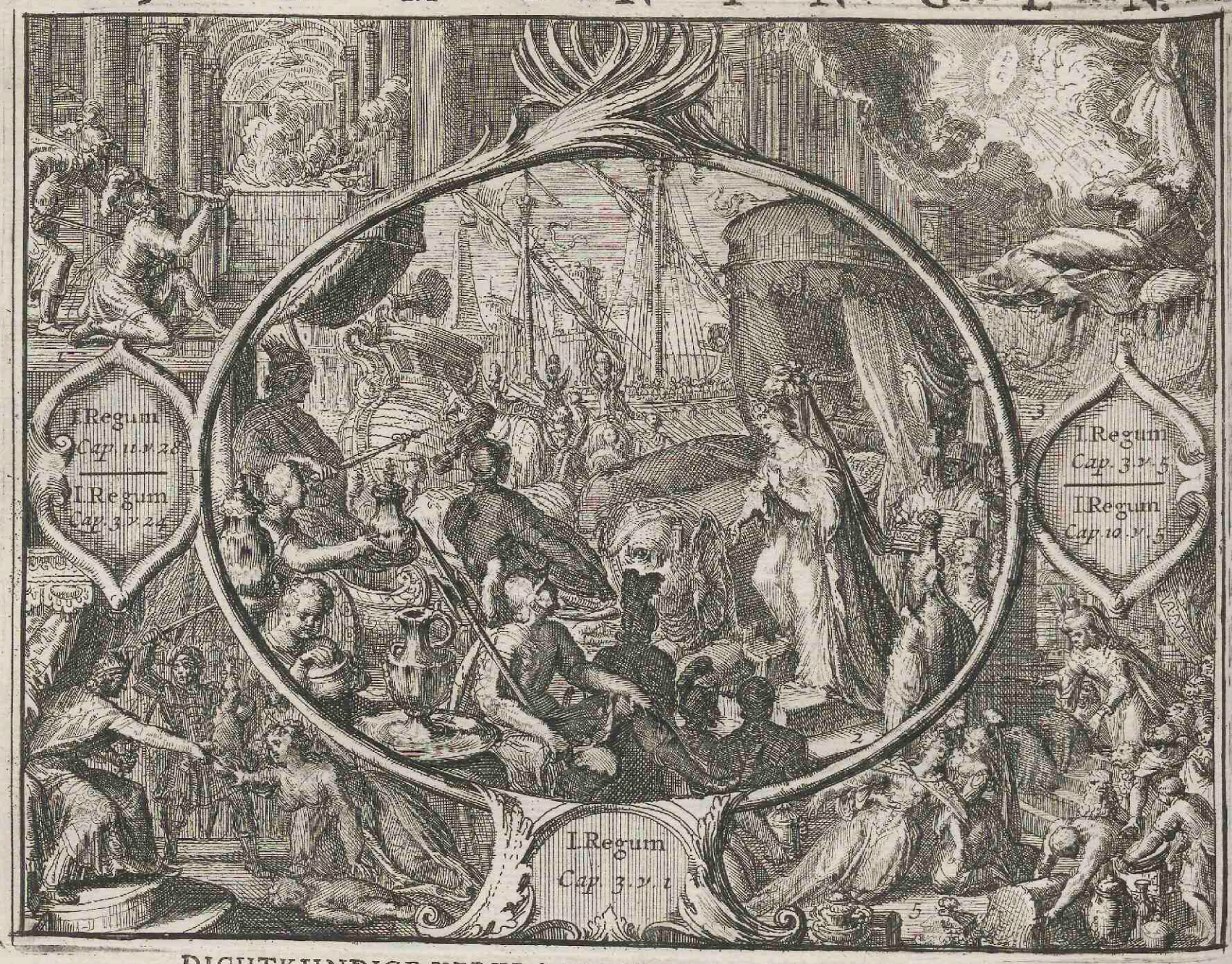

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLVIII. AFBEELDING.

De Veldheer Joab werd aan 't Outer omgebracht,
En salomon verknocht aan Pharaoos geslacht,
Na dat de Vorst van God de wysheid had verkreegen.
Daar hy door 't zwaard ontdekt, de moeder van het kind,
En Scebaas Ryksvorstin zich voor zyn Zeetel vind
In onmacht op 't gezicht des Mans en 's Heemels zeegen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XLIX. AFBEELDING.

De Koning Salomon, verlaatend' Isr'els God,
Dient Moloch, Chamos, Baal, beneevens Astaroth,
Terwyl Abia deelt het kleed in zes paar deelen
Van Prins Jeroboam, wiens ramspoed werd voorspelt,
Om snood' Afgodery, en dorre hand herstelt.
Een leeuw verscheurt Gods Tolk op 't Goddelyk beveelen.

tenheid willen veinzen, ten einde om Antiochus een misdaad aan te vryven? Men zal 't zelve niet ligtlyk raaden. Joab die beroemde Veldheer, die zich onder 't getal der zaamengezwooren vond, nam zyn toevlucht in het Tabernakel; hy geloofde aan den voet van het Altaar verzeekert te zyn; maar, hy ontfing bevel van aanftonds uit die geheiligde plaats te gaan, en Salomon beval, op de weigering van gehoorzaamheid, dat men hem de dolk in 't hart ftiet, 't welk Benaja haaftlyk uitvoerde, dit is niet, om dat het Altaar by de Jooden niet als een fchuilplaats aangezien wierd, noch om dat zy geloofden, dat men 't menfchelyke bloed in het Tabernakel of den Tempel niet konde vergieten; maar, alhoewel zy een diepe achting voor de fchuilplaatzen hadden, geloofden zy niet, dat deze wykplaatzen voor eenige ongelukkigen, over onwillige zonden ftraffbaar, gefchikt, op den geenen zagen, die voorbedagtelyk groote misdaaden begingen. God had bevoolen, dat men den geenen van het Altaar en fchuilplaats zoude afscheuren, die dezelve onwaardig waaren. De Chriftenen hebben deze wet gevolgt, maar, men heeft in de laatfte eeuwen genade voor alle zoorten van misdaaden verleent, en het recht van fchuilplaats aan een by naar oneindig getal geheiligde of onheilige plaatzen gegeeven, ten opzichte als een Biffchop daar alleen den grondfteen aangelegt had.

III. HOOFDDEEL. Vers 1.

Salomons Huuwelyk.

2. Joabs dood, en die van Adonija, die wel haaft daar na volgde, veftigde de Kroon op Salomons hoofd, die, binnen 's Lands in ruft en vreede zynde, dacht om vreemde Verbonden op te rechten. Hy verzocht de dochter Pharaos, den Koning van Egypten, ten huuwlyk. Deze twee geflachten, wel eer doodelyke vyanden, vingen aan zich onderling te verbinden. Alles wykt voor de belangens van Staat, en de Koningen erkennen eindelyk den geenen voor Opperften, die zy op een andermaal als hun onderdaanen en geringe flaaven aanzagen.

Hy ftelt de wysheid voor alle zaaken. Vers 7.

(3.) Dit huuwelyk moeft God ontfteeken, om dat de Ifraëliten zich met de Afgodifche vrouwen niet mochten vermengen, onderwylen wierd deze misflag, die David vergeeven was, mede in Salomon verfchoont. Het gelykt dat Salomon meerder luft in deze nieuwe Bruid als in alle de anderen fchepte, om dat hy, zo de Ongodiften willen, tot haar Eer de Bruilofts-gezang zaamenftelde, dat men *het Hoogelied* noemt, waar van de krachtige en tedere uitdrukzelen met de wyfte der Koningen weinig overeenkomen, ten zy men om redenen aldaar diepe geheimeniffen zoekt. Salomon fcheen een andere ongereegeltheid in den aanvang van zyn regeering te begaan, op de bergen offerende; die dienft wierd aan den opperften God gedaan. Onderwylen verbood de Wet offerhanden elders, als op het Altaar, welk men in het Tabernakel der verzaameling opgerecht had, te doen. Hoedaanig konde dan Salomon en 't volk naar zyn voorbeeld die Wet fchenden? Men zegt dat deze Wet de Ifraëliten niet verplichtte, als na den Tempelbouw van Jerufalem; maar, het is meer waarfchynlyk, dat de Ifraëliten, meenigmaal van de Philiftynen overwonnen geweeft zynde, en de wegen van het Tabernakel onbruikbaar gemaakt zynde, God verdroeg, dat men in verfcheide plaatzen offerde, ten einde het volk niet zonder Offerhanden mocht blyven. Samuel had voor Salomon in *Gilgal* geoffert. Elias zelfs deed zulks zedert noch op den Karmel. God keurde het offer, dat Salomon verre van het Tabernakel in Gabaon deed, voor goed, alwaar God zich aan deze Vorft verklaarde, en hem toeliet te verzoeken, wat hy zoude begeeren. Hy waardeerde de wysheid meerder als de fchatten, vermaaken, en de lengte van 't leeven; maar, God met deze waardeering vergenoegt, gaf hem, benevens de wysheid, alles. By aldien de menfchen altoos met hun waarachtige belangens raadpleegen, zy zouden dezen Vorft in hun gebeeden naarvolgen. *Want, de godvruchtigheid heeft de beloften van het tegenwoordige, en toekoomende leeven.* De Schriftuur verheft Salomons wysheid boven die van alle de andere menfchen. Moet men hem daarom in evengelykheid met Mozes, de welgelukkige maagd, de Apoftelen, of met Adam ftellen? Dat is een genoegzaam gewoonlyke lofreden, die men ten uitterfte niet weegt, en 't oogwit van den Heiligen Geeft heeft alleen geftrekt om ons te leeren, dat deze Vorft een groote kennis der geheimeniffen van de natuur, de kunft van regeeren, en die der verborgentheden van den Godsdienft, bezat.

Geding, tuffchen twee moeders, wegens een kind, door Salomon geoordeelt. Vers 23.

(4.) Hy gaf een bewys van zyn wysheid, oordeelende over een geding van twee moeders, waar van de eene haar kind, met zich in 't bed om te keeren, verfmoort had, hebbende dat van haar buurvrouw genoomen, terwyl zy fliep. De zaak was teder, om dat daar geen getuigen waaren, en de bedroogen moeder 't bedrog niet gewaar geworden was. Salomon erkende de waarachtige moeder aan zeekere natuurlyke beweegingen, die onverhoeds ontkoomen, en men niet wederhouden kan. Hy werkte om deze ontfteltenifen op te wekken. Hy beval dat men het kind, 't welk noch in 't leeven was, door 't midden zoude hakken, en 't zelve onder de twee moeders verdeelen; de eene jeloerfch, over 't geluk van haar buurvrouw, gevoelde een heimelyke vreugd, door dezelve van haar kind berooft te zien; de andere wierd ontroert, bewoogen, en met een geweldige droefheid bevangen, zy liet haar gefchrei en klachten in de tegenwoordigheid van den Vorft, hooren. Die, door het onderfcheid van deze natuurlyke en oprechte gevoelens de waarachtige moeder kennende, haar zoon aan haar weder gaf.

X. HOOFDDEEL. Vers 5.

Bezoek van de Koningin van Sceba.

(5.) De achting van dezen Vorft vloog wel haaft aan de andere zyde van Judea, by de verafgeleegenfte geflachten over. De Koningin van Sceba kwam Salomon zien, en hem veele zwaarigheden voorftellen. *Jofephus* maakt van deze Koningin een Ethiopifche vrouw, welke in Egypten regeerde, en de Koningin van Sceba genaamt was, om dat de Stad van Meroe deze naam, voor dat zy door Cambyfes overwonnen was, voerde, en dat daar niet meer Koningen in Egypten waaren, die den naam van Pharao, zedert de fchoonvader van Salomon gevoert hebben; maar, deze Gefchiedenisfchryver, die vermeende zyn giffing uit de gedenkteekenen van zyn geflacht getrokken te hebben, laat niet na zich zelve te bedriegen. Hy bouwt op een valfche grondflag, om dat daar meer Pharaos zedert Salomon in Egypten geweeft zyn. In der daad Pharao Necho, Koning van dat Land, doodde Jofias in een veldflag, en leide zyn zoon gevangen weg. Jeremias fpreekt van een anderen Pharao, Koning van Egypten. De fchoonvader van Salomon leefde noch, als de Koningin van Sceba de reis van Judea aanvaarde, en Sefac, die Re-

habeam een geweldigen oorlog aandeed, volgde in zyn plaats, men kan dan geen plaats op den Throon van Egypten voor de Koningin van Sceba vinden; men doet haar in Ethiopien regeeren. Maar, zy daalde veel eer van Hetura Abrahams huisvrouw af, en kwam van Arabien, daar de Sabeers zeer bekent zyn. 't Geen de Schriftuur zegt, dat zy van 't einde des Waarelds kwam, komt veel meer met Arabien over een, 't welk veel verder als Ethiopien van Judea afgeleegen is, en de natuur van haar geſchenken beſtaande in balzemen, ſpeceryen en goud, beteekenen genoegzaam het gelukkig Arabien, daar alle deze zaaken overvloeiden. Men zegt, dat deze vrouw door natuurlyke verlichtingen God gekent had; en dat het een beweegreden van godvruchtigheid was, welke haar tot een zo moejelyke reis verplichtte. Maar, de Schriftuur zegt dat het door nieuwsgierigheid was dat zy de wyſte en beroemſte aller Koningen van haar tyd ging aanhooren. Zy wilde Salomons ſcherpzinnigheid beproeven, met hem volgens de gewoonte der Ooſterſchen meenigvuldige raadzelen voor te ſtellen, welkers uitlegging haar moejelyk ſcheen. De Koningin keerde voldaan weder, na dat zy een geſchenk van by de tweehonderd millioenen, zo aan goud als ſpeceryen gedaan had. Men voegt daar by, dat zy zwanger was, en van een zoon onderweg beviel, gelyk Thaleſtris, de Koningin der Amazoonen, welke, om 't zelve voorwerp, Alexander de Groote ging vinden. Maar zulks is een verdichtzel by de geſchiedenis gevoegt, al zo wel als dat der volkeren van Ethiopien, die ſtaande houden dat deze Vorſtin en haar zoon, aan wie zy den Joodſchen Godsdienſt onderwees, dezelve in dat land verſpreidden, en dat het van hun Koningen zelfs is, dat zy geleert hebben hun kinderen te beſnyden, en verſcheide gewoontens van 't Oude Teſtament naar te koomen. Het is waar dat men by hen van alle tyden eenige voetſtappen van 't Joodendom aangemerkt heeft; maar, zy konden door de Koophandel met het overige van Egypten, daar veel Jooden waaren, overgegaan zyn.

UITLEGGING

VAN DE XLIX. AFBEELDING.

Salomon laat zich door zyn vrouwen verderven.

De Koning Salomon, verlaatend' Iſr'els God,
Dient Moloeh, Chamos, Baal, benevens Aſtaroth,
Terwyl Ahia deelt het kleed in zes paar deelen
Van Prins Jeroboam, wiens rampſpoed werd voorſpelt,
Om ſnood' Afgodery, en dorre hand herſtelt.
Een Leeuw verſcheurt Gods Tolk op 't Goddelyk beveelen.

XI. HOOFDDEEL. Vers 2.

DE liefde verdorf Salomon, gelyk zy een oneindig getal van Helden verdorven heeft. Hy liet, om zyn drift te voldoen, in alle plaatzen vrouwen voor hem zoeken. De Moabiten, Sidoniers, en andere ongeloovige geſlachten verſchaften hem dezelve. Hy wierd verplicht heur te trouwen, om dat zy Konings of's Vorſten dochters zynde, niet wilden afkoomen, noch hem voor byzitten dienen. Men moeſt aan deze vrouwen, welke ten getalle van zevenhonderd waren, de vryheid van 't gewiſſen toeſtaan, en zelfs die van Tempels voor heur Afgoden te bouwen. Deze Vorſt, die negen en vyftig jaaren oud was, en begon te verzwakken, wierd verplicht langs hoe meer goedwilligheid voor zyn byzitten over te hebben, en bad heur Afgoden aan. God, die zyn eerſte huuwelyk met de dochter van Pharao geleeden had, konde dit getal van vreemde verbinteniſſen, welke hy uitdruklyk verboden had, niet verdraagen, en liet deze Vorſt tot Afgodery vervallen.

Zyn Afgodery. Vers 5.

(2.) Een der valſche Godheden, voor welke hy Tempels en Altaaren bouwde, was Aſtaroth; dit was de beruchte Europa, welke men verdichtte door Jupiter onder de gedaante van een ſtier geſchaakt te zyn, om dat zy, aan den oever van de zee wandelende, in een ſchip geleid wierd, dat den naam van de ſtier voerde, en haaſtelyk aan een vreemden oever overgezet wierd. De Sidoniers ten einde om Agenor, die haar vader en hun Koning was, te vertrooſten, maakten een Godin van deze geſchaakte dochter, en rechtten Altaaren voor haar op, onder den naam van Aſtarte. Onderwylen baden zy mede de Maan onder deze zelve naam aan, om welke reden zy haar *de Koningin der Hemelen noemde.* De tweede Godheid, die men aanbad, was Moloch, de God der Ammoniten, wiens dienſt zo veel te verfoejelyker was, om dat de vaders verplicht waren aan hem hunne kinderen op te offeren. Dit was Saturnus, of veel eer de Zon, aan wie men deze onmenſchelyke huldigingen deed. De Ammoniten noemden hem *de Koning*, het zy dat zy hem als de Koning der Goden aanzagen. Men verſtaat mede, dat Chamos, een andere Afgod, die Salomon in Iſraël deed aanbidden, de Zon was. Deze Godheid, weinig bekent, was over de onreine en misdaadige vermaaken geſtelt. Men zoude zich over 's menſchen zwakheid niet genoegzaam kunnen verwonderen, wanneer men Salomon, de wyſte aller Koningen, een langen tyd door God bezielt, in een zo groove en misdaadige Afgodery ziet vallen. Waar toe dienen onze verlichtingen, als God ons aan ons zelve overlaat? De zonde heeft op de leeringen en 't geloof meer invloeijingen als men denkt; hy verzacht het hart, en blaaſt een misdaadige koelheid voor God in.

Scheuring in Iſraël, verdeeling van 't Ryk. Vers 29.

(3.) De Afgodery van Salomon wierd ſtrenglyk geſtraft. Want deze Vorſt, die tot dus verre zeer gelukkig geregeerd had, zag zich door vyanden geſtoort, die hy geloofde verdreeven en overwonnen te hebben, en die een bende van Banlinge verzaamelende, uit het hart van Egypten en Damaſcus, zyn grenzen kwaamen onveilig maaken; maar, hy verſtond wat meer is, dat het Ryk, na zyn dood, die niet ver af konde zyn, tot een ander huis overgaan zoude, en dat daar niet meer als twee Stammen in het aandeel van zyn zoon Rehabeam overig zouden blyven. God verweet hem zyn misdaad, en verwittigde hem het ongelyk dat hem dreigde, en dit was, zonder twyffel, deze verwittiging, welke Salomon opwekte, en dat naberouw deed ſpruiten, dat men hem toeſchryft. Ahija, de Propheet, berichtte Jeroboam, dat God hem verkooren had om over tien Stammen te regeeren. Jeroboam was zo veel te gevoeliger van deze voorzegging, als hy over zyn Koning misnoegt was. Men giſt en houd ſtaande, als men 't voorwerp van zyn misnoegen wil ontdekken, dat men hem een aanmerkelyke bediening ontnoomen had, om hem die van een toegevoegde over de ſchattingen te geven, of, dat hy ontſtooken was, om dat Salomon zich een groote plaats toeeygende, welke David voor de vreemdelingen, ten einde om daar Millo te bouwen, had nagelaaten. De Jooden weten van dit voorwerp niet meer als wy, alhoewel het by geleegentheid van Millo voorviel, dat Salomon hem bedieningen gaf; maar, hoe veel geheime of openbaare zaaken, en die de tyd ons ontrooft heeft, konden Jeroboam verplicht hebben, om zich van 't Hof en uit Jeruſalem te begeeven. Hy geloofde zich in geheel Judea niet verzeekert te zyn; hy twyffelde niet, dat Salomon hem niet wilde laaten om 't leeven brengen. Zyn giſ-

ſingen

fingen waaren redenmaatig; om welke reden hy zich by den Koning van Egypten begaf, die, alhoewel schoonbroeder van Salomon, niet naliet by hem alde misnoegden en de vyanden van dat Hof te ontfangen.

XIII. HOOFDDEEL. Vers 2.

Dreigementen van een Propheet aan Jeroboam.

(4.) Rehabeam beklom na de dood zyns Vaders den Throon. De Jooden zeggen, dat Salomon in d'ouderdom van elf jaar en hem geteeld had; ende Vader *Hieronimus* betwist deze daad, zo ver als hem doenlyk is, zonder de waarheid daar van onderzoht te hebben; hy moest zulks doen, zonder zich te pynigen, met oplossingen van deze ingebeelde zwaarigheid te zoeken. Anderen schryven Salomon niet meer als achtien jaaren toe, als Rehabeam in de waereld kwam. Maar, hy was twee-en-twintig jaaren oud; en deze Vorst veertig jaaren geregeert hebbende, was Rehabeam niet meer jong, als hy Koning wierd, maar hem ontbraaken wysheid en ervaarentheid. Jeroboam, gebannen, quam na de dood van Salomon weder, en zich aan 't hoofd van 't volk stellende, leeverde hy een verzoekschrift aan den nieuwen Koning over, om een ontlasting van de bovenmaatige schattingen te hebben, daar zyn vader hen mede opgehoopt had. Het verstandigste gedeelte van den Raad van Rehabeam stemde tot de ontlasting van 't volk; maar Rehabeam pleegde met de Jongelingen raad, en volgde dezelve, hy vond het verzoekschrift van 't volk ongerymt, *men moest*, zeide hy, *die muitelingen tot de reden brengen, hen met nieuwe belastingen ophoopende.* Deze trotsheid, welke in een Vorst verdraaglyk is, die zedert een langen tyd op zyn Throon gevestigt is, komt met den aanvang van een regeering niet over een. Het volk, wegens het antwoord van Rehabeam in toorn ontstooken, stond tegens hem op, tien Stammen scheidden zich van die van Juda en Benjamin, en verkoren dezelve Jeroboam voor Koning, die zich alreeds voor hun hoofd gestelt had, om hun klachten over te leeveren. Jeroboam overwoeg niet eens om de Kroon aan te vaarden, welke de tien Stammen hem opdroegen, maar, hy vond zich wegens de godsdienst zeer verleegen. Al de dienst, welke men aan God deed, moest te Jerusalem in den Tempel, en voor de voeten der Altaaren, die Salomon geheiligd had, geschieden. Jeroboam begreep lichtlyk, dat byaldien 't geslacht verplicht was zich alle jaaren naer Jerusalem te begeeven, om aldaar haar godsdienst te pleegen, alwaar de Koning, zyn vyand, aan dat volk kracht en geweld zoude aandoen, of hen door zyn milddaadigheden aan zyn zyde winnen, en dat het volk, door het denkbeeld van de godsdienst geraakt, vroeg of laat voor haar koning den geen zoude erkennen, die meester van den Tempel en de Stad was. Dit misvertrouwen scheen welgegrond te zyn. Maar, als God niet spreekt, moet men zich weder onder zyn voorzienigheid stellen, en niet wyzer als hy zyn; Jeroboam wilde zulks weezen, in plaats van in de zorgen van deze zelve God, die hem deed regeeren, zich gerust te stellen. Hy vestigde twee plaatsen, den godsdienst toegewyd, aan de twee uitterste paalen van zyn Ryk. Ten einde, op dat het volk 't gemak had van zich ligtlyker derwaards als naar Jerusalem te begeeven, bouwde hy aldaar Altaaren, hy schikte Offerpriesters en Offerhanden; hy trof het volk door gevoelige voorwerpen, beelden van kalveren oprechtende, den geenen gelyk, welke hy in Egypten gezien had, alwaar hy veele jaaren, als Banling onder de Regeering van Salomon, gewoont had, men heeft een verdeediging voor Jeroboam gemaakt, en in der daad, het is niet onmooglyk voor hem verblindende redenen te vinden; het zoude niet mooglyk zyn, dat het volk hem blindelings gevolgt had, byaldien hy de veranderingen, welke hy in den Godsdienst maakte, niet gerechtvaardigt had; hy hield mooglyk staande, dat hy de weezendlykheid van den dienst en de Wetten, die Mozes gegeeven had, godsdienstiglyk onderhield, en dat hy, verre van de Afgoden van 't heidendom aan te bidden, een affchrik van dezelve had. Hy vertoonde de wanordren, welke Salomon te Jerusalem op het verzoek van zyn vrouwen veroorzaakt had. Astarot, Milcom, Chamos en Moloch wierden daar aangebeeden. De Heilige Stad bevlekt zynde, liet af de verblyf-plaats van den leevendigen God te zyn; men konde den dienst op de bergen overbrengen, daar Abraham Isaac en Jacob en de andere Aardsvaderen aangebeeden hadden. Yder Vorst, zeide hy, moet voor het welzyn van zyn onderdaanen zorge draagen, en den godsdienst in zyn Staaten bewaaren; ik heb dan een onwederleglyk recht tot het beletten, dat gylieden de valsche Goden in Jerusalem niet gaat aanbidden, daar myn vyand regeert, die ons den Oorlog zoude aangedaan hebben, byaldien God zulks niet belet had; hy heeft Priesters in zyn dienst, die onze affcheiding verfoejen, om dat hun gierigheid aldaar gekwetst is, het getal der Slachtoffers en der Tiende verminderen daar door, en dat slecht en vleeschelyk belangen ontsteekt hun yver. De Propheet zelfs, met wie men heeft geraadslaagt, heeft zyn hartstocht laaten doorstraalen, antwoordende, eer hy ondervraagt geworden is. De beeldenissen zyn niet volkoomentlyk door de Wet verdoemt. De gedaante van het koopere Serpent is noch in weezen, gy kunt dezelve daar zien. De Cherubynen dekken de Ark met hun vleugelen, in de plaats, welke men heilig noemt, waarom zouden wy de vryheid niet hebben om te doen, 't geen Mozes meer als eenmaal gedaan heeft; gylieden bid die beeldenissen niet aan, *en 't behaagt God niet*, uwen dienst klimt weder op tot God; dit zyn alleen de gevoelige voorwerpen, die onze godsdienstigheid opwekken en vaststellen; de dienst van God is aan geen eenige plaats verbonden, om dat de Ark ten tyde van David meenigmaal van plaats verandert is; eindelyk beeld uw zelven niet in, dat het koninkryk onkreukbaar aan 't huis van David is gehecht geweest, het schynt dat God hem zulks belooft heeft; maar, die beloften sluiten in zich een beding van gehoorzaamheid en getrouwigheid, welke Salomon door zyn Afgoderyen geschonden heeft. De uitkomst bekrachtigt 't geen ik aanhaal; want God heeft dit Koningryk van een gescheiden, en 't is van hem dat ik de Scepter en Kroon te leen heb, dusdaanig is 't dat Jeroboam het volk, 't geen hem navolgde, verblindde, en uitwerkte, dat men reden vond om de allerstrydigste dienst tegens de Wet Gods staande te houden. Ondertusschen konde God dezen dienst, die door Staatsregelen uitgevonden was, niet verdraagen. Dewyl deze Vorst het Feest, dat hy ingestelt had, vierde, verkondigde hem een Propheet in den naam van God, dat daar op zeekeren tyd uit de Stam van David een Vorst, Josias genaamt, zoude gebooren werden, die al de Offerpriesters op het zelve Altaar, daar hy Offer deede, en verkeerdelyk opgerecht had, zoude opofferen.

De Koning wilde deze Propheet doen vasthouden,

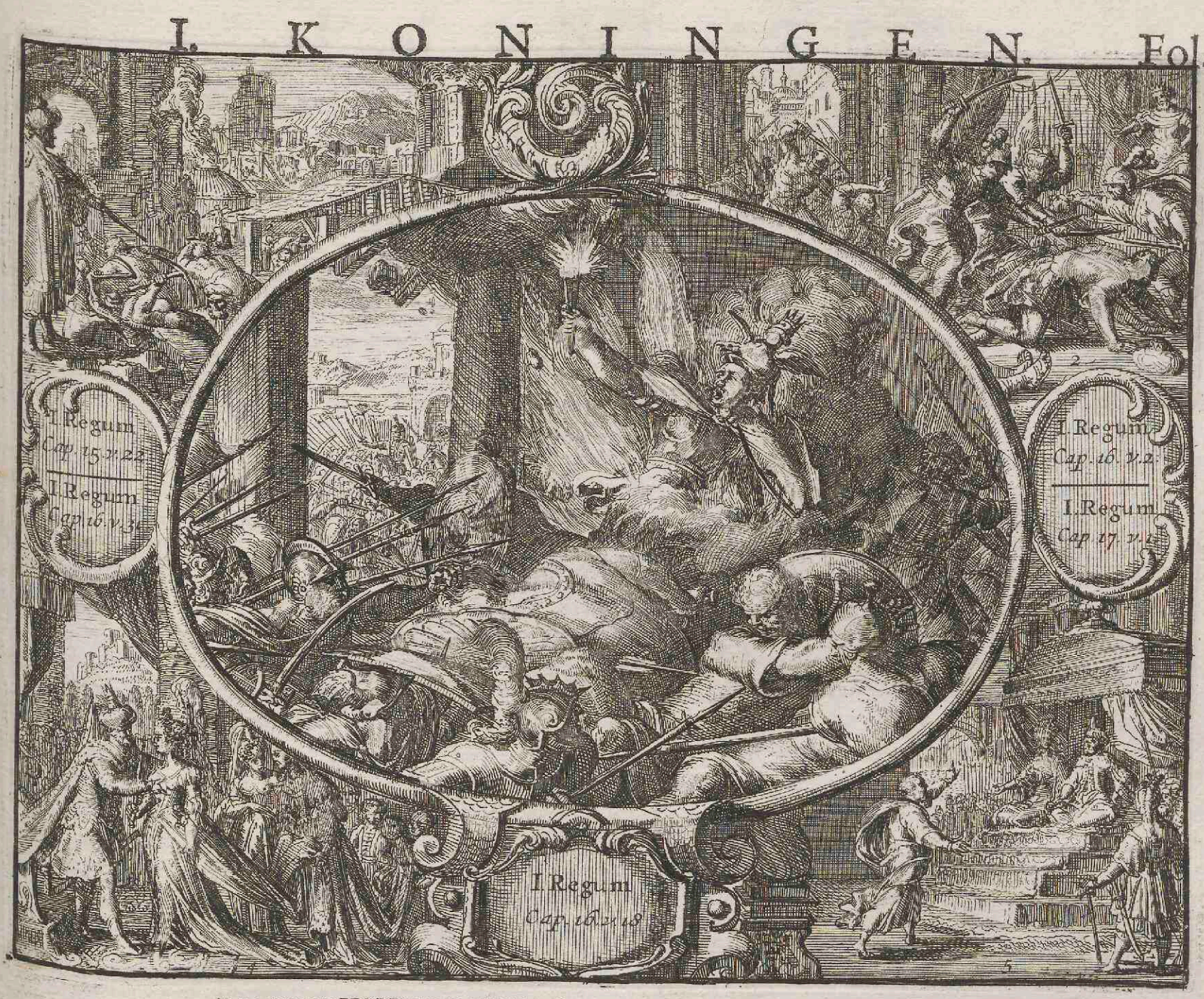

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de L. AFBEELDING.

Daar Nadabs moordenaar, Vorst Baza, Rama sticht,
En trots op macht en moed torst Isr'els Saatsgewicht,
Brengt Zimri desen Vorst en zyn geslacht om 't leeven.
Doch werd door Omris zwaard vervolgt en overheert,
Des Zimri 't grootsch Paleis en zich in asch verkeert,
Wiens zoon trouwt Jesabel. Gods straf doet Isr'el beeven.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LI. AFBEELDING.

Elias word gespyst door Raavens in het veld,
Daar hy den doode zoon op 's moeders beê herstelt,
En Achabs droef gemoed voorspeld des Heeren zeegen,
Zyn offerhande brand in 't midden van den vloed,
En Baäls Priesterdom doorwond zich zelfs verwoed.
 Gods Tolk verkrygt van God voor 't Land een milde reegen.

maar, zyn hand verdorde, en wierd niet als door een wonderdaad geneezen, het Altaar zelfs ſpleet midden door.

Deze Propheet door een Leeuw verſcheurt. Vers 17.

(5.) Deze Propheet moeſt, na dat hy zyn bevel uitgevoert had, zonder drinken en eeten weder te rug keeren. Maar, hy liet zich door een ander Propheet op den weg verzoeken, die een Engel veinsde gezien, en bevel gekreegen te hebben van hem naar zyn huis te leiden; hy dronk en at; maar zyn honger was nauwlyks gebluſcht, of deze zelve Propheet, die hem bedroogen had, gevoelde zich zelve door den geeſt ingeblaazen te zyn, en voorzeide hem zyn naarbyzynde dood; in der daad, hy vertrok, en een Leeuw, die zich op den weg vond, doodde hem; en hield zich by 't lyk, zonder 't zelve te verſcheuren noch zelfs den Ezel, waar op de Propheet gezeeten was, aan te roeren, tot dat men eindelyk het dood lichchaam van Bethel kwam afhaalen, om 't zelve te begraaven.

UITLEGGING

VAN DE L. AFBEELDING.

De Stad Rama door Aſa verwoeſt.

Daar Nadabs moordenaar, Vorſt Baſa, Rama ſticht,
En trots op macht en moed torſt Iſr'els Saatsgewicht,
Brengt Zimri dezen Vorſt en zyn geſlacht om 't leeven.
Doch werd door Omris zwaard vervolgt en overheert,
Des Zimri 't grootſch Paleis en zich in aſch verkeert,
Wiens zoon trouwt Jeſabel. Gods ſtraf doet Iſr'el beeven.

XV. HOOFDDEEL. Vers 21.

(1.) ASa de neef van Rehabeam hervormde den Afgodendienſt, welke zyn vader en grootvader te Jeruſalem vaſtgeſtelt hadden. Waar door God hem zeegende. Hy beſteedde tot dit werk tien jaaren. Maar, in 't vervolg begon den oorlog tegen de Iſraëliten, en Aſa droeg daar eenig voordeel van weg. De Schriftuur legt zich niet klaarlyk uit, maar ons verplichten twee reedenen om zulks te gelooven. De eene, dat de heilige Schryver niet meer als tien jaaren van ruſt aan dezen Vorſt geevende, onderſtelt dat dezelve ten einde van deze bepaaling geſtoort wierd. De andere, dat hy zegt, dat Aſa, van den oorlog en uit Arabien wederkeerende, de Goden wegdeed, die hy op den berg van Ephraim genoomen had. Hy had dan den oorlog op dezen berg gevoert, en aldaar eenige Tempels ingenoomen, en beeldenſſen der Afgoden gekreegen, welke hy weggevoert had. Eindelyk deze giſſing vervult beeter het denkbeeld van de heilige Geſchiedenisſchryver, die ons verzeekert, dat daar tuſſchen de twee Koningen, al de dagen huns leevens den oorlog gevoert wierd. Een miljoen Ethiopiers aan 't hoofd van hun Leeger een Veldheer hebbende, Zerah genaamt, kwam op Judea nederſtorten. De Uitleggers die deze Ethiopiers in Abyſſinien, of in Indien gaan zoeken, doen hen een onmoogelyke reis aanvangen: zy kwamen uit Arabien, van waar deze landloopers van tyd tot tyd uittrokken, om invallen te doen, en te rooven. Aſa, van God onderſteund, verſloeg een zo talryk leeger, en verrykte zyn volk met den buit, die hy gemaakt had. Hy voerde een anderen oorlog met Baheza, die als noch over de tien Stammen heerſchte. De Hervorming, welke Aſa gemaakt had, in het herſtellen van den dienſt van den waarachtigen God verbond een groot getal Iſraëliten, van de ſcheuring af te ſtaan, om te Jeruſalem te gaan aanbidden. Baheza door deze verlaating ontſtooken, en vreezende, dat dezelve de verwoeſting van zyn Ryk mocht met zich ſleepen, bouwde een Kaſteel te Rama, twee mylen van Jeruſalem geleegen, ten einde om alle den geenen in deze doortocht op te houden, die in het Koningryk van Judea weeken. Aſa was te veel aan het oprechten van dit Kaſteel geleegen, om zich daar niet tegen te ſtellen, hy waapende zich, en riep Benhadad, de Koning van Damaſcus, Hoofdſtad van Syrien, te hulp. Baheza door het getal der vyandlyke benden, die op hem kwaamen aanvallen, en alreeds veele Steden ingenoomen hadden, verſchrikt, verliet zyn ſterkte, waar van men de bouwſtoffen medeſleepte, om daar van twee Steeden te ſtichten. God, wegens het vertrouwen, dat Aſa op hem, na de neederlaag der Ethiopiers, moeſt geſtelt hebben, nayvrig zynde, ontſtak zich, om dat hy de Syriers tot zyn hulp geroepen had, als of hy met zyn byſtand de ſcheuringzuchtigen niet had kunnen overwinnen; hy ſtrafte hem daar over met geduurige oorloogen, die op deze volgden. Deze Vorſt wierd mede door het voeteuvel geweldig aangetaſt, ik weet niet of dit kwaad alstoen wel veel in Judea bekend was, om dat de Schriftuur zich vergenoegt, van *Aſa krank aan zyn voeten* te maaken. De bygeloovigen hebben gezegt, dat God hem aan dit gedeelte van zyn lichchaam aangreep, om hem te ſtraffen, wegens dat hy de voeten van zyn Propheet in yzere boejens geſlaagen had. Maar, wie weet, of de Propheet de yzere boejens aan de voeten gehad heeft. Aſa zondigde voor de tweedenmaal door een gebrek van vertrouwen op God, hy beeldde zich in dat de geneesmeeſters hem zouden geneezen; zy beloofden hem zulks, zonder twyffel. Maar God zeegend de hulpmiddelen niet. Aſa ſtierf, na dat hy meer als veertig jaaren geregeert had. En Joſaphat zyn zoon, beter als zyn vader zynde, volgde hem in plaats in 't Ryk van Juda.

XVI. HOOFDDEEL. Vers 2.

Ela door Zimri gedood.

(2.) De beroertens waaren menigvuldig in 't Ryk van Iſraël. Baheza had het Ryk van Nadab, de zoon van Jeroboam, na dat hy hem omgebracht had, met geweld afgenoomen. Deze geweldenaar, waar van wy koomen te ſpreeken, regeerde vier-en-twintig jaaren, en liet zyn Zoon Ela op den Throon; maar, het was tyd, dat Gods rechtvaardigheid de zonde van den vader en den zoon, die tot daar toe in een miſdaadige Afgodery volhard hadden, ſtrafte. Ela wierd door Zimri een zyner onderdaanen, die niet een eenig menſch van dit huis in 't leeven liet, vermoort. Duſdaanig veranderde het Ryk ten derdemaal van geſlacht, alhoewel 't noch niet den tyd van vyftien jaaren geduurt had.

Hy verbrand zyn Paleis, en begraaft zich onder de vlammen. Vers 18.

(3.) De regeering van Zimri duurde niet langer als zeven dagen, die geen, die hem rechtvaardigen door het voorbeeld van Jehu, die 't gantſche huis van Achab verwoeſtte, en die, zo Afgodiſch als hy was, niet naliet tot aan 't vierde geſlacht te regeeren, merken niet aan, dat Jehu een uitdruklyk bevel van God door den mond van een Propheet ontfangen had, om Achab om te brengen; en zyn huis te verwoeſten; in plaats dat Zimri tegens zyn meeſter en Koning niet anders gezwooren had, als om in zyn plaats te regeeren. Het is de gemeene man niet geoorloft de Koningen ter oorzaak van hunne Afgodery om te brengen, en die zich in deze geleegentheden als werktuigen van de beſluiten en Goddelyke wraak

laaten

gebruiken, zyn daar door niet minder ſchuldig noch ſtrafbaar. Het volk verſtond de dood van hun Koning in 't beleg van eene der ſterkſte Plaatzen der Philiſtynen. Het vergat den haat tegens haar alouде vyanden, en het brak de beleegering op om dit ſtout beſtaan te wreeken. Omri, die door 't Leeger tot Koning uitgeroepen was, trok haaſtig voort, ten einde om zyn medeſtander te overweldigen, voor dat hy rechtmaatige middelen had werkſtellig gemaakt, om zich te verweeren. Hy overviel hem, inderdaad, in de Stad van Tirzah, geleegen in de Stam van Ephraim, daar de Koningen van Iſraël een Paleis gebouwd hadden. De Stad bood niet veel tegenweers, het zy dezelve noch ſterk, noch van krygsmiddelen voorzien was, het zy men een moordenaar niet wilde beſchermen. Zimri vreesde onder de handen van zyn vyanden te vallen, en zyn leeven door een wreede en ſchandelyke dood te eindigen, om welke reeden hy den brand in 't Koninglyk Paleis ſtak, en zich in de vlammen, die 't zelve verteerden, begroef.

Huuwlyk van Achab met Jeſabel. Vers 31.

(4.) De dood van Zimri maakte een nieuwe ſcheuring in 't Ryk van Iſraël. Het Leeger had Omri verkooren om 't zelve tot het beleg van Tirzah te leiden; maar, een gedeelte van 't volk ſtelde een andere Koning aan, genaamt Tibny: deze verdeeltheid van Iſraël duurde omtrent vier jaaren. Men weet niet of Tibny een natuurlyke dood ſtierf, of dat hy in een veldſlag geſneuvelt is. De heilige Geſchiedenisſchryver zegt, dat het gedeelte, dat Omri volgde, het ſterkſte was, het welk eer een overwinning ſchynt te beteekenen, als het getal en de menigte dier geenen, die volgden. Dewyl hy zich alleen een vreedzaame bezitter van de Kroon zag, dacht hy om voor zich een Paleis te bouwen, dat zyn waardye evenaarde, in plaats van dat van Tirzah, 't welk verbrand was. Hier toe kocht hy van Semer een berg, waar op hy bouwde. En dat is daar de oorſprong van die Stad, welke by vervolg de verblyfplaats der Koningen van Iſraël, en door den naam van Samaria zo beroemt wierd. Het gelykt dat deze Stad veel alouder geweeſt is, en dat den berg dezen naam voor Semer voerde. 1. *Koningen* 12. Om dat een Propheet, aan de ſcheuringzuchtigen de ongelukken voorzeggende, welke hen zouden overkoomen, van alle de Steden van Samaria ſpreekt. Maar, de Geſchiedenisſchryver, die veel jaaren na Omri ſchreef, heeft dezen naam aan een berg en aan een Stad, welke van te vooren niet waaren, kunnen geeven, om dat het onwederſpreeklyk is, dat dezelve alstoen als de Hoofdſtad der tien Stammen noch niet aangezien geweeſt is. Omri ſtierf na een regeering van twaalf jaaren, en zo Afgodiſch als hy was, liet hy een noch veel godloozer zoon na: dit was Achab; hy heiligde aan de valſche Goden een van die dikke en duiſtere boſſchen toe, daar men de uitterſte onreinigheden bedreef. Hy bouwde binnen Samaria een Tempel ter eere van Baal, daar deze dienſt onbekent was. Hy liet toe, dat men een groot getal van Altaaren in het land oprechtte. Eindelyk, hy wierd een vervolger der Propheeten, wiens geſlacht door die geweldenaryen ſcheen uitgeroeit te zyn. Het was Jeſabel, welke hem in een gedeelte van deze misdaaden wikkelde. Zy was van Sidon oorſpronglyk; duſdaanig had Achab tegen de Wet gezondigt met haar te trouwen; maar wat meer is, zy was een ontuchtige en wreede vrouw, welke haar man door haar ſchaadelyken raad voltrok te verderven.

XVII. HOOFDDEEL. Vers 1.

Voorzegging van de droogte door Elias.

(5.) God, die kennis van deze misdaaden nam, zond den Propheet Elias af, om aan den Koning een droogte te verkondigen, welke zyn land zoude verwoeſten. Men kent nauwlyks het vaderland van dezen Propheet, die de heilige Schriftuur een Thisbiter noemt. Die gezegt hebben, dat hy van Thebes was, daar Abimelech gedood wierd, hebben geen acht geſlaagen, dat deze ſterkte aan deze zyde van den Jordaan geleegen was, in plaats dat Elias aan de andere zyde van den vloed, in het Land van Gilead moet gebooren zyn. Den leeraar *Epiphanes* heeft dezelve in Arabien geplaatſt, en heeft ſtaande gehouden, dat zy voor de Leviten van dat Land geſchikt was; maar, zonder te onderzoeken, of deze woorden niet by den Text van *Epiphanes* toegevoegt zyn, hadden de Leviten gantſch geen aandeel in dat Land. De Schriftuur ſtelt Elias niet onder den rey der Leviten noch der Prieſters; en men moet liever toeſtemmen, dat men de plaats van zyn geboorte niet kent, als hem een ingebeelde toe te voegen. Hy was een gebooren onderdaan van Achab, hy verliet zyn vaderland, en trok over de rivier om den Koning de droogte, waar mede het Land, ter oorzaak van hun ongerechtigheden, gedreigt was aan te zeggen. De heilige Jacobus zegt dat het Elias was, die aan God deze voorbeeldelyke ſtraffe van een Afgodiſche Koning afvorderde, 't welk de Uitleggers laſtig valt, om dat het de Heiligen niet geoorloft is, de wraak van den Hemel te bidden; en, by aldien 't al geoorloft was van diergelyken wenſch te doen, onder het denkbeeld van een onzeekere boedvaardigheid; en welke moogelyk nooit zoude voorvallen, zoude men aan veel vervloekingen plaats geeven; maar, men moet die beweegingen niet richten naar die der Propheeten, die, door Gods Geeſt bezielt, zeer verſchillende inzichten van de onze konden gehad hebben. De droogte, welke Elias voorzegt had, kwam, en duurde vierdehalf jaaren; tot dat deze zelve Propheet God eindelyk door zyn gebeeden bewoog, die de reegen deed vallen, en de overvloed wederkeeren.

UITLEGGING

VAN DE LI. AFBEELDING.

De Raavens ſpyzigen Elias, *Vers* 2.

Elias word geſpyſt door Ravens in het veld,
Daar hy den doode zoon op 's moeders beê herſtelt,
En Achabs droef gemoed voorſpeld des Heeren zeegen,
Zyn offerhande brand in 't midden van den vloed,
En Baäls Prieſterdom doorwond zich zelfs verwoed.
Gods Tolk verkrygt van God voor 't Land een milde reegen.

(1.) ELias was aan de gevolgen van de droogte, welke hy afgevordert had, bloot geſtelt. De waateren verdroogden, de planten verdorden, de boomen, beeſten, kinderen, vrouwen en mannen ſtierven; men hoorde niets als geſchreeuw en verzuchtingen. In deze algemeene kleinmoedigheid wierd Elias, dicht by een waaterpoel verborgen, door de Raavens geſpyzigt, welke hem 's avonds en 's morgens brood en vleeſch brachten. De Raavens ſcheenen niet bekwaam te zyn, om deze bediening waar te nemen, zy zyn al te verſlindende voogels. De vaders hebben heur beriſpt, dat zy hun jongen verlieten, die van honger zouden ſterven, by aldien zy niet tot God riepen, die heur voedde. Ondertuſſchen, dewyl Job de jongen van de Raaven, die tot God krachtig roe-

pen,

pen, verbeeld, ſtelt hyze in heur neſt, niet door den geenen verlaaten, die hun 't leeven gegeeven hebben. Maar, deze voogelen noch zwak zynde, en die noch eerſt beginnen te loopen en te vliegen, vinden zich menigmaal van voedzel ontbloot, en verzoeken 't zelve door hun geſchreeuw. Hoe zoude God, daar de Raavens volgens de Wet onrein waaren, hen gebruiken om het onderhoud aan zyn Propheet te brengen? En hoedaanig zoude Elias zyn brood door deze vuile voogelen ontfangen hebben? Men poogt deze zwaarigheden weg te neemen, deze Raavens in Engelen hervormende, die de gemeene Bediendens tuſſchen God en de Heiligen zyn, en die deze gedaante voor eenige oogenblikken aangenoomen hadden. Men verandert mede deze voogels in Arabiſche Kooplieden. Maar, zouden deze ongeloovige Kooplieden den Propheet wel getrouw geweeſt zyn, en zyn ſchuilplaats voor Achab en Jeſabel, die hem zochten, wel verzweegen hebben? de Schriftuur zegt zo vaſtlyk, dat het Raavens waaren, die Elias ſpyzigden, dat men de waarheid van deze uitkomſt moet ontkennen, of toeſtaan dat het die roof- en in ongenaade vervalle voogels by de Uitleggers waaren, die hem het voedzel toebrachten. De plechtigheden van de Wet verplichten in een dringend geval niet. En God, deze voogels tot zyn Propheet afzendende, moeſt hy een wonderdaadig voedzel ontfangen, zonder zich over de gevolgen te bekommeren. De leeraar *Chryſoſthomus* geloofd dat God dezelve byzonderlyk verkooren heeft, om Elias zyn hardigheid voor't volk Iſraëls te verwyten. Want, terwyl hy de beweegingen van zyn gramſchap tegens Achab, en zyn geſlacht volgde, ſtonden de bloedgierige voogelen van hun natuurlyke roofzucht af, om hem brood te brengen, en gaaven hem daar door een uitmuntende leering van Barmhertigheid en medelyden. Maar, het is niet waarſchynlyk, dat zulks het merkteeken was van een Propheet, die ſchuldig zoude zyn geweeſt, noch het inzicht van God, die het volk en haar Koning wegens Afgoderyen ſtrafte. Men kan de plaats niet raaden, van waar deze Raavens het vleeſch en 't brood, 't welk zy Elias toebrachten, gehaald hebben. Te willen dat zy 't van de Taafel, of de bediening van Achab roofden, of dat een van de zeven duizend mannen, die de knien voor Baäl niet geboogen hadden, hem 't verſchafte, zulks is zich met loutere giſſingen op te houden. Het is veel zeekerder te zeggen, dat God het zelve maakte. Men heeft deze wonderdaad voor een kluizenaar, Paulus genaamt, waar van de Vader *Hieronymus* ſpreekt, weder hernieuwt, aan wie een Raave een brood bracht, 't welk volſtrekte voor twee menſchen om van te eeten; maar, men heeft de voorzorge niet gehad van deze wonderbaare zaak waarſchynlyk te maaken.

Hy verwekt 't kind van de Weduwe uit den dood. Vers 19.

(2.) Een nieuw ongeval deed de wonderdaad ophouden. De waterpoel, welke aan den Propheet waater om te drinken verſchafte, verdroogde. Elias was verplicht zyn ſchuilplaats te verlaaten, en door Gods bevel naêr een kleine Stad, Sarepta genaamt, tuſſchen Tyr en Sidon, dicht by de Middelandſche Zee geleegen, te gaan. Hy had reden om te gelooven, dat God, die hem door den dienſt der voogelen gevoed had, hem medelyden en barmhertigheid by de redelyke menſchen zou laaten vinden. Onderwylen was de zaak niet buiten zwaarigheid; de Stad, daar hy verplicht was zich te vervoegen, was met Afgodiſche volkeren, doodelyke vyanden der Jooden, vervult, de weduwe, welke men hem beteckende, was een arme vrouw, onbekwaam zynde om de koſt voor haar en haar kind te winnen. Dezelve onvruchtbaarheid, welke Judea verwoeſtte, liet zich in Phenicien, 't welke daar aan grensde, gevoelen. Deze arme vrouw had niet meer als een hand vol meels en een droppel oly overig, zy was verplicht aan de poorte van de Stad, en aan de omtrek van de nabuurige wildernis, welke dezelve naam voerde, eenige drooge takken te gaan verzaamelen, om het weinig voedzel, dat haar overig was, te doen kooken. Elias, die haar daar van een gedeelte verzocht, was een onbekende Jood, zy ontfing dezen Jood. In weerwil van alle beletzelen, geſchiedde zulks door haar geloove of barmhertigheid? Geloofde zy in God, die innerlyk op haar werkte, of volgde zy de beweegingen van een teeder en gantſch medelydend hart voor de verdrukten? Het geloof had in deze daad meer deel als de barmhertigheid, om dat zy aanſtonds Elias ſpyzigde, en, zich bereidende, om na deze laatſte maaltyd gedaan te hebben, van honger te ſterven, haar barmhertigheid niet wel beſteed zoude zyn geweeſt. Die geenen, die ſtaande houden, dat het geloove zich niet indrukt, als door de kracht en 't indrukzel der redeneeringen, kunnen hier een inwendige werking van de Godheid zien, welke de allernatuurlykſte beweegingen overtrof, en de arme en ellendige weduwe verplichtte den Propheet te ſpyzigen. Zy wierd daar over dubbeld beloont. Elias voedde haar op zyn beurt, dewyl de oly en het meel vermenigvuldigden in de kruik, en haar eenigſte zoon, terwyl de Propheet by haar verbleef, geſtorven zynde, hy hem weder opwekte, en 't leeven hergaf.

XVIII. HOOFDDEEL, Vers 26.

Een onnutte Offerhande aan Baäl.

(3.) Elias trok uit Sarepta, als wanneer de drie jaaren van onvruchtbaarheid vervult waaren, en ging in 't Land van Zabulon, 't welk aan 't Landſchap van Sidon grensde. Aldaar ontmoette hy Abdias de Hofmeeſter van Achab, die in een zeer bedorven hol zyn godvruchtigheid en yver tot God bewaart had. Elias zond hem heen, om zyn meeſter te verwittigen, dat hy daar was. Achab begaf zich derwaarts, en wierp weder op de Propheet de oorzaak van alle de ongelukken, waar mede het Ryk gedrukt was. Elias verweet den Vorſt kloekmoedig zyn misdaaden en Afgoderyen, en ten einde, om hem te overtuigen, ſtelde hy een uitdaaging voor tuſſchen hem en al de Propheeten van Baäl. Den berg Carmel werd verkooren om een proef der Godsdienſten te doen; deze berg was in de Stam van Zabulon geleegen. Men ſtelde daar een Altaar, de Offerprieſters van Baäl leiden daar een jong kalf op, zonder daar het noodig vuur by te doen, om het Slachtoffer te verteeren. Zy baden een gantſchen dag, hun roepingen waaren onnut, het was vergeefs in hun huid te ſnyden, en hun bloed te doen ſtroomen; want het Slachtoffer bleef ongekrenkt op het Altaar.

Het Heemelſch vuur verteert dat van Elias. Vers 38.

(4.) De Propheet voltrok hun valſche Goden, het volk en den Koning, die dezelve aanbaden, te beſchaamen. Hy maakte zyn proefzwaarder, als wel die der Offerprieſters van Baäl geweeſt was, ten einde om de wonderdaad doorſtraalender te maaken; hy ſtichtte niet alleenlyk een Altaar, als zy, en nam een jong kalf, dat hy opofferde; maar, hy maakte rondom het Altaar een zeer breede waterleiding, welke hy met water vervulde; duſdaanig, dat het zelve het jonge kalf konde bevochtigen. Een natuurlyk en middelmaatig vuur zoude uitgedoofd geweeſt zyn, de vlammen brand-

den in 't midden van 't waater niet. De Offerhande was zo veel te ongemeender, om dat Elias, teegens de Wet, buiten het Tabernakel en den Tempel van Jerusalem offerde, en hy geen Offerprieſter was; onderwylen liet God, die hem van de gemeene reegels van den Wet ontſloeg, het vuur uit den Heemel vallen. Het Slachtoffer en 't waater wierden beide verteert. Achab gaf zich over op een zo doorſtraalende proef van de bediening van Elias. De valſche Propheeten, die men aanſtonds den hals affneed, waaren zo veel Slachtoffers, welke men aan God opofferde, die zy beleedigt hadden. Men weet niet wat Vader *Ambroſius* heeft willen zeggen, als wanneer hy vraagt, of men *Achab en de valſche Propheeten, die het Heemelſch vuur, op 't gebed van Elias ontſlooken, om de beleediging aan God gedaan te wreeken, verteerde*, onder den rey der Heiligen zal ſtellen, want, het vuur daalde niet uit den Hemel om de Prieſters van Bahal te verteeren, en Achab ſtierf niet. Hebben de groote Schriftgeleerden recht om zich van de Heilige Schriftuur af te zonderen, en de daaden der geſchiedeniſſen te veranderen?

Een Wolk klimt op uit de Zee. Vers 44.

(5.) God hield daar mede niet op, hy gafreegen, en aan de aarde de vruchtbaarheid weder, welke zy verlooren had.

UITLEGGING
VAN DE LII. AFBEELDING.

Elias, afgeſlaaft door vlucht en hongersnood,
Word van Gods hand verkwikt met waater en met brood,
En dekt zich voor Gods glans op 't hooren der gebooden,
Beroept Eliza tot Propheet, daar Michaas woord,
Die Achabs lof voorſpelt, werd met een ſlag geſmoort,
Wiens bloed word honden aas, vergeefs Gods wraak ontvlooden.

XIX. HOOFDDEEL. Vers 1.
Elias door een Engel gevoed.

(1.) JEſabel was geen vrouw om beleediging ongeſtraft te laaten, welke Elias met het ombrengen der Prieſters van haar Afgoden haar zo aanſtonds aangedaan hadde. Deze Koningin van Samaria, alles op het gemoed van Achab haar man vermoogende, beſloot Elias te doen ſterven. De Propheet van dit voorneemen verwittigt, verliet het Ryk van Iſraël, en trad in dat van Juda over. Onderwylen, het zy hy zich niet in een volkoome zeekerheid geloofde te zyn, ter oorzaak van de verbintenis, welke tuſſchen die twee Koningen was, om dat Joram, de zoon van Joſaphat, Athalia de dochter van Achab en Jeſabel getrouwt had, ging hy zich in een Woeſtyn verbergen. Hy, aldaar van alles ontbloot zynde, verwachtte niet anders als de dood, en verzocht dezelve van God, gelyk als een genaade; *het is genoeg, HEERE*, zeide hy, *neem tegenwoordig myn ziel weeder*. Dit verlangen ſchynt dubbelzinnig. Het ſchynt dat de Propheet, vermaſt van de ellenden van 't leeven, dezelve niet langer konde verdraagen. Was hy daar niet ongeduldig? En kan men verlangen om het leeven te verlaaten, als wanneer men 't zelve moede is? En moet men den arbeid, die God ons oplegt, als wanneer dezelve tot zyn heerlykheid ſtrekt, ontvluchten? Zal men zeggen, dat de Propheet door de onboetvaardigheid van Iſraël kleinhartig geworden was, of dat hy de dood in de Woeſtyn zeeker oordeelde? Laaten wy veel eer toeſtemmen dat het leeven der Heiligen niet altyd heilig is. Hy had hier een teegenzin en ongeruſtheid van den geeſt. God, die medelyden met zyn Propheet had, zond een Engel tot hem, die hem brood en waater aanbood. Te vermeenen, dat de Engel water uit een poel ging ſchepppen, en het brood van iemands tafel, die 't zelve niet bemerkte, afhaalde, zulks zoude zyn een wonderdaad doen, die minder aan God waardig was als deze van brood voort te brengen. Wyders was in dit brood een boven natuurlyke deugd; om dat deze eenige middelmaatige maaltyd aan een vermoeit en vermaſt man, volſtrekte krachten byzette, om op den berg van Horeb te klimmen. Deze berg had wel eer tot een ſchuilplaats van Moſes verſtrekt, men noemde dezelve de Berg Gods, het zy ter oorzaak van de wonderdaaden, die hy daar gedaan had, het zy veel eer ter oorzaak van haar verheevenheid en hoogte, gelyk men de Cederen Gods noemt, de geenen, die haar kruinen zeer hoog verheffen. Elias vluchtte aldaar, om dat hy daar voor de vervolging van Jeſabel zeker was. Hy was daar niet lang zonder vertroofting.

God openbaart zich, en ſpreekt tot hem. Vers 13.

(2.) God verſcheen met een ſchrikkelyke toeruſting, hy wapende de Elementen, en liet ze voor hem heen trekken. Een yzelyke wind waajende verbryzelde de Rotzen, een aardbeeving deed de berg, en de nabuurige plaatzen daveren, en de lucht was vol vuurs. God was in 't midden dezer vlammen niet; maar in een zacht en vreedzaam geluid, het zy om aan zyn Propheet te leeren, dat men de zondaaren veel eer door zachtigheid als door het geweld der opwekkingen, en de kracht der kaſtydingen, welke de harten verbryzelen, en dezelve niet veranderen, moet bekeeren, of God wilde veel eer zyn natuur doen kennen; want, *hy is langzaam in gramſchap, geneigt tot goedertierenheid, hy vergeeft zo veel en meer.* Elias kende hem aan dit merkteeken, hy trad uit tot aan den ingang van 't hol, maar, hy dekte zyn hoofd, volgens de gemeene gewoonte der Jooden, die daar door hun achting betuigden, boven al in de gezichten van Engelen en Godlykheden, welke zy zich onwaardig geloofde te zyn. Hy dekte zich met zyn mantel, zegt *Gregorius* de Groote, ten einde om te leeren, dat het beeter is zyn oogen over onbegrypelyke zaaken te ſluiten als dezelve te openen, en zyn nieuwsgierigheid door het gevoelen van zyn eige zwakheid te maatigen, als dezelve in de verborgentheden van de Godsdienſt te laaten werken. Mozes had het zelve gedaan, in het naderen van 't brandende braam-boſch. Elias klaagde bitterlyk aan God over het geweld van de vervolging, welke men de Propheeten, en aan alle de geloovigen onder de Regeering van Jeſabel aangedaan had; hy meende alleen te zyn, en dat de Kerk wel eer zo bloejende en talryk niet meer als in hem alleen beſtond. Maar, God openbaarde hem, dat hy zevenduizend geloovigen heimelyk en verborgen overgehouden had, die, het geloove en de reinigheid van den Godsdienſt bewaarende, zich de wreedheid der vervolgers, en zelfs het gezicht van den Propheet onttrokken hadden. Na dat hy deze vertroofting en Gods beveelen ontfangen had, ſloeg hy den weg naer Damaſcus in, om van die zyde in Judea te gaan. Deze weg was zeer veel langer, als die, welke hy in 't koomen gehouden had. Om welke reden men onderſtelt, dat Elias meer als honderd daagen vaſtte, dewyl hy geen voedzel, als op zyn wederkomſt, vond. Maar dewyl de Schriftuur de gemeene bedieningen en uitkomſten van 't leeven verzwygt, moet men dezelve veel eer als wonderdaaden onderſtellen; om dat de Heilige Schryver kan en moet verzwygen 't geen gemeenlyk geſchiet, en niet verplicht is te ſpreeken, als wanneer daar van een zonderlinge en bovennatuurlyke uitkomſt gehandelt werd: dewyl de Schrif-

tuur niet anders als een vaſten van veertig dagen beteekent, is het verkeerdelyk, dezelve te verlengen. Men moet veel eer zeggen, dat de geheele Reis van Elias niet langer als veertig dagen duurde. Om dat daar in der daad geen zo lange tuſſchenheid van tyden noodig was, om van Judea naer den berg van Horeb te gaan, en om weder van daar door den allerlangſte weg in Judea te keeren. In der daad de reizigers reekenen daar niet meer toe als veertien dagen, en by aldien men daar eenige meer tot de wederkomſt zoude ſtellen, zoude men echter 't getal van veertig niet kunnen vervullen.

De beroeping van Eliſa. Vers 16.

(3.) Een der beveelen, welke God aan Elias gegeeven had, was die van Eliſa te roepen, en van hem een Propheet te maaken. Deze was een jong man, die de oſſen dreef, en 't land zyns vaders bouwde. Elias, weder in Judea getrokken zynde, vond hem in die bezigheid, hy nam noch toevlucht tot het opleggen der handen, noch tot de zalving, noch tot een lange omtrek van plechtigheden, waar van men verkeerdelyk de noodwendigheid en 't vermoogen zich inbeeld; hy vergenoegde zich met zyn mantel op hem te werpen, en hy maakte hem daar door een Propheet. Eliſa gevoelde een inwendige beweeging, die hem aandreef de onbekende te volgen, die hem riep, hy verzocht alleenlyk verlof om zyn vader en moeder te gaan omhelzen. God veroordeelt die beweegingen niet, die de natuur in 't hert van alle menſchen ingedrukt heeft. Dat zyn rechtmaatige en wettige plichten, die niet, als door het misbruik, dat men daar van maakt, misdaadig werden. De huuwelyken wierden by de Jooden geſlooten, met de ſlip van zyn rok over de perzoon met welke men trouwen wilde, te ſpreyen, gelyk zulks by 't voorbeeld van Ruth bleek, waar uit men beſluit, dat daar door een zoort van een huuwelyk en vereeniging tuſſchen Elias en Eliſa aangegaan wierd, maar, het is niet noodzaaklyk zo diepzinnig te zyn, het volſtrekt hier een Godlyke beroeping aan te merken.

XXII. HOOFDDEEL. Vers 24.

Micha ontfangt een Kinnebakſlag.

(4.) Achab volhardde in 't zondigen; in plaats van zich te bedienen van de neederlaag van Benhadad, de Koning van Syrien, die hy tweemaalen overwonnen had, trad hy, teegens Gods bevel, met hem in een Verbond; hy nam de Wynberg van Naboth in zyn geweld, na dat hy hem had laaten verſlaan. De misdaad was vuil. Achab had de onrechtvaardigheid daar van gevoelt, dewyl hy, overtuigt zynde dat hy zich het vaderlyk goed van Naboth niet konde toeeigenen, hy zich zoo zeer bedroefde, dat hy zich ziek maakte. Welk een hertstocht voor een Koning! De Raadſlaagen van een ſtoutmoedige vrouw vernietigden zyn zwaarigheeden, zy dorfde echter het openbaar geweld niet gebruiken. Deze ongodvruchtige Koningin deed de Godsdienſt daar tuſſchen koomen, om de onnoozele te doen ſterven. Men vaſtte plechtiglyk, en men bad, welk een ſpel! Naboth bad en vaſtte veel needriger als de anderen. Onderwylen beſchuldigde men hem over Godslaſtering. Twee valſche getuigen, die men heimelyk aangeſtelt had, belaſtten hem met twee liſtige onderneemens. De een tegens God, en de andere tegens den perzoon van den Koning. Het was vergeefs van aan de onrechtvaardigheid te roepen: de Overigheden lieten hem ſteenigen, ten einde om Achab in het bezit van een land te ſtellen, dat hem behaagde. Het is te vergeefs voor zich een borſtweering van zyn onnoozelheid in een regeering van geweldenaary te maaken, de wetten te hulp te roepen, en tot de rechtbanken toevlucht te neemen, welke de ſchuilplaats voor de ongelukkigen moeten zyn. De Overigheden zullen altoos onder de wil eens Konings buigen, en menigmaal onder een vrouw, die hem regeert. De allerſnoodſte onrechtvaardigheden gelden langer niet, als men de Godsdienſt en de heiligen vervolgt heeft.

Achab ſcheen berouw over zyn misdaad te hebben, en de Oudvaders, die in zyn boetvaardigheid de droefheid, traanen en belydenis aanmerken, ſchynen dezelve als oprecht en waardig aan te zien, dat God dezen Vorſt zyn misdryf vergeeft. *Ziet gy niet dat het weenen den misdaad uitwiſcht*, zeide de Vader *Chriſoſthomus*. Deze zedeles is gevaarlyk, men moet een uitterlyk berouw niet reegelmaatig oordeelen, onder de ſchaaduwe van eenige tydelyke genaaden, welke God aan den geenen toeſtaat, die daar van geraakt zyn. De aanmerking van den Paus Gregorius is veel vernuftiger, by aldien God het berouw der godloozen aanneemt, die niet getroffen zyn, als door de vreeze van het teegenwoordig leeven te verliezen, zal hy dan de bekeering der geloovigen, die vreezen van hem afgeſcheiden te zyn, niet beloonen? Hoedaanig zal God het berouw van den geenen niet aanneemen, die de zonde haaten, by aldien hy de traanen van den geenen ondersteunt, die dezelve noch beminnen?

Door een vreede, die drie jaaren geduurt had, ondersteunt zynde, wikkelde hy Joſaphat de Koning van Juda in, om zich te verbinden, om Ramoth een Stad in 't land van Gilead geleegen, die alreeds aan de Iſraëliten toebehoort had, in te neemen, en die de Afgodiſten weder afgenoomen hadden. Achab pleegde raad met zyn valſche Propheeten, die gewent zynde hun Vorſt te vleyen, hem van een gelukkigen uitſlag verzeekerden. Joſaphat, die God vreesde, deed Micha koomen, die tot den Koning zeide, *gaa, gy zult voorſpoedig zyn*, maar, zulks was ſpotsgewyſe. Achab gevoelde 't zelve, dewyl hy teegens den Propheet in toorn ontſtak, tot zelfs met hem te ſlaan; en men konde aan den kwaaden uitſlag niet twyffelen om dat hy de nederlaag van 't leeger onder de beeldenis van een kudde verſtrooide ſchaapen, waar van de herder verſlaagen was, verbeeldde.

Achab in den ſtryd gedood. Vers 34.

(5.) Onderwylen vreesde Achab dat de Propheetie van Micha mocht waar werden. Om welke reeden hy zich in den ſtryd vermomde, ten einde, om minder voor den ſlag van den vyand bloot geſtelt te zyn, doch, zyn liſt was onnut. Joſaphat deed de krygsknechten verſtaan, die op hem aandrongen, dat hy 't niet was, die men zocht: Achab wierd nauwlyks bekent, of men kwetſte hem doodelyk. Men brocht hem weder naer Samaria, daar de honden zyn bloed lekten, 't welk op zyn waagen afgevloeit was, en die men verplicht was af te waſſchen.

UITLEGGING
VAN DE LIII. AFBEELDING.

Elias voert het vuur ten hoogen Heemel af,
Dat Ahazias volk verſchaft gerechte ſtraf;
Het waater des Jordaans ſcheid door zyn mantelſlaagen,
Hy vaart ten Heemel in, terwyl Eliza treurt,
Het Bethels laſterrot door Beeren werd verſcheurt,
En d'Oly d'arme vrouw red uit haar droeve plaagen.

I. HOOFDDEEL. Vers 13.

Elias doet het vuur op de Krygsknechten nederſtorten.

NA Achabs dood regeerde Ahazia, zyn zoon alleen, die hy aan het Ryk vermaatſchapt had, zyn

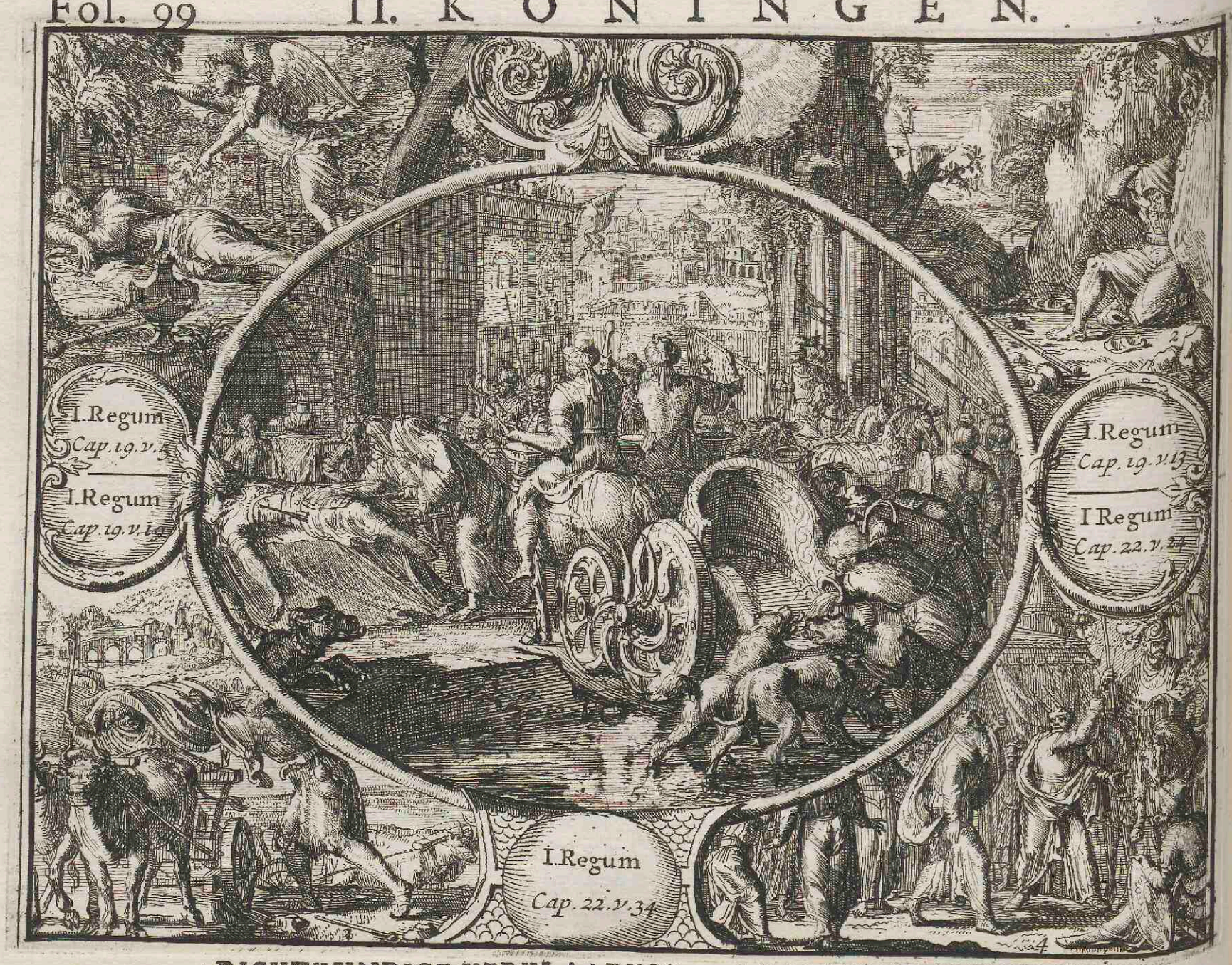

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LII. AFBEELDING.

Elias, afgeslaaft door vlucht en hongersnood,
Word van Gods hand verkwikt met waater en met brood,
En dekt zich voor Gods glans op 't hooren der gebooden,
Beroept Eliza tot Propheet, daar Michaas woord,
Die Achabs lof voorspelt, werd met een slag gesmoort,
Wiens bloed word honden aas, vergeefs Gods wraak ontvlooden.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LIII. AFBEELDING.

Elias voert het vuur ten hoogen Heemel af,
Dat Ahazias volk verschaft gerechte straf;
Het waater des Jordaans scheid door zyn mantelslaagen,
Hy vaart ten Heemel in, terwyl Eliza treurt,
Het Bethels lasterrot door Beeren werd verscheurt,
En d'Oly d'arme vrouw red uit haar droeve plaagen.

zyn regeering duurde niet langer als eenige maanden; onderwylen had hy de droefheid van te zien, dat Mezach, de Koning der Moabiten, die zedert David huldiging aan de Iſraëlieten gedaan, en de cyns betaalt had, teegens hem opſtond. Een ander toeval verkortte zyn Regeering en leeven. Hy viel van een Kaamer van zyn Paleis, waar van de Balken waaren weggenoomen geweeſt, en den val was zo geweldig, dat hy daar door vreesde te ſterven, hy wilde zyn nootlot kennen, en hy liet om die reeden met Baalzebub raadpleegen, die een Tempel te Accaron, een Stad der Philiſtynen had; zommigen gelooven dat de Jooden hem *de God der vliegen* noemden, om hem zyn onmacht te verwyten, dewyl hy dat ongediert niet kon verdryven, dat de Slacht-offers, die men hem opofferde, bevuilde, in plaats dat men daar van geen eenige in de offerhanden der Jooden zag. Maar, zonder de waarheid van deze Joodſche wonderdaad te onderzoeken, was 't de gewoonte der Afgodiſten aan de valſche Goden een naam te geeven, welke de verloſſingen beteekende, die men meende van hen te ontfangen. De Grieken hadden hun Jupiter, *de vliegen verdryver;* de Romynen gaaven dezelve naam aan Hercules, die door de andere volkeren als de verdryver der rotten en ſpringhaanen, aangebeeden wierd. Plinius ſpreekt van zeekere volkeren van Africa, die de God *Accorus* aanbaaden, om dat hy de vliegen mede verdreef, die in dat Land een geweldige peſt veroorzaakten. Het is waarſchynlyk, dat de Accorus der Afrikaanen dezelve God was, die men te Accaron aanbad, om dat hy de deugd had van dat ongedierte te verwoeſten. Elias vond de booden van Ahazia, en zond hen weeder tot hun Meeſter, met hem te verzeekeren, dat hy van zyn val zoude ſterven, om dat hy zyn vertrouwen op de vreemde Goden veel eer als op die van Iſraël ſtelde: Deze tyding ontſtak den zieken Vorſt; hy beſloot van zich over een Propheet, die hem de dood aanzeide, te wreeken: Welk een dwaasheid! Hy moeſt ten minſten de uitkomſt afwachten, die niet verre af konde zyn; men zoude den Propheet eeniger maaten rechtvaardig geſtraft hebben, by aldien de herſtelling van den Vorſt zyn bedrog of leugen ontdekt had; maar, Ahazia, in toorn ontſtooken, luiſterde naêr recht noch reeden, en zond aanſtonds een rot van vyftig mannen van zyn wacht uit, om zich van *Elias* te verzeekeren; hy was alstoen op de hoogte van Carmel, daar hy zyn gewoonlyke ſchuilplaats nam. De Hoofdman beval hem daar van af te daalen; maar, de Propheet, in plaats van den Amptman van zyn Vorſt te gehoorzaamen, verkreeg door zyn gebed een buitengemeen vuur, dat zich in de lucht, door het middel van zwaavelachtige uitwaazemingen maakende, deze vyftig Krygsknechten verteerde. Ahazia moeſt de oogen openen, en Gods macht erkennen, maar, hy ſchreef deze uitkomſt de tweede oorzaaken toe, en het verlangen van de wraak zich naer de evenreedenheid der beletzelen, welke hy vond, ontſteekende, deed hy het zelve lot aan vyftig andere Krygsknechten ondergaan, die mede door het vuur verteert wierden. Eindelyk vertoonde zich Elias aan den Koning Ahazia, aan wie hy 't oordeel Gods verkondigde, en, inderdaad, hy ſtierf.

II. HOOFDDEEL. Vers 8.

Hy ſcheid de waateren van den Jordaan van een.

(2.) God wilde Elias mede bergen. Deze Propheet poogde te vergeefs zyn opneeming, of voor de zoonen der Propheeten, aan wie God het ontdekt had, of voor Eliza zelfs te verbergen. Hy poogde menigmaal zich van dezen leerling af te zonderen; om deze reeden, trok hy aanſtonds van Gilgal naer Bethel, van daar kwam hy weder te Jericho, hy wilde over den Jordaan trekken, en geen brug vindende, waar over hy de overtocht doen konde, ſcheidde hy de waateren van een. Hy bediende zich om deze wonderdaad te doen, van dezelve mantel, die hy op Eliza geworpen had, als hy hem ten Propheet maakte.

Op een vuurige waagen ten Heemel gevaaren. Vers 12.

(3.) Elias door de Joordaan getrokken, trad in de Landen, die aan de Stam van Ruben toebehoorden; daar was 't dat een draaiwind deze Propheet wegnam, en dat hy ten Heemel voer op een waagen, die door vuurige paarden voortgetrokken wierd. Het is waarſchynlyk, dat in deze groote en wyde velden met eenige heuvels doorſneeden, een geweldige wind kwam, die aanſtonds Elias eenige voeten hoog boven de aarde opheſte, en dat ter zelver tyd de wolken, die in het Halfrond zich vereenigden en verdikkende een zoort van een glanzige waagen maakten, waar van de doorſtraaling de oogen van Eliza, die alles geloofde te verliezen, met het verliezen van zyn Meeſter, verblindde. De wolken, van een vloeibaare natuur, zyn niet bekwaam om een menſchelyk lichchaam te draagen, en 't zelve in 't midden van de lucht op te voeren. De Godheid moet dan dit uitwerkzel, dat teegens de natuur der uitwaazemingen en het waater ſtryd, voortgebracht hebben. Men kan niet raaden, tot hoe verre deze wolk den Propheet voerde, zy diende alleen om hem uit het gezicht van Eliza te voeren, en om een doorſtraalend ſchouwſpel te maaken; maar, het is waarſchynlyk, dat, dewyl hy in 't midden-ryk van de lucht was, deze opvoering afliet, en dat God, zonder de dienſt der Elementen en ſchepzelen, hem in de plaats der gelukzaaligen overvoerde. De Jooden en Chriſtenen, die willen dat de Engelen tot paarden en waagenbeſtierders gedient hebben, om deze wonderbaare waagen te geleiden, kennen daar van de natuur zeer weinig. Daar is niet veel aan geleegen; of daar dieren waaren, die dezelve voorttrokken, of dat Eliza gelooft heeft, dezelve te zien, gelyk men verſcheide voorwerpen gelooft te zien, de wolken aanmerkende, welke in eenige verafgeleegentheid zyn. Men verzeekert, dat hy in eenig aardſch Paradys gevoert is, alwaar hy de noodwendigheden van 't leeven onderworpen geweeſt is, en dat hy zich van tyd tot tyd met vruchten van den boom des leevens voedde; om zich voor de dood te beſchermen.

Men voegt daar by, dat hy met Enoch van daar moet koomen, om onder den Antichriſt te lyden, om dat zy de twee getuigen zyn, waar van de heilige Joannes in de Openbaaring ſpreekt. Men bewyſt dat Elias een lange tyd na zyn opneeming op de aarde leefde; dewyl Joram een zyner brieven ontfing, in welke hy hem zyn misdaad verwyt. Wyders hebben de Propheeten voorzegt, dat Elias voor Jeſus Chriſtus zal koomen, en dewyl hy ten tyde van de Vleeſchwording van den Meſſias niet verſcheenen is, zal hy zulks in de tweede uitkomſt doen. Om welke reeden de Vaders van de Kerk klaarlyk gezegt hebben, dat Enoch en hy de twee Getuigen waaren, waar van de Heilige Joannes in zyn Openbaaring ſpreekt, en dat hun dood niet anders als uitgeſtelt geweeſt is. God heeft hen de dood ontnoomen, om hen op zeekeren dag aan de zelve op te offeren. Want, zy zullen, na dat zy de Jooden bekeert, en de Kerk teegen de aanvechtingen van d'Antichriſt vaſtgeſtelt hebben, omgebracht, en hun lyken voor 't gezicht van alle de ongeloovigen ten toon geſtelt werden. Duſdaanig redeneeren *Tertullianus*, *Chriſoſtomus*,

mus, en Vader *Ambrosius*, en eenige heedendaagsche schryvers dringen de zwaarigheid voor dit gevoelen zo verre voort, dat zy zelfs den geenen oordeelen een dwaaling en misdaad te begaan, die 't zelve verwerpen. Echter zyn dit enkele bespiegelingen, waar over men onverschillend moet denken, wat men wil; men moet zelfs, schoon men daar teegenzin in heeft, een gedeelte van de overleevering verwerpen; want, het aardsch Paradys is tegenwoordig zeer bekent, en de boom des leevens is daar niet, men zoude mede de Propheet Elias daar vruchteloos zoeken. Wyders hoe zal Jesus Christus liegen, die aan zyn Discipulen, met vooroordeelen vervult, zegt, dat Elias zyn toekomst moest voorgaan, dat Elias alreeds gekoomen was. Joannes den Dooper was deze Elias, die verschynen moest, als wanneer de *Zon der Gerechtigheid* de menschen zoude koomen geneezen, en de gezontheid onder zyn vleugelen draagen. Het is verkeerdelyk een beeter Uitlegger van Maleachi te zoeken als Jesus Christus, die beeter als yemand die omstandigheden van zyn toekomst moest weeten. Men stelt te vergeefs teegens deze Uitlegger *Chrisostomus*, en *Theophilactus*, zyn afschryver, of den Uitvinder van de Prediker, die zich weegens deze daad heeft kunnen misleiden. Elias en Enoch zyn in den Heemel opgenoomen, alwaar zy aan ziel en lichchaam de zaaligheid der Heiligen genieten. De eenigste zwaarigheid, welke daar overig is, ziet op den brief, welke deze Propheet aan Joram na zyn Hemelvaart schreef. Maar, men kan daar door niet bewyzen, dat hy in eenige heimelyke plaats van de Aarde, veel eer, als in den Heemel verborgen is; want, een Engel, die voor boode dien Propheet heeft moeten dienen, en zyn brief aan den Koning overleeveren, heeft al zo wel uit het Paradys, als uit het hol, daar Elias zich verborgen houd, kunnen vertrekken. Eenige Wyzen zyn verzeekert, dat Joram Elias in een droom gezien heeft, die aan hem schreef, om hem over zyn gedrag te bestraffen. Dusdaanig verhaalt Judas Macchabeus de woorden van Onias, die gestorven was. Judas Macchabeus droeg zorge van te verwittigen, dat het een gezicht was, en ik merk niets diergelyks in den text der Kronyken. Ten einde, om Elias niet na zyn dood en wegneeming te doen schryven, moet men liever zeggen, dat de Afschryver aldaar den naam van Elias in plaats van die van Eliza gestelt heeft, die als toen prophetizeerde. De misleiding is zo gemaklyk, dat het niet te verwonderen is, dat de Afschryvers dezelve begaan hebben. Maar, wanneer men daar den naam van Elias zoude laaten, zou men daar uit niet kunnen besluiten, dat hy op de aarde zoude leeven, en dat de vuurige waagen hem in eenige hoek des waerelds bracht, in plaats van hem in den Heemel op te neemen.

Men ziet den Propheet Elias mede als een voorbeeld van Jesus Christus aan; hy, door Jesabel vervolgt, verliet de Synagoge, om zich in de Woestyne te verschuilen. En dusdaanig heeft Jesus Christus op de bergen onderweezen, terwyl de Pharisеers den Tempel en den Zeetel van Moses bezaaten. De Raavens, die Elias voedden, waaren, zegt men, de beeldenis der Heidenen, die wonderdaadig tot Jesus Christus gekoomen zyn. Eindelyk deze Propheet ging tot de Weduwe van Sarepta, welke hout verzaamelde, en deze Weduwe is de Kerk, welke door het hout van 't kruis behouden is. *Cesarius van Arles* heeft deze overeenkomst tusschen Elias en Jesus Christus uitgevonden; maar, kan men wel zeggen, dat daar een rechtmaatige gelykenis is?

Eliza verliet aanstonds de plaats, daar hy zyn meester verlooren had, en trok weederom over den Jordaan, noch eenmaal die waateren met dezelve mantel van een scheidende, die hem alreeds eenmaal de doortocht geopend had, en Elias, ten Heemel klimmende, had laaten vallen. Die geen, die de geheele Heidensche Godsdienst uit de Schriftuur graag trekken, verzeekeren dat deze opneeming van Elias aan de Afgodisten plaats gegeeven heeft van de Zon op een glansryke waagen door gevleugelde vuurige paarden voortgetrokken, te verbeelden, zy vinden zelfs een groote overeenkomst tusschen de naamen, welke de Grieken aan de Zon gegeeven hebben, en die van Elias. Maar, het volstrekt, van in deze opvoering een voorspel van de Heemelvaart van Christus te vinden, die in de Heemelsche plaatzen ingegaan is, om ons aldaar plaats te bereiden.

De Beeren verscheuren de kinderen van Bethel. Vers 24.

(4.) Eliza vertrok van Jericho naer Bethel. Hy was verplicht daar twee beleedigingen te ondergaan. De Propheeten twyffelden aan de waarheid van een opneeming, waar van daar niet meer als een voorbeeld was. De omstandigheden van deze hier maakten dezelve noch zo veel te ongeloofbaarder, een eenig getuige volstrekte niet, om *dit woord krachtig te maaken*. Eliza had de beleefdheid voor de zwakke verstanden, van aan de andere zyde des Jordaans te zenden, om aldaar Elias op te zoeken, en by aldien 't moogelyk was, zyn graf, zyn kleederen, of eenig overschot van zyn lichchaam te ontdekken. Men deed eindelyk Eliza recht; men geloofde 't geen hy van de wonderbaare opneeming van zyn meester zeide, om dat men hem niet meer teegenspreeken noch daar aan twyffelen konde. Deze uitkomst wierd door een nieuwe wonderdaad bevestigt, dewyl hy de waateren van Jericho, die stinkende waaren, reinigde. Het zout, dat hy daar in wierp, had die deugd niet, en men zoude 't zelve vruchteloos in alle de waateren van een kwaade smaak werpen; maar, God veranderde heur natuur. De tweede beleediging, welke Eliza onderging, naer Bethel gaande, wierd hem door kinderen aangedaan; men gist, dat het die der valsche Propheeten waaren, die op het verzoek van hun vaders, vyanden van de Heiligen, van deze kaale man het voorwerp van heur bespottingen maakten; zy riepen tot deze Propheet, *klim op*, *kaalkop*. Heur ongerymtheid wierd strengelyk door twee beeren, die heur verslonden, gestraft. *Tertullianus* besluit daar uit, dat God de zonden der vaderen aan de kinderen strafte, en hy bewyst de rechtvaardigheid van deze kastyding, dewyl, by aldien de kinderen deel hebben aan de zeegeningen der vaders, het rechtvaardig is, dat zy het mede aan de kastyding hebben. Wyders moest deze onvoorziene dood hen verbeeteren; want men bemint liever de zaaligheid van zyn nakoomelingschap als zyn eigen welzyn. Maar, de stelling, welke *Tertullianus* tegens *Marcion* staande hielt, was valsch, zy steunde op Paralogismen of bedrieglyke sluitredenen; men moet zich vergenoegen met te zeggen, dat, by aldien God deze kinderen strafte, zy zulks door het beleedigen van een zyner Propheeten verdient hadden.

IV. HOOFDDEEL. Vers 1.

De Oly van de Weduwe word vermeenigvuldigt.

(5.) Eliza deed een veel troostelyker wonderdaad. Een vrouwe door een onbarmhertige schuldeischer ontrust, verloor, na dat zy haar man verlooren had, haar twee kinderen. Haar droefheid was booven maate. Daar was geen hulpmiddel toe. Want, arm zynde,

de, konde zy de ſchuld niet voldoen. Eliza, door deze vrouw bewoogen, vermeenigvuldigde een weinig oly, welke zy had, en deed daar van een genoegzaame groote overvloed voortkoomen, om alle de vaaten van haar huis daar mede te vervullen, en om 't geen men van haar eiſchte te betaalen. De Propheet wilde dat men 't huis ſloot, terwyl de wonderdaad geſchiedde; het zoude moejelyk vallen te zeggen, of het zelve door zedigheid en nederigheid geſchiedde, dewyl Jeſus Chriſtus, die zomtyds zyn wonderdaaden verborg, dezelve meenigmaal in 't openbaar deed, en of Eliza dezelve zaak gedaan heeft.

UITLEGGING
VAN DE LXIV. AFBEELDING.

Melaatſche Naëman veracht Elizaas raad,
Tot hy, door noodgeperſt, zich in het waater baad,
En weer gereinigt word. Men poogt Gods tolk t'ontzielen,
Die 't Syriſch heir verblind in Jorams Stad geleid,
En in haar hoogſten nood des vyands vlucht voorzeid,
Gelyk des Hopmans dood, en Jeſabels vernielen.

V. HOOFDDEEL. Vers 14.
Naëman van zyn melaatſchheid geneezen.

(1.) NAëman gaf aan Eliza een andere gelegentheid, om zyn vermoogen en dat van God te beveſtigen. Hy was een der voornaamſte Amptelingen van 't Hof van Benhadad, den Koning van Damaſcus en Syrien. Hy was Veldheer van zyn Legers geweeſt, en had aanmerkelyke dienſten aan de Kroon gedaan. Hy, door de Melaatſchheid aangetaſt, wanhoopte van een middel tot zyn kwaal te vinden, als wanneer een jonge Iſraëliet, die in zyn huis diende, de wonderdaaden van Eliza verhaalde. Naëman vertrok aanſtonds naer Judea met brieven voor Joram, die in Samaria regeerde. Deze Vorſt was verwondert, dat men hem de geneezing van een melaatſche afvorderde. De Koningen geloofden als toen niet met het vermoogen bekleed te zyn, om zeekere ziektens der volkeren te geneezen. Door deze afvordering ontſtelt zynde, geloofde hy, dat men een voorwendzel zocht, om hem den oorlog aan te doen, en dat Naëman zyn Hoofdſtad kwam verſpieden. Eliza het verzoek van den Syriſchen Veldheer gehoort hebbende, beval hem voor alle zaaken zich zevenmaal in de Jordaan te waſſchen, om geneezen te worden. Naëman geloofde op zyn beurt, dat men met hem ſpotte, met hem een zo gemaklyke zaak op te leggen. Hy wiſt niet dat de God des Heemels, ten einde om de waarheid der wonderdaaden beeter te doen gevoelen, zwakke werktuigen om dezelve uit te werken, en welke in zich zelve de minſte deugd niet beſlooten, verkoor. Naëman, door zyn huisgenooten bewoogen, baadde zich zevenmaal, en wierd geneezen. Hy, vol van erkenteniſſe voor God, wiens wonderbaare deugd hy gevoelde, beſloot hem alleen aan te bidden, hy vroeg alleenlyk aan Eliza, of God hem de zonde, welke hy beging met nevens zyn Koning in den Tempel van den Afgod Rimmom te gaan, vergeeven zoude, dewyl Benhadad, gemeenlyk op zyn armen ſteunende, hy verplicht was, zich ter aarde neder te buigen, terwyl de Koning zyn knien voor den Afgod boog. Eliza ontbond dit geval van geweeten, met zyn zeegening, aan Naëman te geeven. *Gaa heen, in vreede*, zeide hy tot hem. Een zo kort antwoord laat veel duiſterheid over deze ſtoffe na. Naëman ſprak niet anders als van een enkele beleefde dienſt, welke hy aan zyn Vorſt in den Tempel betoonde, als wanneer hy verplicht was de bedieningen van zyn ampt waarte neemen, en deze gemeene kniebuiging, om zyn Koning te onderſchraagen, konde niet als een doening van aanbidding aangezien werden. Hy had een voorneemen van zyn geloof in alle andere geleegentheden te beveſtigen, door zyn Offerhanden aan den Opperſten God, in een land, 't welk met Afgodendienaars vervult was, op te draagen; hy liet niet na noch eenige andere zwaarigheden te hebben, want, hy gevoelde in der daad eenige misſlag in zyn Godsdienſt, en de korte zeegening van Eliza beteekent veel eer de verdraagzaamheid van dezen Propheet, als zyn goedkeuring. De zwakke zielen hebben niet nagelaaten om zich van deze plaatze der Schriftuur te bedienen; men heeft gelooft, dat de verdraagzaamheid van de Kerk voor Naëman een verontſchuldiging voor den geenen was, die een geweldige noodzaaklykheid verplicht om in de toegeheiligde Tempels aan het ſchepzel te treeden, en de knien te buigen. Inderdaad, het ſchynt dat dit voorbeeld derwaards leid. Want in den grond deed Naëman zyn kniebuigingen niet in den Tempel van den Afgod, als om zyn waardigheid te bewaaren; en by aldien een tydelyk belangen hem by den Propheet verontſchuldigde, hoedaanig zal dan de dringende noodzaaklykheid, de vreeze des doods, en het verlies van 't leeven de zwakken niet rechtvaardigen; en zal God niet verplicht zyn tot den geenen te zeggen, die het geweld, in weerwil van hun zelve, tot in de Tempels gedrongen heeft. *Gaat in vreede? Tertullianus* oordeelde, dat men de Offerhande kan bywoonen, en daar van de getuigen zyn, by aldien men ſlegts noch den Offerwyn noch het Slachtoffer aanbied, dat men niet ſpreekt, en de minſte zaak voor de plechtigheid niet toebrengt. Maar, zulks neemt de zwaarigheid niet weg. Want, waar zyn die getuigen die in de Offerhanden, welke men voor hun aangezichten viert, niet mededeelen? De aanbidding der Afgoden of van het ſchepzel maakt de misdaad ten hoogſten ſtrafbaar, en die geen, die men vervolgt, of die in de maatſchappy der Afgodendienaars treeden, zyn die niet verplicht hun gebeeden aan de Goden, de Heiligen, en aan de Engelen op te draagen? De lofzangen, die men tot hun lof zingt, zyn zo veel daaden van aanbidding, waar in men deel heeft, als wanneer men heur opheffing bywoont, men kan zich als dan niet behoeden, als door de begunſtiging van de inwendige ontvynzing, en kan God het bedrog en de leugen wel goedkeuren in 't ſtuk van Godsdienſt? Laaten wy liever zeggen, dat het geval van Naëman zonderling was. Daar was geen ontvynzing, dewyl zyn Godsdienſt aan 't Hof bekent moeſt zyn. Wyders oordeelt Eliza niet klaar in zyn voordeel. Eindelyk, de allerzeekerſte zyde was geweeſt, zich van zyn waardigheid te ontblooten, om God te dienen. Zommige Oudvaders hebben gewilt, dat Naëman, melaatſch en door de wateren van den Jordaan geneezen zynde, de beeldenis der Heidenen was, die van de natuur bevlekt door de wateren van den Doop geneezen, en kinderen Gods geworden zyn. Maar dit is de verborgen zin van de Schriftuur te zeer beminnen, om daar in de Heiligen door den Doop weder gebooren te zoeken in een man, die aan't Hof wederkeert om zyn waardigheden te genieten, waar van God hem wonderdaadig de ondergang ontdekt had, in plaats van in de Kerk te blyven.

VI. HOOFDDEEL. Vers 24.
De Syriers treeden in Samaria.

(2.) Benhadad, die ten voordeel van Naëman geſchreeven had, liet niet na den oorlog te onderneemen; maar, Eliza vernietigde al zyn aanwendingen, door den Koning van Iſraël zyn voorneemens te verwittigen;

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LIV. AFBEELDING.

Melaatsche Naëman veracht Elizaas raad,
Tot hy, door nood geperst, zich in het waater baad,
En weer gereinigt word. Men poogt Gods Tolk t'ontzielen,
Die 't Syrisch heir verblind in Jorams Stad geleid,
En in haar hoogsten nood des vyands vlucht voorzeid,
Gelyk des Hopmans dood, en Jesabels vernielen.

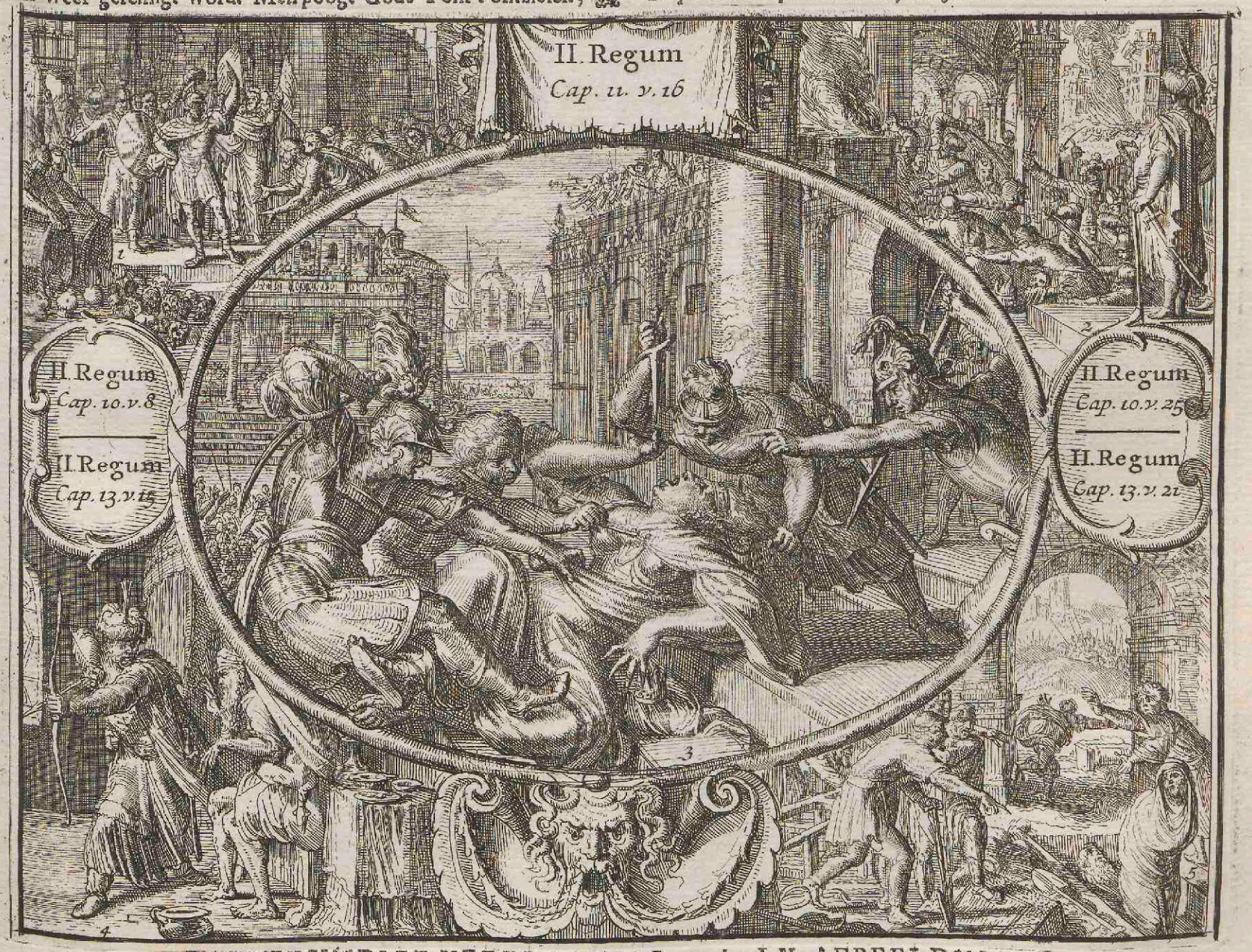

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LV. AFBEELDING.

Het tienmaal zevental van Achabs zaad vermoort,
Werd Baäls Priesterdom in 't heete bloed gesmoort,
En Athalia word den dolk door 't hart gedreeven,
Held Joas schiet een pyl naar 's waarelds dagenraad,
Terwyl Elisa sterft en 't kwynend leeven laat.
Men ziet een doode weer door zyn gebeent herleeven.

gen; men zond heen om hem in Dothan te vangen; maar, na dat hy aan zyn dienaar vuurige wagens had laten zien, om hem tegens de komst der benden te verzeekeren, bedroog hy hen, en zich aan hun hoofd gestelt hebbende, om hen voor leidsman te dienen, leide hy hen in Samaria, daar Joram hen wilde laaten ombrengen: maar, Eliza zond hen weder te rug, na dat hy dezelve heuschlyk onthaalt had. Deze wonderdaad bluschte den brandenden yver van Benhadad niet uit. Hy beleegerde in tegendeel Samaria, en bracht die Stad door hongersnood in de uitterste verleegentheid. Men verkocht daar een vierendeel van een kop duivendrek voor vyf stukken zilvers. Men heeft zich zeer gepynigt, om te weeten, hoedaanig de Samaritaanen zich met deze drek hebben kunnen voeden, in plaats van de duiven, en het voedzel, dat men heur gaf, te eeten: maar, men heeft ontdekt, dat de bepaaling van 't oorspronglyk, 't geen men niet wel overgezet had, naamentlyk *duiven drek*, duiveboonen beteekent, 't welk al de zwaarigheid wegneemt. De moeders aaten over en weer heur kinderen by beurten, en twistten onderling wegens de weigering welke zommigen deeden, om dit voedzel te beschikken. Joram, die een Afgodendienaar was, en ter zelve tyd den waaren God aanbad, besloot hem te verlaaten, om dat hy alle hoop van bystand verlooren had. Zulks is het laatste uitwerkzel van de raazerny, zich tegens zyn God in toorn te ontsteeken. Joram wilde Eliza dooden, wiens Godsspraaken hy zo meenigmaal eerbied toegedraagen had. In het oogenblik, dat hy dacht den Propheet te doen sterven, bracht hy hem aan, dat de beleegering van Samaria 's anderendaags zoude opgebrooken, en de tarw voor een geringe prys verkocht worden. Inderdaad, een schielyke vreeze beving de Syriers by der nacht, zy geloofden den aantocht van een leeger, en het geluid hunner waapenen te hooren, die niet twyffelende, of de bystand kwam uit Egypten, of van eenige andere Bondgenooten, beslooten den stryd niet af te wachten. Men brak in de uitterste verwarring op.

VII. HOOFDDEEL. Vers 3.

De Melaatschen vinden het veld der Syriers verlaaten.

(3.) Zommige melaatschen, die van honger aan de poorten van de Stad stierven, traaden in 't leeger om aldaar hun onderhoud te zoeken, zy vonden het veld verlaaten, en na dat zy eenige tyd gestroopt hadden, gingen zy deze nieuwe tyding aan de beleegerden overdraagen.

De hoofdman van de wacht met voeten vertreeden. v. 19.

(4.) De vreugde en de overvloed verscheenen aanstonds weder in Samaria. Het volk vloog by geheele drommen om leevens middelen in de leegerplaats der vyanden te zoeken, en zich met hun roof te verryken. Maar, de hoofdman van de wacht wierd met voeten vertreeden, en door deze meenigte van volkeren, die uittrokken en wederkeerden, verplettert. Deze dood was een kastyding van zyn ongeloovigheid en godloosheid, waar door hy den voorgaande dag de voorzegging van Eliza, welkers vervulling hem onmooglyk scheen, verworpen had.

XI. HOOFDDEEL. Vers 34.

Jesabel verscheurt.

(5.) Joram besloot de Syriers op zyn beurt den oorlog aan te doen, en met Ahazia, de Koning van Juda, die de zoon van zyn zuster Athalia was, in Verbond getreeden zynde, gingen zy Ramoth in Gilead beleegeren: Joram wierd daar gekwetst, en verplicht zich naer Jisrehel te laaten voeren. Hy liet, vertrekkende, bevel aan zyn veldheeren den oorlog voort te zetten en zich te versterken. Het leeger was op de zelve plaats, als wanneer een zoon van een Propheet door Eliza afgezonden aldaar verscheen, en verzoekende om met Jehu te spreeken, hem tot Koning over Israël zalfde, ten einde, om 't huis van Achab uit te roeijen. Het leeger volgde de beweeging van den Propheet, en riep Jehu voor haar Koning uit. Die zonder tydverlies Joram in Jisrehel overviel, daar hy zyn wonde liet heelen. Hy had daar een groot Hof; want, Ahazia de Koning van Juda, was daar gekoomen, om zyn Oom te bezoeken. Jesabel de moeder van Joram was daar mede, en volhardde van haar gevolg door haar buitenspoorigheden zeer talryk te maaken. Men stond verstelt, als wanneer de schildwacht van boven van den muur verwittigde, dat hy Benden zag naderen. Joram had noch krachts genoeg van op zyn waagen te klimmen, om deze gewaapende Benden tegen te gaan. Jehu liet hen niet lang in de dwaaling en onzeekerheid blyven; hy schoot een pyl op hem, waar door zyn hert doorboord wierd, en beval ter zelve tyd, dat men zyn lyk in 't veld van dezelve Naboth zoude werpen, die zyn vader had laaten ombrengen, en wiens onnoozel bloed noch wraak afvorderde. Hy vervolgde zyn overwinning en trad in de Stad. Jesabel, die alreeds oud moest zyn, liet niet na zich te vleijen, dat zy hem verlieft konde maaken. Zy verscheen met al haar cieraaden, en ziende dat de zelve onnut waaren, begon zy hem den moord van haar zoon en zyn Koning te verwyten. Jehu, die bevel had van 't geslacht van Achab uit te roeijen, liet de Koningin uit een venster werpen; zy, voor de honden bloot gestelt, wierd zodaanig verscheurt, dat men niet als een zeer klein gedeelte van haar lyk konde vinden. Dusdaanig stierf deze dochter en moeder van den Koning, zy zelfs Koningin zynde, welke, na dat zy den tyd van dertig jaaren voorspoedig geleeft had, eindelyk de straf van haar misdaaden en verfoejelykheden ontving.

UITLEGGING
VAN DE LV. AFBEELDING.

Het tienmaal zevental van Achabs zaad vermoort,
Werd Baäls Priesterdom in 't heete bloed gesmoort,
En Athalïa word den dolk door 't hart gedreeven.
Held Joas schiet een pyl naer 's waerelds dagen raad,
Terwyl Eliza sterft en 't kwynend leeven laat.
Men ziet een doode weer door zyn gebeent herleeven.

X. HOOFDDEEL. Vers 6.

De kinderen van Achab door Jehu onthoofd.

(1.) ELias had de geheele uitroeijing van 't huis van Achab voorzecht, en Jehu was met de uitvoering van die Godsspraak belast; hy vreesde dat Samaria, welke de Hoofdstad van 't Ryk was, mocht weigeren hem voor Koning te erkennen. Hy zond om de Overigheid door een listig voorstel te beproeven, van voor zich een Koning uit het geslacht van Joram te verkiezen. Het Ryk van Israël was niet verkiezelyk, en de oudste van 't huis volgde altoos in plaats na zyn vader. Maar, Jehu vynsde aan 't volk de vryheid te geeven, in die tyd, als hy een oogmerk had, om 't zelve te onderdrukken. De Samaritaanen gevoelden lichtlyk 't geen men hen vroeg, zy weeken voor de macht, en kwaamen 't onheil voor, door twee en zeventig kinderen van Achab, die in hun Stad waaren, te onthoofden, en zonden dezelve in korven tot Jehu, die hen in Jisrehel verwachtte. Hy wilde zyn oogen op een zo droevig voorwerp laaten weiden, en liet alle deze hoofden tellen, die men hem toegebracht had, ten einde, om meer verzeekert te zyn, dat niemand

zyn

zyn wraak ontkoomen was. Hy deed mede alle de Amptelingen van Achab en Joram den hals affnyden.

Hy laat de Offerprieſters van Baal dooden. Vers 21.

(2.) Jehu bediende zich van een andere liſt, om alle de Offerprieſters van Baal gevangen te neemen, en hen door een eenige uitvoering te laaten dooden. Baal was de God van de Zee, die de Sidoniers, aan den oever van de Middelandſche zee geleegen, aanbaaden. Jehu vynsde meer aandacht voor dezen valſchen God, als zyn voorzaaten, te hebben; de Prieſters van den Afgod waaren daar in bedroogen, en begaaven zich, op het bevel, dat zy van dezen nieuwen Koning ontfingen, alle na Samaria, om daar een Offerhande aan Baal te doen; zy traaden in den Tempel; men kleedde hen aldaar in Plechtgewaaden. Jehu verſchafte hen de noodzaaklyke Slachtoffers tot de Offerhande; maar, in het oogenblik, dat zy 't zelve gingen voltrekken, wierden zy zelfs door de lyfwachten, die Jehu rondom den Tempel geſtelt had met bevel van aan niemand genaade te betoonen, opgeoffert. Het beeld van den Afgod wierd verbryzelt, zyn Altaaren om ver geworpen, en zyn Tempel in d'aſſche gelegt. Jehu gehoorzaamde aan God, en vernietigde een Afgodery, welke een lange tyd geregeert had; onderwylen vermengde hy de menſchelyke zwakheden met de brandende yver van God, in het vynzen van Baal te willen aanbidden, en daar van de voorberydzelen tot de Offerhanden te verſchaffen. Men zegt, dat hy by God verdient heeft, om dat het goede 't kwaade oneindig overweegt, dewyl daar van drie bedryven twee goede waaren, en een alleen dat zondig was. Men verontſchuldigt zyn leugen, om dat de Rechters meenigmaal verplicht zyn de misdaadigen met liſtigheid te bedriegen; en om dat Jehu alle de Prieſters van Baal niet zoude hebben kennen vergaaderen, by aldien hy de liſt tot de Godsdienſt niet gevoegt had; dit is wel naauwkeurig met God rekenen, dusdaanig te ſpreeken, en de leugen, welke nimmermeer moet toegelaaten zyn, zelfs als zy den Godsdienſt dient, te rechtvaardigen. De Schriftuur is wel verre daar af, van Jehu als een man van verdienſten aan te zien, dewyl hy in de Staats regulen van Jeroboam volhardde; 't welk hen belette van de kalveren van Dan en Bethel te verwoeſten, uit vreeze, dat het volk te Jeruſalem mocht gaan aanbidden.

XI. HOOFDDEEL. Vers 15.

Athalia onthalſt.

(3.) Als Jehu zich van Jisrehel meeſter maakte, vond hy aldaar twee Koningen van Jeruſalem en Samaria, en doodde hen alle beide. Athalia de dochter van Achab, moeder van Ahazia de Koning van Jeruſalem, bedienende zich van een zo droevige geleegentheid, om zich van 't Ryk van haar zoon, die zo aanſtonds omgebracht was, meeſtereſſe te maaken, en zy bracht om zich van de Kroon te verzeekeren 't gantſche Koninglyk huis om 't leeven, roofde de Tempelſchatten, en eigende dezelve zich toe, of wel zy heiligde dezelve aan heur valſche Goden toe. Het meeſte gedeelte dier geenen, die zy onbarmhertig den hals liet affnyden, waaren heur kinderen, of kinds kinderen; onderwylen luiſterde zy noch naer de natuur, noch naer de menſchelykheid. Joas alleen, een jaar oud zynde, ontkwam de razerny van deze ſtiefmoeder, door de zorge van zyn moeje, welke hem in den Tempel verſtak. Eenige Schriftgeleerden willen, dat hy in de Heilige plaats geſlooten was, en dat het vertoeven 't geen hy in deze plaats deed, hem de gedachten inboezemde, dat hy onſterflyk moeſt zyn, en als een God aangebeeden werden. Om welke reden hy leed, dat men zulks na de dood van Jehojadah deed, maar, het is onwederleglyk, dat men deze jonge Vorſt in een der uitterlyke vertrekken van den Tempel, geſchikt om verſcheide goederen daar in te ſluiten, bracht. Om welke reden men dezelve de beddekaamer noemde, wyders is het niet waar, dat hy gelooft heeft, dat de Heiligheid van de plaats hem onſterflyk gemaakt had, noch dat men hem aangebeeden heeft. Men ondermengt verkeerdelyk de eerbiedingen en onderwerpingen van 't volk met de Godsdienſtige aanbidding. Hy bleef daar den tyd van zes jaaren, Jehojadah nam eindelyk een voorneemen, om Joas te kroonen, en Athalia van den Throon te zetten. Hy nam zyn ſlag zo wel waar, dat Joas voor Koning erkent, en op den Throon, die gemeenlyk dicht by een pilaar van den Tempel was, geplaatſt wierd. Men ſtelde hem de Kroon op 't hoofd, en het Wetboek in zyn handen. Athalia, van dit oproer des volks verwittigt, vloog naer den Tempel, en was verbaaſt een kind te zien kroonen, 't welk zy geloofde dood te zyn, als of haar recht onkreukbaar was geweeſt. Zy riep uit, *dat het een zaamenzweering was.* Zommigen der zaamengezwoorenen wilden haar aanſtonds den dolk in 't hart ſtooten; maar, Jehojadah, die den Tempel en zich zelfs vreesde, door de aanraaking van een doode, te bevlekken, beval, dat men wachten zoude met haar te dooden, tot dat zy den weg naer het Paleis weder genoomen had, het welk uitgevoert wierd. Alles was na haar dood in ruſt. Joas regeerde veertig jaaren, welgelukkig was hy geweeſt, by aldien hy in de Godvruchtigheid, welke hem Jehojadah ingeboezemt had, volhard hadde.

XII. HOOFDDEEL. Vers 14.

Eliza belooft de verloſſing door 't zinnebeeld van een pyl.

(4.) Het Ryk van Samaria verwiſſelde tweemaal van Meeſter, onderwylen dat Joas te Jeruſalem regeerde. Johachas de zoon van Jehu volgde zyn vader in plaats. Hazael, de Koning van Syrien ſloeg zyn leegers, bracht de drie Stammen, die aan de andere zyde van den Jordaan waaren, onder 't juk, en 't Ryk van Samaria in een zo droeve ſtaat, dat men daar naauwlyks tienduizend voetknechten en vyftig paarden kon by een zaamelen. Joas, die zyn vader in de regeering twee jaaren voor zyn dood verzelt had, was veel gelukkiger, hy zag zich naauwlyks alleen Meeſter van Samaria, of hy ging de Propheet Eliza vinden, om hem den droevigen ſtaat van 't Ryk te vertoonen, en hem te bidden om van God eenige verloſſing te erlangen. Eliſa lag op zyn ſterfbedde, 92 jaaren oud zynde. Want, daar waaren reeds twee en zeventig jaaren verloopen zedert de regeering van Achab en de tyd waar in Elias hem beroepen had. En dewyl deze jonge man, die het land ploegde, doen reets twintig jaaren telde, moeſt hy zeer oud zyn, als wanneer Joas hem bezocht. Deze Propheet pleegde met God raad, die voor zyn volk gunſtig antwoordde. Hy beval aan Joas van tegens de aarde te ſlaan, deze Vorſt deed het driemaalen, het welk de Propheet in toorn ontſtak, om dat yder ſlag tegens de aarde een overwinning beteekende, en by aldien hy dezelve vyf of zes maalen herhaalt had, zoude de verwoeſting der Syriers volkoomen geweeſt zyn.

Hy verwekt een doode in zyn graf begraaven. Vers 21.

(5.) Terwyl de oorlog gevoert wierd, zag men een afgezonde bende der vyanden verſchynen, die de plechtigheid van een begraavenis ſtoorde, en een gevallige oorzaak van een wonderdaad was. Die geenen, die 't doodde lichchaam droegen, op 't gezicht van den vyand verſchrikt, wierpen 't zelve in de eerſte kuil die

zy

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LVI. AFBEELDING.

Men bouwt een hoog Altaar naêr 't Damaſceenſch geſticht,
Hoſea word geboeit tot ſlaaverny verplicht,
Samaria verwoeſt, in keetenen geſlaagen,
Gedreeven naar d'Euphraat. Doch Gods gerechte wraak
Handhaavend door den muil der Leeuwen deze zaak,
En 't groot Aſſyriſch heir verſmelt door 's Heemels plaagen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LVII. AFBEELDING.

Hiskias etterkwaal werd door een vyg geſtuit.
De zonne ſchaduw keert tien ſtreeken achter uit,
Hy toont zyn ſchat en pracht aan Babels Afgezanten,
Jozias laat in 't Hof Gods Wetboek open ſlaan,
En hoort Gods heilig Woord en Wet met aandacht aan;
En doodigt d'Afgodiſt door zyne lyftrawanten.

zy vonden. Dit was juist het graf van Eliza, die weinig tyds te vooren gestorven was: Het doode lichchaam had niet zo haast de beenderen van dezen Propheet geraakt, of 't wierd weder bezielt, en hernam 't leeven. Men heeft daar uit beslooten, dat daar een leevendigmaakende deugd in het lyk der Heiligen, welk een rechtvaardige ziel bewoont had, overig bleef. Maar men heeft reeden zich daar over te verwonderen, hoedaanig dat daar in die lichchaamen een leevendigmaakende deugd voor de anderen is, welke niets voor zich zelven uitwerkt, en ze laat verrotten. Men moet liever zeggen, dat God die wonderdaaden voortbrengt, en dat hy het leeven zelfs uit den boezem van de dood doet uitgaan.

Eusebius van Ephezen houd staande, dat de doode niet weder opstond, als om dat Eliza niet aan zyn zyde het lichchaam van een godlooze kon verdraagen, om welke reden hy haastig stierf, en in een ander graf begraaven wierd, hy staat echter toe, dat daar van een ander tegenstrydige overzetting was, welke behelsde, dat deze opgestaane doode een langen tyd geleeft had, en dat men hem *Sehis* genoemt heeft, maar, eene dezer overzettingen is alzo onzeeker als de andere; daar is niets als de wonderdaad, door de Schriftuur verhaalt, welke waarachtig is.

UITLEGGING
VAN DE LVI. AFBEELDING.

Men bouwt een hoog Altaar naer 't Damasceensch gestricht,
Hosea word geboeit tot slaverny verplicht,
Samaria verwoest, in keetenen gestaagen,
Gedreeven naer d'Euphraat. Doch Gods gerechte wraak
Handhaavend door den muil der Leeuwen deze zaak,
En 't groot Assyrisch heir versmelt door's Hemels plaagen.

XVI. HOOFDDEEL. Vers 6.
Achaz recht een nieuw Altaar op.

(1.) ACHaz was naauwlyks op den Throon van Jerusalem geklommen, of hy zag zich door twee machtige Koningen besprongen, de een van Syrien en d'andere van Samaria, tegens hem in verbond getreeden. Al zyn onderdaanen waaren op het aannaaderen van twee zo ontzachlyke vyanden ontroert. Ezaias, die te dier tyd propheteerde, stelde de gemoederen weder gerust, en beloofde aan deze Vorst de verlossing. Ten einde om hem krachtiger te verzeekeren, dat het huis Davids niet zoude te gronde gaan, verkondigde hy hem, dat *op zeekere tyd een maagd ontfangen moest en een zoon baaren.* De Godsspraak wierd door de geboorte van Jesus Christus vervult. Een zo verre afzynde uitkomste volstrekte niet om 't volk en hen Koning te vertroosten; hy verzeekerde hen, dat de twee voor een weinig tyds verbonde Koningen verplicht zouden zyn uit Judea te trekken. Eindelyk verwittigde hy, dat de Assyriers het zelve wel haast van de Koningen zouden wreeken. Achaz wierd in Jerusalem beleegert door Retzim, de Koning van Syrien, en Pekah, de Koning van Samaria, die verplicht wierden de beleegering op te breeken. Achaz wierd ondankbaar. In plaats van zyn Verlosser aan te bidden, herstelde hy de Afgodendienst. God vergaf een zo snoode ondankbaarheid niet, en die zelve Vorsten, die Achaz niet hadden kunnen overwinnen, als wanneer hun Benden vergaadert waaren, scheidden zich van een, en alhoewel afgemat en verzwakt, lieten zy niet na over al te zeegenpraalen; men doet altoos voordeel, als men een Vorst, die van God verlaaten is, aangrypt. En men kan met geen talryke krachten voordeel doen, als wanneer hy hem beschermt. Laaten de Koningen zich niet vleijen, als of de overwinning, welke zy wegdraagen, altoos beloonigen van hun godvruchtigheid zyn, dat is menigmaal niet anders als een teeken, dat zy de maat hunner zonden noch niet opgehoopt hebben. Achaz, van twee verbonde Koningen zeegepraalende, liet niet na godloos te zyn: Maar, hy had de ondankbaarheid en de Afgodery aan zyn andere zonden noch niet gehecht. Retzim was ongeloovig, en Pekah een geweldenaar, die op den Throon niet geklommen was, als met zyn Koning te dooden; onderwylen lieten zy niet na te overwinnen. De een leidde naer Damascus een wondergroote buit, de andere doode honderd en twintig duizend Jooden in een dag van den stryd, en zoude een veel grooter getal van vrouwen en gevangenen naer Samaria overgevoert hebben, by aldien een zeeker Propheet, die zich op den weg vond, den overwinnaars niet berispt had, dat zy te veel wreedheid omtrent heur aloude broeders oeffenden. God strafte die Koningen, door een andere Vorst die hy van Achaz had laaten zegepraalen, inderdaad Achaz tot het uitterste gebracht zynde, kocht hy de verbintenis van den Koning der Assyriers, die op zyn beurt op deze Koningen stortende, hen nedermaakte. De jonge Ninus, die onze schriften Tiglatpilezer noemen, doodde den Koning van Syrien, en nam Damascus, de Hoofdstad van zyn Ryk in, daar was 't dat Achaz hem zyn huldigingen en dankbaarheden bewees. Deze dienst, welke hy door de hand van een Afgodische Vorst genoot, vermeerderde zyn verbintenis voor de valsche Goden: hy wilde te Jerusalem een diergelyk Altaar als dat 't welk hy by de Syriers te Damascus gezien had, laaten bouwen, en om 't zelve in een der heerlykste en gemaklykste plaatzen van den Tempel te stellen, liet hy dat wegneemen, 't welk men aan den leevendigen God toegewyd had. Achaz beproefde eerlang, dat zyn verbintenis met een zeer veel machtiger Koning als hy, altyd meer schaadelyk als voordeelig is.

XVII. HOOFDDEEL. Vers 1.
Hozeas met boejens belaaden.

(2.) Hozeas de Koning van Samaria was noch veel ongelukkiger als Achaz. Hy had zich van 't Ryk meester gemaakt, onder begunstiging van een zaamenzweering teegen Pekah, wiens geweldige dood niet volstrekt, om hem op den Throon te vestigen. De volkeren hadden veel moeite om den nieuwen Koning te erkennen; daar viel een zo groot getal van opstanden en oproeren voor, dat men in een zoort van een vrye Staats Regeering zonder opperhoofd verviel, welke den tyd van negen jaaren duurde. Hozeas stilde dezelve; maar, hy smaakte nauwlyks de zoetigheden van de rust en stilte, of Salmanasser, de Koning van Assyrien, maakte hem cynsbaar; hy onderworp zich; maar, verdrietig zynde de lasten te betaalen, maakte hy met Zo den Koning van Egypten, een verbond. Deze Ethiopier, dien de ongeestelyke schryvers *Sabacon* noemen, was tegen Bochoris opgestaan, en had hem leevendig doen verbranden, om zich van zyn Kroon en Ryk te verzeekeren. Om welke reeden en *Chrisosthomus* en *Sulpitius Severus* beide zeer krachtig verzeekeren, dat Hoseas zich met de Ethiopiers verbond. Deze verbintenis stond hem duur. Want Salmanasser trok op de eerste weigering van de belasting te betaalen, te veld, en verwoeste, ten einde om niet achter zich te laaten, dat hem hinderen konde, de velden der Moabiten, volgens de Godsspraak van Esaias, die drie jaaren te vooren gezegt had, *dat de eere van Moab met haar groote meenigte zoude verwelken.*

Sa-

Samaria verdroeg een beleegering van drie jaaren. Zy wierd na een zo lange weerſtand ingenoomen, en haar Koning met boejens belaaden in een gevangenis geworpen, en by vervolg met een gedeelte zyner onderdaanen in Aſſyrien overgevoert. Men bedriegt zich, als wanneer men wil, dat het de Koning van Egypten zy, die Salmanaſſar gevangen genoomen heeft; want, men ziet niet, dat hy zyn overwinningen zo verre voortgezet heeft. Het was Hozeas, die de ſchattingen aan de Koning van Aſſyrien weigerde; het is dan onwederleglyk, dat hy 't was, die men in de gevangenis wierp; en by aldien men van zyn boejens en gevangenis voor het inneemen van Samaria, ſpreekt, welke niet, als drie jaaren daar na voorviel, geſchiet zulks door een gewoonlyke voorkooming der Heilige Schryvers. d'Afgodery was de oorzaak van deze kaſtydinge des volks Iſraëls. Daar waaren alstoen drie zoorten van Godsdienſten te Samaria. De eenen, die meenigmaal vervolgt waaren, baden God alleen aan. De anderen baden niemand als de Afgoden aan; en het groot getal maakte een vermenging van deze twee Godsdienſten, en baden God voor de beelden van Baal aan.

Overvoering der Iſraëliten door Salmanaſſar. Vers 6.

(3.) God, door deze Afgodery ontſtooken, ſtrafte 't volk, en 't gantſche Ryk wierd 256 jaaren, na haar oprechting door Jeroboam gantſchlyk verwoeſt. Het volk wierd in Aſſyrien, en by de Meders overgevoert, waar van Salmanaſſar eenige Landſchappen overwonnen had. Men liet in Samaria niet anders als 't geen van geen dienſt was. Zeer veele borgen zich in de Woeſtynen, en keerden na het onweer wederom, hun nakoomelingſchap vermeenigvuldigde; om welke reden men daar menſchen uit alle de Stammen, ten tyde van Jeſus Chriſtus, vond. Maar, het groot getal bleef in Aſſyrien; en dat zyn die geenen, die men noch Jooden van de verſtrooijing noemt, om dat zy nooit wedergekeert zyn.

De nieuwe bewoonders van Samaria door de Leeuwen verſcheurt. Vers 24.

(4.) Ten einde, op dat het land van Samaria, dat zo vruchtbaar was, niet t'eenemaal zoude verwoeſt zyn, droeg Salmanaſſar zorge van nieuwe onderdaanen derwaards te zenden. Ten minſten, het meeſte gedeelte der Uitleggers ſchryven die Vorſt deze nieuwe bevolking toe: en men moet toeſtemmen, dat de Heilige Schryver plaats geeft van 't zelve te gelooven, om dat hy dit geval by het inneemen van Samaria voegt. Onderwylen kan men zeggen, dat de Geſchiedenisſchryver der Koningen, alles 't geen te Samaria op verſcheide tyden voorgevallen is, vervolglyk verhaalt heeft, ten einde om vervolgens tot de geſchiedenis van Hiskia over te gaan, en dezelve te vervolgen, zonder den draad van zyn verhaal af te breeken. Men moet dan 't inneemen van Samaria, en de overvoering van haar inwoonders door Salmanaſſar uit de bevolking, welke Eſarhaddon daar eenige tyd daar na zond, onderſcheiden; ten minſte dat men geen twee verſcheide volkplantingen door deze twee Vorſten wil toeſtaan. Wy zyn verplicht om eenige reden van dit gevoelen voort te brengen, die dienen zullen, om de heilige geſchiedenis te verklaaren.

Eerſtelyk? Het was Eſarhaddon, die den Joodſchen Prieſter zond, welke de Cutheërs, die de leeuwen verſcheurden, onderwees; hy moet dan die geen zyn, die aldaar de volkplanting naar toe zond; want, God die wonderbaarlyk de Cutheërs ſtrafte, zoude hun Afgodery niet zo lang verdraagen hebben, en zedert Salmanaſſar tot aan Eſarhaddon, het toezenden van woeſte Leeuwen tot hem uitgeſtelt hebben, zulks kwam met den ſtaat van 't Ryk van Eſarhaddon over een, die gelegentheid hebbende om te vreezen dat Samaria mocht wederſpannig werden, ter oorzaak van de ſchrikkelyke nederlaag van Sennacherib te Jeruſalem, aldaar nieuwe bewoonders heen zond, van welkers getrouwigheid hy meer verzeekert was; hy konde zulks in den aanvang van zyn Regeering niet doen; om dat de geweldige dood van zyn vader en den vlucht van zyn broeder aldaar verſcheide beweegingen veroorzaakten; wyders dacht hy om Babylon te herneemen, maar, hy arbeidde aan deze volkplanting zo haaſt, als hy meer ruſt en vryheid had; wyders had Salmanaſſar alle de Samaritaanen niet weggevoert, hy liet van dezelve een aanmerklyk getal in het land; om welke reden Hiskia, die den dienſt van God te Jeruſalem herſtelde, hem noodigde om het Paaſchfeeſt met hem te vieren. Inderdaad, daar is geen waarſchynlykheid van deze Paaſchen voor het verwoeſten van Samaria te ſtellen, om dat alstoen Hozeas, die hun Koning was, aan zyn onderdaanen niet toegelaaten zoude hebben van naer Jeruſalem te gaan, en dit ſcheuringzieke volk zoude daar, geduurende haar voorſpoed, het Feeſt niet gevierd hebben. Maar, de zucht tot ſcheuring doofde zich door de ellende uit. Dewyl daar niet meer Koningen te Samaria noch Altaaren in Bethel waaren, ging men met Hiskia te Jeruſalem aanbidden. Zulks bewyſt dat daar noch Jooden der tien Stammen, zedert de overwinning van Sennacherib, waaren, en dat dit land niet als onder Eſarhaddon verwoeſt is. Men neemt door dit gevoelen een aanmerkelyke zwaarigheid weg, welke zich in de Propheet Eſaias 7. v. 8. laat vinden. *In vyf-en-zeſtig jaaren zal Ephraim verbryzelt werden, om geen volk meer te zyn.* De geheele verwoeſting der Samaritaanen, die ophielden een volk te zyn, is in het 65ſte jaar na deze voorzegging beteekent; onderwylen verliep daar niet meer als een-en-twintig jaaren zedert deze Prophetie tot aan Achaz. Men ontbind de knoop, met te zeggen, dat Eſaias weder opklom tot de Prophetie van Amos, welke een lange tyd te vooren uitgeſprooken was geweeſt, en dat hy van daar de vyf-en-zeſtig jaaren reekende. Maar, het is veel natuurlyker te zeggen, dat Ephraim ophield een volk te zyn, als wanneer in plaats der aloude bewoonders van Eſarhaddon daar eenige nieuwe toezond, die het minſte deel aan 't verbond van God niet hadden, 't welk ſtiptelyk 95 jaaren na de voorzegging van Eſaias voorviel.

Eindelyk, de Samaritaanen zeiden in de Apocriphen van Eſdras, dat zy zedert den tyd, dat Eſarhaddon hen in die plaats overgevoert had, aan God opgeoffert hadden.

De Leeuwen verſlonden deze bewoonders. Men kan dit toeval aan de overvoering van 't volk niet toeſchryven, dat de ſteden en het land woeſt gelaaten hebbende, aan de wilde beeſten geleegendheid gegeeven had, van daar in te koomen, en deze geweldenaary te veroorzaaken. Want, de Heilige Schryver zegt, *dat het God was, die hen aanhitſte* tegens deze Afgodiſten, en zy waaren zelfs met vooroordeelen vervult, dat het land niet moeſt bewoont werden, als door de aanbidders van den waaren God, om dat men, om den loop van een zo groot onheil te ſtuiten, heur een Prieſter uit Aſſyrien toezond, om hen in den Joodſchen Godsdienſt te onderwyzen, en heur te leeren die dienſt werkſtel-

lig te maaken. Daar door geschiedde een nieuwe vermenging van de Godsdienst, yeder geslacht zyn Goden toebrengende, en volhardende in dezelve te eeren, ter zelver tyd, als de vreeze des doods hen verplichtte om God te dienen.

XIX. HOOFDDEEL, Vers 35.

De Assyriers door een Engel gedood.

(5.) De Stammen van Benjamin en Juda bleeven noch te Jerusalem, en in haar Landgebied overig. Zy hadden Hiskias tot een Koning, die door zyn godvruchtigheid de zegening van God over zyn leegers tot zich trok: want, hy versloeg de Philistynen, en nam alle hunne steden tot aan Gaza in: God verloste hem uit de hand der Assyriers. Dit was Sennacherib die Salmanassar in plaats gevolgt was. *Eusebius* heeft deze twee Vorsten onder een gemengt, als of de vader en de zoon niet anders als een en dezelve perzoon waaren, maar de Schriftuur onderscheid hen zeer nauwkeurig. Deze Vorst, die *Herodotus* al zo wel de Koning der Arabieren als der Assyriers noemt, moogelyk, om dat hy eenige plaatzen in 't steenachtig Arabien bezat, besloot zich van Hiskias te wreeken, die het verbond, met Achaz zyn vader opgerecht, verbrooken had, en tot deze uitvoering nam hy de Stad Asdod of veel eer Azoth in, welke Hiskias den Philistynen afgenoomen had, en kwam Jerusalem beleegeren. Zyn Veldheer Rabsake geloofde, dat God zelfs voor zyn meester wyken moest, hy sprak met de Gezanten van Hiskias met een trotsheid, welke hem zyn voorgaande overwinningen, en een leeger van by de tweemaal honderd duizend mannen inboezemden, die, een plaats van krygsbehoeften ontbloot, en die geen ontzet verwachten konde, beleegerde. Zyn Godslasteringen, de godvruchtigheid van Hiskias en de boetvaardigheid van 't volk behielden de Stad; want, een Engel daalde uit den Hemel, die in een nacht honderd en vyf en-tachtig duizend mannen ombracht. *Josephus* en Vader *Hieronimus* hebben de Pest in plaats van een uitroejende Engel gestelt; en men houd staande, dat deze twee Groote Mannen zich van de Schriftuur niet afzonderen, om dat David een Engel zag, die de menschen met een afgryzelyke sterfte sloeg; maar, die kastydingen zyn onderscheiden; het is niet geoorloft de een door den ander uit te leggen, en om een Engel in de Pest te hervormen, dewyl de Schriftuur het niet zegt; men moet liever een eerbiedig stilzwygen, wegens de wyze, op welke dien Engel een zo groot getal van krygsknechten doodde, opvolgen. Sennacherib ontstelt zynde, keerde haastlyk weder naar Ninive, alwaar hy de Heiligen vervolgde, die Tobias door zyn barmhertigheid ondersteunde. Hy stierf door de hand van zyn kinderen, die hem aan den voet van zyn Afgod ombrachten.

UITLEGGING
VAN DE LVII. AFBEELDING.

Hiskias etterkwaal werd door een vyg gestuit.
De zonne schaduw keert tien streeken achter uit,
Hy toont zyn schat en pracht aan Babels Afgezanten,
Jozias laat in 't Hof Gods Wetboek open slaan,
En hoort Gods Heilig Woord en Wet met aandacht aan,
En doodigt d' Afgodist door zyne lystrawanten.

XX. HOOFDDEEL. Vers 4.

God beloofd aan Hiskia de gezondheid weder.

(1.) NA deze verlossing viel Hiskias in een ziekte, men zoekt te vergeefs naar de oorzaak van dit bewys, 't welk de Geschiedenisschryvers verzweegen hebben. *Josephus* verzeekert, dat deze Vorst zyn verlossing vierde, en een groot getal van Offerhanden offerde, om aan God zyn dankbaarheeden te betoonen. De Jooden verklaaren, dat hy, na een zo wonderdaadige verlossing, in den Tempel de lofzangen van Mirjam, Debora en Hanna, 't welke zyn erkentenis zoude beteekent hebben, niet heeft willen zingen, en dat God over zyn ongodsdienstigheid ontstooken, hem kastydde. Maar, *Josephus* en de Jooden hebben zich bedroogen, dewyl de ziekte van Hiskia voor de beleegering van Jerusalem door Sennacherib voorviel; dewyl men met alle yver de oorzaak van deze ziekte raaden wil, zegt men dat deze Vorst tot daar toe geweigerd had te trouwen, van voorneemen zynde, om de stam van David, waar uit de Messias spruiten moest, te laaten versterven. Maar, daar zyn genoegzaame andere zonden in het leeven der Koningen, die Gods toorn kunnen verwekken, en hem verplichten, om dezelve door een haastige dood te straffen, zonder daar van een ingebeelde voort te brengen. Het dreigement Gods scheen volkoomentlyk, om dat hy volgens de natuurlyke gesteltenis der tweede oorzaaken spreekt, zonder op het berouw, dat noch niet is, noch op de wonderdaaden, die hy van voorneemen is voort te brengen, acht te slaan. Hy weende, bad, en wierd verhoort. De Propheet Esaias was noch niet uit het Paleis gegaan, of hy ontfing bevel van God, om aan deze Vorst zyn verlossing te gaan boodschappen, gelyk hy eenige oogenblikken te vooren zyn dood voorzegt had.

De schaduwe van de Zonnewyzer keert te rug. Vers 10.

(2.) Het is niet te verwonderen, dat Hiskia voor de dood vreesde, en bitterlyk weende wegens de noodzaaklykheid van dezelve te ondergaan, om dat hy die als een kastyding Gods aanzag; de noodzaaklykheid van te sterven is droevig, maar de droefheid verdubbelt, als wanneer God spreekt, en zyn dreigementen de grouwelykheid van dit geval doen gevoelen. Hoedaanig was de vreugde van dezen Vorst, als wanneer Esaias hem de gezontheid in drie dagen beloofde; en de belofte was met een wonderdaadig teken verzelt, waar aan hy hem de keur liet. Men besluit daar uit, dat de wonderdaaden van 't Nieuwe Testament, die aanstonds geschiedden, veel volmaakter als die van 't Oude waaren. Het is onwederleglyk dat de volmaaktheid der wonderdaaden in de haastigheid, waar mede zy zich voortbrengen, bestaan; en dit merkteeken onderscheid de wonderbaare geneezingen van de geenen, die langzaam door de deugd der geneesmiddelen of der voedzelen geschieden; maar, de wetten van de natuur veranderden zeer haastig al zo wel onder 't Oude als Nieuwe Testament. Wyders, by aldien God de geneezing van Hiskia drie dagen uitstelde, vertroostte hy hem genoegzaam door een verwonderenswaardige wonderdaad, dewyl de Zon tien treeden weder achterwaards keerde. Men wil dat dit geval niet als in Judea en 't Hof op de Zonnewyzer alleen van Hiskia aangemerkt geweest is, alwaar, zonder de gewoonlyke loop van de Zon te veranderen, noch den dag 10 uuren te verlangen, men alleenlyk de schaduwe, welke dit gestarnte op een kloot, of op de andere Zonnewyzer maakt, zag tien streeken te rug keeren. Deze gedachten maakt, dat men de wonderdaad veel gemaklyker begrypt, en zy moest dezelve indruk in de zinnen van Hiskia geeven. Onderwylen weet ik niet, of zulks met het verhaal van Esaias overeenkomt, die verzeekert dat de schaaduwe met de Zon te rug keer-

de,

de, en dat de Zon wederkeerde by de trappen, waar door hy nedergedaalt was, de Propheet doet de Zon zo wel als de ſchaduwe de beweeging doen. Hy beteekent een nieuwe loop van tien treeden, welke dit geſtarnte tot driemaalen vervulde. Yeder trap kan voor geen uur gereekent worden, dewyl Eſaias de keur aan den Vorſt niet zou hebben kunnen geeven, van de Zon te doen voorwaards of achterwaards gaan. Men moeſt anderzints een natuurlyke dag van twintig uuren onderſtellen, en dat de Zon juiſt aan 't einde van de tiende uur geweeſt is, om aan de voorſtelling van den Propheet plaats te geeven. Deze ſtreeken beteekenden zonder twyfel de vierde gedeeltens van de uuren, of ten allermeeſten de halve uuren; 't welk ten uitterſten dien dag verkort, die zonder zulks twee-en-dartig volkoome uuren in plaats van zestien had moeten duuren: wyders zoude de Propheet veel eer de uuren als de ſtreeken aangemerkt hebben, by aldien de te rug keering zo lang geweeſt was. Men kan niet zeggen, dat de vreemdelingen dit geval, 't welk op 't geheel al zag, niet geweeten hebben, dewyl de Chaldeers daar op zeer veel aandacht gemaakt hebben, men zal het in 't volgende deel zien.

Hy vertoont zyn ſchatten. Vers 16.

(3.) Inderdaad, de geneezing van Hiskia trok geſchenken van de zyde van den Koning van Babylonien tot zich, die hem door zyn Afgezanten liet geluk wenſchen, de nieuwsgierigheid had waarſchynlyk zeer veel deel aan dit gezantſchap. De Chaldeers, die de loop van 't geſtarnte zeer beoefenden, en de ſtarrekunde veel volmaakter, als de andere volkeren van die tyd bezaten, hadden de buitengewoone langte van den dag, waar in de Zon te rug gekeert was, bemerkt. Zy wilden van deze wonderdaad, die hen getroffen had, onderricht zyn, en hierom bezwooren zy hun Koning, om zyn Afgezanten tot Hiskia te zenden, om de waarheid van de daad met meerder zeekerheid te weeten. Zy wierden met veel beleeftheid en eerbewyzingen ontfangen. Hiskia had zich in den aanvang van zyn Regeering door buitenſpoorige geſchenken, welke hy aan den Koning van Aſſyrien had moeten doen, verarmt; duſdaanig noemt men de geenen, die te Ninive regeerden: maar, hy verrykte zich, met het berooven van 't leeger van Sennacherib, die verplicht geweeſt was, de beleegering van voor Jeruſalem vaardig op te breeken, en aldaar de krygsbehoefte van 't gantſche leeger te laaten. Wyders was het vyftiende Jubeljaar gekoomen, en het volk, dat ter zelver tyd de verloſſing, welke in 't voorgaande jaar voorgevallen was, vierde, had hem een groot getal van geſchenken en rykdommen opgedraagen. Hiskia rekende het een Eer te zyn van zyn pracht en heerlykheid voor de oogen der vreemdelingen ten toon te ſtellen. God, die daar door ontſtooken wierd, dreigde hem, dat al zyn ſchatten op zeekeren dag in Babylonien zouden overgevoert worden. Een uitmuntende les voor den geenen, die vermeetel op hun rykdommen roemen, en van dezelve de ſtoffe van hun eere maaken, in plaats van dezelve alleenlyk aan God toe te ſchryven! van waar koomen die zo meenigvuldige omkeeringen by de ryken, wiens ſchatten by naer nooit tot het derde geſlacht overgaan, by aldien 't niet door een heimelyke vervloeking van God is, die den hoogmoed en 't vermeetele vertrouwen, 't welk zy voortbrengen, ſtraft.

XXII. HOOFDDEEL. Vers 9.

Men vind het Wetboek.

(4.) Manaſſe de zoon van Hiskia, was een der godlooſte Koningen, die den Throon van Jeruſalem beklommen heeft. Niet vergenoegt met het aanbidden der Afgoden, offerde hy hen zyn kinderen op; zommigen gelooven, dat men zich vergenoegde met deze onnoozele ſchepzelen dwars door de vlammen te doen gaan, om dat men aan 't vuur een zuiverende deugd toeſchreef: het is waar dat men 't zelve duſdaanig gebruikte. Maar, het is mede zeeker, dat men de kinderen aan de valſche Goden opofferde, en dezelve door 't vuur verteerde. Men beeldde zich in dat de opoffering van deze menſchelyke onnoozele ſchepzelen meer eigen was, om de Godheid te verzoenen, als het bloed der beeſten, of der miſdaadige menſchen. Boven de Afgoderyen, welke de Schriftuur hem verwyt, voegt men daar by dat hy een beeld van Jupiter met vier aangezichten in den Tempel van Jeruſalem ſtelde. Maar, ik vreeze dat dit alleenlyk een inbeelding der hedendaagze en lichtgeloovige Geſchiedenisſchryvers is, gelyk *Syncellus* en *Cedron* zeggen, dat de gevangenis Manaſſe bekeerde, onderwylen ontbrak daar zeer veel aan zyn boetvaardigheid, dewyl Joſias zyn neef een zo wyd uitgeſtrekt voorwerp van hervorming in de Kerk vond, alhoewel Amon niet meer als twee jaaren na zyn vader geregeert heeft. Inderdaad, Joſias zyn neef hervormde de Kerk, hy herſtelde den Tempel, en men vond in het doorzoeken aldaar het Wetboek weder. Joſias, die 't zelve met aandacht las, was verwondert van in den Godsdienſt zo groote veranderingen te zien, dat men dezelve naauwlyks konde kennen; de Tempel was tot daar toe in zyn ſtand gebleeven, de plaatsvolging der Offerprieſters van Aaron afdaalende, was nooit verbrooken geweeſt; men had volhard Offerhanden op de Altaaren van den leevendigen God te offeren: onderwylen waaren daar veranderingen in de Godlyke dienſt ongevoelig ingeſloopen. De nabuurſchap van de Afgodery, het gezag der Vorſten, die daar van een voorbeeld gaaven, de gebreeken en de onachtzaamheid der Offerprieſters, de natuurlyke onſtandvaſtigheid der volkeren, en de onvermydelyke verkoeling voor een Godsdienſt, welke zo meenigvuldige omkeeringen leed, had de eenige Kerk, die in de waereld was, van gedaante verandert. Joſias wierd door een verandering getroffen, die hy lichtlyk met het leezen van Gods woord, ontdekte. Daar was noch een groot getal van voorſchriften van de Moſaiſche Wet in het Ryk van Juda; maar, de leezing daar van was onder de voorgaande Koningen zeer veronachtzaamt. Men vond het oorſpronglyk van Mozes, 't welk men in een zeekere hoek van den Tempel gelaaten had, weder. Dat deze Vorſt verplichtte om 't zelve met aandacht te leezen. Een leezing, welke zo nut was door de droefheid en boetvaardigheid, die dezelve hen inblies. Want, God liet hem in vreede ſterven, en wendde van over zyn hoofd de onuitvluchtbaare vervloekingen voor den geenen, die zyn dienſt veranderen.

XXIII. HOOFDDEEL. Vers 4.

Ment werpt de Altaaren en de Tempels der Afgooden om ver.

(5.) De yever van Joſias bleef by 't beweenen over de ſtraffen van 't volk niet, hy ontnam 't zelve heur Afgoden. *Hieronimus* heeft gezegt, dat hy 't was, die 't koopere Serpent verbryzelde. En om *Hieroni-*

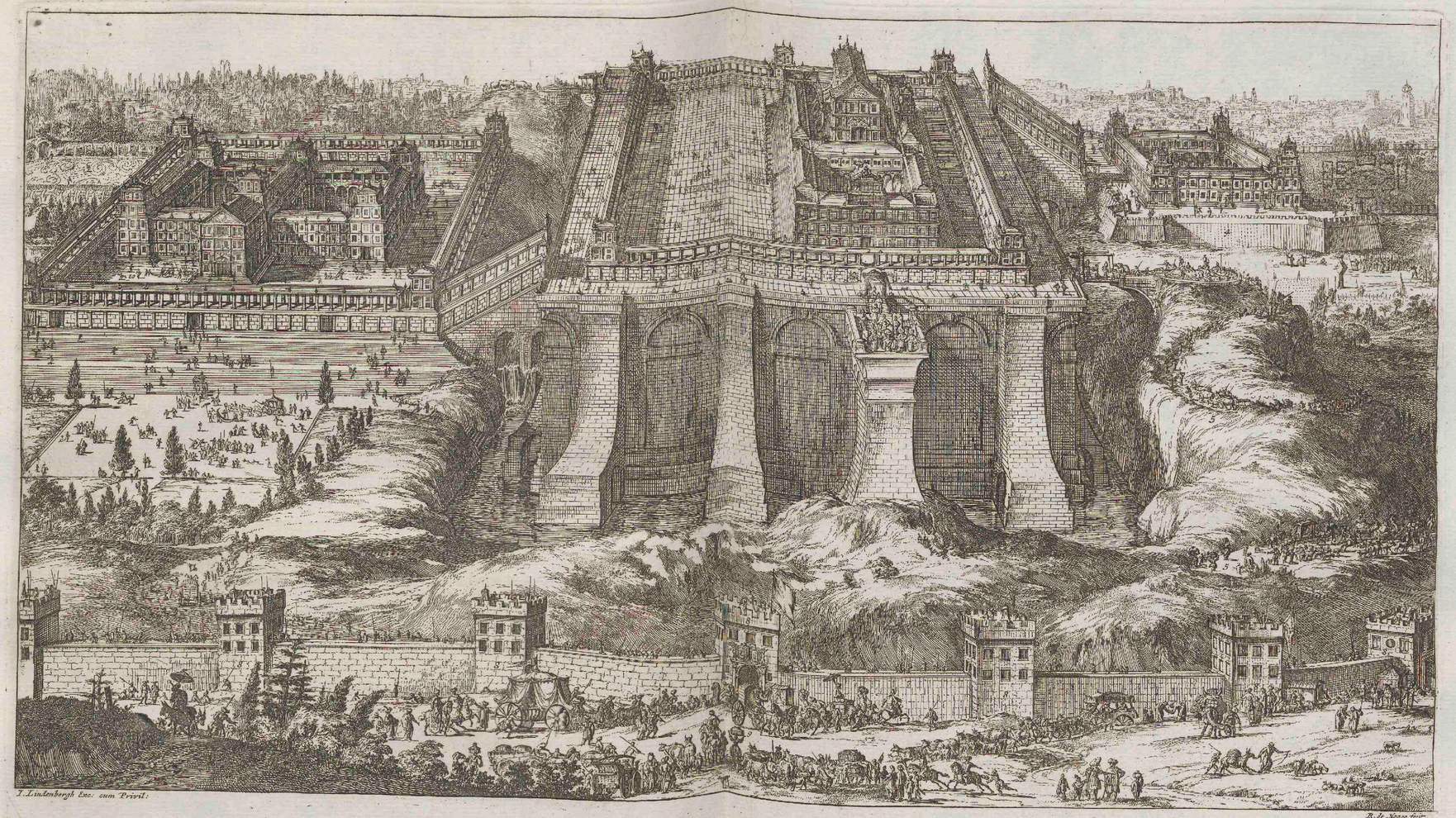

I. Lindenbergh Exc. cum Privil:

R. de Hooge fec.

TEMPLE DE JERUSALEM

1 Le Temple de Salomon. De Tempel Salomons.

2 Le Lieu tres-Saint. 't Heylige der Heylige.

3 La Couverture d'Or. 't Goude Dack.

4 La Citadelle Antonia. 't Slot Antonio.

5 Chemin autour de la Montagne de Morya, par lequel on montoit au Temple.
5 De weg op de Berg Moria naar de Tempel.

6 Le Torrent de Cedron. 't Dal Cederon.

7 Le Jardin. De Tuyn.

8 Les Tours. Wagt Toorens.

9 La Porte par laquelle Salomon montoit au Temple. De Deur die de K: Salomon doorging tot de Tempel.

10 Places ou le peuple se promenoit. Wandel plaatse

mus te ontlaſten, werpt men de ſchuld op *Joſephus*; maar, deze Geſchiedenisſchryver heeft nooit iets diergelyks gezegt. En het was de Overgrootvader van Joſias, die dit Serpent, 't welk het volk misbruikte, verbryzelt heeft, en, in weerwil van deze voorzorg heeft men echter niet nagelaaten, 't zelve zedert te misbruiken. Want, men ziet noch tegenwoordig in een der Kerken van Milaanen de gedaante van een Serpent, welk een der aloude Biſſchoppen van Conſtantinopolen, als een aloud gedenkteeken, medegebracht had. De Keizer Joannes, die dit geſchenk deed, en de Biſſchop die 't ontving, en 't zelve in de Kerk van *Ambroſius* plaatſte, hadden waarſchynlyk nimmermeer de geſchiedenis van 't Oude Teſtament geleezen. Joſias verbryzelde het koopere Serpent niet, dewyl Hiskia 't alreeds gedaan had; maar, deze Vorſt nam het boſch en de huizen van ontucht weg, die in 't huis Gods waaren, alwaar de vrouwen tenten, in plaats van de boſchen, opſloegen. Men heeft reden om te zeggen, dat aldaar van geen boſch aan den Afgod toegewyd, gehandelt wierd, maar, van den Afgod zelfs, die in den Tempel geſtelt geweeſt was. De volkeren, die Venus of eenige andere Heidenſche Godheid aanbaden, heiligden dezelve een zeker getal van vrouwen toe, welke haar maagdom, ter eere van deze Godin, moeſten verliezen. Deze ſchandelyke handel wierd onder de tenten, die men in het voorhof der geſlachten plaatſte, geoeffent; en deze onkuiſche vrouwen wonnen daar een gedeelte van heur onderhoud met de noodzaaklyke tenten te maaken, om de onreinigheid en de andere cieraaden van heur Afgoden te verbergen; dit is 't geen de Heilige Schryver wil zeggen, als wanneer hy aanmerkt dat Joſias het boſch en de huizen van ontucht, welke hy in Gods huis vond, wegnam.

UITLEGGING
VAN DE LVIII. AFBEELDING.

De oorſprong en algemeene geſchiedenis van den Tempel van Jeruſalem.

De Tempel Salomons, uit Marmor, Cederhout,
En konſtryk met zelwerk, geciert met Ophyrs goud,
Praalt dus op Morija met haare gulde daaken,
Den God van Iſraël Godsdienſtig toegewyd,
Terwyl het Joodendom beleeft den gulden tyd,
Waar in de vreede bloeit, en deugd' en wysheid waaken.

GOd was de Bouwmeeſter van dit groot gebouw; men heeft naer de beweegredenen gezocht, welke het Opperſte Weezen verplicht hebben om te beveelen, dat men hem een huis bouwde; zommigen geloofden, dat hy, zynde de Koning van 't Joodſche geſlacht, een Paleis, gelyk de Koningen van de Aarde met haar vertrekken en bediendens wilde hebben; een vermaart nauwkeurig onderzoeker heeft gelooft, dat men deze inſtelling aan de Heidenen verſchuldigt was, om dat het die geenen zyn, die eerſt Tempels voor de Helden en Goden, die zy aanbaaden, geſticht hebben; de Aardsvaderen hadden niet gedacht, om deze gewoonte naer te volgen: maar, het volk Iſraëls, dat een langen tyd in Egyptenland gewoont had, hoorende de Afgodendienaars op de tegenwoordigheid der Goden in hun Tempels roemen, en van die godsgeleertheid onderricht, dat de Goden zich in een huis beſlooten, wilden zy mede zodaanig een hebben, alwaar God met hen ſprak. Daar uit komt, dat Mozes een draagbaare Tabernakel maakte, naer 't gebruik der Heidenen, die de kaſt van hun Godheden mede droegen. Salomon rechtte in 't vervolg een trotſche Tempel op, ten einde om de jeloersheid te verhinderen, welke het volk, tegens die der Philiſtynen en andere geſlachten, overhield. Hy plaatſte dezelve op een berg, om dat de Heidenen de hooge plaatzen aan de Afgoden toeheiligden, men volgde hun zeden en wyze van Godsdienſt daar in na.

Daar is veel eenvoudiger reden van den oorſprong des Tempels ende Tabernakel. God wilde dat het volk een vaſte vergaaderplaats had, om hem te huldigen, aldaar aan te bidden, en haar Offerhanden te doen. Het Joodſche volk konde dit voordeel in Egypten niet hebben, alwaar de vryheid van offeren 't zelve benoomen was; maar, daar uit trekkende, ſtelde men het Tabernakel in, en men wachtte met het bouwen van den Tempel, tot dat David Jeruſalem ingenoomen had, en het geſlacht in een geruſte Staat leefde. Ik weet niet waarom men 't gewoonlyk en natuurlyk gebruik der Tempels vergeet, die het volk tot vergaaderplaatzen dienen, om gezaamentlyk heur gebeden en beloften te doen, terwyl men vyf of zes anderen van de tegenwoordigheid en de vereeniging der Goden opgraaft. 't Is de bygeloovigheid, welke deze laatſte denkbeelden gebaart heeft, in plaats dat de natuurlyke reden leert, dat men de leden van een zelfde maatſchappy moet vergaaderen, om God aan te bidden, en om de gebeeden door hun vereeniging krachtiger te maaken. De Chriſtenen hebben zo wel als de Heidenen en Jooden hunne Tempels. Zal men zeggen, dat zy dezelve niet geſticht hebben, als om dat zy gelooven, dat God aldaar zyn verblyfplaats heeft, dat hy zich daar doet zien, dat hy daar ſpreekt, en dat zy zulks van de Heidenen geleert hebben; als of de Chriſtenen Tempels gebouwt hadden, ten einde om hun dienſt aan God te doen. De Jooden hebben dezelve zaak gedaan, en God heeft het goedgekeurt; waarom wil men de Jooden verplichten van de goede gedachten af te ſtaan, om de Heidenen, in de overmaate van hun bygeloovigheden op te volgen? waarom begeert men, dat God gedwongen geweeſt is, de beleeftheid voor zyn volk te hebben, van door zyn Wetten de dwaalingen en lichtgeloovigheid der Afgodendienaars te volmachtigen? Men maakt hier van den Opperſten God de knecht en dienaar van zyn volk, die heur neigingen beoeffent, om dezelve te volgen, en men maakt van 't Joodſche volk een Aap, die niets by de Afgodendienaars zag zonder het zelve te willen aanneemen. Had God geen geeſts genoeg, om een nieuwen Godsdienſt te maaken, welke de Jooden vergenoegde, zonder van voet tot voet die der Heidenen te volgen? Laaten wy niet nalaaten in weinig woorden te onderzoeken, of de bewyzen, waar op men deze giſſing van den Tempel gebouwt heeft, eenige grondſlag hebben; men ſteunt op drie zaaken; de Aloudheid der Tempels van 't Heidendom, welke die der Jooden voorgegaan zyn, het denkbeeld dat de Goden in die Tempels woonden, en de neiging van 't Joodſche volk om een tegenwoordig en gevoelig God, als de Heidenen, te hebben.

Ik ſtem toe, dat de Heidenen Tempels hadden, alvoorens dat Mozes het Tabernakel geſticht had. Doch men zoude het kunnen ontkennen. Want, men vind zedert de Zondvloed tot aan Mozes niet als Altaaren en boſchen aan de valſche Goden toegeheiligt; onderwylen, gelyk het zwaar valt te begrypen, dat de Egyptenaaren, die zo bygeloovig waaren, en zo veel beelden, en beeldſchriften, zelfs voor Mozes, bezaten, geen plaatzen hadden, om hun beel-

beeldeniſſen en beelden in bedekte plaatzen te ſtellen, ten einde, om de zelve van de ongevallen van den tyd te bevryden. Men kan zeggen, dat zy Tempels voor Mozes gebouwt hebben; maar, men heeft daar noch geen reden om te beſluiten, dat de Jooden nooit geen Tabernakel noch Tempel zouden gehad hebben, by aldien de Heidenen hen geen voorbeeld gegeeven hadden. De reden leert natuurlyker wyze aan menſchen van een en dezelve Godsdienſt zich in een zelve plaats te vergaderen, om aldaar hun huldigingen aan God te doen, en het is niet noodzaaklyk van by de Heidenen den oorſprong van een zaak te zoeken, welke de goede gedachten by alle geſlachten van de Waereld heeft doen doorgaan. De Aardsvaderen hadden mooglyk geen Tempel, om dat hun geſlacht, een byzondere Kerk maakende, waar van het hoofd den Offerprieſter was, heur huis tot een Tempel diende; maar de Kerk in een zelve plaats talryk geworden zynde, had daar een van nooden.

Of de Heidenen hadden Tempels ten tyde van de Aardsvaderen, of wel, zy hadden ze niet. By aldien zy daar geen als zedert gehad hebben, is het tegenwerpzel, 't welk men van heur aloudheid trekt, vernietigt. By aldien de Heidenen Tempels hadden, alwaar de Goden hun verblyfplaats hielden, waarom zyn de Aardsvaderen, en hun kinderen, in zo veel plaatzen verſpreit, niet van verlangen geraakt geweeſt, om diergelyke gebouwen te bezitten? Zy hadden zo veel te meer reden van zulks te doen, om dat de Engelen en God zich gevoelig aan hen openbaarden. Waarom is de genegentheid van een Tempel te bouwen, alwaar God ingeſlooten wierd, nooit in de menſchen van de eerſte Waereld, en zedert den Zondvloed gekoomen, als wanneer de Heidenen hen daar van een voorbeeld gaaven, en de veel groover volkeren mede de bekwaamſten tot bygeloovigheid waaren? waarom begint deze natuurlyke zucht niet eer zich te laaten gevoelen, als na den uittocht uit Egypten? By aldien zy aloud by de Aardsvaders was, waarom had God dezelve beleeftheid niet voor hen als voor 't volk Iſraëls? Men kan van dit gedrag der menſchen en van God geen reden geeven, als met het denkbeeld te verlaaten, dat God de Heidenen in het bouwen der Tempels heeft willen navolgen, en met de natuurlyke reden van dit gebruik, 't welk wy beteekent hebben, toe te ſtaan.

Men verwyt de Heidenen, dat zy geloofden hun Goden in de Tempels te verbergen, *met hen van dicht by te ſpreeken, zich te doen verſtaan, hen teekenen van hun tegenwoordigheid te zien aanneemen. Men ging zelfs tot deze overmaaten, dat de Goden, in deze Heilige plaatzen geſlooten, nergens wyders iets uitvoerden*, en men gelooft, dat dit die meening was, die van de Heidenen tot de Jooden overging, en welke hen een Tempel deed verzoeken. Maar, zonder in het onderzoek der beriſpingen te treeden, die men de Heidenen aandeed, moet men dezelve niet beleedigen. Maar, men moet aanmerken, dat dit de Godsdienſt der eerlyke lieden en wysgeerigen niet was, het was niet als het eenvoudig gemeene volk, aan 't welk men diergelyke vertellingen verkocht, en dat dezelve geloofde. Men moet het zelve recht aan de Jooden doen. Men is volkoomentlyk onkundig van 't geen zy dachten, alvoorens zy een Tempel hadden. Maar, wanneer het waar zoude zyn, dat zommige bygeloovigen niet alleenlyk alreeds *den Tempel, den Tempel*, riepen; maar zich dwaaslyk inbeeldden, dat God aldaar, als in een ſchoone gevangenis opgeſlooten was, moet deze buitenſpoorige gedachten aan de opperhoofden van den Godsdienſt, aan de Heiligen, aan de Propheeten, aan Mozes, die het Tabernakel ſtichtte, noch aan Salomon, die klaarlyk openbaart, dat de God, die hy aanbid, *de Hemelen en de aarde vervult, en dat hy hem geen Huis bouwen kan*, niet toegeſchreeven worden. God, die beval, dat men hem een Tabernakel ſtichten, en een Tempel zoude bouwen, konde geen oogmerk hebben, dat men hem daar in beſloot, noch aan 't volk doen gelooven, dat hy daar, als een byzonder menſch in zyn huis woonde, want, in tegendeel, doet hy 't volk beſtraffen, dewyl 't zelve tot die bygeloovigheid vervalt, noch Mozes, van God ingegeeven, en al had God het zelve hem niet ingegeeven, had niet kunnen gelooven, dat Gods oogmerk was de dwaaling van 't Heidendom na te volgen, en dezelve tot de nakoomelingſchap over te voeren. Salomon moeſt van deze gedachten noch meer afgezondert zyn in een tyd, waar in hy meer van de Heidenen afgeſcheiden was, en van de Afgoden een afſchrik had. Noch Mozes, noch Salomon konden dan geen beoogingen hebben om de Heidenen in 't oprechten van het Tabernakel, noch in de opbouwing van den Tempel na te volgen.

By aldien men de redeneering van *Spencer* ontvouwt. Zal men eerſtelyk vinden, dat het volk Iſraels, uit Egypten trekkende, geloofde, dat de Goden een byzondere verblyfplaats in de Tempels maakten. Ik ſta het toe; maar, men voegt daar ten tweeden by, dat God deze bygeloovigheid toeſtond, door goedheid aan 't volk een Tabernakel geevende. Ten derde, dat in weerwil van dit lang vervolg van geſlachten, en onder 't Ryk van Salomon, als wanneer de Godsdienſt ten opperſte zuiver was, dezelve bygeloovigheid oorſpronglyk uit het Heidendom getrokken, noch by de Jooden ſtand hield. Ten vierde, dat niet alleenlyk het gemeene volk met deze gedachten ingenoomen was, maar, dat Salomon, hoe zeer van God verlicht, en al de Propheeten, die alstoen leefden, dezelve bygeloovigheid hadden; om welke reden men een Tempel bouwde, en ziet daar den oorſprong. Ten vyfde, dat God zelfs de gedachten der bygeloovige Jooden volmachtigde. Want, alhoewel hy uitroept, *zal ik in huizen, door 's menſchen handen gemaakt, woonen?* is zyn meening niet, om het denkbeeld te verwyzen, 't welk men uit het Heidendom getrokken had, en noch voedde, *wegens zyn verblyfplaats in den Tempel.* Maar, hy verfoeide de dwaasheid dier geenen, die geloofden dat God dusdaanig aan dit gebouw bepaalt was, dat hy nergens wyders konde werken. Is dat niet den zin der beſtraffingen Gods en der woorden, welke wy aangehaalt hebben, om ver werpen, ten einde om God den uitvinder van een bygeloovigheid, en een navolger van 't Heidendom te maaken, en zyn eindelyk alle die onderſtellingen waarſchynlyk? Daar is een zwaarigheid, welke alle die giſſingen vernietigt, zelfs ſchoon zy wel beweezen waaren. In der daad, het was het volk niet dat met de bygeloovigheden der Egyptenaaren ingenoomen was, 't welk een Tempel verzocht. Maar, God beval dat men hem een oprechten zoude. *Spencer*, die 't gewicht van dit tegenwerpzel gevoelt heeft, antwoord, dat de oprechting van het Tabernakel van de wil van 't volk afhing, dewyl God geen hoofdzom opleide, om dezelve te maaken, en zich vergenoegde met het geen 't volk gewillig zoude geeven. Is dat rechtmaatig redenkavelen? Het volk moet gewillig voor het Tabernakel geld verſchaffen, daar uit volgt dan, dat het zelve dit Tabernakel begeert heeft. God laat de aelmoeſſen aan de wille van 't gemeene volk over; hy is dan die geen niet, die beveelt dat men met

de armen medelyden heeft. Het is de menſch, die God daar over voorgekoomen is, en die gewilt heeft, dat hy de barmhertigheid beval. By aldien men zag, dat het volk een Tabernakel of een Tempel verzocht had, zoude men eenige reden hebben, maar, neen. Het is God, die aan 't volk de byzondere noodzaaklykheid oplegt, om zich van heur verzierzelen te ontdoen; het is Mozes, die ſpreekt, en in zyn naam bevel geeft. Het is David, die 't ontwerp maakt van een Tempel te bouwen, en Salomon die 't zelve zonder eenige overweeging van 't volk, dat hem voorkomt, uitvoert. Hoedaanig zal men dan bewyzen; dat het Joodſche volk een Tabernakel en Tempel begeert hebben, om dat het zelve met de bygeloovigheid der Egyptenaaren ingenoomen, en over de ſchoonheid der Tempels van de Afgodendienaars jeloerſch was. Men moet de Schriftuur volgen of t'eenemaal verwerpen; en dewyl men dezelve meenigmaal aanhaalt, moet men ter goeder trouwe toeſtaan, dat het God was, die, zonder eenige gedachten op het Heidenſch bygeloove te hebben, aan Salomon beval van hem den Tempel te bouwen, waar van wy ſpreeken. God niet te vreeden zynde, met daar van de platte grond gemaakt, en de ſchets gegeeven te hebben, verwekte hy bouwmeeſters, die zyn oogmerk konden uitvoeren. Hy wilde niet dat David, wiens handen met bloed bevlekt geweeſt waaren, dezelve bouwde. God, die den oorlog noodzaaklyk vind, en die zich den God der Veldſlaagen noemt, ſtelt de vreedzaame Koningen boven de vermeerderaars des Ryks, en verkoor een zachtmoedige en vreedzaame Vorſt, om zyn Altaaren en zyn Tempel op te rechten. Hy verrykte dezen Vorſt, wiens Vader alreeds groote ſchatten vergaadert hadden, ten einde, op dat daar niets aan de heerlykheid van zyn huis zoude ontbreeken. De goude en zilvere vaaten en rykdommen der ongeloovigen dienden noch eenmaal tot het cieraad van het *Tabernakel;* want *Hiram*, de Koning van Tyr, leende zyn vlooten en werklieden, ten einde om de rykdommen van een weinig bekende waereld te verzaamelen, en dezelve God toe te heiligen; tweemaal honderdduizend Ambachtslieden wierden tot dit gebouw beſteed, en zy werkten daar aan een langen tyd. God ſtelde zyn zegel daar aan, als wanneer dezelve gebouwt was, het vuur daalde van den Hemel op het Altaar, 't welk hem toegeheiligt was geweeſt, en hy gaf niet alleenlyk dit gevoelig teeken van zyn tegenwoordigheid, maar, hy beloofde van daar zyn naam te ſtellen, dat is te zeggen, van daar zyn beſcherming in alle geduurzaamheid der eeuwen te laaten ruſten. Hy had de voorzorg van zyn volk een jaarlykze ſchatting op te leggen, om te herſtellen, 't geen de onheilen van de lucht of de verſlindende tyd konden doorknaagen. Den Tempel wierd de ſtandvaſtige en eenige ſtoel van den Godsdienſt; de volkeren lieten zich daar alle jaaren op de Hoogtyden uit alle hoeken van Judea vinden. De onkoſten en moejelykheid van de reis weerhielden niemand, en Jeſus Chriſtus wierd in zyn tedere jaaren derwaards geleid. Men liet zyn huis en de grensſteden onder de beſcherming Gods, die voor den geenen ſcheen te waaken, die hem gingen dienen, en die de vyanden verdreef.

De Koningen, die alleen met den Hoogenprieſter het voorrecht hadden, van daar gezeeten te zyn, vermeerderden de rykdommen van dat *huis* door de geſchenken, welke zy daar deeden, de dienſt was prachtig. Men had daar plechtigheden genoeg, om die der Afgodendienaars niet te benyden. De volkeren *geloofden* aldaar de Godheid door het bloed der Slachtoffers, welke men opofferde, verzoent te zien, en dat alle hunne zonden vernictigt waaren, na dat zy dezelve op den bok Hazaël gelegt hadden, en de Hoogenprieſter, in de allerheiligſte plaats ingetreeden zynde, verzeekerde hen daar van, met de zegening van God aan 't volk te geeven. Deze eerſte Bediende van den leevendigen God droeg op zyn borſtſchild den Urim en den Tummim, en men pleegde met God raad door zyn mond in de groote voorneemens: welke voordeelen had het volk Iſraëls, 't welk altoos haar God tegenwoordig zag, 't geen in een Tempel konde aanbidden, welke het zelfs gemaakt had, en dat aldaar zyn antwoorden ontfing, als wanneer het zelve over eenige onzeekere uitkomſten met hem wilde te raaden gaan.

Dit huis had altoos moeten blyven ſtaan, en nooit ontheiligt werden; men vond daar alles, wat het volk in gehoorzaamheid konde houden, en 't zelve eerbied en vreede indrukken. Haar geleegentheid was voordeelig door de hoogte van den berg Morija, welke zich boven de Paleizen en de gantſche Stad verhief. Het goud en Azuur flikkerden daar van alle zyden, de zinnen waaren verblind en bekoort. De verborgentheden wierden daar met een godsdienſtige ſtilzwygentheid geviert, en het volk zag dezelve niet als van verre, het trad nooit in de allerheiligſte plaats, welke de ſchuilplaats van de Godheid was; zy was in de byzondere deelen van alle de plechtigheden, welke men naerkwam, getreeden, en had dezelve ingeſtelt. Men zag daar van tyd tot tyd wonderdaaden, die de zorg deeden gevoelen, welke zy voor hun naerkooming volhardde te neemen, hoedaanig zich van een Heilige en heilzaame wet te durven afzonderen, als men weet, dat God altoos de oogen open, en de waapenen in de hand heeft, om de geenen te ſtraffen, die dezelve ſchenden!

Onderwylen gebeurde dit ongeluk. Men begon door een ſcheuring; men gewende zich de Offerhanden te zien, welke zich alle dagen hernieuwden; men walgde van een dienſt, welke noch niet prachtig genoeg was; het volk riep meenigmaal, dat men 't zelve met plechtigheden overweldigde, en wilde, dat men altyd nieuwe uitvond. Men geloofde dat men, zonder God te verlaaten, tot zyn dienſt de zeden der nabuurige Afgodendienaars konde voegen, en van hen, het geen zy het meeſte verblindende hadden, ontleenen. Men vermeerderde den Joodſchen Godsdienſt met die vreemde plechtigheden, vermaatſchappende de Afgoden met God in zyn Tempel, en de Koningen bekrachtigden deze grouwelyke vermenging van dienſt. De laſhertige Offerprieſters naamen het Altaar van den leevendigen God weg, om plaats voor dat van Damascus te maaken. God, ten opperſten jeloerſch over zyn Tempel en dienſt, konde deze verfoejelykheid niet verdraagen; hy had liever geen Tempel te hebben, als daar met de ſchepzelen aangebeden te werden; en zyn Huis door den dienſt welke men hen deed, ontheiligt zynde, beval hy dat het zelve tot aan de grondſlagen zoude afgeſchooren worden, als die geenen die door Lazary bevlekt waaren. God liet op de wederkomſt van de gevangenis een tweeden Tempel herbouwen, maar, zy was zo prachtig niet, als de eerſte.

God ſcheen de zelve verbintenis niet voor het tweede huis als voor het eerſte te hebben, boven dat de vereering van een ongeloovig Vorſt niet zo groot konde zyn, als die van David en Salomon, en de armoede van een volk, dat gevangen uit een vreemd land weder kwam, hem niet toeliet een zo trots gebouw als 't welk verwoeſt geweeſt was, weder op te rechten. Dat Hemels vuur, 't welk altyd de Brandoffers verteert

teert had, ontvonkte nooit weder. De Urim, de Tummim, de Arke des Verbonds, de Tafelen van de Wet, de Kruik met Manna, en de Roede van Aaron, wonderdaadige overblyfzelen, zynde of verbryzelt, of in asch verkeert, wierden niet meer gevonden. Wat hadden die geenen, die het tweede huis zagen, en zich erinnerde het gezicht van 't eerste, rechtmaatige voorwerpen, om in traanen te smelten! de eenigste zaak, welke de bedrukten konde vertroosten, was, aldaar den Messias te zien, door zo veel Propheeten belooft, en wiens intreede in dit tweede huis deszelven luister en heerlykheid veel doorluchtiger maakte, als die van den Tempel Salomons geweest was. Maar, de Jooden zedert de gevangenis, naer een tydelyke verlossing gewent te zuchten, die het geheugen der voorleeden onheilen uit wischte, liepen naer een overwinnend Koning. Onderwylen deeden zy, 't geen gemeenlyk de volkeren doen, die altoos de gevoelige voorwerpen beminnen, en die gelooven, dat God dezelve zo zeer als zy bemint. Zy verbonden zich met het uitterste vertrouwen aan dezen Tempel, en verzeekerden zich dat het pand van de tegenwoordigheid Gods zoude volstrekken om de vyanden te verjaagen, en hen van alle onheilen te bevryden. Men vermeent dat onder de Macchabeën een broederschap van den Tempel verscheen, welke boven de gewoonlyke belasting voor haar herstelling, zich een Godvruchtigheid maakte van een byzondere en nieuwe op te leggen, om daar van verscheide cieraaden te maaken, die aldaar aan de gaanderyen ontbraaken. Zulks is twyffelachtig; maar, de Godsdienstigen droegen ten minsten zodaanige achting tot dit huis, dat zy geloofden by *den Tempel en het Altaar* te kunnen zweeren een eed, die van deze gezinte tot de Pharisеen overging, en de bestraffing van Jesus Christus over hen verwekte; het volk schreeuwde gemeenlyk uit, *den Tempel, den Tempel van den HEERE.* En dit vooroordeel bleef tot aan haar verwoesting staan, want de yveraars, die aldaar ingeslooten waaren, en die, na dezelve door de uitterste wreedheid ontheiligt te hebben, de Romynen rondom hun muuren zagen, die hen van alle zyden beleegerden, lieten niet na staande te houden, dat het onmooglyk was, dat zy sneuvelden, om dat zy voor God en zyn huis streeden. Welk een blindheid in 's menschen geest, en bespotting in zyn hert!

Vier zaaken bevestigen de aandacht en het vertrouwen der volkeren voor den tweeden Tempel. Zy zagen daar die Afgodery niet regeeren, die God tegens het eerste huis gewaapent had; men verdeelde zyn gebeden, noch zyn Slachtoffers noch Offerhanden niet tusschen God en het schepzel; een Adelaar op de voorgevel van dezen Tempel gestelt; de schilden aan den meester van 't Ryk toegeheiligt; beeldenissen op de vaandels van een leeger geschildert; dat niet anders deed, als doortrekken, en haar reis naer Arabien te vervolgen, volstrekte om de volkeren te ontroeren. Men reikte den hals toe, en men stelde zich veel eer aan de dood ten doel, als eenige schaduwe van Godsdienst te verdraagen, welke verbooden was; en die geenen, die hun leeven in deze gelegentheid opofferden, wierden als Martelaars aangezien. Het volk konde zich niet inbeelden, dat, de oorzaak van de verwoesting des eersten Tempels vernietigt zynde, God zich ooit zoude beweegen, om dit tweede huis, welkers luister veel grooter moest zyn, tot den grond toe af te scheeren.

Wyders, zedert dat de Jooden zich met de Assyriers door de gevangenis, of met de Grieken door de overwinningen van Alexander vermengt hadden, maakte de God Israëls, die door de Afgodische geslachten meerder begon gekent te worden, zich een groot getal van aanbidders in Chaldea, Syrien, en Egypten. De Gemeente en Koningen verlieten de Goden van hun huis, hun Landschap, of hun Ryk niet; maar, verzeekert, dat die der Jooden een groote invloejing over de uitkomsten konde hebben, poogden zy hem in hun belangens door ryke schenkagien te trekken. De Roomsche Keizers, trotze en hoogmoedige Meesters van de Waereld, lieten niet na van daar gaaven toe te heiligen, zy wilden, dat men daar voor hen alle dagen Offerhanden offerde. De beestierders van Judea en Syrien kwaamen daar aanbidden, en den Raad van Eleazar, die tegens dit gebruik opstond, onder voorwendzel, dat de Offerhanden der ongeloovigen den Tempel bevlekten, was een der oorzaaken van den oorlog, welke de gantsche verwoesting van 't geslacht veroorzaakte. De Jooden roemden daar op hun God, hem door de Afgodische volkeren en Koningen erkent ziende, en dat alle de geslachten overeenkwaamen, om in hun Tempel te koomen aanbidden. Men verzaamelde daar door wonderbaare schatten, en dit huis verrykte zich door den buit van 't geheel al, 't welk de waarde en den luister daar van verhefte.

Herodes de Groote, die door verscheide misdaaden zich by 't volk haatelyk gemaakt had, stilde de gemoederen met den Tempel te herbouwen, en haar verheffing, en ommegang te vermeerderen. Zommigen hebben gelooft, dat hy het eerste gebouw om verwierp, om daar van een nieuw op te rechten. Maar, de Prophetie van Haggai zoude daar door valsch werden, om dat de Messias de luister van het tweede huis boven het eerste niet weder zoude verheeven hebben; door zyn intreede alle de voordeelen vervullende, die daar ontbraaken, dat is het belangen van den Godsdienst niet; 't welk ons dusdaanig doet spreeken; maar, Herodes deed niet anders als aan zyn Tempel dezelve uitgestrektheid te geeven, gelyk als die van Salomon gehad hadde. En om die reden was hy verplicht de grondslaagen in verscheide plaatzen te roeren. Hy bouwde dezelve van witte steenen, en van een zo wonderbaare groote, dat zy de verwondering der Discipulen en alle aanschouwers tot zich trok. Hy bekleedde dezelve met verscheide cieraaden, men zag daar boven al een goude wyngaard, met haar looten en druiven, welke het opperste meesterstuk der kunstwerken was. Hy Heiligde geheel op nieuws al den buit der Afgodendienaars, en voegde daar die der Arabieren by, die hy overwonnen had.

Hy besteedde daar toe niet meer als elfduizend werklieden en acht jaaren, om deze by na algemeene herstelling te doen, maar, achtduizend menschen lieten niet na van daar altyd aan te werken, ten einde om dezelve tot haar volmaaktheid te brengen. De Jooden hadden gelyk van te zeggen, dat daar alreeds 46 jaaren verloopen waaren, zedert dat men met dit groot werkstuk bezig geweest was, dewyl dit getal der jaaren, zedert dat Herodes het zelve ondernoomen had tot den tyd, in welke Jesus Christus sprak, verstreeken was. Zy was zelfs alstoen noch niet voltooit, dewyl dat zelve getal van werklieden onder Agrippa den tweeden, weinig tyds te vooren, eer zy door de Romynen verwoest wierd, daar noch aan werkte.

Een vierde zaak herrieuwde het vertrouwen der Jooden; dit was de Burgt Antonia, welke de Asmoneërs in 't Noorden van den Tempel opgerecht hadden, zy was sterk door haar gelegentheid, maar

He-

II. KRONYKEN.

1. Chron. Cap. 36. v. 17. 2. Chro: C. 30. v. 21. 22.

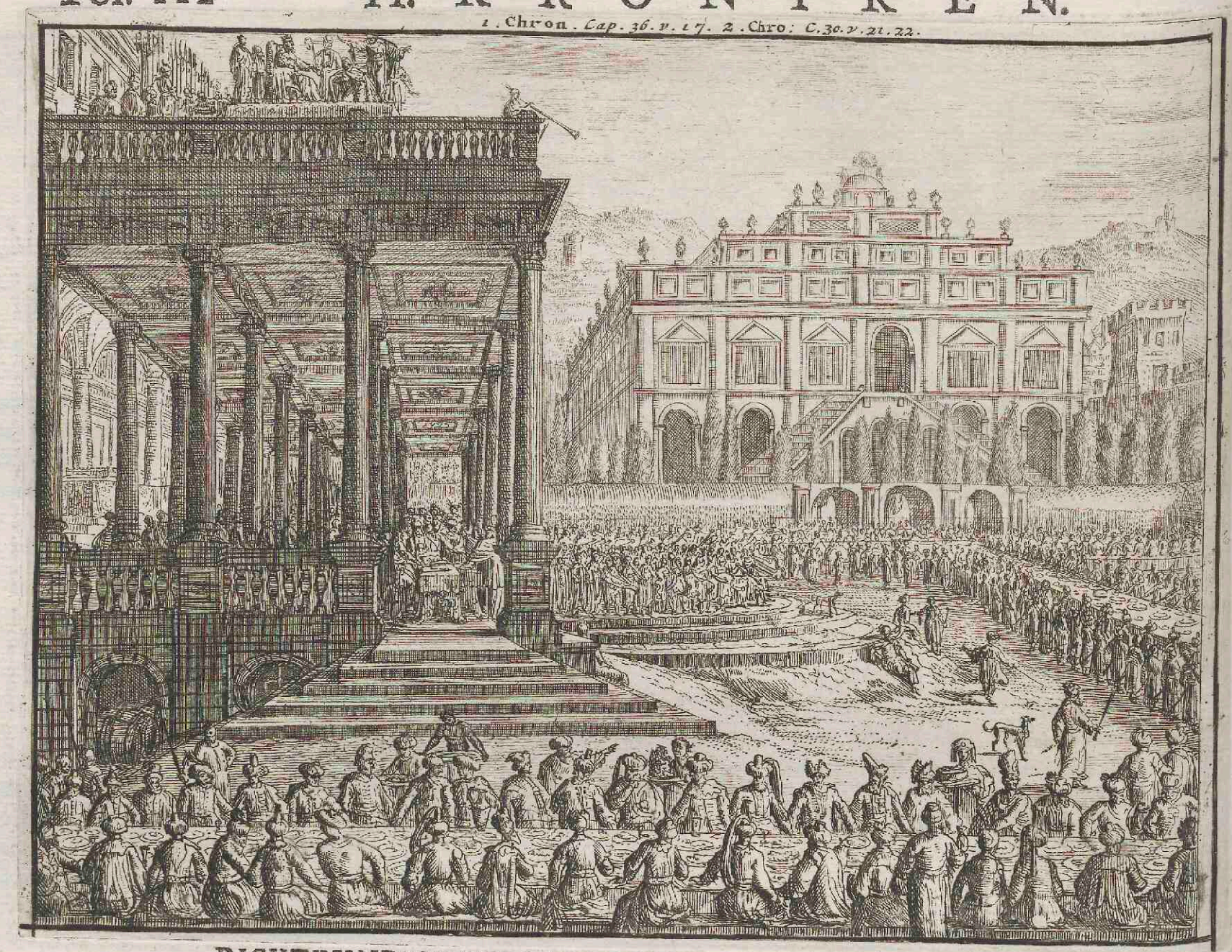

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LIX. AFBEELDING.

't Groot Waerelds wonderwerk voor Ifrels aangezicht,
Door Koning Salomon ten dienst van God gesticht,
Word Ifrels God gewyd op 't Koninglyk beveelen,
Terwyl Jerusalem, vol vreugd en vrolykheid,
Zich op het prachtig Feest aan 's Konings taafel vleid,
Gestreelt door Maatgezang en zielsbekoorlyk speelen.

I. Lindenberg Excc. cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LX. AFBEELDING.

't Onzaalig Heidendom, bloeddorstig en verwoed,
Slaat haar vervloekte klauw, bevlekt met brein en bloed,
In Isr'els Heiligdom en Gods gewydd' Altaaren,
Vermoord Godvruchtigheid, in 't Priesterlyk gewaad,
En rooft den Tempelschat, en 't dierbaar Kerk-cieraad.
Geen leed kan 't Ziels verdriet van Isr'el evenaaren.

Herodes voegde daar nieuwe werken aan, welke, voltrokken zynde, haar een der ſchoonſte plaatzen van de Waereld maakten. Hy gaf haar den naam van *Antonia*, in erkentenis van de voordeelen, welke hy van Marcus Antonius ontfangen had. De Asmoneërs ſlooten daar de Biſſchoplyke Tabbaard in, als in een der zeekerſte plaatzen van hun Ryk, en men haalde dezelve daar niet uit, als om den Hoogenprieſter op de prachtige Feeſten daar mede te bekleeden. De Romynen, meeſters van Judea geworden zynde, ſlooten aldaar mede dit geheiligt kleed in, dat met twaalf dierbaare ſteenen bezet was, tot dat Vitellius de bewaaring daar van den Biſſchop weder overgaf. En Claudius door de afgezondenen die het geſlacht hem toegeſchikt had, tot de bewaaring van dat voorrecht, verzocht, beval dat men dezelve aan Agrippa zoude vertrouwen.

Dat was echter het voornaamſte gebruik niet van dezen Burgt, zy diende meenigmaal om den vyand af te keeren. Als wanneer de Romynen zich daar van meeſters gemaakt hadden, onderhielden zy daar een groote inleegering, om dat dezelve hen van den Tempel verzeekerde, waar aan zy door een gaandery gehecht was, welke hier op een zeer gevoelige wyze aangetoont ſtaat. Als wanneer men zich in den Tempel wilde verweeren, 't welk meenigmaal in de oproeren tegen de Romynen voorviel, kapte men de gaandery af, en men nam alle gemeenſchap van de Burgt weg, en als dan diende den Tempel voor een ſchuilplaats tegen een zo nabuurigen vyand.

Het ſchynt, dat daar niets aan 't Joodſch geſlacht tot haar zeekerheid ontbrak; maar, alles ontbreekt, en niets is dienſtig, wanneer de godvruchtigheid van de geeſtelykheiden 't volk zich uitdooft, en hun ondankbaarheid God dwingt, om zyn beſcherming hen te onttrekken. Daar waaren geen Afgoden in den tweeden Tempel; maar, men beſloot daar, om den meeſter en den God van den Tempel, die men aanbidden moeſt, te kruicigen. Een zo verfoejelyk ſtaan naar 't leeven, konde niet verzoent werden als door bloetſtroomen, en de geheele verwoeſting van 't geſlacht. De heiligheid van den Tempel, en de liefde welke God voor dezelve had, zedert zo veel eeuwen, konde de Goddelyke wraak, zo rechtvaardig gewaapent, niet ſtremmen. Laaten wy 't zelve niet ontveinzen, de Barbariſche wreedheid der Jooden. Den Heere der Heerlykheid kruicigende was de eenigſte oorzaak niet van den val van dit tweede huis; het zelve was geſchikt geweeſt tot de opoffering der Offerhanden, haar geleegentheid, haar voorhooven, haar heilige plaats en haar Altaaren kwaamen met 't einde overeen, dat God met het zelve te timmeren zich voorgeſtelt had. Die zelve God had niet meer Offerhanden van nooden, die niet anders als *de ſchaduwe van het toekoomende waaren, en die den geenen niet konden reinigen, die zich daar toe begaaven.* De tyd der Offers en Slachtofferhanden was voorby gegaan. Het onbevlekt Lam van de grondlegging des Waerelds, in den Raad Gods opgeoffert, wiens deugd tot aan Adam en Abel weder opklom, had de verzoening van de zonde gemaakt. Waarom zoude God dezen Tempel hebben laaten ſtaande blyven? Waarom onnutte Offerprieſters te voeden! om welke reden zoude hy zich Slachtoffers laaten opofferen, welkers gebruik door een veel volmaakter Offerhande opgehouden had? *Zoude God het vleeſch der groote ſtieren gegeeten hebben, en zwelgt hy het bloed der Slachtoffers in, welke men hem aanbied?* De Tempel moeſt neer ſtorten, om dat haar dienſt vernietigt was, en men God in den geeſt en waarheid aanbad.

God vond een derde reden tot de verwoeſting van zyn Tempel in het grouwelyke verderf dier geenen, die dezelve moeſten Heilig maaken. Het Hoogepriеſterdom een ſpeelpop van de eigenzinnigheid en gierigheid der opperſte opzienders en landbeſtierders van Judea geworden zynde, wierd aan de meeſtbiedende gegeeven, en veranderde dikmaals van meeſter. De Evangeliſten teekenen aan, dat een zodaanige dat jaar Hoogenprieſter was, om dat die Heilige bediening van hand tot hand overſprong, en dat een jaar zelden voorby ging, zonder dat men daar eenige omkeering en oproer zag. Het voorbeeld van Salomon, die Abjathar den Hoogenprieſter afzette, om dat hy in de belangens van zyn broeder tegen hem getreeden was, is by naer het eenigſte. Maar dusdaanige afzettingen waaren zo meenigvuldig zedert den grooten Herodes, onder wie Jeſus Chriſtus in de Waereld kwam, dat men acht-en-twintig Hoogenprieſters telt, tot aan de verwoeſting van den Tempel, in 't zeventigſte jaar voorgevallen. Die deze bediening kochten, ontlaſten zich door een andere kerkroovery, met van de Offerprieſters het onderhoud, 't welk voor hen geſchikt was, af te ſcheuren, want zy zonden heen om de tiendens op te lichten tot in de ſchuuren toe, om dezelve zich toe te eigenen. Zy poogden deze waardigheid te bewaaren door lafhertige vleijeryen voor de Keizers en hun Opperopzienders; maar, niets konde de onbeſtendigheid ophouden, welke God aan deze bediening gehegt had. De Biſſchoppelyke kracht was verbrooken, als die van brood, zy moeſt altyd wentelen zonder zich te kunnen ophouden, en op dat men eindelyk erkende, dat God geen eenige opper Biſſchop, in een geſlacht, dat den geen verworpen en gekruicigt had, die zulks alleen waarachtig was, meer wilde gedoogen.

De Offerprieſters waaren niet altyd de meeſters van den Tempel; God wilde, dat die geenen, die Jeſus Chriſtus zo ſchandelyk daaruit gedreeven hadden, op hun beurt, door zaamgezwooren muiterye, als van welke zy zich tegens Gods Zoon bedient hadden, verdreeven wierden. De ſtruikroovers, moordenaars, en yveraars die afgezonderde machtige en ontzaglyke lichchaamen waaren, maakten zich meeſters van dit aloude Huis Gods, dat alreeds ophield van zulks te zyn. Twee benden van ſchelmen, die zich daar opgeſlooten hadden, en onderling oorloogden, vervulden daar alles met bloed en moord. De Offerprieſters, uit den Tempel geweeken, trokken aan 't hoofd der krygsknechten, en gebruikten de liſt en 't geweld om daar weder in te dringen, zonder daar door te kunnen koomen. Men ſpeelde een blyſpel; men ſtak een boer in 't Biſſchoplyk gewaad, die niet eens wiſt wat het Bisdom was, men bekleedde hem met de Heilige vercierſelen, en men deed hem daar de bedieningen van oeffenen. Men trad met gedrang en gewaapender hand in 't Heilige der Heiligen. De eeuwigduurende Offerhande wierd ondertuſſchen afgebrooken, om dat zich daar niemand vinden liet, die dezelve konde offeren. Aldus leerde God gevoelig door het gedrag en den mond van die godloozen en onvroomen, dat hy daar in der daad geen Offerprieſter noch offerhande meer had, en dat de Tempel, die aldaar geſchikt geweeſt was, moeſt verwoeſt worden.

Die Tempel ging te grond, en niets konde haar voor de vlammen en laatſte verwoeſting beſchermen. Titus had in een Krygsraad beſlooten bevel te geeven, om te beletten, dat zy niet verbrand wierd. Hy wilde niet

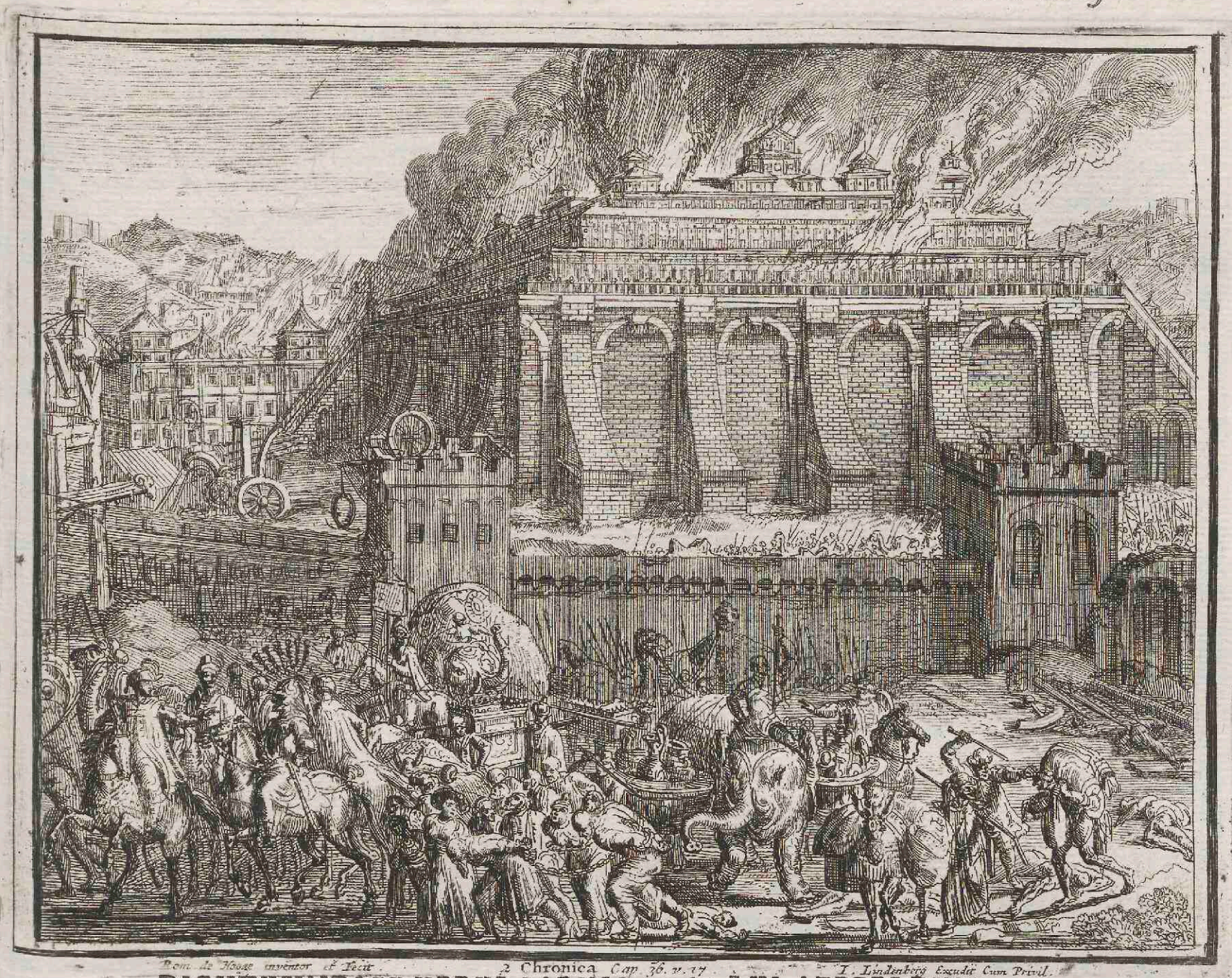

Rom. de Hooge inventor et Fecit. 2 Chronica Cap 36. v. 17. I. Lindenberg Excudit Cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXI. AFBEELDING.

De vuurvloed aangevoert, door 't woedend Heidendom,
Treft met haar Blixemſtraal Gods Tempel in en om,
En Iſraël betreurt haar lot in ſlaaffche banden.

Hier baat noch Stads geſchrei, noch traanen, noch geweer;
't Roemruchtig praalgebouw ſtort ſlag op ſlag ter neer,
Met haar verheeven trans, pylaaren, balk en wanden.

niet, dat men hem beſchuldigde van den oorlog tegens onbeweeglyke gebouwen te voeren, maar wel tegen menſchen, die bekwaam zyn om zich te verweeren. Hy rekende hem een eer te zyn, dat zo uitmuntend overſchot van zyn overwinning te bewaaren. Het vuur in de gaanderyen geſtooken zynde, welke den Tempel aan 't Kaſteel en aan eenige andere plaatzen hechtten, liet hy uitbluſſchen, in weerwil van de grimmigheid, waar toe hen het verlies van een groote meenigte van Romynen, die men aldaar verbrand had, moeſt verwekken. Hy had alreeds den dag en 't uur van een algemeene beſpringing vaſtgeſtelt, welke met het zwaard in de vuiſt, of met pylſchut geſchiedende, dit trots gebouw zou behouden hebben. Maar in weerwil van zo voorzichtige voorzorgen, liet zich een krygsknecht door een van zyn medegezellen, onweetende tegens bevel van den Bevelhebber oproojen, en wierp een ontſtooken brandhout door een venſter, 't welk met zo veel geweld de plaats daar 't zelve gevallen was, ontſtak, dat de kleinmoedige Jooden, gevoelende die raazerny, die hen dusverre aangemoedigt had, eens ſlaags verdoofden, en een verſchriklyk geſchreeuw maakten, in plaats van de vlam uit te bluſſchen, en zich te verweeren tegens de benden, die met de uitterſte verwarring voorttrokken om hen te beſtryden.

Daar ſcheen noch eenig middel over voor 't onheil. Want Titus vergat niets, van 't geen 't zelve konde ſtremmen, hy deed een teeken met de hand, hy riep, hy beval aan een hoofdman van zyn wachten het vuur te laaten uitbluſſchen, maar, alles was voor zyn ſtem doof, en de Romynen zyn gierigheid en raazerny daar aan verzaadende, voerden, zonder daar aan te denken, de laatſte beveelen Gods tegens zyn Tempel uit.

De Allerheiligſte plaats bleef noch ſtaan, terwyl het overige lichter laag brandde. Titus trad daar in, en zag met ontſteltenis de wonderbaare rykdommen, die daar in geſlooten waaren. Zyn begeerte verdubbelde om deze ſchatten, en de plaats, welke dezelve beſloot, voor de vlammen te beſchermen. Maar, hy was daar naauwlyks uitgetreeden, of een krygsknecht leide het vuur achter de poort, waar door deze Vorſt getreeden was, en de vlam haar geweld verdubbelende, konde niets haar wederhouden, en alles wierd verteert.

De woedende krygsknecht vergat zich zelve niet geduurende dezen brand, die alles verſlond. De Heilige plaats was met lyken opgevult, die men op elkanderen geſtaapelt had, om een doortocht te maaken. Meenigvuldigen wierden opgeoffert en op het Altaar verbrand. Welk een Offerhande! het bloed vloeide van alle zyden af, de half verbrandde menſchen poogden het overige van een rampzaalig leeven door de vlucht te bewaaren, zommigen drongen dwars door de vlam heen, de anderen, die geloofden een zeekere bergplaats onder een zwaarwichtige muur gevonden te hebben, zagen zich een oogenblik daar na door het vuur of den vyand aangedaan.

God voegde een nieuwen trap van rampen aan een zo verſchriklyk ongeluk. Hy liet toe dat een bedrieger aan 't volk beloofde, dat hy den Tempel op dien dag behouden, en doorſtraalende teekenen van zyn macht en deugd zoude geeven. Men geloofde hem, en men ging met een groote meenigte in den Tempel, om getuigen van die wonderdaaden te zyn, en om veel haaſtiger het uitwerkzel daar van te gevoelen; doch men vond niet anders, als verſlindende vlammen en een graf in 't vuur. Dit ongelukkig volk, dat den Meſſias niet had willen ontfangen, uit vreeze, dat de Romynen het geſlacht mochten overwinnen en verwoeſten, loopt naer een bedrieger, die 't zelve misleid, en in de handen der Romynen overleevert, daar 't zelve de dood vind.

Eindelyk Titus, die den Tempel van haar verwoeſting, welke God beſlooten had, niet had kunnen bevryen, deed het overige ſlechten, en ſtelde dit gebouw en de gantſche Stad in een ſtaat, welke by naer niet toeliet, te gelooven, dat daar een ſtad op die plaats geweeſt was. Hy deed daar zelfs de ploeg doorgaan; het welk het teeken van de uitterſte verwoeſting was, dewyl het door de Wetten niet toegelaaten was, van zelf een hut in de plaatzen op te rechten, daar men deze plechtigheid gedaan had.

De eerſte dezer Tempels had 420 jaaren geſtaan, van het elfde jaar af van de Regeering Salomons, tot aan het elfde jaar van die van Zedekias. De Jooden verkorten dien tyd tien jaaren, ten einde om de luiſter van den tweeden Tempel te kunnen verheffen, welke inderdaad 420 jaaren ſtand hield. Dusdaanig heeft God zyn Tempel te Jeruſalem gehad op den berg van Morija, geduurende achthonderd en veertig jaaren: en dezelve wierd tweemaal in die tuſſchenkomſt der jaaren verbrand, en men zag daar van tyd tot tyd aanmerkelyke veranderingen.

UITLEGGING
VAN DE LIX. AFBEELDING.

Beſchryving van den Tempel Salomons, en de Heerlykheid van haar Paleizen.

't Groot Waerelds wonderwerk voor Iſr'els aangezicht;
Door Koning Salomon ten dienſt van God geſticht,
Word Iſr'els God gewyd op 't Koninglyk beveelen,
Terwyl Jeruſalem, vol vreugd en vrolykheid,
Zich op het prachtig Feeſt aan's Konings tafel vleid,
Geſtreelt door Maatgezang en zielsbekoorlyk ſpeelen.

JOſias was geſneuvelt in den veldſlag die hy leeverde aan Pharao den Koning van Egypten, in de valleije van Megiddo, welke was geweeſt onder het gebied van Manaſſe. Zyn kinderen waaren den overwinnaar cynsbaar geworden; en God, eindelyk ontſtooken wegens de zonde van een geſlacht, dat zo meenigmaal in dezelve misdaad verviel, beſloot 't zelve uit te roeijen, en haaren Tempel te verwoeſten. Nebucadnezar beleegerde Jeruzalem onder de Regeering van Zedekias, en nam de Stad in. Hy roofde het dierbaarſte uit het huis Gods, en leide 't zelve in d'aſſche, volgens de voorzegging van voor veele Eeuwen. *Ende de voor dit huis, dat het hoogſte geworden is, zullen zich ontzetten alle die voorby gaan, ende zeggen; waarom heeft de Heere dezen lande, ende dezen huize alzo gedaan? Zo zal men zeggen, dat zy den Heere haarer Vaderen God verlaten hebben, die ze uit Egyptenland gevoert heeft, ende hebben andere Goden aangehangen, en deze aangebeden, ende hen gedient, daarom heeft hy alle dit ongeluk over hen gebracht.* Maar, alvoorens dit vervolg der uitgangen op te haalen, waar door het Ryk van Juda verwoeſt wierd, is het dienſtig een denkbeeld van den Tempel te geeven. Onder alle de Geſchiedenisſchryvers, heeft *Joſephus* ons de netſte beſchryving nagelaaten, en, alhoewel men daar in eenige misſlaagen beſpeurt, dewyl de Tempel van Herodes niet volmaaktlyk die van Salomon gelyk was, kan men echter daar uit een groot licht trekken, waar van wy ons zullen bedienen. Deze Tempel was geleegen op een gebergte, 't welke de Stad Jeruſalem van ter zyde omringde. En dewyl de kruin van dit gebergte te klein was, om de gehee-

le uitgeſtrektheid van dit gebouw te bevatten, deed men 't zelve omvangen met een dikke muur, waar van de ſteenen, 60 voeten lang zynde, zeer konſtig door yzere weerhaaken met geſmolten loot vaſtgegooten, aan een gehegt en geſchaakelt waaren. En, dewyl de valleye op zommige plaatzen byzonder diep was, kan men ligtelyk oordeelen, dat de hoogte van deze muur wonderbaarlyk moet geweeſt zyn, zy verhief zich tot 600 voeten, waar door 't gezicht dier geenen, die van om hoog in de valleye nederzagen, zich ligtelyk verblindde. In 't oprechten van deze muur, wierden de tuſſchenheden, welke door het afhangen van 't gebergte ledig gebleeven waaren, met aarde gevult, 't geen niet anders, als met groote moeite en wonderbaarlyke onkoſten konde geſchieden. Rondom dit gebouw ſtrekte zich een grooten Hof uit, alwaar 't volk, wandelende, een vereiſcht gemak hadde, om zich voor de ongevallen van de lucht te bewaaren, en te ruſten. Van daar trad men in drie onderſcheidentlyke overdekte voorhooven, in welke men zag vier ryen Marmere Pilaaren, zo groot, dat drie menſchen naauwlyks een derzelve konden omvademen. De kunſt overtrof de ſtoffe, want de Beeldhouwkunde had al haar wetenſchap daar aan te koſte geleid. Het eerſte dezer voorhoven, voor de Jooden en Heidenen algemeen, behoorde eigentlyk de laatſten toe, die niet verder konden binnen treeden. Daar om zag men aan de ſcheidmuur geſchriften in Griekſe en Romeinſche characters aan zommige pilaaren aangeſlaagen, by welke den Afgodendienaars op ſtraffe des doods verbooden was in de Heilige plaatzen te treeden. Daar was 't, dat de Afgodendienaars, gewent zynde alle de Goden, waar van zy hoorden ſpreeken, byſtand af te ſmeeken, gelyk wanhoopende zieken tot alle behulpmiddelen, die men hen aanwyſt, hun toevlucht neemende, de God Iſraëls aanbaden, en hem hun Offerhanden deeden. Maar, inzonderheid de Proſelyten, die, hebbende hooren ſpreeken van de wonderdaaden, dewelke God voor 't geſlacht gedaan hadde, of die in de geheimeniſſen van de Joodſche Godsdienſt onderweezen zynde, met het oogmerk van zich te bekeeren, aldaar hun aanbiddingen aanvingen, en de grondſlag dier Godsdienſt leiden. Daarom noemde men gemeenlyk die plaats het Voorhof der Heidenen. Maar, dat eerſte Voorhof by *Joſephus* aangeteekent, als een gedeelte van den Tempel van Herodes uitmaakende, was in die van Salomon niet, ten minſten de Schriftuur melt zulks nergens; en men had te dier tyd te grooter afkeer van de Heidenen, om hen een plaats tot aan den Tempel te vergunnen. De Jooden zeggen, dat men geen Proſeliten onder de regeeringen van David en Salomon wilde aanneemen, om dat men geleegentheid tot achterdocht zoude gehad hebben, dat de voorſpoed dezer Vorſten de beweegreden van heur bekeering zoude geweeſt zyn, en dat zy het Joodendom niet aannaamen, als om de beloofde voordeelen van 't geſlacht deelachtig te zyn.

Van daar trad men in het Voorhof der Jooden, alwaar men aan de poort een kiſt vond, in welke men de Aalmoeſſen leide. Aldaar was 't, dat Jeſus Chriſtus zat, toen hy zo voordeelig oordeelde wegens de milddaadigheid van de Weduwe, welke daar een penning inwierp. Dit Voorhof moeſt wonderbaarlyk groot zyn, om de geheele meenigte van 't volk te bevatten, dat alle jaaren kwam aanbidden. Salomon had het eerſt voor mannen en vrouwen gemeen gemaakt 2 Chron: 20. 5. Maar, 't zy, by gevolg van tyden, wanneer de aandacht begon te verkoelen, deze verwarring van geſlachten eenige wanordere veroorzaakte, heeft men dezelve weinig tyds voor de Regeering van Joſaphat van een geſcheiden. Daarom is 't, dat dit Voorhof in de geſchiedenis van dezen Vorſt als nieuw aangeteekent word. Het volk vergaaderde in deze plaats. Den Koning had aldaar zyn Throon. Het was niemand als Koningen en Hoogepriеſters geoorloft in den Tempel te zitten; zo dat, terwyl het volk overende ſtond, den Koning, op zyn Throon gezeten, aldaar met de overige meenigte aanbad. Van dit Voorhof klom men in een ander, waar van den ingang niemand als de Prieſters vry ſtond. De altyd openſtaande poort verbeeldde den Hemel, die God nooit toeſluit. Deze poort was zo hoog en breed, dat het volk 't geheele weezen van de Heilige plaats konde zien, bekwaarn, den aanſchouwers door den overvloed van goud, 't welk aan dien voorgevel flikkerde, te verblinden. Daar was het Altaar, op welk geoffert wierd. Dit Altaar was uitgeholt, boven met koopere plaaten bedekt; in 't midden was een rooſter, waar op het vuur, 't hout en het Offer gelegt wierden, en ligtlyk verteerden. Daar was een kooper waſchvat, onderſchraagt door twaalf Runderen van de zelfde ſtoffe, en 't welk zo wonderbaarlyk groot was, dat men 't zelve een Zee genaamt heeft, ter oorzaak van den overvloed der wateren, die 't zelve bevatte, dienende om de Prieſters te waſſchen. Men ging van daar in de Heilige plaats. Aan de poort van de Heilige plaats waaren twee gladde koopere pilaaren met heur knoopen door verſcheide cieraaden verrykt. De eene dezer pilaaren was genaamt *Jakin*, om haar vaſtigheid te beteekenen, of liever, om dat ze recht was, en d'andere was genaamt *Boas* ter oorzaake van haar ſterkte. Naamen en eigenſchappen, die men gevolglyk op Jeſus Chriſtus toegepaſt heeft, die de deugd zelve is, en die niet bewoogen kan worden; ofte wel deze twee pilaaren beteekenden de wil en de ſterkte, die Jeſus Chriſtus heeft gehad om de menſchen te verloſſen. Wyders zag men een goude tafel, waar op de aan God geheiligde broden laagen, den gouden kandelaar, en het Altaar, waar op men de reukwerken brandde. Den ingang van de Heiligſte plaats, welke daar aan volgde, was geſlooten door een groot voorhangzel, en den Hoogenprieſter alleen konde eenmaal 's jaars daar in treeden, houdende het Wierooksvat in de eene hand, en in d'andere het Offerbloed, van 't geen hy opgeoffert had, waar door hy de verzoening bereidde, en om de zegen Gods voor het volk werkte. Daar was de Ark gedekt door een goud Verzoendekzel met de Cherubins, waar van wy alreeds geſprooken hebben. Ter wederzyde van den Tempel waaren verſcheide wooningen van drie verdiepingen, in verſcheide kamers verdeelt, waar van zommige dienden, om de noodige Offervaten, het vuur, 't waater om 't offer af te waſſchen, d'olie, den wyn, de ſpeceryen en 't wierook, 't welke men God wilde opofferen, in dezelve op te ſluiten. In anderen wierd den ſchat en 't huisraad bewaard; zynde yeder geſchikt aan de verblyfplaats der Prieſters, en zelfs der Schryvers. Men had om die oorzaak een muur opgerecht, op dat de haartſteden en balken dezer vertrekken en kaamers niet zouden ſteunen op die van den Tempel, welke men als Heilig aanzag. Het dak van dit groot gebouw was vol vergulde ſpitſen, welke dienden om 't zelve een nieuwe luiſter by te zetten, en om de voogelen te beletten van daar op te ruſten en te ſpringen. Men verwondert zich met reden over de by naer oneindige onkoſten welke Salomon gedaan heeft

om

om dit gebouw ter eere van zyn God op te rechten, en 't zelve de beruchtſte gebouwen der Heiden en gelykvormig te maaken. David, die het oogmerk geweeten had, 't welk zyn Zoon uitvoerde, had om die reden een wonderbaarlyke zomme van goud en zilver vergaadert. Die geenen, die ze waardeeren, rekenen dezelve ten minſten te bedraagen drie hondert en acht-en-zeventig millioenen, behalven 't geen Salomon konde verzaamelen door de giften van 't volk, en de laſten, waar mede hy zyn volk beſwaarde. Zeſtig duizend werkluiden hebben met dit werk een langen tyd bezig geweeſt, en de uitheemſche Koningen beſchikten tot haar luiſter het dierbaarſte, dat zy bezaaten. Hiram, de Koning van Tyr, was een dier geenen, die daar toe hielpen. Hy was een vriend van Salomon, en zeer tot bouwen geneigt; hy wierp zeer veel Tempels in zyn Ryk om ver, welke hy veel heerlyker in 't weder opbouwen maakte; hy wydde daar van eenige nieuwen aan zyn Afgoden toe. En rechtte een goude Pilaar op in een dezer nieuwe geheiligde gebouwen. Dusdaanig hadden deze twee Koningen dezelve neiging, en konden beide bekwaame werklieden daar toe beſchikken. Het is zelfs zeer waarſchynlyk, dat de Tyriers, tot de ſcheepsvaart, en om volkplantingen in verafgeleegene landen te zenden, gewent, de Jooden geholpen hebben in 't maaken en 't geleiden hunner vlooten in *Ophir*. Dit land is genoegzaam onbekent, daar was een Stad van die naam in Arabien, alwaar 't goud zo overvloedig was, dat de bewoonders, die van 't zelve noch de waardy noch de zeldzaamheid kenden, 't zelve voor yzer wiſſelden. Job heeft op het goud van Ophir geroemt, al eer de Indiën ontdekt waaren; men moet van Arabien een groot getal van Schriftuurplaatzen verſtaan, welke van 't Ophirs goud ſpreeken. Ondertuſſchen, dewyl de vloot van Salomon de reis niet minder als in drie jaaren voltrok, beſluit de Heer *Bochart*, dat de Pheniciers in de ſcheepsvaart, tot in de Indiën, en in 't Eiland van Ceilon of van Taprobana doorgedrongen waaren, en dat zy den naam van Ophir aan de plaats gegeeven hebben, om dat zy dezelve gelyk die van Arabien, van goud overvloeijende vonden. *Marſtianus* maakt deze reis gemaklyker, met te zeggen, dat de vloot te Tyr toegeruſt in de Ethiopiſche Zee ſtak, alwaar een zeer ryk Eiland was, en dat de verbintenis, welke Salomon met Pharao aangegaan had, tot dezen handel diende. Maar, daar is geen verſchil meer over het naſpooren van een gemaklyke reis. Dewyl de Schriftuur dezelve drie jaaren doet duuren, zy moet voor alle noodzaaklykheid lang en moeijelyk gevallen hebben; het is dan meer waarſchynlyk, dat Salomon tot in de Indiën zond. Daar was 't dat Tarſis lag; het is waar dat Spanjen mede die naam voerde, en dat de Pheniciers, ten opperſte aan de koophandel en winſt verknocht, Spanjen bezeeten, en daar uit by naer oneindelyke ſchatten getrokken hebben. Daar was noch een Tarſis in Cilicien; maar, men vond daar geen goudmynen, en 't zelve was niet ver genoeg van Tyr en Jeruſalem geleegen, om te gelooven, dat de vloot derwaarts gezonden wierd. Dewyl de vloot van Eſiongaber vertrok, een Stad aan den oever van de Roode Zee geleegen, moet men beſluiten, dat zy naer de Indiën voer. Want, het was by naer onmooglyk, dat zy dien weg naamen, om in Spanjen te gaan; ten minſten die van de Middelandſche Zee was veel korter en gemaklyker. Wyders, dewyl de vloot naer Ophir, 't welk in Indiën geleegen is, vertrok, is daar geen waarſchynlykheid, dat men een andere in Spanjen zond. Salomon trok van deze plaatzen het goud en onbekende zeldzaame koſtelykheden in Judea. Ten einde aan 't werkſtuk niets mocht ontbreeken, verwekte God vernuftige Bouwmeeſters, die met een geeſtigheid en wonderlyk gevolg werkten; maar, het is door Nebucadnezar verwoeſt en omgekeert.

UITLEGGING
VAN DE LX. AFBEELDING.

't Onzaalig Heidendom, bloeddorſtig en verwoed,
Slaat haar vervloekte klauw, bevlekt met brein en bloed,
In Iſr'els Heiligdom en Gods gewydd' Altaaren,
Vermoord Godvruchtigheid, in 't Prieſterlyk gewaad,
En rooft den Tempelſchat, en 't dierbaar Kerk-cieraad.
Geen leed kan 't ziels verdriet van Iſr'el evenaaren.

XXXVI. HOOFDDEEL. Vers 4.

Den Tempel beroofd, de Prieſters en 't volk werden omgebracht.

NEbucadnezar, zynde ten Throon verheeven, deed God hem de voornaamſte uitgangen van zyn leeven door zyn Propheeten voorzeggen. Jer. 46. Zy ſpraaken klaar van de overwinning, waar door deze Vorſt na vier jaaren tyds aan den oever van den Euphraat van Neco den Koning van Egypten zoude zegepraalen. Ezechiel verkondigde, dat hy, na het overmeeſteren van de Stad Tyr, zyn overwinningen tot in Egypten zoude voortzetten, en 't zelve onder zyn Ryksgezag brengen. Ezech. 29: 7. Jeremias vergat zyn Vaderlanders niet, hy berichtte hen, eenige tyd daar na, de ongelukken, waar mede Jeruſalem en 't gantſche geſlacht door die zelve Vorſt gedreigt wierd. Hy deede het volk de voorzeggingen leezen, die Baruch had verzaamelt, toen dezelve uit zyn mond vloeiden. Maar, in plaats van zich te bedienen van deze dreigementen, beſprong men Baruch, die zich doodelyk daar over bedroefde, en byſtand van zyn Meeſter noodig had, om zich tegens de vreeze te waapenen, dewyl hy Jehojakim in toorn had ontſtooken. Jeremias 45. Deze Vorſt, ongeloovig en volherdende in zyn hertnekkigheid, zag wel haaſt Nebucadnezar met een talryk leeger voor de poorten van Jeruſalem gerukt. Deze Stad wierd ingenoomen, Jehojakim in boejens geſlaagen, en men was vaardig hem naer Babylon te voeren, wanneer hy, door zeeker Verbond met de overwinnaar opgerecht, herkocht een ſchaduwe van vryheid. Want, hy bleef te Jeruſalem ſlaaf, en cynsbaar. Daarom begint men die tyd te rekenen de zeventigjaarige Babyloniſche gevangenis, die Jeremias voorzegt had. Men ſleepte wyders eenige van Koninglyken bloede uit Judea mede, of die door hun Godvruchtigheid zo wel als geboorte in aanzien waaren, waar onder men rekent, Daniel, Sadrach, Meſach, en Abednego, zo vermaard in de geſchiedeniſſen van de gevangenis. Men voerde ook weg een meenigte vaten en rykdommen uit den Tempel te Jeruſalem, die Nebucadnezar aan Belus, die men in Babylon als een God aanbad, toewydde. De Jooden, geweldig getroffen door het veroveren van Jeruſalem, beſlooten het volgende jaar te treuren en zich van ſpys te onthouden; om aldus door hun boetvaardigheid met God te verzoenen. Jehojakim ſtond tegens Nebucadnezar op, na dat hy drie achtereenvolgende jaaren, de getrouwigheid hem belooft, had gehouden. Deze Prins was te dier tyd in Babylon, alwaar de dood van zyn vader hem verplicht had weder te keeren, om het volkoomen bezit van de Monarchie aan te vaarden; hy zond een leeger uit verſcheide geſlachten by een vergaadert, om den wederſpanneling Jehojakim te onder te brengen. Het Ryk van

Juda

HIERUSALEM

יהוה

1 Tempel-trap.
2 Voorhof der Heydenen.
3 Groote zaal van Uzzia.
4 Gebouw naast aan Salomons Huis.
5 't voorhof der Joden.
6 Groote Altaar Kopere
7 De kopere Kolommen, en Werelts Stakezael.
8 't Schaephuys en Wooningen der Leevijten.
9 Park daar de Offer-beesten opgevoert worden.
10 't Slot Antonia.
11 Salomons Paleys.
12 Pompejus Reuzeleats.
13 Gouverneurs Huys.
en Kerker.
14 De Burgt Toorn der Dochter Sions.
15 Oud Joaz.
16 Huys des Tabernakels en Gabaon.
17 Davids Graf.
18 't Graf der Holden.
19 Schoole der Heydenen.
20 d'Oude Poorte van Joaz.
21 Poort van t'Paradys, of Thuyn poort.
22 Vrouwen Toorn.
23 Paleys van Herodes.
24 Oud Slot van Joaz.
25 De Oude Beek.
26 Fonteyn Jachim.
27 Reuselmarkt.
28 Paleys van Justitia.
29 Stads Radon.
30 Priesters Hoff.
31 Prophten Huis Seminarium der Leevijten.
32 De nes Fonteynen.
33 De Koninglyke straate.
34 Priesters Graf.
35 Rivier aan Rehabeth
36 Slachthuys aan.
37 Olyf Huys.
38 Hof der Hertenland ze Leevijten.
39 Roms Vogt-huys.
40 Vismarkt.
41 Amphitheatre van Pompejus.
42 Ruyterwagten der Syriers.
43 Koninglyke Graven.
44 Molochs Tempel.
45 Overtrap.
46 Graf Christi.
47 Thorn zelphina.
48 Olyf Huys.
49 Huyse Praij en Graf.
50 Slot Antiochij.
51 Crypte Chaldaim.
52 Schapen dyk.
53 Dal Benhinnom.
54 Tenaije Graf.
55 Rode Toorn.
56 Dal Toorn.
57 Schapen Toorn.
58 Mist Toorn.
59 Azarija.
60 Elzabel.
61 Tuyghuys.
62 Koningin Helenas Hof.
63 Berenices Hof.
64 Slangen zee.
65 Gabbatha.
66 Rosthuys.
67 Fondamente Poort.
68 Kamspriel Toorn.
69 Ophel Toorn.
70 Davids Poort.
71 Ephraims Poort.
72 Egipter pregtar Poort.

Bahurim
Anatoth
Bethphage
Josaphats Dal
Olyfberg
Gethsemane
Bethlem
Japhet
Jericho
Kidron
Calvaria
Golgata
Emaus
Curia
Morla
Acra
Nea Polis
Cedron Beek

Juda was door de Afgodendienaars verwoest; daar en boven voerde men meer als drie duizend Jooden als krygsgevangenen naer Babylon. Jehojakim wierd ten tweedenmaal gevangen. Dewyl de Schriftuur verzeekert, dat *hy met zyn vaderen ontsliep*, heeft zy alleenlyk willen beteekenen, dat hy gelyk zy, gestorven is; maar, men liet hem na zyn dood buiten de poorten van Jerusalem werpen, en hy bleef onbegraaven. Jerem. 22: 19. Het had alreeds een jaar geduurd, dat het leeger van Nebucadnezar Judea verwoestte; maar Jerusalem was niet beleegert geweest. Om welke reden Jehojakim den tweede, of Jechonias de vryheid gehad heeft den Throon van zyn vader te beklimmen; maar, het jaar geeindigt, wierd de Stad berend, en Jechonias dezelve niet kunnende verdeedigen, gaf zich op bescheidenheid aan Nebucadnezar over, die hem met het geheele Koninglyke huis naer Babylon wegvoerde, hy roofden ten tweedemaal de rykdom uit den Tempel; en, om een tweede opstand voor te koomen, vergaaderde hy de hoofdmannen, die hy aldaar had, benevens bekwaame mannen, om waapenen te voeren, ofte wel geoeffende handwerkslieden, die hy ten getaale van tienduizend uit Jerusalem in Chaldea deede trekken. Dusdaanig verzwaarde dagelyks het juk der Jooden, en God kastydde hen vruchteloos, dewyl die kastydingen hen niet eens ten goede opwekten. Dewyl Nebucadnezar te Jerusalem niet anders als een elendigen hoop gelaaten had, liet hy echter niet na over hen een Koning te stellen, hy wierp zyn oogen op een der zoonen van Josias, oom van Jechonias, die hy als krygsgevangen mede wegvoerde, en hy veranderde zyn naam, en noemde hem Zedekias. Zommigen hebben geloofd, dat het de gewoonte was, de naamen te veranderen dier geenen, die van staat veranderden, en die ten Throon verheeven wierden, bybrengende het voorbeeld van Joachim, die van den Koning van Egypten deze naam ontfangen had. In plaats van die van Eliakim; wyders mede ophaalende dat der Pausen, die op hun Krooning verscheide naamen dier geenen aanneemen, die dezelve Kroon van te vooren hebben gedraagen, de anderen begeeren niet dat men 't voorbeeld der Pausen aanhaalt, zeggende dat zy Jesus Christus navolgen, die St. Pieters naam veranderde, toen hy Bisschop wierd, 't welk in geen gevolg kan getrokken werden noch voor de Koningen, veel min voor de overige menschen; maar, men zoekt ten uittersten zwaarigheid te vinden, daar ze niet is; want Nebucadnezar, met zyn gevangen een nieuw verbond opgerecht, en hem verplicht hebbende de voorwaarde in den naam van den hoogsten God te bezweeren, noemde hem de *Rechtvaardigheid Gods* ofte *Zedekias*. Ten einde zyn naam hem yder oogenblik aan de getrouwigheid, die hy hem schuldig was, mochte doen gedenken, en op de straffe, met welke de Goddelyke rechtvaardigheid hem zou treffen, by aldien hy zyn woord en eed kwam te breeken. Ziet daar, de natuurlyke reeden van deze verandering, die geen voorbeelden van nooden heeft om bekrachtigt te werden. Die der Pausen is niet oud, en dit voorbeeld is uit Jesus Christus niet getrokken, noch zelfs van hun waardigheid, die hen boven de gemeene menschen verheft, maar, uit de noodzaaklykheid die zomtyds een lage en slegte, of wel belachgelyke naam van verscheide menschen invoert. Zedekias onderhield eenige jaaren met Nebucadnezar een genoegzaam naauwe vereeniging, hy zond hem meenigmaal bezendingen, en door dit middel hadden de Jooden, die te Jerusalem waaren, een zeer hevig verschil met die in de gevangenisse zaten. Jeremias had ze vermaant zich voor den Afgodendienst te wachten, hy beloofde hen, dat de gevangenis na 't verloop van zeventig jaaren eindigen, en de Kerk op zeekere tyd door den Messias zoude verlost werden. De gevangenen beantwoordden zeer flaauw 't geschrift van Jeremias, dewyl het bericht hen yeder maal als een bestraffing voorkwam. Zy waaren misleid door een valschen Propheet, genaamt Ananias, die om het volk te vertroosten, hen krachtig van een zeer naby zynde verlossing verzeekerde, welke in twee jaaren moest geschieden, in plaats dat Jeremias zyn verlossing verschoof tot zeventig jaaren, hy leidde, volgens de manier der Propheeten, die door gevoelige zinnebeelden spraaken, een juk van hout op zyn schouderen, en brak 't zelve, om aan te toonen, dat de slaaverny in 't kort een einde neemen, en de vryheid wedergegeeven zoude worden. Jeremias in tegendeel van den uitgang verzeekert zynde, als die in den naam Gods sprak, nam een yzer juk, welk de langduurzaamheid en vastigheid van de heerschappye van Nebucadnezar beteekende, en voorspelde den valschen Propheet zyn dood, die na weinig maanden daar op volgde. Een tweede bezending van Zedekias vertrok naer Babylon, en Jeremias gaf dezelve een boek mede, 't welk een duidelyke voorzegging van de verwoesting van 't Ryk der Chaldeen bevatte. Maar, hy gaf ordere, dat men 't in den Euphraat zoude werpen, als het Jechonias en de andere Jooden, die in de gevangenis waaren, zoude voorgeleezen zyn. Alle voorzeggingen, die op de omkeeringen der Ryken van de ongeloovigen zagen, zyn even als die Juda raakten, gezien, dat God ze voorzegt had, den mensch niet zeekerlyk het toekoomende kunnende voorzien, boven al in een plaats, die ver van hem afgescheiden is. Ter eener zyde Jeremias, blyvende te Jerusalem, voorzeide den Koningen van Babylon, dat hun Ryk zou omgekeert werden, en Ezechiel, die een der gevangenen was, gevoert over de vloed van Guebar, zag ter andere zyde de verwoesting van Jerusalem: hy maalde aanstonds, door Gods gebod deze Stad in een kaart met werktuigen omringd, die men geschikt had om dezelve te beleegeren. Waar op hy de muur van zyn huis doorboorde, en zyn goederen door deze opening droeg, ten einde, om aan te wyzen, dat het tyd was, om uit Jerusalem te vlugten. Eindelyk, hy wist zeekerlyk wanneer Nebucadnezar dezelve zoude inneemen, en zeide 't zelve aan zyn medegevangenen. Het viel in 't negende jaar onder de regeering van Zedekias voor, dat deze Vorst de belegering in 't midden van den winter aanving. Jeremias verwittigde den Koning, dat de Stad ingenoomen, en hy naer Babylon zoude gevoert werden. De Koning door deze tyding in toorn ontstooken, deed den brenger vast zetten; de Egyptenaars ondertusschen een talryk leeger by een verzaamelt hebbende, om Jerusalem by te springen, verplichtten Nebucadnezar voort te trekken om hen slag te leveren. Deze tusschenkomst van rust gaf den Jooden geleegendheid, te gelooven van hun vyanden verlost te zyn, om een groote misdaad te begaan met de dienaars die hun vryheid door het Jubelfeest hadden verkreegen, wederom in boejens te slaan. 't Welk Jeremias niet konde verdraagen, zonder hen geweldig te berispen. De Egyptenaaren, die de Schriftuur by deze gelegendheid vergelykt by een gebrooken riet, de nederlaag gehad hebbende, hervatte Nebucadnezar de belegering van Jerusalem; en den honger, die hevig woedde, bracht eindelyk deze belegerde Stad in den uitersten nood. Zedekias dacht zich van achteren te redden, en verstak zich terwyl 't nacht was;

was, maar hy wierd door de Chaldeen, die hem vervolgden, achterhaald, en weder by Nebucadnezar gebracht, die als overwinnaar in de Stad trad, en dezelve uitplunderde.

UITLEGGING
VAN DE LXI. AFBEELDING.

De vuurvloed aangevoert door 't woedend Heidendom,
Treft met haar Blixemstraal Gods Tempel in en om,
En Israël betreurt haar lot in slaafsche banden.
Hier baat noch Stads geschrei, noch traanen, noch geweer;
't Roemruchtig praalgebouw stort slag op slag ter neer,
Met haar verheeven trans, pylaaren, balken, wanden.

XXV. HOOFDDEEL. Vers 8.
Den Tempel in d'asche gelegt.

ALs nu den Tempel door Salomon gebouwt, en ingewyd was, had God den Koning voor dit huis, hem opgedraagen, een eeuwige duurzaamheid belooft; de woorden Gods waren krachtig, en de belofte vastgestelt; *ik heb*, zeide God tegens dezen Vorst, *dit huis verkooren en geheiligd, op dat myn Naam daar altyd zoude zyn, myn oogen en myn hart zullen altyd over deze plaats weezen.* Maar Gods beloften, hoewel in volkoome en vastgestelde paalen begreepen, onderstelde altyd de heiligheid. Dit is een beding zonder welk alle voorrechten vernietigd zyn; 't zy God 't zelve in zyn handelingen uitdrukt, of stilzwygend voor by gaat, het zelve is altyd evenmaatig weezendlyk, en God werkt en voert zyn beloften niet uit, als naar de evengelykheid, waar mede men dezelve vervult. De Jooden hadden eenige reden zich te vleyen met de beloften van eeuwigduurendheid, den Tempel zonder eenig uitgedrukt beding gedaan, de heiligheid scheen zelfs verknocht aan den Tempel, haar Altaaren en muuren. God had een byzonder belang omze te bewaaren, om dat de Kerk aan hem verbonden was. Deze Kerk was alleen in de waereld, en alles zoude met haar vergaan. Ondertusschen, als het volk, de Koningen, de Priesters en den Hogenpriester verergerden, liet hy toe dat zyn Tempel, die men als den Zeetel van den Godsdienst en haare oeffening aanzag, door vuurvlammen verteerd wierd. Nebucadnezar had reeds de rykdommen tweemaal daar uit geligt, maar hy had het noodwendige tot den Offerdienst gespaart; het koopere waschvat, en de twee Altaaren waaren noch in weezen. Maar in de laaste beleegering voerde men alles, zelfs kooper en yzer, mede weg. Na dat men uit dezen Tempel alles wat van eenig gebruik was medegenoomen had; zonder uitzondering der messen, schaaren en het allergeringste huisraad, stak men 't vuur in dit groot en trots gebouw, 't welk den zelven dag in d'asche gelegt wierd. Deze dag was den 27ste van Augustus, die Nebucadnezar moogelyk om die reden had verkooren, om dat het een Saturdag was, hebbende twee dagen na zyn intreede binnen Jerusalem laaten voorby gaan, eer hy dit uitvoerde, 't zy om meer gelegendheid tot rooven te geeven, ofte veel eer om het Joodendom te dempen, doende hun Tempel in een dag, welke geschikt was om God aan te bidden en te offeren, door het vuur verteeren; zy begreepen niet dat hy de beveelen Gods werkstellig maakte, die de schending van den Sabbath strafte. De Paleisen hadden 't zelve lot van den Tempel. Men wierp de muuren van de Stad om ver, het woeden der bezoldelingen, ontzag geslacht noch jaaren. Den Koning, die gevangen naer Ribla weggeleid was, had met droefheid zyn kinderen voor zyn oogen de keel zien afsnyden. En, men had hem, als of hy na een zo droevig voorwerp niets meer beschouwen mocht, beide zyn oogen uitgestooken, en in Babylonien weggevoert. Dusdaanig wierden de Godspraaken der twee Propheeten vervult, die hem voorzegt hadden, dat hy den Koning van Babylon zoude zien; maar die Stad niet aanschouwen, want men bracht hem door bevel van Nebucadnezar, alvoorens van 't gezicht berooft, daar binnen. Aldus eindigde het gebied van Jerusalem: het volk van Juda wierd in een vreemd land overgevoert, verplicht onder 't juk der Afgodendienaars 468 jaaren te buigen, na dat David een aanvang van zyn Regeering gemaakt had, 424 jaaren, na dat men de grondslaagen van den Tempel gelegt had, 588 jaaren zedert de scheuring en scheiding der tien Stammen, en 134 jaaren na dat deze tien Stammen, waar van de Opperste, Samaria, in Assyrien overgevoert was geweest. Welke moest weezen de smert dier geenen, die in 't midden van dit ondankbaar en wederspannig volk noch eenige liefde voor God bewaard hadden. Zy verlooren alles met het verlies van Gods Tempel, Altaaren, Ark, en zyn tegenwoordigheid, de ontsteltenis en schaamte moesten den geenen ten uitterste smertlyk vallen, die den ondergang van den Godsdienst en den staat door de ophooping haarer grouweldaaden veroorzaakt hadden, en die altyd ongeloovig en verhard, omtrent de droevige voorzeggingen van Jeremias, dezelve als onnutte gezichten en woorden hadden verworpen. God vreesde dat de nabuurige Afgodendienaars over de deerlyken staat der Israëliten zich groothertig zouden verheugen, ende over de geheele verwoesting van een geslacht, dat hen zo meenigmaal had overwonnen, juichen. 'tZy dan om zyn volk te vertroosten, 't zy om die geslachten onder te brengen, hy deede de Stad Tyr door Ezechiel aanzeggen, dat haar ondergang naer by was, en dat hy tegens haar zoude doen opstaan een meenigte van geslachten, met de zelve ongestuimigheid, als zich de baaren van de zee verheffen, om dat zy in het bespringen van Jerusalem gezegt had, *gy die de poort der volkeren was, zyt verbryzelt geworden. En, ik zal my vervullen met den overvloed, van 't geene gy in 't verwoesten hebt bezeten.* Ithobal, de Koning van deze Stad, beeldde zich zelve in, een God van de Zee te zyn, ter oorzaak zyner scheepen, trekkende zyn trosheid uit zyn wysheid en voorzigtigheid, maar dezelve Ezechiel deed hem de ydelheid van zyn vermoogen begrypen, en voorspelde de meenigte der vreemdelingen, die hem den oorlog aandoen, en door bevel van Nebucadnezar zoude doen sneuvelen; men verstond ook uit die zelve mond, dat God het vuur in Egypten zoude ontsteeken, en dat het swaart 't zelve zoude verdelgen. Alle 't welke onder dezelve Regeering vervult is. Onderwylen trok het volk Israëls, hun overwinnaar onderworpen, na dat zy het land hunner voorzaaten ontruimt hadden, onder het beleid der bevelhebbers van Nebucadnezar op tegens Chaldea. Die Vorst had zo veel slaaven kunnen maaken, om dat ze krygsgevangenen waaren, en dat het recht van overwinning geen andere bepaalingen heeft, als die de beleeftheid 't zelve inboezemt. Ondertusschen wierden zy met meer zachtmoedigheid gehandelt, als zy verwachtende waaren; men ontnam hen alleen de geheele vryheid van in hun Vaderland te keeren, uit vreeze, dat zy wederom nieuwe beweegingen mochten maaken; men gaf hen Landschappen, die zy tot hun voordeel konden doen gelden, zommigen, door de valsche Propheeten misleid, die hen een spoedige en heerlyke wederkeering beloof-

vergaaten hun geluk en vaſtſtelling, achtende, dat het zo veel moeite voor den tyd van ſlegts eenige jaaren niet waardig was. En anderen, meer wysheid bezittende, verwachtten den tyd, die God tot hun verloſſing beſtemt had, en verzaamelden ondertuſſchen door hun arbeid en vernuft, 't geen tot hun behoudenis, en die van hunne nakoomelingen konde dienen, verzeekert, dat God wil, dat de menſchen die zyn bepaalingen niet begrypen, handelen, als of zy daar niet eens waaren, en om die redenen het natuurlyke licht en 't geen de reden hen aanwyſt, opvolgen. De overgebleevenen in Judea waaren ongelukkiger, de vluchtelingen, en die zich voor de Chaldeers hadden kunnen verſteeken, herzaamelden weder rondom Gedalia, aan wie men het beſtier van 't land had toevertrouwt; maar Iſmaël, hoewel een Jood van Koninglyken bloede, liet zich door den Koning der Ammoniten overreden, om dezen Bevelhebber te dooden, hy ging hem te Mispah vinden, daar hy zeer vriendelyk ontfangen wierd, maar, zyn geſlacht door het goed vertrouwen dat men op hem had, misleidende, en 't zelve verraadende, doodde hy het opperhoofd, en liet een gedeelte van 't volk 's anderendaags ombrengen, en geleidde het andere gedeelte naer den Koning der Ammoniten, terwyl Jothanan, die hem vervolgde, hem op de vlucht dreef, en alles 't geen hy medegeſleept had, hernam. De Jooden, wegens dit tweede ongeval mistrooſtig, vreesden dat de Chaldeers hen wegens 't geen zy gedaan hadden, noch eenmaal mochten koomen te ſtraffen; zy overleiden in Egypten te vluchten, zy pleegden raad met Jeremias, die zich daar tegens ſtelde, die hen den zeegen Gods beloofde, by aldien zy in hun vaderland bleeven, en hen met een ſchrikkelyke ondergang dreigde, zo zy den tocht naer Egypten naamen, ondertuſſchen lieten zy niet na derwaarts te verryzen, en Jeremias volgde hen aldaar. Nebucadnezar beleegerde te dier tyd de Stad Tyr, volgens de voorzegging van Jeremias. En dewyl hy in de nabuurige plaats van Judea was, overzag hy de geenen, die daar gebleeven waaren, en voerde noch 745 mannen daar uit, waar door het Landſchap door gebrek van werklieden en inwoonders, onbebouwt bleef. Tyr gaf zich met verdrag over, Ithobalus wierd afgezet, en men ſtelde een navolger in zyn plaats, die niet langer als tien jaaren geregeert heeft, des wierd de Stad gevolglyk door Rechters beſtierd. Nebucadnezar trok in Egypten, dewyl het volk tegens Aprics hun Koning was wederſpannig geworden. Hy maakte zich Meeſter van dat Land, en een aanmerklyk getal Jooden onder deze Afgodendienaars vindende, doodde hy zommigen, en verplantte de overigen in Chaldea.

UITLEGGING
VAN DE LXII. AFBEELDING.

't Gemarteld Iſraël, door Babels dwinglandy,
Word door Gods hand verloſt uit droeve ſlaverny,
Daar Cyrus is ten Throon van Perſien geſteegen;
Zyn Koninglyk bevel ſchenkt aan het Joodendom
Haar vryheid, en den roof des Tempels wederom,
Des 't naer Jeruſalem verreiſt langs velden weegen.

I. HOOFDDEEL. Vers 1.
Cyrus regeert.

(1. TEn tyde als Nebucadnezar Judea onder de Regeering van Jechonias verwoeſtte, en in 't zelfde jaar dat deze ongelukkige Vorſt naar Babylon geleid was, deede God den geen opſtaan, die zyn volk haar vryheid moeſt wedergeeven, en de Monarchie der Chaldeërs omkeeren. Deze overwinnaar was Cyrus. Men zegt, dat de waarzeggers zyn grootvader geraaden hebben, hem in zyn geboorte te laaten verſmooren, om dat hy hem van den Throon zoude werpen. Abydenus heeft een voorzegging van Nebucadnezar, ſtervende, bewaart, welke behelſde, dat een Muilezel van Perſien zyn onderdaanen onder 't juk zoude brengen, en dezelve tot ſlaaven maaken. Men had Cræſus ook voorzegt, dat hy zyn Kroon zou verliezen, als een Muilezel Koning der Meden wierd. Deze Muilezel was Cyrus, geſprooten uit twee geſlachten, geteelt door een Perziaanſche Vader, Cambizes genaamt, by Mandane, Dochter van Aſtiages Koning der Meden. Maar, daar ſchuilt zo veel bedrog en valſcheid onder de Godsſpraaken, die de Heidenen ons nagelaaten hebben, dat het moejelyk valt daar eenig geloof aan te ſlaan. Deze zyn gemeenlyk voorzeggingen onderſtelt en gedaan na de uitkomſten, die men zonder onderzoek ontfangen heeft, dewyl men dezelve in zeeker aloud ſchryver gevonden heeft. Maar Eſaias heeft zeer klaar de overwinningen en 't zeegepraalen van Cyrus, die hy by zyn naam noemde voorzien. En heeft aldus gezegt. *Zo ſpreekt de Heere tot zyn gezalfde*, te weeten tegen Cyrus, *ik heb hem by de rechterhand gevat, ik zal de Heidenen voor hem onderwerpen, ik zal voor hem treeden, en de hoekige weegen effen maaken, ik wil de koopere deuren in ſtukken ſlaan, en de grendelen verbreeken.* Eſais 45: 1.2. Daarom zegt men dat deze Vorſt door verwondering opgetoogen was, wanneer Daniel hem zyn naam liet zien, en de beloften Gods, beſlooten in een boek van een man, die lang te vooren overleden was. Hy was alleen niet die geen, die dus geſprooken had. Jeremias voorzeide de verwoeſting van Babylon, in een tyd, dat het Ryk op het hoogſte toppunt van macht en eer geklommen was. Cyrus had gantſch geen recht op het Ryk. Maar, de Koningen van Babylon en Lydien, zich onderling hebbende verbonden, om de Perſen en Meden te beoorloogen, verhoopende ligtlyk een groot Land te overwinnen; ſtelde Cyrus zich aan 't hoofd van dartig duizend Perſen, en hebbende van Cyaxares zyn oom en zyn ſchoonvader, die Daniel noemt Darius Medus, het bevel over 't gantſche Leeger verkreegen, maakte hy zich meeſter van Armenien, en het juk willende affchudden, verſloeg deze twee te zaam verbonde Koningen. De Koning van Babylon wierd in dezen veldſlag gedood. Zyn navolger, neef van Nebucadnezar, ſtierf kort, na dat hy op den Throon geklommen was, om dat de Hoofden van 't geſlacht zyn onordentlykheden niet konden verdraagen. Belſazar, die andere geſchiedenisſchryvers Nabonides en Labynetus noemen, regeerde zeventien jaaren, terwyl Cyrus zyn dapperheid door veele overwinningen deed uitblinken. Eindelyk nam hy Babylon in, en Belſazar, die nergens op dacht als zich te verluſtigen, en de vaten van den Tempel in een hoovaardig gaſtmaal te ontheiligen, wierd door twee van zyn Amptelingen gedood. Dusdaanig eindigde het Ryk der Aſſyriers, na dat het, 't zy te Ninive, 't zy in Babylon meer dan den tyd van vyfhondert jaaren geſtaan had. Darius, die de heilige Schryvers Cyaxares noemen, ſtierf kort daar na, en ontruimde, door zyn dood, aan Cyrus, die zyn neef was, alle zyn groote overwinningen, benevens het Ryk van Babylon. Dit is 't geen Eſdra het eerſte jaar der Regeering van Cyrus noemt, die met de zeventigſte en laatſte der gevangeniſ-

ſen

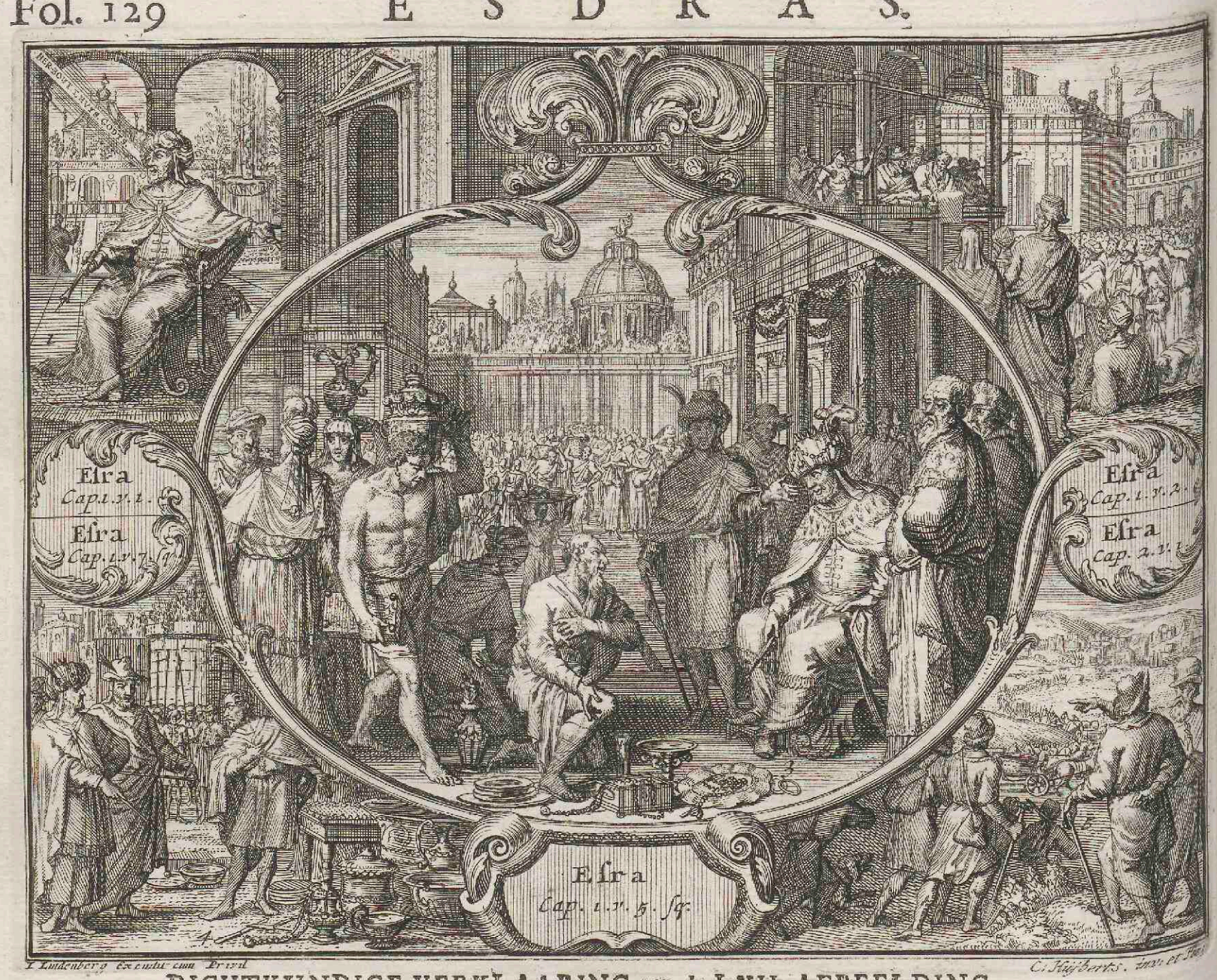

I. Lindenberg excudit cum Privil. C. Huijberts. inv. et fec.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXII. AFBEELDING.

't Gemarteld Iſraël, door Babels dwinglandy,
Word door Gods hand verloſt uit droeve ſlaaverny;
Daar Cyrus is ten Throon van Perſien geſteegen;
Zyn Koninglyk bevel ſchenkt aan het Joodendom
Haar vryheid, en den roof des Tempels, wederom,
Des 't naer Jeruſalem verreiſt langs veld en weegen.

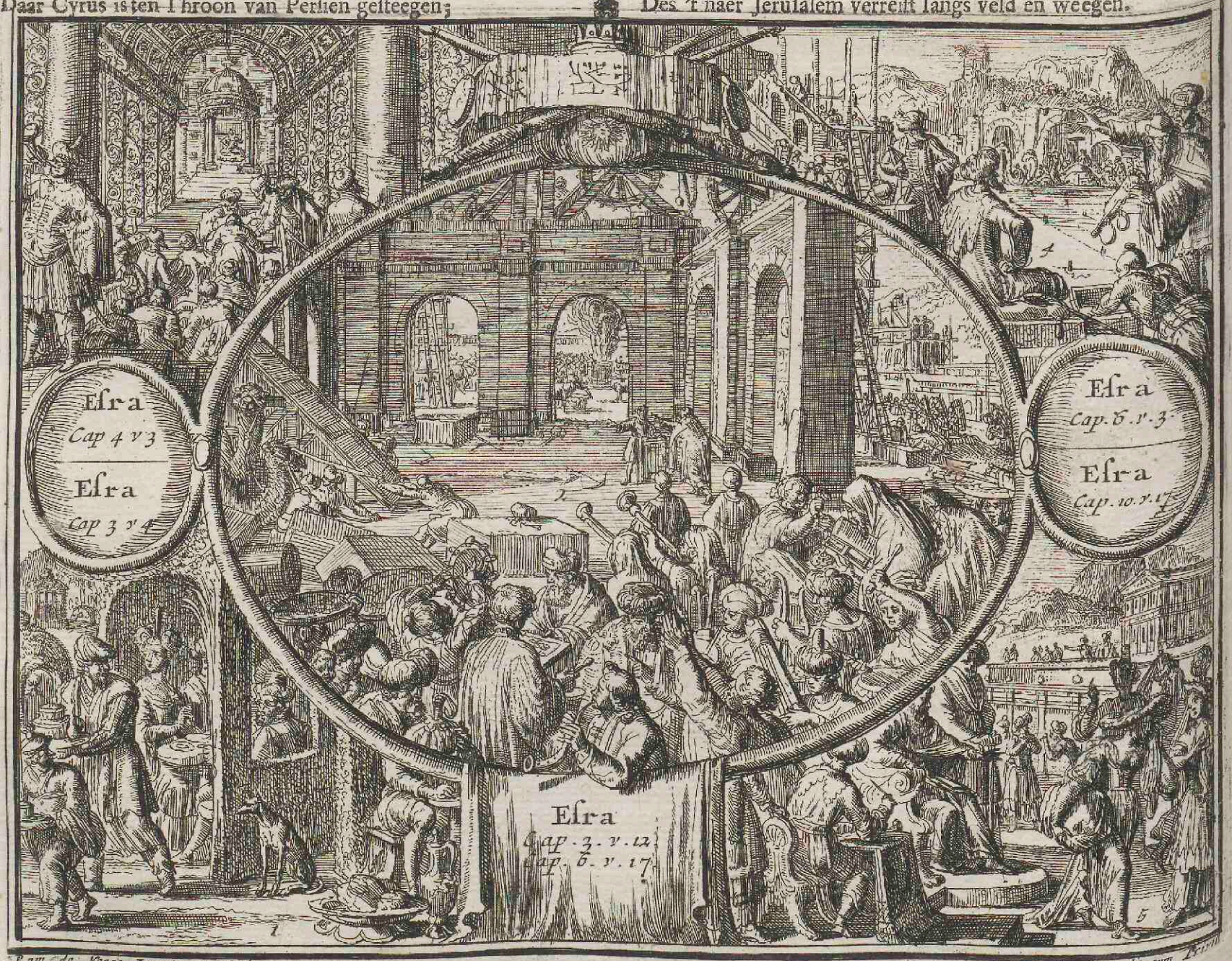

Pam. de Mode Inventor et Fecit. I. Lindenberg Excudit cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXIII. AFBEELDING.

Men viert hier 't Loover-feeſt, en offert op 't Altaar,
Herbouwt den Tempel Gods, in d'aanvang van het jaar,
Als Iſr'el wierd verloſt uit Babels boej' en banden:
Terwyl Samaria vergeefs haar laagen leid,
't Groot Koninglyk bevel voor 't recht der volk'ren pleit,
En 't vrouwlyk vreemd geſlacht verjaagt werd uit den landen.

ſen was, gereekent zedert de eerſte overwinning van Nebucadnezar onder de Regeering van Jehojakim.

Hy geeft een bevel ten voordeel van de Jooden. Vers 2.

(2.) Daniel, die den Propheet Jeremias geleezen, en nauwkeurig nagereekent had de jaaren der ellenden en den tyd van de ſlaaverny, door hem aangeteekent, begreep lichtlyk dat de tyd van verloſſing naderde, om welke reedenen hy geen ſpys nuttigde, en het uitmuntend gebed tot God ſtortte, 't welk hy ons in zyn geſchriften heeft nagelaaten. Een Engel berichtte hem, dat hy zich zelve niet misleidde. De ſlaaverny eindigde door een openbaare verklaaring die Cyrus gaf, in het eerſte jaar, als wanneer deze beruchte Monarchie der Perſen en Meden een aanvang nam. Zyn bevel gaf de Jooden de vryheid wederom naer Jeruſalem te keeren, en bezit van hun Land en Stad te neemen, en hun Tempel te herbouwen.

De hoofden der gevangen zittende bieden zich aan. Vers 5.

(3.) 't Bevel was zo haaſt niet afgekondigt, of de Jooden bevlytigden zich t'eenemaal om hun wederkeering te bezorgen. Zommigen verwachtten met ongeduld naer 't beteekende oogenblik, om zich op de vergaaderplaats te laaten vinden, en verhaaſtten zich door hun verlangen; anderen zich inbeeldende dat het een droom was, konden niet gelooven 't geen zy zagen. Zommigen gevoelden een vreugde met droefheid vermengt; het denkbeeld van weder te keeren verwekte vrolykheid in hen, en het gevoelen van hun ellende droevige bekommeringen; van alles ontbloot zynde, wiſten zy niet, hoe zy zich zouden kunnen herſtellen in een verwoeſte plaats, daar zy niets konden toevoeren; yder een verkocht 't geen hy in ballingſchap verkreegen had, ten einde om de herſtelling van hun huisgezin en Tempel krachtiger voort te zetten. Welke onderſcheidentlyke beweegingen zag men in de gemoederen dezer gevange meenigte! De hoofden der gevangenen ſtelden zich voor Cyrus, om zyn beveelen te ontfangen. Daar was den Hoogenprieſter Joſua, Zoon van Joſedec, die in de rechte linie van Eleazar, de Zoon van Aaron, afdaalde. Daar was mede Sesbazar, die Cyrus verkoor om 't geſlacht te geleiden. Deze was Zorobabel die een anderen naam voerde, of veel eer in de Chaldeeſche taal, aan het Hof van Cyrus Sesbazar genaamd wierd, het onderſcheid van taalen een zo wonderbaarlyke verandering in de naamen maakende, dat het onmooglyk is hen te kunnen herkennen. Deze verandering der naamen veroorzaakt niet alleen zwaarigheid in de heilige geſchiedenis, maar, zy verwekt twyffeling over de vervullingen der voorzeggingen. Onderwyl is daar niets, als 't geen zeer gemeen is, te vinden. De naamen veranderen naer de taalen.

Aſtibaras was by de Meden dezelve perzoon als de Cyaxares der Grieken. Apandes was mede Aſtiages, de Vader van Mandarius by de Perſen. Ochus en Darius zyn een en dezelve Prins, Sardanapalus word by *Euſebius Tonos Concoleros* genoemt. Ziet men zelfs in de heilige Geſchiedenis niet, dat Oſias zomtyds Azarias genoemt is, en dat Eliachim en Jehojachim een en dezelve perzoon zyn.

Men kent niet zonder moeite de Italiaanſche en Franſche Schryvers, om dat zy zich volgens de Latynſche wyze hebben willen noemen. De duiſterheid word ondoorgrondelyker, als men zyn naam uit de Griekſche taal wil trekken. De verandering der naamen maakt de menſchen in de hedendaagſche taal, gelyk in de oude, onkenbaar. Men moet zich dan niet verwonderen, dat Zorababel onder de Jooden, Sesbazar onder de Chaldeers is, dat Aſſuerus verſcheiden naamen heeft, by verſcheide geſlachten naer zy geſprooken hebben, of dat Belsazar door zommigen Nabonides, en door anderen Labynitus genaamt is geworden, de geenen, die daar uit hun twyffelingen trekken tegens de vervulling der Goddelyke Oraculen, zyn zeer onkundig in het onderſcheid der taalen, of veel eer gelaaten zy zich dezelve niet te kennen, ten einde om een verblindende zwaarigheid tegens de Schrift uur te maaken. Het is om hen voor te koomen, dat wy hier deze aanmerking doen, dewyl de verſcheide naamen van Zorobabel een gevoelig bewys zyn; en waar aan wy gantſch geen belangen hebben.

Men geeft hen de vaaten van den Tempel wederom. v. 7.

(4. De goedheid van Cyrus bleef daar niet by; hy beval, dat men den Jooden de rykdommen, die men uit den Tempel gerooft had, zoude wedergeeven, benevens de vaaten, die men tot haar gebruik geheiligd had; men haalde dezelve uit de ſchatkaamer, en Tempel van Belus, daar Nebucadnezar dezelve geplaatſt had, om daar mede zyn Afgod huldiging te doen, en men gaf ze weder by rekening aan Zorobabel over.

II. HOOFDDEEL. Vers 1.

De Jooden bereidden zich tot den optocht.

(5). Eindelyk vergaaderden de Jooden zich om derwaarts te trekken, daar wierden vyftig duizend gevonden, die uit Chaldea toogen, om zich in hun Vaderland weder te herſtellen; waar uit zy zeventig jaaren te vooren weggevoert waaren. Deze wederkeering was de eenigſte genaade niet, die God zyn volk bewees; niet vergenoegt zynde met een tydelyke verloſſing, wees hy den tyd aan als zyn Zoon moeſt verſchynen, ten einde om 't geſlacht van de ſlaaverny des Duivels, oneindig wreeder, als die der Chaldeers, weder vry te koopen. Hy openbaarde Daniel, dat deze uitkomſt zich zoude vervullen ten einde van zeventig weeken der jaaren.

UITLEGGING
VAN DE LXIII. AFBEELDING.

Men viert hier 't Loover-feeſt, en offert op 't Altaar,
Herbouwt den Tempel Gods, in d'aanvang van het jaar,
Als Iſ'rel wierd verloſt uit Babels boej' en banden:
Terwyl Samaria vergeefs haar laagen leid,
't Groot Koninglyk bevel voor 't recht der volk'ren pleit,
En 't vrouwlyk vreemd geſlacht verjaagt werd uit de landen.

III. HOOFDDEEL. Vers 1.

Het Feeſt der Tabernakelen.

(1. HEt eerſte, daar Zorobabel zorg voor droeg, was het Altaar Gods weder op te rechten. Twee oorzaaken verplichten hem om dit werk te verhaaſten, te weeten, de jeloersheid der nabuuren, die zich tegen dit oogmerk konden ſtellen, en de erkentenis, welke men God ſchuldig was, die zyn volk de vryheid, Vaderland en Godsdienſt had wedergegeeven. Het Altaar was naauwlyks gebouwt, als wanneer men het Feeſt der Tabernakelen vierde. De Heilige Schryver konde den brandenden yver en algemeene aan dacht van 't volk van Iſrael niet beeter aanwyzen, als, met te zeggen, dat het zich te Jeruſalem verzaamelde, *als of 't maar een menſch alleen geweeſt was.* Niemant ontbrak in de vergaadering. De verafgelegendheid der Steden, de armoede der inwoonderen, en de liefde tot een noodzaakelyke ruſt der volkeren, van nieuws aan weder geſtelt,

geſtelt, beletten hen niet de reize derwaarts aan te neemen. Men kwam met zucht, en een vaſte brandende yver binnen Jeruſalem. De beginzelen der Godsdienſtpleeging zyn gemeenlyk voortreffelyk; het hart, door nieuwe voorwerpen getroffen, gevoelt eenige beweegingen, en vertoont krachten, die 't zelve in 't vervolg niet wel onderſchraagt. De weldaaden Gods worden vergeeten, hun eerſte indruk verflaauwt, maar, het inwendig verderf werkt altoos krachtig: men zal daar van in 't gevolg niet als te veel voorbeelden kunnen aanſchouwen.

Verwondering en traanenvloed over den Tempel. v. 12.

(2.) Men herbouwde mede den Tempel, die zeer veel van die van Salomon, zo in ſchoonheid en heerlykheid, als wel grootheid verſcheelde. Cyrus had de goedheid gehad, hen het beſtek te maaken; en zo men 't zelve gevolgt had, zoude dezelve driemaal wyder, als die van Salomon geweeſt zyn. I. Boek der Koningen 6: 2. Eſdra 6: 3. Het is niet denklyk, dat 'er eenig misſlag in het Cyfer getal zoude ingeſloopen zyn, want de wetten en geboden van de Koningen der Perſen onwederroeplyk zynde, wierden dezelve nauwkeurig in de Regiſters beſchreeven. Maar, het beſtek van dezen Vorſt, te wyd in den omtrek zynde, konde door de Jooden niet gevult worden, dewyl zy van alles, 't geen tot de oprechting van zo een groot gebouw vereiſcht wierd, ontbloot waaren. Het onderſcheid der twee Tempels was d'oorzaak, dat de oude mannen, die zich den eerſten te binnen brachten, en deze tweeden ziende, in traanen ſmolten. De vrolykheid der geenen, die nimmermeer Tempelen, Altaaren noch Offerhanden gezien hadden, en die voor de eerſtemaal de prachtige ſtaatſie der Mozaiſche plechtigheden zagen, wierden geſtoort door het geſchreeuw en de jammerklachten der anderen, die den Tempel Salomons betreurden. Inderdaad, deze Vorſt voerde een volkoome regeering over zyn Landen, hy leide ſchattingen op naer zyn luſt en believen, en gebood over de rykdommen zyner volkeren, in plaats dat de Jooden uit hun ſlaaverny verloſt, niets konden betaalen, als uit hun noodzaaklykheden, en niemand over hen gezags genoeg had, zulks af te vorderen. Salomon had een wonderbaarlyk getal inwoonders in zyn Ryk, waar van zeſtig duizend aan den Tempel werkten, en gevolglyk door een gelyk getal afgeloſt wierden. Maar de geheele meenigte van 't volk, 't welk uit Babylon wedergekoomen was, bedroeg niet meer als vyftig duizend menſchen, die alle tot dit werk niet konden aangevoerd werden. David had voor zyn zoon by naer onafmeetelyke ſchatkaamers tot het Huis Gods verzaamelt, en 't goud was ten tyde zyns zoons zo meenigvuldig als de ſtraatſteenen te Jeruſalem, hy zond zyn vlooten naer de verafgelegenſte geweſten, om het zeldzaamſte en dierbaarſte 't geen daar te vinden was, mede te voeren, in plaats dat het zilver ten tyde van Zorobabel zeer zeldzaam was. Wel is waar, dat Cyrus in de onkoſten mededeelde; maar, de afgelegendheid van 't Hof, en de gierigheid der Beamptten, die 't geld uitdeelden, en die zich van 't zelve een gedeelte toeeigenden, waaren d'oorzaak, dat men daar van elders te kort kwam. Men durfde den Vorſt meenigmaal niet laſtig vallen, of zyn ſchatkiſten en milddaadigheid niet uitputten. Het Cederhout, dat men, in ſcheepen gelaaden, tot aan Joppe bracht, en van daar met waagens naer Jeruſalem voerde, was zedert Salomon veel zeldzaamer op den berg Libanon geworden, daar de Reizigers hedendaags weinig overig vinden. Men zag in den tweeden Tempel niet, 't welk zo wonderenswaardig in den eerſten had uitgeblonken, in welkers opbouw men *niet een ſlag van den haamer gehoord had.* De ſteenen waaren daar ter plaats gehouwen, om dat men dezelve nergens anders konde bewerken. En den uitvoerder der gemeenmaakingen, heeft een groote misſlag begaan, dewyl hy in 't bevel van Cyrus heeft geſtelt, dat men drie laagen ongehouwen ſteenen in dit gebouw gelegt had, daar de bepaaling in 't oorſpronglyk geſchrift recht het tegendeel beteekent. Eindelyk, men ſtelde de bekwaamſte werkluiden aan, en moogelyk heeft Cyrus, die een gedeelte van de onkoſten droeg, eenigen daar toe beſchikt; ondertuſſchen leeſt men niet, dat zy met den Geeſt Gods vervult waaren, gelyk Bezaleël en Ahaliab, ten tyde van Mozes.

IV. HOOFDDEEL. Vers 1.

Argliſtigheid der Samaritaanen.

(3.) De Kerk had altoos rondom haar vyanden, aan wie noch kunſt noch wakkerheid ontbrak. De vreemdelingen, die zich in Samaria nedergeſtelt hadden, nayvrig zynde, den Tempel herbouwt te zien, beſlooten dit onderneemen te dwarsboomen. De Duivel herſchept zich meenigmaal in een Engel des lichts, en hy is een dier kunſtenaars, wie 't beſt gelukt, om dat zyn raadſlagen 't minſte achterdocht baaren. De Samaritaanen vynſden denzelven yver en zucht voor 't Huis Gods als de Jooden te hebben. Zy boden hun dienſt aan, denkende, dat de werkluiden dezelve uit noodzaaklykheid met vermaak zouden aanneemen, en dat ze duizend middelen zouden uitvinden, om 't werk op te houden. Den liſt en aanſlag wierd ontdekt; Zorobabel wilde zich met geen volkeren vermaatſchappen, die geen ander oogwit hadden, als hen te bedriegen.

Bevel van Cyrus hernieuwt.

(4.) Dit eerſte oogmerk verydelt zynde, wonnen zy op haar zyde eenige bedienden van Cyrus, die hun goedwilligheid voor de Jooden ſtremden. Deze Vorſt, den ouderdom van zeventig jaaren bereikt hebbende, ſtierf, hy wierd in een veldſlag tegen Tomiris omgebracht, terwyl Xenophon, na dat hy zeven jaaren als Monarch over 't Ooſten 't gezag gevoert had, hem op zyn bed deed ſterven. Hy liet een gedeelte van zyn Ryk zyn zoon na, die de Heilige Schryvers Aſſuerus, en de waereldlyke Cambyſes noemen. Dewyl hy zeden en genegentheden had, welke van zyn vader zeer verſchillende waaren, vonden de vyanden der Jooden by hem groote toegang. Smerdis de wyſe, die met het Ryk den naam van Artaxerxes aanvaarde, onder de Perſiaanen zeer gemeen, ſcheen milddaadig en goedertier te zyn. Maar, 't zy hy aan de nabuurige volkeren van Judea wilde behaagen, 't zy hy verzeekert was, dat de Jooden een geeſt van wederſpannigheid en oproer in den boezem voedden, en dat zy van Jeruſalem een veſting, en van den Tempel een Kaſteel wilden maaken, brak hy 't werk af. Deze wyze heeft weinig maanden geregeert, en Darius door het brieſchen van zyn paard op den Throon geklommen, hervatte men den Tempelbouw, om dat men niet geloofde de beveelen van een Tyran, die geſtorven was, te moeten nakoomen. De Propheeten moedigden het volk en de werklieden aan; men beſchuldigde hen wegens misdaad, om dat zy zonder macht en toeſtemming daar mede voortgingen; zy brachten tot hun voordeel het bevel van Cyrus by, dat onwederroeplyk was. Darius, die zyn dochter getrouwt had, en die zyn gedachtenis groote eerbied toedroeg, wilde zich wegens deze daad verklaaren. Dit bevel was

verleid

verleid, of veel eer vergeeten; maar, men vond het eindelyk in de gerichtsschryfplaats van Ecbatane. 't Welk in de Jooden een groote vreugde verwekte, en hun vyanden met schaamte bedekte, gedwongen zynde het gebod van hun Vorst te gehoorzaamen, hielpen zy tot den Tempel-bouw, welke zy hadden willen verwoesten.

X. HOOFDDEEL. Vers 1.

Wederzending der vreemde vrouwen.

(5.) Maar, het volk zondigde. Want, in weerwil van de verbintenis hunner Godsdienst, liet het niet na zich met afgodische vrouwen te vermengen, welke men by de nabuurige geslachten ging zoeken. Esdra, die ligtlyk de gevolgen dezer wonderlyke huuwelyken voorzag, alwaar de ongeloovige vrouwen gemaklyk van het geloof hunner mannen zeegenpraalen, gebood een algemeene scheiding; het volk gehoorzaamde, om dat het door Gods kastydingen gedrongen was, die hen met hongersnood dreigde. De Priesters hadden 't volk een kwaad voorbeeld gegeeven; hun bediening bevrydde hen echter niet van het oordeel, noch den Wet. Zy gehoorzaamden zo wel als de anderen, en, hoewel men zeer veel kinderen uit deze onwettige huuwlyken verwekt had, liet men niet na dezelve te verlaaten. Eenige Godgeleerden besluiten hier uit, dat de ketstery het huuwlyk vernietigt; maar, het grootste gedeelte der Christenen hebben niet geloofd, dat de Wet aan de Israëliten tegens de vreemde vrouwen gegeeven, hen verbond; men ziet zelfs, dat de aloude Jooden dikmaals in de Wet uitvluchten gezocht hebben, die God niet verworpen heeft.

Inderdaad, Absalon was van een ongeloovige vrouw gebooren, welke David getrouwt had. De Jooden, die met alle geweld d'eer van Salomon willen bewaaren, die zyn Paleis met afgodische vrouwen en byzitten opvulde, houden staande, dat hy daar van zo veel Proseliten maakte. Maar, men kan de Heilige geschiedenis niet baarblykelyker bestryden; want, verre van daar, dat Salomon de kenniss van een waaren God aan dat wonder groot getal van vrouwen, welke hy had, inboezemde; deeden de liefde en achting, welke hy voor heur had, hem God verlaaten, om zich in een groote afgodery te storten, by aldien 't voorbeeld van deze Vorst bewyst, dat de tegenstrydige huuwlyken niet altyd strenglyk gedoemt waaren; hy leert het mede, dat die huuwlyken ten oppersten gevaarlyk zyn; dusdaanig hadden de hervormers van't aloud Israël reden om die misbruiken te verbeeteren, waar van de gevolgen aan den Godsdienst en de Kerk doodelyk zouden kunnen geweest zyn.

UITLEGGING
VAN DE LXIV. AFBEELDING.

Des Konings schenker houd vast om zyn vryheid aan,
Die hy verkrygt. Hy looft met zuchten traan op traan,
Als hy Jerusalem bespiegelt en haar wallen,
Die 't uitgetoogen zwaard met yver weer herbouwd;
Wyl Esdra 't volk de Wet van Gods Propheet ontvouwd.
Men schent den Sabbathdag, tot snood misdryf vervallen.

II. HOOFDDEEL. Vers 2.

Nehemia verzoekt mede weder te moogen keeren.

(1.) ARtaxerxes, bygenaamt *Langhand*, bezat een groote en heerlyke ziel, en was boven al zachtmoedig en goedertierend. Hy had alreeds Esdra naer Jerusalem wedergezonden, om de Jooden in de Wet te onderwyzen. Nehemia, in dienst van dezen Vorst gebleeven, was mede geneegen om zyn Vaderland en broederen te zien. Hy brandde van zo een heevig verlangen, dat zyn weezen daar van ontdaan was. De Koning, wiens schenker hy was, zulks merkende, had de goedheid hem daar van de reden af te vorderen. De Koningin, dewelke een aloud Geschiedenisschryver Damasia noemt, voegde zich daar by; hy ontvouwde hem de redenen van zyn hartzeer, waar op de Vorst hem de vryheid gaf, om de reis aan te neemen. En hy stond hem het beruchte bevel toe, waar van men begint de zeventig weeken der jaaren van Daniel te tellen, tot de toekomste van den Messias. De geenen, die de weeken van dezen Propheet aanvangen, van het bevel van Cyrus af te rekenen, zyn verplicht de Monarchie der Persen te verkorten. En dit is de geheimenis, die de Jooden gevonden hebben, die deze Monarchie geen langer stand, als twee-en-vyftig jaaren toeschryven; ten einde om een rekening te verwerpen, die hen lastig valt, en waar door men hen overtuigt, dat de Messias gekoomen is. Anderzints, waaren de eerste beveelen, die door Cyrus en zyn navolgers gegeeven waaren, volgens heur geheelen inhoud niet uitgevoert geweest, als dat van Artaxerxes, door welkers macht Jerusalem geheel herbouwt is geworden. En tellende, gelyk men gemeenlyk doet, de zeventig weeken van het twintigste jaar van dezen Vorst, in welke tyd Nehemia een zo voordeelig bevel voor zyn geslacht verkreegen heeft, valt het gemaklyk na te rekenen, dat den Messias niet op die tyd moest verschynen, als Jesus Christus is gekruist geworden.

Hy ziet Jerusalem met smarten en Traanen. Vers 13.

(2.) Nehemia trok onophoudelyk naer Jerusalem, alwaar hy voorwerpen van smarten en traanen vond, in plaats van vreugde, welke hy verhoopt had; hy was minder door 't vermaak geraakt, in een gedeelte van de Stad gebouwt, en den Tempel sterk gevordert te vinden, als wegens de wanorderen, die hy in verscheide plaatzen zag. De muur van Jerusalem was omgesmeeten, 't zy de Chaldeers, toen zy de Stad ingenoomen hadden, eenige stukken daar van, die noch in wezen waaren, nagelaaten hadden, en Nehemia aan de eerste verwoesting deed gedenken. 't Zy de vyanden der Jooden, die meenigmaal hun werk weerhielden en afbraaken, daar eenige openingen in gemaakt hadden Men bespeurde aldaar groote onachtzaamheid van de zyde des volks, die de byzondere belangens voor de algemeene van 't geslacht stellende, Paleizen en trotsche huizen gebouwt hadden, terwyl het de muuren van Jerusalem liet vervallen blyven.

IV. HOOFDDEEL. Vers 16.

Men herbouwt met het zwaard in d'eene en den troffel in d'andere hand.

(3.) Nehemia wilde deze wanordere herstellen, het volk krachtig aanmoedigende, om volgens hun vermoogen, de noodzaakelyke voorberydzelen vaardig te maaken; maar, daar ontstonden nieuwe zwaarigheden. De Samaritaanen, ondersteunt door die geenen, die over dat Land in den naam van den Koning der Persen 't gezag voerden, spanden al hun krachten in, om den voortgang van 't werk te beletten, zy besprongen aanstonds de zwakke Jooden, om dat ze zaaken ondernaamen, die boven hun vermoogen waaren; zy vergaaderden heimelyk eenige hoopen volks, en lieten ze voorttrekken, ten einde, om de werkluiden te overrompelen en te vermoorden. Nehemia, van hun oogmerk bewust, verydelde 't zelve, het volk in waapenen brengende, en al de werkluiden verplichtende het zwaard in d'eene hand te neemen, om den vyand af te keeren, en den troffel in d'andere om met bouwen te volharden. Saneballat opgewekt beschuldigde de Jooden, dat

zy een opſtand tegens hun weldoender ſmeedden, en dat zy de muuren van Jeruſalem alleenlyk herſtelden, om beeter in ſtaat te zyn een beſpringing te onderſteunen. Hy wilde van Nehemias doen gelooven, dat hy den Titul van Koning, die men hen alreeds gaf binnen Jeruſalem, hadde aanneemen, en dat zyn oogmerk was dat gezag zich aan te maatigen. Hy kocht een vrouw om, welke zich een Propheteſſe liet noemen, en vynsde Saneballat te bedriegen, en door den byſtand Gods, het oogmerk dat men tegens Nehemia geſmeet had, te voorzien, ten einde om hem door deze ſchrik te verbinden; een ſchuilplaats in den Tempel te zoeken, 't welk het volk zoude den moed benoomen, en God beledigt hebben. Nehemia ontdekte het bedrog dezer menſchen, door't geld van zyn vyand omgekocht. Maar hy had een ander voorwerp om te treuren. De geenen, die voor God arbeiden, zouden gelukkig zyn, zo zy niemand, als de vyanden van buiten hadden te beſtryden, de yver van den Godsdienſt, die ons aanmoedigt, verwekt haar zoorten van vyanden. Het volk, waar van men 't Opperhoofd is, verdubbelt de liefde. Men is door de toeſtemming dier geenen, die ons omringen, verſterkt, maar, als de vyanden van binnen zyn, en zelfs het volk, voor wie men arbeid, zich moejelyk maakt, t'onvreeden is, toornig word, murmureert en opſtaat, heeft men een byzondere deugd en kragt van nooden, om deze proef door te ſtaan, Nehemia verdroeg zulks, het volk, 't welk hy belaſtingen opgelegt had, konde dezelve niet betaalen, het klaagde daar over met zo veel meer redenen, om dat het verplicht was hun Landeryen en Wyngaarden te verpanden, en hun kinderen, om brood te krygen, in ſlaverny te zenden. Nehemia, dien deze klachten aangedient wierden, wees aan, dat hy nimmermeer het geſchenk afgevordert had, 't welke den beſtierder van 't Land toebehoorde; en dat hy 't nooit zoude afvorderen; hy verplichtte de andere Amptenaaren zulks na te volgen, en meer zachtmoedigheid omtrent een verarmt volk te gebruiken. Hy maakte een Wet daar van, en *ſchudde zyn mantel af, by maniere van vervloeking en bezweering*, tegens die niet zoude gehoorzaamen; biddende dat God de wederſpannelingen uit zyn Huis en Tempel zoude verdryven. Het volk, te vreeden zynde, hervatte het werk; en den muur wierd *in twee-en vyftig dagen voltooit*. Men behoeft zich niet te verwonderen, dat zo een groot werk in zo weinig tyds gemaakt wierd, om dat de grondſlagen van den voorigen muur, die de Chaldeërs omgeworpen hadden, noch in wezen waaren, en om dat wy alreeds aangemerkt hebben, dat zy een groot gedeelte daar van hadden ongeſchonden gelaaten, zo dat men alleenig behoefde 't een aan 't ander weder te voegen, gelyk Nehemia zegt.

VIII. HOOFDDEEL. Vers 1.

Eſdra leeſt de Wet.

(4.) Dit was niet genoeg, de onderdaanen een verzeekerde verblyfplaats te geeven, hy moeſt hen in de Wet onderwyzen, die zy vergeeten of door onachtzaamheid verzuimt hadden. Eſdra, die wederom uit Chaldea met dit oogmerk gekoomen was, verzaamelde het volk, en las het zelve op een heerlyken dag alle de Geboden voor. De geenen die willen, dat alle de voorſchriften van de Wet verlooren waaren, en dat Eſdra verplicht was een nieuw Boek daar van zaam te ſtellen, ten einde om 't zelve het volk voor te leezen, haalen een zaak aan, die zelfs geen ſchyn van waarheid in zich beſluit; men ſteunt op 't gezag der Vaders; en de heedendaagſche naauwkeurige Onderzoekers maaken daar voor zich een plicht van, om deze nieuwe ongehoorde meening ſtaande te houden. Men zoude mooglyk van gevoelen veranderen, by aldien men het merkteeken van den Joodſchen Godsdienſt zonder voroordeel beoeffende. Deze Godsdienſt met zeden en plechtigheden belaaden, welke een invloejing op alle de leevens bedryven zo wel der gemeene menſchen als die der Prieſters hadden, en die 't zaad, de ſpyze, de kleederen, en de handelingen der mannen, vrouwen en kinderen regelde, verplichtte yder in 't byzonder, om de Wet by naer altyd in de hand te hebben, om dezelve niet te ſchenden. De Heilige Boeken beſlooten niet alleen de plechtigheden, welke in den Tempel werkſtellig gemaakt wierden, yder moeſt in 't byzonder de zoorten der dieren, die hy vermocht te eeten, kennen, beneevens de wyze op welke het den hals moeſt afgeſneeden worden, gekookt enz. De voorſchriften van de Wet moeſten dan in alle de huizen gevonden worden, om aldaar de menſchen in hun gedrag geduurende het leeven, en zelfs na de dood, tot een richtſnoer te dienen. By aldien de Wetboeken zo gemeen waaren, was het onmooglyk, dat zy alle verlooren gegaan waaren. Men deed alstoen de Heilige Boeken den oorlog niet aan, gelyk men zedert gedaan heeft; dusdaanig nig konden de inwoonders, die Salmanaſſar overvoerde, die boeken in hun volkplantingen medeneemen. By aldien zy alle die vryheid niet zouden gehad hebben, moeſten de geenen, die in een groot getal in 't Land overig bleeven, de afſchriften verzaamelen, welke men overgelaaten had, en dezelve tot hun gebruik bewaaren, het was by naer onmooglyk, dat men by vervolg eenige rollen den geenen toezond, die zich eenigermaaten in Chaldea ter neder ſtelden, en hun Godsdienſt bewaart hadden. By aldien 't waar zoude zyn, dat daar geen afſchrift van de Wet onder de bewoonders van de tien Stammen overgebleeven was, en dat zy door bevel van Salmanaſſar verbrand geweeſt waaren, vonden de geenen, die het Paaſch-feeſt te Jeruſalem gingen vieren, aldaar de Heilige Boeken weder, en brachten dezelve wederom tot zich; dewyl zy Godvruchtigheids genoeg hadden, om den ſcheuringzuchtigen geeſt uit te dooven, en te Jeruſalem te gaan aanbidden, moeſten zy met krachtiger reden de Wet van Mozes beminnen, welke zy met de Jooden van Jeruſalem gemeen hadden. Die afſchriften waaren niet meer te Jeruſalem, als 't zelve ingenoomen wierd; dusdaanig, by aldien alle de Heilige boeken onder Nebucadnezar zouden weggeraakt zyn, zoude men eenige afſchriften in 't Ooſten, werwaards de tien ſtammen gevoert geweeſt waaren, of in Judea, by de geenen, die na de wegvoering, door Salmanaſſar gedaan, en die te Jeruſalem 't Hoogefeeſt vierden, weder gevonden hebben.

Maar, 't is onmoogelyk, dat de afſchriften van de Wet alle in het verbranden van den Tempel weggeraakt zyn. Men beeld zich gemeenlyk in, dat deze gevangenis in een dag voorviel, maar, zy had drie verſcheide tyden. Want, Jehojachim liet Jeruſalem inneemen, en alstoen ſleepte men eenige perzoonen van 't Koninglyk geſlacht mede, en Daniel was een der gevangens. Meent men, dat Daniel, noch andere gevangens, die men met genoegzaame beleeftheid handelde, gantſch geen zorg en droegen om het Wetboek meede te voeren, om zich in hun tegenſpoed te vertrooſten? Dat zyn onachtzaamheden, welke men niet begrypen kan, en echter niet nalaat de Heiligen toe te ſchryven. Maar, by aldien zy wezendlyk zouden zyn, kan zulks wel meenigmaal geſchieden, en die met Jechonias overgevoert wierden, hebben die al te zaamen, zonder eenige uitzondering, de-

zel-

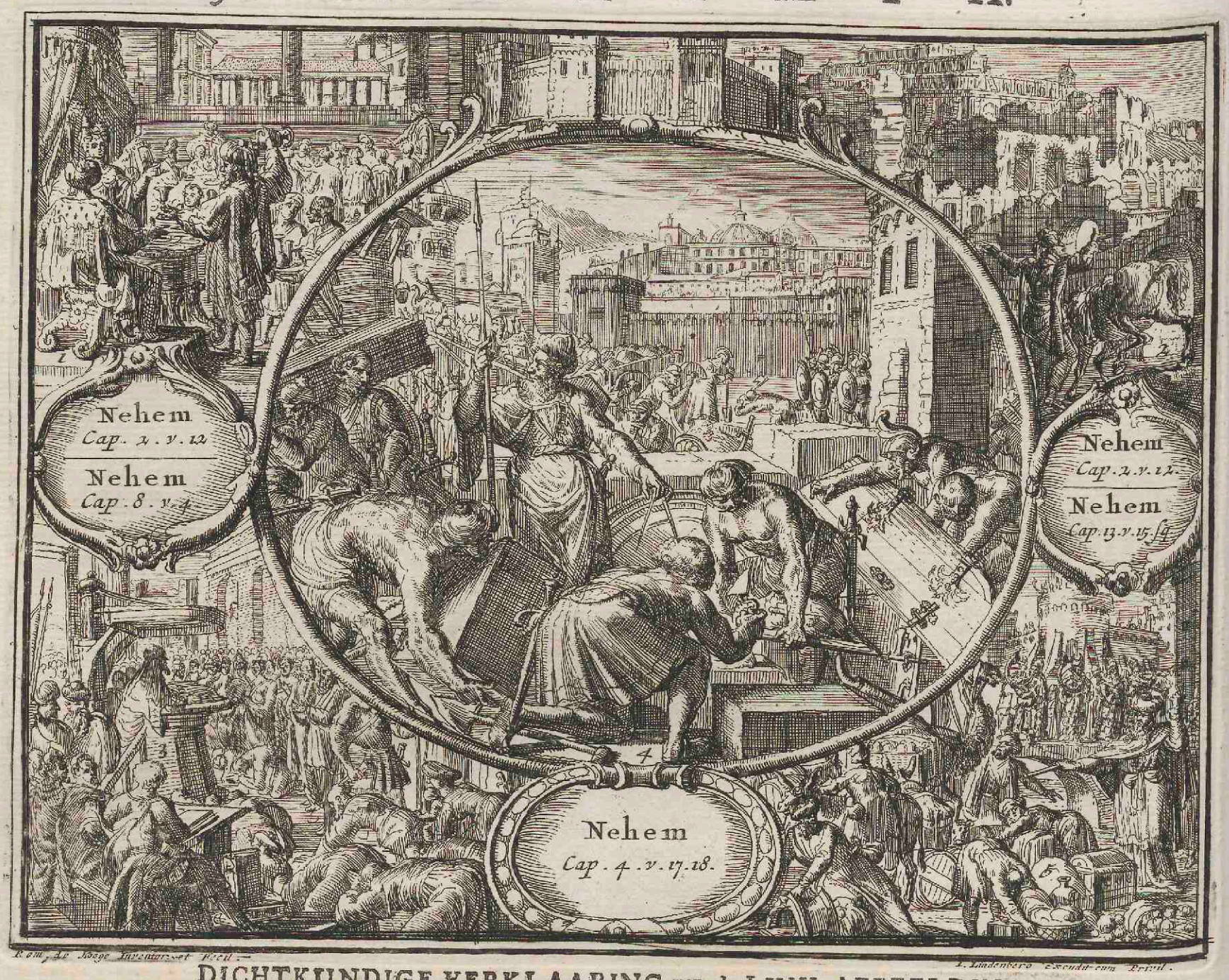

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXIV. AFBEELDING.

Des Konings ſchenker houd vaſt om zyn vryheid aan;
Die hy verkrygt. Hy looſt met zuchten traan op traan,
Als hy Jeruſalem beſpiegelt en haar wallen,
Die 't uitgetoogen zwaard met yver weer herbouwd,
Wyl Eſdra 't volk den Wet van Gods Propheet ontvouwd;
Men ſchent den Sabbathdag, tot ſnood misdryf vervallen.

zelve verachting voor de Wet gehad, welke de richtsnoer van hun gedrag moest zyn? Schoon zelfs de schrik en de moeijelykheid van de reis hen al te zeer belemmert hadden, om aan de Wet van God te denken, dachten zy ten minsten niet aan dezelve na hun aankomst in 't Oosten? Alwaar zy, met de afgodendienaars vermengt, Gods beveelen, en de geschiedenis van hun geslacht om zich te onderschraagen, noodig hadden. Daar waaren mannen, gelyk Tobias, in liefde Gods en des evennaasten brandende, die hun leeven voor de Godsdienst bloot stelden; en beminden al die Heiligen aldaar hun Godsdienst zonder boeken en zonder verlangen van dezelve te leezen, ofte te kennen, of daar van de kennis te onderhouden, en tot hun kinderen te doen overgaan? De verscheide gezantschappen, welke Zedekias tot Nebucadnezar zond, verschaften een voordeelige geleegentheid aan de Jooden van Jerusalem, om de Wet aan hun broeders te zenden, by aldien 't waar was, dat zy daar van gantschlyk beroofd waaren. Jeremias bediende zich van deze geleegentheid, om hen hun plicht indachtig te maaken, en dacht hy niet om hen een afschrift van de Wet toe te zenden, zonder welke zyn bestraffingen onnut zouden zyn? Eindelyk, wanneer Nebucadnezar Jerusalem innam, hadden de inwoonders van deze groote Stad drie verscheide noodschiklykheden, d'eenen, wierden in 't Oosten weggevoert. Zwoeren al die geslachten, welke men met hun goederen, nasleep en noodwendige huisraad medesleepte, om de Wet te vergeeten, en de minste gedachten niet te hebben, om dezelve te onderhouden? Maar, daar bleef een groot getal van overig, waar aan men de vryheid van 't geweeten liet, en, in der daad, zy bewaarden het Joodendom, en wierden niet belet de Wet te leezen, dewyl zy in de plaatzen bleeven. Zy koston zich van alle de afschriften bedienen, welke de verstrooide geslachten zo onachtzaam verlaaten hadden. Eindelyk, een derde gedeelte begaf zich in Egypten, alwaar zy, in weerwil van de ongelukken, welke hen daar vervolgden, niet nalieten zich te onderhouden, daar waaren zelfs alreeds die zich derwaards voor de gevangenis begeeven hadden; en dewyl zy den Joodschen Godsdienst beleeden, moesten zy de Wet hebben, zonder welke zy hun Godsdienst noch burgerlyk gedrag niet konden regelen. De Jooden, niet tegenstaande zy door de Romynen in oneindige plaatzen verstrooit, en in alle de Ryken des waerelds vervolgt waaren, hebben niet nagelaaten hun afschriften te bewaaren, zy hebben dezelve met zich in de verstrooijing medegevoert, die oneindig veel langer en grooter is, als die van Nebucadnezar was, zy hebben dezelve uit de brand van den Tempel geborgen, welke zo schielyk en snel was, waarom zoude de Wet in d'eene tyd verlooren, en in de andere tyd bewaard zyn?

De Leviet, die gezonden was, om de nieuwe inwoonders van Samaria te onderwyzen, moest de Wet geschreeven hebben, om als een richtsnoer en voorbeeld tot de vaststelling van zyn nieuwe Kerk te dienen. Het is noch klaarder, dat Daniel eenige Heilige boeken had, dewyl hy, dezelve leezende, bevatte dat de zeventig weeken der gevangenissen zouden eindigen. Eindlyk, Esdra en Nehemia die de Wet het volk voorlazen, laaten nergens invloeijen, dat zy dezelve of zaamengestelt of vernieuwt hebben. Zy spreeken nooit van het verlies dezer dierbaare schatten, noch van de wyze, waar door men dezelve ontdekt heeft, om ze voor te leezen; 't welk bewyst, dat zy alleenlyk de oude voorschriften, die onder hen berustende waaren, geopent hebben. Ik heb my over deze stoffe uitgebreid, om dat ik een aloud en by naer algemeen vooroordeel bestryden wil, en de stoffe van aangeleegentheid is.

XIII. HOOFDDEEL. Vers 15.

Sabbathschending.

(5.) Nehemia beschoude met droefheid, dat men, alhoewel het gebod wegens het vieren van den Sabbath zeer klaar was, echter niet naliet, dezelve te schenden onder voorwendzel van den oogst voor te staan, ofte om te werken tot bescherming van 't leeven, en in 't veld te maaijen. En men trad in de pers, zonder onderscheid van dagen: de vreemdelingen vermeerderden deze wanorder, hun visch op de markt in Jerusalem te koop brengende, en hun winkels openende. Maar, Nehemias stremde deze wanschiklykheid en zonde door zyn aanmaaningen. Eindelyk, hy heeft ons het verhaal nagelaaten, van 't geen hy ten voordeel van zyn geslacht deed. Dit verhaal is zo wel omschreeven, dat hy de getuigen en de uitvinder van dit onderneemen moet geweest zyn, om het zelve zo wel te beschryven. *Spinosa*, die staande houd, dat de boeken van Daniel, Esdra en Nehemia, een langen tyd na de gevangenis door de Pharisseers zamengestelt zyn, en dat de Sadduceers, die verstonden, dat men daar van de wederopstanding sprak, anderen van die zoort onder de zelve naamen gemeen maakten, brengt niet als zyn inbeelding tot een gissing en bewys te voorschyn. Want, behalven dat Nehemia van geen wederopstanding spreekt, wat belangen hadden de Pharisseers zich met een bedrog te belaaden, om de herstelling der muuren en poorten van Jerusalem of het misbruik van 't volk, dat men hervormde, te beschryven? hoe konden zy onderregt zyn, van 't geen zeer veel eeuwen te vooren geschied was, by aldien zy noch registers noch geheugtekens hadden? Eindelyk, de styl van dezen Heiligen Schryver is zo verschillend van die van Daniel, dat men de twee werkstukken aan een en de zelve uitvinder zonder blindheid niet kan toeschryven.

UITLEGGING
VAN DE LXV. AFBEELDING.

Terwyl Assuerus gast en brast in Suzans Zaal,
En Vasthi niet verschynt op 't Koninglyk onthaal,
Ontzegt men haar t'Paleis, van Persens Troon gedreeven,
Die Esther door den trouw des Konings weêr beklimt;
Zy straft het ongediert, dat haar Gemaal begrimt,
En Haman dingt vergeefs gantsch Israël naer 't leeven.

I. HOOFDDEEL. Vers 5.

Het Gastmaal van Assuerus.

(1.) IN 't opvolgen van de order der Heilige Boeken veel eer als die der Geschiedenissen, zyn wy verplicht wederom tot de voorgaande Koningen op te klimmen, om aldaar de onnozelheid erkent, de getrouwigheid beloont, de misdaad gestraft, en Esther als verloster van het geslacht, Mardochay ten oppersten eerentrap verheeven, en Haman aan de hoogsten galg opgehangen te zien. De muggezifters raaden met moeite dat het dezelve Assuerus is, waar onder men deze uitkomst moet stellen. Zedert Cyrus lieten zich by naer alle de Koningen der Persen, zonder Smerdis de wyze, uit te zonderen, Xerxes noemen, eenigen voegden daar den Titul van *Arta* by, die de mannen van aanzien onder de Persen gemeen was, en een Held of dapper man beteekende; daar uit zyn voortgekoomen de Artabanen, de Artaverden enz: de Xerxes der Persen, en Assuerus der Hebreen is een en dezelve; gelyk de geenen, die deze taalen verstaan, verzeekeren. Maar, de Koningen der Persen by naer alle den naam van Assuerus

of Artaxerxes voerende, kan men niet raaden wie die geweest is, die Esther trouwde, en welke de Jooden verloste van de vervolging van Haman, hem doende ophangen. Daarom moet men door de omstandigheden van de geschiedenis daar van oordeelen; maar, daar is niet een eenige in die geene, die ons overgebleeven is, welke het volkoomentlyk kan bepaalen. *Josephus* stelt deze uitkomst onder de regeering van Artaxerxes, *Langhand*, die hy Cyrus noemt. Maar deze Geschiedenisschryver heeft zich meenigmaal in deze stoffe bedroogen; men behoeft geen ander bewys, als dat wy zo aanstonds van Nehemia bygebracht hebben, die hy onder Xerxes stelt, en in Judea doet trekken, in het 25 jaar der regeering van dezen Vorst, daar hy niet meêr als 22 jaaren geregeert heeft. Wyders verzeekert Nehemia dat hy in Judea tot het dertigste jaar der regeering van Artaxerxes gebleeven is. Voorts leest men in 't begin van 't Boek Esther, dat de Vorst, die haar gemaal wierd, 't gezag voerde over de zeven-en-twintig Landschappen, die zich van Ethiopien tot de Indiens uitstrekten, en teffens weet men dat Xerxes zyn vader veele dezer Landschappen had verlooren; men moet zelfs toestaan, dat het eerste jaar der regeering van Artaxerxes, *Langhand*, door de laagen van Artabanes, de verdeeling onder de Persen, ende de veldslaagen die men hem leeverde, is gestoort geworden, welkers droefheid den Vorst een zo heevige ziekte veroorzaakte, dat men een geruimen tyd aan zyn leeven wanhoopte. Een Ryk, 't welk in zyn aanvang zo gestoort is geweest, was niet eigen aan d'uitkomst, waar van wy spreeken. En men zoude als dan de grootheid en uitgestrektheid van 't Keizerryk van Artaxerxes niet kunnen uitbreiden. Men moet deze uitkomst liever onder Darius stellen.

De zwaarigheid is daar door niet weggenoomen, want het gelykt, dat deze Prins Cyaxares of Darius Medus zyn moest, de reden, die zulks doet denken, is uit den ouderdom van Mardochay getrokken, die met Jechonias in Chaldea overgevoert geweest was. Hy moet eenige ouderdom gehad hebben, als wanneer men hem medevoerde: daar verliepen meer als 24 jaaren, zedert deze wegvoering tot aan het twaalfde jaar der Regeering van Darius Hystaspes, hoedaanig konde hy alstoen *de dochter van zyn oom* verheffen. Men moet dan toestemmen, dat de tydrekening afvordert, dat men deze uitkomst onder de Regeering van Cyaxares stelt, die Assuerus gelyk zyn vader konde genoemt zyn, men vind een nieuwe reden, om deze verlossing onder Cyaxares of Darius Medus te plaatzen, dewyl Mardochay onder de geenen gestelt is, die van de gevangenis wederkeerden. Nehem. 7: 7. Onderwylen moet men niet ontveinzen, dat deze Prins niet langer als 2 jaaren de Koning van 't gantsche Oosten, na de Babylonische gevangenis, geweest is. En deze uitkomst viel niet eer, als in't 12 jaar van Assuerus voor, hy maakte zyn verblyfplaats te Susa niet, om dat het de Koningen van Persen waaren, die zedert Cyrus deze Stad voor andere verkooren, om welke reden *Scaliger* wilde, dat Esther onder Xerxes geleeft heeft, die een prachtige maaltyd aan zyn Hof gaf, alvoorens hy zyn uitvoering in Griekenland voltrok. Een groot getal van Schryvers heeft liever willen zeggen, dat deze Assuerus Darius Hystaspes was, om dat, in de uitgestrektheid van zyn Monarchie, zyn gewoonlyke verblyfplaats te Susa was. Eindelyk, de trotsheid van Vasthi, welke op het bevel van den Vorst, haar gemaal, weigerde te verschynen, komt met de dochter van Cyrus over een, die Darius getrouwt had, en welke als van den Stigter der Monarchie afgedaalt, zich inbeeldde boven 't gemeen machtig te zyn, als of hy haar niet als door gunst, of door een uitwerkzel van 't geval verkreegen had; de uitmuntende Heldin Esther, bediende deze dochter, die *Herodotus* Artistona noemt, zo vierig van Darius bemint, dat hy haar beeldenis van louter goud liet maaken.

II. HOOFDDEEL. Vers 17.

Hy stelt Esther boven alle vrouwen.

(2.) Darius, die wy voortaan Assuerus zullen noemen, om dat het de naam is, die hy in de Heilige bladeren voert, te dier tyd tot Susa zynde, daar hy gemeenlyk overwinterde, deed een maaltyd, naer de maniere der Oosterse volkeren, bereiden, dewelke veele maanden achter een duurde. De Keizerin deede 't zelve voor de vrouwen in haar vertrekken, wanneer Assuerus haar verzocht by hem te koomen. Hy was in geweldige toorn wegens haar weigering ontstooken. Hy deed zyn Raad vergaaderen, die vreesde dat uit het bedryf van een vrouw, die haar man niet wilde gehoorzaamen, verdrietige gevolgen mochten spruiten; men ordonneerde by Wet, ende bevestigde het manlyk gezag door een besluit, dat die de natuurlyke Wet met voeten treeden, zich ten uitersten aan die der Vorsten vergrypen. De Keizerin Vasthi wierd verstooten, ten einde om een andere te verkiezen. Men doorzocht alle de Landschappen. De schoonheid was te dier tyd een uitnemende groote waarde. Esther was te Susa by haar oom Mardochay gekoomen, die haar by hem ingenoomen had, om dat zy, ouderloos zynde, nergens anders een verblyfplaats konde vinden. Men namze, als andere maagden, die in schoonheid uitmuntten, en men bracht haar in de besloote bewaarplaats der vrouwen. Het was voor haar gelukkig, dat men nae haar geboorte noch oorsprong niet vernam; de voorzorg, die Mardochay had, van haar te verbergen, wyst aan dat de Jooden niet wel ten Hoove gezien waaren, na veelvuldige voorbereidzelen en gewoonlyke manieren, wierd Esther, die de gunst van de bestiersster van dat Paleis gewonnen had, tot den Koning geleid, die in haar behaagen schepte, haar beminde, en haar stellende boven al de jonge schoonheden, die hy gezien had, haar trouwende de Kroon op 't hoofd stelde.

Zy ontdekt een zaamenzweering. Vers 22.

(3.) Het leed niet lang, of Esther deed hem een aanmerklyke dienst. Mardochay, die zyn nicht besteed had, dacht geduurig op de voordeelen, die hy uit dit Huuwelyk voor zyn geslacht konde trekken. Ongerust in 't geval van deze jonge dochter, ging hy nacht en dag om dit Paleis waaren, daar hy niet binnen mocht treeden, en waar uit hy niet als zelden en by geval tyding kreeg; en, gelyk hy als een leedigganger wandelde, vernam hy twee vloekverwanten, die het voorneemen overwoogen, om Assuerus te vermoorden, hy vond een middel uit, Esther daar van kennis te geeven, die het geheim ontdekte, en de misdaaders noemde.

Straffe der schuldigen. Vers 23.

(4.) De verklaaringen wierden naer de manier der Persen belegt, en de beschuldigden overwonnen zynde, wierd het vonnis des doods tegen hen uitgesprooken, en de uitvoering aanstonds daar op werkstellig gemaakt. Deze dienst, door Mardochay en Esther gedaan, verdubbelde voor haar de liefde van den Vorst, en had groote invloejingen, ten opzichte van de verlossing der Jooden, waar van wy zullen spreeken.

III. HOOFDDEEL. Vers 10.

Bevel om de Jooden om te brengen.

(5.) De Keizer had Haman tot de voornaamste be-

bedieningen van Staat verheeven. De 70 Overzetters doen hem van onder de Vorsten van Macedonien afdaalen, te dier tyd noch weinig bekent. Onderwylen zyn zy van die geenen gevolgd, die de byvoegzelen van Esther tot het oorspronglyk verduistert hebben; dog de misslag is van geen aangelegendheid. 't Is genoeg dat men weet, dat hy uit een Koninglyke Stam der Amalekiten, natuurlyke vyanden der Israëliten gesprooten is. De openbaare verachting, die Mardochay voor hem betoonde, verdubbelde zyn haat tegens 't geslacht. Mardochay, geduurig voor de poorten van het Paleis zynde, weigerde zich voor Haman te verneederen. De Jooden zeiden, dat deze weigering uit die oorzaak sproot, om dat Haman naer de wyze der Persen een Tabbard droeg, waar op men vogelen en verscheide andere geschilderde figuuren geborduurt zag, welke de Wet verbood aan te bidden, ofte eenige Eer te bewyzen. Deze zwarigheid zoude niet wel gegrondslaagt zyn geweest; maar, het is onwederleglyk, dat de Koningen van Persen zich als Goden lieten aanbidden. Artabanes telde onder de wyze Wetten van zyn geslacht, die van den Keizer te eeren, en deze beeldenis van de Godheid *aan te bidden*. De Heidenen, zo wel als de Jooden, weigerden menigmaal de leevendige menschen een Godlyk ontzag toe te draagen. De Lacedemoniers, by voorbeeld, zich ter gehoor van Xerxes aanbiedende, en ziende dat zyn bedienden hen kracht en gewelt aandeeden, om hen te verplichten *den Vorst aan te bidden*, verklaarden, dat men hen veel eer zoude dooden, als hen tot zulks beweegen. Conon, die na dat hy veel smeekschriften by den Keizer ingeleeverd had, hem zelve wilde aandoen, wierd door zyn lyfwacht weerhouden, om dat hy hem weigerde aan te bidden. Men moet zich dan niet verwonderen, dat de Jooden zo veel te meer op de manieren van plegtigheid als de Heidenen gestelt, de menschen niet wilden aanbidden, en dat Mardochay deze eer aan Haman weigerde, aan wie den Keizer had bevoolen dezelve eer als hem te bewyzen. Het is gevaarlyk een Gunsteling van den Vorst te beleedigen. Haman besloot 't geslacht geheel uit te roeijen, om zich van een eenig mensch te wreeken. En, om daar toe te koomen, ging hy met de duivels te raaden, hy deed het lot over al de maanden van 't jaar werpen, ten einde om die maand te kennen, die de gelukkigste tot de uitvoering van zyn oogwit zoude zyn. De inbeelding van den trekker deed het lot vallen op de maand van February, die de 12 van 't jaar was. Men twyffelde niet aan 't goed gevolg van de onderneeming, die de Goden zelfs bekrachtigden. Hy onderschepte Assuerus tweezints, waar door de Vorsten ligt geraakt zyn; eerstlyk, in de jaloersheid wegens hun wetten en Godsdienst, en betoogende dat het Joodsch geslacht andere Goden aanbad, en byzondere verscheide gewoontens, als die der Persen, volgde. Ten tweeden, in het Staatsbelangen, hy verzeekerde, dat men groote schatten in de Koninglyke schatkisten zoude verzaamelen, zo men dit geslacht deed sneuvelen; hem was niet meer van nooden, om den ondergang der Jooden te doen vast stellen, en order te geeven, van hen in een dag om te brengen.

UITLEGGING
VAN DE LXVI. AFBEELDING.

Assuerus laat in 't Hof's Ryks jaarboek openslaan,
Daar Esthers deugd en trouw in aangeteekend staan,
En Mardochay de Vorst ontdekt de moordenaaren.
Hy word in Zeegepraal langs Suzans straat geleid,
En Haman, Isr'els roe, zyn lyf en staat ontzeid.
En 't krooft ten galg gedoemt. Men smookt op Gods Altaaren.

VI. HOOFDDEEL. Vers 1.

Assuerus laat zich het Dagregister voorleezen.

(1.) Assuerus konde niet slaapen; doch daar behoeft noch niemand zich over te ontzetten. Want, de Koningen hebben hun slaapgebrek zo wel als andere menschen. Het hertzeer en de ongerustheden sluipen in hun Paleisen, kaamers en bedden, en koomen dikmaals daar hun rust verstooren. De Geschiedenisschryvers melden niet van eenig moeijelyk voorval, dat de rust van dezen Vorst moest beletten; maar, hoe meenige droevige toevallen in de Hooven der Koningen zyn de pen der allernauwkeurigste schryvers ontkoomen, die zich niet, als aan 't geen openbaar en algemeen is, laaten geleegen leggen. Deze Vorst eindlyk, om zyn moejelykheid te verzetten, liet zich het Dagregister van zyn Regeering voorleezen. Daar waaren te dier tyd geen Geschiedenisschryvers, die loon trokken, om de Vorsten te pluimstryken, en een voordeelige keer aan alle hunne bedryven te geeven. Maar, een Geheimschryver van Staat was opgelegt, om nauwkeurig in de boeken aan te teekenen, al 't geen aanmerkenswaardig in het Ryk voorviel; zelfs blykt het, dat men niets der aangeleegenste omstandigheden vergat, om dat de naam van Mardochay, die aan Esther de zaamenzweering der twee wachten van 't Paleis ondekt had, aldaar wierd gevonden. By aldien de Vorsten menigmaal de handelingen en de uitkomsten van hun Ryk, natuurlyk en zonder kunst afgemaalt, herwoogen en zich erinnerden, zy zouden daar uitmuntende lessen voor hun gedrag uit trekken. Zeekere driften uitgebluscht zynde, zoude, 't geen hun groot en schoon geschcenen had, meenigmaal als zeer onrechtvaardig veroordeelt worden. Men zoude de voorige diensten niet vergeeten, en d'ondankbaarheid, die in de Hooven regeert, zou zo gemeen niet zyn. Assuerus, leezende 't geen in de voorige jaaren van zyn Regeering voorgevallen was, begreep, dat Mardochay, die hem een dienst van groot belang gedaan had, een aanslag tegen zyn Persoon gesmeed, ontdekt hebbende, niet alleen onbeloont gebleeven was, maar zelfs een voorwerp van Hamans wreedheid stond te worden, die alreeds een galg had doen oprechten, om hem daar aan te laaten hangen.

Mardochay werd prachtig omgevoert. Vers 11.

(2.) Deze Vorst, groothertig en goeddaadig, besloot zyn vergeetelheid te herstellen, en Mardochay met eer en aanzien op te hoopen, alhoewel hy niet wist, dat hy de Oom van de Keizerin was. Haman zynde in de voorkaamer, in 't zelve oogenblik als de Vorst dit ontwerp maakte, wierd binnen geroepen. Deze gunsteling beproefde, dat in de grootste gelukken een worm zit, die de zelve doorknaagt. Een geheim en verborgen hartenleed, voor anderen ligt, en meenigmaal voor ons door eigenzinnigheid affchriklyk, vermag door een uitwerking van de inbeelding veel eer als door haar aangelegendheid de uiterste en volmaaktste vreugde te stremmen. 't Was voor Haman een geringer zaak van 't geheele Hof te zyn aangebeden, als een eenig man te zien, die hem deze eerbied weigerde. Onderwylen ontstak hem geweldig de tegenwoordigheid en moed van Mardochay, die daaglyks in de poorten van 't Paleis deze gunsteling zag uit en ingaan, zonder hem aan te bidden; men kan geen tegenstand dulden, wanneer men hoog verheeven is, de trotsheid verheft zich, en het hertzeer verdubbelt, als de tegenstand herkomt van die geenen, die

DE LXV. AFBEELDING.

Terwyl Assuerus Gast en brast in Suzans Zaal,
En Vasthi niet verschynt op 't Koninglyk ontheal,
Ontzegt men haar 't Taeis van Persens Troon gedreeven,

Die Esther door den Trouw des Konings weêr beklimt,
Zy straft het ongediert, dat haar Gemaal begrimt,
En Haman dingt vergeefs gantsch Israël naer 't leeven.

DE LXVI. AFBEELDING.

Assuerus laat in 't Hof's Ryks jaarboek openslaan,
Daar Esthers deugd en trouw in aangeteekend staan,
En Mardochay den Vorst ontdekt de moordenaaren.

Hy word in Zeegepraal langs Suzans straat geleid,
En Haman, Isr'els Roe, zyn Lyf en staat ontzeid,
En 't kroost ten galg gedoemt. Men smookt op Gods Altaren.

onderdaanig moeten zyn, en die men kan verbryzelen. Haman, tegens Mardochay ontstooken, besloot hem te laaten ophangen, toen de Koning hem in zyn vertrek deed treeden. Deze nieuwe blyk van gunst blies hem op, onderwylen was dezelve het eerste beginzel van zyn ongenade en val. De Vorst sprak hem van een man, die groote diensten aan den Staat gedaan had, en pleegde met hem raad over de belooning, die hy hem konde geeven. Haman geloofde dat men hem Rechter in zyn eigen zaak maakte, hy werkte onweetende met zyn gedachten, om zyn vyand met roem en eer te kroonen; hy raade den man, daar Assuerus van sprak, met Koninglyke kleederen te bekleeden, hem de Kroon op 't hoofd te zetten, om in dit grootsch gewaad, op 's Keizers lyfpaard gezeeten, en door een der voornaamste bedienden van zyn Hof geleit, door al de straaten van Suza om te voeren. Welk een blikzemslag was dit voor Haman, als hy na dat hy dit ontwerp gemaakt had, waar mede hy zich zo lieflyk vleidde, de uitvoering daar van met ongeduld verwachtende, uit den mond zyns Meesters verstond, dat al deze toestel zag op Mardochay, die man, die hy haatte, en, weder uit het Hof treedende ten galge zou verwyzen! Welk een ongeluk en droefheid voor een staatzuchtig man, door 't geluk verblind, verplicht te weezen zyn vyand voor stalmeester te dienen, en dienaar van zyn Zeegepraal en Roem te zyn? Onderwylen moest hy zyn smart en kwaadheid verbergen; de Vorst had gesprooken, en hy moest gehoorzaamen Mardochay te geleiden, en hem 't volk, als de Behouder van 't Ryk, te vertoonen.

VII. HOOFDDEEL. Vers 7.

Haman verzoekt genade by de Koningin.

(3.) Haman hoopte zich van deze versmaadheid, die hy leed, te wreeken. Het vonnis des doods, waar in al de Jooden begreepen waaren, was gegeeven. De beveelen der Persen waaren onwederroeplyk, en dit ongelukkig geslacht weende en vaste, om de gramschap van den heemel af te weeren. Esther durfde den Koning niet aanspreeken. Mardochay bestrafte haar, om dat zy zich voor 't geslacht niet wilde blootstellen. Hy zeide tegens de Vorstin, *dat de Verlossing moogelyk uit een andere plaats zoude ontstaan. Esther* 4. 14. *Maar gy, en 't huis uwes vaders zal vergaan, en wie weet, of gy tot het Koningryk niet gekoomen zyt, om ons in een zo verdrietige tyd te helpen?* Deze bestraffing deed zyn uitwerking. Esther na drie dagen vastens, besloot de Wet der Persen te schenden, en haar leeven op te offeren, om haar volk van den dood te verlossen. Zy stelde zich voor Assuerus, en hy deed haar zyn Scepter aanraaken, zommigen zeggen, dat zy dezelve moest kussen, anderen, dat het genoeg was, dezelve met de hand aan te raaken, en dat men alsdan konde naderen, en zonder vreeze spreeken. Esther sprak, en den Keizer met Haman op twee maaltyden, welke zy bereid had, genoodigt hebbende, deed zy, om dat de Persiaanen in 't begin van de maaltyd niet als waater nuttigen, *na het wyn drinken* haar verzoek. Onder hen waaren twee taafelen, en tweederley gerechten; het eerste bestond in vleesch, geduurende 't welke, men den Koning niet als waater te drinken gaf, 't geen men gemeenlyk uit de Rivier van Suza, Coaspes genaamt, schepte, om dat men 't zelve veel ligter als al de anderen geloofden te zyn; men bracht het hem overal waar hy ging, en men kookte 't zelve op, alvoorens het den Koning wierd aangebooden. Men begon wyn te drinken, en zich te vervrolyken, als wanneer de tweede taafel, met vruchten voorzien, toebereid was. Esther had deze tyd van wellust en vrolykheid bestemt, om haar verzoek te doen voor de Jooden, die door Haman ter dood veroordeelt waaren. De Keizer voegde zich aan de zyde van de Keizerin, tegen zyn gunsteling over; de verandering van zyn weezen en oogen gaf Haman een indruk van 't geen hy had te vreezen. Hy vond geen andere toevlucht, als deze zelve Esther, die hy wreedelyk beleedigt had, ootmoedig om haar genade te bidden. Zy was op een bed gezeeten, om dat de Perziaanen gewent zyn op bedden rustende te eeten, zo wel als de Grieken en Latynen. De Oosterse volkeren zyn van natuure nayvrig. Assuerus, die uit den tuyn, waar in hy eenige tyd had gewandelt, wederkeerde, en, die Haman aan de voeten van de Vorstin zag, en over 't bed heen geboogen, wierd door een heevige achterdocht getroffen, welke de schoonheid van de Koningin bekrachtigde. Hoe onrechtmaatig en kwalyk gegrond dezelve was, liet ze echter niet na, de dood van dezen gunsteling te veroorzaaken. Droevig lot der Hovelingen, die, na dat zy een lange tyd de straffen, die de groove misdaaden verdienen, ontkoomen zyn, dikmaals, op valsche denkbeelden en om inbeeldelyke mislaagen, aan een rampzaalig einde raaken.

Hy word opgehangen. Vers 9.

(4.) De Gelubden hadden zo haast des Konings verontwaardiging niet aangemerkt, of *zy dekten Hamans aangezicht.* Dit was de gewoonte der Persen, als ymand ter dood verweezen was. Men heeft deze plaats van Esther niet wel overgezet, om dat men aldaar zegt, dat het aangezicht van deze gunsteling aanstonds *met ontsteltenis overdekt was.* Men overdekte hem met zeeker doek, en men sleepte hem uit de oogen van zyn Meester, om hem ter straffe te geleiden. Haman onderging door het rechtvaardig oordeel Gods de straf die hy voor de onnoozele Mardochay geschikt had, en hy wierd aan den galg, die hy voor een ander had laaten stichten, opgehangen.

Men brengt zyn zoons om 't leeven en de andere vyanden der Jooden. Vers 6.

(5.) Esther, van haar machtigste vyand verlost zynde, deed Mardochay erkennen. Alles veranderde ten Hoove van weezen. De Oom van de Keizerin trad in de bedieningen en gunst van Haman. De Jooden, die zich gevonden hadden aan de poorten des doods, en van een algemeene vermoording, begreepen hun verlossing met groote vreugde, en het gevelde vonnis wierd niet alleenlyk herroepen, maar, men zond in alle de Landschappen weder tegenstrydige beveelen. Men stond zelfs de Jooden toe, om zich over hun vyanden te wreeken; tien zoonen van Haman stierven door dezelve straffe van hun vader, de Gezaghebbers wierden, wegens hun wreedheid en haat tegens de Jooden, den hals afgesneeden, en aan de woede van 't volk opgeoffert. Esther en Mardochay wilden dat de geheugenis van een zo onvoorziene en zonderlinge verlossing zoude tot de verste afgeleegene naakoomelingen overgaan. En om die reeden rechtten zy een prachtig Feest aan, genaamt *Purim.* Deze voorzorg was pryslyk, want dit Feest, door de Jooden voor een groot getal van Eeuwen gevierd, is een krachtig bewys van de waarheid van deze Geschiedenis, die de godloozen in twyffel trekken. Men vierd het zelve noch hedendaags. Yder maal, als men den naam van Haman noemt, slaan de bystaanders geweldig op de banken in de Synagogen, en daar uit treedende, in plaats van te vasten, vervrolyken zy zich zelve, en dit is voor hen een zoort van een Vastenavond.

UIT-

UITLEGGING
VAN DE LXVII. AFBEELDING.

De Satan laſtert Job voor God, die hem verlaat,
Men rooft zyn keemels weg; terwyl de vuurvlam ſlaat,
Ten Heemel afgedaalt, uit haar verheeven daaken,
En ſmoort zyn volk en vee. Zyn ziels beminde krooſt.
Word door 't gebouw verplet, daar hy, berooſt van trooſt,
Vol zweeren, vrouw en vriend ziet gal en ſwadder braaken.

I. HOOFDDEEL. Vers 1.

Jobs geſlacht, en de tyd waar in hy geleeft heeft.

(1.) DE ongelukken, het geduld, en de herſtelling van Job, leeveren een der wonderlykſte uitkomſten van de aloude geſchiedeniſſen uit. Men kent het geſlacht en den perzoon van Job weinig, ik beſpeur zelfs, dat de bewyzen, welke men bybrengt, om hem uit Nachor of Abraham door het middel van Ketura te doen afdaalen, zich onderling om ver werpen; want, het is ter eener zyde onwederleglyk, dat de kinderen van Nachor hun woonplaats in dezelve plaats, alwaar Job zyn wooning had, geveſt hadden, en by aldien Nachor nimmermeer uit Meſopotamien getrokken was, belette zulks niet dat Uts, zyn Zoon, na zyn dood of zelfs gedurende zyn leeven, over den Euphraat niet trok, en zich aan de andere zyde van den vloed in Arabien niet ging ter needer ſtellen. Zyn andere Zoon deed dezelve zaak, dewyl hy aldaer een Stad had, welke den naam van Butz voerde, en waar uit Elihu, een der vertroofters van Job geſprooten was. Men bewyſt ter andere zyde met dezelve baarblyklykheid, dat de kinderen van Ketura zich in Arabien neergeſtelt hadden. Bildad, een vriend van Job, was een *Subiter*, geſprooten uit het geſlacht van Suach, of veel eer van een Stad, welke deze afkoomeling van Ketura geſtieht had. Eindelyk, de Sabeers en de andere nabuurige volken van Job, waaren zo veel gedeeltens van 't geſlacht van Abraham. Ik begeer Job met Joab niet te ondermengen, gelyk de 70 Overzetters gedaan hebben, die door de overeenkooming der naamen misleid geweeſt zyn, en hem uit Eſau hebben doen afdaalen, om dat Jobab zich in zyn Geſlachtregiſter vind, maar, men kan niet ontkennen, dat Edom zich mede in dit gedeelte van Arabien neergeſtelt heeft, welk zedert die tyd zyn naam voerde. *Verheug u, dochter Edoms, die in 't Land van Huts woont.* Men kan dan evenmaatig zeggen, dat Job van Nachor, van Abraham door Ketura, of van Eſau door Edom, afdaalde, of wel brengt de vermenging van geſlachten, in dezelve plaats vaſtgeſtelt, zo veel verwarring in het Geſlachtregiſter, dat het onmooglyk is, om dezelve te ontwarren; in der daad, dewyl de nauwkeurige onderzoekers, die daar aan gearbeid hebben, hun bewyzen nergens als uit de verblyfplaats trekken, welke de nakoomelingen van Nachor en Ketura en Edom in deze ſtreek, alwaar Job was, verkooren hebben, en om dat men bewyſt, dat daar andere inwoonders, als de afkoomelingen van Edom waaren, kan men voor geen van deze geſlachten voor den anderen vonnis ſtryken. Daar is een tweede zwaarigheid, want, een zeeker onbekend vreemdeling konde zich aldaar ter needer geſtelt hebben. In der daad, daar waaren eenige inwoonders in Arabien, alvoorens alle de bevolkingen, waar van wy zo aanſtonds geſprooken hebben, en die vreemdelingen konden zich mede zedert by het geſlacht van Abraham gevoegt hebben, en Job konde uit een dezer vreemdelingen, die in 't Land aanmerkelyke goederen bezaaten, geboren zyn. Onderwylen, by aldien men hem uit den Stam van de Aardsvaderen wil doen ſpruiten, ſtel ik my daar niet tegen; maar, men moet de vrienden van Job uit dezelve geſlachten doen voortkoomen, dewyl zy mede uit de nabuurige p'aatzen ſprooten.

Ik houd my met de Koninglyke waardigheid, die men hem gegeven heeft, niet op, want dezelve vervalt van het oogenblyk, dat men aflaat om hem met Jobab te ondermengen. Het is waar, dat eenige handſchriften behelzen, dat die geen, die Koning was, *zich op een miſthoop geleegen vond.* Maar die woorden zyn in 't Hebreeuwſch niet, en 't zyn zeekere Grieken, die dezelvein hun afſchriften daar by gevoegt hebben; ten einde om de grootsheid van dezen Heiligen Man op te haalen, en luiſter by te zetten; hy was de voornaamſte der Ooſterlingen, zonder hun Koning te zyn; om dat hy overvloedige rykdommen bezat, gelyk Nachor, Abraham en Jacob die nimmermeer Koningen geweeſt zyn, en echter niet nalieten zeer machtig te weezen. By aldien Job een Koning geweeſt was, zoude hy in de ſchoot van de Aarde niet *naakt* wedergekeert zyn, ſchoon men hem zelfs zyn kudden ontrooft had, daar zoude hem Steeden overig gebleeven zyn, beneevens Schatkaamers, welke volſtrekten om hem te vertrooften. Eindelyk, de Duivel beriſpt God, *dat hy het werk zyner handen gezeegent, en zyn vee heeft doen vermeenigvuldigen.*

Job leefde in een tyd, waar in de grootſte rykdom in 't getal der beeſten, welk men bezat, beſtond, en het leeven der menſchen noch zeer lang was; want hy bereikte den ouderdom van tweehonderd jaaren. In der daad hy leefde 140 jaaren zedert zyn herſtelling, en hy konde niet minder als 50 of 60 jaaren oud zyn, wanneer zyn zeeven kinderen, die alle getrouwt waaren, omkwaamen. Eindelyk, is het vergeefs, in dit werkſtuk eenige toepaſſingen op den doortocht van 't roode Meer, of de uitkomſten van de Joodſche Kerk te maaken, men vind daar van niet eene, welke klaar genoeg is om het zeggen vaſt te ſtellen, dat Job zedert den uittocht van Egypten geleeft heeft. Men moet dan bekennen, eerſtelyk, dat Mozes de aloudſte der heilige Schryvers niet is, en dat Job hem voorgegaan heeft, dewyl hy voor hem leefde, en de gedenkſchriften tot het werk, dat zyn naam voert, nagelaaten heeft. Ten tweede, men kan hem ten tyde der Aardsvaderen Iſaak en Jacob niet doen leeven, om dat men in zyn Boek de naamen der Steden vind, welke de nakomelingſchap van Iſaak gebouwt heeft. Ten derde, hy heeft dan ten tyde van de Egyptiſche gevangenis geleeft, terwyl de Kerk in die plaats leed, en zich door de ondermenging der ongeloovigen verdorf, biddende de Goden aan, die aan de andere zyde van den Jordaan waaren. God bewaarde voor zich een gedeelte der uitverkoorenen en heiligen in Arabien, en op de grenſen van Meſopotamien, alwaar de Aardsvaderen geleeft, en het zaad van den waaren Godsdienſt nagelaaten hadden. De Arabieren, die verzeekert hebben, dat Job de nicht van Joſeph ten huisvrouwe had, hebben van dat zelve gevoelen geweeſt; doch het huuwlyk is twyffelachtig. Want, het is niet waarſchynlyk, dat Job naer Egypten zoude getrokken zyn, om de dochter van Ephraim ten vrouwe te verzoeken; maar, men erkent ten minſten, dat zy gelooft hebben, dat hun medevaderlanders ten tyde van de gevangenis leefde.

Job woonde in het Land Us; maar, dewyl drie mannen, alle drie Opperhoofden van 't geſlacht, die naam gevoert hebben, is het moejelyk te weeten, welke van deze drie Landen Job bewoont heeft.

Hier

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXVII. AFBEELDING.

De Satan laſtert Job voor God, die hem verlaat,
Men rooft zyn keemels weg; terwyl de vuurvlam ſlaat,
Ten Heemel afgedaalt, uit haar verheeven daaken,
En ſmoort zyn volk en vee. Zyn ziels beminde krooſt,
Word door 't gebouw verplet, daar hy, berooft van trooſt,
Vol zweeren, vrouw en vriend ziet gal en ſwadder braaken.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXVIII. AFBEELDING.

Job door Gods geeſſelroe van goed en bloed berooft,
Geſlaagen aan het lyf, in d'allerhoogſte nood,
Beſchouwt op 't offervuur Gods zegenryke ſtraalen,
En, ziende zyn verlies door dubbl'e winſt geboed,
In ſchat en talryk vee, teelt ſpruiten uit zyn bloed,
Om dus, na 's leevens loop, geruſt in 't graf te daalen.

Hieronimus heeft deze drie plaatzen in een gesmolten, hoewel ze onderscheiden waaren. Men doet Job van Aram, de stichter van Damascus, afdaalen; dusdaanig zoude Job aan de voet van den Berg Hermon, dicht by Damascus, gewoont hebben, in een volkoome aangenaame en vruchtbaare plaats; daar zommigen het aards Paradys stellen. Men zegt dat die Landen zich tot den oorsprong van de Jordaan uitstrekten. Anderen stellen hem in Armenien, en doen hem, door zeekere onkunde, die men niet ligtelyk kan begrypen, van daar naer Constantinopolen vertrekken, alwaar hy begraaven is, en daar de Mahometaanen hem, als een van hun grootste Heiligen, noch eeren. Dewyl de vrienden van Job Arabieren zyn geweest, en het Sabeërs waaren die hem zyn kudden ontroofden, bewoonde hy het woeste Arabiën, op de grensen van Canaän. Job was dan een Arabier. Zyn godvruchtigheid, in 't midden van een zeer bedorve geslacht, was verwondering waardig. De duivel konde dezelve zonder grimmigheid en nayver niet verdraagen. En, *op zeekeren dag, dat de kinderen Gods voor Gods Throon vergaadert waaren, was de Zatan mede onder hen.* En hy verzocht toelaating om Job te moogen beproeven. Dusdaanig spreekt de Heilige Geschiedenis. En gelyk dit de eenigste maal is, dat de duivel uit de naare en angstvallige hoolen, daar hy woont, in den dag van het licht en geluk verscheenen is, vinden de Uitleggers zich ten uitterste verleegen, om deze plaats te verklaaren. Men heeft gezegt, dat de goede en kwaade Engelen op den eersten dag van 't jaar aan God naauwkeurige reekening kwaamen doen, van 't geen zy in het verstreeken jaar verricht hadden, en om voor 't geen men intrad bevel te ontfangen. *Gregorius* d'eerste heeft zich ingebeeld, dat de duivelen altyd voor den Throon Gods staan; maar, deze geduurige tegenwoordigheid in het Paradys, waar uit zy verdreeven zyn, om daar nimmer weder in te keeren, is de gelykvormigheid van het geloof, en denkbeeld, 't welk men van God moet hebben tegenstrydig, die in alle plaatzen gebied en zweeft, zonder verplicht te zyn den duivel tot zyn Throon te doen naaderen, so dat men deze gedachten den Heiligen Schryver niet kan toeschryven. Het is daar en booven noch minder denkelyk, dat *omtrent het huis Jobs een vergaadering van geleerde Propheeten, of zelfs der Engelen geweest is*, en dat de duivel daar mede zoude ondergekoomen zyn, om zyn klachten en beschuldigingen tegen dien Heiligen man te doen. De Geschiedenisschryver heeft alleenlyk willen aanwyzen, dat niets zonder de voorzienigheid geschiet, en dat de onheilen zo wel als de gelukken, niet, als door haar bestier, overkoomen. Eindelyk, dat wat hoogte het denkbeeld, 't welk men gemeenlyk maakt, over het vermoogen des duivels bereikt, men echter niet yerder, als God toelaat tegen de Heiligen kan aangaan. Maar men weet genoegzaam dat het Boek Jobs op een dichtkundige en figuurlyke manier beschreeven is; en daarom is 't geen verwondering waardig, dat hy, om aan deze waarheid een verblindende keer te geeven, de duivel, met God spreekende in het Paradys, d'een zyn verzoek doende, en d'andere zyn beveelen geevende, invoerd: dit is een verdichte voorstelling onder de Reedenaars, zo wel als de Dichters bekent. Dusdaanig heeft men in de Geschiedenissen der Koningen, God spreekende naer de wyze der menschen, ingevoert, vraagende met een moogelyke twyffeling. *Wie is die geen, die Achab zal misleiden*, Om welke reden de beroemde *Maimonides* zegt, dat, by aldien 't waar is, dat Job geleeft heeft, zo moet de zaamenspraak van den duivel met God als een Zinnebeeld aangezien worden.

Wegvoering van Jobs Vee. Vers 14.

(2.) God liet den duivel toe, Job te beproeven. En aanstonts zag men die geesselroeden, d'eene op den anderen volgen. Een overvloedige oorsprong van rampen opende zich, zy overstroomde hem als een stortreegen, en hy wierd van de allermachtigste der Oosterse volkeren in eenen dag de armste en bedroefste aller menschen. De Sabeërs, naer de manier der Arabieren, te dier tyd by naer alle struikroovers zynde, overvielen onvoorziens de dienaars Jobs, zy besprongen hen, terwyl zy arbeidden, vermoordden hen onbarmhertig, en roofden de Ossen en Ezels, als een bekwaame buit zynde, om zich te verryken. Verscheide volken hebben den naam van Sabeërs gevoert, de eenen waaren in het gelukkig Arabien geplaatst, en konden van zo verre, en uit een zo vruchtbaar en overvloejend land niet koomen, om het Vee van Job te rooven. Men moet struikroovers zoeken, die gewent zyn strooperyen te pleegen, en van den roof te leeven, om de waarachtige vyanden van Job te vinden. En zulks komt met de naakoomelingschap van Seba, den neef van Abraham door Ketura over een, die zich in 't woest Arabien en op de grensen van 't gelukkig Arabien neergezet had. Want, die aldaar onder hen niets te eeten vonden, en onder Tenten leefden, waaren zeer bekwaam om strooperyen te pleegen, van welke wy spreeken. De Schrift zegt mede, dat zy de nabuuren der Themaiten waaren, die uit Thema, de Zoon van Ismaël sprooten, en die een ander geslacht in 't woest Arabien uitmaakten.

Verbranding van zyn kudden. Vers 16.

(3.) Job had geen tyd om zich over deze beproeving te vertroosten, want een andere boode kwam zyn standvastigheid, door een gevoeliger ongeluk bestormen. De Jooden verstaan, dat deze booden zo veel duivels waaren, die een menschelyke gedaante hadden aangenoomen, en zeer schichtig vloogen, om Job door een vaardige en haastige aan een schaakeling van heillooze tydingen te overweldigen. Maar, het blykt by den text, dat zy Jobs dienaars waaren, en dat de voorzienigheid alleenlyk de uitkomsten dusdaanig bestierde, dat maar een man alleen van yder ongeval overig zou blyven, om hem de tyding te brengen. Deze volgende was noch veel droeviger als de eerste. Job konde zich inbeelden, dat de gierigheid der Arabieren, of de nayver die zyn nabuuren over zyn voorspoed gevoelden, hen ingewikkelt had, om zich op zyn kosten te koomen verryken, en zyn Ossen weg te sleepen. Maar, hy moest levendiger smart gevoelen, als wanneer hem ter ooren kwam, dat het vuur van den Hemel, *een vuur van God*, dat is te zeggen, een heevig vuur, welk onmooglyk was geweest uit te blusschen, zyn kudden en die dezelve in de velden hoedden, had verslonden.

Vermeet' le sterveling, die steunt op goed en staat,
Bespiegel wie gy zyt, al eer Gods hand u slaat,
En al uw wel zyn rooft door 's Hemels blikzemstraalen.
Werd 's Waerelds wissellot door vroomheid zelfs betreurt,
Wat staat u zondig zaad, te wachten op uw beurt,
Als God, tot wraak genoopt, zyn straf laat nederdaalen.

De dood van zyn kinderen. Vers 19.

(4.) De Chaldeërs naamen wel zyn Kemelen weg. Maar, de 4de plaag was de allersmartelykste. Deze Heiligen man was, na dat hy al zyn goederen verlooren had, een aanmerkelyk geslacht overgebleeven, benevens kinderen, die hem konden vertroosten, en zyn el-

ellende verſligten. De eenigheid, zo zeldzaam onder de broederen, regeerde in dit geſlacht, hun vriendſchap bevorderde hun ongeluk, zy waaren alle toen te zaamen ter maaltyd by hun oudſte broeder, wanneer het huis inſtortte, dat hen onder den puin verplette. Deze droevige tyding opende den mond Jobs, die tot noch toe niet had geſprooken. Dit geſchiedde niet om zich te beklaagen, of tegens God te murmureren; in tegendeel wierp hy zich op zyn knien aan den voet van zyn zeetel in een ſtaat van de diepſte nedrigheid, zeggende: *De Heere heeft gegeeven, de Heere heeft genoomen. Zyn Heilige Naam zy gezeegend.*

Godvruchtigheid verdraagt geduldig tegenſpoed,
Zy kuſt Gods geeſſelroe, met een geruſt gemoed,
En ſtaat gelyk een Rots in't woeſt geweld der winden.
Wie zich, in lief en leed getrooſt, op God verlaat,
En denkt, God gaf, God nam, in zyn bedroefde ſtaat,
Zal door Gods geeſt bezielt in ſmerten balzem vinden.

II. HOOFDDEEL. Vers 9.

Beleediging van zyn Vrouw en Vrienden.

(5.) Job was niet ten einde zyner rampen, hy wierd door een ſtinkende ziekte aangetaſt, en met zweeren overdekt, die ongeneeslyk ſcheenen. Men vermeent, dat de wormen uit zyn lyf kroopen. Gelyk zulks zedert aan Herodes en Philippus den tweeden gebeurt is. Anderen willen, dat het een Lazary, of een zo beſmetlyk en ſtinkend kwaad was, dat men verplicht was hem *buiten de Stad* te jaagen, en hem aan de poort op een Miſthoop te zetten. Daarom hebben de Grieken deze manier van ſpreeken daar bygevoegt, naamentlyk, *buiten de Stad.* Hy was zo krank, dat hy zyn zweeren met zyn hand en halverweg bemorſte vingers niet kunnende krabben, verplicht was, zich van een potſcherf te bedienen; hy had geen ander bed, als de aſch: 't zy de armoede en ellende hem tot deze uitterſte ſtaat gebracht hadden, of veel eer, om dat hy zich naer de manier der Ooſterſche volkeren, in een ſtaat van verneedering wilde houden. Een nieuw hartzeer kwam hem van zyn Vrouws zyde over, welke niet alleen zyn ellende, maar zelfs zyn godvruchtigheid beſpotte, met hem deze goddelooze en wreede beſpotting toe te byten. *Zegent God, en ſterf.* Gy kunt nu uw God, zo veel gy wilt, aanbidden, maar, gy zult niet minder ſterven, zeide deze vrouw, welke hier haar leerjaaren van ongodiſtery en godloosheid niet aanving. Eindelyk kwaamen de vrienden van Job aldaar; maar, in plaats van hem te vertrooſten, bezwaarden zy zyn droefheid en ſmarten, door een groot getal van redeneeringen, en zinryke voorſtellingen, meer bekwaam, om zyn geloof en geduld te doen waggelen, als om hem eenige verzachting te bevorderen. Dit is de laatſte der beproevingen van een verdrukte ziel, gedwongen te weezen zyn gedrag te rechtvaardigen, en dezen ſtryd tegens zyn allergetrouwſte vrienden ſtaande te houden; dit was 't geen Job overkwam. Ondertuſſchen, by aldien hem eenige woorden uit den mond vloeiden bewaarde hy ten minſten altyd een geduld, dat al het menſchelyk vermoogen te boven ging.

De Arabieren voegen daar by, dat de Duivel tot alle die verzoekingen, een andere toevoegde; met Job af te vergen van hem aan te bidden, gelyk hy zedert Jeſus Chriſtus gedaan heeft. *Waarom bid gy my niet aan, gelyk gy God aanbid,* zeide hy; wyl ik de macht heb, om uwe goederen en kinderen weg te neemen. Maar, Job weerſtond die verzoekingen, ſtaande houdende, dat God alleen meeſter van den menſch was.

UITLEGGING
VAN DE LXVIII. AFBEELDING.

Job door Gods geeſſelroe van goed en bloet ontbloot,
Geſlaagen aan het lyf, in d'allerhoogſte nood,
Beſchouwt op 't offervuur Gods zeegenryke ſtraalen,
En, ziende zyn verlies door dubb'le winſt geboed,
In ſchat en talryk vee, teelt ſpruiten uit zyn bloed,
Om dus, na's leevens loop, geruſt in't graf te daalen.

XLII. HOOFDDEEL. Vers 10.

Jobs herſtelling.

JObs geduld volkoomentlyk zynde beproeft geweeſt, kwam hem God eindelyk te hulp, Elihu, een van Jobs vrienden, bepleitte de oorzaak van de voorzienigheid, en hield met redenen ſtaande, dat men de oorzaak der moejelyke gevallen, by naer altyd verborgen zynde, zonder ydele vermeetelheid niet kan ontworſtelen. Job ter halverweg door die redeneeringen overwonnen en den mond geſtopt, zweeg ſtil, als wanneer God de redekaveling van Elihu, om zo te ſpreeken, heropvattende, en in hoedaanigheid als opperſte Rechter daar tuſſchen inkoomende, om dit verſchil te ſlechten, aan Job al zyn Heerlykheid en grootheid vertoonde, hy deed dezen bedrukten man zyn onkunde en afhanglykheid van het Opperſte Weezen gevoelen. *Waar was gy, toen ik de aarde grondveſtte.* Job 38: 3. Wie heeft de maat van 't geheel al geſtelt? Zeg het my, zo gy 't weet, waar op zyn haar paalen geveſt? En wie heeft den eerſten ſteen daar aan gelegt; om dezelve te onderſteunen? God ſpreekt hem op een deftige manier aan, zo van den Hemel, als de Zee, en de dieren die de aarde en waateren bevolken, hy maakt een byzondere beſchryving van den Behemot; en hy ſchryft hem een zo groote kracht toe, dat men gelooft heeft, dat dit dier den Elephant was. Maar, het is veel eer 't Waaterpaard, dat gemeenlyk in den Nyl gevonden word, waar uit Heliogabalus 't zelve ving, 't welk hy in 't ſchouwburg den Romynen vertoonde; dit dier, zo wel een waater-als-landgedierte zynde, kwam zomtyds uit het waater om in de nabuurige velden te weyden, en het gras af te ſcheeren. De Leviathan, waar van hy in 't vervolg ſpreekt, was den beruchtten Crocodil, en ten zelven tyde zo ſchroomlyk voor de geenen, die den oever van den Nyl bewoonden. Ezechiel, van Pharao ſpreekende, vergelykt hem by den Crocodil, die de geenen, welke hem aanzagen, verſchrikte. Auguſtus, het zelve denkbeeld volgende, liet een Crocodil, aan een Palmboom ſnyden, met deze woorden; *Hy is nooit gebonden geweeſt,* om te beteekenen, dat het mede alzo moejelyk was Egypten te dempen, als een viſſcher, om meeſter van den Crocodil te worden. Deze dieren in Egypten, dicht by Arabien geteelt, waaren meer als de Walviſſchen van de Zee by Job bekent. 't Was God niet, die vermaak ſchepte, een zo lange en naauwkeurige beſchryving dezer twee dieren te maaken. Zoude God gekoomen zyn, om een Arabier te ſpreeken, en met hem in een zo lang verhaal van zyn werken zyn getreeden? Zoude hy Job en zyn vrienden op zo een onderſcheidentlyke wyze onderhouden hebben, dat men alle zyn woorden konde bewaaren, en dezelve tot de nakoomelingen overbrengen? Het is meer waarſchynlyk, dat dit Boek, 't welk dichtkundig is geſchreeven, zinnebeeldig eindigt, dat men aldaar God, in 't einde ſpreekende, invoert, gelyk men den Duivel in den aanvang gedaan heeft; dat den Uitvinder van dit Boek, ten einde, om een veel hooger denkbeeld van Jobs herſtelling te geeven, verziert, dat God

daar tegenwoordig was, en hem zyn leſſen en gebooden gaf.

Job gevoelde en beleed zyn dwaaling; het berouwt my, zeid hy, zodaanig te hebben geſprooken, en ter zelve tyd ſtelde God zich tot Middelaar voor zyn vrienden, en verplichtte hem voor hen en zich zelve te offeren. God, verzoent zynde, begon zyn tydelyke zeegeningen op Job uit te ſtorten. Hy verloſte hem *uit zyn ſlaaverny*, dezelve beſtond niet in een gevangenis en banden, die men by de ongelukken, waar van wy geſprooken hebben, had gevoegt, hy wierd uit de ſlaaverny van den Duivel, welke hy ſcheen onderworpen te zyn geweeſt, getrokken. Hy gaf hem dubbeld wederom, het geen hy aan kudde, ſchaapen, oſſen en kemels had verlooren, ten einde hy beproeven zoude, dat zyn goedheid veel wyder uitgeſtrekt, als zyn toorn, en zyn belooning veel grooter, als zyn verdrukking is. De Jooden beelden zich in, dat de Sabeërs den roof wedergebracht hebben, of veel eer, dat den Duivel zich vergenoegt heeft met alle zyne kudden in de woeſtynen, daar hy ze yder naer hun aard deed voortteelen, weg te dryven, om dat het genoeg was, Job te doen gelooven, dat hy alles had verlooren. Men onderſtelt wyders niet wel ter ſneede, dat Jobs herſtelling, op eenen tyd teffens geſchiede, en dat God verplicht was op een wonderbaarlyke wyze gehoornde beeſten, en een groot getal van ezels en kemels voort te doen koomen, in plaats dat de Geſchiedenisſchryver een zaak verhaalt, die zich in veel jaaren vervulde, om dat hy ſpreekt van Jobs dochters, welkers ſchoonheid berucht was, en den Aardsvader 140 jaar leevens, zedert zyn herſtelling, toeſchryft, binnen welke de zeegen Gods over zyn zorgen, zyn werk, en op het weinige dat hem overbleef, afvloeide; dewyl de huizen van zyn kinderen, uitgezondert dat van zyn oudſten zoon, die aan zyn broeder een gaſtmaal gaf, op dien dag als zy alle verplet wierden, niet om verworpen waaren, en zyn kudden konden weder talryk werden, en zich dubbeld vermeenigvuldigen. Van het oogenblik, dat Job begon minder ellendig te werden, ervaarde hy 't geen meenigmaal gebeurt, dat die geenen, welke ons in den nood verlaaten hebben, wederkeeren, als 't geval verdraait en ons toelacht. Zyn bloedverwanten, die de Geſchiedenisſchryver zyn broeders of neeven noemt, het natuurlyk gevoelen uitdoovende, waaren zo lang hy rampzaalig was, niet voor hem verſcheenen, maar, zy begonden hem wederom huldiging te doen, en hem geſchenken te brengen, toen hy ze niet meer van nooden had. Onze Overzetters zeggen, dat yder hem *een ſtuk zilver, en een goude ring* gaf, andere willen dat men hem een *ſchaap* in plaats van een ſtuk zilver gegeeven heeft.

De oorſpronglyke bepaaling welke dubbelzinnig is, maakt de zwarigheid. Een Rabbyn, in Africa reizende, hoorde zeggen, dat *Keſitha* een ſtuk zilvers was, hy geloofde daar uit een groot hulpmiddel te trekken, om de Heilige Schriftuur te verſtaan, om dat hy door dit woord begreep, dat Abraham voor omtrent 100 Ryksdaalders het veld der kinderen van Hemor gekocht had, om tot een graffſtede voor zyn geſlacht te dienen; men voegt daar by, dat men in deze penning de gedaante van een *ſchaap* gegriffiet had, om welke reden dezelve daar van den naam voerde. Maar, dewyl het waar is, dat de bepaaling van 't oorſpronglyk een ſchaap beteekent, waarom dan 't geſchenk, 't welk men aan Job deed, in een penning verandert, welke de gedaante van een ſchaap voerde. De rykdom van die tyd beſtond byzonderlyk by de Arabieren, in vee. Het was dan natuurlyk dat de bloedvrienden van Job hem yder een ſchaap brachten, om zyn ſchaapsſtal te vervullen. Men ſneed alstoen in 't geld niet, maar men woog het zilver in de ſchaalen, het is dan niet waarſchynlyk, dat daar diergelyke munt in Chaldea geweeſt is met de gedaante van een ſchaap. Eindelyk, zouden de geſchenken niet van belang geweeſt zyn, dewyl yder ſtuk van dit geld niet meer als *een ſtuiver* waardig was. Men is dan verplicht de achtbaarheid der aanzienlyke mannen te verlaaten, die het eerſte gevoelen gevolgt hebben, alhoewel zy een gadelooze kennis van 't Hebreeuwſch gehad hebben.

Job met zyn vrienden, of met God redeneerende, ſprak uitmuntende zedeleeringen, en hy ontdekt ons ter zelver tyd, dat het de Godsgeleerdheid van die tyd was. Hy legt de grootheid en 't vermoogen van God in de Schepping van 't Heelal, en de beſtiering der uitkomſten uit. Maar, wat meer is, hy ontdekt die ondoordringbaare geheimenis, zo wel als David, aan de Godloozen, hoedaanig de voorſpoed in 't gevolg van de deugd niet treed, en waarom de Heiligen ongelukkig in de waereld zyn; hy ontdekt daar, 't geen hy over het natuurlyk verderf der menſchen, en 't onvermoogen om voor God door zyn werken gerechtvaardigt te zyn, dacht. *Hoe zal die geen rein zyn, die van een Vrouw gebooren is? hoe zal een ſterflyk menſch zich voor den machtigen God rechtvaardigen? want, by aldien hy met hem in 't gericht wil treeden, zal hy van duizend deelen op een eenige niet antwoorden.* Ten tweede, hy was omtrent de afgodendienſt omzichtig, om dat hy zyn hand alleenlyk niet wilde kuſſchen ter eere van de Zon, noch de minſte eere aan deze doorſtraalende beeldenis van de Godheid bewyzen. Ten derde, hy offerde offerhanden, en ſlachtte dezelve, gelyk als de Offerprieſters, om dat hy het Opperhoofd van 't geſlacht was. Ten vierde, men heeft reden te gelooven, dat hy de wederopſtanding verhoopte, om dat hy verzeekerde, dat wanneer de wormen zyn lichchaam zouden doorgeknaagt hebben, hy zich weder zoude oprechten, om zyn Verloſſer te zien. Ten vyfde, hy verhoopte eenmaal die Verloſſer te zien, *met vleeſchelyke oogen*, dat is te zeggen, den Meſſias, 't welk zo veel verwonderenswaardiger zoude zyn, dewyl de openbaaring zeer duiſter was, in een tyd, waar in het meeſte gedeelte der indrukzelen van den Meſſias noch niet ingeſtelt waaren, en waar in men zeer weinige Godsſpraaken had, die daar van ſpraaken. Men gelooft mede, dat Job alleenlyk geloofde, dat hy, na door een ſtinkende zweering doorknaagt geweeſt te zyn, zich weder in gezondheid, en in zyn voorige grootheid en luiſter, door behulp van God, die hy zyn Verloſſer noemde, zoude herſtelt zien, om dat hy hem verloſſen zoude. Maar, alhoewel deze letterlyke zin zeer natuurlyk is, willen het meeſte gedeelte der Uitleggers niet, dat men hen een plaats ontrooft, welke zo gemaklyk op den Meſſias zich toepaſſen kan. De groote *Gregorius* vind zelfs een groote geheimenis in deze geheele Geſchiedenis, volgens de denkbeelden, is Job Jeſus Chriſtus het hoofd van de Kerk, hy is ook zeer dikwils het *lichchaam*, dat is gezegt, *de Kerk*. Zyn vrienden waaren verbonden zich by hem te voegen, om offerhande te doen, dewyl de Kerk de eenige is, die tuſſchenſpreeken kan, en vreede geeven aan de ketters, die onder de gehoorzaamheid willen treeden. De dubbele herſtelling, die God aan Job doet, beteekent het voordeel, dat de Kerk, die dikmaals eenige hunner leden en kinderen verlieſt, in 't einde van de waereld weder ontfangen zal, als de volheid der Heidenen

daar

daar in zal treeden, en de Jooden zich zullen bekeeren. Eindelyk, de geſchenken van een ſchaap en een goude ring, die de vrienden van Job deeden, en die niets beteekenen, als men zich aan den letterlyken zin bind, verbeelden volgens deze Hoogenprieſter de onnoozelheid en natuurlyke eenvoudigheid aan de lammeren en ſchaapen, gelyk de nedrigheid en gehoorzaamheid door de ring en het voorhangzel beduid word. Deze Uitleggingen zyn fyn; maar ik weet niet, of men dezelve wel bondig zal vinden. Job herkreeg het zelve getal van kinderen, 't welk hy had verlooren. Zo het getal verdubbelt was, gelyk als dat der beeſten, zou hy niet veel ryker als te vooren zyn geweeſt, in plaats dat de beeſten volkoomen vergaan, als zy ſterven, leefden de kinderen van Job in den Hemel; en dusdaanig had hy ze verdubbeld, zegt zeeker Paus. Men vind in de kinderen die de dood op eene tyd wegrukte, een afbeeldzel der Jooden, die onder de puinhoopen van Jeruſalem en den Tempel waaren verplet, toen Jeſus Chriſtus de Wet had vervult. De zeven zoonen die God hem wedergaf, beteekenen de zeven deugden; maar daar ontdekken zich groote geheimeniſſen in de naamen dezer drie dochteren. De oudſte, die men *Gemima* noemt, beteekende *den dag*, en verbeeldde den eerſte menſch, die in een glansryk licht gebooren was, met kenniſſe vervult, die wel haaſt in de duiſternis moeſt nederſtorten. Anderen vinden in deze dochter de beruchte Diana der Heidenen, dewelke zy geloofden uit Perſien of Arabien te zyn gekoomen; 't een is mooglyk zo wel ingebeeld als 't andere. De tweede dochter Jobs, *Caſſe* genaamt, 't zy men daar door verſtaat den Amber of de welriekende Caſſia by de Arabieren, beteekent de goede reuk der verloſſing, en de deugden den menſch, zedert den val, zeer dienſtig, gelyk als lydzaamheid en edelmoedigheid. *Gregorius* de groote heeft zich zeer in den naam van de derde bedroogen, welke hy genaamt heeft *Den hoorn van een Fluit*, om de gezangen, die de Kerk voorzingt, te beteekenen. Want haar naam is veel eer getrokken van een ſmeerzel, dat de vrouwen gebruiken, om heur levendige verwe te vernieuwen. Maar, gelyk het ter zelve tyd dient om 't gezicht te verſterken, kunnen de Godsgeleerden zich van de verborgentheden aan die zyde keeren, om aldaar eenige zaak te zoeken, die op den Godsdienſt ſlaat, terwyl de naauwkeurige uitpluizers den hoorn van overvloed, zo beroemt by de Heidenen, daar in ontdekken. Daar ontbrak aan Job niet anders, als een gelukkigen en hoogen ouderdom, om het goede 't geen God hem vergunt had, te ſmaaken. Hy heeft honderd en veertig jaaren zedert zyn herſtelling geleeft. De Grieken hebben dezelve noch zeer veel daar en boven vermeerdert, maar, zy zonderen zich van de Hebreeuwſche Text af, welke aan dit getal den tyd van zyn leeven vaſt gehecht heeft. Wy zullen alle de meeningen, welke men over dit Boek geſmeed heeft, niet onderzoeken. Maar, wy gelooven: 1. Dat dit Boek uit een oorſpronglyk Arabiſch geſchrift getrokken geweeſt is, om dat men aldaar de ſtyl en beſchryvingen van die Ooſterſchen aanmerkt, maar, dit werkſtuk was noch ten tyde van Mozes, noch ten tyde van David, noch ten tyde van Salomon van de Jooden bekent. Want, het zoude onmooglyk zyn, dat die twee Koningen die zo meenigmaal van de ellende der Heiligen en de ydelheid der ſchepzelen geſchreeven en geſprooken hebben, nooit eenige toepaſſing op eene der omſtandigheden van Jobs leeven, of op die der uitmuntende regels, welke hy over deze ſtoffe gaf, gemaakt of dezelve aangehaalt hebben. 2. Dit Boek was voor de Babyloniſche gevangenis niet bekent; het was alstoen, dat een zeekere Jood, ten tyde van Ezechiel dit Boek by de Arabieren, of in Chaldea gevonden hebbende, 't zelve tot vertroofting van 't gevange volk gebruikte; zy vonden het Boek ter ſneede, de ſtoffe was bekwaam om de Heiligen te vertroöſten, en hun hoop, door een denkbeeld van een veel grooter geluk-zaaligheid, als die, welke zy verlooren hadde, weder op te heffen. 3. Het werkſtuk kwam te voorſchyn, als wanneer Ezechiel zyn Prophetien ſchreef, en zyn vertroöſtingen aan 't zelve volk uitdeelde; niemand had het zelve in Judea voor Ezechiel aangehaalt, hy is 't, die na de beteekende gevangenis het zelve 't eerſte kende. Men heeft dan reden van te zeggen, dat het zelve alstoen voor de eerſten maal te voorſchyn kwam. 4. 't Is niet waarſchynlyk, dat het een enkele overzetting was, want, alhoewel de Schryver de natuur van den tyd, in welke Job geleeft heeft, en de ſtyl van zyn geheugſchriften bewaart heeft, zyn daar ondertuſſchen veel zaaken, die niet als door een Jood hebben kunnen gezegt worden. Hy moeſt zelfs van dit geſlacht zyn, om den Heiligen man, den allerrykſten van alle de *Ooſterſchen* te noemen, want Arabien was in 't Ooſten van Judea geleegen. Men vind daar zo wel Joodſche als Arabiſche uitdrukzelen, en de eerſte zyn meenigmaal uit de ſchriften van David en Salomon getrokken geweeſt, 't welk aanwyſt, dat het van laater tyd, als deze twee Koningen is.

Men ziet daar zelfs wetten wegens de plaatsvolging en d'erffenis der dochters, welke uit dit geſlacht ſchynen gehaalt te zyn. Eindelyk, men trekt den naam van den Jordaan uit de Fontein van Jor, en van 't volk van Dan, die aldaar zyn Tabernakel had geſtelt.

Eindelyk, de Overzetter is een Dichter. *Hieronimus*, die aldaar vaarzen van zes maaten en *Spondeën* geloofde aan te merken, is te verre gegaan. De Ooſterlingen ſtelden geen Maaten op hun vaarzen, gelyk de Latynen. Maar men gevoelt ten minſten in het Boek Jobs niet alleenlyk een Metaphoriſche of *verbloemde* ſtyl, en welke, gelyk die der Ooſterſchen, opgeblaazen is; maar, dezelve is dichtkundig; en de geenen, die 't zelve Boek willen leezen, moeten altoos deze richtſnoer voor oogen hebben, om dat het eene der Boeken van de Schriftuur is, welk men het minſte naer den letter neemen moet. Men vind daar ſtoute afbeeldingen en krachtige indrukzelen, welke men verachten moet.

UITLEGGING
VAN DE LXIX. AFBEELDING.
De Pſalmen Davids.

Vorſt David, fel beſtreen door 't woedend wiſſellot,
In Heilige aandacht, ſtort zyn ſmeekgebeen tot God,
En galmt ten boezem uit dan boet-dan lofgezangen,
Op 't lieflyk ſnaarenſpel, den Tempel door verſpreit;
En voor Gods aangezicht ten Hemel in geleid,
Om van 't alwys beſtier den zeegen weer t'erlangen.

MEn ziet zelden dat de Koningen Leeraars van de Kerk worden, en de Helden Godsdienſtige werken zaamenſtellen, maar daar toe is ruſt en ſtilte noodig, en men vind zulks weinig in een leeven, dat altyd met ſtaatszorgen belaaden is, en door geduurige ontwerpen van oorlog en overwinningen, gelyk als dat van David was, bezich word gehouden. Men moet van God een doordringend hert bezitten, om waardiglyk te ſpreeken. En men kan in de ziel van anderen geen aandacht ontſteeken, die men zelfs niet gevoelt

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXIX. AFBEELDING.

Vorſt David, fel beſtreen door 't woedend wiſſellot,
In heilige aandacht, ſtort zyn ſmeekgebeen tot God,
En galmt ten boezem uit dan boet dan lofgezangen,
Op 't lieflyk ſnaarenſpel, den Tempel door verſpreit;
En voor Gods aangezicht ten Heemel in geleid,
Om van 't alwys beſtier den zegen weer t'erlangen.

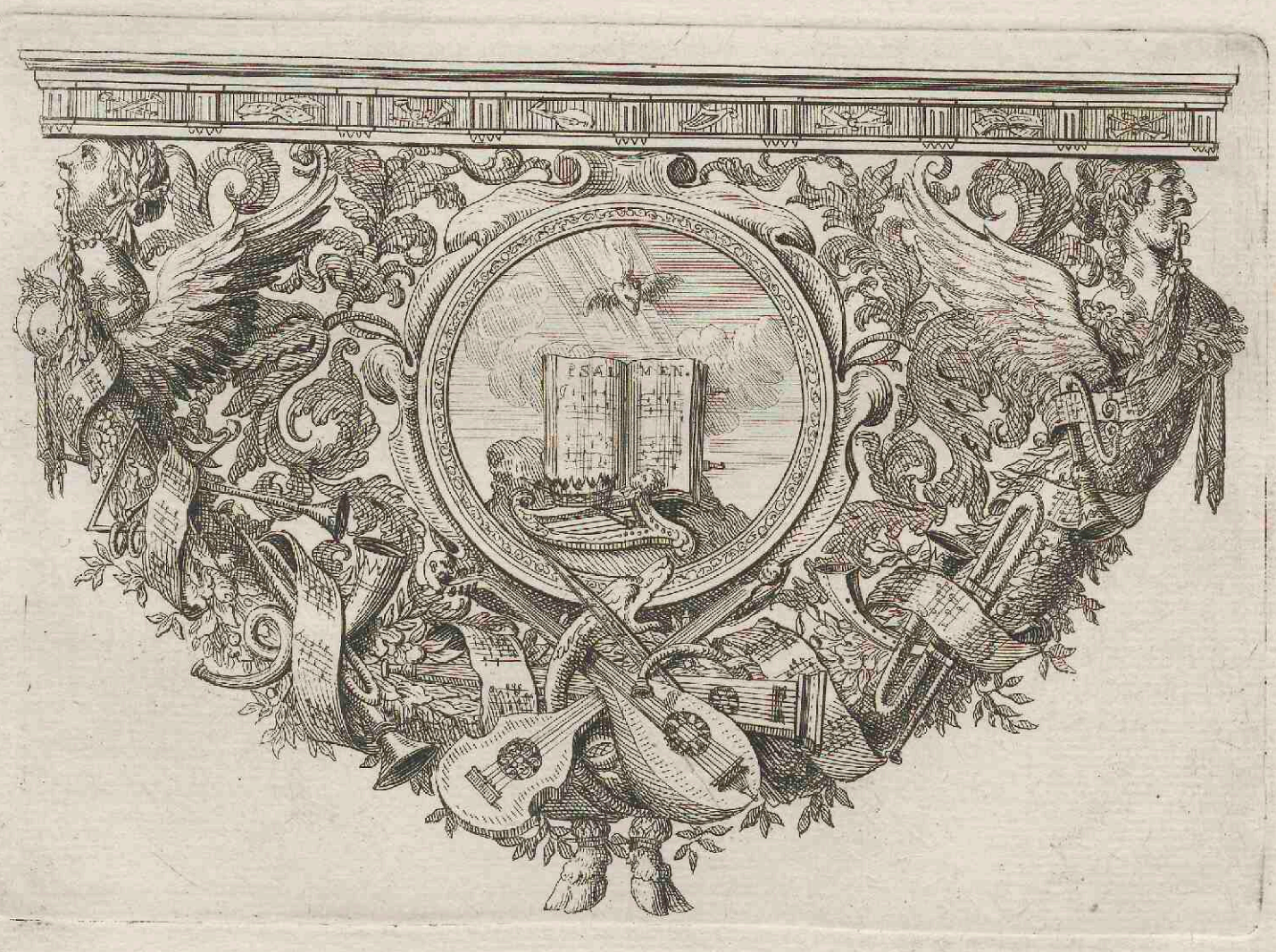

heeft; men moet dezelve bezitten, en ze leevendig afmaalen. Zyn de Koningen daar bekwaam toe? David is dan een zonderling voorbeeld. Men zegt dat hy tot drieduizend Lofzangen, ter eere Gods, zaamengeſtelt heeft; maar, of de onderſtelling is verdicht, of het meeſte gedeelte van zyn Lofzangen is vernielt, de honderd en vyftig Pſalmen, die de Kerk zingt, zyn alle niet van David; 't gezag van zommige Vaders, die zulks gelooft hebben, moet de gevoelige bewyzen, die wy van het tegendeel hebben, niet overhaalen. In der daad, men zoude verplicht zyn te zeggen, dat David Propheetiſcher wyze van Babylon geſprooken, en in zyn gezangen de toekoomende uitkomſten van 't volk Iſraëls heeft uitgedrukt. Hy moet onnoodige wonderdaaden inbeelden, en op deze wonderdaaden een baarblykelyke valſche voorſtelling bouwen; hoe zal men ze dan toeſtaan. Philaſtrus de geenen onder de ketters ſtellende, die eenige Pſalmen van David afnaamen, heeft zelfs vergiffenis van nooden, om dat hy (moogelyk dezelve niet waardig zynde, ter oorzaak van de ſtrengheid, waar mede hy de anderen veroordeelt heeft,) begeert, dat al de Pſalmen Davids, geduurende de gevangeniſſen, door eenige Prieſters byeenverzaamelt geweeſt zyn, die ze uit den mond dier geenen, welke die in hun kindſche jaaren geleerd hadden, ontfangen hebben, om dat men dezelve verſcheurde, en de afſchriften daar van verbrandde: de waarheid dezer liederen heeft dan van 't geheugen en het goed geloof der eenvoudigen afgehangen. De Babyloniers waaren zo vreemd om de Heilige liederen te verbranden, gelyk men onderſtelt, dat zy de Jooden beſwooren dezelve aan den oever van den Euphraat voor te zingen, en men vind daar een, dewelke zy op het voorwerp van hun ſlaaverny zaamenſtelden. Pſal. 137. Men ſchryft die Pſalm Jeremias toe, terwyl hy daar van by de zeventig overzetters den naam draagt. Maar, dewyl de Propheet in Babylon niet trok, is het baarblykelyker, dat het een der gevangenen, in die plaatſen geweeſt is, die zyn droefheid en de weigering, die men de afgodendienaars deed, van voor hen te zingen, uitdrukte, om dat zy niet anders begeerden, als om hem op 't geluid der harpen en andere muzyk inſtrumenten, te vervrolyken. 't Zy hoe 't was, dit kan geen Pſalm Davids zyn, om dat het volk Iſraëls in zyn tyd, noch in Babylon uit Egypten, noch uit 't Land der Chaldeën overgevoert is. De negentigſte Pſalm is als een werkſtuk van Moſes aangezien, 't zy hy dezelve, om God te verzoenen, die tegens het volk wegens hunne murmureeringen, door het bericht van de valſche beſpieders van Canaan, in toorn ontſtooken was, of in eenige andere geleegentheid, zaamengeſtelt heeft. Eindelyk, daar is een groot getal van Pſalmen, die men Aſaph Heman, een der wyſte en godvruchtigſte mannen van zyn eeuw, en, aan andere Schryvers, terwyl zy daar den naam van hebben, moet toeſchryven. Alhoewel David het geheele Boek der Pſalmen niet zaamengeſtelt heeft, laat men echter niet na 't zelve, als een Godlyk werk, aan te neemen, dewyl de Jooden, die zo veel vlyt, in de verzaameling der Heilige Boeken, hebben aangewend, zorg hebben gedraagen, dat daar niet een Schriftuur, als na verzeekering van haar Godlykheid ingevoegt is. Jeſus Chriſtus heeft deze verzaameling wetttig gemaakt, met dezelve aan te haalen. En, men vind aldaar zo volſtrekte en nette Godsſpraaken voor den Meſſias, dat men niet kan twyffelen, of de Heilige Geeſt heeft dezelve voorgezegt. God alleen konde weeten en voorzeggen 't geen zyn Zoon zoude wedervaaren, om dat alle de uitkomſten, die den menſch toevallig zyn, waar van de ſtraalen zich in den tegenwoordigen tyd verbergen, niet klaar en kenlyk zyn, als aan God alleen, die zeer veele, gantſch onderſcheidentlyk, in het Boek der Pſalmen heeft opgeſtelt. Deze Pſalmen zyn in vaarzen zaamengeſtelt geweeſt. En de heedendaagſe naauwkeurige onderzoekers, die de Hebreeuwſche taal met meer vlyt, als de Ouden, hebben beoeffent, vinden ligtelyk de rymen. Men verſtaat zelfs, dat de accenten, daar de Jooden zich van bedienen, zomtyds de oude nooten van 't Muſyk waaren, om dat zy het onderſcheid der toonen aanwyzen; maar het is niet zonder zwaarigheid, dewyl de Jooden noch hedendaags leezen en zingen in hun rollen, daar geen accenten in te vinden zyn. Maar, het is ten minſten waar, dat men deze Pſalmen zaamengeſtelt heeft, om of met een leevendige ſtem te zingen, of op ſpeeltuigen te ſpeelen.

Men heeft menſchen van geen goeden ſmaak gevonden, om de Muſyk uit de Kerken te bannen, om dat men aldaar dikmaals van de wys raakt, d'een huilt veel eer, als hy zingt, de andere valt in een valſch lied, d'eene heft veel hooger op als hy moet, terwyl zyn buurman piept, en 't meeſte gedeelte noch letter, noch ſleutel, noch Muſyk begrypt.

De Arriaanen ontſteeken zich geweldig tegen de Muſyk der Orthodoxe Kerken, en de Manicheers, die 't Oude Teſtament verwerpen, hadden voor 't zelve noch een veel grooter afkeer, maar, de onweetenheid of het natuurlyk gebrek van eenige menſchen moet de anderen niet beletten, om de Lofzangen ter eere Gods te zingen; het hert word door 't gezang geraakt en bewoogen; men vind een heimelyk vermaak in God op dusdaanige wyze te looven. En waarom zoude men de menſchen deze eenvoudige kunſt ontrooven. Pharao ſpreekt van zeekere volken, die hun wetten in 't Muſyk geſtelt hadden, ten einde, op dat men dezelve dikmaalder mocht herhaalen, en zonder moeite leeren. De Heiligen van 't Oude Teſtament hebben liederen ter eere Gods, die hen verloſt, of voor eenig gevaar beſchermt had, in 't Muſyk geſtelt. De Engelen deeden de lucht van hun gezang op de geboorte van Gods Zoon wedergalmen. Jeſus Chriſtus, na het Paaſchlam gegeeten te hebben, en onmiddelyk voor zyn lyden, waar van hy de ziel vervult moeſt hebben, liet niet na een Lofzang met zyn leerlingen te zingen. *Hieronimus* verzeekert, dat hy, het zy hy te waater of te land reisde, altyd Lofzangen van God zong. Dat is by naer de eenigſte oeffening van godvruchtigheid; welke men op de reis, en onder 't werken doen kan, *zulks is onze vertroofting*, zeide den Ouden Baſilius. Maar, boven de vertroofting, welke de ziel daar door inzaamelt, als wanneer dezelve daar op let, leert men zonder gevaar, dewyl 't geen moejelyke godsdienſtigheid is, waar uit wy heerlykheid kunnen ontfangen, in het voorgaan met een goed voorbeeld, trekt men door 't zelve anderen mede, en men maakt een zaamenſtemming, welke God aangenaam is.

De eerſte Chriſtenen hebben geloofd, dat men geen ſpeeltuigen in de Kerk behoorde toe te laaten, die by de Jooden, als ter oorzaak van hun zwakheid, niet geleden waaren, het is zeeker dat een al te fraai Muſyk en eenpaarigheid van ſpeeltuigen het hart verzacht, de geeſten opwekt, en de zinnen bekoort, in plaats van dezelve tot God op te heffen. Men moet de overmaat ontvluchten, en zich wachten van niet te veel vermaak aan d'ooren te geeven, uit vreeze om die van 't hert te beletten, byzonder in de Tempels,

daar

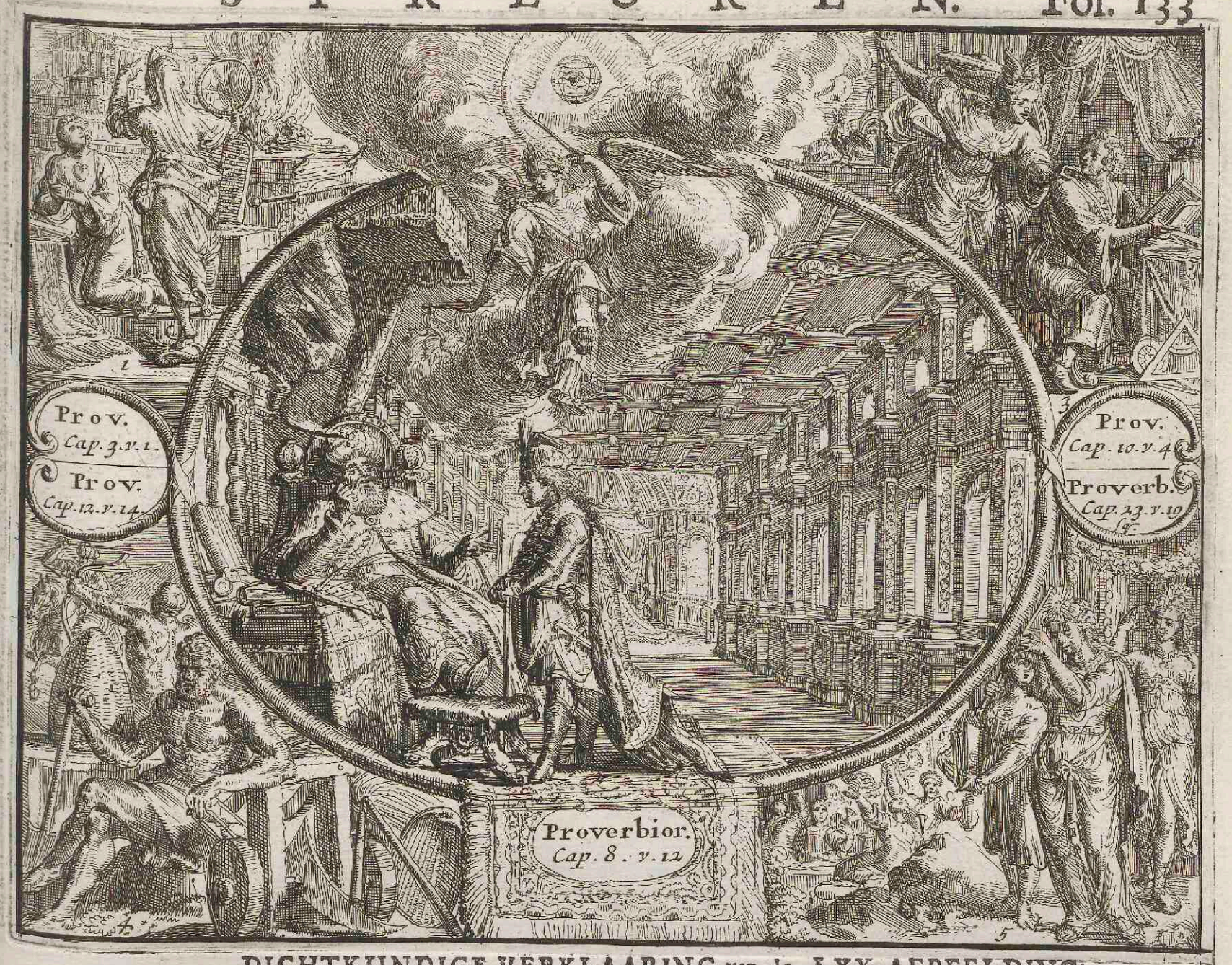

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXX. AFBEELDING.

De wysheid buigt het hart tot Godsdienſt, Wet en deugd,
Zy ſtuurt en onderwyſt, en leid d'onnoof'le jeugd,
Ten Heemel afgedaalt op uitgeſpreide Pennen,
Zy toont, hoe naarſtigheid de weetenſchap bevat,
En d'onvermoeide vlyt verkrygt een dierb're ſchat,
En leert den jongeling den weg van waarheid kennen.

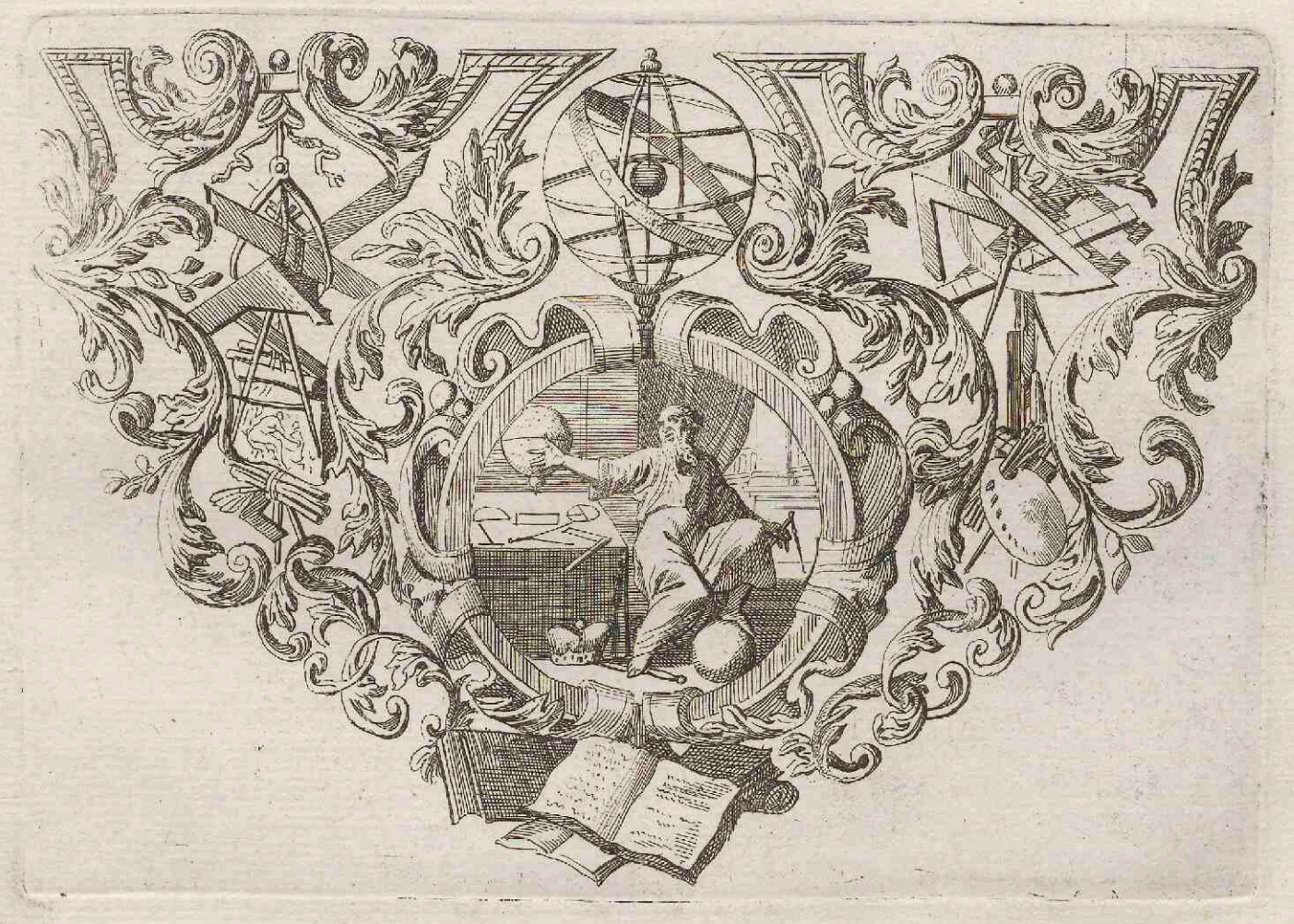

daar de menigte afzondering zoekt, in plaats van dezelve te ontvluchten. en geluiden begeeren, die hen vermaaken, in plaats van gebooden die hen ſtichten. Maar, om dat David en andere Propheeten vaarzen zaamengeſtelt hebben, ter eere Gods, om op 't geluid van den Harp, de Guittern en den Luit gezongen te worden, is daar geen twyffel, of men kan zich van een ſterk en krachtig Muſyk in de Tempels bedienen. Men deelt de Pſalmen in verſcheide verdeelingen, men meent dat de Propheet voor zich zelve een grondreegel heeft gemaakt, welke hy zeer naauwkeurig opgevolgt heeft. De eerſte Pſalm heeft moeten zaamengeſtelt zyn door Eſdra, om tot een voorreden van de overigen te dienen, in het eerſte deel, 't welk aan den veertigſten Pſalm eindigt, David ontdekt by de ydelheid der aardſche goederen, de gewoonlyke beſpottingen der godloozen, ten einde men zich aldus niet laat bedriegen. Hy verwekt daar uit een brandend verlangen naer de genade, naer welke men hygt als een hert, ſchreeuwende naer de waatervlieten. Men heft zich in 't vervolg op tot de aanmerking van de oordeelen Gods, en men klimt by trappen op tot het denkbeeld van de Zaaligheid, en eeuwige roem en eere. Maar Gregorius van Nyſſa, die deze verdeeling zich ingebeeld heeft, grondveſt dezelve op dit valſche beginzel, dat het een en dezelve man was, die alleenig deze Heilige gezangen zaamengeſtelt heeft, zo men eenig richtſnoer in heur ſchikking had gevolgt, had het veel eer die zelve geweeſt, die men in de Synagogen en den Tempel bewaart heeft, om dezelve navolgelyk te zingen; maar, daar openbaart zich zo veel verwerring in de ſchikking der ſtoffen en voorwerpzelen, die daar verhandelt zyn, dat men moeite heeft daar op een bondige giſſing te maaken. Al de voorwerpen, die men daar verhandelt heeft, ſpeelen op de heilige aandacht, en voeren de godvruchtigheid tot aan het hart, men vind daar levendige en nederige beeldeniſſen van den zondaar, gelyk als die van David over den moord van Urias, en zyn overſpel met Bathſebah, 't welk tot een monſter en voorbeeld kan dienen aan de gemoederen, die met eenige ſchreeuwende en geheime zonde belaaden zyn. Men leert daar bittere verzuchtingen van een ziel, die zich oordeelt van zyn God te zyn verlaaten, geduurende de droevige opſchorſſingen van de genade, die den menſch zich zelve overlaat, en welke hem van 't gevoelen van de liefde en vreede Gods berooft. De ziel, verſlaagen door het gevoelen zyner zonden, het getal zyner vyanden, en een reeks van rampen, die haar van de zyde van de waereld ende tweede oorzaaken, niet een eenige ſtraal van hoop overlaaten, vind daar een onuitputlyke oorſprong van vertrooſtingen en gebooden om zich in haar verdrukking te gedraagen. Men gevoelt dat deze vertrooſtingen krachtdaadig zyn, de uitdrukzelen van den Propheet het geloof opheffen, en doen uitroepen; *O Eeuwige God, het is my goed verdrukt te zyn.* Deze verzaameling is in den grond een der uitmuntendſte Boeken van de Schriftuur. *Caſſiodorus*, de zelve vergeleeken te hebben by een Pauw, wiens ſtaart vol veranderingen, duizend ſchoonheden in zich beſluit, en by een dierbaar geſteente, 't welk alleen een groote ſchat waardig is, zeide, dat dit Boek alleen konde volſtrekken, om dat men daar in alle de waarheden ontdekt, die in de anderen opgeſlooten zyn. Dat van Moſes konde plaats houden, om dat men aldaar de ſchepping en de voornaamſte uitkomſten der Joodſche geſchiedenis kan leezen, 't zelve zoude de plaats der Propheten kunnen vervullen, zo dezelve verlooren geweeſt waaren, om dat men aldaar menigvuldige Godsſpraaken op den Meſſias ontdekt. Eindelyk, het konde 't Evangelium vervullen, om dat de dood en de verryzenis van Jeſus Chriſtus aldaar zyn uitgelegt. Dat is te veel gezegt. *Want alle de Propheeten waaren niet anders, als een kaars, die in de duiſternis licht geeft.* Maar ten uitterſten is dit boven al vol zedeleſſen, beweegingen van een gelouterde aandacht, en overgeevingen van een geloovige en Godgeliefde ziel; het is gereegelt naer het begryp der eenvoudigſten, en, by gevolge, zoude men geen Boek weeten te vinden, dat meer tot hun onderwyzing konde dienen.

UITLEGGING
VAN DE LXX. AFBEELDING.
De Spreuken Salomons.

De wysheid buigt het hart tot Godsdienſt, Wet en deugd,
Zy ſtuurt en onderwyſt, en leid d'onnooſ'le jeugd,
Ten Heemel afgedaalt op uitgeſpreide pennen,
Zy toont, hoe naarſtigheid de weetenſchap bevat,
En d'onvermoeide vlyt verkrygt een dierb're ſchat,
En leert den jongeling den weg van waarheid kennen.

ALhoewel Salomon geen Propheet was, laat men echter niet na, hem onder de Heilige Schryvers en Koningen, die aan de nakoomelingſchap werken van Heiligen aandacht hebben nagelaaten, te ſtellen. Deze Vorſt had zich ſterk in de kenniſſe van de natuur geoeffend, en byzonderlyk in de gewaskunde, dewyl hy een zeer naauwkeurige beſchryving van den Iſop tot den Ceder toe maakte; maar, van deze waereldſche werken walgende, begaf hy zich tot die van de Godvruchtigheid. Men ſchryft hem een Pſalmboek toe, 't welk hy naer 't voorbeeld zyns vaders zaamengeſtelt heeft, en waar van daar noch eenige liederen overgebleeven zyn, in welken men den ſtyl der Zeeventige die ze overgezet hebben, gelooft te beſpeuren. Maar, zo Salomon eenige Pſalmen zaamengeſtelt, en men dezelve in de regel der Schriftuuren heeft in laaten vloejen, om datze door de 70 overgezet zyn, hoe komt dan dat men ze op zoodaanige wyze heeft laaten vernielen, dat van dezelve niet een voettreede overgebleeven is. Het eerſte werk van dezen Vorſt, 't welk men bewaard heeft, beſtaat in gelykeniſſen, en Zinſpreuken. *Joſephus* heeft gelooft dat hy drieduizend bladeren met die Spreuken gevult heeft; doch terwyl maar een eenig overig is, heeft men in tegendeel zich ingebeeld, dat het geheele lichchaam dezer Spreuken zeer Godsdienſtig door de Jooden is bewaart geweeſt, en dat men drieduizend onderſcheidentlyke zinſpreuken in het kleine blad, 't welk tot ons overgekoomen is, kan tellen. De een en de andere dezer giſſingen zyn valſch, daar is gantſch geen blyk, dat Salomon zyn geſchriften tot drieduizend bladeren over een eenig voorwerp heeft vergroot. Men zoude dezelve gemaklyk kunnen uitreekenen, en zelfs yder zinſpreuk in tweën verdeelen, doch men zoude in het Boek der Spreuken geen drieduizend vinden. Dit Boek is zelfs niet geheel door Salomon beſchreeven, men moet hem eigentlyk niet meer als de vier-en-twintig eerſte Hoofddeelen toeſchryven. De Geheimſchryvers van Hiskias ſtelden in 't gevolg eenige uittrekzelen der werken van Salomon te zaamen, en beſchreeven eenige Hoofddeelen, gelyk men ligtelyk beſpeurt door den Titul, van het 25. Hoofddeel. De Jooden ſchryven deze uittrekzels Ezaias den Propheet toe, die ten tyde van Hiskias leefde; maar zy zyn veel eer van *Sebna*, die het ampt van Geheimſchryver by deze Vorſt bekleedde volgens 2 Kon. 19: 2. Het derde gedeelte der Spreuken is door

Agur de zoon van Jake, zaamengeſtelt. Hoofdd: 30: 1. Men kan niet raaden, in welken tyd deze Schryver mag geleeft hebben, men ſtelt hem in 't algemeen ten tyde Salomons; men oordeelt zelfs dat deze Vorſt zich onder dezen vreemden naam niet alleen verborgen, maar zelfs mede die van Ithiel en Ucal die hier navolgen, heeft aangenoomen; maar dit zyn enkele giſſingen. Eindelyk, is het laatſte gedeelte een genoegzaam onbekenden Koning toegeſchreeven, die den naam van Salomon aanneemt; men wil noch zonder eenig bewys, dat het Salomon zy, die, om aan Bathſebah zyn moeder de Eer aan te doen, die zy verdiende, aldaar de uitmuntende leſſen, welke zy aan hem in zyn jeugd gegeeven had, nedergeſtelt heeft. Hoofdd: 31: 1. De naauwkeurige onderzoekers en oordeelaars, die zich met al deze verduiſtering en zo geduurige naamwiſſeling niet verdraagen, gelooven, dat daar eenige verandering in den text of in den naam van dezen onbekenden Vorſt is. Het beleid dat Salomon gevolgt heeft, komt zeer over een met den geeſt der Ooſterſche volkeren, die de gelykeniſſen, figuurlyke uitdrukzelen, en korte zinſpreuken boven maaten beminnen. Het is zeeker, dat de voorſchriften in een groot getal van woorden begraaven, minder indruk geeven; de aandacht vermindert door veel te leezen. De geeſt trekt zich af, als men verplicht is weder op te graaven, 't geen men zonder moeite moeſt begrypen. Men bemint zyn plicht niet genoeg, om dezelve met moeite te zoeken, en het middel, om zondaaren de minſte verſchooning niet overig te laaten, beſtaat in de gebooden van Heiligmaaking hem in ligte en klaare bepaalingen voor oogen te houden, en een vermoejende langwyligheid te ontvlugten. Daarom is de Wet Gods, die zich naer de zwakheid der menſchen ſchikt, in tien gebooden uitgedrukt. De Spreuken Salomons tot onderwys der zondaaren bepaalt, zyn kort, en gemaklyk te bevatten, en t'onthouden. Men vind ze aldaar voor alle ouderdom, zonder de kinderlykheid uit te zonderen, voor alle Staaten, gereekent van den Scepter af, tot den Herders ſtaf toe. En op alle geſteldheden, waar in den menſch zich kan bevinden. Eindelyk vergeet Salomon aldaar niet een der noodzaaklyke hoofddeugden tot het eeuwig welzyn. (1.) Een der eerſte zorgen is, de menſchen hun aandacht af te vorderen, ten welken einde hy, om hen door gevoelens van eerbied en verwondering op te wekken, de Wysheid ſpreckende invoert, roepende langs de ſtraaten en openbaare plaatzen, om de menſchen weder uit hun misſlaagen en gebreeken te trekken. De Jooden willen dat deze wysheid dezelve zy, welke in de ſchepping van 't Heelal, en in de ordening der ſchepzelen, verſcheen. Zommigen willen daar liever Jeſus Chriſtus de eeuwige Wysheid voorgeſtelt zien; maar, Salomon voert veel eer de wysheid Gods in, die hoofddeugd en volmaaktheid van 't Opperſte Weezen, welke tot 's menſchen welzyn werkt, en hen noodzaakelyken raad voor het leeven en d'eeuwigheid verſchaft. Deze zoorten van voorſtellingen zyn by de Heilige Schryvers gemeen, en 't is zeeker, dat men meer indruk aan de gemoederen geeft, als men God zelfs, of iemand van die volmaaktheden, op een edele en deftige wyze doet ſpreeken. Salomon heeft reden af te vergen, dat men deze eeuwige Wysheid aanhoort, want de menſch is gemeenelyk voor haar geroep doof; hy geeft, door de waereldſche bezigheden afgetrokken, welke meerder van zyn ſmaak zyn, en de zinnen aanminnig treffen, by naer geen aandacht aan zyn God, alhoewel hem dezelve heerlyke vergeldingen belooft. (2.) Salomon onderrecht de geloovigen, of zy alle zyn kinderen waaren. En een der zaaken, die hy hen met de grootſte voorzorge en beſcheidentheid aanbeveelt, is de voorzichtigheid. *Ik woon by de beſcheidenheid*, of met de kloekzinnigheid, 't welk men op Jeſus Chriſtus toepaſt. Deze Wysheid had geen andere zaaken aan te wyzen, als die hy uit den boezem zyns Vaders geſchept had, en die hy van alle eeuwigheid kende. Maar, hy leert ter zelver tyd den menſchen te hebben de eenvoudigheid der duiven, en de argliſtigheid der ſlangen. De godvruchtigheid maakt de menſchen niet dom, gelyk zich de Goddeloozen inbeelden, en de eenvoudigheid welke in 't hart der Chriſtenen regeert, is niet onverdraaglyk met de verlichtingen van den geeſt, de Godvruchtigheid leert hen zich aan den oever der afgronden niet op te houden, en door een roekelooze nieuwsgierigheid de geheimeniſſen, die voor hen moeſten verborgen zyn, niet te onderzoeken. (3.) Het meeſte gedeelte der menſchen poogen zich door bedrog en onrechtvaardigheid te verryken, zy brengen in hun ſchatkiſt een worm, die dezelve doorknaagt, en een kool vuurs, die ze verteert, daar uit ſpruit deze onſtantvaſtigheid der rykdommen, ter kwader trouw verkreegen, die by na nooit tot in het derde geſlacht overgaan. De gebouwen op een zo zeer bouwvallige grondſlag geveſt als de zonde, moeten noodzaaklyk verſchudden en omver vallen. Het waarachtig middel om zich te verryken is naarſtigheid. De hand der naarſtigen verrykt. 't Miſlukte Laban met al zyn aanſlagen, om zyn ſchoonzoon te bedriegen. En Jacob, de hitte des daags en de koude des nagts uitſtaande, wierd veel ryker als hy. De *menſch zal verzaadigt worden door de vruchten des monds, en men zal hem vergelden naer dat zyne handen verdient hebben*, zegt Salomon; om dat inder daad, zo de wyze de vruchten van zyn beſcheidenheid en oprechtigheid inzaamelt, is het ook onmooglyk, dat hy immermeer van de ſchuldige belooning voor zyn arbeid berooft kan zyn. Daar is veel aan geleegen, geen vyanden door laſtering te verwekken, het is noodig dat de beweegingen van 't hert altyd de woorden des monds beantwoorden, maar, het is niet minder heilzaam, dat de menſch een zachte ledigheid verlaat, die hem verderft, of zich tot den arbeid begeeft, en booven al, om vruchten van rechtvaardigheid voort te brengen. (5.) De onordentlykheid verſlint en ſlokt meenigmaal de vruchten van den arbeid binnen; 't is een afgrond, daar alles in gaat, en waar uit niet als vuile en ſtinkende dampen te voorſchyn koomen. Hoe zwaar valt het daar weder uit te keeren, als men daar ingetreeden is! Wat ſpaart de maatigheid al zorgen, hartzeeren, en ziektens! wat zyn de gevolgen van een onordentlyk leeven, 't welk de geeſten en godvruchtigheid uitbluſcht, doodelyk! Men moet noodwendig de eene ontvluchten, en de andere bezitten, zo men wil by de menſchen geacht, en van God bemind weezen. Hoor toe myn Zoon! *Maakt geen gemeenſchap met dronkaarts en gulzigaarts; want zy zullen verarmt worden.*

UITLEGGING
VAN DE LXXI. AFBEELDING.

De Geeſtelyke, of de Prediker Salomons.

Dus vloeit uit 's Konings mond, ten Zetel af, 't verhaal
Van 's Waerelds ydelheid, en dart' le pracht en praal,
Daar een verſlaafde vrek zich harm telt aan zyn ſchatten;
En heerſchzucht, die verblind, op ſtaf en kroonen doelt,

Ge-

Geklonken door 't geval van 't Koninglyk geſtoelt,
Ziet 's waerelds heerſchappy en ſtaat in duigen ſpatten.

DE Jooden hebben meenigmaal dit Boek Salomon willen beneemen, niet alleen, om dat het voor zo een groote Vorſt niet waardig ſcheen, maar, om dat het de handen bevlekt van den geen, die 't leeſt, en zy gelooft hebben, daar in zonderlinge zaaken, die naar dwaaling ruiken, aan te merken. Maar, na 't zelve met meer omzichtigheid te hebben onderzocht, hebben zy gezien, dat het Godlyk was, om dat het met de Wet overeenkwam. Men heeft het Zorobabel toegeſchreeven, om dat men een groot getal ontleende uitdrukzelen der Chaldeërs daar in vind, waar van nergens als in de geſchriften van Eſdra, Daniel en Nehemia, die zy op een zeekeren tyd in Babel gemaakt hebben, geleezen word. Maar, Salomon, die met zo veel geſlachten gehandelt had, door middel van het wonder groot getal vrouwen uit alle Landen, welke hy in zyn Paleis opſloot, konde eenige uitdrukzelen der vreemde geſlachten ontleent hebben. Het komt niet te pas de aloudheid van dit Boek te bewyzen door de uittrekzelen, of veel eer door eenige zinſpreuken, die van Salomon gelykformig, welke men in de Griekze en Latynſche Dichters gezaait vind. Want het is niet waarſchynlyk, dat *Horatius* of *Theogenes* aldaar de ſtoffe hunner vaarzen zouden uitgetrokken hebben. Daar zyn zeekere beginzelen van de Zedekunde, en eenige zinſpreuken, alle doorluchtige Geeſten gemeen, die men in alle taalen kent, en die niet onderſcheiden zyn als door de draaijing van 't uitdrukzel, welk men heur geeft. Te begeeren, dat de een altyd van d'anderen heeft ontleent, of dat zy alle uit de Bronader van Salomon geſchept hebben, is te naauwe paalen aan het menſchelyk vernuft gegeeven, dat zich verheft, en murmureert, als men daar een bewys voor de Godlykheid der heilige Boeken uit trekt. Men vind in dit Boek verſcheide zaaken, die niet als met Salomon kunnen overeenkoomen. Men ziet zelfs, dat hy de manier heeft gevolgt, die hy in de Spreuken waargenoomen heeft, die onweederſpreeklyk van hem zyn zaamengeſtelt; want hy doet de Wysheid ſpreeken, welke de beginzelen der godloozen en onvroomen wederlegt. Daarom is 't, dat de bepaaling van 't oorſpronglyk, welk men door die van den Prediker overgezet heeft, vrouwlyk is, en eigentlyk een Predikſter beteekent. De overzetting luid, dat Salomon dit Boek in zyn ouderdom t'zaamen geſtelt heeft, als hy van de vermaaklykheden, in welke hy gedompelt was, walgende, uit zyn doolingen begon te herkoomen, en van zyn begaane misdaaden berouw te krygen. Men moet zulks gelooven, om dat hy zo leevendig van de ydelheid der vermaaklykheden en de ontſtantvaſtigheid der ſchepzelen ſpreekt, dewyl hy zulks niet, als na een lange en droevige ervaarendheid zoude doen. Het zy dit een Boek van boete en ſmerte zy, men heeft niet nagelaaten meenigmaal de zedeleering, die aldaar aangeteekent is, te misduiden. De Epicuriſten, die gelooven dat de dood alles vernietigt, en de ziel zo wel als 't lichchaam doet ſterven, laaten zich voorſtaan een gevoelig bewys van hun godloosheid in deze woorden te vinden. *Een zelfde toeval komt den menſch en beeſten over.* Zo is den dood van d'een, gelyk den dood van d'andere. Zy hebben alle een zelven adem; de menſch heeft geen voordeel booven de beeſten: want alles is ydelheid. Alles gaat in een en dezelve plaats, *alles is uit Aarde gemaakt, en alles keert weeder tot Aarde.* Het zou te verwonderen zyn, dat een Boek, welk t'eenemaal ſchynt zaamengeſtelt, om de vreeze Gods en des doods in te drukken, dezelve zo volkoomentlyk vernietigt, en aan de godlooſte van alle leerlingen cenig vermoogen geeft. Om dat de Godsdienſt onnoodig en valſch is, by aldien de ziel met het lichchaam in den boezem van de Aarde wederkeert; en men heeft reden om in de zonde te volharden, alle de zoetigheden zonder zwaarigheid en leedweezen te ſmaaken, en alle handelingen van heilige aandacht te verwerpen, als een zwaarwichtig juk, 't welk overweldigt, en daar men niet een eenige vrucht van trekt. Salomon zoude moogelyk de eenigſte aller Schryvers zyn, die zo vaſtſtellender wyze tegens zyn oogwit, en het einde, 't welk hy zich voorſtelt, gewerkt heeft; hy zoude de wyſte niet, maar de dwaaſte aller Koningen zyn. Het is dan niet anders als een tegenwerping, die hy door een godloozen doet maaken, en welke hy door de voorſchriften van de vreeze Gods, en van de gehoorzaamheid aan zyn Wetten, die hy in 't vervolg geeft, omverwept. Het is in den grond waar, dat daar iets in den dood der menſchen is, 't welk naer die der dieren gelykt. Salomon, die nergens anders, als op het menſchelyk lichchaam zag, konde zeggen, dat het uit ſtoffe voortgekoomen was, en tot ſtoffe, gelyk dat der beeſten zoude wederkeeren. Maar, hy laat aan de ziel, die van den Heemel is neergedaalt, zo wel haar eeuwigduurendheid als haar onſterflykheid. Laat de goddelooze zyn lichchaam vry verachten, hy heeft niet als al te veel liefde en zorge voor het zelve. Men kan deze jonge onbeſchaamde, of aan deze vrouw, welke op haar ſchoonheid geſtelt is, geen grooter ſmaatheid aandoen, als haar lichchaam by dat van een beeſt te vergelyken, en haar te leeren, dat zy 't zelve lot zal onderworpen zyn. Maar, voor de ziel, die wederom tot God opklimt, en die dezelve heeft gegeeven, gelyk Salomon zulks zegt, en die, verre van met den adem te eindigen, de ſtraffe of de eeuwige belooning van haar handelingen gaat ontfangen, is het noodzaaklyk alle moogelyke zorgen te draagen. Het voornaamſte oogmerk van Salomon in dit werkſtuk, is de ydelheid der ſchepzelen te doen gevoelen. Een gewigtige Les, dewyl de onweetenheid de eerſte oorzaak onzer onordentlykheden is. De kennis is gemaklyk; want het is by naer onmooglyk in de waereld te zyn, zonder te begrypen, dat dezelve een waatergoot is, die met een ongeloofbaare ſnelte voortvloeit, en welke, na eenige tyd vuile en modderige waateren uitgeſtort te hebben, een drooge en met ongedierte vervulde boezem nalaat, ik wil zeggen, van knaagingen en beweegingen van 't geweeten. Daar zyn vier trappen van ydelheid aan alle de ſchepzelen verknocht, welke een walg voor dezelve behoorden te verwekken. Deze ſchepzelen, welke trap van volmaaktheid men heur geeven kan, vermoogen nooit haar leeven deelagtig te maaken, of 't zelve den geenen, die 't verlooren hebben, weder over te geeven, noch zelfs de dood een treede te vertraagen. Wyders kunnen de gevoelige ſchepzelen nergens anders, als tot het lichchaamlyk gebruik geſchikt, en de minſte vergelyking met de ziel, die geeſtlyk is, niet hebbende, voor 't lichchaam geen waarachtige gelukzaligheit bewerken. De zonde hebbende over alle deze ſchepzelen een trap van verderf en onſtantvaſtigheid uitgeſtort, zyn zy noodzaaklyk vergangelyk; hier helpen geen krachten om den loop daar van op te houden, of dezelve beſtendig te maaken. De menſch, die de begeerte van zyn eigen geeſt niet kan ſtremmen, heeft noch minder macht de vreemde voorwerpzelen

Rom. de Hooge Inventer et fecit. *I. Lindenberg Excudit cum Privil.*

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXI. AFBEELDING.

Dus vloeit uit 's Konings mond, ten Zetel af, 't verhaal
Van 's Waerelds ydelheid, en dart'le pracht en praal,
Daar een verſlaafde vrek zich arm telt aan zyn ſchatten,
En heerſchzucht, die verblind, op ſtraf en kroonen doelt;
Geklonken door 't geval van 't Koninglyk geſtoelt,
Ziet 's waerelds heerſchappy en ſtaat in duigen ſpatten.

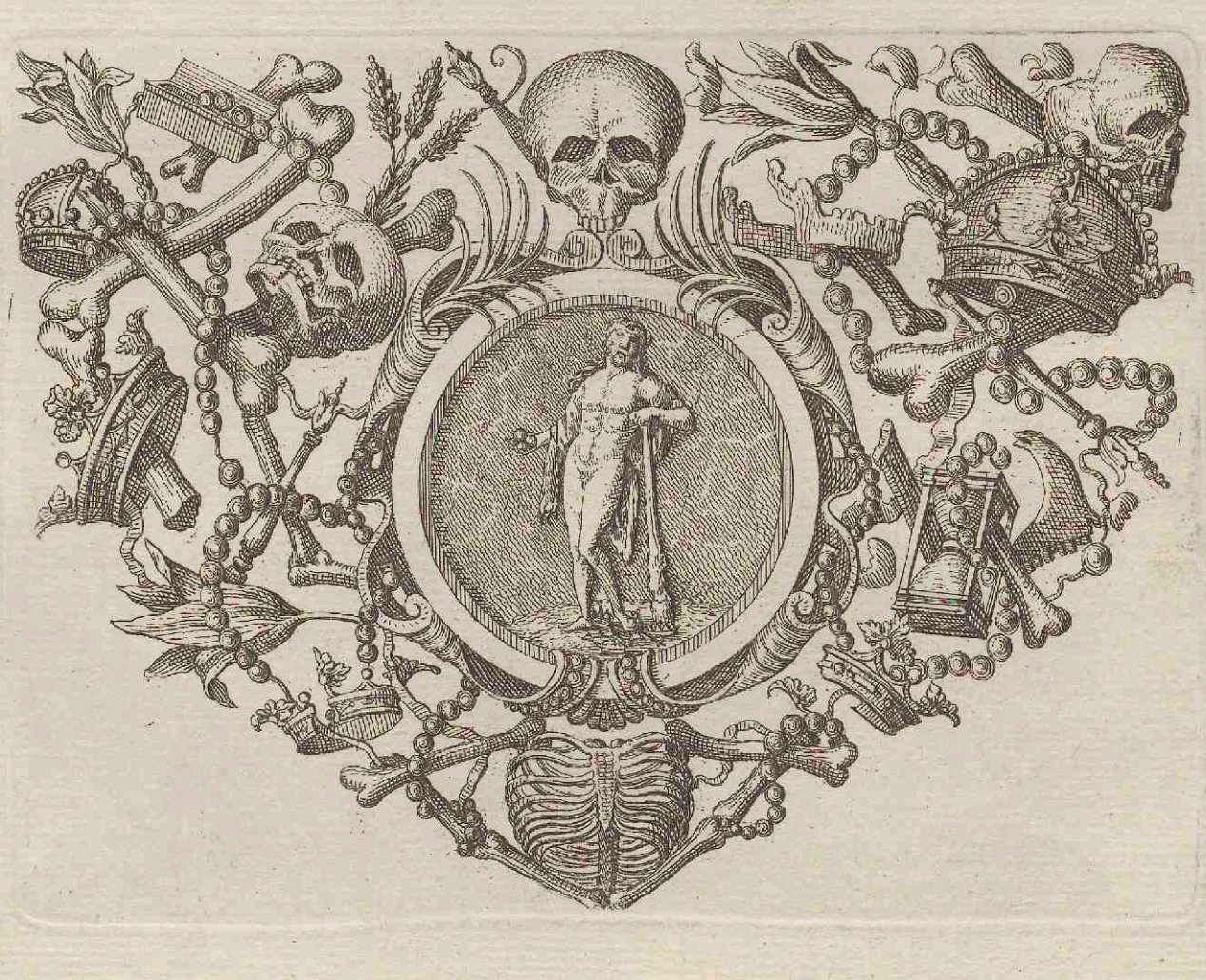

onbewecglyk te maaken. En hoe zal hy op een bol, die altyd rolt, goederen die Arendsvleugelen hebben, en vermaaken die 't zelve oogenblik, als men ze geniet, verdwynen, zyn hoop kunnen veſten? Eindelyk, gelyk het bedrog, de onrechtvaardigheid en het geweld de allerkortſte en gemeenſte middelen zyn, om aan waardigheid of het bezit der rykdommen te geraaken, zo is het onvermydelyk, dat de ongeruſtheden, de knaagingen, dood, en eeuwige verdoemenis, de gevolgen en vruchten dier werken zullen zyn. Schreewt, gy ryken, over uwe rykdommen, want alles is ydelheid.

UITLEGGING
VAN DE LXXII. AFBEELDING.
Het Hooglied Salomons.

De Heemelbruid, Gods Kerk, 't verlichtte Heidendom,
Zoekt onvermoeit Gods Zoon, haar Heemelsbruidegom,
Terwyl zy kwynt in 't hart van geeſtlyk ziels verlangen.
Tot zy haar heil en trooſt en zaligheid ontmoet,
Wiens Goddelyke glans beſtraalt haar minnegloed,
En droogt de traanenbron van haar beſtorve wangen.

Het Hoogelied is een ander werkſtuk van Salomon, men gelooft dat hy 't zelve in zyn jeugd zaamengeſtelt heeft, ter oorzaake der teedere en verliefde bepaalingen, waar van dit Boek overvloeit. De Jooden waaren zo zeer bevreeſt, dat men zich door die uitdrukzelen mocht vergiſſen, welke de zucht van een hert, dat leevendig door de ſchoonheid van zyn Bruid geraakt was, verbeelden, dat zy verbooden het zelve, voor den ouderdom van dartig jaaren, te leezen. En de Chriſtenen hebben verplicht geweeſt aldaar een eeuwigduurende geheimenis te zoeken, het zy dat God onder den naam van een Bruidegom ſpreekende, zyn liefde voor de ziel, of voor het Joodſch geſlacht heeft willen beteekenen. Het zy, dat de Bruidegom, die ſpreekt, Jeſus Chriſtus zy, die duſdaanig de Chriſtelyke Kerk omhelſt. *Theodoretus* heeft by naer de geenen voor Ketters aangezien, die daar in een letterlyken zin wilden vinden, om dat de denkbeelden, die daar in voorkoomen, niet zuiver, noch den alleen heerſchende God waardig genoeg ſcheenen, zelfs voor Eſdra niet, die dit werkſtuk, dat ten tyde van de gevangenis verlooren geweeſt is, vermeent hernieuwt te hebben. Dit Boek is een Hoogtyds Gedicht, waar in Salomon, het zy tegens de Dochter van Pharao, welke hem paarden en waagenen uit Egypten mede had gebracht, by welke hy zyn Bruid vergelykt, 't zy tegens een jonge dochter van Jeruſalem ſpreekt, die onder het getal zyner vrouwen was, en Sulamite genaamd word; de Bruid antwoord op haar beurt, en men voert de vrienden van den Bruidegom en Bruid daar in, die hun Lofgezangen zingen, dit zyn de drie deelen, waar uit het zaamengeſtelt is. Men heeft in dit werkſtuk ſtoute figuuren, en krachtige uitdrukzelen, het is geſchreeven in een zoetvloeijende ſtyl vol verbloemde reedenen, welke niet natuurlyk genoeg te voorſchyn koomen, en aan de Weſterſche volkeren, bezaadigder als de Ooſterſche Schryvers zynde, niet behaagen. Onderwylen altyd aandacht hebbende tot de geheimeniſſen, die de bepaalingen kunnen behelzen, ontdekt men aldaar ſchoone onderhandelingen van een oneindige liefde, en een naauwe vereeniging, welke Jeſus Chriſtus met zyn Kerk heeft. Dit geheim denkbeeld volgende, was de Bruid, die van den aanvang van dit Hoogelied, uitroept, *dat hy my kuſche met de kuſchen zyns monds*, de verzaameling, welke vermoeid zynde onder het beſtier van Mozes te leeven, met ongeduld de komſte van den Meſſias verwachtte, en die zich alreeds over zyn vertraaging beklaagde. Zy zeide, gy hebt ons genoeg door de ſtaamelende Propheeten, en die een belemmerde tong hadden, geſprooken, wy hebben afdrukzelen en beelden genoeg gehad, die U voor onze oogen bedekken. Mozes ſtaamelde, en de Propheeten waaren menſchen bevlekt van lippen. Kom gy zelve, Goddelyke Bruidegom, laaten wy U zien, ſpreek met ons, en geef ons gevoelige blyken van uwe liefde. Zy bid haar Bruidegom, dat hy haar wil trekken. *Trek ons, op dat wy tot u loopen.* Zo zy het menſchelyk onvermoogen, onbequaam om zich te bekeeren, en den ſtaat van de Kerk, nedergeleegen in een valleije met haar bloed bedekt, waar uit zy zich niet weder konde oprechten, en de werking van de genade, die haar voorkomt, en haar een zoet geweld aandoet, had willen beteekenen, heeft men reeden te zeggen, dat men in dit Boek, en onder de uitdrukzelen vol liefde, de allerdiepſte geheimeniſſen van de Godgeleertheid ontdekt. Deze Bruid is bevreeſt, dat men haar zal verwyten, dat zy bruinverwig is, 't welk haar onwaardig ſcheen te maaken, om zo dicht tot den Bruidegom te naderen, en voor vele anderen geſtelt te worden; waarom zy uitroept, *ik ben bruin, maar bevallig als de Tenten van Kedar, en de Tapyten Salomons. Gy dochters van Jeruſalem, ziet my niet aan, want ik ben bruin; de kinderen van myn moeder zyn tegen my ontſtooken, en zy hebben my gezonden om de Wyngaarden te bewaaren.* Men ontdekt in dit afbeeldzel de handelingen van de Kerk. Zy was een langen tyd verworpen geweeſt, gantſchlyk geen eenig deel hebbende aan de voordeelen van de verbintenis, welke de Jooden alleen verzaamelden. Zy was gewoon de Afgoden aan te bidden, en deze Afgodendienſt had haar gelaat verdorven. Zy was bruin, en door de Zonneſtraalen verbrand. De Jooden, die de Heidenen in het Chriſtendom hebben zien treeden, en de Bruid van den Zoon Gods uitmaaken, hebben gemurmureert, dat men de Afgodendienaars voor hen ſtelde; de Engelen zelfs hebben over deze keur zich kunnen ontzetten; dit zyn die geenen, of de Jooden, van de Heidenen jeloerſch en nayverig, die de Bruid noemt *de dochters van Jeruſalem*; zy beleid haar zwartheid, door haar Afgodiſteryen en voorgaande onreinigheden veroorzaakt; maar ter zelve tyd roemt zy op haar geluk en vreugde. Gelyk de Tenten der Arabieren of van Salomon, altyd voor de onheilen van de Lucht bloot ſtaande, meenigmaal verſcheurt en zwart waaren, maar echter in zich groote ſchatten beſlooten, zo laat de Kerk arm en ellendig voor de vleeſchelyke oogen niet na de allergrootſte ſchat te bezitten; terwyl haar ſchoonheid geheel van binnen is. De Bruid beklaagt zich zomtyds, wegens dat haar Bruidegom haar heeft verlaaten, zy ſtaat op, zy zoekt hem, zy vind hem niet, zy loopt langs de ſtraaten, en ontmoet niemand anders, als een wreede wachter, die haar mishandelt. Zy ondervraagt de dochters van Jeruſalem, om uit heur te verſtaan, waar haar Welbeminde zich onthoud.

Dit is een Afbeelding van den ſtaat waar in meenigmaal een geloovige ziel en zelfs de Kerk zich bevint; zy heeft haar tyden van onachtzaamheid, daar zy, met te veel vertrouwen op de liefde Gods ruſtende, of op haar eigen deugden ſteunende, ſluimert, en in ſlaap geraakt. God, om haar te ſtraffen, ſtelt zyn genade uit, en verlaat haar. Deze ziel, of deze Kerk, van de tegenwoordigheid van een God berooft, die al haar ge-

luk

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXII. AFBEELDING.

De Heemelbruid, Gods Kerk, 't verlichtte Heidendom,
Zoekt onvermoeit Gods Zoon, haar Heemelbruidegom,
Terwyl zy kwynt in 't hart van geeſtlyk ziels verlangen.
Tot zy haar heil en trooſt en Zaaligheid ontmoet,
Wiens Goddelyke glans beſtraalt haar minnegloed,
En droogt de traanenbron van haar beſturve wangen.

luk en kracht bewerkte, klaagt en herroept hem door haar zuchten. De ruſt ontvlucht haar oogen, zy woelt zo lang tot zy de zelve gevonden heeft, zy valt somtyds in de handen van eenig vervolger die haar ſluyer verſcheurt, en haar voorrechten beneemt. Het is vergeefs de dochteren van Jeruſalem te roepen, de Propheeten en geleerden raad te vraagen, te leezen, en de Uitleggers van 't gewiſſen over den ſtaat van haar geweeten te ondervraagen; niemand als God alleen kan haar de vreede door het gevoelen van zyn liefde wedergeeven. Volhard altyd in de plicht, vergeet nimmermeer noch God, noch zyn genade, zo gy die droevige uitſtellingen, die aan een geloovige ziel zo veel traanen en zo veel moeite koſten, om ze te herroepen, wilt ontvlugten. Eindelyk, na dat zy eenige tyd van haar Bruidegom afgeſcheiden is geweeſt, vind zy hem wederom, en is krachtig verzeekert, dat het waater zelfs de liefde, die hy haar toedraagt, niet kan uitblusſchen, en dat de dood, die alle zaaken ſchynt te vernietigen, hen niet zal ſcheiden, om dat in der daad de verdrukkingen, ja zelfs de zonden niet beletten de barmhertigheid te beweegen. Het is in de dood, dat de liefde Gods zich zal volbrengen, en de genade zich in roem en eere verwiſſelen.

UITLEGGING
VAN DE LXXIII. AFBEELDING.

Gods tolk beſtraft vergeefs't ontuchtig Joods geſlagt;
Hy ziet Gods heerlykheid vol Heemel praal en pracht,
Verzelt van Zeraphins in Zalems Tempel ſtraalen;
En word met Outervuur gereinigd. Hy voorſpelt
Hoe's Waerelds wonderlicht den vredeſtander ſtelt,
En't wild' en tam gediert weid beid' in klaverdaalen.

I. HOOFDDEEL. Vers 1.
Voorzeggingen van Jeſaias.

(1.) JEſaias was een man van aanzien, men vermeent zelfs zulks uit zyn ſtyl te bemerken, dewyl de uitdrukzelen en beeldeniſſen edelder als die der andere Propheeten zyn. Amos heeft geſprooken als een Oſſendryver, en Jeſaias als een Hooveling, om dat de bevalligheid noch de gemaatigheid, noch de gebreklykheden van de opvoeding niet vernietigen, en den Heiligen Geeſt gelykvormig handelt naer de werktuigen, waar van hy zich bedient; zyn gezichten zyn ook veel grooter, als die der andere Propheeten geweeſt; en hy heeft zo klaar van des Meſſias zyn geboorte, zyn dood, en de vaſtſtelling van zyn Ryk geſprooken, dat men hem gemeenlyk voor den vyfden Evangeliſt erkent. Hy was den Zoon van Amos, aan wie men de hoedaanigheid van Propheet geeft, om dat hy verhaalt heeft, dat Ezechias zyn Geheimſchryver zond *aan Eſaias de Zoon van Amos den Propheet.* Maar, dat is een misſlag der Overzetters. Dewyl *Hieronimus* dezelve niet verklaart, heeft deze onachtzaamheid van een man, in de Hebreeuwſche taal grondig ervaaren, zulks ſterk bekrachtigt, onderwylen behelſt het oorſpronglyk Hebreeuws, dat Hiskias Sebna tot Jeſaias den Propheet, den Zoon van Amos, zond. Anderzints doet het onderſcheid der tyden en van de geboorte genoegzaam begrypen, dat de vader van Jeſaias dezen Amos niet kon zyn, die men gemeenlyk onder de twaalf kleine Propheeten ſtelt.

Men maakt van hem een Martelaar, en men verſtaat dat de Heilige Paulus de wyze van zyn doodſtraffe beteekent heeft, van den geenen ſpreekende, die doorgezaagt geweeſt zyn. Het was inderdaad de overleevering der aloude Jooden, al zo wel, als die der heedendaagſche, dat de Propheet Jeſaias door bevel van den ongodvruchtige Manaſſe doorgezaagt geweeſt is. *Zeno* van Verone heeft een redeneering over deze wreede doodſtraffe gevoert, welke de Romynen, ter oorzaak van haar wreedheid, afgeſchaft hebben. Daar zyn weinige Roomſch Catholyken, die deze overleevering durven verwerpen, om dat dezelve in 't Roomſch Martelaars-boek ingevoegt en aangeteekent is. Onderwylen, moet men toeſtemmen, dat men zulks niet als door giſſingen weet, die zo veel te onzeekerder zyn; om dat het niet waarſchynlyk is, dat deze Propheet onder de Regeering van Manaſſe geleeft heeft. Deze Propheet, die zyn bediening onder Oſias aangevangen had, moeſt meer dan honderd jaaren gepropheteert hebben, om de Regeering van Manaſſe te bereiken. Hy ſtierf zonder twyffel onder Hiskias, die van hem geen Martelaar gemaakt heeft.

Jeſaias begon zich onder de Regeering van Oſias te doen kennen. Deze omſtandigheid verſchaft de naauwkeurige Schryvers en de godloozen een voorwendzel, om aan de waarheid dezer openbaaringen te twyffelen; om dat noch de geſchiedenis van Oſias zyn volle neef, welke hy moeſt beſchreeven hebben, noch de Godsſpraaken, die hy onder zyn Regeering uitſprak, in zyn Boek te vinden zyn. Het tegenwerpzel is krachteloos; want de Geſchiedenis van Oſias, door Jeſaias beſchreeven, moeſt in zyn Prophetien niet geſlooten zyn; dat was een byzonder werkſtuk, dat hy met dat werk niet moet zaamenſmelten; en de zes eerſte Hoofddeelen behelzen baarblyklyk de voorzeggingen, welke hy onder de Regeering van deze Vorſt gedaan heeft. Hy maalt daar op een uitmuntende manier de vaſtſtelling van den Meſſias, en dat ondoorgrondelyk geheim voor 't gantſche Joodſch geſlacht, 't welk de Heidenen met verſchrikkingen aanzagen, ik wil zeggen hun roeping, en hun intreede in de Chriſtelyke Kerk. Ter zelve tyd, als Jeſaias het Joodſche volk bedroefde, hen met den vinger de verwoeſting van Jeruſalem aanwyzende, en de gevangenis, waar mede dit geſlacht gedreigt wierd, vertrooſtte hy 't zelve door de hoop van den Meſſias; want, alhoewel deze uitkomſt noch zeer verre was, liet dit denkbeeld egter niet na de geloovige zielen te vertrooſten, en een vaſte en volſtrekte verzeekering te weezen, dat het geſlacht niet zoude verſlonden, noch door Gods oordeelen t'eenemaal verwoeſt worden. Dusdaanig is't, na dat hy het volk ter oorzaak hunner zonden, geblikzemt had, dat hy 't zelve verzeekert, *dat den Berg van Sion op een zeekere tyd zoude verheeven zyn boven alle de heuvelen, en dat alle geſlachten daar zouden koomen.* Twee zaaken ſcheenen deze Godsſpraak valſch of belachlyk te maaken, de eerſte was de natuur van den berg, die niet anders als een zeer kleine heuvel was en een vlak land, in vergelyking van de ſchriklyke klompen van aarde die heur kruinen tot in de wolken verheften. Hoe is het te begrypen, dat men dezen heuvel kon van plaats verzetten en in 't midden van de lucht opheffen, of dezelve een genoegzaam groote verheffing, door eenige ophooping van aarde geeven, dat zy alleenlyk met de andere bergen konde gelyk zyn. Een tweede reden gaf de godloozen voet. Het huis Gods, 't welk op dezen Berg gebouwt was, moeſt tot aan de grondſlaagen afgebrooken worden; hoe konde men hoopen, dat Jeruſalem en haar Tempel een nieuwe trap van verheffing zouden herneemen, en dat de heerlykheid van het tweede huis veel grooter als die van 't eerſte zoude zyn. Onderwylen ſprak Jeſaias met een vaſt vertrouwen; om dat hy voorzag, dat by af-

Rom. de Hoogh Inventor et fecit. — A. Landenberg Excudit cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXIII. AFBEELDING.

Gods Tolk beſtraft vergeefs 't ontuchtige Joods geſlagt;
Hy ziet Gods heerlykheid vol Heemel praal en pracht,
Verzelt van Zeraphins in Zalems Tempel ſtraalen;
En word met Outervuur gereinigd. Hy voorſpelt
Hoe 's Waerelds wonderlicht, de vredeſtander ſtelt,
En 't wild' en tam gedierte weid beid' in klaverdaalen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXIV. AFBEELDING.

Dus word den Afgodiſt getroffen door Gods ſtraf,
Als God, tot wraak genoopt, daalt van den Heemel af,
Op 's Heemels dondertroon met blikzemende rad'ren
Daar 't vuurig viergeſpan een vloed van weerlicht braakt;
Des Babel neederſtort, en haare grondſlag kraakt.
Men ziet op Zion 't licht en Gods verkoor'nen naad'ren.

aldien de Berg noch van natuur, noch van geleegentheid veranderde, zy echter door de wonderdaaden, die God daar zoude doen, en door de roeping der Heidenen, die daar eenmaal zoude koomen aanbidden, in heerlykheid zoude uimunten.

II. HOOFDDEEL. Vers 1.

Beſtraffing der zonden van de Prieſters en Maagden.

(2.) De Propheet vertrooſt niet altyd, hy drygt, hy blikzemt de misdaad overal, daar hy zich vind, zonder kunne, noch hoedaanigheid, noch ſtaat aan te zien; de openbaare, dat is te zeggen, die geenen, die men als Propheeten aanmerkte, en de Prieſters, die hun bedieningen en gaaven onteerden, wierden, zo wel, als de dochters, welkers openbaare gylheid en dartelheid affchuwelyke ergernis veroorzaakten, beſtraft.

VI. HOOFDDEEL. Vers 5.

Een Engel zuivert de lippen van Jeſaias.

(3.) Dus verre hadden de gezichten der Propheeten op hen niet als ligte indrukzelen bewerkt; maar in 't jaar, als Oſias ſtierf, had hy een zo groot en vreeslyk gezicht, dat hy wierd ter aarde geworpen. Men gelooft gemeenlyk, dat aldaar zyn roeping tot het Propheetiſch ampt geſchiedde. En dat de ſchikking der Hoofddeelen gebrooken zynde geweeſt, het zesde, alwaar deze wonderdaad verhaalt word, aan het hoofd van 't Boek moeſt geplaatſt zyn. Maar, het is niet te verwonderen, dat God zyn Propheet door kleine gezichten tot grooten, en door heimelyke inblaazingen tot eenige zaak welke meer ontzet, bereidde. Men moet zelfs niet vreemd denken van dat hy, zo wel met vreeze als verwondering vervult, welke deze voorwerpzelen veroorzaakten, een dienſt heeft willen weigeren, die hem boven zyn krachten ſcheen te zyn; hy was zodaanig verſchrikt, om dat hy God gezien had, dat hy gewillig de dood voor het leeven zoude geſtelt hebben. Inderdaad, het zy Jeſaias daadelyk in den Tempel van Jeruſalem was overgevoert, het zy de zaak, om de wonderdaaden niet onnoodig te vermeerderen, in een droom, in zyn huis en op zyn bed, geſchiedde. Hy zag God in 't midden van den Tempel, als een Rechter op zyn Rechterſtoel gezeeten, om dat hy waarlyk een ſchriklyk vonnis tegens 't geſlacht ging uitſpreeken. De Propheet legt zich zelve niet klaar uit op 't geen den geheele Tempel vervulde; of dit de Richterſtoel was, of de zoom van den rok van den hoogſten God. Hy heeft alleenlyk willen aanwyzen de grootheid Gods, die alle zaaken vervult, zonder te willen, of veel eer zonder te kunnen uitleggen, hoe zulks geſchiet. Rondom dezen Throon waaren Engelen of Seraphins met zes vleugelen belaaden, waar van de eerſte twee deze ongelooffelyke naarſtigheid beteekenen, waar mede zy overal heen vliegen, daar hem de beveelen van hun Opperhooſd roepen, met twee anderen bedekken zy hun aangezicht, om dat de heerlykheid Gods hen blind maakt, eindelyk de twee laatſten aan de voeten gehecht, dienen, zegt men, om hen op te houden, op dat zy op de aarde ruſtende zich niet mochten bevlekken. Een dezer Engelen nam een kool vuurs van het Altaar, waar mede hy de lippen van den Propheet aanraakte om dezelve te zuiveren. Deze ontleende denkbeelden van den ouden Tempel, alwaar men een rook zag, die voor den Hoogenprieſter het Heilige der Heiligen dekte, en een geheiligt vuur dat op het Altaar brandde, leeren dat de Propheeten, al is 't zelfs, dat zy eenige achtereenvolgende jaaren hun ampt geoeffent hebben, echter daarom niet bekwaam zyn zich zelve op te offeren, God moet hen met een wonderbaare genade voorkoomen.

IX. HOOFDDEEL. Vers 1.

Het volk in de duiſterniſſen ziet het licht.

(4.) Na deze uitkomſt ſpreekt de Propheet van den Meſſias noch veel klaarder, hy beteekent zyn geboorte uit een maagd, 't welk het byzonder merkteeken van den Meſſias is, dewyl deze wonderdaad niet als voor hem alleen geſchikt is, en de menſchen gelooven dezelve onmooglyk te zyn, Auguſtus, den Tempel van Janus hebbende doen ſluiten, en weeten willende hoe lang de vreede, welke hy in 't Ryk herſteld had, duuren zoude, pleegde met de waarzeggers raad, die op een vleijende wyze antwoordden, dat *de Tempel geſlooten zoude blyven tot dat een maagd baarde.* Auguſtus beſloot daar uit, dat de vreede eeuwigduurende zoude zyn, om dat hy zulks als een onmooglyke zaak aanzag, dat een maagd een kind ter waereld bracht, en inderdaad, zulks kan niet als voor den Meſſias voorvallen. Daar is weinig aangeleegen, of deze Geſchiedenis, door Oroſus verhaalt, waar zy, wy brengen dezelve niet voor, gelyk als een getuigenis, dat de geboorte uit een maagd een van die ongeloofbaare wonderdaaden is, de krachten van de natuur te boven gaande, onderwylen heeft dezelve haar vervulling in Jeſus Chriſtus gehad. De Jooden, door deze Godsſpraak geperſt, ontkennen dat zulks een der merkteekenen van den Meſſias is, en houden ſtaande, dat de Propheet van *zyn vrouw* geſprooken heeft, welke in 't kort een Zoon ſtond te baaren. Maar, was zulks een wonderwerk, een wonderdaad, en een teeken, welk het volk kan verzeekeren, dat het Ryk van Juda nooit zoude verwoeſt worden? Wyders ſpreekt Jeſaias van *een Maagd*, want dat is de beteekenis van de bepaaling, welke hy daar toe genoomen heeft. De Heilige Schryvers bedienen zich nooit daar van in een andere zin. De plaats der ſpreuken, welke de Rabbynen aanhaalen, werpt de waarheid niet om ver. Want Salomon ſpreekt daar waarlyk van *een maagd*, welke zich laat verleiden, en in de ongeregeltheid valt. Men wederlegt te vergeefs de vervulling dezer Godsſpraak. Want, de Apoſtelen, die deze omſtandigheid van 't leeven van hun Meeſter konde maaken, 't welk rein was, en de Godsdienſt voor de beſpringingen der Godloozen bloot ſtelt, hebben 't zelve in hun ſchriften niet ingegriffiet, als om deze twee redenen, de eene om dat zy wiſten dat het zelve 't merkteeken van den waaren Meſſias was, door Eſaias beteekent, en d'andere, om dat zy overwonnen waaren dat Jeſus Chriſtus waarlyk van een Maagd gebooren was. Het is dan waar, dat de drooge en onvruchtbaare roede van Aaron vruchten gedraagen heeft, zonder beſproeit te worden, en dat de dochter, welke door geen man bekent was, den Meſſias in de waereld gebracht heeft. De Propheet breid zich noch nader over deze ſtoffe uit, met te zeggen, dat dit Kind ons gebooren dien Zoon ons gegeeven, en dat het Ryk op zyn ſchouderen gelegt is; hy beteekende de heilzaame uitwerkzelen van dit Ryk, dewelke moeſten beſtaan in het verſtrooijen van de dwaaling en de kenniſſe van de waarheid, door 't Heelal verſpreit; want het volk, 't welk in 't midden der duiſterniſſen wandelde, heeft een groot licht gezien. En 't zelve heeft op het geſlacht, 't welk in de ſchaduwe des doods was, geſcheenen.

XX. HOOFDDEEL. Vers 4.

Omverwerping van den Throon van Iſai.

(5.) Eindelyk beteekent hy den Meſſias, onder het opſchrift van een *Spruit*, die op een zekeren tyd uit den

den Stam van Isai zoude spruiten; hy spreekt veel eer van Isai als van David, zyn Zoon, om dat het Koninglyke huis, wanneer de Messias meest geboren worden, alsdan zoude in een droevige staat zyn, en ook verre afgezondert om den Koning van't geheelal voort te brengen, gelyk als het was, om aan 't volk Israëls een Hoofd te geeven, toen David door Samuel gezalft wierd. De Messias was niet anders als een scheut en spruit van dit Koninglyk geslacht, dewelke haar takken voortgezet, en haar vruchten door 't geheelal verspreid had. De Leeuwen en Tygers hebben onder deze takken in vrede geleeft, om dat de Jooden en Heidenen, wel eer doodelyke vyanden, zyn Kerk en Ryk uitgemaakt hebben.

UITLEGGING
VAN DE LXXIV. AFBEELDING.

Dus word den Afgodist getroffen door Gods straf;
Als God, tot wraak genoopt, daalt van den Hemel af,
Op 's Hemels dondertroon met blikzemende raad'ren
Daar 't vuurig viergespan een vloed van weerlicht
Des Babel neederstort, en haare grondslag kraakt. (braakt;
Men ziet op Zion 't licht en Gods verkoor'nen nad'ren.

VI. HOOFDDEEL. Vers 11.
Jesaias propheteert de verwoesting van Jerusalem.

(1.) DE Prophetien van Jesaias zagen zo wel op de nabuurige volkeren van Judea, als op de Jooden. Deze volkeren waaren toen zeer voorspoedig, Onderwylen Jesaias, die hun ondergang, of de kastydingen Gods voorzag, waar mede zy gedreigt waaren, voorzeide hen vastlyk hun gewisse verwoesting. Jesaias ziende de ongerechtigheden van 't Joodsche volk, en der Koningen, die malkanderen te Jerusalem in de Regeering navolgden, konde dezelve niet langer ontveinzen; hy bestrafte hun verbintenis aan d'Afgoden, en de dronkenschap, die zelfs tot in't geestelyke ingedrongen was. Hy beklaagde de blindheid van't geslacht, dat in een diepe gerustheid en verzeekering sliep, terwyl God dreigde, donderde, en op het punt stond, om 't zelve *met aardbeevingen, groot onweer, wervelwind, en een vlam van verslindend vuur, te bezoeken.* Een aaneenschaakeling van uitdrukzelen, die het getal en 't vermoogen dier vyanden beteekenden, die Jerusalem, gelyk een verslindend vuur zouden verteeren; hy riep zo geweldig uit, *ongeluk over de Stad, binnen welke David zich nedergestelt heeft*, en over den Tempel. De verachting der Propheeten verhaastte de uitkomst en het ongeluk van Jerusalem, in plaats van zulks te vertraagen. Inder daad die Stad wierd ingenoomen, en tot de grondslaagen afgebrooken.

XIII. HOOFDDEEL. Vers 2.
Babylon.

(2.) De Assyriers, die deze overwinning gedaan hadden, en als toen zich zelve op het hoogste toppunt van hun verheffing zagen, moesten met de uitterste verachting bespiegelen, 't geen Jesaias wegens hun deerlyken staat, die naer by was, en de verwoesting van hun heerschappy voorzegt had. Hoe zou men durven hoopen dat de overwinnaar van't geslacht zoude verwoest werden, en dat wel haast een verlosser zoude opstaan, om het juk der Jooden te verbryselen? Jesaias zag zulks alreeds; hy verkondigde omstandiglyk de Chaldeërs, dat zy zouden omkoomen, en dat men hen tot de kinderen toe zoude vernielen; hy wyst hen 't geslacht aan, 't welk tegens hen zoude opstaan, en hen onderbrengen. *Elamiten staat op, Meders beleegert.* En hy beteekent de naam van den Held die noch niet geboren was, en die van een Perser afkomstig, op het gebied van 't geslacht niets had te eischen; ver van daar de heerschappy der Assyriers te beademen. Deze man was *Cyrus.* Dusdaanig heeft de Eeuwige God aan zyn gezalfde gezegt, *Cyrus, ik zal de geslachten voor hem uitbreiden.* Dit waaren, in der daad, de Persen en Meders, die Babylon onder de Regeering van Belsazar beleegerden. Cyrus, die aan 't hoofd van hun Leeger trok, deze Prins geslaagen, en zyn Leeger gesloopt hebbende, weeken de vluchtelingen in Babylon, daar zy zich geloofden in volkoomen zeekerheid door de geleegentheid van deze Stad te weezen, dewelke met rivieren omringt was, en byzonderlyk door den Euphraat, die tegens den voet van haar Toorens en muuren aansloeg. Daar waaren voor twintig jaaren leevensmiddelen en krygsbehoeften. Een talryk volk, in dit wonderbaar begrip beslooten, konde dezelve genoegzaam beschermen; al hadden daar zelfs geen geoeffende benden van krygsvolkeren geweest. Men leefde aldaar in een volmaakte zeekerheid, alhoewel de vyand aan de poort was. De Koning gaf zich aan de vermaaklykheden over, men sprak nergens als van gastmaalen, als Cyrus den vloed liet aftappen, en dezelve in 160 waaterleidingen verdeelde, ten einde de vrouwen dezelve konden doorwaaden. Zyn Leeger trok over de rivier, daar ze 't ondiepste was, en trad in de Stad, die aan den roof wierd overgegeeven. Als toen zag men 't geen Jesaias voorzegt had, wegens de verwoesting van deze groote stad, welke uitriep. *Ik ben Koninginne, en ik zal geen rouw zien.* Treed af, riep hy haar toe, treed af, en werp u in 't stof neder, gy dochter van Babylon, werp u ter aarde; daar is geen Throon meer voor de dochter der Chaldeërs: *legt de hand aan het kinnebakken.* Om dat inderdaad Chaldea onder de heerschappy en slaaverny der Persen en Meden overgaat. Cyrus gaf gevolglyk aan de Jooden het bevel van hun herstelling. Een zo omstandige uitkomst konde niet een geruime tyd te vooren door natuurlyke gezichten voorzien zyn geweest. De gissingen der menschen zyn onzeeker, en by naer altyd valsch. Maar, dat meer is, daar is geen staatkundige zo bekwaam, die van zo verre de uitkomsten kan voorzien. De menschelyke redeneeringen worden uit tegenwoordige of nabyzynde omstandigheden getrokken. Zy bouwen op de gemaatigheden der Vorsten, of van hun bedienden; zy kennen de inwendige ziektens van 't Ryk, en de heimelyke gebreeken van't gebied, waar uit zy hun gevolgen trekken. Jesaias was nooit in Chaldea geweest, hy kende 't zelve niet als van een duist're zyde; welke die van haar grootheid en macht was; hy had noch Staatsbediende geweest, noch hy hadde de zaaken van de bestieringen aan geene zyde van Judea of Assyrien niet behandelt, om de onderscheidene gerichtsdwang en gebreeken te ontdekken. Hy leefde voor de geboorte van Cyrus. Zyn Prophetie is in geen twyffelachtige en duistere bepaalingen begreepen, hy spreekt van de verwoesting van Jerusalem en Babylon in gantsch verstaanbaare bepaalingen, zyn uitdrukzelen zyn krachtig, hy ontleent de gelykenis van de donder, het verteerend vuur, en de alderschriklykste denkbeelden, hy maalt gestaadig een byzondere ellende, ten einde men niet zou twyffelen aan de waarheid, welke hy aanvoert. De schaamte zoude groot en zeeker geweest zyn, zo de uitkomst achtergebleeven was, om dat men zich niet konde beschutten ten voordeel van de dubbelzinnigheid, en eenige bepaalingen, die in een dubbele zin bevatlyk zyn. Eindelyk, hy noemde de Meders en Cy-

Rom: de Hooge Inventer et fecit.

I. Lindenberg Excudit cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXV. AFBEELDING.

't Verſlindend oorlog, als een Ruiter afgemaald,
Met zwaard en fakkellicht van 's Heemels trans gedaalt,
Verzelt met hongerſnood en peſt, drie droeve plaagen,
Vernielen d'Afgodiſt, en ſtraffen d'euveldaad,
Wyl God, tot wraak genoopt, met zyne blikzems ſlaat,
En treft den vloekverwand door 's Heemels Donderſlagen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXVI. AFBEELDING.

Gods tolk verbeeld den menſch by een gebakken vat
En kruik, die broos van aard, zeer licht in ſcherven ſpat,
Men leeſt voor 's Konings oor 's mans Godgewydde blad'ren,
Die 't boek, verwoed, verſcheurt, en door het vuur verteert,
Daar Jeremiaes ſtraf den gunſt der Vorſten leert,
Voorſpelt Egyptens val, en ziet Gods wraak vaſt nad'ren.

rus om Babylon te beleegeren en in te neemen. Men kan niets vaster noch klaarder vereischen, ik zeg niet in een Propheet, maar in een Geschiedenisschryver. Men zoude zich kunnen inbeelden, dat de liefde van zyn geslacht en de haat tegens die van Babylon, die zy op een zeekeren tyd moesten verwoesten, Jesaias verplicht had, om op de herstelling van de eene, en de geheele verwoesting der anderen te denken. Maar, waar toe zou deze gedachten zonder de geest Gods gedient hebben? Jesaias spaarde Judea niet meer als Assyrien, en voorzegt de eene de ongelukken, welke zy verplicht was te verdraagen, en zo hy haar door de hoop van herstelling onder de Regeering van Cyrus vertroost, of door de komst van den Messias, die zyn heerlykheid te Jerusalem en op den berg moest roemruchtig maaken, is 't om dat deze twee zaaken hem vast en zeeker schecnen.

XVII. HOOFDDEEL. Vers 1.

Damascus.

(3.) Wyders houd hy zich by de Babyloniers alleenlyk niet op, maar, hy ontdekt het noodlot van alle de gebuurige geslachten. By voorbeeld, Damascus en Hamatha bloeiden in zyn tyd, Rezim regeerde daar, en die staatzuchtige Vorst overdacht, om zich meester van Judea met de Koning van Samaria te maaken. Jesaias, die deze verbintenis zag maaken, voorzeide twee zaaken die gebeurden, de eene, dat deze twee rookende vuuren, dusdaanig noemde hy de Koningen van Damascus en Samaria, te zaamen tegen Jerusalem in verbond getreeden, zouden verteert werden. Inder daad d'Assyriers Achas te hulp gekoomen zynde, sloeg hy de twee Koningen, doodde Rezim, en in zyn persoon eindigde de erfvolging der Koningen van Damascus, wel eer zo vermaart en machtig, aan d'andere zyde voorzag Jesaias, dat Achas zich door den Koning van Assyrien, die hy tot hulp geroepen had, in plaats van zich op God te verlaaten, zoude bedroogen vinden, hy verwittigde hem, dat zyn baard, hoofd, en voeten met een gehuurt scheermes zouden geschooren worden, genoomen van over den vloed, dat is te zeggen, van den Koning van Assur, die hy op zyn kosten van over den Euphraat had doen koomen, en in der daad Achas wierd aan dezen Vorst cynsbaar, en wierd verplicht zyn perzoon in zeekerheid te stellen.

XIX. HOOFDDEEL. Vers 1.

Egypten.

(4.) De Koningen van Egypten waaren machtig; hun verafgelegendheid van Babylon, en de Woestynen, die zy dwars door moesten trekken om van daar tot hen te koomen, scheenen hen te dekken voor alle bespringingen van die zyde. Onderwylen wandelde de Propheet Jesaias bloots voets en zonder kleederen, om aan te wyzen, dat Egypten door de Koningen van Assyrien zoude uitgeplondert werden. Hy zeide noch klaarder, dat de Koning van Assur de gevangenen uit Egypten en Cus, de jongen en de ouden in een schandelyke naaktheid, die de Egyptenaaren boven al zoude onverdraaglyk vallen, zoude wegvoeren, inder daad, Sennacherib deed Seglon den Koning van Egypten den oorlog aan, die meer vermaard was door de aandacht, die hy voor den God Vulcanus had, waar van hy Priester was, als door zyn waarde. En alhoewel de Egyptenaaren verhaalen, dat deze Godheid een wonderdaad gedaan heeft, doende de snaar van den boog der Assyriers doorknaagen, als zy noch in Pelusia waaren, 't welk hen verplichtte weder te rug te keeren, is 't echter waarheid, dat Sennacherib doordrong tot in 't hart van Egypten, dat hy veele van haar Steden wegnam, en een groot getal van gevangenen in Chaldea medevoerde.

XXIII. HOOFDDEEL. Vers 1.

En Tyr.

(5.) Wy zullen noch een woord van de Stad Tyr spreeken, zo beroemt door haar koophandel, en 't getal van haar scheepen, die op de Middelantsche Zee voeren; de Propheet had haar de erbarmelyke staat voorzegt, en inder daad deze Stad was verplicht zich by verdrag aan Nebucadnezar over te geeven; dus strekten zich de voorzeggingen van Jesaias, zo wel over de Afgodische volkeren, als het Joodendom uit, en zy wierden overal evenmaatig vervuld, 't welk de Godlykheid klaarblyklyk betoogt.

UITLEGGING
VAN DE LXXV. AFBEELDING.

't Verslindend oorlog, als een Ruiter afgemaald,
Met zwaard en fakkellicht van 's Hemels trans gedaalt;
Verzelt met hongers nood en pest; drie droeve plaagen,
Vernielen d'Afgodist, en straffen d'euveldaad,
Wyl God, tot wraak genoopt, met zyne blikzems slaat;
En treft den vloekverwant door 's Hemels Donderslagen.

I. HOOFDDEEL. Vers 6.

Het leeven van Jeremias, zyn voorzeggingen tegens Jerusalem, de Egyptenaaren en Chaldeërs.

JEremias was zeer jong, als hy begon te propheteeren onder de Regeering van Josias. Hy verbeeldde zich zelve als een kind, dat niet konde spreeken; zyn natuurlyke zwakheid verplichtte hem den dienst, die God hem toevertrouwde, te weigeren. Hy oeffende dezelve den tyd van veertig jaaren tot het inneemen van Jerusalem, 't welk hy zo meenigmaal voorzegt had, en 't geen onder de Regeering van Zedekias voorviel. De Chaldeërs voerden hem met de overige gevangenen niet mede naer Babylon. Deze Propheet bleef in Judea tot den doodslag van Gedalia, die daar als Keizer gebood; waar op hy zich in Egypten begaf met het overschot van 't geslacht, 't welk een schuilplaats by haar oude vyanden ging zoeken. Het zal te verwonderen zyn, dat de Propheet, na dezen aftocht in Egypten bestraft, en de ongelukken, die dezelve moesten volgen, voorzegt te hebben, zich zelfs de oogen voor zyn eigen Prophetien geslooten heeft, en derwaarts gewillig mede verreist is. Dit zoude een teeken van ongeloovigheid voor zyn eigen Godsspraaken zyn, 't welk niet ligtlyk zoude te begrypen zyn; maar, het is moogelyk, dat men hem met eenig geweld medesleepte; of wel, dat God hem daar heen zond, om in het berispen van Israël wegens haar ongerechtigheden, voort te vaaren. Inderdaad, men zegt dat de Jooden, gevlucht zynde in Egypten, door deze geduurige bestraffingen verdrukt, en moejelyk van een lange reeks van onheilen te hooren voorzeggen, zich op zeekere wyze van deze ongemakkelyke voorzegger ontsloegen, dewyl zy hem doorstaaken, of dood steenigden; onderwylen, gelyk men niet een eenige voetstap van zyn dood in de Schriftuur vind, heeft men uit dat stilswygen geleegendheid genoomen te zeggen, dat Jeremias noch leefde, en dat hy noch eenmaal met Elias weder op de aarde zoude verschynen. Een vermaart Geschiedenisschryver houd in tegendeel staande, dat Alexander de Groot hebbende het doodvat, waar in de Asch van deze Propheet rustte, gevonden, 't zelve in Alexandrien, daar zyn begraafplaats is, heeft laaten overvoeren. 't Een is niet meer waarheid, als 't ander.

Jeremias heeft de minste ordre in zyn voorzeggin-

gen

Rom. de Hooge Inventor et fecit. F. Lindenberg Excudit cum Privil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXVII. AFBEELDING.

De Dochter Zions weent vergeefs in rouwgewaad,
Nu Jeremias Harp een droeve treurtoon slaat,
En 't groot Jerusalem verwoest is met haar wallen,
Haar Koning, door 't geweld, van 't lieve Licht berooft,
Haar maagden weggesleept, de manschap wreed onthoofd,
En 't droevig overschot in 's vyands hand gevallen.

gen niet waargenoomen; hy heeft de tyden en de uitkomsten onder een gesmolten, het zy de Propheeten, die naer de evenreedenheid, die hen den geest inblies, spraaken, zich hebben begeeven boven de gemeene Regelen der Geschiedenisschryvers, en dat zy de reekening en de ordre der jaaren verwaarlooft hebben; het zy de Schryvers, die deze Goddelyke Oraculen afgeschreeven hebben, daar eenige verwarring door hun onachtzaamheid hebben laaten invloejen. Men kan alleenlyk een algemeene verdeeling aanmerken; want in de vier-en-veertig eerste Hoofddeelen spreekt Jeremias van de verwoesting van Jerusalem, en de ongelukken die dezelve moesten overkoomen. Hy voorzegt ze haar op een nette en bepaalde manier, zonder de ordre en opvolging der Koningen te volgen, waar van hy spreekt. De laatste Godsspraaken zien op de Heidenen en Afgodendienaars: by aldien hy schynt tot Zedekias weder te keeren in 't sluiten van zyn Boek, zo is zulks door een misslag; om dat dit laatste Hoofddeel; dat van woord tot woord uit het tweede Boek der Koningen getrokken is; niet van zyn zaamenstelling kan zyn. Jerem. 52: 1.

Zyn voornaamste oogwit was aan Juda haar ongerechtigheden te berispen; en haar verderf, welk zo groot was, dat God haar verschoont had, by aldien daar alleenlyk een mensch was geweest, onder dat wonderbaarlyk getal van inwoonders, waar mede dezelve bevolkt was, die de godvruchtigheid bemint had. Maar, het was vergeefs zich in de openbaare plaatsen op te houden, langs de straaten te wandelen, en in de huizen door te dringen, want, men vond daar niet een eenige, die God vreesde; van alle de menigte, die zich aan God toewydde, was daar niet een, die niet bedorven was; de Priester ondervroeg God niet meer, of bekreunde zich niet met zyn bescherming, of zyn tegenwoordigheid; de Wetgeleerden drongen hun onweetenheid voort, tot zelfs niet te weeten wat God was. De Propheeten, in plaats van de inblaazingen van den Heiligen Geest te verwachten, verzonnen voorzeggingen, of spraaken in den naam der Afgoden. Eindelyk de Harders veroorzaakten een openbaare schande door hun ontuchtig leeven. God beloofde een wederkeering van zyn genade, zo het volk zich met berouw wilde bekeeren, en in plaats van Offerhanden op hun Altaaren te doen, en een schaduwe van Godsdienst, waer op men verkeert zich verliet, het kwaad wilde ontvluchten, en 't goede behartigen. Maar de Jooden rekten hun vertrouwen zo ver uit op de uitterlyke voorrechten van 't geslacht en de Kerk, aan welke God een eeuwige duurzaamheid beloofd had, dat daar geen plaats voor berouw, noch barmhertigheid overig was.

God dreigde hen met alle de geessels, welke een volk kunnen bedroeven. Een schrikkelyke droogte verwoestte hun Landen, de waterspringen stremden, de Rivieren verdroogden, de menschen en beesten storven van dorst. Deze verandering in de gemeene loop van de natuur moest de Jooden vernederen. Maar, de zondaar vind altyd nieuwe voorwendzelen van verharding. God dreigde hen toe te zenden *het zwaard om te dooden, de honden, om zich met hun aas te verzaadigen, de voogelen des Heemels en de wilde beesten om te verscheuren en te vernielen.* Hy wilde hen aantoonen, dat alle schepzelen tegens hen de waapenen zouden opvatten, en de werktuigen worden van zyn rechtvaardig oordeel tegens hen, en dat zyn wraak niet zoude ophouden, voor al eer zy alle vernielt waaren, De eene straf op de andere volgende, om dusdaanig volstrekter kastyding en verdrukking te schikken. Deze dreigementen waaren onnut, men geloofde liever de valsche Propheeten, die 't geslacht streelden, en 't zelve gerust lieten slaapen in de zonden, als die in den naam Gods sprak, en hun geweeten door denkbeelden van zyn oordeelen wilde opwekken. Eindelyk voorzeide Jeremias het inneemen van Jerusalem en de verwoesting van den Tempel, in volstrekte bepaalingen. Hy beteekende de plaats, waar uit de vyanden zouden opkoomen, dezelve was Chaldea, hy noemde den overwinnaar, en den Vorst, onder wie deze verwoesting moest geschieden. Inderdaad, Nebucadnezar nam Jerusalem in, leide haar Paleisen en gebouwen in d'asche, en sleepte haar Koning Zedekias gevangen naer Babylon.

De Propheet verbond zich niet alleenlyk aan zyn geslacht; hy voorzeide den Koningen van Egypten, wat hen moest wedervaaren. Men zegt zelfs, dat Nebucadnezar verwittigt was, den Throon beklimmende, dat die voorzeggingen op hem zagen, en zich in staat stelde, om dezelve te vervullen. De bestierder van Phenicien was weinig tyds voor zyn dood tegens zyn Vorst opgestaan, en met de Egyptenaaren in verbond getreeden, die een sterke vesting, genaamt Charkemis, aan den oever van den Euphraat; hadden. Nebucadnezar, die het gebied over 't Leeger op zich genoomen had, by het leeven van zyn vader, ving zyn Regeering met een volkoome overwinning aan; die hy van Pharao en zyne Benden wegdroeg, en aan den zoom van den Euphraat versloeg. Jerem. 43. Hy vervolgde eenige tyd daar na zyn overwinningen veel verder, en drong in Egypten, achtervolgens de Godsspraak van Jeremias. Pharao was verplicht in de woestynen van Thebais te ontvluchten, en zyn Throon aan Amasis, die Nebucadnezar daar in zyn plaats stelde, te ontruimen. De Tyriers, Sidoniers, Syriers, Moabiten en Philistynen gevoelden op hun beurt Gods geesselroeden, na dat zy een lange tyd te vooren daar van verwittigt waaren; om dat Jeremias zeekerlyk de omkeeringen voorzag, waar mede 't volk gedreigt wierd.

Eindelyk voorzeide hy de verwoesting van Babylon, daar de Vorsten alstoen met zo veel luister regeerden, en terwyl de heerschappy vast genoeg gegrondvest scheen, om de geduurzaamheid der Eeuwen te braveeren, en tot aan het einde van 't geheel-al bestendig te blyven. De omkeering, waar van hy een leevendige en krachtige beschryving doet, in de twee laatste Hoofddeelen 50 en 51 van zyn openbaaring beslooten, maakte moogelyk het Boek uit, 't welk de Propheet in Chaldea zond; met bevel van 't zelve in den Euphraat te werpen. Het was genoeg, dat eenige Assyriers onderrecht waaren van 't geen by hen moest geschieden. Zo het Boek t'eenemaal openbaar is geweest, en de afschriften vermeenigvuldigt zyn geweest, zoude 't zelve nergens anders toe gedient hebben, als om het Joodsche geslacht haatelyk, en hun jok onverdraaglyker te maaken.

UITLEGGING
VAN DE LXXVI. AFBEELDING.

Gods tolk verbeeld den mensch by een gebakken vat
En kruik, die broos van aard, zeer licht in scherven spat;
Men leest voor's Konings oor's mans Godgewyde blad'ren,
Die 't boek, verwoed, verscheurt, en door het vuur verteert.
Daar Jeremias straf de gunst der Vorsten leert,
Voorspelt Egyptens val, en ziet Gods wraak vast nad'ren,

XVIII. HOOFDDEEL. Vers 1.

Israël werd by een aarde Vat vergeleeken.

DE Jooden vertrouwden zich aan de Chaldeërs, dewyl de Afgezanten Hiskias waaren geluk koomen wenschen, over de herstelling van zyn gezondheid; wyders had hy een verbond met den Koning van Egypten opgericht. De Egyptenaar was zyn nagebuur, en tot zyn bystand vaardig, in plaats dat d'Assyriers, zeer wyd van daar geleegen, niet, als met groote moeite konden te hulp koomen, het was onmooglyk hun optocht te verbergen, en gemaklyk de uitwerkzelen voor te koomen; maar, Jeremias benam deze bedrieglyke hoop door gevoelige denkbeelden. God deed hem een tak van een Amandelboom zien, een der boomen die voortzetten en bloejen in den aanvang van de Lente, om het volk te doen begrypen, dat de omkeering, die zo verre afgeleegen scheen, naderde, en dat zy zich verhaaste om haar oordeelen uit te voeren. De Propheet zag een ziedende pot naer het Noorden gekeert. Dit rookend vat is als de Koning van Assyrien, 't welke in 't Noorder gedeelte van Judea lag, aangemerkt; maar 't is meer waarschynlyk, dat Nebucadnezar het vuur was, dat het waater, in dit vat beslooten, tot de laatste druppel moest verteeren, om dat daar niet een eenige vertroosting voor 't Joodsche volk mocht overblyven. Jeremias maalde boven dien 't geslacht af, onder het denkbeeld van een vrouw, welke, na over bergen en daalen geloopen te hebben, en haar leeven door haar gemeenmaaking onteert hebbende, met de hand op haar hoofd ging, tot teeken van droefheid en wanhoop; om dat de Joodsche Kerk, na dat zy God verlaaten had, om de Afgoden aan te bidden, zich in Egypten nederzette, welke haar geen genoegzaame bystand kunnende beschikken, haar in een schriklyke wanhoop liet zitten. Het Joodsche volk beeldde zich in, dat God verplicht was zyn Tempel tot het uit-einde der eeuwen te bewaaren, om dat het de natuur der verbintenissen, die tusschen den mensch en God aangegaan werden, niet begreep. De mensch belooft gehoorzaamheid, en God de belooningen, maar, de beloften verydelen, op 't zelfde oogenblik, als de mensch zyn getrouwigheid, die hy gezwooren heeft, verbreekt. De blinde Jooden beeldden zich zelve in, dat God onophoudlyk zyn gunsten, in weerwil hunner zonden over hen moest uitstorten, doch zy bedroogen zich. Ten einde om dit vleijend denkbeeld te verstrooijen, trad de Propheet in 't huis van een pottebakker, die een gedeelte van aarde nam, en 't zelve draaide, en haar form en figuur volgens zyn goeddunken veranderde, om aan dit ongeloovig volk te kennen te geeven, dat, in weerwil der voordeelige omstandigheden van de verbintenis, daar God met hen in getreeden was, en 't voorrecht, welk hy hen voor andere geslachten gegeeven had, zy echter niet lieten voor God te zyn, als een klomp aarde, welke hy, volgens zyn wil en believen, konde schikken. De Heilige Paulus heeft zich van die zelve gelykenis bedient, om te leeren, dat God de zaaligheid naer zyn goeddunken schenkt, dat hy den mensch zelfs voor zyn geboorte, noodlottig schikt ter eere, en dat, gelyk de Pottebakker volkoome meester is van de aarde, die hy behandelt, hy uit dezelve klomp vaaten ter eere en vaaten ter oneere kan maaken.

XIX. HOOFDDEEL. Vers 1.

Verbryzelt als een vles van Pottebakkers aarde.

(2.) Het gelykt, dat de Propheet zich juist van 't zelve Zinnebeeld in 't volgende Hoofddeel bedient, in welk hy een aarde schaal neemt, om de zelve in de tegenwoordigheid des volks en de Opperhoofden van den Godsdienst te verbryzelen. Maar het inzicht van den Propheet is onderscheiden. Het volk steunde wel op de beloften en de rechtvaardigheid Gods, die zy geloofden belangen in hun bewaaring te hebben; maar, zy vertrouwden zich mede op hun eigene krachten. Het zag voor hun hoofd een magtig Koning, zy waaren in een groote bevolkte en wel versterkte stad; zy geloofden niet, dat men hen konde verslaan noch verwoesten. Jeremias die deze valsche vooroordeelen van 't volk bestreed, wees hen aan dat deze kracht, waar op zy vermeetel steunden, enkele inbeelding was, dat al hun grootsheid teffens zoude verdwynen, om dat de menschen niet anders als aarde vaaten zyn, die God in een oogenblik kan verbryzelen.

XXXVI. HOOFDDEEL. Vers 22.

Men doorsnyt en verbrand het Boek van Jeremias.

(3.) Jeremias wilde dat men zyn Godsspraaken in den Tempel zoude leezen. Waar toe hy een Feestdag verkoos, op welke het volk met menigte, zo van de stad, als nabuurige plaatzen, offer kwaamen aanbieden, hy verkoos een vastendag, denkende, dat het alsdan ligter zoude vallen het hert te raaken, en de menschen tot onthouding van zonde te brengen. Hy gaf zyn Boek aan Baruch, om dat hy daar zelfs niet konde gaan, 't zy de Vorst, door zyn bestraffingen ontstooken, hem had laaten opsluiten, 't welk de Geschiedenis niet vermelt, 't zy dat God hem weerhield, en verplichtte deze bediening een ander op te leggen. 't Is onbekent wat het gevolg van deze leezing voor 't volk geweest is. Zo het opmerking en eenig leetweezen over hunne zonden gehad heeft, zal het zeer ligt en uitterlyk geweest zyn. Het Boek wierd voor den Koning Jehojakim gebracht, die de nieuwsgierigheid had, om de voorzeggingen te zien, daar hy zelfs en zyn Ryk belangen in hadden. Hy kreeg wel haast berouw; ongeduldig en moejelyk zynde. Van 't zelve oogenblik, dat hy de dreigementen van den Propheet verstond, besloot hy dezelve te vernietigen, dierhalven liet hy 't Boek doorsnyden en in 't vuur werpen. Een vreemd gedrag! Want, zo de voorzeggingen van God kwaamen, was dit dan een bekwaam middel, om zich te bevryden, met het Boek te verbranden? En deze nieuwe daad van verachting tegens God en zyn Wetten, was dezelve niet een bezwaaring van zonde en straffe? By aldien Jeremias zonder macht en instorting sprak, bestond al het kwaad, dat hy konde uitwerken, door zyn bestraffingen, in berouw en godvruchtigheid te verwekken. Maar, de Koningen gedoogen niet ligtlyk, dat men hunne zonden ontdekt, noch dat men hen, als voorwerpzelen van den toorn Gods aanziet; hoedaanig moest de smert van Jeremias zyn, als hy vernam, dat zyn Boek, door uitdruklyk bevel van God geschreeven, door den Koning verscheurt en verbrand was! Welk een voorwerp van misvertrouwen en vreeze voor den Propheet! 't Geloof zegepraalde van alle zyne twyffelingen, en hy maakte gantsch geen zwaarigheid ten tweedemaal de voorzeggingen weder te herschryven, dewyl hy het bevel van God ontfangen had.

XXXVIII. HOOFDDEEL. Vers 13.

Die uit de kuil getrokken werd.

(4.) Een veel grooter ongeluk verwachtte hem onder de Regeering van Zedekias; niet alleenlyk verachtte men Gods Orakulen; maar, men wierp de Propheet, die dezelve verkondigde, in een diepe kuil vol vuiligheid, dat hy wreedelyk van honger en ellende zou-

de

de hebben moeten ſterven, zo een Geſneedene hem geen medelyden had betoont. De Grooten van 't Hof van Zedekias, tegens Jeremias ontſtooken, begeerden zyn dood. De Vorſt, die de onſchuld van den Propheet wiſt, maar ligt te leiden was, ſtemde dezelve met droefheid toe; hy beklaagde zich over de onrechtvaardigheid en het geweld van zyn bedienden, waar tegens hy geen vermoogen had, om zulks te kunnen wederſtaan, als wanneer hy droevig zeide, de Koning vermag niets boven uw lieden; de gemaklykheid, waar mede hy gevolgelyk aan de Geſneedene toeſtond de vryheid van Jeremias te ſpyzigen, de manier, waar mede hy hem aanſprak, en eindelyk, de onzeekerheid en de beweeging, waar in hy zich vond, bewyzen, dat hy meer achting voor hem als haat en verachting over had. De zwakheid en het geweld der Vorſten zyn by naer evenmaatig gevaarlyk. De zachtzinnige en gemakkelyke Koningen laaten de misdaaden bedryven, en de andere begaan zy zelve. Jeremias door Zedekias aan zyn bedienden overgelaaten, wierd in den kuil geworpen. Men zag alstoen een zonderlinge zaak. De Jooden, nakoomelingen van Abraham, gewent de Propheeten aan te hooren, begeerden zelfs den dood van Jeremias, en verkreegen zyn hechtenis. In tegendeel heeft een vreemdeling, in 't hart van Ethiopien gebooren, alleen geloofs en moeds genoeg, om de bedienden van zyn Vorſt te verdoemen, hun onrechtvaardigheid Zedekias voor te leggen, en om de vryheid en 't leeven van den Propheet te durven aanhouden. Hy verkrygt het, Zedekias zoude genoegzaam wegens deze daad van rechtvaardigheid beloont zyn geworden, zo hy zyn Raaden gelooft had. Jeremias begeerde, dat den Koning zoude Nebucadnezar gaan vinden, welkers juk hy onbehoorlyk afgeſchud had; en hy verzeekerde hem van de zyde Gods, dat de ſtad, zonder dit beding, niet zoude verbrand worden, en dat hy zyn vryheid zoude behouden. Zedekias vreesde, of men met hem niet wel mocht ſpotten, dat hy zich gewillig aan een vyand weder overgaf, die hy gebraveert had, en of men zich wel groothertig zoude gedraagen voor een man die zyn woord en eed verbrooken had. Hy begaf zich echter in ſlaaverny, en wierd in zegepraal naer Babylon geleit. Men verhaalde zonder twyffel deze vertooningen en raadſlaagen van Jeremias aan Nebucadnezar. Om welke reeden hy aan hem zyn beſcherming na het inneemen van Jeruſalem toeſtond, hy liet hem uit de gevangenis haalen, en beval zyn raadgeevingen te volgen. Men voegt daar by, dat Jeremias zorge droeg van de Ark te verbergen, die hy uit den Tempel weggevoert had, en dat hy dezelve aan de andere zyde van den Jordaan op dezelve berg bracht, alwaar de ſtervende Mozes het Land Canaan ontdekt had. Men verzeekert, dat dezelve in een ſpelonk van dezen berg, tot aan de wederkomſt uit de gevangenis verborgen bleef, God een zoort van een wonderdaad doende, bevreeſt, dat men de plaats, daar dezelve was, van te vooren mocht ontdekken, maar, alhoewel deze geſchiedenis in een der Macchabeen verhaalt zy, is dezelve echter niet minder valſch; want de Ark liet zich in den tweeden Tempel niet weder vinden.

XL. HOOFDDEEL. Vers 9.

De komſt en de overwinninge van Nebucadnezar, door ſteenen beteekent.

(5.) Jeremias, die in Egypten trok met de geenen, die daar toevlucht zochten, volhardde aldaar in zyn Propheetiſche bedieningen. Hy voorzeide, dat het Land, waar in hy was, in de macht van Nebucadnezar zo wel als Juda zoude vallen; en om deze uitkomſt gevoelig te maaken, toonde hy een moed, waar over men zich niet genoeg zoude kunnen verwonderen; want hy rolde groote ſteenen aan de Poorten van 't Paleis van Pharao, in de Stad Taphnet, daar hy was, en verkondigde luidskeels, dat deze ſteenen, die hy verborg, dezelve met Ciment of vuiligheid omwindende, zoude dienen tot een grondſlag aan den Throon van Nebucadnezar, die in 't kort dezelve in die plaats zoude oprechten; gelyk in der daad de zaak gebeurde.

Men heeft eenige zwaarigheid gevonden in 't overeenbrengen van deze Prophetie, met de geſchiedenis van *Herodotus*, die verhaalt, dat Apres, de Koning van Egypten, die de Pharao Ophra van Jeremia is, in een opſtand van zyn onderdaanen gewurgt wierd, die aan hun hoofd de zelve Amaſis geſtelt hadden, die hy afgezonden had, om hen wederom tot gehoorzaamheid te brengen; maar, daar is geen zwaarigheid, als om dat *Herodotus* de uitkomſten verkort. Want, het is waar, dat Apres Amaſis zond, om de beroerten der Egyptenaaren te ſtillen, en dat hy zich tot Koning verhefte; maar, Nebucadnezar bediende zich van deze verdeeltheid, en met een talryk Leeger in Egypten treedende, verplichtte hy Apres, tot in het Land van Thebais te vluchten, en gaf het Ryk aan Amaſis, onder beding van hem ſchattingen te betaalen, gelyk zulks 't gebruik was. Apres, uit zyn ſchuilplaats getrokken zynde, terwyl Nebucadnezar raazend was, vergaaderde een groot getal van vreemdelingen, die hy te hulp geroepen had, doch hy wierd geſlaagen en *gewurgt*. Het is dan waar, gelyk de waereldſche Geſchiedenisſchryver zegt, dat Apres een ſchandelyke en geweldige dood ſtierf; maar, het is niet minder zeeker, dat Nebucadnezar onder zyn Regeering in Egypten trok, het zelve cynsbaar maakte, en van daar zeer veel Jooden medevoerde, gelyk Jeremias voorzegt had. *Epiphanes* zegt, dat deze Propheet in dat Land ſtierf, en dat hy in dezelve plaats begraaven wierd, alwaar Pharao een langen tyd gewoont had, dat zyn lichchaam de Egyptenaaren voor der Crocodillen beeten bevrydde, of dat het zelve hen genas, na dat zy gebeeten waaren, en dat de Chriſtenen van zyn tyd dezelve deugd noch beproefden, met het ſtof van zyn graf te neemen; maar, men moet zich door de naam noch door 't gezag van *Epiphanes* niet laaten verblinden; want, het is een bedrieger, die zich daar mede bekleed heeft.

UITLEGGING
VAN DE LXXVII. AFBEELDING.

De Dochter Zions weent vergeefs in rouwgewaad,
Nu Jeremias Harp een droeve treurtoon ſlaat;
En 't groot Jeruſalem verwoeſt is met haar wallen;
Haar Koning, door 't geweld, van 't lieve licht berooft;
Haar maagden weggeſleept, de manſchap wreed onthoofd;
En 't droevig overſchot in 's vyands hand gevallen.
Klachten van Jeremias.

Daar was Jeremias niet meer overig, als de laatſte vertroofting der volkoomen ongelukkige menſchen, welke die van weenen en zuchten is; hy deed zulks op een beweeglyke en krachtige manier, en zyn klachten, die tot ons gekoomen zyn, op het papier geſtelt hebbende, beklaagt hy daar het droevig lot van de Kerk. Hoe is het gebeurt, dat de Heere de Dochter Zions met zyn gramſchap, als met een wolk, overdekt heeft, dat hy de roem en 't cieraad van Iſraël van den Heemel in 't ſtof nedergeſtort, en op den

dag

dag van zyn grimmigheid zich de voetbank zyner voeten niet erinnert heeft. Hy beſchryft de puinhoop van 't verwoeſte Jeruſalem, den deerlyken ſtaat van haar Koning, die men de oogen uitgeboort had, en die van 't volk, dat men onder 't juk had laaten doorgaan, en gevangen in een onbekend land weg geſleept. Men heeft geloofd, dat dit Boek van klachten, 't welk niet anders als een klein getal Hoofddeelen bevat, 't zelve was, 't welk Jehojakim in 't vuur geworpen had; maar, die geenen, die 't gezegt hebben, hebben de voorzeggingen van een aanſtaande ongeluk, met de klachten over de alreeds volbrachte kaſtydingen, onder een geſmolten. De Propheet merkt in volkoome bepaalingen aan, dat, God hem hebbende bevoolen ten tweedemaal de openbaaring, welke hy ontfangen had, te beſchryven, mede bevoolen had, openlyk te verkondigen, dat de Babyloniers Jeruſalem zouden beleegeren, en 't zelve tot een aſch en puinhoop maaken. Gelyk men een gewoonte had een Hiſtoriſch verhaal by de klachten te voegen, zo zyn zommigen van gedachten geweeſt, dat men het laatſte Hoofddeel van de Prophetien van Jeremias moeſt afſcheiden, om tot een voorreeden van de Klaagliederen te maaken; maar, wy hebben reeds aangemerkt, dat het laatſte Hoofddeel der openbaaringen van Jeremias niet als in het tweede Boek der Koningen moeſt geplaatſt zyn, en de onheilen, die zo veel traanen den Propheet onttrokken, en die het onderwerp van zyn ſmart en klachten maakten, waaren dierhalven gevoelig genoeg, en al te veel bekent, om een' voorreeden, die de afleiding maakte, noodig te hebben. Jeremias, na zyn eigen lot, die van 't geſlacht en de Kerk beweent te hebben, eindigt door een uitmuntend gebed, welk hy, om de herſtelling van Jeruſalem, en de hernieuwing haarer dagen, voor God uitſtort. Hy veſt zyn verzoek op de bekeering van 't volk, zonder welke Gods grimmigheid zich nooit buigt. Hy verzoekt God om deze bekeering, om dat dezelve van hem en zyn genade vloeit, die tot ons afdaalt. *ô God! bekeert ons, en hernieuwt onze dagen, als in de voorige tyden.* De gebeden der menſchen, by naer altyd van geen nuttigheid, zouden menigmaal verhoort zyn, zo de verloſſing het eerſte voorwerp van hun verlangen niet maakte. Men keert de natuurlyke order 't onderſte boven, men begeert voorſpoed zonder berouw; men wil dat God voor ons verandert, eer wy voor hem veranderen, deze omkeering van de ſchikking en 't beleid in 't gebed, belet het uitwerkzel; de ziel, verdrukt zynde, moet haar zonden leevendiger gevoelen, als de voorbygaande ongelukken, en in dit gevoelen, moeten de begeertens van bekeering en berouw uit het hart vloeijen, en uit den mond Heemelwaards opklimmen, ten einde, op dat *God bevredigt zynde, ten opzichte van ons het hart onzer vyanden bevredigt.* Ik weet niet, waarom of *Theodoretus*, na dat hy de Klaagliederen van Jeremias uitgelegt heeft, zich by dit gebed heeft opgehouden, als of het zelve geen gevolg van zyn werk was. De zwaarigheid van dezen Uitlegger, waar van men noch den oorſprong, noch den grondſlag kent, moet het geloof van een Chriſten weegens de Godlykheid van dit gebed niet uitdooven; het is genoeg dat de klachten het grootſte gedeelte van 't Boek uitmaaken, om daar van het hoofdſchrift te verſtrekken. Men verandert dezelve niet op yder ſtoffe, die men verhandelt, of op yder onderſcheidentlyke ſchikking, welke men aan zyn gedachten geeft. Jeremias konde niet beeter, als door het gebed, eindigen, noch zich krachtdaadiger vertroofſten, als met zyn klachten en traanen in den boezem van God te ſtorten, en tot den geen, die de oorſprong van de verloſſing en voorſpoed is, rechtdraads op te klimmen.

UITLEGGING
VAN DE LXXVIII. AFBEELDING.

Hier ziet Ezechiel, verrukt door Gods beleid;
Een dikke duiſt're wolk, in 't noorden uitgeſpreid,
Die Blikzems ſchietende vertoont vier wonderdieren,
En een gelyk getal vuurraders in de lucht;
Des hy, in 't hart geraakt, om 't droef verſchynzel zucht,
En eet den rol, Gods woord, op 't Goddelyk beſtieren.

Het leeven van Ezechiel.

(1.) Ezechiel was van het Prieſterlyk geſlacht; zommigen doen hem mede uit de Koningen van Jeruſalem afdaalen, hy is met Jechonias in Chaldea overgevoert geweeſt; en het waar aan den oever van Chebar, daar hy propheteerde. De Jooden hebben veel moeite, om hem in den rei der Propheeten te ſtellen. Zy hebben zelfs zomtyds zyn Boek uit hun regel willen keuren, op twee reedenen gegrondveſt, de eene, om dat hy in een vreemd land gepropheteert had, verre van Jeruſalem, daar God zyn Tempel geplaatſt, en zyn wooning geveſt had. De andere, om dat hy zeekere beginzelen, ſtrydende tegens die van Mozes, voorgedraagen had, terwyl hy onderwyſt, dat *de ziel die gezondigt heeft ſterft, en dat de zoon de ongerechtigheid van zyn Vader niet zal draagen*, in plaats dat God in zyn Wet dreigt, de Afgodendienaars te ſtraffen, *tot in het derde en vierde lit.* De Wet van Mozes de richtſnoer zynde, door welke men de Propheeten onderzocht, verwierp men als Godloos, alles 't geen niet volkoomentlyk met dezelve overeen kwam. De eerſte dezer reedenen is krachteloos want God verbind zyn Geeſt niet aan zeekere plaatzen, en alhoewel men niet als te Jeruſalem moeſt aanbidden, heeft de Heilige Geeſt niet nagelaaten, een groot getal van Propheeten in het Ryk van Samaria aan te moedigen, alwaar de volkeren en Koningen ſcheuringzuchtig, en by naer altyd Afgodendienaars waaren. Een vermaarde Jood, Ananias genaamt, heeft de zwaarigheid der Rabbinen weg genoomen, om dat het onwederleglyk is, dat God nimmermeer de misdaaden der Vaderen in de kinderen ſtraft, die zich bekeeren. En 't gezag van Jeſus Chriſtus, die aan Ezechiel den naam van Propheet geeft, moet ten minſten in den geeſt der Chriſtenen het gezag der Jooden overtreffen. Dit was een groote vertroofſling voor Jeremias, die zonder voordeel zedert by naer vyf-en-dartig jaaren, donderde en dreigde, te verneemen, dat dezelve waarheden zich in Chaldea ver van Jeruſalem door een man verſpreidden, aan wie hy zyn gedachten niet had kunnen mededeelen. De vertroofſting was des te grooter, om dat in die Landſchappen valſche Propheeten waaren, die verkeerdelyk een naby zynde verloſſing voorzeiden. En die in de Jooden hun laf hertigheid, van zich aan de Chaldeërs overgegeeven te hebben, in plaats van de dood in Jeruſalem te ondergaan, beriſpten. Zy ſchreeven zelfs van daar aan den Hoogenprieſter, dat hy Jeremias zoude doen ſtilzwygen, die de moed van 't volk verſlaauwde, met hen de onvermydelyke verwoeſting van hun Stad voor te zeggen. Het woord wierd krachtiger in den mond dezer twee getuigen, en de overeenkomſt hunner Prophetien in zo afgeleegene plaatzen was een overtuigend bewys hunner waarheid.

Zyn

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXVIII. AFBEELDING.

Hier ziet Ezechiel, verrukt door Gods beleid,
Een dikke duist're wolk, in 't noorden uitgespreit,
Die Blikzems schietende vertoont vier wonderdieren,
En een gelyk getal vuurraders in de lucht,
Des hy in 't hart geraakt, om 't droef verschynzel zucht,
En eet den Rol, Gods woord, op 't Goddelyk bestieren.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXIX. AFBEELDING.

Terwyl Ezechiel tot rust zich nederlegt,
Werd 's Hemels wil en Wet hem slaapend aangezegt,
Hy scheert, verstrooit, en brand zyn haer op Gods geboden,
En Assurs Cederboom, stort neder in het Veld,
Waar na hy d'ondergang van Gog en Magog spelt;
Des Tempels Zegenpraal en d'opstand van de dooden.

Zyn Boeken.

(2.) Die geenen, die gelooft hebben, dat Ezechiel een ander Boek zyner voorzeggingen zoude gemaakt hebben; 't welk verlooren is, hebben *Josephus* niet wel begreepen, die niet spreekt als van een en 't zelve Boek, in twee deelen verdeelt; want zo die twee Boeken in weezen waaren geweest, ten tyde van *Josephus*, als wanneer de afschriften van den Bybel in oneindige plaatzen verspreid waaren, zoude het zedevormig onmooglyk zyn, dat de Christenen daar van een hadden laaten verliezen, of dat zy daar nooit van zouden gesprooken hebben. 't Geen van Ezechiel is overig gebleeven, is in een duistere en verwarde styl geschreeven, men ontdekt zyn gezichten niet als met moeiten, en die geenen, die daar van een klaare verstaanbaarheid kunnen hebben, zyn gelukkig. Deze Propheet heeft, zo als men meend, het zelve lot als Jeremias gehad. Hy is in Chaldea gedood, het zy door bevel van Jechonias, het zy door de wreedheid van zeeker Hoofd van de gevangenis, om dat hy te heevig sprak tegens de Afgodendienaars en den Afgodendienst, waar aan het gevangen volk zich overgaf. Een Schryver, die onder de regeering van Constantinus geleeft heeft, zeide in tegendeel, dat men als noch zyn grafstede in Judea zag, dicht by Bethlehem, in dezelve plaats, daar die van Job, David en Salomon waaren. Anderen houden staande, dat Jechonias hem een groote grafstede in Chaldea gebouwt heeft; dat dertig duizend Jooden daar aan werkten, dat men aldaar de Beelden van Jechonias en zyner navolgers zag, benevens een schoone Boekzaal vol Boeken, waar in men 't oorsprongelyk geschrift der Prophetien van Ezechiel vond. Eindelyk, de Jooden in de vlaktens van Assyrien verstrooit, vergaderden zomtyds dicht by Bagdet, daar zy geloofden de grafstede van den Propheet te weezen, die aldaar wonderdaaden gedaan had, maar kan men zich in bygeloovige gissingen wel gerust stellen?

Gezicht der raderen en dieren met 4 aangezichten.

(3.) God liet zich aan Ezechiel voor d'eerste maal onder een schriklyk denkbeeld zien, daar was een dikke wolk, en een vuur, 't welk zich omdraaide. Rondom de wolk was een straalend licht, en uit het midden van 't onweer kwam de *Hasmaal* als van vuur. De Jooden hebben gelooft, dat de *Hasmaal* een zeeker zoort van Engelen was, die dezen naam voerden. En het meeste gedeelte der Schryvers hebben 't zelve niet durven overzetten. Maar, men heeft aangemerkt, dat dit uitdrukzel, welk Ezechiel van de Chaldeërs ontleend had, het *Latoen* beteekent, of een zoort van kooper, 't welk als vuur glinstert. Ezechiel hoorde daar en boven een ongestuime wind, die uit het Noorden blies. Hy zag vier gevleugelde dieren, die yder vier aangezichten hadden, waar van een, 't zelve van een mensch was. Hy zag mede vier raderen met oogen bezaait, dezelve draaiden zich op heur vier hoeken. En daar was een rad tusschen die andere raderen als ingevoegt, welk het indrukzel, en de beweeging van den geest volgde. Men moet de geesten, inbeeldelyk naer de verbloemde reden, welke dit gezicht besluit, laaten speelen, volgens dezelve, was het oogmerk Gods, om de aandacht en Godvruchtigheid van 't volk, 't welk in Jerusalem sliep, op te wekken, en 't welk de uitkomsten, die zyn voorzienigheid tot hun kastyding had uitgezondert, aan de natuurlyke oorzaaken, of een blind geval toeschreef, benevens, dat alle de deelen van 't gezicht op dit oogwit sloegen. De Jooden hadden zich vertroost, wegens 't verlies van hun Koning, die men in Babylon overgevoert had, en de ellende hunner gevange broeders. Zy vleidden zich, dat dit ongeluk, door zwakheid of onvoorzichtigheid overgekoomen, op hen niet zag. God, ten einde, om dit eerste denkbeeld weg te nemen, deede een ongestuime wind uit het Noorden blaazende hooren. Het was gemaklyk aldaar de Chaldeërs te begrypen, die de Propheeten zo menigmaal op die manier hadden gemerkt, en die met het zelve geweld naer Jerusalem moesten wederkeeren, gelyk men beproeft had. De dieren met vier aangezichten verbeeldden de Engelen, door welkers middel God het meeste gedeelte der uitkomsten bestiert. Het is niet waarschynlyk, dat de Propheet een toepassing maakt op de Cherubims van den Tempel; want daar waaren niet meer als twee, die het verzoendekzel met hunne vleugelen dekten. Hy beteekende veel eer de Engelen die in den Heemel zyn, hy stelt daar vier, om de vier deelen van de waereld te beteekenen, hy geeft hen vier aangezichten, in welke hy alle de beveelen der schepzelen opsluit, den reedelyken Mensch, den Leeuw, die men noemt den Koning der wilde dieren, den Os, het nuttigste der huiselyke dieren, en d'Arend, die de Koning der voogelen is. God maalde voor zyn volk, door deze gevoelige en groove beeldenissen, zyn voorzienigheid af, die zich algemeen uitstrekt over alle de beveelen der schepzelen, zonder uitzondering der bloeddorstige voogelen, en de wilde beesten. Ten einde, daar niets aan dit denkbeeld zoude ontbreeken, voegde hy daar raderen by, een gevoelig zinnebeeld der openbaaringen van de Keizer en Koningryken des waerelds. De Heidenen hebben zelfs een rad aan 't geval toegeeigent. Deze raderen zyn in een eeuwig duurende beweeging, om dat niets de onstandvastigheid der menschelyke grootschheden kan bestendig maaken. Daar waaren oogen op deze raderen, om dat het geen blind geval is, gelyk de waereldlingen meenen, maar, een verlichte voorzienigheid, die de uitkomsten ten einde geleid. Eindelyk, daar was een rad in deze raderen, om dat het door een zaamenloop van beweegingen en tweede oorzaaken geschiet, dat zich de omkeering der Staaten dikmaals schikt, 't welk de Stoischen heeft afgemat, dewyl ze het noodlot staande hielden, en dat niets gebeurde, als door een niet te ontbindene aan een schaakeling der raderen, en der tweede oorzaaken.

Een Engel brengt een rol, die de Propheet opeet!

(4.) De Propheet had een ander gezicht, een Engel bood hem een rol, aan weder zyde beschreeven, en vol vervloekingen, hy was verplicht, dezelve door Gods bevel, op te eeten. Dit gebeurde in den droom, want het is anderzints zwaar te begrypen, dat een redelyk mensch een Boek zonder eenige noodzaaklykheid heeft verslonden, en zonder daar uit eenige ander voordeel en gebruik te trekken, als te doen begrypen, dat God hem riep, om zyn oordeelen het volk van Israël te verkondigen. Hy deed hem 't Boek door een Engel aanbieden, om hem beter te doen gevoelen, dat de beroeping van den Hemel daalde; dit Boek was wederzyds beschreeven, om het getal of de geduurzaamheid der verdrukkingen te beteekenen. Eindelyk, de Propheet vond dit Boek zoet, na dat hy 't gegeeten had, om dat, hoe gevoelig hy was over de droefheid en de ellende van zyn medevaderlanders, hy echter aan God met onderdaanigheid en vreugd gehoorzaamde.

Zyn wegvoering, en of dezelve wezendlyk is.

(5.) By gevolge van deze beroeping wierd de Propheet opgenoomen, en door den geest weggerukt. *De Hand Gods* was op hem, en hy ging naer Tel-Abib

op den oever van de Rivier, tegens over 't volk, 't welk men op haare zoomen overgevoert had. Men moet zich niet inbeelden, dat deze wegrukking daadelyk was, en dat de Propheet wonderdaadig van de eene plaats in d'andere was overgevoert geweest, dewyl hy verhaalt, dat hy aan de rivier Chebar was, toen hy zyn eerste gezicht had, en dat het aan dezelve vloed was, en in dezelve plaats, daar hy de Israëliten aanspreekt; maar, het verscheen aan deze Propheet, geduurende den tyd, als zyn droom en zyn gezicht duurde, dat hy zeer verre van zyn Vaderlanders afgescheiden was, en den Geest verplicht was, om hem daar te geleiden, 't geen aldaar daadelyk was, bestond in de werking van den Heiligen Geest, die in zyn hart de wille Gods indrukte, en hem de kracht en noodwendige moed gaf, om zyn oordeelen het volk van Tel-Abib te verkondigen, 't welk waarschynlyk een burgt aan den oever van Chebar was, die haar naam van den overvloed van kooren, dat de nabuurige velden voortbrachten, heeft getrokken.

UITLEGGING
VAN DE LXXIX. AFBEELDING.

Terwyl Ezechiel tot rust zich neder legt,
Werd's Hemels wil en Wet hem slaapend aangezegt,
Hy scheert, verstrooit, en brand zyn hair op Gods geboden,
En Assurs Cederboom stort neder in het veld,
Waar na hy d'ondergang van Gog en Magog spelt;
Des Tempels zeegenpraal en d'opstand van de dooden.

IV. HOOFDDEEL. Vers 3.

Van de scheiding tusschen God en den zondaar, door een yzere plaat verbeeld.

(1.) HEt is 't merkteeken der huiggelaars en 't meeste gedeelte der verdrukte menschen, zich te vleijen, dat God hen te straf handelt. De gevange Jooden in Babylon, en die in Jerusalem overgebleeven waaren, hadden alle dit vooroordeel. God om hen uit den droom te helpen, beval Ezechiel een yzere plaat te neemen, dezelve tusschen hem en de Stad Jerusalem te stellen, deze plaat met een woest oog aan te zien, zich daar op neder te leggen, daar driehonderd en negentig dagen op te slaapen, en zich gevolgelyk op de rechterzyde te keeren, en daar op die zelve yzere plaat veertig daagen te slaapen. Zulks geschiedde in een droom en in een gezicht. Want, het is niet waar, dat den Propheet driehonderd en negentig dagen daar op heeft gelegen. Ziet hier de uitlegging. De yzere plaat, welke de Propheet verplicht was te neemen, beteekende de zonden van 't Joodsche volk, welke tusschen hen en God scheiding maakte, gelyk deze yzere plaat tusschen Jerusalem en den Propheet gestelt was, wierp hy op dezelve een droevig gezicht, om dat God de zonden der menschen niet als met droefheid kan aanschouwen: hy sliep, en deze droom verbeeldde de verdraagzaamheid, die God voor de zonden van 't geslacht een groot getal van jaaren betoont had. Deze jaaren verdeelden zich in twee deelen, het eerste zag op de zonden der tien stammen, die in de tyden van de scheuring geleeft hadden, de kalveren van Bethel en Dan aangebeeden hebbende, zonder van andere Afgoden te spreeken, en zedert de scheiding van deze Stammen, onder Jeroboam tot het inneemen van Jerusalem. En inderdaad telt men aldaar rechtmaatig driehonderd en negentig jaaren. Het tweede gedeelte des tyds, die veel korter was, zag op den stam van Juda, dewelke, in weerwil van de hernieuwing van verbintenis, door Hosias gemaakt, in de gewoonlyke viering van het Pascha te leezen 2 Kon. 23. zedert die tyd, dat is te zeggen, de tyd van veertig jaaren, in hunne ongerechtigheden had volhert. Dusdaanig bewees God aan deze twee deelen van 't volk, 't welk hy wilde tuchtigen, dat verre van hen onrechtvaardig te straffen, gelyk zy zich vleidden, hy voor dezelve een zo lange verdraagzaamheid geoeffend had, dat dezelve voor een toestemming hunner misdaaden zoude hebben kunnen doorgaan. Men moet alleenlyk aanmerken, dat men een regtmaatige reekening maakende, juist niet stiptelyk driehondert en negentig jaaren, zedert de scheuring van Jeroboam tot het inneemen van Jerusalem vind, dat komt daar van daan, om dat de Heilige Schryvers meenigmaal de jaaren, welke de Koningen van Juda of Israël aangevangen hebben, en in welke zy gesturven zyn, voor volkoome jaaren tellen, en zulks vervult de twee of drie jaaren, die aan de drie honderd en negentig Prophetische dagen ontbreeken.

V. HOOFDDEEL. Vers 2.

De Propheet verbrand zyn hairen.

(2.) Het was een ander vooroordeel der Jooden, inwoonderen van Jerusalem, dat deze Stad niet konde verwoest worden, boven de trotsheid, die hen de Tempel Gods inblies, vertrouwden zy zich op hun krachten. God, willende laaten zien de ydelheid, door menschelyke armen onderschraagt, beval den Propheet zyn hoofdhairen te laaten scheeren, die in drie evengelyke deelen te scheiden, en dezelve, na ze te hebben gewoogen, in 't vuur te werpen. De zin van dit gezicht is, dat God niet een der inwoonderen van Jerusalem zoude spaaren, en dat zyn wraak, in vergelyking van 't scheermes hen alle zoude uitroejen. Het vuur verbeeld de grimmigheid van den Almachtigen, of de verdrukkingen, door welke dit geslacht moest omkoomen; en de verdeeling der hairen, in drie deelen geschooren, leerde hen, dat een gedeelte van 't volk door het zwaard der Chaldeërs zoude sneuvelen, dat het andere door den honger zoude verteert worden, geduurende de belegering van Jerusalem, en dat het laatste gedeelte mede een droevig lot in Egypten zoude beproeven; daar 't zelve haar schuilplaats zoude zoeken, en zulks is vervult.

XXXI. HOOFDDEEL. Vers 13.

Verwoesting van Egypten door de Assyriers, hun Monarchie als een Ceder verbeeld.

(3.) De Koning van Egypten, die Sidon ingenoomen, en zyn overwinningen tot in 't Eiland Cyprus voortgezet had, beeldde zich zelven in, dat God zelfs hem zyn Kroon niet konde ontneemen, noch zyn Ryk verwoesten, *Herodotus* zegt zulks: en de Propheet Ezechiel heeft mooglyk de zelve zaak willen verhaalen, dewyl hy in den mond van die Vorst, deze woorden vol vertrouwen en ongerechtigheid legt. *Myn kanaalen zyn myn, en ik ben die geen, die ze gemaakt heeft.* De Propheet ondernam dezen Vorst nederig te maaken, door een voorbeeld, van welkers waarheid hy niet konde onkundig zyn. De heerschappy der Assyriers had een lange tyd gebloeit, de nabuurige Koningen boogen onder hun gezag. In dezen hoogen trap van verheffing en vermoogen geleek het als of hy niets te vreezen had. Onderwylen hadden de Chaldeers deze heerschappy verwoest, en zich daar van meester gemaakt. Men regeerde niet meer in Ninive; maar, in Babylon. Ezechiel verbeeldde het Keizerryk van Assyrien, onder de beeldenis van een groote Ceder, die zyn kruin tot in de wolken had verheeven, welke haar takken in 't lang en breede uitgespreit had, de dieren kwaamen onder haar schaduwen rusten, en daar was niets schoonder in den Hof van God, dat is in Eden, als

als deze Ceder. Onderwylen waaren haare takken, en ſtam afgeſneeden geweeſt, en deze zo krachtige boom was ter aarde gevallen. De toepaſſing was gemaklyk te maaken. Pharao, die zich zo machtig geloofde te zyn, moeſt by hem een diergelyke omkeering vreezen. Hem wedervoer deze omkeering, gelyk Ezechiel hem voorzegt had. Nebucadnezar, Jeruſalem ingenoomen hebbende, zette zyne overwinnende waapenen in Egypten voort, en zelfs tot in Africa, 't welk zich met haar verbonden had.

XXXIX. HOOFDDEEL. Vers 9.

De verloſſing onder 't zinnebeeld van een wederopſtanding verbeeld.

(4.) Eindelyk verkondigt de Propheet, na dat hy de ongelukken der Jooden en geſlachten voorzien had, de verloſſing van de Kerk. God liet hem zien een veld met doodde lichchaamen en dorre beenderen bezaait. Het gezicht was ſchriklyk; hy ontfing bevel, tot deze beenderen te roepen. *Gy die verdort zyt, hoord naer 't woord van den HEERE, want gy zult herleeven;* en in dezelve tyd den Geeſt hebbende geblaazen, begonden deze beenderen zich te beweegen, te naderen, en zich d'een aan de andere weder te voegen, het vleeſch overdekte dezelve, en zy hernaamen van langzaamer hand de menſchelyke geſtalte. God wilde daar door aanwyzen, dat de ellendige ſtaat der Jooden geen wederſtand van hun verloſſing zoude zyn, dat dezelve mede, op zo een onvoorziene wyze, als de opſtanding der dooden, zoude geſchieden. Gogen Magog moeſten tegens de Jooden, na hun herſtelling, opſtaan, en de grondſlaagen van hun vryen ſtaat ondergraaven. Die naamen tegenwoordig zeer barbaarſch, waaren toen zo onbekent niet. Hierapolis, een der voornaame ſteden van Aſſyrien, was wel eer Magog, volgens *Plinius*, genaamt. En gelyk *Gyges*, wiens rykdommen zo beroemt zyn geweeſt, wel eer in Lydien en Sardes geregeert heeft; voeren deze plaatſen meenigmaal den naam van Gog; de Hebreërs, den naam van deze aloude Koning een weinig verandert hebbende, om dezelve naer hun taal te ſchikken. Alle deze Landen behoorden aan Antiochus, die de Jooden wreedelyk vervolgde. De vervolging moeſt ophouden, op dat de Kerk niet vernielt wierd. En de Propheet, die 't zelve voorzegt had, beloofd mede, dat Gog en Magog zouden vergaan; en dat, na haar verwoeſting, men zo beſtendige vreede zoude genieten, dat men de boogen, flitzen en pylen in 't vuur zoude werpen; en zich met den roof der vyanden, die men overwonnen had, verryken. De Heilige Joannes heeft zich in zyn Openbaaring van dezelve naamen van Gog en Magog bedient, om de laatſte vervolging van de Chriſtelyke Kerk te beteekenen, welke van een eeuwigduurende vreede zoude gevolgt werden. Maar, men kan zo lichtelyk de vyanden van de Kerk niet kennen; aangeweezen in een zo verafgeleegen toekomſt, als die der aloude Jooden.

XL. HOOFDDEEL. Vers 3.

De maat van den Tempel.

(5.) De Propheet Ezechiel, volgende het denkbeeld, 't welk hy van de herſtelling van Jeruſalem had, gaf het beſtek van den Tempel, welke men aldaar moeſt herbouwen onder de Regeering van Cyrus en zyne navolgers. De Jooden houden ſtaande, dat het gebouw, daar Ezechiel van ſpreekt, niet moeſt opgerecht werden als ten tyde van den Meſſias, en trekken daar uit een hunner bewysreedenen tegens den Chriſtelyken Godsdienſt. Eenige Chriſtenen willen, dat daar van den Tempel Salomons gehandelt word, waar van de Propheet het beſtek maakte, om dus leevendiger de Jooden te doen gevoelen het verlies, 't welk zy geleden hadden. Maar, de Heilige Schryvers hebben nooit van een derde huis geſprooken, 't welke men ten tyde van den Meſſias moeſt opbouwen; hier word alleen van een tweede Tempel gehandelt.

UITLEGGING
VAN DE LXXX. AFBEELDING.

Nebucadnezar droomt een yzelyken droom,
Des hy ontwaakend beeft, verrukt door ſchrik en ſtroom;
En Daniel verzoekt 't verſchynzel af te maalen,
Hy doemt in d'ovengloed, wie 's Konings beeld niet eert,
Zyn Droomboom werd gevelt, en van 't gediert verteert,
En hy weid, als een beeſt verneert, in boſch en daalen.

II. HOOFDDEEL. Vers 32.

Nebucadnezar ziet een verſchriklyk beeld in zyn droom.

(1.) DE Jooden ſchryven valſchelyk tegens de hoedaanigheid van Propheet, welke wy aan Daniel geeven, om dat hy een geſneeden was, dat hy geleeft heeft in 't gevolg der Koningen, en dat het leeven der Propheeten ſtrenger en zuiverder moet zyn, als wel gemeenlyk het leeven der Hoovelingen is. Het is waar dat Daniel aan 't Hof van Nebucadnezar is geplaatſt geweeſt, en onder de beveelen van Aſperias, Hoofdman der Geſnedenen, verheeven. Maar, de Godsſpraaken van Daniel zyn onder de handen van de Kerk, welke de vervulling uitvoerlyk gezien heeft. Des te zeggen, dat Daniel geen Propheet was, om dat men hem tot een geſneeden en Hooveling gemaakt had, is te willen ſtaande houden, dat een man, die de toekoomende uitkomſten voorzegt, en die Prophetien maakt, geen Propheet is. De Jooden zelfs zyn dubbeld verplicht, om achting voor hem te hebben, zo 't geen *Joſephus* verhaalt waarheid is, dat Alexander de Groote, verſtaande, dat de heerſchappy der Perſen in de handen van een Griek moeſt vallen, en dat Daniel zulks voorzegt had, den Jooden volkoome vryheid gaf, om volgens hun Wetten te leeven, en hen uitzonderde de ſchattingen, in den tyd van zeven jaaren, te betaalen. De eerſte zaak, welke Daniel leerde kennen, was de droom van Nebucadnezar. Deze Vorſt zag een Beeld, 't welk ſchriklyk was te aanſchouwen, het hoofd was van goud, de borſt en armen van zilver, de lendenen en de buik van kooper, de ſchenkels van yzer, de voeten een gedeelte van yzer en een gedeelte van leem. Een ſteen, zonder handen afgehouwen, ſloeg dat beeld aan de voeten en verbryzelde het zelve, en het leem, yzer, kooper, zilver en goud verdweenen, maar, die kleine ſteen veranderde in een Berg, die de geheele aarde vervulde. Nebucadnezar vergat zyn droom, na dat hy ze gedroomt had; onderwylen begeerde hy dat de Wyzen zouden raaden, wat hy gedroomt had, en hem daar van de uitlegging geeven. Daar was onrechtmaatigheid in 't gedrag van dezen Vorſt; want, alhoewel de Waarzeggers zich beroemden, uitleggers der Goden te zyn, en tot in het toekoomende door te dringen; beſlooten zy onderwylen hun weetenſchap in zeekere paalen, en geloofden dat de Godheid alleen de gedachten der menſchen konde kennen. Daar was ook wreedheid in; want Nebucadnezar begeerde, dat men de Wyzen onbarmhertig zoude verſcheuren, om dat zy hem van zyn droefheid niet konden verloſſen, noch hem een zaak zeggen, welke hy zich zelve niet konde erinneren, alhoewel hy dezelve zelfs gedroomt had. Het is niet genoeg, zich van zyn vryheid, in het Hof der Vorſten treedende, te ontblooten, gelyk de

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXX. AFBEELDING.

Nebucadnezar droomt een yzelyke droom,
Des hy ontwaakend beeft, verrukt door schrik en schroom,
En Daniel verzoekt 't verschynzel af te maalen,
Hy doemt in d'ovengloed, wie 's Konings beeld niet eert;
Zyn Droomboom werd gevelt, en van 't gediert verteert,
En hy weid, als een beest verneert, in bosch en daalen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXXI. AFBEELDING.

De trotsche Beltzatzar werd, daar hy brast en gast,
Door 't schryven van een Hand op 't onvoorzienst verrast,
Des voelt hy 't driftig bloed, vol wyns, gestremt in d'aaren.
't Gezicht werd door Gods Tolk den Koning uitgelegt,
Die hem zyn ondergang uit dat geschrift voorzegt,
En ziet vier dieren zich verheffen uit de baaren.

Dichters zulks zeggen, men moet dezelve voor zyn leeven verlaaten. De ſtraffe tegens de Wyzen geſchikt was wreed; onderwylen heeft men by de Ooſterſchen daar voorbeelden van. Orpheus wierd door Thraciſche wyven verſcheurt, en Beſſus mede door bevel van Alexander de Groot; men voegde ſchande by de wreedheid, hun huizen tot de grond afbreekende, om daar krengeplaatzen van te maaken. 't Geen daar te verwonderen was, is dat Daniel onder den rei van deze Wyzen van Chaldea geſtelt is; het moeſt zyn, dat hy alreeds in Babylon gepropheteert had, die de Afgodendienaars en Propheeten van den leevendigen God met de tooveraars en bezweerders van hun land onder een ſmelten. Deze Propheet, in het zelve vonnis van verdoemenis, 't welk men in Babylon uitvoerde, ingeſlooten, ging ſterven, zo God hem niet te hulp gekoomen was, met hem den droom van den Vorſt en haare uitlegging te openbaaren.

Daniel vertelt den droom, en legt ze uit. Vers 46.

(2.) De drie eerſte deelen van dit Beeld verbeeldden drie groote heerſchappyen der Aſſyriers, Perſen en Grieken; dewyl al de Schryvers daar in overeenkoomen, zoude het onnoodig zyn zich daar mede op te houden. Men oordeelt dat de ſchenkelen en voeten van dit beeld, zaamengeſtelt van yzer en leem, verbeeldden de plaatsvolgers van Alexander, de Koningen van Egypten en Syrien, die zich by naer altyd een wreeden oorlog aandeeden, in weerwil van de verbinteniſſen, welke zy aangingen; want Antiochus, die het hoofdſchrift van *God* aannam, had Laodicea en Berenice getrouwt, beide dochters van Ptolomeus Philadelphus, onderwylen lieten zy niet na vyanden te zyn. Maar, gelyk yder deel van het Beeld een beeldenis van een byzondere heerſchappy is geweeſt, moet men ook door de voeten een Keiſerryk alleen verſtaan, en dusdaanig is 't, dat het vierde beeſt, waar van Daniel in het gevolg ſpreeken zal, niet anders als een heerſchappy alleen verbeeld. In den droom van Nebucadnezar verbeeld het yzer een harde en machtige heerſchappy; welke met de Romynen overeenkomt, en op de Plaatsvolgers van Alexander niet kan toegepaſt worden. Eindelyk, kan men niet zeggen, dat het Keizerryk der Romynen den ſteen, zonder handen afgehouwen, zy, om dat dit Ryk zich, als de anderen, door onrechtvaardigheid, ende den weg der waapenen en overwinningen vaſtgeſtelt heeft. Het is dan klaarblyklyk, dat de vierde heerſchappy het Roomſche Ryk is. Men merkt lichtelyk in het Roomſche Ryk aan de verdeeling, door de twee ſchenkelen van yzer en leem, beteekent. Laaten wy niet ſpreeken, zo men wil, wegens het huuwlyk van Pompeius, met de dochter van Cezar, 't welk den burgerlyken oorlog niet belette, door welke de vryheid der Romynen is vernietigt geworden. Auguſtus en Marcus Antonius verdeelden het Ryk, en verbonden zich te zaamen, maar, dit tweede huuwlyk werkte niets meer tot de algemeene ruſt uit, als het eerſte. Dat men leeze de Geſchiedenis van de verdeeling tuſſchen Conſtantinus en Licinius, of tuſſchen de kinderen van Theodoſius, door onnutte huuwelyken geveſt, men zal de vervulling van dit gedeelte van den droom zien. De ſteen, zonder handen afgehouwen, is Jeſus Chriſtus niet, maar, de Chriſtelyke Kerk, die zwak en klein in haar geboorte, zich door de Goddelyke byſtand vaſtſtelt, en alle die groote en wyde Ryken van de waereld heeft zien vallen, terwyl zy eeuw uit eeuw in beſtendig blyft, en dat de goede reuk van 't Evangelium zich door 't Heelal verſpreit heeft. Ziet daar den droom van Nebucadnezar, haar uitlegging en vervulling, welke volmaakt oprecht is.

III. HOOFDDEEL. Vers 24.

De medegezellen van Daniel in den oven geworpen.

(3.) Nebucadnezar rechtte een Beeld van goud op, 't welk hy wilde doen aanbidden. Dit Beeld was mooglyk dat van zyn Vader, om dat het de gewoonte was der Ooſterſche volkeren, hun ouders in den rei der Goden te ſtellen, en hoe zeldzaam is 't menſchen te zien, die zich by hun leeven zouden laaten aanbidden. Het gelykt zeer buitenſpoorig, dat Nebucadnezar, die zich zelfs niet liet aanbidden, bevel gaf, dat men Goddelyke eer aan een dood en ongevoelig Beeld, 't welk hy naer zyn beeldenis had laaten maaken, zoude bewyzen; maar men moet niet altyd een zaak vernietigen, om dat ze buitenſpoorig is. Men zoude nooit de Beelden aanbidden, zo men rechtmaatig redeneerde, en aandacht tot heur broosheid maakte, en tot de uitmuntendheid van den menſch, die zich voor haar vernedert. Het zoude daar-en-boven voor Nebucadnezar belachlyk zyn, die door de uitlegging van zyn droom begreepen had, dat zyn Ryk moeſt ondergaan, zo groothertige en trotſche gedachten te hebben. De zeventig Overzetters verzoeten een weinig deze onvoorzichtigheid by den text voegende, dat achtien jaaren, na dat Daniel den droom uitgelegt had, verloopen waaren, toen de Vorſt zyn Beeld oprechtte, en een zo lange loop van voorſpoed konde het droevig denkbeeld van den val van't Keizerryk der Aſſyriers uitgewiſcht hebben. 't Gantſche Keizerryk boog haar knien voor dezen nieuwen God, uitgezondert de drie jonge Jooden, vrienden van Daniel, die weigerden hun eerbied aan een Beeld te doen. De Vorſt, door deze weigering ontſtooken, liet hen armen en beenen vaſtgebonden in een gloejende oven werpen; het ſchynt dit een gemeene ſtraf in Babylon is, om dat men dezen oven meenigmaal ſtookte. De jonge kinderen vonden daar een Engel of Jeſus Chriſtus, die de vlammen verdreef, en hen belette verteert te worden. Het valt my zwaar te gelooven, dat Nebucadnezar altyd aan den mond van den oven was, om de uitvoering van zyn beveelen af te wachten. Dat is het merkteeken der Vorſten niet. Hy heeft mooglyk een gezicht gehad, dat zich in zyn Paleis vertoont heeft, 't geen in 't midden der vlammen voorviel en hem verplichtte, den oven te laaten openen; hy vond hen, die hy daar in had laaten werpen, gezond en onbeſchaadigt. Hy trok hen daar met verwondering weder uit, en deze nieuwe wonderdaad verplichtte hem zich over 't vermoogen Gods te verwonderen, die hen bewaart had.

IV. HOOFDDEEL. Vers 7.

Droom van Nebucadnezar van een afgehouwen boom.

(4.) Deze Vorſt had een anderen droom, die meer verſchriklyk was, als de eerſte. Hy zag een groote boom, waar van God de takken liet afhouwen. Maar deze ſtam bleef op de aarde ſtaan. Men keetende dezen ſtam, en dezelve ontfing den dauw des Hemels met de beeſten van 't veld.

Van zinnen beroofd, word hy den beeſten gelyk. Vers 33.

(5.) Deze boom was de Beeldenis van Nebucadnezar, trotſch op zyn geducht vermoogen, waar mede God hem weder bekleed had. Ten einde, om deze hoogmoed te ſtraffen, verviel hy in een zoort van dolligheid, hebbende 't verſtand verlooren, men dreef hem uit zyn Paleis, hy liep door de velden als een dol en ellendig menſch, hy dwaalde meenigmaal door de boſſchen met de beeſten, tot dat, na verloop van zeven jaaren, zyn verſtand weder in hem keerde; en hy we-

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXXII. AFBEELDING.

Hier word de bitſche Nyd met 's Konings wrok betaalt,
Daar Daniel van 't Hof en d'Afgunſt zegepraalt,
En ziet zyn vyanden verſcheurt door wilde Leeuwen,
't Verſchynzel van een Ram, die 't woeſt gedierte velt,
Verſlaagen door een Bok; en d'Engel die voorſpelt
Den ſtryd van Michaël tot heil der laater' Eeuwen.

weder op zyn Throon klom, alwaar hy God verheerlykte.

Cyrillus van Jeruſalem heeft de woorden van Daniel naer den letter genoomen, dat Nebucadnezar zyn woonplaats in de woeſtynen had, *dat zyn handen in leeuwen klaauwen veranderden*, om dat hy de Heiligen verſcheurt had, *dat zyn hoofd zich met maanen belaadde, om dat hy een brullende leeuw was.* En eindelyk, dat hy zich met kruiden voedde, gelyk de runderen, om dat hy, *gelyk deze wilde beeſten niet wiſt, dat het God is, die de Ryken en de Kroonen uitdeelt.* Veele Uitleggers hebben mede dezen Vorſt in een beeſt herſchept, gelyk de Heidenen, die gelooft hebben, dat de menſchen zich in wolven veranderden.

Audax cantatæ leges imponere Lunæ,
Et ſua nocturno fallere terga lupo.

Maar, men moet de verdichtzelen der heidenen niet volmachtigen, met diergelyke hervormingen in de Heilige Schriftuur in te voeren; zy kwetzen de reeden, en geeven de godloozen geleegentheid, om de klaare en baarblykelyke waarheden te verwerpen, welke de Schriftuur in zich befluit. Het is gemaklyk deze daad, door een natuurlyk toeval uit te leggen, met te zeggen, dat Nebucadnezar in een raazerny verviel. Hy had zyn woonplaats altoos in 't Paleis, om welke reeden men hem van den Throon niet afzette, men had achting voor deze ſchaduw van een Koning, in plaats van zyn Throon door een plaatsvolger te doen bekleeden, en het Ryk wierd door een Regeering beſtierd. Nebucadnezar raazend, bytend en verſcheurend zynde, ontkwam zomtyds zyn wachten, doolde in de boſchen, liep met de beeſten, en at kruiden volgens de uitdrukking van Daniel.

O God! wat is 't met de gelukkigſte en machtigſte menſch, de afſtand, die hem van de beeſten afſcheid, is zo klein, dat een ligte en onbekende zaak volſtrekt, om hem in dezelve ſtaat te ſtellen.

Het naberouw van dezen Vorſt heeft een groot getal van aloude en hedendaagze Uitleggers zodaanig verblind, dat zy Nebucadnezar op den weg der zaaligheid doen ſterven. Het is waar, dat Daniel, die hem eenige Lofreeden van God doet uitſpreeken, niet zegt, dat hy in zyn Afgoderyen weder vervallen is. Maar, men moet zulks vertrouwen, om dat dezelve zyn Godsdienſt waaren, en eenige Lofreedenen, hem door 't geweld van de kaſtyding ontwrongen, verzoenen de misdaaden niet, welke hy begaan had.

UITLEGGING
VAN DE LXXXI. AFBEELDING.

De trotſche Belſazar werd, daar hy braſt en gaſt,
Door 't ſchryven van een hand op 't onvoorzienſt verraſt,
Des voelt hy 't driftig bloed, vol wyns, geſtremt in d'aaren.
't Gezicht werd door Gods Tolk den Koning uitgelegt,
Die hem zyn ondergang uit dat geſchrift voorzegt,
En ziet vier dieren zich verheffen uit de baaren.

II. HOOFDDEEL. Vers 12.
De maaltyd van Belſazar.

(1.) HEt Boek van Daniel is een verzaameling van wonderdaadige uitkomſten. De maaltyd van Belſazar, op dien dag geviert, als Babylon door Cyrus ingenoomen was, en het Ryk der Chaldeërs tot de Perſen overging, is een der beroemſte. Deze Vorſt was niet meer als de neef van Nebucadnezar. Zyn vader Evilmerodach was na twee jaaren van de regeering gedood. Nerigliſſar, zyn oom, was door deze moord op den Throon getreeden; en had dezelve zyn zoon nagelaaten. De plaatsvolging by de vyf jaaren afgebrooken zynde, keert men weder tot het manlyk oor, en tot Belſazar, aan wien het Keizerryk wettig toebehoorde. Hy regeerde een geruimen tyd vreedzaam, maar, het bepaalde uur tot de verwoeſting van dit machtig Ryk gekoomen zynde, verſcheen Cyrus aan 't hoofd der Perſen en Meden, en leeverde Belſazar ſlag, die, na dezelve verlooren te hebben, met een gedeelte van zyn benden na Babylon, te rug week. De overwinnaar volgde hem van naer by en beleegerde deze groote Stad daar men zich geloofde volkoomentlyk verzeekert te zyn. Inderdaad, daar ontbrak niets van alles, 't geen tot een lange beſcherming noodig was. Nitocris, moeder van Belſazar, een wyze en wakkere vrouw, welke voor de Meders begon te vreezen, waar van zy oorſpronglyk was, had de muuren van Babylon doen voltrekken, en de oevers van den Euphraat verſterken, om dat de Stad aan die zyde het ſwakſte ſcheen. De Vorſt ſteldezich op dit aanzien geruſt, en ſpotte met Cyrus, die een onderneeming aanving, waar van hem de uitvoering onmooglyk ſcheen. In plaats van tot zyn beſcherming te waaken, dacht hy nergens om, als zich te verluſtigen, waar toe hy den nacht zo wel als den dag beſteedde, duizend Heeren maakten in deze beleegerde Stad gemeenlyk zyn Hof uit, en verzelden hem zomtyds in zyn braſſeryen; want de Ooſterſche Koningen waaren gemeenlyk alleen ter taafel; men dronk daar buiten maaten naer 't voorbeeld van den Vorſt. Het was ten einde van een dezer onordentlykheden, dat hy beval, de vaten des Tempels van Jeruſalem, die zyn grootvader gerooft had, by hem te brengen; men deed de Godsdienſt onder zyn vermaaken binnen treeden, en de God der Jooden, die zich door de Chaldeërs had laaten berooven, wierd geweldig beſpot. Hy konde niet verdraagen, dat men den roem en de macht der Afgoden boven de zynen verhefte. De Koning zag de gedaante van een hand verſchynen, welke deze woorden op den muur van zyn Paleis ſchreef. *Mene, tekel, Peres Upharſin. God heeft uw Ryk getelt, en gaat het eindigen, gy zyt in de weegſchaal gewoogen, en gy zyt te ligt bevonden. Uw Ryk, verdeelt zynde, ſtaat aan de Perſen en Meders gegeeven te worden.* Dit wonderteeken verſchrikte den Vorſt geweldig, zyn gewiſſen met zonden beladen, en beevende, konde het gezicht van deze hand niet verdraagen. Men riep alle tooveraars, die in Babylon waaren, by een, en men beloofde hen te vergeefs een bovenmaatige belooning. Daniel wierd door bevel van de Koninginne moeder geroepen, die hem 25 jaaren te vooren aan 't Hof van Nebucadnezar gezien had, hy ontcyfferde dit geſchrift, dat niemand had kunnen leezen, en voorzeide kloekmoedig den Vorſt het gevaar, waar mede hy gedreigt wierd. Het is verwonderens waardig, dat deze Vorſt, wiens verſchrikkingen zo geweldig geweeſt waaren, toen hy eenige onbekende letteren op de muur zag maalen, niet in wanhoop, en in een overmaat van raazerny tegens Daniel viel, toen hy van hem de leezing en de uitlegging verſtond. Hoe onkreukbaar de wetten der Ooſterſche volkeren waaren, hoort men naar dezelve zelden in het oogenblik van toornigheid. Belſazar onderwylen beloonde Daniel, in plaats van hem aan zyn dolligheid op te offeren. Hy konde niet twyffelen, dat daar niet iets Godlyks in de openbaaring van Daniel was, maar, hy vleidde zich mooglyk, dat hy de kaſtyding konde afkeeren, en de Godheid door tuſſchen-

komſte van zyn Bediende buigen; daarom eerde hy hem. Hy redeneerde niet lang; want in die zelve nacht traden Gabrias en Gadatas, twee Bevelhebbers der Chaldeers, die zich aan Cyrus overgegeeven hadden, om eenige perzoonlyke beleedigingen te wreeken, in de Stad, en hun zoldaaten ſneeden Belſazar den hals af. Dusdaanig eindigde de heerſchappy in den perzoon van deze godloozen en onordentelyken Koning.

VII. HOOFDDEEL. Vers 3.

't Gezicht der dieren; van een Leeuw.

(2.) Dit geſchiede onder de regeering van deze zelve Belſazar, dat Daniel een gevoelige Afbeelding der vier heerſchappyen zag. Vier groote dieren verſcheenen hem, uit de zee opklimmende, waar van het eene had de gedaante van een Leeuw met Arends vleugelen, deze vleugelen wierden hem afgenoomen, men gaf hem een menſchen hart, en hy ging op zyn voeten, als een menſch. De zee is de afbeelding van de waereld, waar op de winden ongeſtuimig blaazen, en daar zich menigmaal onweeren verheffen. De heerſchappy der Chaldeërs is gemaalt onder de gedaante van een gevleugelde Leeuw, om dat de Leeuw den Koning der dieren is, en hoewel men daar zeer wreede Vorſten in dat Ryk gehad heeft, onderwylen was hy noch zachter, als die der Perſen, aan wie Jeſaias verwyt, dat zy van het menſchelyke bloed ontaard waaren. De vleugelen van den Leeuw beteekenen de ſnelligheid der overwinningen, die men onder Nebucadnezar deed, die dezelve tot in Africa voortzette, zyn vleugelen en zyn kracht waaren hem ontnoomen, om dat hy verwoeſt wierd. Men geloofde dit Ryk niet zo naer by zyn verwoeſting te zyn, toen Daniel haar zulks zeſtien jaaren te vooren voorzeide. Belſazar zag 't zelfs niet op het oogenblik, dat dezelve voorviel. Maar God, die de uitkomſten beſtiert, begrypt dezelve met zeekerheid, en beteekentze gevoeliglyk. Het Ryk eindigt, met het inneemen van Babylon. De Chaldeërs waaren niet meer ontzaglyk, en hielden een kleine plaats in 't menſchelyk geſlacht, als het overige der menſchen.

Een Beer. Vers 4.

(3.) De Beer, die de tweede heerſchappy verbeeldde, had drie ſlagtanden tuſſchen zyn tanden, en men riep hem toe, *ſtaat op, en eet veel vleeſch*, om dat de Perziaanen in hun Boſchen en gebergtens beſlooten, als Beeren, tot die tyd toe weinig bekent geweeſt waaren. Dit dier verhief zich van een zyde, om dat het volgens *Jeronimus*, niet aan de zyde van Judea keerde, waar aan het meer goed als kwaad deed, het had drie ſlagtanden in zyn muil, welke de drie verſcheide Ryken der Perſen, Meden en Chaldeërs waaren. Babylon was zacht genoeg gehandelt, als het de eerſte reis van Cyrus ingenoomen wierd; maar, deze Stad, zynde een kleine tyd daar na wederſpannig geworden, en Darius dezelve (door 't vernuftig beleid van Zopyrus, die zich neus en ooren affneed, om de inwoonders te misleiden,) hernomen hebbende liet men eindelyk drieduizend Heeren aan kruizen hechten. Men kan door zo een wreede uitvoering oordeelen, wat het overige dier inwoonders te beurt viel. Cyrus, die gevolglyk het Opperhoofd dezer heerſchappy geweeſt is, zette zyn overwinningen voort tot in klein Aſia, daar een groote ſlagtbank was, en eindigde te vervullen, 't geen Daniel voorſpelt had, dat den Beer veel vleeſch zoude eeten.

Een Luipaard. Vers 5.

(4.) Daar na zag men een Luipaard met vier vleugelen verſchynen, welke een veel grooter ſnelligheid, als die van den Leeuw, beteekende. Inderdaad, Alexander de Groote vloog van overwinning tot overwinning, en trok voort tot de Indiens, zodaanig, dat men rechtmaatiger van hem als van anderen kan zeggen, dat hem 't Ryk gegeeven was. Wy laaten aan de ſchrandere Uitleggers de overeenkomſt tuſſchen de geeſt der Grieken, en de natuurlyke hoedaanigheden van het Luipaard te zoeken over, zulks is onnoodig om Daniel te verſtaan.

Een ſchriklyk Beeſt. Vers 6.

(5.) Eindelyk, zag deze Propheet een ſchriklyk Beeſt; wiens hoofd was met tien hoornen belaaden, tuſſchen deze tien hoornen, kwam een kleine hoorn op, waar op men menſchen oogen zag, en dezelve ſprak groote dingen. Men paſt zomtyds dit gezicht op de plaatsvolgers van Alexander, om dat men elf telt tot aan Antiochus den Doorluchtigen, die als een kleine hoorn kan aangemerkt worden, om dat hy geen recht op het Ryk had, waar toe hy niet geraakte, als door drie andere hoornen af te ſlaan; want hy doodde zyn oudſten broeder, ontnam Demetrius zyn neefde Kroon, en beroofde Ptolomeus Philopater Koning van Egypten. Maar, wy hebben aangemerkt, ſpreekende van het Beeſt, dat dit vierde Beeſt veel eer het Roomſche Ryk beteekent, 't welk de vierde heerſchappy was, en welke zich verheven had op de verwoeſtingen der anderen. De Propheet heeft reeden gehad, haar kracht en vermoogen te verheffen, om dat dit Ryk uitgeſtrekt geweeſt is, niet alleen in Aſia, maar in geheel Europa, zonder Engeland uit te zonderen, welk door Julius Cæſar ondergebracht was. Men is meer verleegen met de Uitlegging der tien hoornen en de kleine hoorn; men vind daar de verdeeling van 't Roomſche Ryk, in tien verſcheide Ryken in 't midden der vyfde Eeuw, en den Paus, die zich als toen in 't midden dier Keizerryken verhefte, ſloeg drie hoornen af, om dat hy het Koningryk der Grieken, Lombarden, en Duitſchers vernietigde, die afhanglyk van den Biſſchop van Roomen zyn geworden. Men vergelykt den Paus by de kleine hoorn. Die op een onvoorziene wyze opkomt, om dat een Prieſter, die dikmaals van den droezem van 't volk voortkomt, niet natuurlyk geſchikt is, om een zo groot en machtig Ryk te veſten; maar, daar zyn andere Uitleggers, die gelooven dat Daniel in deze gezichten niet ſpreekt, als 't geen in 't Roomſche Ryk tot den komſt van Gods Zoon moeſt gebeuren.

UITLEGGING
VAN DE LXXXII. AFBEELDING.

Hier word de bitſche Nyd met's Konings wrok betaalt,
Daar Daniel van't Hof en d'afgunſt zegepraalt;
En ziet zyn vyanden verſcheurt door wilde Leeuwen,
't Verſchynzel van een Ram, die 't woeſt gedierte velt,
Verſlaagen door een Bok; en d'Engel die voorſpelt
Den ſtryd van Michaël tot heil der laater' Eeuwen.

VI. HOOFDDEEL. Vers 24.

De Beſchuldigers van Daniel door de Leeuwen verſcheurt.

(1.) DE nayver der Hovelingen wikkelde Daniel in een geweldige zwaarigheid. Darius, die hem in de Beſtiering der zaaken gevonden had, maakte hem zyn Stedehouder over alle deze wyd uitgeſtrekte Landen, welke hem onderworpen geworden waaren. De Chaldeers konden niet verdraagen, dat een vreemdeling van een Joodſchen Godsdienſt dit ampt, in hun nadeel verkreeg, en een zo hoogen Eeren-trap beklom. Daniel was aan de zyde der zeden de

de laſtering te boven; daarom randden zyn vyanden hem aan de zyde van zyn Godsdienſt aan. Zy taſtten Darius op zyn zwakſte aan, vergeleeken hem by de Goden, en zy maakten hem tot een Godheid van een kleine geduurzaamheid, want zy verplichtten alle zyn onderdaanen geen anderen God als hem, den tyd van dertig dagen, aan te bidden. De menſchen moeſten gevoelen, dat zy niet eeuwig zyn, hun eigen zwakheid moet hen overtuigen; maar, zy laaten zich verblinden door deze hooge denkbeelden van vermoogen, waar mede zy bekleed zyn. Zy gelooven, dat men op de aarde kan aanbidden, gelyk men de Goden in den Heemel aanbid, waar van zy Stedehouders en de allervolmaakſte beeldeniſſen zyn. Men ziet een zeekere penning van Ptolomeus de Koning van Egypten, in welke hy het Hoofdſchrift van God aanneemt, en Auguſtus ſtond toe, dat men voor hem Altaaren ſtichtte. Darius geloofde, dat hy d'eeren van een God konde genieten, om dat hy het vermoogen had. De Chaldeers hadden geen onwederroepelyke Wetten. De Koningen van Babylon hadden menigmaal hun willekeuren met dezelve ligtvaardigheid, als zy die gemaakt hadden, verandert. Maar, de beſchuldigers van Daniel, mannen van oordeel, voorzagen ligtlyk, dat hy den beſchuldigden, die hy beminde, zyn genade zoude betoonen, zo men hem de vryheid liet; zy raakten hem door een nayver van 't geſlacht, en brachten hem in zyn gedachten, dat de Meders en Perſen onkreukbaar de Wetten, die hy gemaakt had, zouden uitvoeren. Hier door dwongen zy Darius, om in weerwil van zich zelfs, Daniel te doen ſterven, en maakten van dezen God een ſlaaf, die het leeven van een eenig menſch niet konde beſchermen. 't Bevel wierd gegeeven, al de waereld gehoorzaamde, behalven Daniel, die verre van zyn Godsdienſt door de vreeze des doods na te laaten, of de menſchen meer als God te gehoorzaamen, de venſters van zyn Paleis open zette, en zich naer de zyde van Jeruſalem en den Tempel keerde. Eenigen hebben dit als een werk van bygeloovigheid aangemerkt, om dat God, die Heemel en aarde vervult, overal kan aangebeden worden, en om dat Chriſtus wil, dat men de deur van zyn binnekaamer toeſluit, en in 't geheim bid. Maar, Daniel heeft by deze gelegendheid een openbaar merkteeken van zyn geloof willen geeven; moogelyk wel, dat het denkbeeld van Jeruſalem in zyn geeſt ſpeelende zyn yver en drift verdubbelde. Men wiſt zulks wel haaſt ten Hoove, om dat het een ſtrik was, die men voor hem geſpannen had; en om dat men zich van deze geleegendheid wilde bedienen, om hem om hals te brengen. Darius wierd hier door geraakt, hy konde zich niet overreeden, om zo een getrouw Amptenaar te doen ſneuvelen. Maar, hy moeſt voor de Wet, of veel eer voor de onrechtvaardigheid buigen. Men wierp den Propheet in den kuil der Leeuwen, daar hy den dood niet ſcheen t'ontvluchten. De Koning liet dezelve met zyn zeegel verzeegelen, uit vreeze, dat de Grooten van zyn Hof hem geduurende den nacht wel eenig geweld mochten koomen aan te doen. En de Grooten, die van hun zyde vreesden, dat den Koning aan Daniel zyn genade mocht bewyzen, en men hem heimelyk daar uittrekken, zetten mede hun zegels daar op, waarlyk een onnutte voorzorg, God, machtiger als de Koningen, en vyanden van zyn uitverkoornen, beſchermde Daniel wonderlyker wyze. Darius, ongeruſt en moeijelyk, konde noch eeten noch ſlaapen; men zag zelfs dat hy eenigzints hoopte, dat God aan Daniel een wonderdaad, in zyn voordeel, zoude betoonen. Daar geſchiedde 't geen de Koningen zelden voor de onderdaanen, die zy gedoemt hebben, doen, van zelfs te gaan ter plaatſe, daar de ſtraf geſchiet is, om te zien of zy ontkoomen zyn; het moeſt zyn, dat de ſmert en de hoop Darius geweldig troffen, om dat hy zyn Throon en Paleis 's morgens vroeg verliet, om Daniel in den Leeuwen kuil te gaan zoeken, en hem, by aldien hy dood was, te beweenen. Hy vond het geen hy zocht. Daniel was noch in 't leeven. Men trok hem haaſtlyk uit het hol, en men wierp daar de Overſten in, die hem beſchuldigt hadden, en die aanſtonds door deze dolle dieren verſcheurt wierden.

VIII. HOOFDDEEL. Vers 3.

Gezicht van een Ram.

(2.) Daniel, te Suzan in zyn Paleis zynde, had een gezicht, waar in men zonder moeite het lot van 't Keizerryk der Meders en Perſen ontdekt. Het eerſte wierd hem door de gedaante van een Ram, die twee hoornen had, verbeeld; de Ram verſtrekt een zinnebeeld van rykdommen, om dat inderdaad de ſchatten, die Cyrus en zyn navolgers bezaaten, wonder groot waaren. Darius de laatſte dier Koningen had, zo men zegt, zesmaal twintig duizend talenten te Perſepolis; men telt tachtig duizend te Ecbatane, alwaar zy uit verſcheiden oorden van 't Ryk gebracht waaren, en die hem ombrachten, eigenden zich acht duizend talenten toe. 't Welk aanwyſt, dat de ſchatten van de Vorſten buiten gemeen waaren. De twee hoornen van den Ram verbeeldden de twee geſlachten der Meden en Perſen. Deze Ram ſtiet met zyn hoornen tegen 't Weſten, want Xerces deed den Grieken den oorlog aan. Tegens 't Noorden, want Darius ſtreed tegens de Scythen; en tegens 't Zuiden, om dat Cambyzes zich meeſter van Egypten en Ethiopien maakte. Niets konde dezen Ram wederſtaan; alles boog onder 't Ryk der Perſen, als wanneer een Bok, dat is te zeggen Alexander de Groote, begon op te ſtaan; deze Bok liep met al zyn macht, 't welk die by naer ongelooflyke ſnelligheid der overwinningen van Alexander verbeeld, wien geheel Griekenland, uitgezondert de Lacedemoniers aan hun hoofd geſtelt hadden, om de Perſen te beſtryden. De Ram viel den Bok te zwak, hy wierp hem tegens de aarde, en vertrad hem met voeten. Inderdaad, Darius konde de Grieken geen weerſtand bieden, die onder het beleid van Alexander voorttrokken, hy toog door de Granike, hy verjoeg zyn leegers, en maakte zich meeſter van 't Ryk; hy voegde zelfs een gedeelte van Indien daar by.

Antiochus vertreed de ſterren met voeten. Vers 10.

(3.) Deze Bok had nauwlyks al zyn macht beproeft, of zyn hoorn wierd verbrooken. Alexander ſtierf in 't bloejenſt van zyn leeven, en zyn Ryk wierd in vier deelen gedeelt, in 't gezicht van Daniel door vier hoornen onderſcheiden. *Men zag een klein hoorn tegens 't Ooſten en 't Zuiden verſchynen, welke tegens 't Heemelſch heir wieſch, en eenige ſtarren met voeten trad.* Deze kleine hoorn was Antiochus den Doorluchtige; om wie dit geheele verſchynzel Daniel vertoont is, ten einde het Joodſche volk, een lange tyd te vooren verwittigt, van 't geen hen onder dezen Vorſt moeſt overkoomen, den moet niet zoude laaten vallen. De ongelukken, die men voorzien heeft, zyn min ontzaglyk, en de Propheetie van Daniel, klaarzichtlyk aanwyzende, dat de Joodſche Godsdienſt Godlyk was, moeſt het geloof der volkeren door verdruk-

kin-

kingen met verschud werden, welke men lang te vooren voorzegt had. Antiochus had geen recht tot de Kroon, zyn geluk was middelmaatig; men had hem zelfs den Romynen tot pand gegeeven. Maar, deze kleine hoorn rechtte zich op, hy deed Ptolomeus Philometor, Koning van Egypten, die in 't Zuiden was, den oorlog aan, hy wierp zich op Armenien, 't welke in 't Ooften lag. Maar, boven al, voerde hy veel kwaads in Judea uit; zyn vervolging was wreed. Hy verhinderde de Prieſters en Leviten van den Wet te onderhouden, hy deed het volk zondigen; en een groot getal ſterven. Daarom had Daniel reden van hem te zeggen, dat hy de ſterren van den Heemel met voeten zoude treeden.

Daniel door 't gezicht van een Engel verſchrikt. v.17.

(4.) De zelve Propheet, aan den oever van den Tygris zynde, had een verſchynzel, dat hem verſchrikte. Een boven gemeen man verſcheen voor hem; zyn lichchaam was van Chriſolyt, zyn oogen tintelden, en zyn ſtem weergalmde als het gedruis van een groote menigte. Hy begreep ligtlyk dat het een Engel was, hy wierp zich ter aarde, en hy bleef daar krachtloos, tot dat de Engel hem vertrooſtte. Hy noemde hem eerſtlyk *bevallig menſch*, dat is te zeggen, die aan God dierbaar en waarlyk van hem bemint was; ten tweede, onderrechtte hy hem, dat God zyn gebed, van het oogenblik, dat het zelve ten Heemel opgeklommen was, verhoort had, en by aldien hy een tuſſchenkomſt van twe-en-twintig dagen tuſſchen zyn ſmeek gebeden, en het antwoord, 't welke hy van Gods weegen hem bracht, ervaaren had, dat dit uitſtel niet als uit de moejelyke geſteltenis van Cambyzes, die hy den Engel van het Koningryk der Perſen noemt, geſprooten was, die de herſtelling van den Tempel, door Cyrus toegeſtemt, had doen vertraagen, en zyn geweldenaary veel verder zoude voortgezet hebben, by aldien God, die zich van den dienſt der Engelen bedient, om zyn uitverkoorenen byſtand te bieden, hem niet gebruikt had, en Michaël hen niet te hulp gekoomen was.

II. HOOFDDEEL. Vers 1.

De Stryd van Michaël.

(5.) Deze Michaël, volgens het meeſte gedeelte der Uitleggers, was Jeſus Chriſtus, maar het is onverſchillend genoeg, aldaar den Meſſias te vinden, of den Aardſch-engel Michaël, die op de bevelen Gods voortvaarende, aan de bewaaring der Kerk arbeid. Daar zyn twee onwederleglyke zaaken in het verſchynzel van Daniel, de eene, dat de Kerk, zelfs onder de Regeering van den Meſſias, zoude verdrukt zyn, 't welk de Jooden, die zich toen met een groot voordeel vleidden, niet geloofden; de andere, dat God dezelve in 't midden der verdrukkingen zoude bewaaren. Maar, hy ſtelt den tyd van den Meſſias vaſt op een wyze, waar op men zich niet bedriegen kan. Dewyl hy de Jaaren reekent, ten einde van welke hy onderwyzen en ſterven moeſt. Drie zeer korte aanmerkingen zullen volſtrekken, om deze waarheid van belang in 't licht te brengen, eerſtelyk in de verleegentheid, waar in zich de Tydreekenaars vinden, die op verſcheide wyzen de jaaren der Koningen reekenen; men kan Ptolomeus hier volgen, die noch aan de Jooden, noch Grieken verdacht is, om dat hy een Heiden was. Wyders heeft hy de tyden op de ſtarrekundige taafelen, en volgens de gedenkſchriften van de Perſiſche en Griekze Monarchie overgebleeven, gereekent. Dusdaanig moet zyn reekening veel zeekerder als de anderen zyn. Deze aloude reekent 473 jaaren, zedert het 20ſte van Artaxerces den eerſten, tot het 25ſte van Tiberius, in welk Jeſus Chriſtus in zyn bediening trad. Maar, dewyl hy van Xerces de tweede, die een jaar regeerde, niet geſprooken heeft, noch van Arſon, die zich beide van den Throon den tyd van 3 jaaren meeſters gemaakt hebben, moet men 4 jaaren tot zyn reekening toevoegen. Ptolomeus heeft zich wegens de jaaren der Koningen van Perſen niet miſleid; maar, hy heeft tuſſchen die Koningen den naam dier geenen, die hy als onrechtmaatige bezitters en geweldenaars aanzag, en wiens Regeering kort was, niet willen inſluiten. Daar zyn dan 477 jaaren, zedert den tyd, dat Artaxerces het bevel gaf van de herſtelling van Jeruſalem, tot die in welke Jeſus Chriſtus onderwees.

Van daar moet men de 70 weeken van Daniel afreekenen. Men vind daar gemeenlyk 484. Maar, men moet aanmerken, dat Daniel die in Chaldea ſchreef, de manier van reekenen van 't Land, daar hy opgebracht geweeſt was, volgde, hy had zo veel te minder moeite om het te doen, als de Jooden, waar uit hy geſprooten was, die hun *burgerlyk* jaar van twaalf maanden maakten, en niet meer als 30 dagen aan hun maanden gaven. De jaaren van Daniel waaren dan niet langer als 360 dagen, gelyk der Chaldeërs en Jooden. Zacharias had dezelve reekening gevolgt, in het voorzeggen der jaaren van de gevangenis. Want, dewyl hy voor de Jooden ſchreef, die in dat land verſpreid waaren, beloofde hy hen de vryheid, ten einde der 70 jaaren, alhoewel daar niet meer als 69 zonnejaaren verliepen. De 20 weeken van Daniel zyn dan ſtiptelyk 470 jaaren, welke ten einde waaren, op 't 15 jaar van Tiberius, terwyl Jeſus Chriſtus in de bedieningen van zyn Ampt trad; dusdaanig koomen Daniel de Propheet en *Ptolomeus* de heidenſche Tydreekenaar volkoomentlyk over een.

Jeſus Chriſtus onderwees 3 jaaren en een half, en wierd in 't midden van de 70ſte week, welke 180 jaaren uitmaakt, gekruizigt. Want, *hy moeſt het Verbond aan meenigvuldigen bekrachtigen, geduurende een week, en in 't midden van deze week niet voor zich afgeſneeden worden.* Daar is niets zo zeeker. Jeſus Chriſtus onderwees ten einde der 477 jaaren, welke 69 weeken uitmaaken, en hy ſtierf, na dat hy de grondſlaagen van de Kerk gelegt, en het verbond, geduurende 3 jaaren en een half, op de helft van een week der jaaren opgerecht had. *Dewyl daar na de verfoejelyke vleugelen*, welke het Roomſche Ryk met haar Adelaaren verbeelt, op Jeruſalem moeſten ſtorten. Men heeft gelooft, dat Daniel de verwoeſting van Jeruſalem, in 't ander gedeelte van de 70ſte week ſtelde. Maar, hy ſpreekt niet meer van deze halve week, hy vergenoegt zich met te zeggen, dat *wel haaſt* na de dood van den Meſſias, en de opoffering van 't offerhande Jeruſalem zal verwoeſt zyn; en hy heeft de 70 weeken niet belooft, als om dat de reekening rond was, en hy de helft van deze laatſte week nam.

UITLEGGING VAN DE LXXXIII. AFBEELDING.

Hozea trouwt een hoer, waar uit hy kind'ren wekt,
Wier Godsſpraak Iſr'els val't Afgodiſch volk ontdekt,
En dreigt des Konings huis met droeve nederlaagen,
Als d'Afgod is gedempt, de Zeege weg gevlucht,
De Stammen zyn verſcheurt, en 't yslyk naar gezucht,
Vergeefs ten Heemel klimt, daar Iſr'el legt verſlaagen.

I. HOOFDDEEL. Vers 1.

Het leeven van Hoſea den Propheet.

(1.) HEt Vaderland en 't geſlacht van *Hoſea* zyn onbekent; men weet alleen, dat hy een dier Pro-

Propheeten was, die God had doen gebooren werden, toen de Stammen ſcheurden. Zo de ſcheuring alleen was aangemerkt, als een misdaad, mede de eeuwige verdoemenis waardig, 't welk men zedert gelooft heeft, zoude een zo doorſtraalend licht noch een zo grooten overvloed van gaaven, zich in een Kerk van haar hoofd afgezondert; welk te Jeruſalem zich ophielt, niet verſpreit hebben, en alle de aanmaaningen der Propheeten zouden geſtrekt hebben, om te bewyzen, dat buiten de Kerk van Jeruſalem geen zaaligheid was, en dat men zich met haar moeſt vereenigen, om de verdoemenis te ontvluchten. 't Welk Hoſea noch de andere afgeſcheurde Propheeten niet gedaan hebben.

Baſilius en *Hieronimus* hebben ſtaande gehouden, dat Hoſea de eerſte der Propheeten was, om dat men aan 't hoofd van zyn werk leeſt, *in't begin, dat de HEERE tot Hoſea ſprak.* Het ſchynt, dat deze inleiding diergelyke als die van Mozes zy, *in't begin ſchiep God Hemel en aarde.* Maar, de giſſing is krachteloos, want de woorden van Hoſea hebben de minſte toepaſſing op den tyd niet, in welke hy geleeft heeft, en zy beteekenen alleenlyk *het begin van 't Woord*, of van de openbaaring, welke God aan Hoſea toeſchikte, want dusdaanig moet men 't zelve overzetten, en deze Propheet was de eerſte van allen niet.

Hoſea heeft dicht by de honderd jaaren geleeft, en zeventig gepropheteert. Hy trad in dit Ampt, toen *Jeroboam* in Samaria, en *Oſias* te Jeruſalem regeerden. Hy propheteerde onder dezen laatſten Koning by naer zes-en-dartig jaaren. Men reekent twee-en-dartig onder *Jotham*, en *Achas*, die hem in plaats volgde, en hy leefde noch onder *Hiskias*; zommigen verlangen zyn leeven tot in het zeventiende jaar van dezen Vorſt, waar in Samaria is ingenoomen. Dit lang leeven van *Hoſea* is buiten gemeen, daar zyn weinig Propheeten, die met deze laſt zyn bezwaart geweeſt, en de bekommeringen een zo groot getal van jaaren uitgeſtaan hebben.

Den tyd waar in hy geleeft heeft.

(2.) Men is verzet, wegens dat een man, die in de landen van Samaria woonde, niet als van een alleen hunner Koningen ſpreekt, in plaats van den tyd, waar in hy propheteerde, aan te wyzen, hy beteekent vier Koningen van Juda; daar ſchuilt een geheimenis in deze onordentlykheid. De Propheet heeft alleenig de regeering van Jeroboam in Samaria aangeweezen, om meerder gewicht en gezag aan zyn voorzeggingen te geeven. De regeering van Jeroboam was gelukkig en geruſt; men kon menſchelyker wyze, in 't midden van een beſtendige vreede, de ongelukken, waar mede het geſlacht gedreigt was, niet voorzien. Het was te dier tyd dat Hoſea begon te ſpreeken. Maar, zes maanden na de dood van *Jeroboam*, geraakte het Ryk in een zonderlinge verwarring, en verwiſſelde dikmaals van Meeſter. *Zacharias* door *Sallum* omgebracht zynde, die weinig tyds daar na door *Menahem* ontzielt wierd. Zo de Propheet dezen tyd van verwerring en wanordre, gelyk als die, waar in hy het volk met een naakende verwoeſting dreigde, aangeweezen had, men zoude gemaklyk gelooft hebben, dat hy deze kennis niet, als door menſchelyke middelen verkreegen, of uit tegenwoordige omſtandigheden gehaalt had. In plaats dat hy die droevige uitkomſten in den tyd van *Jeroboams* Heillot voorzegt hadde, zoude men zonder moeite een goddelyke inblaazing erkent hebben.

Of zyn huwelyk waarlyk geweeſt is. Vers 3.

(3.) De Kerken van Syrien en Egypten vonden zich namaals op de eerſte handeling van den Propheet verdeelt, God beval *Hoſea* een hoere-wyf te trouwen, om kinderen te verwekken. *Origenes* hield ſtaande, dat een zo ſchandig huuwlyk niet anders als een verſchynzel kon aangemerkt worden, en de Egyptenaaren, aan 't gevoelen van hun Meeſter verknocht, beweerden zulks, met de uitterſte heevigheid. De Kerken van Syrien geloofden in tegendeel, dat het huuwlyk wezentlyk was, dat het door Gods bevel was vervult geweeſt, die de allerſchandelykſt ſchynende zaaken kan bekrachtigen, gelyk hy de Iſraeliten machtgaf, de goude en zilvere vaaten der Egyptenaaren weg te neemen, want zo het huuwlyk van *Hoſea* niet anders als een verſchynzel was, moet men 't zelfde zeggen van de handeling van *Jeremias*, die geſchiedenisgewyze verhaalt, dat hy verplicht was een yzer juk op zyn nek te leggen, om de geduurzaamheid van de gevangenis gevoelig aan te wyzen, onderwylen was deze laatſte handeling wezentlyk. Het zy de Propheet *Hoſea* waarlyk een hoerewyf getrouwt heeft, het zy hy zich vernoegt heeft, dezelve te onderhouden, ten einde, om *kinderen der gemeenmaaking*, of hoerekinderen, gelyk hy zich zelfs uitlegt, te verwekken, zoude deze handeling zo weinig met God en zyn Propheet overeenkoomen, die niet als op zyn bevel zoude gehandelt hebben, dat het moejelyk is te begrypen, hoe de Kerken, door wyze mannen beſtiert, niet altyd de gedaante voor den letter geſtelt hebben. *Hoſea* zouden wet geſchonden hebben, trouwende, of een vrouw met hoerery bevlekt onderhoudende, welke opentlyk in overſpel volhardde, en moeſt geſteenigt worden. Welk een ſchandvlek voor het volk Iſraëls, zo zelve de *aanſchouwer* van den HEERE, en de man Gods, zich zelfs in een afſchuuwelyk verderf had zien ſtorten. Men verbergt zyn misdaad, en die geenen, aan wie eenige trap van eer en ſchaamte overig is, bedekken dezelve met ſtilzwygentheid, en de duiſterheid des nachts, maar, de Propheet zoude een openbaare handeling met een gemeene hoer onder de oogen des volks gehad, en zich hebben vermeeten niets te bedryven, als door de beveelen van die zelve God, die de hoerery verbied, en het overſpel verdoemt. God kan diergelyke ſchandvlekken niet toelaaten, zonder het denkbeeld, 't welk wy van zyn Heiligheid hebben, te verminderen.

Het oogmerk van dit gezicht is, om aan de Kerk van Samaria te betoogen, dat zy God verlaaten had, om zich in de Afgodery, zo meenigmaal onder de naam van hoerery en overſpel uitgedrukt, te ſtorten. Daar uit ſpruiten drie zaaken. (1.) God dreigde het huis van *Jehu* met dezelve bloedſtorting, als *Jehu* in de Stad van Jisrehel gedaan had. *Jehu* was de dienaar Gods geweeſt, om de ſchendingen van zyn wet, door het huis van Achab gedaan, te wreeken, en had het zelve verwoeſt. Maar, deze gemeene man, die men van een middelmaatige ſtaat tot de Kroon en Throon van zyn Meeſter had beroepen, na dat hy eenige yver voor den Godsdienſt had betuigt, was tot Afgodery vervallen, en met de vruchten van zyn overwinningen vernoegt, had hy de zorg van de Kerk, welke hy moeſt vernieuwen, verlaaten. God deed door *Hoſea* den val van dit huis voorzeggen, welk door den moord van *Zacharias* zyn zoon zoude nederſtorten. Men konde dit denkbeeld op geen gevoeliger wyze geeven, als het volk doende erinneren, 't geen *Jehu* aan Jisrehel tegen *Achab* gedaan had, en als aan zyn zoon den naam van *Jisrehel* te geeven, welke de verſtroojing van 't volk beteekende. De tweede zoon van *Hoſea* wierd be-

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXXIII. AFBEELDING.

Hozea trouwt een hoer, waar uit hy kind'ren wekt,
Wier Godsſpraak Iſ'rels val 't Afgodiſch volk ontdekt,
En dreigt des Konings huis met droeve nederlaagen,
Als d'Afgod is gedempt, de Zeege weg gevlucht,
De Stammen zyn verſcheurt, en 't yslyk naar gezucht,
Vergeefs ten Heemel klimt, daar Iſ'rel legt verſlaagen.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXXIV. AFBEELDING.

Dus ſpreit de Boedbazuin haar galmen in de Lucht,
Daar Joël blaaſt Gods toon vol jammer en gezucht,
En dreigt met hongersnood en droogt' en diere tyden,
Terwyl de zuigeling aan 's moeders borſt verſmacht,
En 't woedend oorlogsvuur verſlind het boos geſlacht,
Doch hy voorzegt hen weer Gods gunſt en medelyden,

beteekende. De tweede zoon van *Hoſea* wierd genaamt *zonder barmhertigheid*, om aan te wyzen, dat de barmhertigheid uitgeput was. Eindelyk, men noemde het derde kind *geen volk*, om dat God t'eenemaal 't geſlacht Iſraëls verwierp, en met hen niet meer, als een vader met zyn kinderen, wilde handelen.

II. HOOFDDEEL. Vers 6.

Hy voorzegt de ellende.

(4.) *Hoſea* maalde de vyanden Iſraëls onder de gedaante van een Adelaar af, die door een ſnelle vlucht de lucht klieft, en op *het Huis Gods* aanvalt. En gelyk, als of het te Jeruſalem was, die beroemde Tempel daar God woonde, heeft men geloofd, dat den Propheet aldaar ſprak van de verwoeſting, welke het Koningryk van Juda zo wel als dat van Samaria moeſt overkoomen. Maar geheel Iſraël merkte zich aan, als het Huis Gods, en als aangenoomen kinderen. Het is dan niet noodzaaklyk, zyn oogen af te wenden van het Koningryk van Samaria, om dezelve op dat van Jeruſalem te ſlaan, onder voorwendzel, dat Gods Huis daar was, om dat de Propheet klaarblyklyk in dit Hoofddeel de tien afgeſcheurde Stammen dreigt. Dit is het merk van den zondaar, uitſtel te zoeken, en zich te vleyen, dat hy tyd zal hebben, van weder tot God te keeren, alvoorens de kaſtyding hem overkomt, en de Propheet verwittigt deze beſpotting, en verhaaſt hun berouw, hen betoogende, dat den vyand zich op hen zal ſtorten met dezelve ſnelligheid, als den Adelaar zich op den Prooy, die hy verſlinden wil, nederſtort.

En verwoeſting van 't geſlacht. Vers 12.

(5.) Eindelyk dreigt de Propheet *Hoſea* de Iſraëliten met een ſchrikkelyke verwoeſting, hun luiſter moeſt verdwynen, hun goude kalveren, die het voorwerp van hun Afgodery, en de oorzaak hunner rampen waaren, moeſten wel haaſt verbryzelt, en in ſtof gekeert, en het volk, als een voogel die van daar over de zee trekt, overgevoert werden. De Stammen moeſten in verſcheide plaatzen verſtrooit worden, als een kleed, welk men van een ſcheurt, en in verſcheide deelen verdeelt. Eindelyk, moeſt deze Kerk in een ſtaat van een weduw, welke het verlies van haar man beweent, en van trooſt en byſtand ontbloot is, gebracht werden.

UITLEGGING
VAN DE LXXXIV. AFBEELDING.

Dus ſpreit de Boetbazuin haar galmen in de Lucht,
Daar Joël blaaſt Gods toon vol jammer en gezucht,
En dreigt met hongersnood en droogt' en diere tyden,
Terwyl de zuigeling aan 's moeders borſt verſmacht,
En 't woedend oorlogs vuur verſlind het boos geſlacht,
Doch hy voorzegt hen weer Gods gunſt en medelyden.

I. HOOFDDEEL. Vers 1.

Het leeven van Joël.

(1.) MEn kent niet veel beeter 't geſlacht, den ſtam en 't vaderland van *Joël*, als dat van *Hoſea*, hy heeft zelfs de tyd niet beteekent, waar in hy geleeft heeft. Dewyl hy ſpreekt van een droogte, welke Judea verwoeſtte, heeft men geloofd, dat hy onder *Joram*, de Zoon van Achab gepropheteert heeft; zulks is onverſchillend genoeg, om dat, deze Propheet niet een zyner Openbaaringen beteekent hebbende, daar het Joodſche geſlacht eenig belangen in had, en zich vernoegt hebbende algemeene opwekkingen te doen, getrokken uit de noodwendigheid van 't berouw, men een zo groot belangen daar niet by heeft, om den netten tyd te weeten, als wanneer hy geleeft heeft. Onderwylen is 't waarſchynlyk, dat hy niet als na de verſtroojing der tien ſtammen onder de Regeering van *Salmanaſſar* geſchreeven heeft, om dat hy de geſlachten dreigt, en dat God hen zoude ſtraffen, ter oorzaake, dezelve *het volk Gods onder de geſlachten verſtrooit, en hun landen verdeelt hadden.* Deze giſſing belet niet, dat het niet ten tyde van *Hoſea* voorgevallen is, gelyk de Jooden zulks zeggen; want Hoſea propheteerde een kleinen tyd voor den val van Samaria. *Theodoretus* heeft zich bedroogen, toen hy geloofde dat *Joël*, die het verlies van de tien Stammen voorzag, het zelve voorzegt heeft; want de dreigementen en de vermaaningen van dezen Propheet zien niet als op het Koningryk van Juda; 't welk een nieuw bewys by brengt, dat de verwoeſting van Samaria alreeds was voorgevallen.

Een ſchrikkelyke droogte. Vers 20.

(2.) Joël trekt de gronden van zyn eerſte vermaaning uit de deerlyke ellende, daar zich het volk Iſraëls in bevond door een droogte, die de landen onvruchtbaar maakte, en door een heirleeger van ongediertens, welke al 't geen de onvruchtbaarheid ontkoomen was, verſlonden. Het geſlacht leed het verderf met ongeduld, en klom niet op tot de oorzaak; men ſchreef dezelve de tweede oorzaak toe. Men klaagde wegens den honger en dorſt, en men verzogt God niet, dat hy zich hen bevreedigde. De onboetvaardigheid is groot, wanneer een kaſtyding, die het leeven aandoet, in haar oorſprong en beginzelen niet als onnoodige verzuchtingen en klachten voortbrengt.

II. HOOFDDEEL. Vers 1.

Geluid van de Bazuyn.

(3.) Deze hardnekkigheid verplichtte den Propheet, zich van een kunſt geluid te bedienen, hy blies op de Bazuin in 't midden van Zion; dit was een vaſtgeſtelde gewoonte van Mozes, om het volk tot de gewoonlyke Feeſten, door het geluit der zilvere Trompetten, zaamen te roepen; maar, egter het is meer waarſchynlyk, dat de Propheet hier een Oorlogs-toon wilde blaazen, om het volk te verſchrikken, en het beeter de noodwendigheid van 't berouw te doen gevoelen. 't Is in die zelve inzicht, dat hy hen *een ontzachgelyken dag verkondigt, een dag van duiſterniſſen, en naarheeden;* om dat, gelyk het licht een zinnebeeld van heil is, en de duiſterniſſen en den nacht, een ſchrikkelyke ellende verbeelden. Eindelyk, om hen leevendiger te raaken, leerde hy de Jooden, dat het zelve Land van Canaän, 't welk God hen gegeeven had, en zy als een aardſch Paradys aanzagen, wel haaſt zoude verwoeſt werden. Het blykt door de uitdrukking van den Propheet, dat hy Jeruſalem een *Eeden* noemt, zo dat men deze bepaaling niet naer de ſtrengheid der woorden moet neemen, noch het aardſch Paradys in alle plaatzen, daar de Schriftuur *Eeden* beteekent, ſtellen.

De ontzachgelyke opkomſt der vyanden. Vers 2.

(4.) Joël maakt ook een ſchrikkelyke beſchryving der Aſſyriers, die op het geſlacht moeſten nederſtorten, en hen gelyk het vuur en het ſtroo verteeren. De kaſtydingen, welke waaren voorgegaan, waaren van geen nut of voordeel. Het lichchaam was door de honger verſlaagen geweeſt; maar, het hert had haar Afgoden en haare leidingen bewaert. Joël verzocht een geheele verandering der zeden, en van leeven, hy wil niet meer, dat men zich geruſt ſtelt in de offerhanden en waarneemingen der plechtigheden; hy begeert, dat de ſchrik tot in 't binnenſte van 't hert doordringt, en dat den zondaar beeft, en zich bekeert.

De beloften van den Heiligen Geeſt. Vers 28.

(5.) De Propheet vermengt de beloften met de dreigementen, en de vertrooſtingen met de beſtraffingen.

gen. Hy beloofd het volk den overvloed en 't geluk onder beding van berouw: van tydelyke zegeningen, treed hy tot geeſtelyke over, en zyn inzichten tot over de Chriſtelyke Kerk voortzettende, verzeekert hy, dat God over alle vleeſch zyn geeſt zal uitſtooten. Daar is geen zwaarigheid over de toepaſſing van deze Text, dewyl de H: Petrus dezelve voor ons, ten tyde van des H. Geeſtes uitſtorting gemaakt heeft, en de vervulling dezer Godsſpraak is een gevoelig bewys der inzicht van den Propheet, en die des Heiligen Geeſtes, die dezelve aanmoedigde. Men moet naer de Jooden niet luiſteren, die vaſtſtellen, dat den Heiligen Geeſt beneden die der Prophetien is. Dat is een denkbeeld, dat zy gemaakt hebben, zedert de Chriſtenen zo veel van den Heiligen Geeſt en van de genade, welke hy daar toe doet, geſprooken hebben. Het volſtrekt drie zaaken aan te merken, de eerſte, dat God een uitſtorting van dien Geeſt belooft, in plaats dat in de wet niet anders als een druppel dauws en regen, die zelden viel, te vinden was, alhoewel, daar Schoolen van Propheeten waaren, die geen waarachtige beweegingen van den Heiligen Geeſt gevoelden. Het getal dier geenen, die de Schriftuur genoemt heeft, is zeer klein, in een zo lange geduurzaamheid van eeuwen der jaaren. Wy hebben elders gezegt, wat die Schoolen waaren, welke veel eer leerden Liederen maaken, en om God te looven, als om de uitkomſten te voorzeggen; in plaats, dat God aan de Kerk van den Meſſias beloofd, dat *alle vleeſch*, de Heidenen zo wel als de Jooden, de indrukzelen van dezen Heiligen Geeſt zouden gevoelen.

De belofte wierd onmiddelyk na de Hemelvaart van Jeſus Chriſtus vervult. De Heilige Geeſt daalde op de Apoſtelen, moedigde deze eerſte Predikers van 't Evangelium aan, en mededeelde hen deze bovennatuurlyke giften, en een gevolg, dat met hun gaaven overeenkwam. De overvloed en de ſtandvaſtigheid van deze eerſte Leeraars, met den Heiligen Geeſt bezielt, was groot. Men heeft zich ingebeeld, dat alle Chriſtenen, die men doopte, ontfingen tongen van vuur, die eenige oogenblikken op hun hoofd brandden, en in hun herten een bovennatuurlyk geloof ontſtak. En deze giſſing opvolgende, heeft men reden te zeggen, dat de geheele Kerk door den Heiligen Geeſt bezielt was, en dat alle haare Opperhoofden zo veel Propheeten waaren: maar, men kan geen bewys van een zo openbaare wonderdaad vinden, en welke, in plaats van op de achtbaarheid van eenige verdachte Schryvers gegrondveſt te zyn, aan de nakoomelingſchap, door alle de Chriſtenen, die geſchreeven en geſprooken hebben, moeſt overgebracht weezen.

Ten einde, om de vervulling van deze Godsſpraak te rechtvaardigen, is het onnoodig te bewyzen, dat noch alle de Chriſtenen, noch alle de ongeeſtelyke ingeblaazen, en door den Heiligen Geeſt zyn geleid geweeſt. Joël maakt hier een tegenwerping tuſſchen het Evangelium en de huishouding van Mozes, en belooft alleenlyk, in den naame Gods, dat de Meſſias zyn Diſcipelen een overvloed van zyn Heiligen Geeſt zoude mededeelen, veel grooter en gevoeliger als die, welke zo veel achtbaarheid en luiſter aan de oude Propheeten heeft gegeeven. Dewyl de bepaaling van *alle vleeſch* zich niet uitſtrekt over alle tyden, en dat de gaave der Prophetie by naer geheel uitgedooft is, zedert de derde eeuw, moet zy zich mede niet over alle zoorten van menſchen, zonder uitzondering, uitſtrekken.

UITLEGGING
VAN DE LXXXV. AFBEELDING.

Daar Amos door 't gebed den keever weert van 't Land;
En 't pasloot meet den muur beſtiert door 's Hemels hand;
Ziet Gods Propheet een korf vol zomervrucht en blaaren
Tot teeken dat Gods wraak 't ontuchtig volk genaakt,
Terwyl het Land verdroogt en 't vee aan 't kwynen raakt;
Hy ſlaat, op Gods bevel, de knoopen der Pilaaren.

Des Propheeten leeftyt, en gezichten.

DE Propheet Amos was een Oſſenhoeder, geboören om de kudden te hoeden. God trok hem uit een zo laagen en ſlechten ſtaat, om hem tot een zyner Propheeten te maaken, ten einde, om te doen zien dat de Geeſt inblaaſt, waar hy wil, en dat de allerzwakſte menſchen, als 't hem behaagt, zelfs in een oogenblik machtige werktuigen tot zyn luiſter worden. Hy was in *Tekoa* geboören, welke plaats eenige Ouden niet te recht onder den Stam van Zabulon geſtelt hebben, om dat zy was onder die van Juda, dicht by Bethlehem en Jeruſalem; van daar was 't dat *Joab* die wyze vrouw liet koomen, welke onder de kleeding en toeſtel van een uitgeweende moeder David bewoog, om zyn zoon *Abſalon* van zyn banlingſchap te doen wederkeeren.

Men maakt van dezen Propheet een Martelaar, die wreedelyk en een langen tyd leed, want men verzeekert dat, na dat hy de ongelukken, welke aan Amaſias, de Koning van Jeruſalem moeſten overkoomen, voorzegt had, de Vorſt hem meenigmaal mishandelde; en dat zyn zoon Oſias, noch veel wreeder, hem den doodſlag gaf! Een Uitvinder, die den naam van *Epiphanes* aangenoomen heeft, ontlaſt Amaſias, de Koning van Jeruſalem, van deze misdaad, om dezelve op 't hoofd van een Afgodiſche Prieſter te ſtellen, en de Roomſche beſchryver der Martelaaren heeft niet alleenlyk deze giſſing gevolgt, maar, hy geeft aan dezen Prieſter een zoon Oſias, die den Propheet Amos ombracht. Dusdaanig ziet men een Martelaar? Maar, het is valſch, dat Amos door Amaſias mishandelt is, om dat hy niet als onder zyn zoon propheteerde. Oſias was ook niet ongodvruchtig genoeg, om een Propheet Gods, die hy aanbad, te doen ſterven, noch om dit gezag aan een Afgodiſch Prieſter te geeven. Deze twee naamen van Amaſias en Oſias, dewelke men aan diergelyke Prieſters geeft, als die der Vorſten, die alstoen regeerden, zyn niet ingebeeld geweeſt, als om zich voor de tegenwerpingen te beſchermen, welke de Heilige Geſchiedenis ons tegen den gewaanden Martelaar verſchaft. Zyn vervolgers zyn dan alzo wel ingebeeld, als het Martelaarſchap van Amos, hy heeft onder de regeering van *Oſias* geſchreeven, onder welke men niet een eenige waarſchynlykheid tot die doodelyke omkeeringen beſpeurde, welke deze Oſſenhoeder, door God ingeboezemt, voorzeide; hy had reeden ſtiptelyk den tyd, waar in hy geleeft heeft, te beteekenen, ten einde, de nakoomelingſchap hem niet verdacht zoude houden, dat hy de ongelukken voorſpelt had, die alreeds gebeurt waaren, of dezelve voorzien had, onder het begunſtigen van eenige omſtandigheden, die dezelve meenigmaal voor beduiden.

VII. HOOFDDEEL. Vers 1.

(1.) Deze Propheet verkondigde de nabuurige Heidenen van Judea de ongelukken, welke hen dreigden; en Gods dreigementen konden hen volſtrektelyk niet onbekent zyn, om dat dezelve zich uitdrukten, en beſchreeven aan den zoom van hunne grenzen. Deze Godsſpraaken dienden tot drie zaaken, om het volk

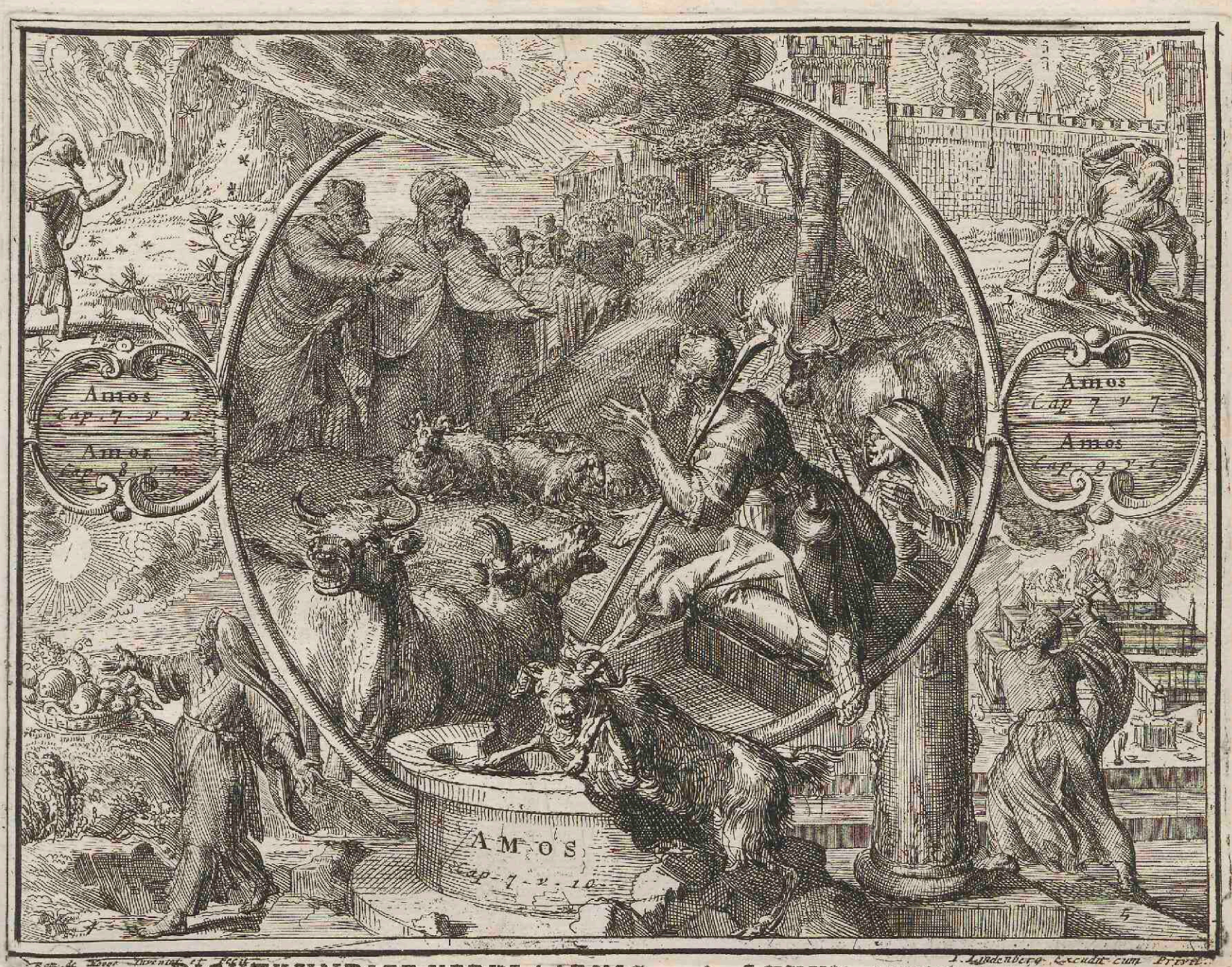

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXXV. AFBEELDING.

Daar Amos door 't Gebed den Keever weert van 't Land,
En 't pasloot meet den muur bestiert door 's Heemels Hand,
Siet Gods Propheet een korf vol zoomervrucht en blaaren
Tot teeken dat Gods wraak 't ontuchtig volk genaakt,
Terwyl het Land verdroogt en 't vee aan 't kwynen raakt,
Hy slaat, op Gods bevel, de knoopen der Pilaaren.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXXVI. AFBEELDING.

Gods Tolk Abdias slaat de Godsspraak aan 't poortaal,
En treft inwendig 't hert door 't Goddelyk verhaal,
Van Edoms ondergang en droevig' Oorlogs-plaagen,
Daar Ezaus bitt're wrok werd door Gods hand verneert,
Als stoppels door den gloed van Jacobs vuur verteert,
Wanneer men ziet Gods Licht op Zion lieflyk daagen.

Israëls te vertroosten, 't welk de ongeloovigen smaatheid aandeeden, om de Afgodendienaars trots op hun voordeel en geluk te dempen, en om de beroeping der Propheeten te bewyzen, waar van de kenniſſe zich tot de verafgelegenſte geſlachten van de verbintenis uitſtrekte.

God meet zyn volk by het pasloot. Vers 7.

(2.) Amos verſchoonde het volk Israëls niet; hy zag op zekeren dag God, die een groote overvloed van Springhaanen verwekte, om het laate hooi der velden na de eerſte Hooibouw te verſlinden. Dit gezicht leerde, dat God na eenige oordeelen over het Koningryk van Israël door *Benhadad*, Koning van Syrien, te hebben geoeffend, ten tweedemaal zoude koomen, om de geenen, die zich onder de Regeering van *Jeroboam* herſtelt hadden, te verwoeſten. *Benhadad*, die meenigmaal de Israeliten gedempt had, was door de eerſte Hooibouw verbeeld; het Ryk van *Jeroboam*, waar in men geruſt leefde, was door den noodwendigen tyd om het laate hooi te doen waſſchen, beteekent, en de Springhaanen, die deze nieuw geſprooten kruiden kwaamen op eeten, verbeeldden de Aſſyriers, die op het geſlacht moeſten nederſtorten, en 't zelve gantſchlyk uitroeijen.

De Propheet zag nochmaals de hand Gods, die een muur met het pasloot meette, hy zeide tot hem, *ik zal myn pasloot in 't midden van myn volk ſtellen, ik zal 't zelve niet meer voor by gaan, de hooge plaatzen van Iſaac zullen verlaaten worden, en de Heiligdommen van Iſraël zullen verwoeſt worden.* God dreigt daar al door dat gezicht het volk Israëls, om hun zonden te onderzoeken. De Wet was het pasloot, die nooit wankelt, met welke God de daaden van zyn volk wilde afmeeten. *O HEERE God! zo gy de ongerechtigheden gadeſlaat, wie zal beſtaan?* zeide David Pſalm 130. God had dezelve een lange tyd verdraagen, maar, zyn Barmhertigheid uitgeput zynde, zoude de rechtvaardigheid haar recht koomen afvorderen. God dreigde ook de hooge plaatzen van Iſaac weg te neemen; moet men daar door de Paleiſen verſtaan, die Iſaac wel eer in Judea geſticht had? Zy zyn niet meer beſtendig. Men verſtond de Tempels in Bethel gebouwt, en in andere plaatzen, daar Iſaac en Jacob aangebeden hadden; de bygeloovige zoude deze plaats eerbied bewyzen, en daar den grondſlag van zyn vertrouwen maaken, alhoewel zy niet als de ſchaduwen van den Godsdienſt dezer Aardſchvaderen heeft bewaart; daarom verwittigt de Propheet Amos hen, dat deze Plaatzen die Heilig verſcheenen, en welke men door de eerbied der Schepzelen ontheiligd had, zouden verwoeſt werden.

Amos beſtraft, ter oor zaak zyner voorzeggingen. vers 12.

(3.) Amos, vol Barmhertigheid, poogde God te verplichten, om zyn beveelen te veranderen, hy vertoonde hem, dat het geſlacht, 't welk hy zo teder bemint had, zonder toevlucht door zyn uitvoering, ging ſterven. Gods gramſchap wierd niet geſtilt, en de menſchen ontſtaaken zich tegens zyn Propheet; men verdoemt zich zelve niet graag, en men zoude God wel willen beſchuldigen van onrechtvaardigheid, om dat hy dreigt en ſtraft. Op zyn achterblyven maakt men voor de menſchen misdaaden van de waarheden die zy verkondigen. *Amazia* deed zulks tegens *Amos*, hy zond dezen Propheet tot *Jeroboam* den tweeden, Koning van Samaria, over twee hoofdzaaken. De eene, dat hy den Vorſt zoude dreigen met een geweldigen dood, alhoewel deze dreigementen niet zagen, als op de nakoomelingſchap van Jeroboam. De andere, dat de woorden van Amos zo ſchriklyk waaren, dat de aarde dezelve niet konde draagen, dat was een overmaatig uitdrukzel, de Ooſterſche volkeren gemeen. Onderwylen verſtaat men, dat hy onder deze bepaalingen een geheime beſchuldiging tegens *Amos* beſluit, als of hy 't volk aangehitſt, en een burgerlyke kryg ontſtooken had; *Jeroboam* geen eenig aanzien tot deze laſtering hebbende, raadde *Amazia* aan deze Propheet, zich elders te begeeven, ten einde, om door dit geroep en deze klachten niet meer beſprongen te werden tegens een eerbied, waar van hy een aanmerkelyk voordeel trok; maar, Amos altyd aan God getrouw, docht niet anders, als om zyn plicht in het bevel, dat hy ontfangen had, te betrachten.

De Korf met vruchten.

(4.) Verre van het volk in hun verſtoktheid te vleyen, deed hy hen begrypen, dat daar niet een eenige plaats was, van zich het minſte uitſtel in de oordeelen Gods te belooven, en dat de zonde voor de deur ſtond. Zulks wierd verbeeld door een korf met rype vygen, om dat, wanneer de herfſt eindigd, en de winter nadert, als dan de vygen ryp worden, in plaats van die zegen, waar onder Samaria veilig ruſtte, zag men het weezen van 't Ryk veranderen, en de vloeden Gods de een den anderen navolgen, om de verwoeſting van 't geſlacht te voltrekken.

IX. HOOFDDEEL. Vers 1.

Hy verſchud de grondſlaagen van 't huis.

(5.) Eindelyk zag de Propheet God op 't Altaar, die hem beval, tegen de Hoofdſtukken der Pylaaren van den Tempel te ſlaan, ten einde deze Pylaaren zouden beweegt werden. Dit gezicht zag op het Ryk van Juda; want, het is niet waarſchynlyk dat God, die de godlooze eerbieding en de inſtelling der kalveren van Dan en Bethel verdoemde, het Altaar verkooren had, dat men aldaar had doen bouwen, om zich aan den Propheet te doen zien. God heeft nooit uit die onreine plaatzen geſprooken. Men handelt hier van Jeruſalem en den Tempel, die men aldaar tot zyn eer geheiligd had; daar verſcheen God om de verwoeſting te voorzeggen, het kwaad moeſt van de Opperhoofden en de geleiders van 't volk beginnen, en zich van daar over 't geheele geſlacht uitſpreyen. Het Hoofddeel moeſt geſlaagen werden, en de Pylaaren, door den ſlag bewoogen, nederſtorten, 't welk men op *Zedekias* kan toepaſſen, die zelfs gevangen in Babylon geweeſt is, veel eer, als op de Prieſters, die niet als Hoofden van den Godsdienſt waaren.

UITLEGGING
VAN DE LXXXVI. AFBEELDING.

Gods Tolk Obadja ſlaat de Godsſpraak aan 't portaal,
En treft inwendig 't hert door 't Goddelyk verhaal,
Van Edoms ondergang en droevig' Oorlogsplaagen,
Daar Ezaus bitt're wrok werd door Gods hand verneert,
Als ſtoppels door den gloed van Jacobs vuur verteert,
Wanneer men ziet Gods licht op Zion lieflyk daagen.

Obadja voorzegt Iſraëls heil, en de verwoeſting van Edom en d'Idumeërs.

MEn ſtelt den Propheet *Obadja* en *Elias* op een tyd geleeft te hebben; men heeft geen andere bewyzen, als de overeenkomſt van zyn naam, met die van de Hofmeeſter van *Achab*, die de Propheeten in hoolen voedde, daar hy hen verborgen had, om hen de razerny van *Jeſabel* te ontrukken. Deze Amptenaar was *Abdias* of *Obadja* genaamt; maar, 't is niet waarſchynlyk, dat een Propheet zulke groote Ampten aan 't Hof van *Jeſabel* en *Achab* gehad heeft.

Hieronimus, die dit gevoelen ſtaande gehouden heeft, ſpreekt

spreekt zich zelve in 't gevolg teegen, met hem een meedetydeling van Hoſea te maaken. *Epiphanes* verzeekert, dat het een dier Amptelingen was, die Ahazia zond om Elias gevangen te neemen. De anderen maaken van hem den zoon van die arme weduwe, welke Eliſeus vertroofte, met het vermeerderen van den oly in haar kruik; eindelyk, men doet hem onder Joſaphat propheteeren. Men moet zyn onweetenheid liever toeſtemmen, als zo veel onnutte giſſingen te maaken, want zy dienen nergens anders toe, als om te bewyzen, dat deze Propheet weinig bekent is. Ondertuſſchen, by aldien men den tyd, in welke hy geleeft heeft, nauwkeuriger wil onderzoeken, kan men zeggen, eerſtelyk, dat men de order niet ſpoorloos moet verlaaten, welke die geenen hebben waargenoomen, die den regel van de Schriftuur geſchikt hebben, want die Ouden, veel meer nader als wy aan den tyd, waar in de Propheeten geleeft hebben, hebben een uitvoerlyker en zeekerder kennis gehad. De Prophetien van Obadja zyn dan van laater tyden, als die van Amos.

Hy voorzegt de Idumeërs een naer by zynde verwoeſting, om dat zy, alhoewel zy van *Ezau* zyn afgedaalt, en als noch zeer uitvoerlyk het Sacrament van de beſnydenis vieren, 't welk hun Stichter hen heeft nagelaaten, zy niet nagelaaten hebben, zich met de vyanden van Gods volk te verbinden en met hen overeenſtemmende, aan de verwoeſting van hun Bondgenooten en hun *broeder Jacob* te arbeiden.

De Idumeërs hebben dezelve misdaad tweemaal begaan; want zy verbonden zich met de Koningen van Syrien en Samaria tegens *Achaz*, en kwaamen met hen Jeruſalem beleegeren, zy wierden wegens hunne dienſt betaalt, zich toeeigenende een Stad, die men van de Jooden ingenoomen had; God wierd door deze verbintenis ontſtooken, *Amos*, *Joel* en verſcheide andere Propheeten leerden de Idumeërs, dat God zich wel haaſt van een zo groote onrechtvaardigheid zoude wreeken.

Maar, zy lieten niet na ten tweedemaal met *Nebucadnezar* in verbond te treden, en in zyn leeger te dienen, toen hy Jeruſalem beleegerde en innam. De Jooden, over deze tweede verbintenis ontſtooken, deeden overluit hun klachten aan God. *Erinner u*, zeiden zy tot hem, *weegens Edom, die op den dag, als Jeruſalem wierd ingenoomen, riep, verwoeſt haar, verwoeſt haar tot de grondſlagen.* Daar op is het, dat Obadja de toepaſſing maakt, als hy zegt, dat de Idumeërs met hun vyanden waaren, toen zy het volk gevangen wegvoerden, dat de vreemdelingen in hun poorten traaden, en dat zy het lot over Jeruſalem wierpen. Men ziet daar een ingenoomen Stad, en het volk, dat dezelve bewoonde, naer Babylon weg geleid. Elders heeft *Jeremias* de misdaad en ongelukken, waar mede de Idumeers waaren gedreigt, op dezelve wyze, als Obadja verbeeld, en zich menigmaal van dezelve uitdrukzels bedient, 't welk ons doet gelooven, dat hy te dier tyd mede geleeft heeft, en dat den een na den ander het inneemen van Jeruſalem beſchreeven heeft; men moet de getuigenis van *Hieronimus* niet verwerpen, die 't zelve, zo als wy, gelooft heeft, onder voorwendzel, dat hy jong was, toen hy zyn uitleggingen over Obadja zaamenſtelde, want alles wat men in het vuur van zyn jeugd openbaar maakt, is niet onbillyk.

Het was een groote vertroofting voor de Jooden, te verſtaan, dat de Idumeers zouden gekaſtyd worden. Daar was een heimelyke jeloersheid tegens dit geſlacht. *Ezau* had zyn recht van eerſte geboorte afgeſtaan, welk *Jacob* van hem gekocht had. Het heil moeſt de vrucht van dit recht zyn, en gevolglyk overgaan tot de nakoomelingſchap van *Jacob*. Het geloof verſchudde zich telkens, als men de Jooden ongelukkig zag, en den overvloed in de nakoomelingſchap van *Ezau*. Welk een omkeering van ordre, welke duiſternis over de Prophetien, en over de aloude voorrechten der Aardſchvaderen? Eindelyk, welke verdubbeling van ſmerte voor de Jooden, zich door die geenen verwoeſt te zien, die hun minderen en Vaſſallen moeſten zyn. Obadja rechtte de hoop weder op, en het waggelende geloof van dit volk, de Idumeërs dreigende met een Goddelyke wraak, zo vaardig en ſchriklyk, dat zy zich zelven niet konden bewaaren, zelfs al waaren zy dicht by de wolken, of in het uitſpanzel des Heemels geplaatſt.

Obadja vertroofte de Jooden volkoomentlyk, met hen de verwoeſting hunner vyanden en hun herſtelling te voorzeggen. Inder daad, daar is menigmaal een uitſtel van genade, om zyn oogen van de ſtraf dier geenen, die men haat, te voeden, van dezelve te verhaaſten door zyn willen en verlangen, of dezelve met vertrouwen te verwachten. Hoe veel barmhertige zielen onder 't Joodſche volk zouden deze droevige uitkomſten onverſchillend aangezien hebben, en wat raakt het ons, dat onze vyanden ondergaan, zo wy altyd door de ellende verkwynen, en daar geen einde aan onze rampſpoeden is? De Propheet vertroost die tedere zieken, hen te kennen geevende de herſtelling van Juda op den berg Sions, 't welk ons doet zeggen, dat deze Propheet veel eer van *Berthacara*, een burgt van den Stam van Juda was, als van de Stad *Sichem* in het Ryk van Samaria, om dat zyn voorzeggingen nergens als op Jeruſalem zien, en de wederkeering der Stammen, die zich aldaar herſtelden.

UITLEGGING
VAN DE LXXXVII. AFBEELDING.

Wat vlucht gy Sterveling vergeefs voor Gods gezicht;
Daar God 't heel al beſtraalt met eeuwigduurend licht;
Zie Jonas in gevaar op d'ongeſtuime baaren,
Verſlonden door een viſch en weder uitgebraakt;
Na hy drie dagen had gebeeden en gewaakt,
Om 't wreev'lig Ninive Gods wraakluſt t'openbaaren.

I. HOOFDDEEL. Vers 15.
Jonas weigerig om te prediken, vlugt, en werd in Zee geworpen.

(1.) JOnas was de zoon van *Amitthai*, geboóren in de Stam van *Zabulon*, uit een kleine nabuurige burgt van Ceſareen, hy leefde onder de Regeering van *Joas* en Jeroboam den tweeden, aan wie hy voorzeide, dat hy een groote overwinning op de Syriers zoude bevegten. Inder daad, deze Vorſt zette zyn zegepraal en overwinningen over hen voort tot aan den oever van de Zee. Deze eerſte Godsſpraak van Jonas word tegenwoordig in het Boek, 't welk zyn naam draagt, niet gevonden, het zy, om dat hy te vreden zynde dezelve mondeling aan het Hof van Jeroboam te verkondigen, dezelve eenige tyd voor den veldſlag niet uitgeſchreeven had, het zy dit gedeelte van zyn openbaaring verlooren zy; maar, het is genoeg dat de Heilige Geſchiedenisſchryvers daar van geſprooken hebben. Men maakt hem niet te recht een tydeling van Elia, en zoon van de weduwe van Sarepta, door deze Propheet opgewekt, om dat dit een ongeloovige vrouw, van de verbintenis vervreemd, was.

Zyn Zending. Vers 2.

(2.) Men vind in het leeven van deze Propheet een byzondere uitkomſt. Zyn zendig was naar de Stad *Ninive*, welke alstoen in Afgodery en de allerzwaarſte onordentlykheden geſtort was. Dezelve was door den beroemde *Nimrod* geſticht, die zyn Ryk tot in *Aſſyrien* uitgebreid had, zy was ryk en machtig, door het getal van haar inwoonderen, en het voordeel van haar gelegendheid op den oever van den Tygris, geworden. Men is verwondert, dat God zo verre een zyner Propheeten gezonden heeft, om Boet-predikingen te doen, in een tyd, als wanneer zyn kennis in de paalen van Paleſtina beſlooten was, en daar men met moeite eenige byzonderen onder de geſlachten vond, die een oprecht denkbeeld van de Godheid hadden. Men zoude kunnen geloven, dat God het oogwit had, een doorluchtig voorbeeld van het beroep der Heidenen te geeven, 't welk door den Meſſias moeſt geſchieden, daarom was 't dat Jeſus Chriſtus tot de Jooden zeide, *dat zy geen ander teeken, als dat van Jonas zouden hebben*; de Uitleggers hebben vaſtgeſtelt, dat hy hen diepſinnig wilde leeren, dat, gelyk *Jonas* de ongeloovige Jooden verlaaten had, om de afgodiſche Niniviten te gaan onderwyzen, Jeſus Chriſtus mede zyn Evangelium van de Jooden tot de Heidenen zoude laaten overgaan; maar, dat is iets by de Geſchiedenis toe voegen, want Jeſus Chriſtus had geen andere inzicht, als deze, om de Jooden te onderrechten, dat hy drie dagen na zyn dood uit zyn graf zoude opſtaan, gelyk Jonas uit den buik van den Walvis, drie dagen, na dat hy daar was in getreeden, opgeſtaan was, en de bekeering der Niniviten was niet volmaakt genoeg, om tot een voorſpel van het beroep der Heidenen te dienen. God zoude veel eer een oogwit gehad hebben, *van zyn volk tot jeloersheid, door een geſlacht, dat zyn volk niet was, te verwekken*, maar, laaten wy de geheime inzichten van de voorzienigheid, welke den menſch niet lichtlyk doorgrond, daar laaten.

IV. HOOFDDEEL. Vers 15.

Word in Zee geworpen.

(3.) Jonas was door de grootheid van de onderneeming, welke God hem toevertrouwde, verbaaſt, het gevaar zo ver te zoeken, zich in de handen der ongeloovigen te ſtellen, hen een onbekenden God voor te prediken, hen over hunne misdaaden te beriſpen, en te verplichten, om dezelve af te laaten, aldus was deze zaak voor 't menſchelyk begryp; en ſtelde Jonas bloot voor een wreede vervolging en dood. De Propheeten en de Heiligen zyn altyd tot de Martelaarye niet geſtelt; de genade alleen blaaſt hen den moed in, om geruſt den dood onder de oogen te zien, en dezelve manmoedig op het ſchavot te verdraagen. Jonas verkoor de zyde *van Gods tegenwoordigheid te ontvluchten.* Was deze Propheet eenvoudig genoeg, om te gelooven, dat men God kan ontvluchten? Verſtond hy daar door het Land van Canaän, daar God gevoelige teekenen van zyn tegenwoordigheid gaf? en waar van hy zich wilde afzonderen? Dit laatſte gevoelen is meer natuurlyk. In dit inzicht begaf hy zich te *Joppe* ſcheep, om naer Tarſis over te ſteeken. *Auguſtinus* heeft geloofd, dat het zelve Carthago konde zyn. Maar, het is meer waarſchynlyk, dat hy in *Tarſen*, een Stad van *Cilicien*, wilde ontſcheepen, welke het Vaderland van den Heiligen Paulus was. Het Schip begon nauwlyks op de Middelandſche Zee te roejen, of een yzelyk onweer dreigde het Scheepsvolk met een haaſtige ſchipbreuk. Men wierp de Koopmanſchappen en 't reistuig in Zee. Jonas, de afbeelding der zondaars, die in een diepe verzeekering gedooken leggen, zelfs als God hen ſtraft, en die de oorzaak dier kaſtydingen zyn, ſliep in het onderſte van 't Schip, terwyl de baaren het Schip deeden zinken, en zy allen op d'oever des doods waaren. De Afgodiſten volgden een natuurlyk vooroordeel, en 't geen niet altyd valſch is, zy geloofden, dat de Godheid ontſtooken zynde, een ſlachtoffer eiſchte, en dierhalven dachten zy hem te offeren. Men zoude gelukkig zyn, byaldien men altyd de oorzaak der openbaare ongelukken naſpoorde, en den ſchuldigen gedoemt wierd, noch gelukkiger zo men tot de geheime zonden in 't binnenſte van 't hart, en in de ploojen van 't gewiſſen verborgen, aandacht maakte, en dezelve beleed. Jonas vond zich ſchuldig, en wierd in den boezem van de Zee geworpen.

Door een Viſch ingeſlokt. Vers 17.

(4.) Daar liet zich een viſch dicht by het Schip vinden, en zwelgde hem in. Men heeft op de achtbaarheid van den Heiligen Mattheus geloofd, dat het een Walviſch was. Maar, men moeſt God een nieuwe wonderdaad doen verrichten, om de keel van den Walviſch te verwyderen, dewelke zeer eng is, en daar een menſchelyk lichchaam natuurlyker wyze onmooglyk doen doorgaan. De bepaaling van den Heiligen Mattheus kan een grooten viſch beteekenen. En het is waarſchynlyk, dat het een Zeehond geweeſt is, die Jonas verſlond, om dat deze ſoort van Viſſchen niet zeldzaam zyn in de Middelandſche Zee. De Natuurkundigen verzeekeren, dat men meenigmaal heele gewaapende mannen in den buik van deze monſters heeft gevonden. Het verdichtzel behelſt, dat *Hercules*, willende *Heſione* beſchermen voor het inzwelgen van een dezer Zeehonden, daar in trad, en na drie dagen daar in gebleeven te hebben, gelyk als Jonas, daar weder uitging, zonder iets anders als zyn hoofdhair te hebben verlooren. Men weet niet of dat verdichtzel dit wonderwerk van de Heilige Geſchiedenis ontleent heeft, en of dat van *Arion*, die den Dolphyn door zyn gezangen bekoorde, uit die zelve oorſprong niet voortgekoomen is.

Jonas trad daar na 't einde van drie dagen uit deze bezielde gevangenis, en hebbende door benaauwdheid de gehoorzaamheid geleert, nam hy zyn weg naer *Ninive*. *Joſephus* vermeent, dat de viſch hem in drie dagen in de Euxynſche Zee gevoert heeft, ten einde, om zyn tocht naer *Ninive* gemaklyker te maaken. *Sulpitius Severus* heeft zyn weg veel korter gemaakt, hem doende uit den buik van den viſch op den oever van den *Tigris* ontſcheepen. Men moet de gelegentheid van *Ninive* weinig kennen, om aldus te ſpreeken, en niet afgemeeten hebben de groote en wyde ruimte Lands, welke zich tuſſchen deze Zeen, en een Stad, die daar verre van afgeleegen was, laat vinden. Hy deed zyn reis te Land, en daar aangekoomen zynde, predikte hy, dat de verwoeſting van deze groote Stad binnen veertig dagen zoude overkoomen, by aldien men dezelve door een ſpoedig berouw niet voorkwam. De zeventig Overzetters hebben de Niniviten niet meer als drie dagen toegeſchreeven, en zy zyn door *Sulpitius Severus* en verſcheide Vaders gevolgt geweeſt. *Auguſtinus*, met deze ſtoffe verleegen, heeft zich ingebeeld, dat de Heilige Geeſt de hand van de 70 Overzetters, zo wel als die van *Jonas*, heeft beſtiert, en dat daar groote geheimeniſſen in deze onderſcheidenheid der uitleggingen zyn. Maar, *Ninive* was zo groot, dat *Jonas* niet als in drie dagen daar rondom kon gaan, dus zou dan aldaar geen vierde gedeelte van een uur voor

de

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXXVII. AFBEELDING.

Wat vlucht gy Sterveling vergeefs voor Gods gezicht,
Daar God 't heel al beſtraalt met Eeuwigduurend Licht,
Zie Jonas in gevaar' op d'ongeſtuime baaren
Verſlonden door een Viſch en weder uitgebraakt,
Na hy drie dagen had gebeeden en gewaakt,
Om 't wreev'lig Ninive Gods wraakluſt t'openbaaren.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de LXXXVIII. AFBEELDING.

De Godsgewydde mond van Micha maalt Gods wraak,
Als God, na taai geduld, handhaavend 's menſchen zaak,
Kaſtyd den Afgodiſt met vuiſt en geeſſelſlaagen,
En ſmyt zyn drek-god neer, terwyl men zonder ſchroom,
Geruſt in wyngaardſchauw en weel'ge Vygenboom,
13 Zal Zion vrolyk zien Gods Tempel onderſchraagen.

de boete van dit volk overgebleeven zyn geweeſt, zo hy hen niet eenige tyd boven dien gegeeven had, welke die van veertig dagen was, gelyk het Hebreeuwſch behelſt.

(5.) Jonas predikte, en men bekeerde zich, men vreesde voor de wraak, welke een machtig volk ging begraaven. De ſtem van den Propheet veranderde het geheele weezen van deze godlooze Stad. Men zuchtte, men weende, men vaſtte, de zuigelingen aan de borſt van heur moeder naamen deel in 's moeders droefheid. De tuchtiging was zo algemeen, dat de beeſten zelfs daar van niet uitgezondert zyn geweeſt. Men zegt dat *Sardanapalus*, de welluſtigſte aller menſchen, aldaar te dier tyd regeerde; maar, men vind in de Geſchiedenis geen eenige omſtandigheid, die ons bepaalt zulks te gelooven.

In tegendeel wierden de ongeregeltheden van Sardanapalus ſtrenglyk geſtraft. Arbaces, teegens hem opgeſtaan, beleegerde Ninive, en maakte zich meeſter daar van, men kon dan niet verzeekeren, dat deze boetvaardige Stad haar verwoeſting voorgekoomen is. Het is meer waarſchynlyk, dat Pul, van wie de Heilige Schriftuur ſpreekt, dezen Vorſt was, die door de voorzegging van Jonas getroffen, zich bekeerde, en in zyn Landen een algemeene Vaſtendag beveelde. God, om zyn Godvruchtigheid te beloonen, bediende zich vervolgens van hem om de Iſraëliten te kaſtyden, die de Propheeten opvoedden, en aan wie Jonas te vergeefs gepredikt had. Men kan daar byvoegen, dat Sardanapalus, de zoon van Pul, ten tweedenmaal de zeden van deze groote Stad veranderde, 't welk haar ondergang veroorzaakte.

Wenſcht te ſterven.

Jonas, die weegens deze vreemde boetvaardigheid door zyn Prediking verwekt, moeſt weggerukt zyn, was meer gevoelig van de openbaare ſchaamte, welke hem weder overkwam, om dat de uitkomſt zyn voorzegging niet beantwoord had. Een tweede uitkomſt ontſtak hem tegens God. Een Kawoerde-boom, onder welkers ſchaduwe hy ruſtte, verdorde in een oogenblik, blyvende hy aan de bovenmaatige hitte van de Zon blootgeſtelt, hy dorſt tegens God murmureeren, en den dood voor het leeven verkiezen. Wat vind men al zwakheden in het leeven der Heiligen! Zy betoonen ons hun nedrigheid, met zelve hun miſlaagen de verafgelegenſte nakoomelingſchap te bekennen, en voor te draagen.

Men kan zeggen, dat de *Kikajon* van Jonas altoos een oorſprong van verdeeltheid en toorn geweeſt is, want een zeeker Biſſchop, ten tyde van *Auguſtinus*, dezen Propheet leezende, en dit woord voor een *Kauwoerde* uitleggende, ſtond het volk over deze nieuwigheid verzet, muitte tegens dezen Prelaat, en wilde hem zyn Bisdom afneemen, hy ſteunde op 't gezag van *Hieronimus*, en 't volk, op dat der Jooden, waar mede zy raad gepleegd hadden. *Auguſtinus* komt in dezen reedentwiſt daar tuſſchen, en ſchreef aan *Hieronimus*, dat hy ongelyk had, met zwaarigheden in de ziel der eenvoudigen te werpen, en de 70 Overzetters niet te volgen, die den boom van Jonas een Kaauwoerde noemden. *Hieronimus* antwoordde op zyn gewoonlyke ſtraffe wyze, dat deze boom geen *klim-op*, gelyk eenige aloude Leeraars gelooft hebben, die hy gevolgt had, noch een Kauwoerde was, gelyk de 70 overgezet hadden, dewyl het een wilde wyngaard was, welke ſchielyk opgroeit, en in drooge plaatzen gevonden word. Maar, het was veel eer een plant, welke de Natuurkenders de *Palma Chriſti* noemen, welkers breede bladeren een aangenaame ſchaduwe maaken, en welke haaſtig voortſpruit en verdort.

UITLEGGING
VAN DE LXXXVIII. AFBEELDING.

De Godsgewyde mond van Micha maalt Gods wraak,
Als God, na taai geduld, handhaavend's menſchen zaak,
Kaſtyd den Afgodiſt met vuiſt en geeſſelſlagen,
En ſmyt zyn drek-god neer, terwyl men zonder ſchroom,
Geruſt in wyngaardſchauw en weel'ge Vygenboom,
Zal Zion vroly k zien Gods Tempel onderſchraagen.

Micha beſtraft de Afgodery van't volk.

EEn Oudvader, die den naam van *Epiphanes* heeft aangenoomen, heeft verzeekert, dat de Propheet *Micha* door bevel van *Joram, de zoon van Achab, de Koning van Juda*, van de hoogte van een rots is afgeſtooten, om dat hy hem zyn misdaaden, en die van zyn vader beriſpte. De dwaaling is grof; want *Achab* noch *Joram* zyn ooit Koningen van Juda geweeſt, maar wel van Samaria. Micha heeft niet als honderd en dartig jaaren na deze Vorſten geleeft, en het zoude genoeg zyn, de beginzelen van zyn openbaaring te leezen, om te begrypen, dat hy onder *Jothan*, *Achaz* en *Hiſkias*, Koningen van Jeruſalem, propheteerde; en zo een Afſchryver niet te rechtlyk den naam van *Jothan* in die van *Joram* verwiſſelt heeft, zoude het gemaklyk vallen, dezelve te herſtellen, door die van *Achaz* en *Hiſkias*, welke gevoelig bewyzen, dat Micha te dier tyd leefde, en *Joël* en *Amos* gevolgt is.

Deze Propheet was tot twee deelen van 't geſlacht geſchikt; want alhoewel hy te *Moraſti* in het buurſchap van *Eleutheropolis* gebooren was, en deze Stad, zeer beroemt ten tyde van *Hieronimus*, zedert een groot getal van eeuwen niet bekent was, komt men onderwylen over een, dat dezelve onder den Stam van Juda geleegen was. Micha dan leefde onder de afhangelingen der Koningen van Jeruſalem, en was deze eerſte zorgen aan zyn Vaderland ſchuldig. Ondertuſſchen liet hy niet na zyn welgeveſte redenen tegens Samaria te wenden, en den jammerlyken ſtaat, waar mede zy ter oorzaak van haar Afgoderyen gedreigt was, te voorzeggen.

I. HOOFDDEEL. Vers 2.

(1.) Hy voert God als een Rechter in; daarom waapend hy hem met Majeſteyt en wraak. Hy roept de Heemelen en de aarde daar by, op dat zy getuigen van de grimmigheid van den Almachtigen zouden zyn, en van de uitwerkzelen, welke dezelve zoude voortbrengen. Hy doet den HEERE van zyn Throon treeden; op dat de ſchepzelen door zyn tegenwoordigheid zouden verbaaſt zyn. De HEERE treed uit zyn plaats, hy zal nederdaalen, hy zal op de hooge Plaatzen van de aarde wandelen, de daalen zullen zich openſplyten, en de bergen als waſch voor 't vuur verſmelten, en als waateren, welke van een heuvel in de daalen nedervloejen. Men heeft geloofd, dat God zyn volk dreigde, van den Tempel van Jeruſalem te verlaaten, om dat het volk van dit ſtoflyk gebouw den grondſlag van heur vertrouwen maakte. Het geloofde, dat God zich in het Tabernakel beſloot, en dat, terwyl men de ſchaduw van den Godsdienſt door de waarneeming dier plechtigheden liet ſtaande blyven, het van kleine aangelegendheid was, dat zy de ſchepzelen met de Godheid aanbaden. Maar de zin van den Propheet was krachtiger, en het denkbeeld, 't welk hy van God geeft, die zyn Throon, en de verblyfplaats van zyn luiſter verlaat, om de Steden van Jeruſalem en Samaria om te keeren, die waarlyk op bergen geſticht waaren, en om de Afgodendienaars te verſlaan, was bekwaamer, om die ſchrik in 't gemoed der volke-

ren,

DE LXXXIX. AFBEELDING.

't Ontzachlyk Ninive word door Gods wraak vernielt,
Nu 't woedend oorlog brand, Rammeit, verwoest ontzielt,
En sloopt haar Prachtig Hof en waaterburgt en muuren,
En blikzemt d'Afgodist, terwyl de Beek haar vloed,
Dat Kristallyn, vermengt met traanen bryn en bloed,
Dus moet het zondig zaad haar snood misdryf bezuuren.

DE XC. AFBEELDING.

Beschouw hoe Habacuc 't Afgodisch hard geslacht,
Door lieflyk snaarenspel en Maatgezang verzacht.
Terwyl zyn Godsspraak dringt in 't hert door Iudaas coren
En buigt de ziel tot God, des weert hoedvaardigheid
Gods wraak; die Gods Propheet het volk voor oogen leid.
Een zuiver ziels berouw kan God altoos bekooren.

ren, als wel de verwoesting van den Tempel in te prenten.

IV. HOOFDDEEL. Vers 1.

De gierigheid der Rechters en valsche Propheeten.

(2.) Hy valt op de Rechters en de Hoofden van 't geslacht aan, die, de Leeuwen en Tygers gelyk, onbarmhertig het volk verscheurden, en zich met haar traanen en bloed voedden. Het is gevaarlyk voor deze menschen, die God met gezag bekleed, en met een ontzaglyk vermoogen van zich te misleiden gewaapend heeft. Onder de schaduw van rechtvaardigheid verzaadigt men menigmaal zyn hartstochten. Zy verschaft den gierigaard een middel om zich te verryken; een ander vind daar gelegendheid, om zich over zyn vyanden te wreeken, en te vernielen die hem verachten. Dit zwaard, 't welk men niet zonder oorzaak voert, moet met veel voorzichtigheid en beleid gehandelt worden. De onweetende of de buitenspoorige, die niet recht daar mede slaat, doorstoot zich zelve in plaats van zyn vyand, het bloed, dat hy doet stroomen zal hem weder afgevergt worden, en 't geld, 't welk hy verkrygt, zal een oorsprong van een eeuwige verdoemenis voor hem zyn.

Daar waaren valsche Leeraaren in Israël en Juda, al zo wel als omkoopbaare Rechters, zy verkochten om gereede penningen de vergiffenis der zonden, en de vreede van 't gewissen, daar waaren geen vuur en vlammen in de hel als voor de armen, of voor de geenen, die hun gezag verwierpen: zy bonden en ontbonden volkoomentlyk als Meesters, zy oopenden het Paradys of de Hel voor de geenen, die dezelve wilden of niet wilden koopen. God voorzeide door den mond van den Propheet, dat hy hen met schaamte zoude bedekken, en hen alle eigentlyke middelen wegneemende, om de eenvoudigheid van 't volk te misleiden; de straffe was rechtvaardig, maar voor hen schriklyk. Terwyl de valsche Leeraaren in den Tempel offerhanden deeden, het hoofdschrift van Opperhoofden van den Godsdienst voerden, en hun gezag by de geloovige zielen bewaarden, is hun leeven altoos gelukkig, om dat hun inkomsten voortvloeijen, en de sprong niet uitdroogt, zo lang het ontzag, en de liefde van den Godsdienst, bestendig blyven. Maar, als het bedrog en de arglistigheid zich ontdekken, en dat men hen door een schuldige hertstocht ziet aangemoedigt, in plaats van een waarachtigen yver, waar door zy moesten branden, en dat de Afgoden beginnen hun geloof te verliezen, om dat het volk zich uit de misleiding herstelt, en de benaauwtheid de onweetenheid verstrooit, geraaken zy in verachting; men ziet hen, met oude vodden overdekt, niets als waater drinken, en menigmaal droog brood eeten.

V. HOOFDDEEL. Vers 1.

Hy verbeeld het Ryk en de geboorte van den Messias.

(3.) Zo Micha de Jooden door de bestraffing van hun gruweldaaden en de dreigementen der kastydingen Gods benaauwde, vertroostte hy dezelve door de hoope der komste van den Messias. Hy zegt daar twee byzondere zaaken. Want ten eersten, hy beteekent de plaats van zyn geboorte, 't welk was de Stad *Bethlehem*, en om dat daar twee Steden van die naam waaren, de eene in den Stam van *Zabulon*, en de andere in den Stam van *Juda*, ten einde, om dat men zich daar in niet zoude bedriegen, beteekent hy uitdruklyk de laatste dezer Steden, en onderscheid dezelve van de andere. Men wil, dat de geboorte van *Zorobabel* door *Micha* voorzegt is, voorstellig aan die van den Messias. Maar, *Zorobabel* de neef van *Jechonias* was onder de gevangenis van Babylon gebooren, en de Godsspraak word valsch van het oogenblik dat men *Bethlehem* voor de plaats van zyn geboorte beteekent. Wyders, kan men niet zeggen, dat *Zorobabel* de vreede der Jooden geweest is, in plaats dat Jesus Christus den Heemel en d'aarde vereenigt heeft. Ten tweede, wyst de Propheet de uitgestrektheid van het Koningryk van den Messias aan, welke van d'eene Zee tot de andere zal overgaan. De Jooden, die deze Godsspraak van een tydelyk Ryk door geweld van waapenen verkreegen, hebben uitgelegt, hebben een genoegzaam gemeene menschelyke misslag begaan, willende, dat de Kerk mede zo machtig en gelukkig zy op der aarden als in den Heemel, om dat hun liefde voor dezelve vleeschlyk en aardsch is. Men beeld zich in, dat het geen groote misdaad is, zich met een denkbeeld van tydelyke voorspoed voor de Kerk te vervullen, ik zoude zulks, gelyk de anderen gelooven, zo de Jooden my uit die dwaaling niet getrokken hadden; want deze misslag belet hen den Messias, zo gevoelig door de Propheeten beteekent, te kennen.

UITLEGGING VAN DE LXXXIX. AFBEELDING.

't Ontzachlyk Ninive word door Gods wraak vernielt;
Nu't woedend oorlog brand, Rammeit, verwoest ontzielt,
En sloopt haar prachtig Hof en waaterburgt en muuren,
En blikzemt d'Afgodist, terwyl de Beek haar vloed,
Dat Kristallyn, vermengt met traanen bryn en bloed;
Dus moet het zondig zaad haar snood misdryf bezuuren.

Nahum voorzegt de verwoesting van Ninive.

Nahum was gebooren in een kleine burgt van Galilea, welke men *Helkezai* noemde, waar van men noch eenige overblyfzelen ten tyde van *Hieronimus* zag. Deze Oudvader heeft zich ingebeeld, dat het eerste Hoofddeel van den Propheet een beweeglyke beschryving van de nederlaag der Assyriers bevat, die Jerusalem onder het bevel van *Rabsace* en de ordre van *Sennacherib* beleegerden, en dat in de volgende Hoofddeelen, die een lange tyd daar na door dezelve Propheet daar by gevoegt zyn geweest, hy een verhaal van de rampspoeden doet, welke de Jooden in Assyrien leeden, en van de verwoesting van *Ninive* door *Nebucadnezar*, alhoewel deze aanmerking van *Hieronimus* op de achtbaarheid der Hebreeuwsche Leeraaren is steunende, kan men daar van niet als het laatste gedeelte staande houden. Laat men vry het eerste Hoofddeel van *Nahum* herleezen, men zal daar niets in vinden, 't welk men op de oplichting van het beleg van Jerusalem kan toepassen, noch op de nederlaag van 't Leeger der Assyriers; en de voorzegging van deze Propheet ziet alleenlyk op de verwoesting van *Ninive*.

Hy verbeeld deze Stad als een groote vyver vol waateren, die wegvluchten, zonder dat men dezelve kan tegenhouden, de waateren in de Schriftuur verbeelden veeltyts de meenigte des volks. Het getal der inwoonders van *Ninive* was wonderbaarlyk groot. God telde daar honderd en twintig duizend kleine kinderen, die hun rechter hand van hun linker niet konden onderscheiden. By aldien deze kinderen twee jaaren oud, of daar omtrent, niet als het vyfde gedeelte van 't volk zoude uitgemaakt hebben, moest *Ninive* binnen haar muuren zevenhonderd duizend inwoonders beslooten hebben. Daar waaren zo veel te Romen: want de telling der Burgers beliep meer dan viermaal honderd duizend, zonder daar onder te begrypen de slaaven, en zo veel andere menschen, die men niet eens on-

onder den rei der Burgers ſtelde, en die by naer de helft van de Stad moeſten uitmaaken. De Propheet had reeden, om *Ninive* by een vergaadering van beſlooten waateren te vergelyken, om dat dezelve de grootheid der volkrykſte Steden evenaarde. Ten minſte is deze Uitlegging, welke wy aan Nahum geeven, meer natuurlyk, als te zeggen, dat hy een toepaſſing maakte op dat groot getal van Kanaalen en graften vol waaters, waar mede men weinig tyds voor het inneemen de Stad omringd had; want, hy verbeeld de volkeren over hals en hoofd vluchtende, zonder dat men dezelve konde tegenhouden.

De Propheet Jonas had aldaar boetvaardigheid en berouw gepredikt, en het volk was op zyn Predicatie bekeert; maar, wy hebben alreeds aangehaalt, dat deze bekeering noch volkoomen noch ernſtig was. Dezelve beſtond in traanen, die de vreeze van 't verderf ten oogen uitdrukte; maar, het geloof, 't welk de ziel der deugden is, ontbrak daar aan. Men kende de waare God, die Jonas gepredikt had, niet lang. Men volhardde aldaar in het eeren der Afgoden, en het volk herviel wel haaſt in hun ongeregeltheden, 't welk het eenig denkbeeld van den dood had ingetoogen.

God ontſtak, weegens een zo ſchielyke wederkeering tot de misdaaden, en 't misbruik, 't welk men maakte van de ſtraal van 't licht, waar in men medegedeelt had, zonder voordeel te trekken; om welke reeden hy beſloot deze onboetvaardige Stad te vernielen. *Theodoretus* heeft gelooft, dat de verwoeſting, door den Propheet *Nahum* verkondigt, gebeurde, op de wederkeering van *Sennacherib*, die door zyn kinderen, aan de voeten van zyn Afgod, gedood is, om dat hy onderſtelt, dat het Ryk der Aſſyriers in hem eindigde, en dat hy trok, ten minſte een kleinen tyd daar na, tot de Chaldeërs. *Cyrillus* van Alexandrien legt deze Godsſpraak van de inneeming van *Ninive* uit, door Cyrus. Men moet zich niet laaten verblinden door de eerwaardige naamen van deze Schryvers; de eene heeft niet geweeten, dat daar noch veel Koningen te *Ninive* zederd *Sennacherib* geweeſt zyn, en dat zyn zoon, die hem in 't Ryk volgde, Chaldea onder zyn gehoorzaamheid gebracht heeft, en d'ander heeft *Ninive* met *Babylon* in een geſmolten, 't welk inder daad door *Cyrus* ingenoomen is geweeſt.

De uitkomſt door *Nahum* voorzegt kan niet onkenlyk zyn. *Nabopolaſſar*, die over het Leeger der Chaldeërs 't gezag had, en die den vader van *Nebucadnezar* was, verbond zich met *Aſtiages*, en zyn vader *Cyaxares*, Koning der Meden; een huuwelyk ſloot den knoop van het verbond. De dochter van *Aſtiages* wierd aan *Nebucadnezar* beloofd. De Bondgenooten verzaamelden hun Legerbenden, beleegerden *Ninive*, en overmeeſterden dezelve met haar Koning. Dit is deze verwoeſting van een aloude en bevolkte Stad, welke *Nahum* heeft willen beteekenen, en 't welk men dan aan *Cyaxares*, dan aan *Aſſuerus*, die dezelve als *Aſtiages* is, en dan weder aan *Nebucadnezar* wil toeſchryven. Zy heeft haar luiſter verlooren, en wierd in een zo droevigen ſtaat gebracht, dat van den tyd van *Cyrillus* van Alexandrien men niet meer geweeten heeft, waar zy gelegen is geweeſt.

Tobias, die aldaar overgevoert was, heeft van deze verwoeſting van *Ninive* geſprooken. Zyn Geſchiedenisſchryver merkt aan, dat hy aanwyſt, voor zyn dood, dat dezelve door *Nebucadnezar* en *Aſſuerus* is ingenoomen geweeſt, 't welk hem zeer behaagde, en hy had weinig tyds te vooren aan zyn zoon beveolen de Stad te verlaaten, en zich by de Meders te begeeven, om dat hy voorzag, dat de voorzegging van *Jonas* tegens *Ninive* zoude vervult worden. Ik weet niet of de Geſchiedenisſchryver, of de Affchryver in den naam van den Propheet gedwaalt heeft, maar *Tobias* moeſt veel eer *Nahum* als *Jonas* genoemt hebben; want de eerſte bazuinde naaukeurig de verdelginge van *Ninive*, en voorzeide haar verwoeſting in eenige jaaren, in plaats dat *Jonas*, die dezelve ten einde van veertig dagen beteekende, zag voor, dat hy deze groote Stad ontruimde, dat God haar verſchoont had. *Tobias* kon geen Propheet aanhaalen, die geen vervulling zyner voorzeggingen moeſt erlangen, en waar van den bepaalden tyd, toen hy ſprak, was verloopen; in plaats, dat zyn verhaal volkoomentlyk met de Godsſpraak van *Nahum* overeenkomt.

UITLEGGING
VAN DE XC. AFBEELDING.

Beſchouw hoe Habacuc 't Afgodiſch hard geſlacht,
Door lieflyk ſnaarenſpel en Maatgezang verzacht.
Terwyl zyn Godsſpraak dringt in 't hert door Judaas ooren
En buigt de ziel tot God, des weert boetvaardigheid
Gods wraak, die Gods Propheet het volk voor oogen leid.
Een zuiver ziels berouw kan God altoos bekooren.

Het leeven van Habacuc; den inval der Chaldeërs voorzegt.

MEn ſpreekt van twee Propheeten, die den naam van Habacuc gevoert hebben. De een was een Leviet, die op zeekeren dag de maaijers eeten brengende, by de hairen opgelicht wierd; en door een Engel van Judea in Babylon met zyn pot weggevoert, om *Daniel*, die door *Cyrus* in den Leeuwenkuil geworpen was, te ſpyzigen, dewyl het volk ontſtooken, om dat de Propheet den Draak, die zy aanbaden, had doen barſten, tegens haar Vorſt opgeſtaan was, en gedreigd had, van hem den Ryksſtaf te ontwringen, by aldien hy Daniel aan haar niet opofferde. Dewyl men deze wonderdaad wil overdenken, waar van wy in 't gevolg zullen ſpreeken, moet men dezen *Habacuc*, die ten tyde van Daniel geleeft heeft, en die twee jaaren voor de wederkeering der Iſraëliten in Judea woonde, van den Propheet *Habacuc*, waar van wy de geſchriften hebben, onderſcheiden.

Men onderſtelt dezen onder de Regeering van Manaſſe geleeft te hebben, om dat men vermeent aan te merken in de eerſte Hoofddeelen van zyn openbaaring eenige handelingen van beſtraffing, welke op dezen Vorſt kunnen toegepaſt worden, waar uit men zoude moeten beſluiten, dat hy beide de verwoeſtingen van Jeruſalem voorzegt heeft, de eene onder Manaſſe; en de andere onder *Zedekias*. Men voegt daar by, dat hy van geen Koning geſprooken heeft waar onder hy propheteerde, om dat hy godloos was, en hy zyn toorn vreesde. Inderdaad, Manaſſe, een Afgodendienaar zynde, zoude een Propheet niet geſpaart hebben, die de verwoeſting van 't geſlacht en den Tempel voorzeide, door de verbintenis, welke hy met de Afgoden had. Het ſchynt, dat *Hieronimus* hem na de gevangenis doet leeven. *Theodoretus* en *Clemens Alexandrinus* hadden dezelve gedachten. De eene vervroegd den tyd, waar in Habacuc gepropheteert heeft, en de anderen vertraagen dezelve te veel. Maar, deze prophetie naaukeurig doorleezende, zal men twee zaaken aanmerken, de eene, dat hy de komſt der Chaldeërs dit hard, ſtomp en machtig geſlacht voorzegt, 't welk Judea moeſt verwoeſten. Men moet de Chaldeërs in Aſſyriers verwiſſelen, zo men de-

deze Godsſpraak op Manaſſe wil toepaſſen, die door de leegerbenden der Aſſyriers wierd gevangen, in een tyd, als de Chaldeers onder 't juk waaren, verre van daar van als meeſters te gebieden. Wyders, den text van den Propheet volgende, moet men die noodwendig op de verwoeſting van Jeruſalem, onder de Regeering van Zedekias, door *Nebucadnezar* voorgevallen, uitleggen. Habacuc zegt in volkoome bepaalingen aan de Jooden; *dat God iets doen wil tot hun tyden, 't welk zy niet gelooven zullen, zelfs ſchoon zy 't zullen zien.* Dit wonderwerk was de verwoeſting van den Tempel, waar aan zy geloofden, dat God zodaanig zyn beſcherming en tegenwoordigheid verknocht had, dat hy dezelve hen niet konde ontneemen, zonder eenige beleediging aan zyn getrouwigheid te doen. Zy volgden de gemeene vooroordeelen der menſchen, die door een gevoelig voorrecht of door een belofte, de Kerk gedaan, volgeblaazen, dezelve alle oogenblikken herhaalen en daar van een vleeſchelyk vertrouwen maaken, zonder de oogen te willen openen, noch aan te merken, dat alle beloften van God, alhoewel in de volkoomentlykſte bepaalingen begreepen, bedinglyk zyn, en altyd de Heiligheid dier geenen, voor wie zy gemaakt zyn, onderſtellen. Neemt de Heiligheid of de waarheid weg, zo vervalt de belofte, en men verwacht vergeefs het uitwerkzel, 't zy hoe 't zy, *Habacuc* verzeekert dat de Tempel moeſt vallen, en de Chaldeers in Judea onder het tegenwoordig geſlachte moeſten koomen. Hy moeſt dan na de Regeering van Manaſſe, onder die van Jehojakim, en by naer in dezelve tyd van Jeremias geleefd hebben. Inderdaad, men begrypt ligtlyk, dat deze twee Propheeten aan de Chaldeers dezelve merkteekenen van Wolven, Leeuwen en Luipaarden gegeeven hebben.

Ik weet niet, of men het oogmerk van den Propheet begreepen heeft, daar hy de laſt bazuint, en zich beklaagt over de voorſpoed der godloozen, en dat men het zelve op het geluk der Afgodiſche Chaldeers toepaſt; want deze laſt ziet veel eer op het Joodſche volk, 't welk door haar euveldaaden de allerwreedſte kaſtydingen van God verdient had, en het eerſte hoofddeel van den Propheet bevat, zo ik my niet bedrieg, een zaamenſpraak tuſſchen *Habacuc* en God.

Habacuc met den yver van de roem zyns Gods vervult, en over de Afgodery, die onder zyn oogen in Jeruſalem regeerde, ten hoogſten beleedigt, beklaagd zich, weegens dat deze godloosheid zo lang duurt; hy geloofd, dat het niet ſtraffen de misdaad begaat, of ten minſten dezelve toelaat. God antwoord hem, dat de wraak niet ver is, en dat, eer dit geſlacht uitgebluſcht zy, hy de Chaldeers zal laaten koomen, om zyn Tempel tot den grond af te breeken, het geſlacht, dat godloosheden gepleegt had, te vernielen, en het afſchuuwlyk getal der misdaaden, die men tegens zyn Wet begaan had, te ſtraffen.

Het ſchynt, dat de Propheet niet t'eenemaal door het antwoord van God overtuigt was, waar op hy krachtig wederleide, en hy waakt als een ſchildwacht, om af te wachten, 't geen men hem daar op kan zeggen. Men verbeelde, in der daad, de Propheeten, gelyk zoldaaten, op de toorens en bergen geſtelt, om van verre den vyand te ontdekken, en aan te brengen, 't geen in de ver afgeleegene plaatzen voorviel. *Habacuc* beſchryft zich zelve onder dit merkteeken, om dat hy van God een antwoord, 't welk hem onderrechtte, of zyn twyffelingen verlichtte, afwachtte. Hy ontfing dit antwoord, 't welk God hem verplichtte in groote merkteekenen op taafelen te ſnyden; hier in beſtaande, dat dit verſchynzel voor eenige tyd uitgeſtelt was, dat God wel haaſt koomen zoude, *en dat de rechtvaardige, in't verwachten, naer zyn geloof moeſt leeven.* Men moet in deze komſt den Meſſias niet zoeken, waar van niet geſprooken wierd, noch zelfs een oorſprong van vertroofting en voorſpoed, welke de tegenwoordigheid Gods gemeenlyk opend en toeſluit. Maar, in tegendeel was dit een tegenwoordigheid van rechtvaardigheid en wraak, door welke God deze ruuwe klomp en verwarring ging losmaaken, welke zyn verdraagzaamheid voor de zonden der menſchen veroorzaakte, en het geloove der Heiligen door de ſtraffe der Godloozen vaſt te ſtellen. De godlooze moet deze gevoelens van den Propheet niet verdoemen, als of in deze beweegingen eenige handelingen van wreedheid en haat tegens zyn vaderland waaren; want hy deed niets, als 't geen den geloovigen gemeen was, en zelfs de waereldlingen, die meenigmaal, over de langduurende voorſpoed der godloozen geergert zyn, en die hun twyffelingen over deze ſtoffe, tot in den boezem van God ſtorten. *Ik heb gezogt dit te kennen.* Zeide David, maar, het heeft my moejelyk geſcheenen, dat de godlooze voorſpoedig is.

De Propheet eindigt door een gebed, 't welk hy aan God opoffert, waar in hy, het grootſche en wonderdaadige voor zyn volk gedaan, beweeglyk verbeeld. *God hield zich op, en meete het land.* 't Welk een toepaſſing bevat op de Ark des Verbonds, die het zinnebeeld van zyn tegenwoordigheid was, en die veertien maanden in Gilgal bleef, tot dat God het land der Canaäniten, onder de Stammen van Iſraël, verdeelt had.

UITLEGGING
VAN DE XCI. AFBEELDING.

Wyl't weder ſpannig volk, vermeetel, God braveert,
Werd Juda afgeſlaaft verwoeſt en omgekeert,
Door 't woedend Moabs zaad en wreevlig' Ammoniten,
Wier droevig' ondergang hier Zephania ſpelt,
Door Blikzem-vuur en vlam en donderend geweld;
Des zal Gods Zonne-glans op Zion neder ſchieten.

I. HOOFDDEEL. Vers 12.

Zephania voorzegt de verwoeſting van Jeruſalem.

(1.) Men vermeent dat Zephania uit het Koninglyk huis geſprooten was, en dat hy in een rechte linie van Hiſkias afdaalde. De Chriſtenen zo wel als de Jooden hebben dit gevoelen gevolgt, en beelden zich in, dat hy, om deze reeden, de eenigſte van alle de Propheeten is, die aan 't hoofd van zyn Schriftuur een zo lange lyſt van zyn voorouderen en bloedverwanten geſtelt heeft. Men kan dit inzicht aan geen Propheet toeſchryven, zonder hem weegens ydelheid te beſchuldigen by aldien het waarheid is, dat hy uit de Koningen van Judea geſprooten is, hebben de Ouden ongelyk zyn geboorte in den Stam van Simeon, onder de afgeſcheurden te ſtellen; want Jeruſalem zoude als dan zyn Vaderland zyn; hy Propheteerde van den aanvang der Regeering van Joſias, alvoorens deze Vorſt, Herſtelder van den Godsdienſt en de Kerk, den dienſt des waaren Gods herſtelt heeft, die zo wreed door Manaſſe was ontheiligt; want hy roept ſterk tegens de Afgoderyen, zo wel als tegens de euveldaaden van Jeruſalem uit. Hy leefde dertig jaaren voor haar verwoeſting, en hy is de laatſte der kleine Propheeten, die voor de Babyloniſche gevangenis geleeft heeft.

II. HOOFD-

II. HOOFDDEEL. Vers 5.

Straffe der Philiſtynen.

(2.) Zephania verbeelt God, zo heevig tegens zyn volk ontſtooken, dat hy, tot de beeſten der aarde, de voogelen des Heemels, en de viſchen van de Zee, wilde vernielen. Die geenen, die van reeden ontbloot, de zyde der ſchepzelen trekken, en geen eenig deel in de misdaaden der Jooden hebbende, dezelve in hun ſtraffen niet moeſten neemen, hebben niet aangemerkt; dat dezelve een der overmaatige en figuurlyke gemeene uitdrukzelen der Ooſterſchen is, die ons daar door leeren, dat God beſlooten had niet een eenige der inwoonders van Jeruſalem te ſpaaren. Het is niet noodzaaklyk in den geheimen Raad Gods te treeden, noch ſtaande te houden, dat alle de ſchepzelen, onderdaanen van de ydelheid door de zonde van Adam geworden zynde, voor wie zy geſchaapen waaren, haar noodlot moeten volgen; zulks zoude niet volſtrekken, om God of zyn Propheet te rechtvaardigen, om dat hy ſpreekt van de viſchen van de Zee, die ver van Jeruſalem afgelegen waren, en die gantſch geen deel aan haar verwoeſting hadden, en de Chaldeërs zich niet ophielden met voogels in de vlucht te ſchieten, noch dezelve te vernielen. De beeſten leeden meer als 't geen zy gemeenlyk lyden, wanneer men een Stad beleegert en uitrooft. Maar, de Propheet geeft een groote uitgeſtrektheid aan den toorn Gods, ten einde, om yder inwoonder van Jeruſalem te leeren, dat hy zich verkeerdelyk met eenige perzoonlyke uitzondering vleidde. Dat is de zin van den Propheet, waar over de Godsgeleerden zomtyds met al te veel ſcherpzinnigheid twiſtreedenen.

Der Ammoniten. Vers 8.

(3.) De Afgodery was de oorzaak van Gods grimmigheid, waar op men kan aanmerken. Ten eerſten, dat de Jooden een onreine vermenging van de dienſt Gods met die der Afgoden gemaakt hadden. Men beeld zich verkeerdelyk in, dat de kennis van den waaren God uit het hart van 't volk uitgewiſcht, en zyn dienſt in zyn Tempel vernietigt was; men had daar Afgoden in geplaatſt, ik ſtem het toe; maar, men aanbad ter zelver tyd den God des Heemels en der aarde; anderzints zoude het volk haar vertrouwen uit de geduurzaamheid des Tempels, en de beloften, die God daar by gevoegt had, niet kunnen getrokken hebben; en Zephania verzeekert, dat men zich voor God nederwierp, en by den HEERE, en by Malcom of Moloch zweerde. Ten tweeden, den Eed maakte een der voornaamſte trappen van eerbied, die men God en de Afgoden deed, om dat men inderdaad geen Weezen tot getuigen kan roepen, of tot Rechter en wreeker van zyn woord, als met het zelve een Goddelyk vermoogen te geeven. Men moet hier geen onderſcheid tuſſchen de Jooden en ongeloovigen maaken, als of de eerſten den eed in den naam van den Opperſten God afgelegt, en de anderen by den Moloch gezwooren hadden, dit was het zelve volk, dat door een ongelukkige vereeniging van Godsdienſt en viering, de Goden der Ammoniten, met God, die haar den Wet gegeven had, zamenſmolt. Men verzacht mede de misdaad der Jooden, ſtaande houdende, dat zy by den Koning zweerden, om dat de bepaaling van Malcom een Vorſt beteekent. Dit antwoord is al te ſcherpzinnig. De Heidenen onder het Chriſtendom zweerden by de Keizers, en deze eeden, door Jeſus Chriſtus verdoemt, waaren zeer oud. De Jooden dan hadden by hun Koningen kunnen zweeren. Maar, de Afgod, onder den naam van Moloch aangebeeden, om dat men hem booven alle de anderen verhefte, was beroemt; dit was de eerbied, die de Heidenen hem deeden, welke de Jooden van hen ontleent hadden. Want, voor de gevangenis van Babylon zweerden de Jooden noch by *den Koning noch by zyn Stad.*

De bygeloovigheid heeft geen bepaalingen, om dat van het oogenblik, als men zyn eerbied het ſchepzel wil mededeelen, daar duizend voorwerpzelen voorkoomen, die 't zelve waardig ſchynen, en die men aanbid. Yder maakt zich een Godheid van 't geen boven hem verheeven en bekwaam ſchynt, om zyn geluk te bewerken. De Jooden aanbaden zelfs tot de Starren, om dat zy zich inbeeldden, of dat deze Starren bezielt waaren, gelyk *Origenes* gezegt heeft, of dat de Helden in geſtarnte hervormt geweeſt waaren. Haar beſtendige ſchoonheid, en de invloejingen, die men heur toeſchryft in de voortbrenging der vruchten, de voortteelling der dieren en menſchen, en over het meeſte gedeelte der uitkomſten, zoude dezen eerbied vaſtſtellen. Men geloofde zich nader aan de Godheid te zyn, met dezelve op de bergen te ſtellen, en op de daaken der huizen, daarom is 't, dat men op deze daaken, waar van de Jooden zo veel gronden gemaakt hadden, ging bidden. De Heilige Petrus bad mede op het dak, om dat hy deze plaats van 't huis, als meer bekwaam tot de toevlucht, overdenking, en de opheffing van 't hart, aanzag.

En Moabiten.

(4.) God dreigde alle de valſche dienſten en zelfs tot de *Camaaren*, die dezelve deden, te vernietigen. Deze *Camaaren* waaren de Offerprieſters der Afgoden, die men duſdaanig noemde, om dat zy gemeenlyk in 't zwart gekleed waaren. In die duiſtere plaats van Job, die verzoekt, dat den dag van zyn geboorte ſchriklyk werd, als de *allerbitterſte dagen*, vind men dezelve bepaaling van *Camaaren*, men verſtaat daar door de Prieſters in rouwklederen gekleed, die geſchikt waaren, om de droevige en ongelukkige dagen te beteekenen. Onderwylen weet ik niet, of Job toevlucht tot de Bedienden van de valſche Goden, om den dag van zyn geboorte in zwarte merkteekenen te beſchryven, gehad heeft, ten einde, om dezelve ſchriklyker te maaken; hy verzoekt veel eer, dat die dag droevig en ſchriklyk werd, gelyk de Prieſters der Afgoden, welkers zwarte rouwkleederen het volk een ſchrik en droefheid veroorzaakten. Zephania, die klaar van deze Prieſters ſpreekt, dreigt hen met de dood. De Jooden hadden hun oude dracht, dewelke volgens den Wet wit moeſt zyn, verlaaten, om die der Offerprieſters van Egypten, en eenige andere geſlachten aan te neemen, die zwart was. Als men een ander Godsdienſt aanneemt, verandert men by naer alle dagen van kleederen en zeden. Daarom heeft men eenige reeden te vreezen, dat men in de plaatſen, daar men deze zwier en plechtigheden ziet, het Heidendom zal vinden.

III. HOOFDDEEL. Vers 9.

Komſt van den Meſſias.

(5.) De Propheet beſtraft altyd de Jooden niet; hy vertrooſt hen, met hen den ondergang van alle hun vyanden te voorzeggen, gelyk Jeremias en alle de andere Propheeten deeden; waar van wy geſprooken hebben. God moeſt zyn geeſſelroeden in 't vuur werpen, na zich daar van bedient te hebben, om zyn volk te kaſtyden. De Ammoniet, Moabiet, en Chaldeër moeſten, na dat zy Jeruſalem verwoeſt hadden, ondergaan. Eindelyk Zephanias recht hun ver-

DE XCI. AFBEELDING.

Wyl 't wederſpannig volk, vermeetel, God braveert,
Werd Juda afgeſlaaft verwoeſt en omgekeert,
Door 't woedend Moabs zaad en wreevlig' Ammoniten,
Wier droevig' ondergang hier Zephania ſpelt,
Door Blikzem-vuur en vlam en donderend geweld;
Des zal Gods Zonne-glans op Zion nederschieten.

DE XCII. AFBEELDING.

Wat woelt gy, gierigaard, en ſnood Wellustig volk,
Leen uw aandachtig oor aan Haggaï Gods tolk,
En ſchik ten Tempelbouw den Oogst der dierbre ſchatten, (5)
Of wacht Gods felle wraak, op 't Heemels dreigement;
Als God zyn aangezicht van voor uw' oogen wend,
Dooh Zorobabel zal den Tempelpraal hervatten.

verſlaagene hoop weder op, door het denkbeeld van den Meſſias, die zich van de ongeloovige geſlachten zoude laaten aanbidden.

UITLEGGING
VAN DE XCII. AFBEELDING.

Wat woelt gy, gierigaard, en ſnood welluſtig volk,
Leen uw aandachtig oor aan Haggai Gods tolk,
En ſchik ten Tempelbouw den Oogſt der dierb're ſchatten,
Of wacht Gods felle wraak, op 's Heemels dreigement,
Als God zyn aangezicht van voor uw' oogen wend,
Doch Zorobabel zal den Tempelpraal hervatten.

I. HOOFDDEEL. Vers 1.
Het leeven van Haggai.

(1.) Eenige Jooden maaken van Haggai een Engel, en de anderen neemen hem zyn hoedaanigheid van Propheet weg; d'een hem te hoog verheffende, en de anderen hem een voordeel, waar mede God hem bekleed had, beneemende. Men maakt hem een Engel, om dat hy Gods Afgezant was; de Propheeten en d'Engelen zyn gezanten Gods. Onderwylen moet men dezelve niet onder een ſmelten, de gelykmaatigheid der bezending verandert hun natuurlyke hoedaanigheden niet. De Engelen zyn Booden van den leevendigen God; maar, alle Booden Gods zyn geen Engelen. Van d'andere zyde beneemt men Haggai zyn hoedaanigheid van Propheet, om dat men verſtaat dat Zacharias en hy de hoofden van de Synagoge geweeſt zyn, die zich op de wederkeering van de Babyloniſche gevangenis inſtelde, maar, de gaave van Prophetie heeft alstoen opgehouden; en die geenen, die deze beroemde vergaadering zaamenſtelden, in welke men zegt dat de reegel der heilige Schriftuuren wierd opgericht, waaren met den Propheetiſchen geeſt niet bezielt. Maar, de Jooden hebben niet, als zeer onzeekere giſſingen weegens de oprechting van deze Synagoge. Zo deze vergaadering was gemaakt geweeſt, toen Haggai onder Darius propheteerde, hy zoude aan dezelve zyn Prophetien en de beveelen Gods gezonden hebben. Maar, in plaats van zulks te doen, vergaadert hy Zorobabel, Joſua en 't gantſche overige volk; en ſchikt zyn opwekkingen tot de menigte onder deze twee Opperhoofden in ordre geſtelt. De groote Synagoge moeſt dan noch niet opgericht zyn. Haggai heeft dezelve niet gekent, en by gevolge moet men zyn hoedaanigheid van Propheet en gezant Gods, welke hy zich zelve geeft, hem niet afneemen.

II. HOOFDDEEL. Vers 4.
Aanmoediging van den Tempel te herbouwen.

(2.) Hy verſcheen onder de Regeering van Darius, als wanneer de werkluiden, die aan de herſtelling van den Tempel arbeidden, 't werk ſtaakten. Het volk riep, *dat de tyd, om het huis Gods te bouwen noch niet gekoomen was.* En dewyl het grootſte gedeelte dier geenen, die uit de gevangenis wederkwaamen, niet ryk waaren, en de anderen liever hun huizen herbouwden, en zich Paleiſen, als het huis Gods, ſtichtten, ſtemden de armen en de ryken gelykformig deze reeden toe. Daar was eenige grondſlag van dit voorwendzel. Wy hebben elders gezegt dat de tooveraar Smerdis, die men Artaxerces noemde, de Jooden, die men weegens opſtand beſchuldigde, voorgekoomen, den Tempelbouw afgebrooken had. Na zyn dood was men bevreeſt het bevel van dezen tooveraar, hoe onrechtmaatige bezitter hy was, te ſchenden, om dat de Wetten der Keizers van Perſien met een wonderlyke geſtrengheid uitgevoert wierden. De Propheeten, die gantſch geen eerbied voor het geheugen van dezen Dwingland hadden, geloofden, dat men iets tot Gods eere, en voor de herſtelling van zyn Tempel, moeſt waagen. Haggai zonder nieuwe order af te wachten, begon dan het volk haar yver tot haar Paleiſen, en haar onverſchillendheid voor het huis Gods te beſtraffen. Hy nam de ydele voorwendzelen weg, waar op men zich verliet, en verſcheurde dit voorhangzel, onder welkers begunſtiging de ſlechte aandacht zich verbergde. Hy maakte zyn beſtraffingen openbaar, ten einde het volk en haar Opperhoofden de wil van zyn meeſter mochten kennen, en verplicht wierden dezelve naer te koomen.

De heerlykheid van den Tempel. Vers 10.

(3.) De platte grond en 't beſtek, dat men van den nieuwen Tempel gemaakt had, verkoelde noch meer de aandacht van een groot getal gemeene menſchen, om dat men door de grondſlaagen, die men gelegt had, beſpeurde, dat dezelve, die van Salomon nooit gelykvormig zoude zyn. Eenige grysaards, die zich erinnerden dezelve in hun kindsheid gezien te hebben, zeiden zulks opentlyk, en weenden onder 't zeggen. Wyders vreesde men, dat God dit gebouw voor hem niet waardig genoeg zou vinden. Haggai vertrooſtte dit volk, door deze beroemde Godsſpraak, door welke hy beloofde, *dat de luiſter van het tweede huis veel grooter zoude zyn, als die van het eerſte.* Inderdaad, men vond vyf zaaken, die de tweede Tempel veel hooger, als de eerſte verheften, en waar van men zich tot overtuiging der Jooden bedient. Het is goed, alle dezelve in weinig woorden te verbeelden, alhoewel zy alle niet evenmaatig bondig zyn. Men zegt eerſtelyk, dat de Koningin van Saba alleen onder de vreemde Vorſten was, zo men eenige kleine Koningen, nagebuuren van Judea, uitzondert, welke daar in trad, en geſchenken voor den Tempel van Jeruſalem bracht; in plaats dat Cyrus en Darius Hyſtaſpes, Keizers van Perſien haar herſtelling bevorderden. Artaxerces Langhand zond dezelve geſchenken. Alexander de Groot liet daar Offerhanden doen, en de Geſchiedenis der Machabeën leert ons, dat Seleucus, Koning van Aſien, middelen tot de noodwendige onkoſten voor alle de offerhanden verſchafte. Ten tweede, *Chriſoſthomus* heeft gelooft, dat zelfs de bouw van den tweeden Tempel trotſcher en voortreffelyker als de eerſten was, om dat Herodes dezelve herbouwd en bekleed had met cieraaden, welke de oogen en de verwondering van alle de aanſchouwers tot zich trokken. Ten derde de Ark des Verbonds met haar Verzoendekzel was in dezen tweeden Tempel niet; noch men zag daar de taafelen van den Wet met den vinger Gods geſchreeven, noch Aarons roede, noch de Mannakruik; daar ontbraaken den Urim en den Tummim, zo noodzaaklyk, om de geheime wil van God, en de toekoomende uitkomſten te kennen. Eindelyk het vuur daalde niet meer uit den Hemel om de offerhanden te verteeren en 't offer te doen, maar, men ontfing daar een veel grooter overvloed van geeſtelyke genaaden.

(4.) Daar zyn Chriſtenen, die op 't gezag van het tweede boek der Machabeërs ſtaande houden, dat het Heilige vuur wedergevonden wierd; want, alhoewel 't in vuil en modderig waater verandert wierd, hernam het zyn eerſte gedaante, en dit waater, op 't Altaar geſtelt, verteerde de Slachtoffers. Wyders, men verzeekert, dat de Ark, welke *Hieronimus* in een ſpelonk heeft doen verbergen, in den Tempel weder gebracht geworden is, als wanneer dit ge-

gebouw voltooit is geworden. En zulks is veel redenmaatiger, als 't geen *Epiphanes* verzeekert, dat deze Ark, tot den dag van de wederopstanding verborgen, uit haar spelonk te voorschyn zal koomen, en met heerlykheid verschynen. Zulks schynt zelfs meer overeente koomen met de voorzegging van Jeremias, die, de nieuwsgierigheid dier geenen bestraffende, die de plaats wilden kennen, daar men de Ark verborg, verklaarde, dat de plaats zoude onbekent zyn, tot dat 't volk *weder vergaadert en zalig gemaakt zoude zyn.* Dewyl de Propheet dusdaanig sprak, als wanneer de gevangenis een aanvang nam, heeft men reden te gelooven, dat hy beloofde, dat men den Ark zoude wedervinden, als wanneer 't volk haar vryheid om God in zyn Tempel aan te bidden, zoude weder gekreegen hebben. De heedendaagze Christenen redeneeren veel rechtmaatiger ten dezen opzichte, als de valsche *Epiphanes* en *Dorotheus.* Maar zy offeren het belangen van den Godsdienst aan dat van een Apocrief boek op; want, zy moesten met de Jooden staande houden, dat het Heilige vuur en d'Ark in den tweeden Tempel ontbraaken. Ten einde om de heerlykheid daar van door een andere reden weder op te heffen, welke de Openbaaring van den Messias is. Onderwylen ziet men hier de Jooden de heerlykheid van den tweeden Tempel affcheuren, met dezelve die roemruchtige voordeelen te ontrooven, en de Christenen dezelve op verdichtzelen weder verheffen.

Inder daad, deze laatsten maaken geen aandacht, dat Nehemia de wonderdaad van het modderig waater, op 't Altaar in vuur verandert, niet stilzwygend zoude hebben kunnen voorbygaan, zonder zyn Godsdienst, Kerk en Vaderland te beleedigen. En by aldien de Koning der Persen, door de wonderdaad geraakt, Offerhanden gedaan had, om God aan te bidden, die de oorzaak daar van was, hoedaanig dan stil gezweegen? Onderwylen spreekt Nehemia daar nimmermeer van. De Schryver der Macchabeën staat toe, dat hy zulks niet weet, als door het verhaal van zommige oude mannen, en zy doen vervolgens deze oude mannen een lang gebed verhaalen, dat Nehemia over deze wonderdaad zaamengestelt had. Hoedaanig heeft men zo naauwkeurig onthouden, 't geen Nehemia vergeeten had in zyn geheugschriften te stellen, alhoewel hy aldaar in een groot verhaal treed. Men is daar en boven noch minder zeeker van de bergplaats van d'Ark. Want, het is niet als by gissing, dat men daar van spreekt. Men haald den Propheet Jeremias valschelyk aan, in wie men de minste voetstap niet vind, en men beleedigt de waarschynlykheid; want, Jeremias vervolgt zynde had de vryheid niet, om de Ark te verbergen, en dezelve in een spelonk te sluiten. De Chaldeers zouden niet toegestaan hebben, dat men dit gedenkteeken van Gods tegenwoordigheid wegvoerde, 't welk met zyn Tempel gesneuvelt was. Om welke reden de Jooden nooit geloofd hebben, dat dezelve in den tweeden Tempel wedergebracht is; en de aloude Christenen hebben al te zaamen verzeekert, dat zy daar ontbrak.

Men zegt dat Titus de Ark in zyn zeegenpraal te Romen bracht, en dat dezelve aldaar noch in de Kerk van Latraan onder een Altaar, *met de roede van Aaron, welke bloeide, en die waar mede Mozes op den rots sloeg,* beslooten zyn zoude.

Men haalt *Hieronimus* aan, en den Paus Leo, den eersten tot versterking van deze overleevering.

Maar, men kan drie zaaken aanmerken. d'Eene, dat Antiochus de Doorluchtige, die de allerheiligste plaats uitroofde, den Ark met haar goude verzoendekzel niet zoude achtergelaaten hebben. By aldien 't waar was, dat deze Vorst geen ander oogwit had, als om zich te verryken, zoude hy daar de Cherubynen en het verzoendekzel niet gelaaten hebben; maar deze vervolger, die op den Godsdienst en Heilige boeken zag, spaarde dit wonderdaadige Zinnebeeld van Gods tegenwoordigheid niet, by aldien hy dezelve in de allerheiligste plaats vond. Ten tweeden, ziet men de Eere-boog, welke Titus te Romen na het inneemen van Jerusalem liet oprechten. Men merkt daar in aan den kandelaar en goude taafel; maar, d'Ark is daar niet. *Josephus* telt dezelve mede onder den roof niet, welke deze Vorst wegvoerde. Hy zegt alleenlyk, dat men *den Wet medevoerde.* En is het *Josephus* geen geweld aandoen, met te zeggen, gelyk een Geschiedenisschryver doet, dat men door den Wet, de Ark verstaan moet. Om dat men daar in het begin de twee taafelen van den Wet insloot. Eindelyk, men haalt Paus Leo verkeerdelyk aan, want, d'een zegt alleenlyk, dat Titus slegts het geene te Romen bracht, 't welk hy het dierbaarste te Jerusalem vond, en 't zelve in den Tempel van de Vreede stelde. Maar, hy treed in de minste afleiding niet, of ten minsten hy spreekt van de Ark niet. De Paus verhaalt alleeniglyk, dat men het voorhangzel van den Tempel, zich van een gescheurt hebbende ten tyde van 't lyden, zag het geen in 't Heilige der Heiligen verborgen en geheim was. Is zulks te zeggen, dat de Ark aldaar was, en dat Leo dezelve te Romen gevoert heeft, alwaar dit overblyfzel noch in weezen is? men moet dan de Godsspraak van Haggai door een zo baarblykelyke valsche uitlegging niet ontzenuwen.

(5.) Men voegt daar by, dat de welgelukzaalige maagd, de moeder Gods, in dezen Tempel is verheeven geweest, daar zy beloften van den maagdelyken staat gedaan had. Ten vyfde, eindelyk de Messias trad daar in, en onderwees; en dat is eigentlyk, 't geen den grooten luister van den tweeden Tempel maakt, en de vervulling van de Prophetien van Haggai. In der daad, de bewyzen voor de waarheid van deze voorzegging vermeenigvuldigende, verzwakt men dezelve, en in plaats van de verstokte Jooden daar door te beweegen, verwekt men hen tot lachchen. Zy weeten dat de dochters niet in den Tempel verheeven zyn geweest, en bespiegelen 't geen men daar over zegt, als kwaalyk ingebeelde verdichtzelen. De voortreffelykheid van Herodes konde die van Salomon niet evenaaren, die veel ryker en machtiger als hy was. En eenige geschenken meer of min, door de ongeloovige Koningen gedaan, maaken geen trap van uitmuntendheid groot genoeg, om door een Propheet voorzegt te worden. Men moet zich stiptelyk houden by 't geen Haggai zegt, die de komst van den Messias en zyn uitwerkzelen beschryft, doende aan God zeggen, dat hy als dan de Hemelen en d'Aarde zal beweegen, en de vreede in die plaats brengen, dusdaanig is de luister van het tweede Huis grooter, als die van 't eerste.

UITLEGGING
VAN DE XCIII. AFBEELDING.

Gods Ridder kruist door't Land, gerust in stille vree.
Men smeed vier hoorenen op't aanbeeld daar ter stee,
En meet Jerusalem, verwisselt de gewaaden,
Des Priesters Josua. Zach'rias werd ontwekt,
Daar hy d'Olyfboom kruik en kandelaar ontdekt,
En't lieflyk vreededal belooft door Gods genaade.

Zacharias leeftyt, en gezicht van een Ridder.

ZAcharias leefde ter zelve tyd van de Propheet Haggai. *Scaliger* heeft hen onder de regeering van Darius Notus, by naer honderd jaaren, na dat zy gepropheteert hebben, geplaatst, dewyl Zacharias aan God voorhoud, dat hy tegens zyn volk den tyd van zeventig jaaren ontstooken is geweest, die niet gereekent kunnen werden, als van den aanvang van Xerces, by wie de Jooden geweldig gelastert wierden, en het uitwerkzel van die lastering gevoelden; maar, men pynigt zich onnoodig, met het beginzel van deze 70 jaaren op te zoeken. Want, Zacharias spreekt van de 70 jaaren der gevangenis, welke onder Nebucadnezar haar aanvang genoomen had. Het was die lange en straffe verdrukking, welke de Propheet God weder voor oogen hield, om hem ligter te verplichten, van barmhertigheid aan zyn volk te bewyzen. Men moet dan, zonder acht te neemen op de uitreekening dezer jaaren, deze twee Propheeten onder de Regeering van Darius Hystaspes laaten, daar wy hen geplaatst hebben.

Alhoewel Zacharias de moeite genoomen heeft van zyn naam en afkomst bekent te maaken; laat men egter niet na die met veel anderen onder een te smelten; 't welk van aangeleegentheid is te onderscheiden, alvoorens tot de Uitlegging zyner gezichten te treeden. De Schriftuur spreekt van drie Zachariën, die onder het Oude Testament geleeft hebben. De eerste is door de Propheet Jesaias bekent, die van een Zacharias den zoon van Barachias spreekt, van onze verschillende, en die men t'onrecht met hem onder een smelt, om dat die onder de Regeering van Achaz leefde, en daar een tusschenkomst van twee honderd jaaren tusschen hem en onzen Propheet is. De dwaaling komt van de overeenkomst, dewyl den Schryver, die mooglyk maar een Zacharias kende, den eersten zo wel als den tweeden, den zoon van Barachias gemaakt heeft, in plaats, dat het oorspronglyk verhaal van Jesaias behelst, dat Jereberechias zyn vader was. Ten anderen, de tweede Zacharias leefde onder de Regeering van Joas, die, de gebreeken van den Vorst en 't volk bestraft hebbende, in het Voorhof aan den Tempel gesteenigt wierd. Dit is die Propheet, waar van Jesus Christus gesprooken heeft, de Jooden dreigende, dat God hen het bloed der Martelaaren, 't welk zy vergooten hadden, 't zedert Abel den rechtvaardigen tot aan Zacharias, die in 't Voorhof van den Tempel omgebracht was, weder zoude afvorderen. 't Is waar dat Jesus Christus in die zelve tyd zegt, dat Zacharias de Zoon van Barachias was, in plaats dat hy in de Cronyken, den Zoon van Jehojadab den Hoogenpriester genoemt is: 't welk een aanmerklyke zwaarigheid veroorzaakt. Moet men deze twee Zacharien onder een smelten? 't Kan niet zyn, alhoewel eenige Ouden zulks gedaan hebben, om dat tusschen deze twee Propheeten twee honderd jaaren verloopen zyn. Zullen wy hen onderscheiden, maakende in plaats van een, twee Martelaaren? Maar, men vind in geen eenige plaats van de Heilige Geschiedenis, dat Zacharias, waar van wy de geschriften hebben, door het volk in den Tempel gedood is; in plaats dat de zaak onwederleglyk is, voor den zoon van Jehojadab, wiens dood door die van den Vorst gewrooken is. Men moet noodzaaklyk deze twee menschen onderscheiden, die in een zo groote afgeleegendheid de een van d'ander geleeft hebben, en ter zelve tyd begrypen dat de oude afschryver van den Heiligen Mattheus den naam van Barachias in de plaats van die van Jehojadab daar in heeft laaten vloejen; Zacharias, de Propheet, en de zoon van Barachias, meer als d'andere bekent zynde, zoude het gemaklyk zyn zich daar in te misleiden. Moogelyk heeft de Afschryver gelooft een blyk van geest en bekwaam oordeel te betoogen, met het oorspronglyk geschrift van den Heiligen Mattheus te verbeeteren, 't welk meer naauwkeurig moest geweest zyn. Eindelyk de Propheet, waar van wy spreeken, was den zoon van Barachias, en den neef van Hiddo. *Hieronimus* wil, dat Hiddo deze zelve Propheet was, die Jeroboam over de oprechting zyner Altaaren dreigde. Maar hy dacht daar niet aan, of wel, hy moest aan dezen ouden Propheet het zelve lang leeven toeschryven, als aan de Aardsvaderen, die voor de zondvloed geweest zyn; want, men zoude vierhonderd en vyftig jaaren tusschen den grootvader en den neef tellen.

I. HOOFDDEEL. Vers 8.

(1.) Het eerste gezicht van Zacharias bestond in meenigvuldige Ridders te zien, op paarden, van onderscheidentlyke verwen, gezeeten. Aan welkers hoofd men een op een rosch paard zag. Deze Ridder diende God aan, dat de geheele waereld in vreede was, 't welk den Engel plaats gaf, die zich aan de zyde van den Propheet hield, om hem te geleiden, van zich te beklaagen wegens dat Judea, na een zeventig jaarige gevangenis te hebben uitgestaan, alleen in beweeging en ellende was. Men moet twee zaaken in dit gezicht aanmerken. d'Eene, dat God den Propheet en 't volk heeft willen betoogen, dat hy op zyn Throon in een zachte leedigheid niet zit; maar, dat hy deel neemt in de uitkomsten van de Aarde, waar van hy volmaaktlyk onderregt is. Dit is om een denkbeeld van zyn voorzienigheid te geeven, dat hy deze Ridders of Engelen laat verschynen, die de geheele waereld doorryden, en die hem reekening doen van 't geen zy gezien hebben; gelyk de Koningen, die hun Bedienden in de landschappen zenden, om over hun Staat en bestiering een waakend oog te houden.

Men moet in de tweede plaats den nayver van de Kerk en der Engelen, die haar beschermen, aanmerken, die zonder droefheid den voorspoed der godlooze, waar van zy beroofd is, niet kunnen aanschouwen, en die bitterlyk aan God des weegen klaagen.

Vier Hoornen. Vers 18.

(2.) God liet den Propheet vier Hoornen zien, die door vier smeeden moesten verslaagen worden. Deze vier hoornen verbeeldden de vyandlyke machten van 't Joodsche volk, die op haar beurt moesten verbryzelt worden. Men moet daar de vier Heerschappyen der Chaldeërs, Persen, Grieken en Romynen niet zoeken, die Daniel onder de gedaante van Hoornen verbeeld heeft; men moet veel eer daar door de nabuurige geslachten van Judea verstaan, dewelke tot de verwoesting van Jerusalem geholpen hadden. Men vind daar ligtlyk vier, de Syriers, Moabiten, Ammoniten, en de Chaldeërs, waar van wy gezien hebben, dat God zo meenigmaal de ellende en verwoesting voorzegt heeft.

II. HOOFD-

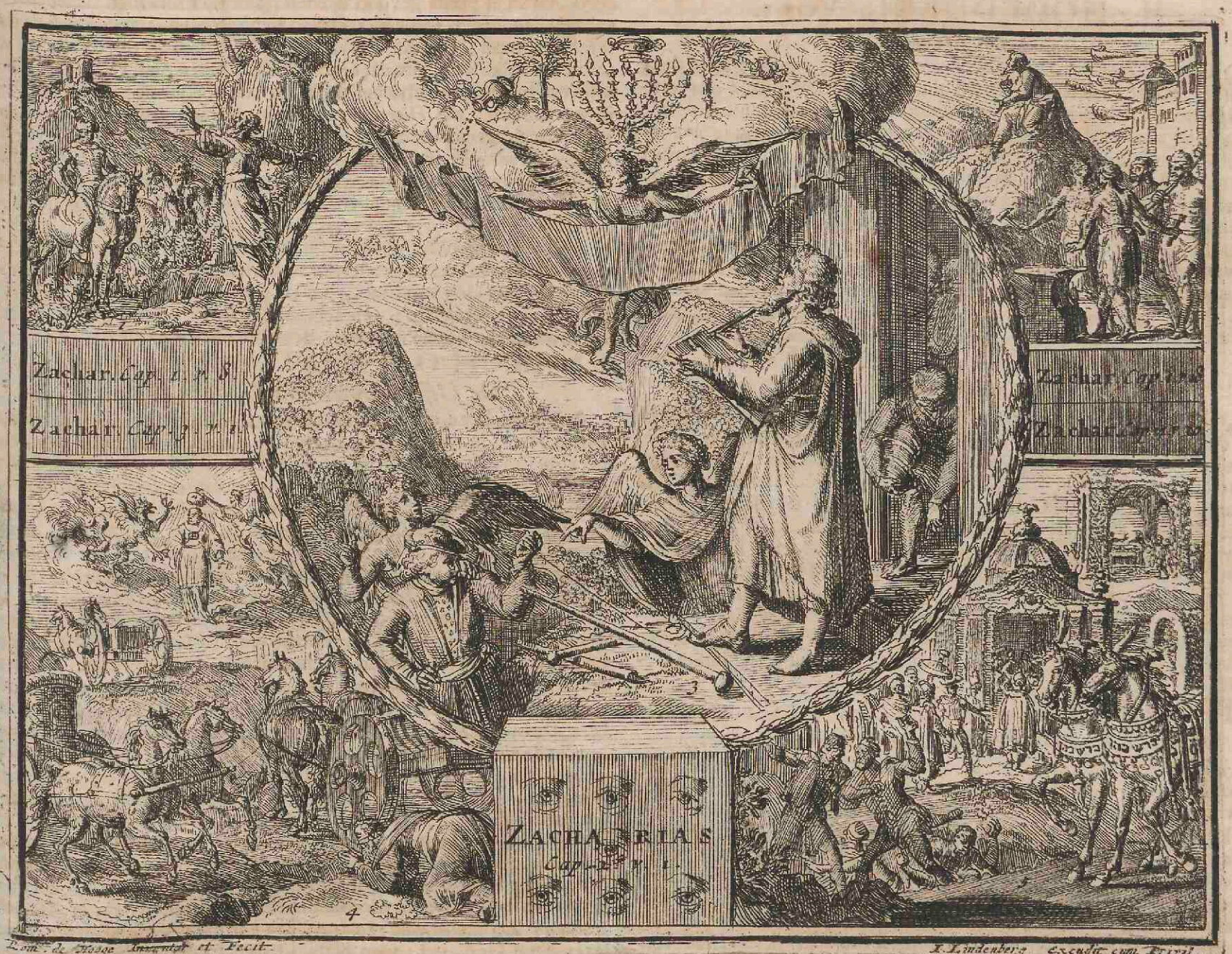

Pont. de Hooge Inuentor et Fecit. I. Lindenberg excudit cum Priuil.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XCIII. AFBEELDING.

Gods Ridder kruist door 't Land, geruſt in ſtille vree.
Men ſmeed vier hoorenen op 't aanbeeld daar ter ſtêe,
En meet Jeruſalem, verwiſſelt de gewaaden,

Des Prieſters Joſua. Zach'rias werd ontwekt,
Daar hy d'Olyfboom, kruik en kandelaar ontdekt,
En 't lieflyk vreededal belooft door Gods genaden.

DICHTKUNDIGE VERKLAARING van de XCIV. AFBEELDING.

Maleachias dreigt en trooſt en leert en ſticht
Het zondig volk, daar 't wykt van hunne Tempelplicht,
En roof en woeker ſmookt op Gods gewyd' Altaaren,

Des God met vuur en vlam 't boosaardig zaad verbrand,
Doch ſtort zyn overvloed voor 't Heilig volk op 't land,
Waar aan zich Chriſtus op zyn komſt zal openbaaren.

II. HOOFDDEEL. Vers 1.

Een Meeter.

(3.) God bekrachtigd zyn belofte der herſtelling van Jeruſalem door een ander gezicht. Zacharias zag een man, die een ſnoer hield om Jeruſalem te meeten, en die hem onderrichtte, dat zy zonder muuren zoude beſtendig blyven, om dat het getal der volkeren, die dezelve zoude bewoonen, in een bemuurde Stad niet konden beſlooten worden. Men moet zulks volgens de wyze der Ooſterſchen verſtaan, die krachtige uitdrukzelen hadden; want men heeft uit den grond de muur van Jeruſalem weder herbouwt. Maar God wilde twee zaaken beteekenen. De eene, dat alhoewel daar niet meer als omtrent vyftig duizend menſchen waaren, die uit de gevangenis wederkwaamen; onderwylen het getal der inwoonderen van Jeruſalem en Judea niet zoude nalaaten zeer groot te werden. De andere, dat God deze zwakke Stad zou beſchermen, en dat hy een muur van vuur zoude zyn, om haar voor haare vyanden te bevryden.

III. HOOFDDEEL. Vers 1.

En den Duivel.

(4.) Het was niet genoeg, dat de Stad Jeruſalem zich herſtelde, zo men altyd de droefheid hadde, den Tempel van haar cieraaden berooft te zien, en het Prieſterdom, door de armoede dier geenen, die dezelve bediening oeffenden, verachtelyk gemaakt. Het volk bemind de voortreffelykheid en pracht, tot zelfs in den Godsdienſt. God, om deze twyffelmoedigheid weg te neemen, vertoont zich aan den Propheet, hebbende den Duivel aan zyn eene zyde, en den Hoogenprieſter aan de andere, hy bedwingt den Duivel en doet den Hoogenprieſter zyn bemorſchte kleederen uittrekken, om hem weder nieuwe aan te doen; om te onderrechten, dat den Duivel, vyand van het heil der menſchen, zich krachtig tegens de herſtelling van den Joodſchen Godsdienſt ſtelde; maar, dat God in haar belangen treedende, zyn krachten verydelde, en aan de Kerk haar eerſte luiſter wedergaf.

XIV. HOOFDDEEL. Vers 8. en 20.

De huishouding van genade.

(5.) Eindelyk maakt de Propheet een tegenſtelling van de droevige en beklaaglyke ſtaat, waar in de Jooden zich alstoen bevonden, met de glansryke voorſpoed, die men onder de Regeering van den Meſſias zoude ſmaaken. Hy verbeeld dit geeſtelyk geluk onder vleeſchlyke en aardſche denkbeelden. Daar was geen water om Jeruſalem. De Fontein van Siloë alleen leeverde 't zelve aan de inwoonders. De Propheet belooft het zelve, dat men als dan overvloedige ſprongen, die van d'eene zee in d'andere zouden vloejen, zien zoude, om dat de genade zich in alle plaatſen moeſt verſpreijen. Zedert de regeering van Salomon was het Ryk van Iſraël verdeelt geweeſt. Een burgerlyke oorlog en doodelyke haat was onder de twee gedeeltens van een en 't zelve geſlacht ontſtooken geweeſt; en de Koningen van Samaria waaren met de ongeloovigen in verbond getreeden, om die van Jeruſalem te vernielen. Maar, alles moeſt zich onder den Meſſias weder vereenigen, en God alleen, voor Koning van 't geheel al erkent, moeſt daar aangebeden worden. *Als dan zal de HEERE een, ende zyn Naam een zyn.* Eindelyk, by aldien daar huiscieraaden in den Tempel waaren, en een goude plaat op den borſt van den Offerprieſter, waar in men deze woorden geſneeden had; *De Heiligheid des HEEREN.* Zulks was 't eenigſte. De Heiligheid aan een plaats, en eenige byzondere zaaken verknocht, konde aan de anderen niet medegedeelt werden, maar alles konde en moeſt onder 't Evangelium Heilig weezen, zonder de paardeſtallen of toeruſting der paarden uit te zonderen.

UITLEGGING
VAN DE XCIV. AFBEELDING.

Maleachias dreigt en trooſt en leert en ſticht
Het zondig volk, daar 't wykt van hunne Tempelplicht,
En roof en woeker ſmookt op Gods gewyd' Altaaren,
Des God met vuur en vlam 't boosaardig zaad verbrand,
Doch ſtort zyn overvloed voor 't Heilig volk op 't land,
Waar aan zich Chriſtus op zyn komſt zal openbaaren.

I. HOOFDDEEL. Vers 7.

Maleachi beſtraft de Jooden over hare ſnoode Offerhanden.

(1.) MAleachi is de laatſte der Propheeten. Daar is een weinig minder verwarring wegens zyn perzoon als die van Zacharias te vreezen. Onderwylen heeft *Hieronimus* het gevoelen van eenige Jooden opgevolgt, die hem met Eſdra onder een mengen, om dat zy in een tyd geleeft hebben, dezelve zaaken geſchreeven hebben, en men in Malachias deze woorden leeſt. *De lippen des Prieſters zullen de weetenſchap bewaren, ende men zal uit zynen mond de Wet zoeken, want hy is een Engel des HEEREN der Heirſchaaren.* Men moet, om aldus daar een bewys te vinden, dat Eſdra en Malachias een en dezelve zyn, twee zaaken onderſtellen, de eene dat Eſdra deze Prieſter is, op wiens lippen de wetenſchap ruſtte, en d'andere, dat Malachias Gods Afgezant of Engel is, waar van hy ſpreekt. Onderwylen behelſt het eerſte gedeelte van deze redeneeringen een tegenſtelling der oude Leviten en Prieſters voor die geenen, die alstoen leefden. Om dat de eerſten naauwkeurig de Wet, die door de anderen ontheiligd was, naerkwaamen. En dit voorrecht alle Prieſters gemeen, die onmiddelyk Aaron in plaats gevolgt hebben, ziet op Eſdra niet. Het oogwit van den Propheet is mede niet om van zich zelve in het einde van 't vaars te ſpreeken, maar, om aan te wyzen dat, by aldien de oude Prieſters wys waaren, zulks was, om dat God hen afgezonden had. Hy doet hun kenniſſe van hun beroep gelyk een beek van haar oorſprong, afvloeijen. Het is wonderbaar, dat *Hieronimus* zich dusdaanig misleid, en deze twee mannen ondereengeſmolten heeft, die d'een van d'ander onderſcheiden zyn, en waar van de werkſtukken zelfs malkanderen niet gelyken. Men heeft mede van Maleachias een Engel gemaakt, om dat hy die naam draagt. *Origenes* heeft boven al dit gevoelen van zommige Ouden toegeſtemt, die met die beginzelen overeenkwaamen. *Clemens Alexandrinus* en de zeventig geeven hem mede het hoofdſchrift van Engel; maar, zy begeerden niet, dat hy een van de geeſtelyke wetenſchappen was, afgezonden van God, om het volk van Iſraël, 't welk zich in een ſchriklyk verderf ſtortte, weder te herſtellen; zy brachten alleen in 't Grieks den Hebreeuwſchen naam van Malachias over, dewelke een Engel beteekent.

III. HOOFDDEEL. Vers 1.

De Offerhanden der Jooden beſtraft.

(2.) Men kend door de natuur van zyn beſtraffingen en vermaaningen den tyd, in welke hy geleeft heeft. Haggai en Zacharias verzochten het volk om den Tempel van Jeruſalem vaardig te herbouwen. Malachias die na hen kwam, ſpreekt niet meer van de onachtzaamheid, die men voor dit gebouw had, maar wel van de gierigheid, die in het verkiezen der ſlachtoffers en Offerhanden regeerde. De Tempel was dan herbouwt geweeſt, en de aandacht van 't volk en Offerprieſters voor de Offerhanden begon op de verſchyning van Malachias te verkoelen.

't Is een vreemde zaak, dat de menſch zich inbeeld boven God zelfs de naleezing te kunnen doen, en hem onſtrafbaar een gedeelte van de Slachtoffers, die hy afvordert, ontrooven. De Godheid ſlaat weinig acht op het vet der ſtieren, dat men hem aanbied. Zy bevreedigt zich niet met het bloed der maagere Slachtoffers, noch met den rook der Offerhanden, welke men haar opdraagt. Zy ziet alleenlyk op de beweegingen van 't hert. De opdracht die van een gierige hand komt, kan haar niet behaagen, om dat de gierigheid een misdaad is, ende als de liefde tot eenige penningen die van God en de eerbied, die men zyn Wetten ſchuldig is, te boven gaat. Malachias beſtraft deze misſlagen in de Jooden, die hun Prieſters daar toe volmachtigden.

(3.) Men haalt gemeenlyk die woorden van Malachias aan, *dat de weetenſchap op de lippen der Offerprieſters ruſt*, om de eer en onfeilbaarheid der bedienden te verheffen; maar, waarom gevoelt men niet, dat dit een verwyt en beſtraffiug is voor de Prieſters, die ten tyde van Malachias leefden? Zo men aldaar een grondſlag van gezag der Bedienden van den levendigen God vind, men bemerkt daar mede een bewys, dat zy de waarheid verlaaten, om de dwaaling en misſlag te volmachtigen, dewyl die van Jeruſalem zulks deeden.

IV. HOOFDDEEL. Vers 5.

(4.) Daarom dreigt hen God op hen aan te vallen, en dezelve te ſtraffen. Hy belooft hen in die zelve tyd de komſt van den Meſſias; maar, deze voordeelige handveſt moeſt den eenen ſchriklyk en den andere doodelyk zyn. Hy vergelykt dezelve by het vuur, om dat dit element twee zeer onderſcheidentlyke uitwerkzelen voortbrengt, het zuivert het goud en 't zilver, en benecmt haar de vuiligheid; maar, het verteert en legt de ſtroohalmen, en 't hout in d'aſſche. Dusdaanig is het Evangelium geweeſt, de reuk des doods voor d'ongeloovigen, en de reuk des leevens voor de geloovigen. *U lieden, zegt den Text, die mynen naam vreezen, zal de zon der gerechtigheid opgaan, ende daar zal genezinge onder zyne vleugelen zyn.* Deze Godsſpraak paſt zich zonder moeite op den Meſſias. Jeſus Chriſtus is die geen, die alle menſchen, die in de Waereld koomen, verlicht; wy verdwaalen zonder hem, wy verliezen ons, wy verdoemen ons, en wy leeven en ſterven in de duiſterniſſen van een ſchuldige onweetenheid. De ſtraalen van de Zon, die de Propheet by vleugelen vergelykt, verſtroojen de duiſterheid, zuiveren de lucht, verdryven de ſtank, en zyn een oorſprong van 't leeven en de kracht der planten, dieren, en menſchen. Dusdaanig geeft Jeſus Chriſtus het leeven, de vreugd en d'onſterflykheid, den geenen, die in hem gelooven.

(5.) Op dat men dezen Meſſias lichtlyk zou onderſcheiden, beteekent hy den geen, die hem voor moet gaan, en wyſt hem met den vinger aan. *Ziet ik zende u lieden den Propheet Eliam, zegt den Text, eer dan die groote dag des HEEREN komen zal.* De Jooden hebben daar uit beſlooten, dat Elias en andere mannen weder opgewekt zouden worden, en zy noemen de wederopſtanding, de intreede van een en dezelve ziel in veele verſcheidene lichchaamen, welke zy d'een na den ander bezielt; en zy verſtaan dat Elias meenigmaal wederom op de aarde moet verſchynen. Dit gevoelen heeft onder de Chriſtenen haar geleiders gehad, die zich ingebeeld hebben, dat de Propheet Elias meenigmaal op de aarde, en zulks eenige tyd voor het einde van de waereld, wederom moeſt verſchynen, om aan haare herſtelling te arbeiden. De Uitlegging van *Hieronimus*, die daar door de Wet verſtaat, welke voor Jeſus Chriſtus geweeſt is, en gedient heeft tot de bekeering der Vaderen en oude Aardſchvaderen, is niet veel beeter. Waarom volgt men geen naauwkeurig en onfeilbaar Uitlegger; die zelve is Jeſus, die de Jooden onderwees, dat Elias Joannes den dooper was, die onmiddelyk voor hem gewandelt had; en de Schriftuur heeft den naam van den Propheet Elias kunnen geeven aan deze voorlooper van den Zoon Gods. Om dat hy daar van het merkteeken en de deugden bezat.